ASEAN

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
(Siyasi Yapısı ve Gelişimi)

ASEAN, 1967'deki kuruluşundan bu yana Asya-Pasifik bölgesinin siyasi topoğrafyasının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Dünyanın en etkili hükümetler arası örgütlerinden biri olan ASEAN'ın siyasi süreci ve karar alma mekanizmaları, Güneydoğu Asya'nın istikrarı, güvenliği ve ekonomik refahı üzerinde önemli etkilere sahiptir.

Bu kapsamlı kitap, ASEAN'ın politikalarını ve eylemlerini şekillendiren ulusal çıkarlar, bölgesel dinamikler ve küresel güçlerin karmaşık etkileşimini inceleyerek, ASEAN'ın siyasi sürecinin derinlemesine bir analizini sunmaktadır. Kapsamlı araştırmalara ve ilk elden anlatımlara dayanan çalışma, ASEAN'ın uzlaşmaya dayalı karar alma süreçlerinden çatışma yönetimi stratejilerine kadar nasıl işlediğine dair incelikli bir anlayış sunmaktadır.

Kitapta ele alınan kilit konular şunlardır:

- ASEAN'ın tarihsel gelişimi ve Güneydoğu Asya siyasetindeki rolü; ASEAN Yolu ve müdahale etmeme ve anlaşmazlıkların barışçıl çözümü ilkeleri; ASEAN'ın siyasi ve ekonomik entegrasyonu ve üye ülkeler üzerindeki etkisi; Çin, ABD ve Japonya gibi büyük güçlerin ASEAN'ın siyasi sürecindeki rolü; ASEAN'ın terörizm, iklim değişikliği ve insan hakları gibi ulus ötesi meseleleri ele alırken karşılaştığı zorluklar.

Açık ve anlaşılır üslubuyla bu çalışma, öğrenciler, akademisyenler, politika yapıcılar ve ASEAN siyasetinin karmaşık ve büyüleyici dünyasını anlamak isteyen herkes için vazgeçilmez bir kaynaktır. Bölgesel iş birliğinin geleceği ve ASEAN'ın Asya-Pasifik bölgesinin jeopolitiğini şekillendirmedeki rolü hakkında süregelen tartışmalara da değerli bir katkı sunmaktadır.

BERİKAN YAYINEVİ
ISBN: 978-625-6284-26-5

ASEAN

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
(Siyasi Yapısı ve Gelişimi)

Doç. Dr. Süleyman TEMİZ

ASEAN

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
(Siyasi Yapısı ve Gelişimi)

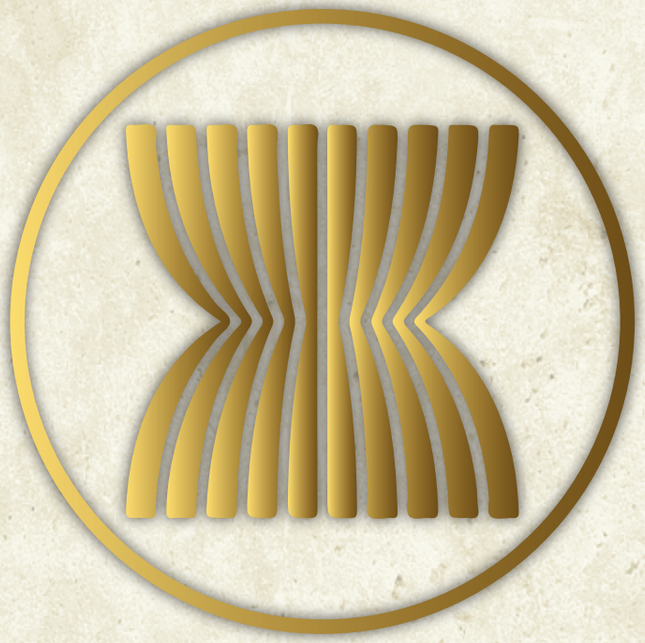

Doç. Dr. Süleyman TEMİZ

BERİKAN YAYINEVİ

ASEAN

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (Siyasi Yapısı ve Gelişimi)

Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş

Doç. Dr. Süleyman TEMİZ

2. Baskı

Ankara, 2024

ASEAN
Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (Siyasi Yapısı ve Gelişimi)

Doç. Dr. Süleyman TEMİZ

ISBN: 978-625-6284-26-5

Basım Tarihi: Aralık, Ankara, 2024

Genel Yayın Yönetmeni
Ahmet Deniz AĞCA

Sayfa Düzeni-Kapak Tasarım
Nurhan AY

Baskı & Cilt
Berikan Ofset Matbaa
Ergazi Mh. 2306 Sk. No: 70 Gersan - Y.Mahalle/ANKARA

BERİKAN YAYINEVİ
Kültür Mah. Kızılırmak Cad. Gonca Apt. No: 61/6
Çankaya-Kızılay/ANKARA
Tel: (0312) 232 62 18 - Belgegeçer: (0312) 232 14 99

© Copyright 2024

BERİKAN YAYINEVİ SERTİFİKA NO: 47109
Bu baskının bütün hakları yazarına ve yayıncısına aittir. Yazarın yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. Eserin muhteviyatından doğacak ihtilaflardan yazar sorumludur.

Eşime, oğullarım Tarık'a ve Burak'a

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **ix**
TAKDİM ..... **xiii**
TEŞEKKÜR ..... **xv**
ÖN SÖZ ..... **xvii**
İKİNCİ BASKIYA ÖN SÖZ ..... **xxiii**
Giriş ..... **xxv**

1. Bölüm

Tarihi Gelişim 2
İslam 5
Sömürge Dönemi 8
I.Dünya Savaşı 14
II. Dünya Savaşı 17
Bölgesel Gelişime Etki Eden Savaşlar 19
Birinci Çinhindi Savaşı 19
İkinci Çinhindi Savaşı 1961–1975 22
Üçüncü Çinhindi Savaşı 1978-1991 26
Konfrontasi 28

2. Bölüm: Güneydoğu Asya Ülkeleri

Endonezya 32
Malezya 39
Singapur 45
Brunesi Darüsselam 47

Filipinler 49
Vietnam 55
Tayland 58
Myanmar 66
Kamboçya 70
Laos 75
Doğu Timor (Timor Leste) 80

3. Bölüm: ASEAN Öncesi Bölgesel İttifaklar

Güneydoğu Asya Ligi 86
SEAC 86
Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı - SEATO 87
Association of Southeast Asia - ASA 91
Maphilindo Mushwara 92

4. Bölüm: Bölge Dışı Güçler

ABD 100
Çin 104
Rusya 109
Japonya 114
Hindistan 121
Avustralya 125
Yeni Zelanda 131
Papua Yeni Gine (PYG) 134
Kore Cumhuriyeti 136
Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı 140
Avrupa Birliği 141
Birleşmiş Milletler 148

Uluslararası Finansal Kurumlar 152
Dünya Bankası 152
IMF 153

5. Bölüm: ASEAN'ın Kuruluşu

Kurucu Babalar 158
Kuruluşa Etki Eden Faktörler 160
ASEAN'ın Gelişimi 164
Bali Konferansı 167
Singapur Konferansı 172

6. Bölüm: ASEAN'da Genişleme

Kamboçya'ın ASEAN üyeliği 180
Vietnam'ın ASEAN üyeliği 187
Laos'un ASEAN üyeliği 195
Myanmar'ın ASEAN üyeliği 200

7. Bölüm: Kurumsal Yapı

Bali Concord I 218
Bali Concord II 218
Hanoi Hareket Planı 223
ASEAN Bölgesel Forumu 227
ASEAN Plus 3 236
Doğu Asya Zirvesi 240
ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA) 249
Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge 252
ASEAN Terörle Mücadele Sözleşmesi 254
ASEAN Yolu Nedir? 262

Dostluk ve İşbirliği Antlaşması 265
ZOPFAN 268

8. Bölüm: Bölgesel Sorunlar

Filipinler'in Sabah İddiası 274
Preah Vihear 277
Ligitan ve Sipidan 281
Pedra Branca (Pulau Batu Putih) 283
Su Meselesi 285
Ambalat Petrol Bloğu 287
Güney Çin Denizi 291
Rohingya 301
Pattani 308
Bangsamoro 316
Duman 324

Sonuç ve Değerlendirme 329
Kaynakça 341
Dizin 371

KISALTMALAR LİSTESİ

AANZFTA	ASEAN, Australia and New Zealand Free Trade Area
ACCT	ASEAN Convention on Counter Terrorism
ADMM	ASEAN Defence Ministers Meeting
AEC	ASEAN Economic Community
AEMM	The ASEAN-EU Ministerial Meeting
AFPFL	Anti-Fascist People's Freedom League
AFTA	ASEAN Free Trade Area
AMM	ASEAN Foreign Ministers' Meeting
APEC	Asia-Pacific Economic Cooperation
ARF	ASEAN Regional Forum
ASA	Association of Southeast Asia
ASC	ASEAN Security Community
ASEC	ASEAN Secretariat
ASPC	ASEAN Political - Security Community
ASSC	ASEAN Socio - Cultural Community
AUMM	ASEAN-UN Ministerial Meeting
BARMM	Bangsamoro Autonomous Region in Muslim Mindanao
BRN-C	Barisan Revolusi Nasional-Coordinasi
BSSP	Burma Socialist Programme Party
CEPEA	Comprehensive Economic Partnership for East Asia
CGDK	Coalition Government of Democratic Kampuchea
CNRP	Cambodia National Rescue Party
CPA	Comprehensive Plan of Action
CPP	Communist Party of the Philippines
EAEG	East Asia Economic Group
EAFTA	East Asia Free Trade Area
ECOSOC	UN Economic and Social Council
FPDA	Five Power Defence Arrangements
FRETILIN	Frente Revolucionária de Timor-Leste Independente- Revolutionary Front for an Independent East Timor

HADR	Humanitarian Assistance and Disaster Relief
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development
IDA	International Development Association
IFI	International financial institutions
IMF	International Monetary Fund
INTERFET	International Force East Timor
ISF	International Stabilisation Force
ITLOS	International Tribunal for the Law of the Sea
JI	Jemaah Islamiyyah
KPNLF	Khmer People's National Liberation Front
LEP	India's Look East Policy
MILF	Moro Islamic Liberation Front
MNLF	Moro National Liberation Front
NCPO	National Council for Peace and Order
NLD	National League for Democracy
NLF	National Liberation Front of Southern Vietnam
NPA	New People's Army
PAS	Parti Islam Se-Malaysia
PCA	Permanent Court of Arbitration
PKI	Partai Komunis Indonesia
PMC	ASEAN Post Ministerial Conference
PPP	Phak Phalang Prachachon
PRK	Kanakpak Pracheachon Kâmpuchéa- Cambodian People's Party
PTP	Pheu Thai Party
PULO	Patani United Liberation Organisation
RCEP	Regional Comprehensive Economic Partnership
SAARC	South Asian Association for Regional Cooperation
SEAC	South East Asia Command
SEANWFZ	Southeast Asian Nuclear-Weapon-Free Zone Treaty
SEATO	Southeast Asia Treaty Organization
SLORC	State Peace and Development Council
SOMTEC	Senior Officials Meeting on Transnational Crime
SPDC	State Peace and Development Council
TAC	Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia

TRT	Thai Rak Thai Party
UMNO	United Malays National Organisation
UNCLOS	United Nations Convention for the Law of the Sea
UNGA	General Assembly of the United Nations
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNMIT	United Nations Mission in Timor-Leste
UNOTIL	United Nations Office in East Timor
UNTAC	United Nations Transitional Authority in Cambodia
ZOPFAN	Zone of Peace, Freedom and Neutrality

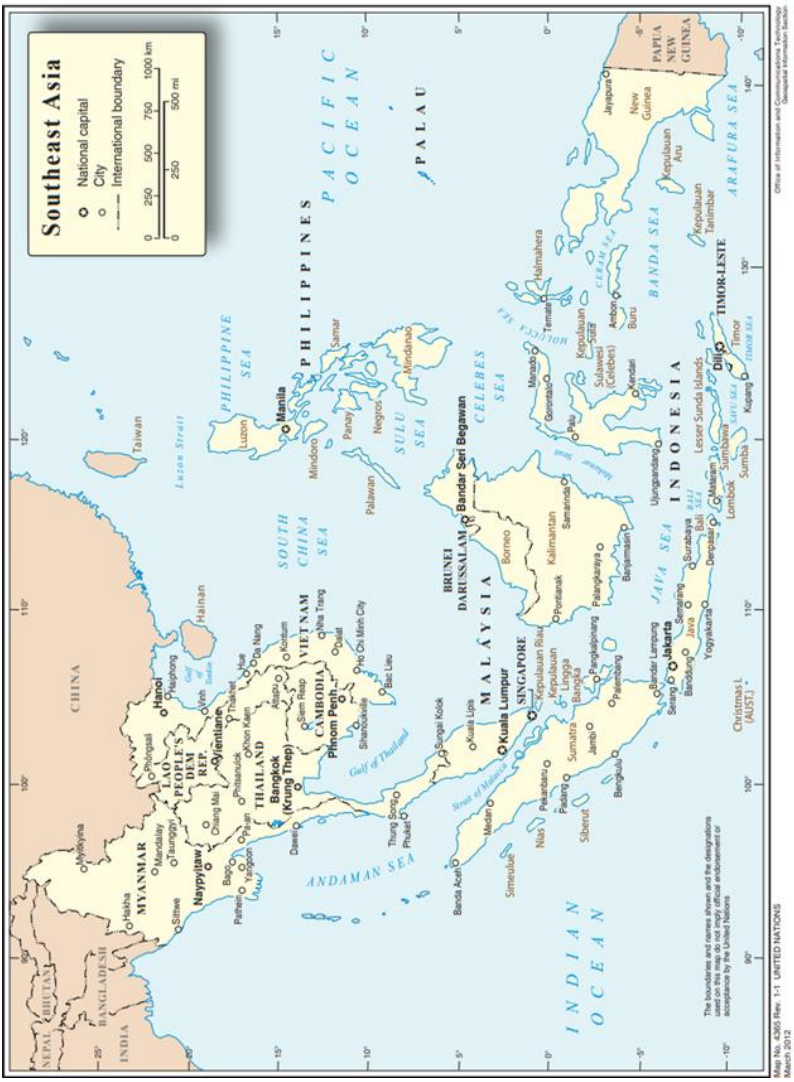

Harita 1: Güneydoğu Asya

TAKDİM

1967'de Soğuk Savaş'ın en karanlık dönemlerinde ortaya çıkan ASEAN, bölgesel anlamdaki yönetişim boşluğunu doldurma açısından günümüze kadar son derece ciddi ve büyük başarılar kazanmış ve bölgenin en etkili teşkilatı olma noktasına ulaşmıştır. ASEAN'ın bölgesel sorunlara karşı kendi perspektifi ile bölgesel hassasiyetleri de hesaplayarak geliştirdiği ASEAN Yolu çatışma önleme stratejisi, zaman içerisinde bölge devletleri tarafından kabul görmeye başlamış, bunun neticesinde de küresel büyük güçler ve organizasyonlalar tarafından da takip edilmeye başlanmıştır.

ASEAN, bölgesel çatışma konularını geliştirdiği platformlar vasıtasıyla önleyerek, bölge devletlerinin ve halklarının refahı ve güvenliğinin sağlanmasında stratejik öneme sahip olmuştur. Bununla birlikte ASEAN'ın güneydoğu Asya'daki merkezi rolü ve statüsü genel itibariyle bölge dışı güçler ve bölgesel aktörler vasıtasıyla teste de tabi tutulmaktadır. Kuruluşundan itibaren günümüze kadar üye devletler arasında meydana gelen anlaşmazlıklara karşı ASEAN'ın mevcut politikaları, bölge devletleri arasında bir savaşın ortaya çıkmasını engellemiştir.

Ayrıca ASEAN, zaman içerisinde varoluş nedeni olan müdahale etmeme ve egemenliğe saygı ilkelerini geliştirerek sosyo-ekonomik ve kültürel bir teşkilat olma özelliğini ilerletmiştir. Özellikle bölge ekonomilerinde ASEAN'a girişle birlikte meydana gelen gözle görünür ilerlemeler, bu durumu iyi bir şekilde ifade etmektedir. Vietnam'ın ASEAN'a kabulü ile yakaladığı başarılar zinciri buna örnek olarak gösterilebilir.

Dr. Süleyman Temiz tarafından titiz bir çalışmanın sonucunda ortaya çıkan bu eser, özellikle güneydoğu Asya ve ASEAN konusunda ilgili literatüre ciddi bir katkı sağlamaktadır. Ülkemizde bölge ülkeleri ve teşkilatları hakkında az sayıdaki akademik eserin varlığına karşın bu çalışma büyük bir boşluğu doldurmaktadır.

Prof. Dr. M. Hakkı Alma
Kyoto University Japan, Ph.D

TEŞEKKÜR

ASEAN ile ilgili bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen herkese en derin şükranlarımı sunarım. Her şeyden önce, bu yolculuk boyunca verdikleri sarsılmaz destek ve gösterdikleri anlayış için aileme teşekkür etmek isterim. Hem Türkiye'de hem de güneydoğu Asya'nın farklı ülkelerinde bu kitabın şekillenmesi için paha biçilmez rehberlikleri, uzmanlıkları ve teşvikleri için bana yol gösteren akademisyen dostlarıma destekleri için minnettarım. Onların görüşlerinin ve bölgesel tecrübelerinin, bu çalışmanın şekillenmesinde inanılmaz derecede etkili olduğunu ifade etmek isterim. Güneydoğu Asya'da, yaptıkları çalışmaları bu kitabın temelini oluşturan araştırmacılara, akademisyenlere ve uzmanlara en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Onların katkıları bu çalışmanın içeriğini ve derinliğini zenginleştirmiştir. Yayıncılara, editörlere, tasarımcılara ve bu kitabın bu haliyle vücut bulmasına katkıda bulunan herkese, bu projenin hayata geçirilmesinde gösterdikleri özveri ve sıkı çalışma için teşekkür etmek istiyorum. Bilgi, deneyim ve kaynaklarını cömertçe paylaşarak bu kitabın içeriğini zenginleştiren akademisyenlere ve ASEAN Sekreterliği ve ilgili kuruluşlara özel teşekkürlerimi sunuyorum. İlginiz ve desteğiniz, ASEAN hakkındaki bilgileri keşfetmeye ve paylaşmaya devam etmem için bana ilham vermektedir. Bu yolculuğun bir parçası olduğunuz için hepinize teşekkür ederim.

Doç. Dr. Süleyman TEMİZ

ÖN SÖZ

ASEAN 1967 yılında tesis edilmesine rağmen, 90'lı yılların sonuna kadar potansiyelini gösterebilme imkânı bulamamıştır. Bunun birbirinden farklı sebepleri olsa da, Soğuk Savaş döneminin getirdiği olumsuzluklar ile Çinhindi ülkelerindeki karışıklıklar başta gelen nedenler olarak görülebilir. Buna ek olarak bölgenin coğrafi yapısını da hesaba katmak gerekir. Zira güneydoğu Asya, iki ana bölgeye ayrılmaktadır. Deniz bölgesini oluşturan devletlerin birbirine uzaklıklarına karşın Çinhindi ülkeleri, daha fazla iç içe geçmiş durumdadır. Birliktelikten ziyade çatışmanın hüküm sürdüğü dönemler bölgenin gelişimine engel olmuş, bu ise ASEAN'ın bölge ülkelerinin içselleştirebileceği bir teşkilat olma yolunda engeller meydana getirmiştir.

Güneydoğu Asya'da bölgesel teşkilatların gelişiminde ASEAN'a kadar, genel itibariyle bölge dışı güçlerin ön ayak olduğu girişimler görülmektedir. Buna karşın ASA ve Maphilindo, zayıf bölgesel teşkilatlar veya ASEAN'ın teşkil etmeye çalıştığı güven ortamına karşın öne çıkan bölgesel birliktelikler olarak değerlendirilebilir. ASEAN'ın bu seleflerinden en önemli farkı, devam başarısını gösterebilmesi, bölge ülkeleri içerisinden ortaya çıkması ile bölgesel birlikteliği sağlama konusunda attığı cesur ve ileriye dönük adımlar olduğu söylenebilir.

ASEAN, bölgesel birlikteliği sağlayabilmiştir. Buna da teşkil ettiği birlik normları çerçevesinde ulaşabilmiştir. ASEAN Yolu olarak ifade edilen bu politika, bölge devletlerinin birbirinin iç işlerine karışmama ve müdahale etmeme ekseninde gelişmiştir. Bu durum, sömürge dönemi politik müdahaleci tutumun bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Zira bölge ülkelerinin ulus devlet modelleri, güneydoğu Asya'nın tarihi ile çelişmektedir. Ulus devlet inşasında bölge devletlerinin kendilerini münhasır devletler olarak görme gayreti, günümüze kadarki devletler arasındaki çatışmaların da sebebini oluşturmaktadır.

Bölge, genel itibariyle bıçak sırtında görünmektedir. Bölgede çatışmayı veya ihtimal dâhilindeki bir savaşı engellemede

ASEAN son derece kritik bir konumu işgal etmektedir. Bölge devletleri için ASEAN son derece önemlidir. Birleşmiş Milletler'den dahi daha büyük bir önem atfedildiği değerlendirmesi yapılabilir. Zira bölgesel sorunların çözümünde ASEAN, daha aktif olarak hizmet verebilmektedir ve ASEAN'ın yumuşak ve önleyici diplomasi ile sorun çözme metodu, şimdiye kadar başarılı olmuştur. Kamboçya'nın Tayland ile, Tayland'ın Malezya ile, Filipinlerin Malezya ve Endonezya ile sorunlarının çözüm platformu olarak ASEAN gösterilmiştir. Ayrıca küreselleşme ile birlikte bölge devletlerinin birbirleriyle daha fazla ilişkiye girerek ilerleme kaydetmeleri, ASEAN'ın yapısını da geliştirmiştir. ASEAN, özellikle sağladığı platformlar sayesinde dünyada da kabul görmüştür. ASEAN'ın sürücü koltuğundaki yeri, küresel güçlerin ASEAN ile temasa geçerek ortaklıklar geliştirerek anlaşmaya başlamasıyla da tescillenmiştir. ASEAN Bölgesel Forumu'nun ve Doğu Asya Zirvesi'nin ASEAN'ı bölge dışı büyük güçler ve kurumlarla bir araya getirmesi, ASEAN'ın gücünü de arttırmıştır.

ASEAN'ın karar verme konusundaki hızı, genel itibariyle eleştirilmektedir. Ele aldığı sorunlara etki oranı ise geleneksel olmayan güncel meseleler üzerinde özellikle daha yüksek ve görünürdür. Buna karşın, bölge devletleri arasında sömürge döneminde çizilen sınırlardan kaynaklı ve hali hazırda devam etmekte olan geleneksel sorunlara karşı ASEAN, büyük bir başarı kaydedememiştir. Daha ziyade, çatışma konularının üzeri örtülerek ilişkiler devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Bu ise, ASEAN'ın bölgesel her konu üzerine tam olarak çözüm sunamamasına neden olmaktadır.

ASEAN, ortak bir kimlik tesis etmeye de çalışmaktadır. Buna karşın bu ortak kimlik tesis çabalarının ASEAN üyesi ülkelerin siyasi elitleri tarafından gerçekleştirilmeye çalışıldığını ifade etmekte fayda var. Bunda temel amaç, üye ülkelerin birliğe olan aidiyet duygularının artırılmaya çalışılmasıdır. ASEAN, bir anlamda sömürge dönemi öncesinde güneydoğu Asya ülkeleri arasında var olan bağları da tekrar ortaya çıkarma ve güçlendirme gayreti içerisindedir. Zira sömürge dönemi sonrasında

ortaya çıkan ulus devletlerin, geçmişin hareketli toplumsal yapısının izlerini ve hafızasını silme çabası, ASEAN'ın bir bütün olarak her üye tarafından kabul edilmesini de zorlaştırmaktadır. Bu aidiyet duygusu, üye devletlerin elit bürokrasileri arasında bulunsa da, halk tabanında böyle bir aidiyetin varlığı henüz görünür bir noktaya ulaşamamıştır.

Buna karşın, karar vericilerin birliğe bağlılığının sağlam olduğu değerlendirmesi yapılabilir. ASEAN üyesi devletlerin elitleri, teşkilatın öneminin ve özellikle müdahale etmeme prensibinin, teşkilatın kendi iç politikalarına karşı bir tehdit oluşturmayacağını idrak etmişlerdir. Ciddi sorunlar karşısında müdahale edilmese dahi hissedilen bir baskı, genel itibariyle üye devletler tarafından karşılık bulmaktadır.[1] Myanmar'ın demokrasiye geçiş için hazırladığı veya hazırlamak zorunda kaldığı yol haritası, bunun bir örneğini teşkil etmektedir.

ASEAN, kendilerinin ve bölgedeki çıkarları olan bölge dışı aktörlerin siyasi ve güvenlik sorunlarını tartışabilecekleri ve bunlarla dostane ve barışçıl bir şekilde ilgilenebilecekleri danışma ve diyalog için etkili forumlar tesis etmiştir. Güneydoğu Asya'nın on ülkesi, bölgeyi nükleer silahlardan arındırdığını ilan etmiş ve bu şekilde kalmasını da taahhüt etmişlerdir. ASEAN, ekonomilerini dünyanın geri kalanına açarken, aralarında ticaret ve yatırım akışlarını serbest bırakmada hızlı adımlar atmıştır. Bununla birlikte ASEAN, Serbest Ticaret Bölgesi'ni tam anlamıyla gerçekleştirme gayreti içerisindedir. ASEAN üyesi ülkelerin bitişik bölgeleri arasındaki büyüme alanları, bölgedeki ekonomik aktiviteyi de canlandırmaktadır. Ulaşım ve haberleşmeden turizm ve tarıma kadar çok çeşitli ekonomik sektörlerde işbirliği yoğunlaşmaktadır.

[1] Singapur başbakanı Lee Hsien Loong, ASEAN'ın anlaşmaya varılan barış planları üzerinde bir işbirliği yapmayı kabul edene kadar Myanmar cuntasını ASEAN toplantısının dışında tutmaya devam etmesi gerektiğini belirtmişti. Ayrıca bu dönemde ADB tarafından Myanmar'ın ASEAN fonlarına erişimin engellenmesi amacıyla ve 'müdahale etmeme' ilkesinin tekrar gözden geçirilmesi için Singapur'a baskı yaptığı da bilinmektedir. Radio Free Asia, 'US in talks with ASEAN, Singapore to restrict Myanmar junta's access to funds', 21.10.2021.

Döviz piyasalarında yaşanan çalkantıya yanıt olarak, finansal konularda işbirliği artırılmıştır. Aynı zamanda çevre, bilim ve teknoloji, kültür ve bilgi, sosyal gelişme gibi alanlarda ASEAN, işbirliğini de hızla ilerletmektedir. İlerleyen zamanlarda ise kapsamı, ulus ötesi suçları ve kırsal kalkınmayı kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Aralık 1997'de, ASEAN'ın liderleri 2020'de ASEAN için vizyonlarını açıklamışlardı. Belirtilmelidir ki o dönem için liderlerin ASEAN için öngördüğü durum, bugün olduğundan daha yakın bir şekilde entegrasyonu başarmış bir bölgeydi.

Çünkü entegre bir bölgeye işaret eden fırsatlar çok çeşitliydi ve bölgenin karşı karşıya olduğu zorlukların ancak ve ancak bölgesel işbirliği ile çözüme kavuşturulabileceği gerçeği, liderler tarafından kabul edilmişti. Bu nedenle ASEAN'ın geleceği, benzersiz bir yoğunluk ve özveri ile yürütülmesi gereken bölgesel birlikteliği gerektirmektedir. Bu durum, liderlerin ASEAN ve üye ülkelerden en üst düzeyde dayanışmayı ve son derece yakın bir işbirliğini de gerektirmektedir. Sadece hükümetler arasında değil, aynı zamanda sektörel ortaklıklar, sivil toplum kuruluşları, akademik topluluklar ve bir bütün olarak ülke halkları arasında da gereklidir. Geçmişte tekrarlanan başarısız girişimlerden sonra[2] ASEAN, güneydoğu Asya bölge ülkelerinin, sömürgeci güçler tarafından birbirleri ile temasın önlendiği, izole bir şekilde yaşamaya zorlandıkları sömürge dönemlerinden kaynaklanan ayrılık ve mesafeyi ortadan kaldırmayı da amaçlamıştır.

Bu çalışmada, güneydoğu Asya'nın sömürge dönemlerinden itibaren kat ettiği yol ile sömürgeciliğin etkileri, bölgesel ve küresel güçlerin bölgede ortaya çıkan bölgesel ittifaklar ile birlikte bunların ASEAN'a etkileri, bölgesel aktörler ve bölge dışı güçler ve bunların bölgeye etkileri incelenmiştir. Ayrıca, ASEAN'ın ortaya çıkışı, kuruluşa etki eden faktörler, tepkiler ve gelişimi, bölgesel ve küresel gelişmeler çerçevesinde incelenmiştir. Buna ek olarak, ASEAN'ın işleyişine dair anahtar kurumlar ve faktörler ile işleyişe dair politika geliştirme araçları da değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışmada, ASEAN'ın küresel

[2] ASA, SEATO, Maphilindo.

büyük güçler ile geliştirdiği ilişki modeli, ASEAN Bölgesel Forumu, Doğu Asya Zirvesi ve ASEAN+3 gibi bölgesel platformların önemi ve işleyişinden bahsedilmiştir.

Güneydoğu Asya bölgesinin sorunlu bir bölge olduğunu belirtmiştik. Çalışmanın son bölümünde ise bölgesel çatışma konuları ve bu konulara ilişkin takip edilen ASEAN çözüm mekanizmaları ve ASEAN'ın bu çatışma konularında sergilediği duruş ve politikalar değerlendirilmiştir. ASEAN'ın, özellikle geleneksel problemlere karşı çözüm arayışlarının genel itibariyle sonuçsuz kalması, çatışma konularının çeşitliliği ve bölgesel ve bölge dışı faktörler, bu bölümde genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu sayede çalışma, mevcut literatüre kaydadeğer bir katkı sağlamaktadır.

Dr. Süleyman TEMİZ
Ocak 2021, Iğdır

İKİNCİ BASKIYA ÖN SÖZ

ASEAN, 1967 yılında beş vizyoner ülke -Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland- bürokratı tarafından kuruldu ve o zamandan bu yana hukuk yoluyla düzen kavramını somutlaştıran etkili bir bölgesel bloğa dönüştü. Bu stratejik ittifak, sadece üye devletler arasında barış ve refahı teşvik etmekle kalmamış, aynı zamanda küresel işbirliği ve diplomasi için de bir yol gösterici olmuştur.

Oluşumu ile birlikte ASEAN, bölge genelinde istikrarı, ekonomik büyümeyi ve sosyal ilerlemeyi teşvik eden kurallara dayalı bir sistem kurmak için egemen ülkeler arasında kolektif bir çabayı temsil etmektedir. Brunei Darussalam, Kamboçya, Laos, Myanmar ve Vietnam'ı da içeren on üyesiyle ASEAN, farklı kültürleri, ekonomileri ve siyasi sistemleri kapsamaktadır. Bu farklılıklara rağmen, karşılıklı saygı, müdahale etmeme ve uzlaşmayla karar alma konusundaki ortak dayanışma, bileşenleri arasında uyum ve birliğin korunmasında etkili olmuştur.

Dünya giderek daha karmaşık jeopolitik sorunlarla boğuşurken ASEAN, çok taraflılık ve çatışmaların barışçıl çözümü için bir model olarak öne çıkmaktadır. ASEAN'ın başarısı, karşılıklı bağımlılığın rekabet ya da çatışmadan ziyade işbirliğini gerektirdiğinin kabul edilmesine dayanmaktadır. ASEAN, anlaşmazlık yerine diyaloğa öncelik vererek, toprak anlaşmazlıkları, insan hakları endişeleri ve çevresel bozulma gibi ihtilaflı konularda bile işbirliğine dayalı çözümlerin mümkün olduğunu göstermiştir.

Bununla birlikte ASEAN'ın etkisi, sınırlarının ötesine de uzanmaktadır. Asya Pasifik meselelerinde kilit bir aktör olarak Birleşmiş Milletler, G20 ve Doğu Asya Zirvesi gibi çeşitli çok taraflı kuruluşlara aktif olarak katılmaktadır. ASEAN bu platformlar aracılığıyla kapsayıcı kalkınma, sürdürülebilir büyüme ve kaynaklara adil erişimin savunuculuğunu yapmaktadır. Ayrıca serbest ticaret ve yatırımın önemine vurgu yaparak, bölge genelinde açık pazarları ve adil iş uygulamalarını da teşvik etmektedir.

Geleceğe baktığımızda ASEAN hem yeni fırsatlar hem de zorluklarla karşı karşıyadır. Çin ve Hindistan'ın yükselişiyle birlikte Hint-Pasifik bölgesindeki güç dengesi değişmeye devam etmektedir. Aynı zamanda iklim değişikliği, siber güvenlik tehditleri ve artan eşitsizlik, ASEAN vatandaşlarının refahı için önemli riskler oluşturmaktadır. Ancak tarih, ASEAN'ın zorluklarla karşılaştığında engelleri aşmak ve herkes için daha parlak bir geleceği güvence altına almak için zengin kültürel mirası, dirençli halkı ve barış ve refaha olan sarsılmaz bağlılığı gibi güçlü yönlerinden yararlanmaya devam edeceğini göstermektedir.

Dolayısıyla elinizdeki bu çalışma vasıtasıyla, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'ni daha derinlemesine anlamaya çalışırken, bölgesel işbirliğinin potansiyeli ve giderek daha fazla birbirine bağlanan dünyamız üzerinde meydana getirebileceği dönüştürücü etki hakkında değerli bilgiler edinmekteyiz. Gözden geçirilmiş ve tetkik edilmiş bu ikinci baskının tüm okurlara bölgenin dinamik yapısını daha da iyi özümseme konusunda fayda sağlaması dileği ile…

Doç. Dr. Süleyman TEMİZ
Iğdır 2024

Giriş

Bir zamanlar, Hindistan'ın en önemli limanlarından birisi olan Karaçi yakınlarındaki Barbaricum limanına üç atlı savaşçı yaklaştı. Bu liman, antik Roma'yı güneydoğu Asya bölgesine bağlayan en önemli duraktı. Savaşçılar yorgun ve bitkindiler, ancak inanılmaz derece de mutlu idiler. Zira yanlarında güneydoğu Asya'nın çehresini sonsuza kadar değiştirecek, kültüründen dini yapısına kadar etkisini gösterecek ve bölgenin mutfak manzarasında hükümranlığını sonsuza dek sürdürecek bir mahsul taşıyorlardı. İsimleri sırasıyla Vietnam, Tayland ve Endonezya'yı temsil eden Minh, Niran ve Putra idi. Üç savaşçı uzun süredir keşif amacıyla Hindistan'da bulunuyordu ve güneydoğu Asyalı olmanın verdiği dürtü ve yakınlık ile arkadaş olmuşlardı. Aslında Hindistan gibi devasa bir coğrafyada kendilerini yabancı hissetmişler ve bu suretle de yakınlaşmışlardı.

Melaka boğazındaki Singapur limanına gitmek amacıyla limandaki çok da yeni olmayan bir gemiye yüklerini alarak bindiler. Geminin ismi zar zor okunuyordu, ancak isminin Plava Gandhararica[3] olduğunu okuyabildiler. Gemiye bindiklerinde, gözleri parıldayan ve uzak yerlerin hikâyelerini keyifle anlatan sevimli ve Hint kökenli tecrübeli bir denizci olan Kaptan Raj tarafından mütebessim bir sima ile karşılandılar. Kaptan Raj'ın gülümsemesinin hemen üzerinde, yüzündeki kılıç izleri de hızlıca dikkat çekmekteydi. Raj, yaşı ilerlemiş bir deniz kurduydu. Yıllarca yaptığı mücadeleler adeta yüzünden okunabiliyordu. Çünkü uzun süredir Melaka boğazına gidip geliyordu ve buraların meşhur korsanları ile çok çetin mücadeleler vermişti.

Çok fazla insan taşıdığı ve iletişim içerisinde olduğu için bir nevi insan sarrafı da olan Raj, Minh, Niran ve Putra'daki farklılığı hemen algıladı. Tüccar gibi görünmüyorlardı, ama ellerindeki yüklerine sıkı sıkıya, sanki bir şey olacakmış gibi yapışmış-

[3] Yüzen Kuyruklu Biber.

lardı. Kaptan Raj, her zaman yaptığı gibi önce güvertenin tepesine çıktı ve gözlerini kapatarak deniz havasını içine çekti ve "irte" diye bağırdı. Bu sankritçe 'hareket et' anlamına geliyordu. Plava Gandhararica, yelken açarken gıcırdayıp inliyordu. Çünkü sadece sıradan yükleri, hayvanları vs. değil, aynı zamanda yanlarında özel bir şey olan pirinç taşıyan bu üç arkadaşın hayallerini de taşıyordu. Kaptan Raj, üç savaşçının giysilerine baktı, benzerdi ama önemli farklılıklarda görünür idi. Raj gülümseyerek yanlarına yaklaştı ve üçünün de yüzüne bakarak "yükünüz gemideyken ona sıkı sıkıya sarılmanıza gerek yok, endişeleniyorsanız yükünüzü gemiye koyup üzerine oturun" dedi. Minh şaşırmıştı ancak bu son derece mantıklı geldi. Bu sayede yüküne rahatlıkla nezaret edebilirdi. Aslında endişelendikleri kendileri değil taşıdıkları yüklerine atfettikleri önem idi. Çünkü pirinç, kendi ülkelerinin temel gıdalarından biri olacaktı ve onlar pirincin güneydoğu Asya'daki açlığa ve kıtlığa karşı devrim yapacak bir potansiyele sahip olduğunu biliyor ve buna kuvvetle inanıyorlardı.

Gemi Hind Mahasagar'ın (Hint Okyanusu) sert dalgalarının yararak ilerlerken Raj ve üç savaşçı, kültürlerine dair hikâyeler paylaştılar. Ayrıca bu mütevazı tahılı, yeni damaklara nasıl tanıtacakları konusunda tarif ve fikir alışverişinde bulundular. Raj'ın pirince dair çok tecrübesi ve bilgisi vardı ve bunu paylaştı. Üç savaşçının yolculukları zorluklardan yoksun değildi. Fırtınalar ve girdaplar, kararlılıklarını sınadı ama dostlukları pekiştirdi ve onları ayakta tuttu. Kaptan Raj, onlara denizde geçirdiği yıllardan edindiği bilgeliği aktarmaktaydı ve onlara hem denizciler hem de öncüler için gerekli olan dayanıklılık ve uyum sağlama niteliklerini öğretmeye çalıştı. Zaten yol da uzundu. Haftalarca denizde kaldıktan sonra nihayet güneydoğu Asya kıyılarına ulaştıklarını düşünmeye başladılar. Kıymetli pirinç yükleri yanlarında ve gözleri sabırsızlıkla ufukta idi.

Ancak Raj çok da rahat görünmüyordu ve sanki bir şeyler bekliyor veya arıyor gibi gözleri devamlı ufku tarıyordu. Birden yerinden fırlayan Raj, 'Bajau, Bajau' diye bağırmaya başladı. Bu insanlar Hint Okyanusu'nun meşhur deniz göçebeleri, çingene

korsanlar idi. Hızla Plava Gandhararica'ya yaklaşmak için hareket ediyorlardı. Plava Gandhararica, sanki anlarmışçasına Kaptan Raj'ın sözlerine kulak veriyor gibiydi. 'Hadi kızım' diyordu Raj, 'beni mahcup etme'. Plava Gandhararica, bir anda şaha kalkan ata dönüşüvermişti sanki. Denizin dalgaları arasında bir balık edasıyla, hiçliğin tam ortasında dalgaları yarıyordu. Ancak çingene korsanlar için çok geç idi, zira Raj onları erken fark etmiş ve manevralarıyla onlardan uzaklaşırken rüzgârın gücünü de tam anlamıyla yelkenlerine doldurmayı başarmıştı. Plava Gandhararica'daki tüm yolcular keyifli bir gülümseme ile çingene korsanların pejmürde katamaranlarını geride bırakmanın keyfini çıkarırken, Raj'in yüzüne de o meşhur gülümsemesi konmuştu. Herkes gibi o da keyif içerisinde idi. Plava Gandhararica, Melaka boğazına yaklaşırken Minh, Niran ve Putra, Kaptan Raj ile vedalaştılar. Üç savaşçı da yorgundu ancak yanlarındaki beyaz altın kıymetinde olan ve bu bölge için yeni olan tohum, onların tüm yorgunluklarını alıyordu.

Onları bekleyen fillerinin üzerine yüklerini koyan Minh, Vietnam'a doğru, Narin Tayland'a doğru ve Putra ise Açe ve Sumatra adasına doğru yola çıkarken, birbirleri ile iyi niyetlerini ve geleceğe dair umutlarını tebessümlerle paylaştılar. Putra, 'bu getirdiğimiz tohumlar bir gün buralarda herkes tarafından yenilecek mi acaba ne dersiniz?' diye sordu. Minh ise son derece kararlı ve net bir ifade ile Melaka'nın deniz havasını ciğerlerine kuvvetli bir şekilde çekerek, 'ben bugün burada olan olayın kuşaklar sonra halklarımız tarafından doğru bir şekilde hatırlanacağına inanıyorum' dedi ve Narin ekledi; başka bir zamanda, bambaşka bir yerde ve bambaşka bir şekilde görüşmek üzere' dedi. Üç savaşçı vedalaşırken kendi selam ritüellerine uygun hareketler yaparak birbirlerinden ayrıldılar.

Üç savaşçının her biri her yerde pirinci tanıttı, anlattı, tattırdı. Halklar bu yabancı tahıla meraklı ama şüpheciydi. Ama Minh, Niran ve Putra yılmadı. Bu yiyecek bölge insanı ile özdeşleşecek kadar derinlere kök saldı. Kraliyet salonlarından, sokak satıcılarına kadar, hoş kokulu yasemin pirincinden kremalı hindistancevizi katkılı yemeklere kadar, her seferinde bir öğünde kalpleri ve mideleri kazandı.

Fersah fersah uzaklarda ve seyyal zamanın denizinde hem mekân hem de zaman değişmiş, Minh, Niran ve Putra'nin çabaları meyvesini vermişti. Üç savaşçı sayesinde pirinç, güneydoğu Asya'da sevilen bir temel gıda maddesi haline gelmişti. Sofraları zenginleştirdi ve kültürel alışverişi teşvik etti. Her yerde bulunur oldu. Minh, Niran, Putra ve Kaptan Raj, dostluğun, yeniliğin ve gelenekleri paylaşmanın gücünün simgeleri olarak her biri kendi insanları arasında efsaneler haline zaman içerinde dönüşüverdiler. İsimleri unutulup gitse de, hedefleri unutulup gitse de ve çektikleri o sıkıntılara rağmen vizyoner kişilikleri artık bilinmezlik gölgesinde gizlense de halkların dillerinde onların hikâyesi, çeşitlilik içinde birliğin dönüştürücü etkisinin bir kanıtı olarak yaşamaya devam etti.

Ve böylece, güneydoğu Asya'nın deniz kokan havası ve kıyıları boyunca canlı liman pazarları arasında, denizin ötesinden pirinç getiren üç arkadaşın bu efsanevi hikâyesi, maceracı kişilikleri ve birbirlerinin farklılıklarını açık yürek ve zihinlerle kucaklamaları, nesiller boyu ilham vermeye devam etti. Ve bu, bu şekilde sürüp gitti. 2023 yılında Endonezya'nın Cakarta başkentinde düzenlenen bir ASEAN iklim değişikliği temalı toplantıdan sonra delegasyonda yer alan üyelerden Vietnam delegesi Minh, Tayland delegasyonundan Narin ve Endonezya delegesi Putra, beraber konferans çıkışı restorana giderler. Üçü de farklı ülkelerden gelmesine ve farklı etnik kökene sahip olmalarına rağmen aynı yemeği yerler: o ise 'Nasi Goreng'dir, yani pirinç kavurma. ASEAN bölgesinin kültür açısından en belirgin özelliği, pirinç medeniyetinin ortak bir temele sahip olmasıdır. Ayrıca ASEAN'ın coğrafi yapısı, sıcak ve nemli iklimi de bu bölgedeki insanlar arasında yeme, yaşama ve sosyalleşme biçimlerinde benzerliklere yol açmıştır. Ancak ASEAN'ın kültürel manzarası, aynı zamanda çeşitliliğine ve benzersiz yönlerine katkıda bulunan ayırt edici özellikler de sergilemektedir.

ASEAN, farklı gelenek ve göreneklere sahip yüzlerce farklı etnik gruptan oluşmaktadır. Dünya çapında 200'den fazla ülke arasında bölgesi en çeşitli ve karmaşık etnik yapıya sahip olan bölge ise buradır. Etnolojik araştırmalara göre Myanmar'da

130'un üzerinde etnik grup, Vietnam'da 54 etnik grup, Tayland'da 40'a yakın etnik grup ve Laos'ta 48 etnik grup bulunmaktadır. Dil açısından sadece Endonezya'da 300 civarında farklı yerli dil grubu bulunmaktadır. Filipinler'de çeşitli etnik kökenlere ait 90'ın üzerinde yerel grup bulunurken, Malezya'da çeşitli bölgelere dağılmış bir yerli nüfus bumiputera bulunmaktadır. Ayrıca Asya Pasifik bölgesi, dünyanın dört bir yanından birçok büyük dinin güneydoğu Asya'da mevcut olması nedeniyle din açısından da çeşitlilik arz etmektedir. Görüldüğü üzere bu derece fazla sayıda farklılığın olduğu bir coğrafyada ASEAN'ın işi gerçekten de zor görünmektedir. ASEAN için bölgesel işbirliği ile ekonomik ve kültürel entegrasyon hedefi, değişmez kilit unsurlar arasında yer alır. Esasında en basit ve somut çıkarım, bölgenin tek ortak yönünün 'pirinç' olduğu gerçeğidir.

II. Dünya Savaşı'nın sonunda, öncelikle barış ve güvenliği sağlamak amacıyla çok taraflı teşkilatlar tesis edilmeye başlandı. Birleşmiş Milletler'in (BM) gelişmesiyle birlikte, uluslararası kuruluşların ve kurumların amaç ve hedefleri, ekonomi, sosyal ve kültürel, teknoloji, çevre, eğitim, terörizm vb. gibi daha çeşitli konuları da içerecek şekilde genişletildi veya yeniden tanımlandı. Bu çok taraflı veya çok uluslu kuruluşlardan bazıları, geniş ve belirsiz politikalardan belirli konulara ve/veya bölgelere odaklanmaya doğru önemli bir değişime uğradı. Ayrıca uluslararası ilişkilerdeki kademeli değişimle birlikte -tek kutupludan iki kutuplu ve çok kutupluya- bölgesel örgütlerin rolü, barışı, istikrarı ve kalkınmayı sürdürme konusunda giderek daha da önemli hale gelmişti.

Bu şekilde ASEAN, II. Dünya Savaşı'nın ardından güneydoğu Asya ülkelerinin çok taraflı bir organizasyonu olarak, 8 Ağustos 1967'de Bangkok'ta beş ülke tarafından kurulmuştur. Bu ülkeler; Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland'dı. İlerleyen süreçte 8 Ocak 1984'te Brunei Darussalam'ın, 28 Temmuz 1995'te Vietnam'ın, 23 Temmuz 1997'de Laos ve Myanmar'ın ve 30 Nisan 1999'da ise Kamboçya'nın birliğe kabulüyle ASEAN, kademeli olarak genişledi. ASEAN Bildirgesi, bölgesel bloğun amaçlarının ve hedeflerinin, müreffeh ve barışçıl bir topluluğun temelini güçlendirmek için eşitlik ve ortaklık

ruhu içinde, ortak çabalar yoluyla bölgedeki ekonomik büyümeyi, sosyal ilerlemeyi ve kültürel kalkınmayı hızlandırmak olduğunu belirtmiştir. Bildirgede, güneydoğu Asya'daki ulusların, bölgedeki ülkeler arasındaki ilişkilerde adalete ve hukukun üstünlüğüne saygı ve BM ilkelerine bağlılık yoluyla bölgesel barış ve istikrarı teşvik etmeyi amaçladığı da belirtilmiştir. ASEAN, en kritik konularda fikir birliğine dayalı karar alma mekanizması da dâhil olmak üzere, kuruluşun etkili bir şekilde çalışması için belirli ilkeleri benimsemiştir ve üye devletlerin bireysel çıkarlarından çok, ortak çıkarlara öncelik vermektedir. Belirtilmelidir ki, birliğin komünizmin getirdiği zorluklar karşısında kolektif olarak sergilediği duruşu, ASEAN için büyük bir başarı olarak değerlendirilebilir.

ASEAN'ın bölge ülkelerine karşı genişleme sürecine rehberlik eden anahtar sözcükleri, yumuşak yaklaşım ve çok taraflılık şeklinde değerlendirilebilir. Elli yıllık süreç içerisinde sessizce ve ihtiyatlı bir şekilde, kademeli bir şekilde ilerledikten sonra güneydoğu Asya ülkelerinin özellikle üç konu üzerinde ciddi bir başarı yakalayabildikleri rahatlıkla ifade edilebilir. Buna karşın ASEAN'ın yarım yüzyıl önce kuruluşu esnasında fikirsel olarak beklenen sonuç, günümüzdeki mevcut durumun çok daha ötesinde olduğu da hatırda tutulmalıdır.

Güneydoğu Asya'nın üç büyük başarısı şu şekilde özetlenebilir. İlk olarak bölgede barış ve istikrarın sağlanması gelir. Farklı ASEAN üye devletleri arasında hâlihazırda son derece geniş bir alana tekabül eden tartışmalı sınır meseleleri bulunmaktadır. Ancak mevcut sorunlar bugüne kadar sınır meselelerinden dolayı bir sıcak çatışma noktasına ulaşmamıştır. İkinci olarak, yavaş ama istikrarlı bir şekilde bugün on ASEAN üyesi ülke, ekonomilerini ve kurumlarını entegre etme gayreti içerisindedirler. ASEAN Şartı ile birlikte 2008'den itibaren bu entegrasyonun hızı daha da artmıştır.

Üçüncü ve son olarak ASEAN'ın bölgesel işbirliğini ve entegrasyonu kendi sınırlarının ötesine ilerletme gayreti içerisinde olan saygın bir blok olarak istikrarlı yükselişini devam ettirmesi gösterilebilir. ASEAN Plus (ASEAN +) projesi, ARF vs. sa-

yesinde ASEAN'ın bölgesel etkisinin giderek artması, bu durumun kanıtını oluşturmaktadır. Bu şekilde ASEAN'ın bölgedeki büyük aktörler için bir geçiş aracı olarak güvenilir bir istikrar oluşturması yönüyle, zaman içerisinde bölgesel olarak daha da fazla bir etkiye sahip olarak tanınması şeklinde açıklanabilir.

1967'de güneydoğu Asya'da bir belirsizlik ve güvensizlik ortamında vizyon sahibi liderler tarafından kabul edilen siyasi bir proje şeklinde ASEAN'ın temelleri atılmıştır. ASEAN'da ilk dönemlerde siyasi işbirliği, temel hedefi teşkil ediyordu. Bununla birlikte ilerleyen aşamalarda ekonomik entegrasyon ASEAN gündeminin bir parçası ve yavaş yavaş stratejik bir platformu haline dönüşmüştür. Ekonomik entegrasyon, henüz çok ilerlememiş olmasına rağmen, özellikle ASEAN Şartı'nın 2008 sonunda yürürlüğe girmesinden bu yana bu entegrasyon durumu son birkaç yılda daha da hız kazanmıştır. Bununla birlikte, ASEAN'ın siyasi düzeydeki başarıları, en dikkat çekici olanları olabilir. Özellikle ASEAN+ veya bölgesel mimari olarak anılan kendi bölgesinin ötesine ulaşması söz konusu olduğunda, bu başarı daha da gözle görünür hale gelmektedir.

1. Bölüm

Tarihi Gelişim

Güneydoğu Asya halklarını bir bütün olarak değerlendirdiğimizde coğrafi açıdan tarih öncesinden günümüze kadar iki farklı alt bölgeyi kapsadığı görülmektedir. Bunlardan ilki Çinhindi veya Hindiçin olarak ifade edilen anakara güneydoğu Asya ve ikincisi ise güneydoğu Asya deniz bölgesidir.[4] Anakara güneydoğu Asya'da, Kamboçya, Laos, Myanmar, Malezya yarımadası, Tayland ve Vietnam bulunurken, güneydoğu Asya deniz bölgesinde Brunei, Doğu Malezya, Doğu Timor, Endonezya, Filipinler ve Singapur bulunmaktadır.

Güneydoğu Asya'nın geniş topoğrafik çeşitliliği, bölgenin tarihini ve kültürünü büyük ölçüde etkilemiştir. Örneğin, sürekli ancak engebeli ve zorlu arazisi ile Anakara güneydoğu Asya, erken Khmer ve Mon uygarlıklarının temelini oluşturmuştur. Alt bölgenin geniş kıyı şeridinde yer alan Irrawaddy, Salween, Chao Phraya, Mekong ve Kızıl nehir[5] gibi ana nehir sistemleri, sosyokültürel ve ekonomik faaliyetler açsından, Hint Okyanusu ve Güney Çin Denizi'ndekinden daha yoğun görülmektedir. Öte yandan, Borneo ve Sumatra gibi istisnalar dışında, güneydoğu Asya deniz bölgesi, geniş bir alana dağılmış adalar ve takımadalar üzerinde tekrarlayan kara-deniz modellerinin bir parçasıdır. Zenginlik ve refahın deniz ticaretiyle ilişkilendirildiği ve bölgedeki denizlere hâkim olan bölgesel orta büyüklükte devletler de bu dönemde görülmüştür.

MÖ 100'lerden itibaren güneydoğu Asya takımadaları, Hint Okyanusu ile Güney Çin Denizi ticaret yollarının kesişme noktasında, ekonominin ve fikir akışının son derece canlı olduğu, toplumsal örgütlenmeyi ve ilerlemeyi teşvik eden merkezi bir konuma ulaşmıştır. Bu dönemde yerel ticari örgütler, kayıtlı tarihin başlangıcını ve karakteristik bir kültürel gelişimin devamına işaret eden orta çağın ilk dönemlerinde, devlet yönetimi, din, kültür ve idari açıdan Hint-Hindu unsurlarının yoğun bir şekilde tesiri altında kalmış ve bu şekilde bölgede hindu kültürü ve inancı yayılmaya başlamıştır. Ticaret, İpek Yolu gibi kara yol-

[4] Veya güneydoğu Asya ada bölgesi.
[5] Kara nehir ve Lo nehri ile birlikte.

larına dayandığından dolayı Çin kültürü daha dolaylı ve düzensiz yayılmıştır. Özellikle Çin tesiri, anakara güneydoğu Asya bölgesinin haricinde Hint kültürünün gerisinde kalmıştır.[6]

Budizm, özellikle Çinhindi'nde 9. yüzyıla kadar siyasi yapıyı genel itibariyle etkilemiştir. İslam dini, Güneydoğu Asya'ya 8. yüzyıl gibi erken bir tarihte ulaşmış ve burada ilk Müslüman toplumların 13. yüzyılda ortaya çıktığı görülmektedir. Hint Okyanusu'ndaki ilk deniz ticaret ağı, okyanusta giden ilk gemileri inşa eden güneydoğu Asya deniz bölgesinde yaşayan Avustronezya halklarına ait olan Avustronezya[7] deniz ticaret ağıydı. MÖ 1500 gibi erken bir tarihte güney Hindistan ve Sri Lanka ile ticaret yollarını bu şekilde kurarak, malzeme ve tarım ürünleri alışverişini başlatmışlardır. Bu şekilde Hindistan ve Çin kültürleri birbirine bağlanmaya başlamıştır. Bu sayede baharat ticaret ağının Hint Okyanusu bileşeninin çoğunluğunu oluşturmuşlardır. Özellikle Endonezyalılar, katamaran[8] ve destek tekneleri kullanarak doğu Afrika ile baharat ticareti yapmış ve Hint Okyanusu'ndaki batı rüzgârları yardımıyla daha da ileri bölgelere yelkenli gemiler ile ulaşabilmişlerdir. Bu ticaret ağı zaman içerisinde Afrika ve Arap Yarımadası'na kadar genişlemiştir.

Bölgede yer alan en eski Hindu krallıkları Sumatra ve Java'da ortaya çıkmış, ardından Funan ve Champa gibi anakara

[6] Bununla birlikte bu yolun deniz bileşeni de vardı. Deniz İpek Yolu, güneydoğu Asya'yı Doğu Asya, Hint alt kıtası, Orta Doğu ve Avrupa'ya bağlayan geniş bir deniz ticaret yolları ağıydı. Bu deniz ticaret sistemi güneydoğu Asya'nın tarihinin ve gelişiminin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Güneydoğu Asya ülkeleri, Deniz İpek Yolu'nun sadece pasif katılımcıları değil, aslında önde gelen tüccarları ve kapsamlı ticari bağlantıların aktif geliştiricileriydi. Bölgedeki kıyı toplulukları, muson rüzgârlarında yelken açmanın ve bu geniş kapsamlı deniz ticaretini mümkün kılan okyanusa giden gemileri inşa etmenin pratik bilgisine öncülük etmişti. Kurdukları deniz yolları güneydoğu Asya'yı kültürel bir erime potası haline getirmiş, Güney Asya, Batı Asya ve Doğu Asya'nın uygarlık etkileri bölgede birleşmiştir.

[7] Avustronezyalılar veya Avustronezya dilleri konuşan halklar, Güneydoğu Asya, Okyanusya ve Doğu Afrika'da Avustronezya dillerini konuşan birçok halktan oluşan geniş bir gruptur. Ağırlıklı olarak Austronezya dili konuşan halklar tarafından doldurulan milletler ve bölgeler, toplu olarak Avustronezya olarak bilinir. Bkz. B. Thiel, 'Austronesian Origins and Expansion: The Philippine Archaeological Data', *Asian Perspectives*, 26/1, s. 119-29.

[8] Sri Lanka, Hindistan ve Polinezya kökenli olan katamaran, birbirine bağlanmış iki tekneden oluşan ve gezi denizciliğinde kullanılan bir deniz taşıtıdır.

güneydoğu Asya'daki diğer devletler görülmüştür.[9] Hint medeniyet unsurlarının benimsenmesi ve içselleştirilmesi, merkezi devletlerin ortaya çıkmasını ve yüksek düzeyde organize edilmiş toplumların gelişimini de teşvik etmiştir. Güneydoğu Asya'nın denizle ilintili çok sayıda kıyı topluluğu, Hindistan'dan Hindu ve Budistlere ait kültürel ve dini unsurlarını benimsemiş ve bölgesel hanedanlar tarafından yönetilen karmaşık yönetimler bu sayede geliştirilmiştir. Yerel yöneticiler, saltanatlarının meşruiyetini büyük ölçüde artırmaya başlamış ve milattan sonra 3.yy'da Hinduizm'in bölgede kabul görmeye başlamasından istifade etmişlerdir. Güneydoğu Asya'ya neredeyse eşzamanlı olarak ulaşan Budist öğretileri, sonraki yüzyıllarda bir ayrım geliştirmiş ve nihayetinde genel nüfusun taleplerine, somut insan ilişkilerine hitap eden bir inanç sistemine ve felsefeye dönüşüvermiştir. İmparator Ashoka,[10] büyük bir edebiyat, sözlü gelenek, ikonografi, sanat eseri içeren ve bireysel çaba ve davranışa vurgu yaparak merkezi varoluşsal soruları çözmeye çalışırken rehberlik sunan Budizm'i bölge dışına yayan eğitimli keşişler ve misyonerler gönderme geleneğini de bu şekilde başlatmıştır.

5. ve 13. yüzyıllar arasında Budizm, güneydoğu Asya'da gelişti. 8. yüzyılda Budist Srivijaya Krallığı, orta güneydoğu Asya bölgesinde büyük bir ticaret gücü olarak ortaya çıktı ve aynı dönemde Java'nın Shailendra hanedanı görüldü. Khmer İmparatorluğu'nda taşra kökenli yeni bir kraliyet hanedanının kurulmasından sonra, 11. yüzyılda ilk Budist krallar ortaya çıkmaya başladı. Yüzyıllar önce orijinal Theravada Budizminin yerini aldığı Hindistan'dan Mahayana Budist fikirleri ilk olarak güney-

[9] J. K. Whitmore, 'Resources, Rituals, and Realms: The Premodern Polities', Ed. N. G. Owen, *Routledge Handbook of Southeast Asian History*, (New York, Routledge, 2014), s. 15-24.

[10] Ashoka, tüm Hint yarımadasını MÖ 268-232 arasında yöneten Maurya Hanedanlığı'ndan gelen bir Hint imparatorudur. Hanedanın kurucusu Chandragupta Maurya'nın torunu olan Ashoka, Budizm'in antik Asya'ya yayılmasını sağladı. Hindistan'ın en büyük imparatorlarından biri olarak kabul edilen Ashoka, Chandragupta'nın imparatorluğunu batıda bugünkü Afganistan'dan doğuda Bangladeş'e kadar uzanan bir krallıkta hüküm sürecek şekilde genişletmiştir. Bkz. John S. Strong, *The Legend of King Aśoka-A Study and Translation of the Aśokāvadāna*, Motilal Banarsidass, 1989.

doğu Asya'da benimsendi. Sri Lanka'dan gezgin keşişler Theravada Budizmini Burma'daki Pagan İmparatorluğu'nda, Laos'taki Siam Sukhothai Krallığı'nda, Kamboçya'nın aşağı Mekong havzasında, Vietnam ve güneydoğu Asya'nın iç kesimlerinde yaymaya başladı.[11]

Khmer İmparatorluğu, 9. yüzyılın başından 15. yüzyıla kadar tüm Anakara Güneydoğu Asya'ya etkili bir şekilde hakim oldu ve bu süre zarfında, Angkor'da seçkin ifade ve kompozisyon ustalığına sahip sofistike bir anıtsal mimari tarzı geliştirdiler. Dvaravati Krallığı'nın farklı kültürü, ilk olarak 6. yüzyıl civarında kayıtlarda görünmektedir. 10.yy'da Dvaravati, Khmer İmparatorluğu'nun etkisi altına girdi ve 12. yüzyılda Taylandlı kabileler, günümüz orta Tayland'daki Chao Phraya nehri vadisini ele geçirerek 13. yüzyılda yerel Sukhothai Krallığı'nı ve 14. yüzyıl da Ayutthaya Krallığını teşkil ettiler. Nagarakertagama'ya[12] göre, 13. yüzyıl civarında Majapahit'in vasal devletleri, günümüz Endonezya'sının çoğuna yayıldı ve onu güneydoğu Asya'da var olan en büyük imparatorluk haline getirdi.[13] İmparatorluk, kıyı Java, Malay yarımadası ve Sumatra'da İslam devletlerinin yükselişinden sonra 15. yüzyılda gerilemeye başladı.

İslam

İslam'ın Arap yarımadasına hâkim olmasından 200 yıldan daha kısa bir süre sonra 8. yüzyılda, ilk Müslüman tüccarlar, güneydoğu Asya'da görülmeye başladı. İslam'ın güneydoğu Asya'ya nasıl yayıldığı konusunda çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetler, temsilcinin kimliğine ve yöntemine göre de değişmektedir. Hindistan'da yaşamayan ya da yerleşmeyen Arap tüccarların, ya doğrudan güneydoğu Asya adalarına geldik-

[11] Whitmore, *a.g.e.* s. 16.

[12] Majapahit İmparatorluğu'nun Cavalı kralı olan Hayam Wuruk için kaleme alınmış el yazması kaynajklardır. Nagarakretagama, imparatorluğun en geniş zamanına ilişkin ayrıntılı açıklamalar içerir. Şiir, tapınaklar, saraylar ve çeşitli törenleri anlatarak Majapahit imparatorluğunda Hindu-Budizm'in önemine vurgu yapmaktadır.

[13] Leonard Y. Andaya, Ethnicity in pre-colonial and colonial Southeast Asia. Ed. N. G. Owen, *Routledge handbook of Southeast Asian history*, (New York, Routledge, 2014), s. 269-70.

leri ya da daha önceden Hindistan ve Sri Lanka kıyılarına yerleşerek, güney Asya kökenli veya benzer etnik kökenden gelenler ile çeşitli şekillerde temasta bulunarak bu bölgeye ulaştıkları düşünülmektedir. Bazı kaynaklar Güney Çin Denizi'ni İslam'a girişin başka bir rotası olarak değerlendirmektedir. Bu hipotezin argümanları şunları içerir: 10. yüzyıldan önce Arabistan ve Çin arasındaki kapsamlı ticaret, iyi bir şekilde belgelenmiş durumdadır ve arkeolojik kanıtlarla desteklenmiştir. Moğol istilası ve ardından Yuan hanedanlığının yönetimi (1271–1368) sırasında binlerce Müslüman Çin'e girmiştir. Bu şekilde Yunnan'da İslamiyet yayılmış ve yaygın olarak benimsenmiştir. Champa'daki Kufi Mezar Taşları, Çinhindi'deki erken ve kalıcı İslam topluluğunun göstergeleridir.[14] Demak Sultanlığı'nın[15] kurucusu Çin-Cava kökenlidir.[16] Hui denizci Zheng He,[17] 15. yüzyılda Cirebon'daki Demak, Banten ve Panjunan Mescidi ziyareti sırasında en eski Cava

[14] T. T. Sen, (2009). *Cheng Ho and Islam in Southeast Asia*, (Singapore, Institute of Southeast Asian Studies, 2019), s. 147.

[15] 15. yüzyılın son çeyreğinde kurulan ve yaklaşık bir asır süren Cava adasındaki bağımsız ilk müslüman devlettir. Demak Sultanlığı, Endonezya'da, özellikle de Cava ve çevresindeki bölgelerde İslam'ın yayılmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Demak, Cava'daki ilk İslami yönetimdi ve İslam'ın adada yaygın olarak benimsenmesinin başlangıcını işaret ediyordu. Bu durum, diğer İslam krallıklarının kurulmasına ve Java'da İslam'ın nihai hakimiyetine yol açtı. Demak Sultanlığı, Java'da İslam'ın yayılmasında önemli bir rol oynayan dokuz Müslüman azizden oluşan bir grup olan Wali Songo ile yakından ilişkiliydi. Sultanlık, bu azizlerin tebliğ yapmaları ve İslami merkezler kurmaları için bir platform sağlamış, bu da İslamlaşma sürecinin hızlanmasına yardımcı olmuştur. Demak Sultanlığı, Endonezya'da halen var olan en eski cami olduğuna inanılan Büyük Cami'yi inşa etti. Bu yapı, İslami gücün bir sembolü ve İslami öğrenim ve ibadet merkezi olarak hizmet vermiştir. Ayrıca Sultan Trenggono'nun önderliğinde Demak, bir dizi fetihle nüfuzunu genişleterek daha fazla liman kentini, prensliği ve krallığı kontrolü altına aldı. Bu genişleme İslam'ın yeni alanlara yayılmasına yardımcı oldu ve Demak'ın bölgedeki önemli bir İslami güç olarak konumunu sağlamlaştırdı. Demak Sultanlığı'nın mirası kendi sınırlarının ötesine de uzandı. Demak'ın koruyucusu olarak ortaya çıkan Banten ve Cirebon krallıkları gibi diğer İslam krallıklarının gelişimini etkiledi. Bu krallıklar İslam'ı Java ve ötesine daha da yaydı. Bkz. Ali Sunarso, "Historiography of Indonesian Islam (Historical Analysis of the Transitional Era of Social and Political System in Java in the 15-16th Century and the Contribution of Javanese Kings in Islamization)", *International Journal of Islamic Studies and Humanities,* 1/1 (2018).

[16] S. A. Qurtuby, 'Cheng Ho and the History of Chinese Muslims in Java', *Studia Islamika*, 16/1, (2009), s. 51-77.

[17] Çin'in deniz ve ticari nüfuzunun Çin'in sınırındaki bölgelerde yayılmasına yardımcı olan bir amiral ve diplomattır. Portekizlilerin Afrika'nın güney ucunu

camileri için stilistik temel olarak antik Çin mimarisinin kullanıldığını ileri sürmüştür.[18] Daha kapsayıcı bir şekilde ifade etmek gerekirse İslam, güneydoğu Asya'da orta doğulular, Araplar ve Farslardan Hintlilere ve hatta Çinlilere kadar çeşitli etnik ve kültürel kökenlere sahip Müslümanlar tarafından, çağın büyük ticari yolları aracılığıyla yayılmıştır.[19] Zira bölgede bulunan prensliklerin çoğu, yüzyıllardır kültürel alışverişe aktif katılımın bir sonucu olarak ve batıda Hint Okyanusu ve doğudan Güney Çin Denizi'nden gelen takımadaları çaprazlamasına geçen fikir akışından etkilenerek oldukça farklı kültürler geliştirmişlerdi.

Kuzey Afrika, İberya, Orta Doğu ve daha sonra kuzey Hindistan gibi diğer bazı İslamlaşmış bölgelerin aksine, güneydoğu Asya'da İslamiyet'in yayılması, savaşla sonuçlanan bölgesel fetihlerin ardından gerçekleşmemiştir. Orta Asya'nın, Sahra altı Afrika, güney Hindistan ve kuzeybatı Çin İslamlaşmasında olduğu gibi ticaret yolları vasıtasıyla İslam, bu bölgelere yayılmıştır. Wali Songo[20] gibi kişiler tarafından da bölgede İslamiyet hızlıca yayılmıştır. Bu sayede Sumatra'daki ilk İslam krallığı olan Samudera Pasai Sultanlığı, 13. yüzyılda ortaya çıkmıştır.

Bir zamanlar güneydoğu Asya'nın çoğunda ve özellikle Melaka Boğazı'nda ticareti kontrol eden Budist Srivijaya İmparatorluğunun kalıntıları, İslamiyet'in bölgede yayılmaya ve tutunmaya başlamasıyla, boğazı İslami bir suya dönüştürdüğü için stratejik bir dönüm noktası olmuştur. Srivijaya'nın düşüşüyle birlikte etkili ve yaygın bir İslami tebliğ hareketi ile Müslüman ticaret merkezlerinin kurulmasının yolu açılmıştır. Modern Ma-

dolaşarak Hindistan'a ulaşmasından neredeyse bir yüzyıl önce, yedi deniz seferine komuta etmiştir. Ayrıca Zheng He, Hui (Çinli Müslüman) bir aileden gelmekteydi.

[18] Ahmed Wahby. *The Architecture of the Early Mosques and Shrines of Java: Influences of the Arab Merchants in the 15th and 16th Centuries?*, (Otto-Friedrich-Universität Bamberg, 20087), s. 2.

[19] Britannica. *The advent of Islam*, 5 Aralık 2020 tarihinde https://www.britannica.com/place/Malaysia/The-advent-of-Islam adresinden alındı

[20] Örneğin Java, 'Wali Songo' (Dokuz Aziz) olarak anılan çok aktif dokuz adam tarafından İslam'ı kabul etmiştir. Bkz. Abdurrohman Kasdi, 'The Role of Walisongo in Developing the Islam Nusantara Civilization' *Addin*, 11/1, (2017), s. 1-26,

laylar, 15. yüzyıldan 16. yüzyılın başlarına kadar var olan Melaka Sultanlığı'nı çağdaş Malezya'nın ilk siyasi varlığı olarak görmektedir.[21]

Özetle İslamiyet, Arap asıllı tüccarlar ve ilerleyen dönemlerde İran ve Hindistan'ın sahil bölgelerinde yaşayan ve deniz ticareti ile ilgilenen Müslümanlar tarafından bölgeye ulaştırılmıştır. İslamiyet'in ticaret yoluyla bölgedeki takımadalara ilk girdiği yer, Sumatra'nın kuzey sahilidir. Mahalli geleneklerde bölgede kurulan ilk İslam devletinin de Perlak ve Samudra-Pasai Sultanlıkları olduğu belirtilmektedir.[22]

Sömürge Dönemi

Genel olarak, güneydoğu Asya'da yedi sömürge gücü bulunmaktaydı. Bunlar; Portekiz, İspanya, Hollanda, İngiltere, Fransa, ABD ve Japonya'dır. Güneydoğu Asya'nın en büyük sömürgecileri Avrupalılar, Japonlar ve ABD olmuştur. 1500'lerden 1940'ların ortalarına kadar güneydoğu Asya'ya sömürgecilik dayatılmıştır. Güneydoğu Asya krallıkları, yüzlerce yıl Çin'den, güney Asya ve Hindistan'dan, ayrıca Ortadoğu'dan gelen tüccarlarla ticari ilişkiler içindeydiler. Bu bölge dışı insanlar ayrıca bölgeye din, gelenek, görenek ve mahkeme uygulamalarını da getirmişti. Dolayısıyla, ilişkileri ekonomik ve kültürel boyuttaydı. Dahası, yerel güneydoğu Asya hükümdarları, Güney Asya (Rajadharma) ve Batı Asya'dan (Saltanat) krallık kurumlarının uygulamalarını kullanmaya başladı ve zaman içerisinde de içselleştirdiler.

Avrupalı gezginler yalnızca güneydoğu Asyalılarla ekonomik ilişkilere sahip olmadılar, aynı zamanda güneydoğu Asya halkları ve bölgeleri üzerinde siyasi - ve bazı durumlarda kültürel - egemenlik de kurdular. Bu nedenle, Avrupa sömürgeciliği güneydoğu Asya tarihinin büyük bir bölümünü kapsamaktadır. Avrupalı sömürgecilerinin yanı sıra Japon ve ABD sömürgeleri,

[21] Bkz. S Temiz, *Modern Malezya – Devlet Geleneği ve Siyaset*, (Efe Akademi, İstanbul, 2022).
[22] İsmail Hakkı Göksoy, *İslam'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı*, (İstanbul, Beyan Yayınları, 1998), s. 69.

güneydoğu Asya'nın çoğunu kontrol etmiştir. Japon yayılmacılığı, II. Dünya Savaşı'nın Pasifik Savaşı[23] sırasında gerçekleşmiştir. Japonlar, güneydoğu Asya dâhil doğu Asya bölgesinin çoğunu işgal etmişlerdi.

ABD, 1898 İspanyol-Amerikan Savaşı'nın ardından Filipinler'i kolonileştirdi. Güneydoğu Asya'nın sömürgeciliğe tepkisi ise, tüm biçimleriyle hem işbirliği hem de milliyetçilikti. Sömürgecilik, bir halka dayatılan yabancı siyasi yönetim veya denetimdir. Sömürgecilik pek çok biçimde olabilir: politik, yasal, ekonomik, kültürel ve sosyal şekillerde karşılaşılabilir. Ayrıca, birçok yabancı devletin geniş alanlardaki yabancı toprakları ve kendi topraklarını, kaynaklarını ve ulusal kaderini kontrol edemeyen halklar üzerindeki kontrollerini araştırdığı, topraklarını ele geçirdiği, yerleştiği, sömürdüğü ve bu sömürü sistemini genişlettiği bir siyasi, ekonomik ve kültürel politika ve uygulamalar bütünüdür.

Sömürgecilik dönemi, Avrupalıların Afrika'nın güney kıyıları (1488) ve Amerika'nın (1492) çevresinden bir deniz yolu bulmasının ardından 1500 civarında başladı. Avrupa, Amerika ve Asya güçleri, güneydoğu Asya'yı bu şekilde sömürgeleştirdi. Güneydoğu Asya'daki başlıca Avrupalı sömürgeciler arasında Portekiz, İspanya, Hollanda, İngiltere ve Fransa bulunmaktaydı. ABD ve Avrupalılar bölgeye Protestanlığı ve Roma Katolikliğini getirmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında Japonya, güneydoğu Asya'yı kolonileştiren tek büyük Asya ülkesi olarak ortaya çıkmıştır.

Baharat ticareti Avrupalıları zenginleştirebileceğinden, kâşifler[24] daha hızlı ve daha ucuz bir deniz yolu bulma konu-

[23] Pasifik Savaşı, Pasifik Okyanusu'nun, Doğu Asya'nın ve Güneydoğu Asya'nın büyük bir bölümünü kapsayan, güneyde Kuzey Avustralya'ya ve kuzeyde Aleut Adaları'na kadar önemli çatışmaların yaşandığı II. Dünya Savaşı'nın en büyük alanıydı. Bu bölgedeki savaşları genel olarak tanımlamak için kullanılımış bir ifadedir.

[24] Bilim insanları, genellikle kâşifler ve sömürgeciler arasında belirli ayrımları yaparlar. Onlara göre kâşifler, dünyanın daha önce bilinmeyen veya az bilinen bölgelerine seyahat eden ve bu bölgeleri belgeleyen bireylerdir. Kâşiflerin motivasyonu genellikle merak, bilgi ve keşif arzusu veya bilimsel anlayış arayışından kaynaklanır. Kâşifler yeni bölgelerin haritasını çıkarabilir, flora ve faunayı

sunda girişimlere başladılar. Avrupa rotaları, Venedik ve Cenova'daki İtalyan şehir devletleri ve daha sonra İstanbul'daki Osmanlı tüccarları gibi güçlü rakipler tarafından engellenmişti. Osmanlı gemileri, Araplarla ticaretin bol olduğu doğu Akdeniz'i kontrol etmekteydi. Vasco da Gama'nın Ümit Burnu etrafındaki yolculuğundan sonra Portekizliler, baharat ticaretinden bir parça elde etmek için Müslüman güçler ve rakip tüccarlarla savaşmak durumunda kaldı. Bu şekilde Portekiz ve İspanya devletleri, Hint adalarına giden farklı yollar aradılar. Portekizliler çabalarını güneye ve doğuya yoğunlaştırırken, İspanyollar batıda alternatif yollar aramışlardı.

7 Haziran 1494'te İspanyol ve Portekizliler, dünyayı iki alana bölen Tordesillas Antlaşması'nı[25] imzaladılar. Bu anlaşmada hayali bir hat Atlantik'ten geçmekteydi. İspanya, Portekiz'e verilen Brezilya hariç tüm Amerika dâhil olmak üzere batıda toprak kazandı. Afrika ve Hindistan dâhil bilinen dünyanın doğu yarısı ise Portekiz'e verilmiş oldu. Portekizliler, güneydoğu Asya ticaretine hâkim olan ve askeri işgal altındaki limanlarda ticaret karakolları kuran ilk Avrupalılardı. Portekizliler 1509'da Müslüman deniz kuvvetlerini mağlup ederek, 1511'de Melaka'yı ele geçirmişlerdir. Hollandalılar ise Melaka'yı 1641'de ele geçir-

(iklim özellikleri vs.) belgeleyebilir ve insan bilgisini genişleten bilgileri geri getirebilirler. Sömürgeciler ise genellikle kaynak çıkarma, ekonomik kazanç veya kendi ülkelerinin gücünü ve etkisini genişletme amacıyla yabancı topraklar üzerinde kalıcı yerleşimler veya siyasi kontrol kuran bireyler veya gruplardır. Sömürgecilerin motivasyonları genellikle daha açık bir şekilde siyasi, ekonomik ve emperyal hırslarla bağlantılıdır. Sömürgeleştirme, sıklıkla yerli nüfusun yerinden edilmesini, boyun eğdirilmesini veya sömürülmesini içerir. Keşif ve sömürgeleştirme arasındaki çizgi bulanık olabilmektedir, çünkü birçok tarihi "kaşifin" aslında öncü keşifçiler veya sömürgeci güçlerin ajanları olduğunu bilinmektedir. Keşif ve sömürgeleştirmenin etik ve etkileri, belirli tarihsel ve kültürel bağlamda değerlendirilmelidir. Nihayetinde, belirli bir bireyin veya keşif seferinin "kaşif" veya "sömürgeci" olarak etiketlenip etiketlenmeyeceği, motivasyonlarının, yöntemlerinin ve eylemlerinin daha geniş sonuçlarının dikkatli bir şekilde değerlendirilmesini gerektirir. Bu nedenle de güneydoğu Asya'ya yapılan seferlerin, Filipinler örneğinde olduğu gibi, keşiften ziyade sömürge odaklı olduğu değerlendirmesi doğru olacaktır.

[25] Mary Wilhelmine Williams, 'The Treaty of Tordesillas and the Argentine-Brazilian Boundary Settlement', *The Hispanic American Historical Review*, 5/1, (1922) s. 3-23.

mişlerdi. Güneydoğu Asya, Portekiz'in etkisini çok fazla hissetmemiştir. Zaman içerisinde Portekizliler, Doğu Timor'la çevrelenmiş sadece küçük bir toprak parçasını kontrol eder hale gelmişlerdir. Portekizlilerin yerini ise zamanla Hollandalılar, İngilizler ve Fransızlar almıştır.

Ferdinand Magellan, 1521'de Filipinler'e ulaştı. 1525'ten 1536'ya kadar İspanyol seferleri sayesinde Filipinler ele geçirildi. 1565'te İspanya, Cebu'yu ele geçirdi ve 1571'de Manila şehrini tesis ettiler. 1600'de ise takımadaların çoğunun kontrolünü ele geçirdiler.[26] Andrés Bonifacio liderliğindeki Katipunan,[27] İspanyollara karşı savaş açtı ve 1898'de bağımsız olan ilk Asya ülkesi haline geldi. Ancak daha sonra ABD, bölgeyi kontrol etmeye başladı. Hollandalılar ise Endonezya'ya 1596'da ulaştı. Hollanda sömürgeciliği, ilk olarak 1605'ten 1799'a kadar Hollanda Doğu Hindistan Şirketi (V.O.C.) tarafından gerçekleştirildi. Bölgedeki esas maksatları ise, siyasi olarak bölgeyi yönetmek değildi. Hollandalılar, tekel yoluyla ticarette elde edilen kâra gözlerini dikmişler ve bölgeyi acımasızca sömürmeye başlamışlardı.

1799'da Hollanda Doğu Hindistan Şirketi çöktüğünde, Hollanda hükümeti 1825'te şirketin varlıklarını devraldı ve Endonezya'yı, 1930'lara kadar kontrol altında tuttu. Hollandalılar, Doğu Hint Adaları'ndaki ticari adaların çoğunun kontrolünü ele geçirdi ve Sumatra, Borneo, Celebes ve Cava'yı işgal etti. Batavia'da[28] bir liman inşa ettiler ve Doğu Timor hariç, Portekizlileri

[26] T. F. Barton, R. C. Kingsbury & G. R. Showalter, *Southeast Asia in Maps*, (Chicago, USA: Denoyer-Geppert, 1970), s. 50.

[27] Kataastaasan Kagalang-galang na Katipunan ng mga Anak ng Bayan-Supreme Worshipful Association of the Sons of the People; İspanyol yönetimine karşı çıkmak için 1892'de kurulan Filipinli milliyetçi bir örgüttü. Örgütün üye sayısı 100.000 ile 400.000 arasında değişiyordu. Başlıca hedefi, silahlı bir devrim yoluyla İspanyol İmparatorluğu'ndan bağımsızlığa ulaşmaktı. Ağustos 1896'da İspanyollar tarafından tespit edilmeden önce gizli bir topluluk olarak faaliyet göstermekteydi. Bu hareket, Filipin Devrimi'nin başlamasına yol açan hareketti.

[28] Batavia, Hollanda Doğu Hint Adaları'nın başkentiydi. Bölge günümüzün Cakarta bölgesine karşılık gelmektedir. Batavia, Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin Asya'daki ticaret ağının merkezi idi. Yerel ürünler üzerindeki tekeller, yerli olmayan nakit ürünlerle artırıldı. Ticari çıkarlarını korumak için şirket ve sömürge yönetimi çevredeki toprakları ele geçirdi.

Hint Adaları'ndan çıkardılar. Hollandalılar, Endonezyalılar'ın 1945'te bir cumhuriyet kurmak için ulusal kurtuluş savaşı vermeye başlamalarıyla, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede tutunamamaya başladılar. II. Dünya Savaşı sonrasında ise BM, 1949'da Endonezya'nın bağımsızlığını tanımıştır.[29]

İngiltere, donanmasını kullanarak tüccarları aracılığıyla veya onlara yardım etmek için imparatorluğunun bir kısmını satın aldı. İngilizler güneydoğu Asya'ya batı tarafından, Fransızlar ise doğudan girdi. İngilizler, 1826 ile 1888 arasında İngiliz-Birmanya Savaşları'ından[30] sonra Burma'yı ilhak etti. İngilizler, etnik kimliklerini koruyan diğer kolonilerin aksine Burma'yı Britanya Hindistanı'nın bir eyaleti olarak idareye başladı. 1948'e gelindiğinde ise Burma, bağımsızlığı için İngiltere ile müzakerelere başladı.

İngilizler, Stamford Raffles vasıtasıyla 1819'da Singapur'u tesis ettiler ve Hollanda, Melaka'yı 1824'te İngilizlere bırakmak zorunda kaldı. Britanya, 1874'ten 1914'e kadar İngilizlerin Malay yarımadasına doğru genişlediği Boğaz Yerleşimleri olarak Penang'ı (1786'da satın aldı),[31] Singapur'u ve Melaka'yı ellerinde tuttular. Malaya eyaletleri, 1957'de bağımsız Malaya Federasyonu için müzakere etmeye başlamış ve bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Penang, Melaka, Sabah, Sarawak ve Singapur, 1963'te Malezya'nın bir parçası halinde Federasyona katılmış, bununla birlikte Singapur 1965'te Ferasyondan çıkarılmıştır. Brunei Sultanlığı da kurulan bu yeni ülkenin dışında kalmaya, 1984 yılında İngiliz desteği ile karar vermiştir.

Fransızlar, XIV. Louis döneminde, 1600'den 1700'e kadar Siam ile büyükelçilikleri vasıtasıyla ilişkide oldular. Avrupa'nın güneydoğu Asya üzerindeki etkisi bu dönemde giderek artmıştı.

---

[29] Barton vd., *a.g.e.* s. 50-1.

[30] İngiliz-Birmanya Savaşları, genişleyen iki imparatorluk olan Britanya ve Konbaung Hanedanlığı arasındaki, Britanya Hindistan'ının en maliyetli ve en uzun savaşı haline gelen ve 5-13 milyon sterline (400 milyon £ - 1,1 milyar £) mal olan silahlı bir çatışmaydı ve 60 yılı aşkın bir süreyi kapsamaktadır. Üç Burma Savaşı vardı. İngilizler 1885'te Üçüncü İngiliz-Birmanya Savaşı'nda ülkenin geri kalanını işgal etti ve Burma'nın tamamen ilhak edilmesiyle savaş sonuçlandı.

[31] Virginia Matheson Hooker, *Short History of Malaysia: Linking East and West,* (Sidney, Allen & Unwin, 2003), s. 92.

Fransızlar 1858'de Vietnam'a girdi ve 1859'da Saygon'u işgal ettiler.[32] 1867'de Fransızlar, Cochin China'yı (güney) ve Kamboçya'yı işgal ederek ilhak ettiler. Ayrıca, Cochin China'yı batıya ve kuzeye doğru hareket ettikleri üs olarak kullanmaya başlamışlardır. 1893'e gelindiğinde ise Annam, Laos ve Tonkin üzerinde, hepsi "Fransız Çinhindi" haline gelen idareler tesis etmişler, 1907'de ise Çinhindi bölgesinin tamamını ele geçirmişlerdir. Tayland'ın[33] asla sömürgeleştirilmediğine dair uzun süre var olan bir durum söz konusudur. Doğrusu ise, Siam batıdan İngilizler ve doğudan Fransızlar tarafından bu dönemde devamlı sıkıştırılmıştır. Siam, toprak bütünlüğünü korumak karşılığında büyük toprak parçalarını bu devletlerin kontrolüne vermek zorunda kalmıştır. Siam'ın sadece orta bölümü ele geçirilmemiş bu bölge de Tayland Krallığına ait olarak kalmıştır.[34]

1898'de İspanya'ya karşı kazandığı küresel üstünlükten sonra ABD, Filipinler'i kolonileştirmek için harekete geçmiştir. Amiral Dewey, 1 Mayıs 1898'de Manila Körfezi'nde İspanya'yı yenmişti. Bunun üzerine de Aguinaldo,[35] 23 Ocak 1899'da Filipin Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etti. Ancak ABD bu yeni durumu asla kabul etmedi. Dolayısıyla, Filipin-Amerikan Savaşı 1899'da başladı ve yaklaşık 10 yıl sürdü. Bu savaşta yaklaşık

[32] Keith Weller Taylor, *A History of the Vietnamese,* (Cambridge, Cambridge University Press, 2013), s. 15.

[33] 1939'da Mareşal Phibun Songkram yönetimindeki Tayland askeri hükümeti, ülkenin çoğunluğunu temsil eden ve halk arasında popüler olan bir isimle ulusu çağırmanın uygun olduğunu gerekçe göstererek ülkenin adını Siam'dan Tayland'a değiştirdi. Siam neredeyse 800 yıldır krallığın adıydı. 13. yüzyılda Moğol Sarayı'nın, krallıktan 'Hsien' olarak bahsettiği ve muhtemelen daha sonra 'Siam' olarak telaffuz edildiği kaydedilmiştir. Ülkenin isim değişikliğinin açıkça siyasi bir gündemi de vardı. Her zaman olduğu gibi tarihi bir mekânın, şehrin, hatta ülkenin adının, önceki rejime karşı çıkmak ve mevcut iktidarı meşrulaştırmak için kullanılması durumunda yoğun tartışmalara yol açabilmektedir. Siam, Phibun'un despotik rejimini geçerli kılmak istemesi nedeniyle Tayland olmuştur. Önceki mutlak monarşi kuralından uzaklaşmaya da çalışılmıştır. 'Tayland' aynı zamanda Tayland ırklarının ilk kez askeri hükümetin yönetimi altına alındığı mesajını da vermiştir. Siyasi açıdan önemliydi, çünkü elitlerin siyasi meşruiyeti ile planlı milliyetçilik arasındaki bağlantıyı ifade etmekteydi.

[34] Barton vd., *a.g.e.*, s. 50-8.

[35] Emilio Aguinaldo, Filipinler'in bağımsızlığı için önce İspanya'ya sonra ABD'ye karşı mücadele vermiş Filipinli önderdir.

400.000 ila 600.000 arasında Filipinli bağımsızlık savaşçısı öldürüldü. Buna karşın sadece 10.000 Amerikalı ölmüştür. İspanya'ya karşı kesin zaferden sonra 6 Şubat 1899'da ABD Senatosu Filipinler'i ilhak etme kararı almıştır.[36] 4 Temmuz 1901'de ABD Başkanı McKinley, William Howard Taft'ın başkanlık ettiği Filipin Komisyonu'nu ülkeyi yönetmesi için atamıştır. Filipinler, 1935'te bir topluluk haline gelmiş ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1946'da bağımsızlığını kazanmıştır.[37] Batılı sömürge güçlerinin, güneydoğu Asya halkları ve devletleri üzerinde ekonomik, sosyal, politik ve kültürel etkileri olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Tüm bunlar sayesinde güneydoğu Asya'da hızlı değişiklikler meydana gelmiştir.

I.Dünya Savaşı

I. Dünya Savaşı'nda güneydoğu Asya'ya, Japonya'nın II. Dünya Savaşı'nda yaptığı gibi, düşman bir güç tarafından bölgeye büyük bir saldırı yapılmamıştı. İttifak Devletlerinin hiçbiri -Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu- sempati dışında, bölgede sömürge topraklarına sahip değildi. Alman Yeni Gine ise, Temmuz 1914'te savaşın patlak vermesinden sonra hızla müttefik güçlerin eline geçti. Yine de 1918'de sonra eren I. Dünya Savaşı, güneydoğu Asya için belirleyici bir olay olmuştur. Bu savaş esnasında ilk defa, Britanya, Fransa ve Hollanda'nın sömürge otoriteleri ile güneydoğu Asya'daki sömürge tebaaları arasındaki ilişkisi ciddi şekilde test edildi. Bu savaş esnasında ortaya çıkan sloganlar, daha fazla medeni hak için bir çığlık haline dönüşecektir. Savaş ilanına bölgesel anlamda en farklı yanıt, o zamanlarda Siam tarafından gerçekleşmişti. Bir Avrupa gücü tarafından tamamıyla sömürgeleştirilmemiş tek güneydoğu Asya ülkesi olan Siam, mutlak hükümdar Kral Vajiravudh yönetiminde, 1917'de İtilaf devletlerinin yanında savaşa katılmaya karar vermiş ve kendi birliklerini Avrupa'da savaşmaya göndermiştir. Bin kişiden fazla askerden oluşan Siam Seferi Gücü, Temmuz 1918'de Fransa'nın Marsilya limanına ulaştı.

[36] Renato Constantino & Letizia R. Constantino, *A History of the Philippines*, (New York, Monthly Review Press, 1975), s. 213-4.
[37] Kathleen Nadeau, *The History of the Philippines*, (London, Greenwood Press, 2008), s. 57.

Bu Siam birliği, savaştan önce Fransa'da askeri eğitim almış olan Tümgeneral Phraya Phya Bhijai Janriddhi tarafından yönetiliyordu. Bölgede filizlenen milliyetçi hareketler, demokratik ve endüstriyel ülkelerden evlerine dönen eski askerlerle büyürken, ilerleyen yıllarda önemli sonuçlara yol açarak, o zamanın radikal politikasında kendi çıkarlarını da gündeme getirmeye başlayan Kral Vajiravudh, itilaf devletlerinin zaferi üzerine kumar oynayarak, Siam'ın katılımının ona İngiltere ve Fransa'nın saygısını kazandıracağına inanmıştır.[38]

Bağımsız olmasına rağmen, komşu sömürgeciler (Burma'daki İngilizler ve Kamboçya'daki Fransızlar) önceki on yıllarda Siam'ın topraklarını yavaşça ele geçirme politikası izlemişlerdi. 19. yüzyılın sonlarında Kamboçya'ya büyük toprak parçaları geri verildi. Ancak I. Dünya Savaşı'ndan sonra Siam'ın ele geçirilen topraklarında herhangi bir iade olmadı. Aynı derecede önemli olan Siam, 1919 Versay Barış Konferansı'na katıldı ve Milletler Cemiyeti'nin kurucu üyesi oldu. Bu durum, Batılı güçlerin artık Siam'ı uluslararası sahnede ve güneydoğu Asya'da meşru bir güç olarak gördüklerinin açık bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.[39] Fransızlar ise savaş döneminde işgal altında tuttuğu Çinhindi bölgesinden getirdiği Vietnamlı askerlerin çoğunu fabrikalarda çalıştırdı veya tedarik elemanı olarak Avrupa'da kullandı. Filipinler'in durumu da benzer bir şekildeydi. O zamanlar bir ABD kolonisi halinde idi. ABD'nin yaptığı gibi Nisan 1917'de Filipinler de Almanya'ya savaş ilan etti. İlk başta, sömürge hükümeti ABD'ye hizmet için 15.000 Filipinlinin askere alınmasını istedi, ancak 25.000'den fazlası askere alındı. Bu birlikler, daha sonra milliyetçi bir milis kuvvet olan Filipin Ulusal Muhafızlarını oluşturmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında kaç güneydoğu Asyalının öldüğü tam olarak bilinmemektedir. Avrupa bölgesinde aktif olanların sayısının, çoğu Fransız kolonilerinden askere alınan 20.000'den fazla olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayı, II. Dünya Savaşı sırasında hayatını kaybeden güneydoğu Asyalıların sayısına kıyasla küçük bir rakamdı. İkincisinden farklı olarak, güneydoğu Asya'da I. Dünya Savaşı sırasında

[38] D. Hutt, *The Great War's impact on Southeast Asia*. (11 Kasım 2018), 5 Aralık 2020 tarihinde Globe: https://southeastasiaglobe.com/wwi-centenary/ adresinden alındı

[39] Bu durum, ASEAN anlaşmasının neden Bangkok'ta gerçekleştiğinin bir göstergesidir.

hiçbir ittifak üyesi ülkenin bölgede emperyal kontrolü olmadığı için büyük bir savaş alanı da ortaya çıkmamıştır.[40]

Ancak Almanya, Çin'de nüfuza sahipti ve bugünkü Jiaozhou yakınlarındaki Kiautschou Körfezi'nde bir bölgeyi elinde bulunduruyordu. Oradan, tek başına hafif bir kruvazör olan SMS Emden, o dönemler İngiliz Malaya'sının bir parçası olan Penang Limanı'na girdi. Kendisine bir İngiliz gemisi süsü veren Alman kruvazörü, bir Rus gemisine sürpriz bir saldırı yaptı ve ardından kendisini takip eden bir Fransız muhribini batırdı. Savaş sırasında Malaya'ya yapılan bu tek saldırı neticesinde yüzden fazla kişi Almanlar tarafından öldürüldü. Saldırıdan sonra Emden'in günümüz Endonezya'sı olan Hollanda Doğu Hint Adaları'ndaki bir limana yanaştığı düşünülmüş ve bu da İngilizlerin, Hollandalıların iddia ettikleri kadar tarafsız olmadığına dair şüphelerini arttırmıştır.[41] Hollanda Doğu Hint Adaları, güneydoğu Asya'daki İngiliz sömürge yönetimini ve ekonomik çıkarlarını baltalamak için tasarlanmış gizli operasyonları koordine etmek ve finanse etmek için çalışan büyük bir Alman nüfusuna ev sahipliği de yapmıştır.[42]

Savaşın sona ermesiyle birlikte kolonilerin çoğu bir tür savaş öncesi normalliğe geri döndü. Yine de çatışmadan borçlu ve zayıflamış olarak çıkan sömürge hükümetleri, güneydoğu Asya'da reformlar yapılması gerektiğini biliyorlardı. Laos'ta Fransız yönetimi, Ekim 1920'de iktidarı adem-i merkeziyetçi hale getirmeyi amaçlayan bir dizi siyasi reformdan ilkini uygulamaya koyacak kadar güvenli olduğunu düşünmüştür.[43] Malaya'daki İngiliz yetkililer, 1920'lerde, eyalet sultanlarının ellerine daha fazla güç verilmesini içeren adem-i merkeziyetçiliği

[40] Hutt, *The Great War's impact on Southeast Asia*.

[41] Penang Muharebesi, 28 Ekim 1914'te Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman İmparatorluk Donanması'nın Doğu Asya Filosu'nun sürpriz bir deniz çatışmasıydı. Savaş, Hint Okyanusu'ndaki ticari baskın operasyonlarının bir parçası olarak iki Müttefik savaş gemisini batıran Alman kruvazörü SMS Emden'in Penang Boğazı'ndaki faaliyetlerini içeriyordu. Çatışma sırasında toplam 135 Fransız ve Rus denizci öldürüldü ve 157 kişi yaralandı, Almanlar ise herhangi bir kayıp vermedi. Bu savaş Dünya Savaşı'nın, Britanya Malayası'nda yapılan tek muharebesiydi.

[42] Heather Streets, *World War One in Southeast Asia: Colonialism and Anticolonialism in an Era of Global Conflict*, (New York, Cambridge University Press, 2017), s. 25.

[43] Martin Stuart-Fox, *A History of Laos*, (New York, Cambridge University Press, 1997).

denedi. 1916'da, Filipinler'e 1946'da tam bağımsızlığa kadar inşa edilen bir parlamento da dâhil olmak üzere daha özerk bir hükümet kurma sürecini başlatmak için ABD'de Jones Yasası kabul edilmiştir.[44]

II. Dünya Savaşı

1930'ların sonları ve 1940'lar, güneydoğu Asya'daki diplomatik gruplaşmaların değişime başladığı bir dönemdi. Avrupalılar ve Amerikalılar iç ekonomik sorunlarla ve Avrupa'daki Alman ilerlemesine karşı savunma yapmakla meşgul oldukları için, Asya kolonileriyle daha az ilgileniyorlardı ve bu nedenle güneydoğu Asyalı milliyetçilerin liderlik yapmaları için fırsatlar meydana gelmeye başladı. Aynı zamanda Japonya, Çin üzerinden güneye, güneydoğu Asya'ya hareket ederek ekonomik etkisini ve askeri gücünü genişletiyordu. Japon kültür kampanyası, Asya'nın Asyalılar tarafından yönetilmesi gerektiğini ilan etmiş ve bölge devletlerine Batı'nın sömürgeci yönetimlerinden bağımsızlık sözü vermekteydi.[45] Başlarda bazı güneydoğu Asyalılar Japonlara hayran kaldı ve onları kabul etmeye başladı. Bununla birlikte, vaat edilen bağımsızlık gelmediğinde, güneydoğu

[44] 1920 Ticari Denizcilik Yasası olarak da bilinen Jones Yasası, ticari faaliyeti desteklemek ve savaş veya ulusal acil durumlarda denizde yardımcı olarak hizmet etmek amacıyla, ticari denizciliğin geliştirilmesi ve bakımına destek sağlayan bir ABD yasasıdır. Ayrıca bölgesel savaşlar ve etkileri için bkz. Louis Morton, *The War in the Pacific: The Fall in the Philippines*, (Washington, Office of the Chief of Military History, Department of the Army, 1993), s. 4.

[45] İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonya, güneydoğu Asya'da bölgesel yönetimler kurmak, kaynak çıkarmak, yerel kendi kendine yeterliliği vurgulamak, kültürel Japonlaştırmayı uygulamak ve yerel yerlileştirme politikaları dâhil olmak üzere çeşitli politikalar uyguladı. Bu politikalar bölge üzerinde kontrol sağlamayı ve güneydoğu Asya halkları arasında ortak bir kimlik duygusu aşılamayı da amaçlıyordu. Japonya'nın 1941'den 1945'e kadar güneydoğu Asya'yı işgali, milliyetçi duyguları harekete geçirme ve savaşı Japonya ile ABD arasındaki bir çatışma olarak tasvir etme çabalarını da içeriyordu. Japonya'nın Asyalı halklara özgürlük verme anlatısına rağmen gerçek farklıydı. Japonya yerel halkları özgürlüklerinden mahrum bırakıyor, onları sömürüyor ve acılara neden oluyordu. İşgal, bölgedeki ilişkileri ve kimlikleri şekillendiren karmaşık bir tarihi mirasa da yol açmıştır. Güneydoğu Asya'da Japon askerinin eylemlerine tanık olduktan sonra Avrupalılar, Japonların şiddetinden dehşete düşmüşler, kararlılığından şaşkına dönmüşler ve adanmışlığından son derece etkilenmişlerdir. Bkz. Nicholas Tarling, *A Sudden Rampage: The Japanese Occupation of Southeast Asia, 1941-1945*, (Honolulu, University of Hawaii Press 2001), s. 42.

Asya milliyetçilerinin çoğu Batı sömürge yönetimlerine (Endonezya, Burma ve Vietnam'da olduğu gibi) direnişte liderler haline gelmişlerdi. Bölgedeki birçok Milliyetçi grup Japonları bölgeden çıkarmak için yeraltı harekâtları düzenlemişlerdir.[46]

Tayland'da Japon karşıtı hareketin (Özgür Tay veya Seri Tay) birkaç şubesi bulunmaktaydı. Bazıları bölge dışında faaliyet gösteriyor ve bazıları Tayland'da Japonları sabote etmek için yeraltında gayret gösteriyorlardı. Güneydoğu Asya'daki anlayış, her şeyden önce milliyetçiydi. İster Avrupa'nın sömürgeci boyunduruğunu atarak, ister Japonya'nın müdahaleci ilerleyişini veya askeri kontrolünü engelleyerek, kendi uluslarını dış müdahaleden kurtarma konusunda kararlıydılar.

7 Aralık 1941 sabahı Pearl Harbor'a yapılan saldırıdan bir saat önce Japonlar, Malay yarımadasını işgal girişiminde bulundu. Bu hareket, ABD'nin Japonya'ya petrol ambargosu uyguladıktan sonra, Endonezya'nın petrol sahalarını ele geçirme çabasının da ilk adımı oldu.[47] Katılan asker sayısı açısından Malaya saldırısı, Pearl Harbor saldırısından çok daha büyük ölçekte olduğu ifade edilmektedir. Pearl Harbor'da ABD'ye karşı sürpriz zaferden sonra, Japonlar yaklaşık bir yıl boyunca durdurulamadı. Pearl Harbor saldırısı sırasında Guam ve Wake Adaları'nı ele geçirdiler ve Filipinler, Burma, Hollanda Doğu Hint Adaları, Malay yarımadasını işgal ettiler. Birkaç ay sonra ise Manila, Rangoon, Singapur ve Cakarta'yı işgal ederek ele geçirdiler. 1942'nin başlarında Japonlar, Tayland, Malezya, Sumatra, Borneo, Celebes, Timor, Bismarks, Gilberts, Solomonların çoğu ve Yeni Gine'nin yarısını elinde bulunduruyordu.[48] II. Dünya Savaşı'nın güneydoğu Asya'daki en önemli etkisi, güneydoğu Asya milliyetçilerinin liderlik fırsatını yakalaması ve milliyetçi bağımsızlık hareketlerin gelişmesi olarak değerlendirilebilir.

1945 yılına gelindiğinde ise güneydoğu Asya'nın durumunda ciddi bir değişim görülmekteydi. Batı'nın siyasi çıkar ve

---

[46] Arlene Neher, *World War II in Southeast Asia*, (Center for Southeast Asian Studies, 2019).

[47] Adrian Vickers, *A History of Modern Indonesia*, (Cambridge Uni. Press, 2013), s. 92.

[48] Anthony Stockwell, 'Southeast Asia in War and Peace: The End of European Colonial Empires', Ed. Nicholas Tarling, *The Cambridge History of Southeast Asia: Volume 2, Part 2, From World War II to the Present*, (Cambridge, Cambridge University Press, 1999), s. 1-55.

gücünde düşüş de savaştan sonra ciddi bir şekilde belirmeye başlamıştı. Avrupa üstünlüğü efsanesi bu şekilde çürümeye başlamış, buna karşın güneydoğu Asya'da milliyetçi, bağımsızlık hareketlerinin yükselişi hız kazanmıştır. Yükselen bölgesel güç olarak Japonya'nın siyasi ve ekonomik çıkarlarında, güneydoğu Asya üzerindeki etkisinde bir artış görülmeye başlanmıştır. Japonya savaşı kaybetse de barışı kazanacaktır. Savaştan sonra ise ABD'nin güneydoğu Asya'ya ilgisinin artmaya başladığı görülmektedir. ABD, güneydoğu Asya'yı Soğuk Savaş'ın bir arenası olarak görmüştür. Bu ise bölgede giderek daha etkin olmaya başlamasına neden olmuştur. Pek çok güneydoğu Asyalı milliyetçi, II. Dünya Savaşı sırasında değişen güç yapılarını, kaosu ve yönetim krizini bir fırsat olarak görmüştür. Bağımsızlık hareketlerini inşa etmek için Avrupalıların yokluğundan da istifade etmişlerdir. Bu sayede milliyetçi davalarını geliştirme fırsatını yakalamışlar, liderlik yetkinliklerini de bu şekilde göstermeye başlamışlardır.

Bölgesel Gelişime Etki Eden Savaşlar

Birinci Çinhindi Savaşı

Birinci Çinhindi Savaşı (Aralık 1946 - Ağustos 1954), Viet Minh ve Fransız sömürge güçlerinin Vietnam'ın kontrolü için mücadele ettikleri savaştır. Batı'da bu çatışmaya Birinci Çinhindi Savaşı denir. Vietnam'da ise bu mücadeleye "Fransız Karşıtı Savaş - Chiến tranh chống Pháp" denilmektedir. Bu savaş, Japonların Ağustos 1945'te Vietnam'ı tek bir ulusal hükümet olmadan bırakarak teslim olmasının ardından meydana gelmiştir. Bu dönemde Ho Chi Minh, 2 Eylül 1945'te Vietnam'ın bağımsızlığını ilan etme fırsatını yakaladı. Ancak Japonların geri çekilmesini denetlemekle görevli Çin ve İngiliz birliklerinin gelişi, Viet Minh'i ve iktidarını kısa süre de olsa zayıflatmıştır. Komünizm karşıtı bir politika ile hareket eden Çin ve İngilizler, Vietnam'ı "kırmızı haydutlar" olarak nitelendirdikleri Viet Minh güçlerine bırakmak yerine, Fransız sömürge yönetiminin yeniden bölgede tesis edilmesini menfaatlerine daha uygun bulmuşlardır.[49]

[49] Chen Jian, 'China and the First Indo-China War', 1950–54, *The China Quarterly*, 133, (1993), s. 85 – 110.

1946'nın sonlarında Fransızlar, Vietnam'a 50.000 asker gönderdi. Saygon'un kontrolünü bu sayede yeniden ele geçirmişlerdi. Ho Chi Minh dışında, Viet Minh'in en önemli askeri lideri Vo Nguyen Giap idi.[50] Liderliği, I. Çinhindi Savaşı'nın ve daha sonra Vietnam Savaşı'nın sonuçları üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Birinci Çinhindi Savaşı sırasında Viet Minh, diğer sömürge karşıtı güçlerin yaşadığı benzer zorluklarla karşılaşmıştır. Fransız kuvvetlerinden sayıca üstün olmasına rağmen Viet Minh'in ciddi silah yoksunluğundan, özellikle de top ve mühimmat eksikliğinden dolayı ilerlemesi engellenmiştir. Viet Minh silahlarının çoğu geri çekilen Japonlardan alınmış veya yakalanan Fransızlardan ele geçirilmişti. 1946'nın sonunda, Giap'in kuzeydeki Viet Minh birliklerinin sayısı 60.000 kişiye ulaşmıştı. Ancak sadece 40.000 asker tüfekle silahlandırılabilmiştir. Buna ek olarak, Viet Minh askerleri büyük ölçüde eğitimsizdi ve askeri organizasyon, disiplin veya strateji hakkında da çok az bilgiye sahipti. Bu nedenle de Viet Minh açık bir savaştan kaçındı.

Giap ve Ho Chi Minh, Mao'nun stratejilerini kendi ülkelerindeki koşullara göre uyarladılar. Viet Minh'in Fransızlara karşı büyük çaplı savaşlar kazanması imkânsız görünüyordu. Zira Fransız topçularının verdiği zararı engelleyemiyorlardı veya Fransız hava desteği ya da ikmal hatlarıyla mücadele edemiyorlardı. Bunun yerine Viet Minh, açık bir savaştan kaçınmaya ve kırlara, ormanlara ve dağlara çekilmeye başladı. Orada Fransızların saldıramayacağı kadar uzak bölgelerde üsler tesis ettiler. Hazır olduklarında ise, Viet Minh askerleri daha zayıf Fransız mevzilerine sürpriz saldırılar, pusular ve baskınlar başlatmak için konuşlandırıldılar. Amaçları ise, Fransız askerlerine zayiat

[50] Vo Nguyen Giap, Vietnam Halk Ordusu'nun (VHO) Güney Vietnam ve ABD'ye karşı komutanı olarak Vietnam Savaşı'nda çok önemli bir rol oynamıştır. 1968 Tet Taarruzu ve 1972 Paskalya Taarruzu da dâhil olmak üzere önemli askeri saldırılar sırasında VHO'ya liderlik etmiştir. Giap'ın stratejik liderliği ve askeri zekâsı, VHO'yu konvansiyonel savaşta Vietnam Cumhuriyeti Ordusuna meydan okuyabilecek ve sonunda onu yenebilecek zorlu bir savaş gücüne dönüştürmede etkili olmuştur. Diğer liderlere daha doğrudan askeri sorumluluk atfeden bazı yeni araştırmalara rağmen, Giap'ın katkıları Kuzey Vietnam'ın ABD ve Güney Vietnam'a karşı kazandığı askeri zafer için hayati önem taşımıştır. Ayrıca ABD generalleri, Giap'ın askeri kabiliyetlerinden de övgüyle bahsetmişlerdi.

verdirirken ve Fransız kaynaklarına zarar verirken savaşı zamana yayarak uzatmaktı. Buna ek olarak savaşı maliyetli bir hale getirmek ve Fransızlara karşı uluslararası kamuoyunun desteğini arkalarına almak da vardı. Bu takip edilen kararlı strateji karşısında en sonunda Fransız kuvvetleri, Viet Minh'in etkili bir savaşa girmesine yetecek kadar zayıflamıştı. Ho Chi Minh'e göre bu savaş 'Kaplan ile Fil'in savaşıydı. Kaplan savaşta yerinde sabit kalırsa, fil ağırlığıyla onu ezerdi. Ancak çevik kalırsa ve sürekli ve hızlı hareket ederse, çok sayıda küçük kesikten ve kan kaybından ölecek olan fili en sonunda yenebilecekti.[51]

İlerleyen süreçte devam eden çatışmalarda ve bazı başarısız askeri operasyonlarda Fransa'nın başarısızlığı, siyasi bir çözüm aramasına yol açtı. Fransızlar, bağımsız Vietnam Cumhuriyetini kurarak Viet Minh'in altını oymaya çalışmışlardır. Bu şekilde İmparator Bao Dai, bu sözde bağımsız devletin başına getirildi.[52] Daha sonra Fransız desteğiyle sağlanan ulusal bir ordu kurması konusunda da teşvik edildi.[53]

1952-53'te Viet Minh, askerleri ve malzemeleri, Fransız işgali altındaki Laos'un ücra bölgelerine taşımaya başladı. Taktikteki bu değişiklik, Dien Bien Phu'da kesin bir savaşa yol açmıştır. 1953'e gelindiğinde Vietnam'daki durum Fransa için kötüye gi-

[51] Wilbur H. Morrison, *The Elephant and the Tiger: The Full Story of the Vietnam War*, (New York, Hellgate Press, 2001), s. 3.

[52] İmparator Bao Dai, Vietnam Savaşı'nda karmaşık ve önemli bir rol oynadı. Başlangıçta Bao Dai, II. Dünya Savaşı sırasında Japon işgali altında sembolik bir figürdü; Fransızlardan bağımsızlığını ilan etti, ancak sonunda bir kukla hükümdar olarak Japonlar tarafından kontrol edildi. Savaştan sonra kısa süreliğine Ho Chi Minh ve Viet Minh'e katıldı ancak daha sonra 1949'dan 1955'e kadar Hong Kong ve Fransa'ya sürgüne gitti. Bao Dai, Fransız rehberliği altında devlet başkanı olarak Vietnam'a döndü, bir hükümet kurmaya çalıştı ancak Ho Chi Minh'e alternatif bir lider olarak Ngo Dinh Diem'i destekleyen ABD de dahil olmak üzere çeşitli grupların baskılarıyla karşılaştı. Nihayetinde Bao Dai, 1955'te hileli bir seçimle Diem tarafından devrildi; bu durum imparatorluk tahtının kaldırılmasına ve Bao Dai'nin hayatının geri kalanını geçirdiği Fransa'ya sürgüne dönmesine yol açtı. Onun bu çalkantılı dönemdeki figüran rolü ve değişen bağlılıkları, Vietnam'ın savaş sırasındaki karmaşık siyasi manzarasını yansıtmaktadır. Bao Dai'nin aşk hayatı ve tenis gibi hobileri ile ilişkileri ve yaşam tarzı da dahil olmak üzere kişisel yaşamına eleştiriler olsa da, onun 'genelevler kralı' olduğu iddiasını destekleyecek inandırıcı veya önemli bir kanıt bulunmamaktadır.

[53] Keith Weller Taylor, *A History of the Vietnamese*, (Cambridge, Cambridge University Press, 2013).

diyor, hem asker kaybına hem de paraya mal oluyordu. Bu şekilde Paris yönetimi, kendilerince onurlu bir geri çekilmeye izin verecek bir tür siyasi çözüm aramaya başladı.1953'te Fransızlar, Viet Minh askerlerinin hareketini ve tedarikini kısıtlamak amacıyla, Laos sınırına yaklaşık 10 kilometre uzaklıktaki eski bir Japon uçak pistini takviye etmeye başladı. Ayrıca Fransızlar, Dien Bien Phu'daki üssün kolayca savunulabilir olduğunu düşünüyordu. Bu üs izole edilmişti, yüksek dağlarla çevriliydi ve bu nedenle de kolayca zapt edilemezdi. Viet Minh askeri şefi Vo Nguyen Giap, Dien Bien Phu'ya bir saldırı düzenledi. Kuvvetleri topçuları dağlara çekti, ardından Mart 1954'te üssü kuşatma altına aldı. Yaklaşık iki ay süren savaş ve kuşatmadan sonra, Dien Bien Phu'daki Fransız üssü istila edildi[54] ve yaklaşık 11.000 CEFEO[55] askeri esir alındı. Viet Minh, Birinci Çinhindi Savaşı'nın en büyük başarısını bu şekilde kazanmıştır.[56]

İkinci Çinhindi Savaşı 1961–1975

Dien Bien Phu zaferinden sonra Vietnam'ın 1954'te Cenevre konferansı neticesinde ikiye bölünmesinden sonra Güney Vietnam, İmparator Bao Dai tarafından ve başbakan olarak da Ngo Dinh Diem ile yönetilmeye başlandı. Diem, komünistlerden nefret eden bir milliyetçiydi ve aynı zamanda bir Katolik'ti. Dini sayesinde Fransızlardan güçlü bir şekilde bağlantı kurarak destek almıştı. Bununla birlikte ABD ile de güçlü bağları vardı. ABD, Diem'e askeri ve ekonomik yardım yapıyordu. Zira Diem'i, bölgede komünizmin yayılmasına direnen güçlü bir anti-komünist lider olarak görmekteydiler. 1954 Cenevre Anlaşması, birleşik bir Vietnam için seçim sözü vermişti. Fransa ve Viet Minh bu anlaşmayı imzaladı, ancak Diem ve ABD imzalamadı. Ho Chi Minh'in savaşçı ve milliyetçi popülaritesi nedeniyle seçimi kaza-

54 Nivedita Kapoor, 'Russia's Relations in Southeast Asia since 2014: Continuity and Change', (ORF, 2020), s.18-26.

55 Fransız Uzakdoğu Seferi Kolordusu (Fransızca: Corps Expéditionnaire Français en Extrême-Orient, CEFEO), Pasifik Savaşı sırasında 1945'te Fransız Hindiçin'de kurulmuş olan Fransız Birliği Ordusu'nun kolonyal bir keşif kuvvetidir. CEFEO daha sonra Viet Minh savaşçılarına karşı I. Çinhindi Savaşı'nda savaşmış ve kaybetmiştir.

56 J. Llewellyn, J. Southey & S. Thompson, *The First Indochina War*. (2019), 1 Aralık 2020 tarihinde Alpha History: https://alphahistory.com/vietnamwar/first-indochina-war/ adresinden alındı.

nacağına kesin gözüyle bakan Diem, Güney Vietnam'da seçimlere izin vermeyi reddetti. Bu şekilde Vietnam'da ikinci bir savaş ortaya çıktı. Bu bir iç savaş olarak başladı. Güney Vietnam'da iyi örgütlenmiş olan Viet Minh, 1956'nın sonlarında düşük seviyeli bir isyan başlattı. Viet Minh, Güney'de bir kırsal ayaklanmayı organize edip kontrol ettiğinde, çatışmanın ölçeği 1960'tan itibaren arttı. Diem'in desteğinin çoğu şehirlilerden gelirken, nüfusun çoğunluğu ise fakir çiftçilerdi. Bu insanların çoğu Diem hükümeti altında yaşam mücadelesi vermekteydi ve Diem'e karşı savaşmaya istekliydi. Bu isyan, 1960 sonunda kurulan ve Diem rejimine alternatif bir hükümet sağlayan Güney Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi (NLF) tarafından yönetilmiştir. NLF, milliyetçiler ve komünistler olmak üzere iki ayrı gruptan oluşuyordu, ancak komünistler zaman içerisinde harekete hâkim oldu.

NLF, popüler bir devrim yoluyla siyasi iktidarı ele geçirmek ve Vietnam'ı birleştirmek istemekteydi. Aynı zamanda bölgedeki Amerikan etkisine de son vermeyi amaçlamaktaydı. NLF'nin askeri kuvvetleri Viet Cong[57] olarak tanındı ve Kuzey Vietnam'dan silah, malzeme ve asker desteği sağladı. Bu destek, Ho Chi Minh tarafından bir orman yolu sistemi aracılığıyla güneye ulaştırılmıştır. Bu yol, Güney Vietnam'a girmeden önce komşu Laos ve Kamboçya'dan geçiyordu. Kuzey Vietnam başlangıçta yardımlarının çoğunu Çin'den almıştı. Sovyetler Birliği daha sonra Kuzey Vietnam'a tanklar, toplar, MIG savaş uçakları ve füzeler gibi mühimmatlarla destek verdi.1960'ların başında ABD, Güney Vietnam'a yardımını artırdı. Güneydeki istikrarsızlık Viet Cong'a da etkisini arttırma konusunda yardımcı oluyordu.

ABD başkanı John F. Kennedy tarafından 1961'de Güney Vietnam'daki koşulları rapor etmek üzere gönderilen bir ekip, Diem'in Viet Cong tehdidiyle yüzleşmesine yardımcı olmak için

[57] Vietnam Komünistleri anlamına gelen 'Việt Nam Cộng-sản' kelimesinden türetilmiştir. Terim ise, 1956'da çeşitli Saigon gazetelerinde Viet Cong olarak kısaltılmıştır. Sonra, 'Viet Cong' ABD askerleri tarafından daha da kısaltılmış ve NATO fonetik alfabesinde 'Victor-Charlie' olarak telaffuz edilen 'VC' olarak kısaltılmıştır ve bu daha da kısaltılarak 'Charlie' denilmesine yol açmıştır. Zamanla ABD askerleri tarafından hem güney Vietnam'daki isyancılara hem de Kuzey Vietnam insanları için kullanılan bir isim haline gelmiştir. Birçok Hollywood yapımı dönem filmlerinde bu ibareye rastlanılır.

Amerikan askeri, ekonomik ve teknik yardımlarının artırılmasını tavsiye etmişti.[58] Bu rapora göre bir güneydoğu Asya ülkesinin komünizme düşmesi durumunda diğer birçok ülkenin bu düşüşü takip edeceğini savunan "domino teorisi" altında çalışan Kennedy, geniş çaplı bir askeri müdahalede bulunma uygun görmese de ABD bölgede yardımını artırdı.[59]

Buna karşın 1965'te ABD Başkanı Johnson, bölgede daha etkin bir şekilde harekete geçmeye karar vermiştir. Johnson, çatışmayı bir iç savaş olarak görmemiştir ve ABD müdahalesi olmadan diğer güneydoğu Asya ülkelerinin komünizme yenik düşeceği fikrine sahipti. Bu şekilde ABD, Güney Vietnam'a asker göndermeye karar vermiş ve hava kuvvetleri Kuzey'i bombalamaya başlamıştır.[60]

1962'ye gelindiğinde, Güney Vietnam'daki ABD askeri varlığı, 1950'lerde 800'den az askerle karşılaştırıldığında, yaklaşık 9.000 askere ulaşmıştı. Bombalama, Vietnam ile sınırlı değildi. 1964-1973 yılları arasında ABD, Laos'ta CIA önderliğindeki gizli savaş sırasında komşu tarafsız Laos'a iki milyon ton bomba attı.[61] Bombalama kampanyası, Ho Chi Minh yolu boyunca Vietnam'a giden malzeme akışını kesintiye uğratmak ve

---

[58] John F. Dulles, ABD'nin komünizme karşı üye ülkelere söz verecek bir güneydoğu Asya ittifakı istediğini ifade etmiştir. 'Komünist saldırganlığa açıkça meydan okunduğu takdirde savaşırız. Böyle bir ittifakın tüm Hint-Çin'i kapsayacağını ummakla birlikte, bir ülkenin bir kısmının veya tamamının kaybı, mutlaka tüm güneydoğu Asya'nın kaybına yol açmayacaktır.' Dost ülkelerle yaptığı görüşmelerde ABD, Çinhindi'nin düşmesi halinde güneydoğu Asya'nın bir dizi domino taşı gibi yıkılmayacağı bir durum meydana getirmeye çalışmıştır. Foreign Relations of the United States, (Devam eden dipnotlarda FRUS) 1952–1954, The Geneva Conference, Volume XVI Document 489, s. 773.

[59] David Hunt, 'The My Tho Grapevine and the Sino-Soviet Split'. Ed. M. B. Young & R. Buzzanco, *A Companion to the Vietnam War*, (Oxford, Blackwell Publishers, 2002), s.87.

[60] Robert Buzzanco, 'The Politics od Escalation in Vietnam During Johnson Years', Ed. M. B. Young & R. Buzzanco, *A Companion to the Vietnam War*, (Oxford, Blackwell Publishers, 2002), s. 174-197.

[61] ABD, Vietnam Savaşı sırasında Laos'ta kapsamlı bombalama kampanyaları yürütmüş ve 1964'ten 1973'e kadar 2 milyon tonun üzerinde bomba atmıştır. Bu durum, 9 yıl boyunca her 8 dakikada bir uçak yüküne eşdeğerdir. Bu bombalama kampanyası, ABD'nin Ho Chi Minh Yolu'nu bozma ve Laos'taki Pathet Lao güçleriyle mücadele etme çabalarının bir parçasıydı. ABD, Laos'a 270 milyondan fazla misket bombası ve dört milyon büyük bomba atarak büyük bir yıkıma neden olmuş ve geride halk için önemli bir tehdit oluşturmaya devam eden patlamamış mühimmat bırakmıştır. Bu bombalama kampanyasının mirası, patlamamış bombalar tarafından öldürülen veya yaralanan on binlerce

Pathet Lao'nun veya Lao komünist güçlerinin yükselişini önlemek amacındaydı.[62] ABD bombalamaları, Laos'u dünyada kişi başına en fazla bombanın atıldığı ülke konumuna ulaştırdı.[63]

Johnson, Mart 1965'te Amerikan halkının sağlam desteğiyle ABD savaş kuvvetlerini Vietnam'daki savaşa gönderme kararını verdi. Haziran ayına gelindiğinde, Vietnam'da 82.000 muharebe birliği konuşlandırıldı ve askeri liderler, mücadele eden Güney Vietnam ordusunu desteklemek için 1965'in sonunda 175.000 asker daha istedi. Kasım 1967'ye gelindiğinde, Vietnam'daki Amerikan askerlerinin sayısı 500.000'e yaklaşıyordu ve ABD'deki kayıplar 15.058 ölü ve 109.527 yaralıydı. Savaş uzadıkça, bazı askerler hükümetin onları orada tutma nedenlerine ve Washington'un savaşın kazanıldığına dair iddialarına inanmamaya başladı. Nixon, savaş çabalarını desteklediğine inandığı Amerikalıların sessiz çoğunluğuna başvurarak savaş karşıtı hareketi dindirmeye çalıştı. Amerikan kayıplarının hacmini sınırlamak amacıyla, Vietnamlaşma[64] adlı bir program duyuruldu.[65]

Laosluyu içermektedir. Çocuklar çoğu zaman bu bombaları oyuncak sanmasıyla trajik olaylar yaşanmaktadır. Devam eden temizleme çabalarına rağmen, kirliliğin boyutu ve temizleme hızının yavaş olması, Laos'un bu patlamamış bombalardan kurtulmasının uzun yıllar alabileceği anlamına gelmektedir.

[62] Pathet Lao, 20. yüzyılın ortalarında Laos'ta kurulan komünist bir siyasi hareket ve örgüttü. Grup, Vietnamlı komünistlerle yakından ilişkiliydi ve Laos İç Savaşı ve Vietnam Savaşı sırasında Kuzey Vietnam ordusu tarafından etkili bir şekilde organize edildi, donatıldı ve hatta yönetildi. Pathet Lao nihayetinde 1975'te Laos'taki hükümeti devraldı, Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti'ni kurdu ve Vietnam'la Laos'ta Vietnam askeri varlığına izin veren anlaşmalar imzaladı. Hareket, Güney Vietnam'daki Viet Minh ve Viet Cong'un yanı sıra Kamboçya'daki Kızıl Khmerler gibi diğer komünist grupların Laos'taki eşdeğeriydi. Bkz. S. Temiz, *Modern Laos-Bir Milyon Fil Ülkesinden Günümüze*, (İstanbul, Efe Akademi, İstanbul, 2023).

[63] Alfred W. McCor, 'America's Secret War in Laos, 1955-1975', Ed. M. B. Young & R. Buzzanco, *A Companion to the Vietnam War*, (Oxford, Blackwell Publishing, 2002), s. 284.

[64] 'Vietnamlaştırma', Richard Nixon yönetiminin ABD'nin Vietnam Savaşı'na katılımını bir program aracılığıyla sona erdirme politikasını teşkil etmekte kullandığı terimdir. Bu sayede, Güney Vietnam kuvvetlerini genişletmek, donatmak ve eğitmek ve onlara giderek artan bir muharebe rolü atamak, aynı zamanda ABD savaş birliklerinin sayısını istikrarlı bir şekilde azaltmak olarak değerlendirilmiştir. Lloyd Gardner, 'The Last Casualty? Richard Nixon and the End of the Vietnam War 1969-75', Ed. M. B. Young & R. Buzzanco, *A Companion to the Vietnam War*, (Oxford, Blackwell Publishing, 2002), s. 242.

[65] Lloyd Gardner, *a.g.e.*, s. 242-3.

Bu program, ABD birliklerini geri çekmek, hava ve topçu bombardımanını artırmak ve Güney Vietnamlılara kara savaşını etkili bir şekilde kontrol etmek için gereken eğitim ve silahları vermek olarak tespit edildi. Ancak gerek askeri başarısızlık ve gerekse ABD kamuoyunun konuya ilişkin tepkisi nedeniyle ABD, bölgede yeni stratejiler belirleme uğraşısı içerisine girdi.

Ocak 1973'te, ABD ve Kuzey Vietnam, iki ülke arasındaki açık düşmanlıkları sona erdiren nihai bir barış anlaşması imzaladılar. Bununla birlikte, Kuzey ve Güney Vietnam arasındaki savaş, Kuzey Vietnam güçlerinin Ho Chi Minh şehri olarak yeniden adlandırdığı Saygon'u 30 Nisan 1975'te ele geçirene kadar devam etmiştir. 1976'da Vietnam, Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti olarak birleşti, ancak sonraki 15 yıl boyunca, komşu Çin ve Kamboçya ile çatışmalar da dâhil olmak üzere düzensiz şiddet bölgede devam etti.

Üçüncü Çinhindi Savaşı 1978-1991

III. Çinhindi Savaşı, 1973'te ABD'nin çekilmesinden ve 1975'te Güney Vietnam, Laos ve Kamboçya'daki Komünist zaferden sonra Çinhindi'ndeki stratejik nüfuz üzerinde çeşitli komünist gruplar arasında birbirine bağlı bir dizi silahlı çatışmaydı. Çin, Vietnam'ın geleneksel düşman olmasına rağmen Vietnam Savaşı sırasında elverişli müttefiklerden birisi olmuştu. 1975'teki Amerikan yenilgisiyle birlikte geleneksel düşmanlığın bir kez daha norm haline gelmesi uzun sürmemiştir. Vietnam'da komünist zaferin güvence altına alınmasının ardından, yeni komünist hükümet Sovyetler Birliği ile ilişkileri incelemeye başladı. Bununla birlikte, Çin-Sovyet bölünmesi ve Çin'in ABD ile iyileşen ilişkileri ile Vietnam'ın Moskova ile bağları, Vietnam ile Çin arasındaki gerginliğin artmasına da katkıda bulunacaktı.

Vietnam'ın 1978'de Laos ve Kamboçya istilası ve Vietnam'ın Vietnam'daki Çin etnik kökenine sahip insanları sınır dışı etmesiyle gerilim daha da arttı. 17 Şubat 1979'da yaklaşık 120.000 Çin kuvveti Vietnam sınırını geçti ve birkaç Vietnam kasabasını ele geçirdi. Vietnam kuvvetleri, Kamboçya'dan getirdikleri askerleri kullanmak da dâhil olmak üzere sert bir direniş gösterdiler. Ancak Çin, Vietnam topraklarında yaklaşık 25 mil ilerleyebildi ve sadece önemli bir kuzey kasabası olan Lang

Son'u ele geçirmeyi başardı.[66] 1975'te komünist Vietnam ile Kamboçya Kızıl Khmer rejimi arasında ilk askeri çatışmalar başladı ve bu da Vietnam'ın on yıldan fazla bir süre Kamboçya'yı işgal etmesine neden oldu. Vietnamlıların Kızıl Khmerleri tamamen yok etme çabası, onları kaçınılmaz olarak Tayland ile açık bir çatışmaya soktu.

Ayrı bir Çin kuvveti, sahil kasabası Quang Yen'e saldırdı ve birkaç gün süren yoğun çatışmalardan sonra burayı ele geçirdi. Vietnamlılar, Çin'nin Yunnan eyaletine kendi karşı saldırı girişiminde bulundular, ancak geri püskürtüldüler. Çin, operasyonlarının başarılı olduğunu ilan ederek bir aydan kısa bir süre sonra kuvvetlerini geri çekti. Nihai bir anlaşmaya varılmadı. Aralık 1978'de, SSCB ile yeni bir askeri ittifak ile desteklenen Vietnam, Kamboçya'yı (Demokratik Kampuchea) işgal ederek Pol Pot'un Kızıl Khmer rejimini bölgeden çıkarmaya çalıştı ve Tayland'ın artan Kamboçyalı mülteci yüküne katkıda bulundu. Hun Sen de dâhil olmak üzere Vietnam yanlısı eski Kızıl Khmer üyeleri, 180.000 kişilik işgal ordusuna eşlik ettiler. Bunun sonucunda Vietnamlı danışmanların yardımı ile Kampuchea Halk Cumhuriyeti'ni kurdular.[67] Barış saldırısı[68] ve Çinhindi ile normal ilişkiler için bir umut ikliminin varlığı nedeniyle, Vietnam'ın Kamboçya'yı işgali, ASEAN için hayal kırıklığı meydana getiren bir

[66] Edward C. O'Dowd, *Chinese Military Strategy in the Third Indochina War*, (New York, Routledge, 2007), s. 74.

[67] Lien-Hang T. Nguyen, 'The Sino-Vietnamese split and the Indochina War, 1968–1975', Ed. O. A. Westad & S. Quinn-Judge, *The Third Indochina War - Conflict between China, Vietnam and Cambodia*, *1972–79*, (New York, Routledge, 2006), s. 12-32.

[68] Vietnam, Pol Pot liderliğindeki soykırımcı Kızıl Khmer rejimini ortadan kaldırmak için Aralık 1978'in sonlarında Kamboçya'ya saldırdı. Kızıl Khmerler Vietnam'a acımasız sınır ötesi baskınlar düzenlemekte, sivilleri katletmekte ve köyleri ateşe vermekteydiler. Bu ise Vietnam'ı sınırlarını ve Kamboçya halkını daha fazla zulümden korumak için müdahale etmeye sevk etti. İşgal, Pol Pot'un rejimini Phnom Penh'de hızla iktidardan uzaklaştırdı, ancak on yıl süren uzun süreli ve tartışmalı bir işgale yol açarak Vietnam'ın kaynakları ve uluslararası ilişkiler üzerinde önemli bir baskıya neden oldu. Vietnam'ın Kamboçya'ya müdahalesi, işgalden kaynaklanan zorluklara ve karmaşıklığa rağmen, insani kaygılar ve Kızıl Khmer tehdidini ortadan kaldırarak bölgeyi istikrara kavuşturma ihtiyacından kaynaklanmıştır. Bkz. Stephen J. Morris, *Why Vietnam Invaded Cambodia: Political Culture and the Causes of War*, (Stanford Uni. Press, Stanford, 1999)

şok olmuştur. Bu savaş ASEAN, Çin ve ABD tarafından desteklenen Khmer milliyetçilerinin, Vietnam'ın Kamboçya'yı Aralık 1978'de istilasına ve işgaline karşı direnişi olarak ortaya çıkmış bir savaştır.

Tüm bu süreç Kamboçya'daki Birleşmiş Milletler Geçiş Otoritesini (UNTAC) oluşturan 1991'deki kapsamlı barış anlaşması ile sona ermiştir. SSCB'nin müttefiki Vietnam, Çin'in kuşatmasından korkuyordu. Bu durum ise, Çin-Sovyet çatışmasını güneydoğu Asya'ya getirmiştir. Vietnam'ın işgali III. Çinhindi Savaşı'nı başlatmış, Vietnam'ın hızlı ve geri döndürülemez bir oldubitti olacağını düşündüğü şey, güneydoğu Asya'da on yıldan fazla bir süre, uluslararası ilişkilere hâkim olan askeri ve siyasi bir çekişmeyi de kışkırtmıştır.[69]

Konfrontasi

Konfrontasi (1963–1966), Endonezya'nın güneydoğu Asya'daki İngiliz dekolonizasyon sürecinde ortaya çıkan Malezya Federasyonu'nun oluşumuna verdiği tepkiyi ifade etmektedir. Konfrontasi, yeni kurulacak federasyona dâhil edilecek devletleri, yani Singapur, Malaya, Sarawak, Brunei ve Kuzey Borneo'yu (şimdi Sabah eyaleti) istikrarsızlaştırmayı amaçlayan silahlı, bombalı saldırılar ve diğer yıkıcı eylemleri içermekteydi.

Malezya kavramı ilk kez Mayıs 1961'de Malaya Başbakanı olan Tunku Abdul Rahman tarafından kamuoyuna açıklandığında, Endonezya hükümeti başlarda herhangi bir itiraz ya da tepki göstermemişti. Ancak, Aralık 1962'deki Brunei İsyanı'ndan[70] kısa bir süre sonra Endonezya, Malezya'nın teşkil

[69] Donald Weatherbee, *International Relations in Southeast Asia: The Struggle for Autonomy*, (Maryland, Rowman & Littlefield Publishers, 2009), s. 79-80.

[70] 1962 Brunei İsyanı, Britanya'nın Brunei himayesinde, bir cumhuriyet kurmak ve Borneo'yu Endonezya yönetimi altında birleştirmek isteyen monarşi karşıtları tarafından gerçekleştirilen silahlı bir ayaklanmaydı. İsyan, Endonezya tarafından sağlanan ve desteklenen bir milis gücü olan Kuzey Kalimantan Ulusal Ordusu tarafından yönetilmiştir. Olaylar, 8 Aralık 1962'de KKUO'nun polis karakollarına, hükümet tesislerine ve Seria'daki Royal Dutch Shell petrol tesislerine yönelik koordineli saldırılarıyla başladı. İsyancılar Limbang gibi birçok kasabanın kontrolünü ele geçirdiler, ancak Brunei şehrini veya Sultan'ı ele geçirmeyi başaramadılar. İngilizler, stratejik noktaları yeniden ele geçirmek ve rehineleri kurtarmak için Gurkha alaylarını ve Kraliyet

edilmesi önerisine karşı tutumunu belli etmeye başladı. Brunei'nin Malezya'ya katılmasına karşı çıkan kişiler tarafından sahnelenen isyan, İngiliz kuvvetleri tarafından hızlı ve etkili bir şekilde bastırıldı.

20 Ocak 1963'te Endonezya Dışişleri Bakanı Subandrio, *Konfrontasi* çerçevesinde Endonezya'nın Malezya'ya yönelik politikasını ilan etti. Siyasi arenada bir uzlaşıya ulaşmak için aralıklı girişimler olsa da, Endonezya birlikleri Malezya topraklarına bir dizi sınır ötesi baskınlar düzenlemeye başlamıştı. Endonezya güçlerinin ilk kaydedilen sızması ise Nisan 1963'te Sarawak'ın başkenti Kuching yakınlarındaki Tebedu'da bir polis karakoluna saldırı düzenlenmesi olarak kaydedilmiştir.[71]

Endonezyalı casuslar da çatışmalar için propaganda yapmaya başladı. Bundan sonra, Eylül 1963'te ilan edilene kadar Endonezya, Malezya'nın tesis edilme planını bir İngiliz "neo-sömürge projesi" ve kendi ülkelerinin güvenliğine bir tehdit olarak eleştirmeye başladı. Konuyu görüşmek üzere toplanan Manila Konferansları (7-11 Haziran 1963) dostane bir havada geçti ve uzlaşma ümitlerini ortaya koymuştu. Ancak uzlaşıya dair tüm bu umutlar, Endonezya'nın Malezya'yı Manila'da varılan mutabakatı ihlal etmekle suçlamasına neden olan bir dizi olayın ardından da ortadan kalkmış oldu. Mayıs 1963'te dönemin Endonezya Cumhurbaşkanı Sukarno ve Tunku Abdul Rahman, Tokyo'da bir araya geldi. Tunku, Federasyon kurulmadan önce üç bölgede referandum yapılmasını teklif ederken, Sukarno ise Kuzey Borneo halkı desteklediği takdirde, Federasyona karşı çıkmayacağına dair söz vermiştir. Buna karşın Tunku, 9 Temmuz 1963'te Malezya Federasyonu'nun 31 Ağustos 1963'te kurulmasına karar verilen Londra Anlaşması'nı imzaladı.

Deniz Piyadelerini göndererek hızlı bir şekilde karşılık verdi. 3.400'den fazla isyancı yakalandı. İsyan, Sultan'ın önerilen Malezya Federasyonu'na katılmama kararını etkiledi. Endonezya'nın federasyon sürecini istikrarsızlaştırmaya ve Borneo üzerindeki nüfuzunu genişletmeye çalıştığı Endonezya-Malezya çatışmasının da ilk aşamalarından biriydi. Bkz. S. Temiz, *Modern Malezya*.

[71] Richard Clutterbuck, *Conflict and violence in Singapore and Malaysia 1945-1983,* (Singapore, G. Brash, 1984), s. 279.

Konfrontasi, 27 Temmuz 1963'te Sukarno tarafından "Ganyang Malaysia" veya "Malezya'yı ez" kampanyasının duyurulmasının ardından daha da yoğunlaşmaya başladı.[72] Buna karşın 16 Eylül 1963'te Malezya Federasyonu tesis edildi. İki gün sonra da göstericiler Cakarta'daki İngiliz Büyükelçiliğini yaktılar ve Singapur'un ticaret ofisi yağmalandı. İngiltere toprakları olmaktan çıkan Sarawak ve Sabah'a sınır ötesi saldırılar bu şekilde artış göstermeye başladı. Endonezya ayrıca, Singapur ve Malezya Yarımadası'nda da olaylar başlattı. Singapur'un, Malezya'ya katılmasından sekiz gün sonra Singapur'da ilk bombalı saldırı meydana geldi.

Çatışma, 1964'te Sabah ve Sarawak'ta sınır ötesi askeri saldırıların başlamasıyla tırmanışa geçti. Endonezya, Singapur ve Malezya Yarımadası'na bu surette baskınlar başlatmıştı. Endonezya casuslarını püskürtmek ve saldırıları önlemek için İngilizler ve diğer Milletler Topluluğu birlikleri Malezya'nın talebi üzerine bölgedeki varlıklarını devam ettirdiler. Malay askerleri ile birlikte, Endonezya birliklerine karşı savunma ve saldırılar düzenlediler. Haziran ve Temmuz 1964'te Endonezya ordu birlikleri, Singapur ile Johor eyaleti arasındaki ulaşımı ve diğer bağlantıları yok etme amacıyla Singapur'a sızma girişimlerinde bulundular.

Konfrontasi devam ederken 1965'te Endonezya'da siyasi kargaşa başladı. 30 Eylül'den 2 Ekim 1965'e kadar Endonezya ordusu, Endonezya Komünist Partisi'nin (PKI) darbe girişimini bastırdı. Bu durumu, PKI üyelerinin yakalanıp cezalandırılması takip etti. Bu şekilde darbe girişimini engellemede başarılı olan Suharto, Mart 1966'da Sukarno'dan iktidarı devraldı. Bu liderlik değişimi ise durumu bir anda değiştirdi. Suharto, çatışmaları hızlıca sona erdirdi. 11 Ağustos 1966'da Malezya yönetimi ile bir barış anlaşması imzaladı. Bu sayede Malezya ve Singapur ile olan ilişkiler tekrar normalleşmeye başladı.[73]

[72] Dewi Fortuna Anwar, *Indonesia in ASEAN: Foreign policy and regionalism*, (Singapore, Institute of Southeast Asian Studies, 1994), s. 23-24.
[73] Anwar, *a.g.e.*, s. 41.

2. Bölüm:
Güneydoğu Asya Ülkeleri

Endonezya

16. yüzyılın başlarında Portekizliler Endonezya'ya ulaştı. O dönemde Avrupa'da Hindistan cevizi, zencefil, tarçın ve karanfil gibi baharatlara karşı büyük bir talep bulunmaktaydı. Bunları Avrupa'ya nakledip satarak, büyük bir kazanç elde edilebilirdi. Portekizliler bu nedenle baharatların başlıca kaynağı olan Moluccas'ı ele geçirmek için girişimlerde bulundular. 1511'de önemli bir liman olan Melaka'yı, hemen ardından da Moluccas'ı işgal ettiler. Ancak 17. yüzyılın başlarında Portekizliler, konumlarını Hollandalılara kaptırmaya başladı. İlk Hollanda filosu 1595'te Cornelis de Houtman komutasında bölgeye ulaştı. 1602'de ise Endonezya ile ticareti kontrol etmek amacıyla Hollanda Doğu Hindistan Şirketi[74] kuruldu. 1619'da şirket Batavia'yı (Cakarta) ele geçirdi ve ardından 1641'de Melaka'yı işgal etti. 17. yüzyılda Hollandalılar yavaş yavaş Cava ve Moluccas bölgelerindeki varlıklarını genişletmeye başladılar. 18. Yüzyıla gelindiğinde ise Hollanda Doğu Hindistan Şirketi gücünü kaybetmeye başladı. Nihayet, 1799'da Hollanda hükümeti şirketin koloni kurduğu toprakları ele geçirdi.[75]

1806'da İngilizler ve Hollandalılar nüfuz mücadelesi için bölgede savaşa başladılar. 1811'de İngilizler Batavia'yı ele geçirdi ve kısa süre sonra da Endonezya'daki kontrolü Hollandalılardan aldılar. İngilizler köleliği kaldırdı ve ayrıca ülkeyi idare için daha küçük bölgelere ayırdılar. Ancak 1816'da İngilizler, Endonezya'yı Hollandalılara geri verdi. Pek çok Endonezyalı, Hollandalıların dönüşüne direnmek istemişse de Hollandalılar kontrolü baskı ve şiddet ile tekrar ele geçirmişlerdir. 19. yüzyılda Hollandalılar, Endonezya'nın geriye kalan bölgeleri üzerindeki kontrollerini genişlettiler. 1873'te Hollandalılar Açe ile savaşa başladı ve savaş 1908'e kadar sürdü. Bu arada 1894'te Lombok'u ele geçirdiler ve bu sayede 1905'te Sulawesi adasının tamamını kontrol altına almış oldular.[76] Bu dönemde Hollandalılar, Endonezyalıları acımasızca sömürmüştür. Ayrıca 1830'da

[74] Vereenigde Oost-Indische Compagnie.
[75] İsmail Hakkı Göksoy, *Endonezya'da İslam ve Hollanda Sömürgeciliği*, (Ankara, Türk Diyanet Vakfı, 1995).
[76] Colin Brown, *A Short History of Indonesia: The Unlikely Nation?*, (Sydney, Allen & Unwin, 2003), s. 55.

kendi kültürel sistemlerini tanıtmaya ve bölge insanına dayatmaya da başlamışlar ve bu politikalarını ise 1945'e kadar sürdürmüşlerdir.

20. yüzyılın başlarında Hollandalılar, Endonezyalılara karşı daha adil olduğunu düşündükleri ve "Etik politika" olarak adlandırdıkları bir siyaset takip ettiler. Bu politika, okullar inşa etmek, sağlık, temizlik ve sulama için para harcamak anlamına geliyordu. Ancak, bu yeni politikanın çoğu Endonezyalının hayatı üzerinde çok az etkisi oldu. Bununla birlikte, bazı Endonezyalıların yüksek eğitimli, liberalizm ve sosyalizm gibi batılı fikirlere aşina olmalarına sebep olmuştur. Sonuç olarak, 20. yüzyılın başlarında Endonezya'da milliyetçi hareketler görülmeye başlanmıştır. Ayrıca II. Dünya Savaşı sırasında 1940'ta Almanlar Hollanda'yı işgal etti. 1942'de ise Japonlar Endonezya'yı işgal ettiler ve son Hollanda birlikleri 8 Mart 1942'de teslim oldu. İlk başta Endonezyalılar Japonları kurtarıcı olarak görmüşler, ancak çok geçmeden bunun çok yanlış olduğunu anlamışlardır. Japonlar acımasızdı ve işgal sürecinde Endonezya'nın kaynaklarını yoğun bir şekilde şiddet kullanarak sömürmüşlerdi.[77]

Buna karşın Japonlar savaşı kaybederken, Endonezyalıların bağımsızlıklarını desteklemeye başladılar. Japonya 15 Ağustos 1945'te teslim oldu. Genç Endonezyalı milliyetçiler, Hollandalılar geri dönmeden önce ülkelerinin bağımsızlığını ilan etmeye kararlıydılar. Bu şekilde 17 Ağustos 1945'te Sukarno, Endonezya'nın bağımsızlığını ilan etti.[78] Sukarno, ilk başkan oldu ve Muhammed Hatta başkan yardımcısı olarak görev aldı. Ancak Hollandalılar Endonezya'nın bu kadar kolay ellerinden çıkmasına izin vermiyorlardı. Bu nedenle 1946'da Hollandalılar Endonezya'ya asker çıkardı. Kasım ayında Endonezya ve Hollanda, Linggadjati Anlaşması'nı imzaladılar.[79] Bu şekilde Hollandalılar

[77] A.g.e., s. 131-140.
[78] *A.g.e.* s. 416.
[79] Linggadjati Anlaşması, Hollanda yönetimi ile tek taraflı ilan edilen Endonezya Cumhuriyeti arasında 15 Kasım 1946'da imzalanan siyasi bir anlaşmaydı. Buna göre Hollandalılar, Endonezya Cumhuriyeti'nin Java, Madura ve Sumatra üzerinde fiili otoriteye sahip olduğunu tanıdı. Hollanda ve Endonezya, Hollanda Doğu Hint Adaları topraklarının tamamını kapsayan federal bir Endonezya Birleşik Devletleri'nin hızla kurulması konusunda işbirliği yapma konusunda anlaştı. Endonezya Birleşik Devletleri, Hollanda Krallığı ile egemen

yeni cumhuriyeti tanıdı, ancak yalnızca Java ve Sumatra'da. Buna karşın Endonezya'nın geri kalanında hak dava etmeye devam etmişlerdir.

İki taraf da anlaşmadan pek memnun değildi. Hollandalılar, tüm Endonezya'yı geri almak için güçlerini topladılar. 1947 yazında bağımsız bölgeleri işgal ettiler. Ancak, kısmen Endonezya'nın direnişi ve kısmen de güçlü uluslararası kınama (özellikle ABD tarafından) nedeniyle geri çekilmek zorunda kaldılar.[80] Daha sonra Aralık 1948'de Hollandalılar Endonezya'yı tekrar geri almaya çalışmıştır. Endonezyalılar bu kez gerilla savaşına yönelmiş ve başarılı olmuşlardır. Hollandalılar, ABD gibi küresel güçler tarafından sert bir şekilde eleştirilmeye başlanınca, savaşı kazanamayacaklarını da anladılar. Sonunda 2 Kasım 1949'da Hollanda, Endonezya'nın bağımsızlığını tanımaya mecbur oldu ve Hollanda birlikleri Aralık 1949'da ülkeden tamamen çekildi.[81]

---

bir ilişkiye sahip olacak ve Hollanda-Endonezya Birliği'ni oluşturacaktı. Hollanda, Endonezya'nın Birleşmiş Milletler'e kabulünü sağlamak için adımlar atacaktı. Anlaşma 25 Mart 1947'de Cakarta'da imzalandı, ancak her iki taraf da anlaşmanın bazı yönlerinden memnun değildi. Hollandalılar daha fazla kontrol isterken Endonezyalılar tam bağımsızlık istiyordu. Bu durum, Hollanda'nın 1947 ve 1948'de askeri eylemler başlatmasıyla yeniden çatışmaya yol açtı. Sonuçta, uluslararası baskı ve Hollanda ordusunun başarısızlığı, onları 1949'daki orijinal Linggadjati Anlaşması doğrultusunda Endonezya'nın bağımsızlığını kabul etmeye zorladı. Linggadjati Anlaşması önemli bir dönüm noktasıydı, çünkü Hollandalıların Endonezya Cumhuriyeti'ni ilk kez tanıdığı ve onunla eşit bir ülke olarak müzakere ettiği zamanı temsil ediyordu. Uzun ve zorlu olsa da Endonezya'nın nihai bağımsızlığının yolunu açtı. Merle Calvin Ricklefs, *A History of Modern Indonesia Since c. 1200*, (New York, Palgrave Macmillan, 2008), s. 261.

[80] İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Hollanda, Endonezya'nın kontrolünü yeniden ele geçirmeye çalışırken ABD, başlangıçta tarafsız bir duruş sergiledi. Ancak ABD, 1949'da BM'de Endonezya'nın bağımsızlığını desteklemeye başladı. Bu destek, Endonezya'nın bağımsızlığını kazanamaması durumunda potansiyel olarak Sovyet bloğuyla aynı hizada olacağı düşünüldüğünden, bölgede komünizmi kontrol altına alma arzusundan kaynaklanıyordu. ABD aynı zamanda Amerikan toplumundaki sömürgecilik karşıtı duyguların baskısıyla da karşı karşıya kalmıştır.

[81] Merle Calvin Ricklefs, A History of Modern Indonesia Since c. 1200, (New York, Palgrave Macmillan, 2008), s. 265-9. Ayrıca Hollanda Başbakanı Mark Rutte 2022'de, Hollandalıların 2. Dünya Savaşı'ndan sonra eski kolonilerinin kontrolünü yeniden ele geçirmek için '*sistematik, aşırı ve etik olmayan şiddet*' kullandığını tespit eden Endonezya'dan tam bir özür diledi. Toby Sterling &

Başlangıçta bağımsız Endonezya parlamenter bir demokrasiydi. Bununla birlikte, Şubat 1957'de Başkan Sukarno, 'Güdümlü Demokrasi'[82] adını verdiği yeni bir siyasi sistem başlattı. Parlamentonun gücü azaldı ve kendi gücü, büyük ölçüde arttı. Rakipleri, Endonezya Cumhuriyeti Devrim Hükümeti adında ayrı bir parlamento oluşturdu.[83] Ancak ordu, Sukarno'ya sadık kaldı ve bu sayede iktidarını sürdürdü. Bununla birlikte Ekim 1957'de ordu, Endonezya'da geriye kalan Hollandalı şirketleri devraldı. Bunun sonucunda ordu zenginleşti ve daha da güçlendi.

Endonezya'da 1960'ların başında ekonomik durgunluk yaşanmaya başlandı. Çok hızlı ve yüksek bir enflasyon vardı. Eylül 1965'te komünistler, Endonezya'da bu sosyal ve ekonomik kaos ortamında bir darbe girişiminde bulunarak bir dizi generali öldürdüler. Ayrıca Cakarta'daki stratejik noktaları da ele geçirdiler. Ancak General Suharto hızla harekete geçti ve darbe ezildi. General Suharto'ya düzeni sağlamak için Başkan Sukarno tarafından tam yetki verildi. Suharto, darbeden sonra çok sayıda

Anthony Deutsch, 'Dutch apologize for violence in Indonesian War of Independence', Reuters, 17.02.2022.

[82] Demokrasi Terpimpin - Güdümlü Demokrasi; 1957'den 1966'ya Yeni Düzen'in başlamasına kadar Endonezya'da yürürlükte olan siyasi sistemdir. Bu sistem Sukarno'nun fikriydi ve siyasi bir istikrar sağlama teşebbüsü olarak değerlendirilmiştir. Sukarno, liberal demokrasi döneminde uygulanan parlamenter sistemin o dönem için mevcut olan Endonezya'nın bölücü siyasi durumu nedeniyle etkisiz olduğuna inanmaktaydı. Bunun yerine, köy büyüklerinin rehberliğinde gerçekleşen geleneksel köy tartışma ve uzlaşı sistemine benzer bir sistem geliştirmeye çalıştı. Bu sistemin getirilmesiyle Endonezya başkanlık sistemine döndü ve Sukarno hükümetin başına geçti.

[83] Endonezya Cumhuriyeti Devrimci Hükümeti, Endonezya'nın merkezi hükümetine meydan okumak için 1958'de Sumatra'da kurulan kısa ömürlü bir muhalefet hükümetiydi. 15 Şubat 1958'de başkenti Padang'da kuruldu ve başbakan olarak Sjafruddin Prawiranegara tarafından yönetildi. Devrimci Hükümet, merkezi hükümete karşı, özellikle de hükümetin ekonomik kalkınma ve bölgesel özerklik konusundaki endişelerini gidermediğini düşünen Sumatra'daki bölgesel askeri komutanlar arasında artan memnuniyetsizliğe bir yanıttı. Devrimci Hükümet, uluslararası toplum tarafından tanınmadı ve sonunda 1961'de merkezi hükümet tarafından isyan bastırıldı. Ancak hareket, Endonezya'nın bağımsızlığının ilk yıllarında bölgeselcilik, ekonomik kalkınma ve ordunun siyasetteki rolü dâhil olmak üzere karşılaştığı devam eden zorlukları yansıtması nedeniyle önemliydi. Ayrıntı için bkz. Herbert Feith, *Soekarno Militer Dalam Demokrasi Terpimpin*, (Jakarta, Pustaka Sinar Harapan, 1995).

komünisti tutukladı ve bunların çoğu idam edildi. Ancak Sukarno desteğini kaybetmişti ve 11 Mart 1966'da başkanlık yetkilerini Suharto'ya devretti. 1966'dan itibaren Suharto bir diktatör olarak hüküm sürmeye başladı. Buna rağmen Suharto ülkeye istikrar getirdi ve onun yönetimi altında Endonezya ekonomisi toparlanmaya başladı.[84]

Mayıs 1998'deki otoriter General Suharto hükümetinin devrilmesinden önce Endonezya, bölgesel ve hatta küresel uluslararası ilişkileri güçlü bir şekilde etkileyebilecek olan önemli bir devlet olarak tanımlanmıştı. Endonezya, doğu Asya ve Pasifik bölgesinde önemli bir bölgesel aktör olan ve güneydoğu Asya ülkeleri arasında lider pozisyonunda bulunan, güneydoğu Asya'da hâkim bölgesel güç haline dönüşmüştü. Sukarno yıllarının siyasi ve ekonomik zorluklarıyla uzun bir mücadeleden sonra Suharto döneminde Endonezya, coğrafi konumu, kaynak kapasitesi, nüfusu ve siyasi istikrarı ile bölgesel ve küresel sistemde uyumlu bir pozisyon kazandığını ortaya koydu. Uzun zaman boyunca Endonezya bölgede hak sahibi olma dürtüsünü içinde taşımıştır. Bunların hepsi, Endonezya'nın 1997'de Asya'da ortaya çıkan ekonomik krizde ve Suharto'nun cumhurbaşkanlığının sona ermesinin ardından ortaya çıkan siyasi kargaşada değişmiştir. 2004'e kadar, Suharto sonrası cumhurbaşkanları arka arkaya üç hükümet tesis etmişlerdi. Bunlar: Habibie, Abdurrahman Wahid ve Megawati Sukarnoputri idi.[85]

Suharto'dan sonra[86] demokratikleşmeye geçişe odaklanan hükümetler, yaygın bir yolsuzluk, dokunulmazlık kültürü ve

[84] Adrian Vickers, *A History of Modern Indonesia,* (Cambridge University Press, 2013), s. 4-5.
[85] *A.g.e.*, s. 205.
[86] 18 Mayıs 1998'de Suharto, kendi güvenliğini yeniden tesis etmek için her türlü önlemi alma yetkisi veren bir kararname yayınladı, ancak askeri şef olan Wiranto, halkla çatışmaya girmemek için bu kararnameyi uygulamamaya karar verdi. Güç tabanı çökmekte olan Suharto'nun istifa etmekten başka çaresi kalmadı ve Başkan Yardımcısı B.J. Habibie'nin anayasaya uygun olarak başkanlığı üstlenmesine izin verdi. Suharto'nun istifası, Endonezya için bir dönüm noktası oldu ve 31 yıllık otoriter 'Yeni Düzen' rejimini sona erdirdi. Bunu izleyen ve *Reformasi* dönemi olarak bilinen demokrasiye geçiş, Suharto'nun yönetiminin temellerini, sonraki on yıl içinde kademeli olarak ortadan kaldırdı. Bununla birlikte, Suharto'nun birçok yandaşı ve ailesinin ticari çıkarları, güçlü kalmaya devam etti ve baskıcı rejiminin hayaleti bugün Endonezya'ya musallat olmaya devam etmektedir. Bkz. Kus Hananto & Sity Daud, "The Evolution of

kısa vadeli avantaj arayışı içinde olan liderlerin başarısızlığı ile karakterize edildi. Bu şekilde Endonezya, güneydoğu Asya'nın bir dayanak noktası olmaktan ziyade, ciddi bir sorunu haline dönüşmüştü. Bu durum, artık ASEAN'a liderlik sağlayan bölgesel istikrarın çekirdeği olarak görülmediği anlamına da geliyordu. Ulusal çıkarları teşvik etmek için uluslararası alanda hareket etme kabiliyeti, 1960'lı yılların ortasından bu yana en düşük noktaya geriledi ve bu duruma kritik ekonomik, politik ve dini zorluklar da eklendi. Siyasi kaos ortamı, politik yolsuzluk ve devlet sisteminin çürümesi ile karakterize edildi. Sonuç olarak, kendi ekonomilerini kurtarma amacıyla Endonezya, uluslararası para kuruluşlarına yüzünü çevirdi. Bu şekilde Dünya Bankası liderli Endonezya Danışma Grubu (CGI) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ile ilişkilerini geliştirmeye başladılar.

Uluslararası finans topluluğu tarafından uygulanan sıkı politikalara, yavaş ve isteksiz uyuma rağmen, Endonezyalı idareciler anlamlı ve ciddi reformlar yapacaklarını vadetmişlerdi. Bu şekilde, belki de komünist rejimin çöküşünden sonra Rusya gibi, Endonezya'nın başarısız olmasına izin verilemeyecek kadar büyük ve önemli olduğu düşünülmüştür. Suharto sonrası hükümetler ekonomi ile boğuşurken, üniter cumhuriyetin bütünlüğünü korumakla da meşguldüler. Suharto yıllarındaki gibi otoriter kontrolün ortadan kalkması, etnik ve dini çatışmaların siyasi arenada kendini göstermesi durumunu da ortaya çıkarttı. Doğu Timor'un bağımsızlık kazanması, Açe'deki ve Endonezya'nın doğusunda bulunan Papua sınırlarındaki ayrılıkçı hareketler arasında bir model olarak değerlendirildi ve örnek alınmaya başlandı. Endonezya, 275 milyon insanının yaklaşık % 88'ini Müslümanların oluşturduğu dünyanın en büyük Müslüman nüfusuna sahip ülkesidir. Suharto rejimi tarafından bastırılan radikal hareketler, Endonezya devletinin laik temeline meydan okuyarak zaman içerisinde de yükselişe geçmiştir. Bunlardan birisi olan Jemaah Islamiyah (JI), Müslüman Endonezya'da bir İslam devletinin (!) kurulması için terör faaliyetlerine başlamıştı. JI,

Indonesia's Military Doctrines in Old Order, New Order and Reformation Era", *Akademika*, 90/3, (2020), s. 15-26.

Ekim 2002 Bali patlamasından ve batının hedeflerine yapılan diğer saldırılardan sorumlu tutulmaktadır. JI, El-Kaide örgütü ile simbiyotik bağlarının da olduğu ortaya çıkmıştır.[87]

2004'teki Endonezya ulusal seçimlerinden sonra, Endonezya'nın geleceğine dair kasvetli hava ortadan kaybolmaya başlamıştır. Bu seçimler Cumhurbaşkanı olarak seçilen Susilo Bambang Yudhoyono'ya güçlü bir popüler görev kazandırdı. Endonezya'nın doğrudan seçilen ilk cumhurbaşkanı oldu. Yudhoyono'nun yönetimi altında Endonezya, güneydoğu Asya'nın başarılı bir devleti olarak öne çıkmaya başladı. Endonezya konsolide bir demokraside siyasi olarak kararlılık kazanmaya başladı. Açe'deki savaş sona erdi. Müslüman toplumla iyi bir politik çizgide ilerlemesine rağmen Endonezya hükümeti, terörle mücadelede ABD, Avustralya ve diğer müttefiklerle işbirliği yaparak, ancak bunlara güvenmeden, agresif bir şekilde terörle mücadeleyi sürdürdü.[88]

Yudhoyono'nun 2009'daki ilk döneminin sonuna yaklaştığında, ayrıca yatırımcı güveninin artmasına neden olan makroekonomik reformlarla ve 2007–2008 yılları için %6'dan fazla GSYİH büyüme projeksiyonuyla bir dereceye kadar ekonomik başarı sağlayabildi. Suharto sonrası hükümetlerin bölgedeki lider rolünü sürdürme gibi yanlış fikirleri de bulunmaktaydı. 2006 yılında BM Güvenlik Konseyi'ne seçilmesinin ardından, önemli ve büyük bir üçüncü dünya Müslüman ülkesi olarak Endonezya, sesini tekrar yükseltti. Politik istikrarı, iç güvenliği ve iyileştirilmiş ekonomik performansı ile birlikte, jeostratejik konumu ve nüfusunun içsel güç faktörleriyle birlikte Endonezya, tekrar ASEAN'da öneli bir konumda olduğunu göstermiştir. Böylece güneydoğu Asya'da Endonezya, stratejik merkezini yeniden kazanmaya başlamıştır.[89]

---

[87] Süleyman Temiz, 'Güneydoğu Asya'da Terörizm: Endonezya'da Jemaah Islamiyah (JI) Örgütü ve Faaliyetleri', Ed. H. Acar & S. Yenal, *Siyasal Şiddet ve Radikalleşme Bağlamında Terör Örgütleri*, (Ankara: Nobel Akademik, 2020), s. 241-267.

[88] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 55.

[89] Anthony L. Smith, *Strategic Centrality: Indonesia's Changing Role in ASEAN*, (Singapore, Institute of SEA Studies, 2000), s. 42.

Malezya

18. yüzyılın sonlarında İngiliz Doğu Hindistan Şirketi,[90] Hindistan ile ticaret yapıyordu ve Hindistan'ı kısmen kontrol ediyordu. O sırada Malaya'da da bir üs aramaya başladılar. 1786'da Francis Light komutasındaki İngilizler, Penang'ı işgal etti ve Georgetown'u tesis ettiler.[91] 1819'da Stamford Raffles, Singapur'da bir İngiliz ticaret merkezi kurdu. 1824 Londra Anlaşması ile İngilizler ve Hollandalılar bölgeyi aralarında paylaştı.[92] Hollandalılar, Melaka'yı İngilizlere teslim etti ve buna karşın Sumatra'nın ve Malay Yarımadası'nın altındaki tüm alanın kontrolünü ellerine geçirdiler. Boğazlar Yerleşimleri (Penang, Wellesley Eyaleti, Melaka ve Singapur), kısmen Çinli ve Hintli işçilerin akını nedeniyle hızla büyüdü. 1890'lara gelindiğinde Singapur'un nüfusu 80.000'e yaklaşmıştı.[93]

Bununla birlikte İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, adaları ve kıyı kesimlerini kontrol etmesine rağmen, Malay Yarımadası'nın iç kısımlarını kontrol altına alamıyordu. 1867'de ise Malaya, bir İngiliz kraliyet kolonisi haline getirildi. Sarawak'da İngiliz kontrolü 1841'de başladı. 1840'ta James Brooke, Brunei Sultanının bir isyanı bastırmasına yardım etti. Ödül olarak ise yönetmesi için bir bölge kendisine verildi. 1841'de 'Sarawaklı Raja' ünvanı alan Brooke'un bölgesi 1853'te genişletildi.[94] Bu arada Siam (Tayland) 1821'de Kedah bölgesini işgal ederek, Sultanı görevden aldı. Siam egemenliğine karşı 1830-31 ve 1838-39'da farklı isyanlar oldu. Buna karşın Kedah, bir Siam vasal devleti olarak yeniden düzenlendi. 1853'te İngiliz hükümeti, kalay ithalatından vergi almayı durdurdu ve bunun sonucu olarak, Malaya'dan İngiltere'ye kalay ihracatı patladı. Buharlı gemiler ve 1869'da

[90] Doğu Hindistan Şirketi (East India Company) veya İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, Doğu Hint Adaları'yla ticaret amacıyla kurulmuş olan; ama daha çok Hint alt kıtasıyla ticaret yapan bir İngiliz (1707'den sonra Britanya) anonim şirketiydi. Doğu ve Güneydoğu Asya'da bir ticaret tekeli olarak ortaya çıkan şirket zamanla politik bir oluşum hâline geldi. 18. yüzyılın başlarından 19. yüzyılın ortalarına kadar Britanya sömürgeciliğinin bir aracı olarak etkili bir şekilde kullanılmıştır. Bkz. Philip Lawson, *The East India Company*, (London, Routledge, 2013).

[91] Hooker, *a.g.e.*, s. 92.

[92] *a.g.e.*, s. 106.

[93] Saw Swee-Hock, *The Population of Singapore*, (Singapore, ISEAS-Institute of Southeast Asian Studies, 2012), s. 11-15.

[94] Hooker, *a.g.e.*, s. 145.

Süveyş kanalının açılması, kalay ihracatını daha da artırdı. Çinli işçiler, Malaya'daki kalay madenlerinde ve palmiye tarlalarında çalışmak için bu dönemde Malaya'ya akın etmişlerdir.[95]

1871'de Perak Sultanı'nın ölümüyle yerine kimin geçeceği konusunda bir tartışma ortaya çıktı. Dahası, Çin işçi toplulukları kalay madenlerini kimin kontrol edeceği konusunda da çatışmaya başladı. Kargaşa, İngiltere'ye kalay tedarikini aksattı. Böylece Sultan'ın yasal varisi olduğunu iddia eden Raja Abdullah, İngilizlerle bir anlaşma yaptı. Pangkor Anlaşması olarak bilinen bu anlaşma ile İngilizler, Abdullah'ı Perak Sultanı olarak tanıdı.[96] Bunun karşılığında ise Sultan Abdullah, Malay din ve gelenekleri dışındaki tüm konularda kendisine tavsiyede bulunacak bir İngiliz *danışman*'ı görevlendirmeyi kabul etti.[97] 1874'e kadar İngilizler kendilerini Malaya'da ticaretle sınırladılar ve Malay siyasetine karışmaktan mümkün olduğunca kaçındılar. Pangkor Anlaşması ise Malaya'da bu İngiliz siyasi kontrolünün başlangıcı olmuştur. İngilizler, Malaya üzerindeki etkisini zaman içerisinde giderek artırmışlardır. Bu şekilde Malaylar daha çok eyalette (Selangor, Pahang, Sungei, Ujong, Rembau, Negeri Sembilan, Jelebu) İngiliz korumasını kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu şekilde 1896'te korunan eyaletlerin bir federasyon çatısı altında bileştirilmesi meselesi gündeme gelmiştir.[98]

Bu durum devam ederken,1888'de Brunei, Sarawak ve Kuzey Borneo, birer birer İngiliz himayesi haline dönüştü.[99] 20. yüzyılın ilk yıllarında İngilizler, Kuzey Malay eyaletleri (Kedah, Kelantan ve Terengganu) üzerindeki nüfuzlarını genişletti ve bölge, İngilizler tarafından sömürüldü ve sömürü alanı genişletildi, 1914'te Johor da İngiliz egemenliğine girdi.

20. yüzyılın başlarında Malaya'da kauçukta yeni bir endüstri meydana geldi. Bu şekilde Malaya kauçuk endüstrisi büyük bir çıkış yaptı. Kalay endüstrisi de gelişti ve Singapur'da bir

[95] Khoo Kay Kim, 'Malaysia: Immigration and the growth of a plural society', *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, 71/1, (1998), s. 8.
[96] Hooker, *a.g.e.*, s. 128.
[97] 'Tavsiye', sadece görünürdeki ifade idi.
[98] Ooi Keat Gin, *Historical Dictionary of Malaysia*. Lanham, (Maryland, The Scarecrow Press, 2009), s. 54.
[99] *A.g.e.*, s. 91.

petrol endüstrisi başladı. 1920'lerde Malaya ekonomisi başarılıydı, ancak 1930'larda, ekonomik buhran sırasında ihracat düştü. 20. yüzyılın başlarında ekonomi büyürken birçok Çinli, Malaya'da yaşamak ve çalışmak amacıyla bölgeye akın etmeye devam etti. Ancak 1930'dan sonra göç, İngilizler tarafından kısıtlanmaya başlandı.

II. Dünya Savaşı sürerken 8 Aralık 1941'de Japonlar Malay Yarımadası'na ulaştılar ve hızlı bir şekilde istila ettiler. Son İngiliz birlikleri 31 Ocak 1942'de boğazlardan Singapur Adası'na çekildi ve Japonlar, 8 Şubat 1942'de Singapur'u işgal etti. İngiliz birlikleri ise 15 Şubat 1942'de teslim oldu. Bu kayıp, İngilizler için askeri bir felaketti. Bu arada Japon birlikleri işgal alanını genişletti ve Borneo'yu ele geçirdi. 25 Aralık 1941'de Kuching'i ve 8 Ocak 1942'de Kota Kinabalu'yu işgal ettiler.[100] Japon işgali sırasında Çinlilere sert muamele gösterilmesine karşın Hintlilere daha az sert davranıldı. 1944'te Japonlar yenilgiye uğradığında, İngiliz hükümeti tüm Malaya eyaletlerini (Singapur hariç) Malaya Birliği adı verilen tek bir devlet altında birleştirmeye karar verdi. Singapur ayrı bir kraliyet kolonisi olacaktı. Ancak bu plana o kadar çok muhalefet oldu ki, rafa kaldırıldı. Bunun yerine 1 Şubat 1948'de Malaya Federasyonu tesis edildi.[101]

Koloni döneminde Malay milliyetçiliği büyümeye ve gelişmeye devam etti. İlk Malay organizasyonu, 1926'da kurulan Singapur Malay Birliği[102] idi. Diğerleri hızla onu takip etti. 1946'da Malay örgütleri, Birleşik Malay Ulusal Örgütü (UMNO) olan Pertubuhan Kebangsaan Melayu Bersatu'yu oluşturmak için bir araya geldi.[103] Bununla birlikte, İngiliz parlamentosu 1949'da Malaylara bağımsızlık sözü verdi. 1955'te Reid Komisyonu,[104] Malaya için bir anayasa hazırlamak üzere biraraya geldi. Bu şekilde Malaya, 31 Ağustos 1957'de bağımsızlığını kazandı. Malaya'nın ilk başbakanı ise Tunku Abdul Rahman oldu. Tunku,

[100] Hooker, *a.g.e.*, s. 180.
[101] Gin, *a.g.e.*, s. 57.
[102] Kesatuan Melayu Singapur.
[103] Nicholas Tarling & Edmund Terence Gomez, *The State, Development and Identity in Multi-Ethnic Societies*, (New York, Routledge, 2008), s. 81.
[104] Reid Komisyonu, 31 Ağustos 1957'de Malaya'ın Birleşik Krallığı'ktan bağımsızlığını kazanmasından önce Malaya Federasyonu Anayasasını hazırlamaktan sorumlu bağımsız bir komisyondu. Lord Reid, Ivor Jennings, William McKell, Hakim B. Malik, Hakim Halim bin Abdul Hamid'den oluşmaktaydı.

1957'den 1970'e kadar görevde kaldı. 1963'te Singapur, Sarawak ve Sabah, Malezya Federasyonu'nu oluşturmak için Malaya'ya katıldı. Ancak 1965'te Singapur ayrı bir devlet haline gelerek federasyondan çıkarıldı.[105] 1960'larda Malaylar ve Malay olmayanlar arasında gerginlik en yüksek noktasına ulaştı. Mayıs 1969'da yapılan seçimden sonra şiddet olayları patlak verdi ve 13 Mayıs 'Trajedisi' olarak isimlendirilen sosyal çatışma olayları patlak verdi. Muhalefet partileri sandalye kazanırken iktidar partisi (iktidarda kalmalarına rağmen) büyük kayıp yaşadı.[106]

13 Mayıs 1969'da muhalefet partilerinin taraftarları Kuala Lumpur sokaklarında kutlamalar yaptılar ve Müslümanların mabetlerine çirkin saldırılarda bulundular[107] ve iktidar partisinin destekçileri, bir karşı gösteri düzenledi. Bu şekilde toplumsal çatışma başladı. İki gün süren şiddet olaylarının ardından hükümet olağanüstü hâl ilan etti ve parlamento askıya alındı.[108] Bu olaylardan sonra ise Müslüman Malay ırkına yönelik pozitif ayrımcılık, yükselişe geçen bir politika oldu.

Tunku Abdul Rahman'dan sonra sırasıyla Abdul Razak Hussein, Hussein Onn, Mahathir Mohamad, Malezya'da başbakan olarak görev yaptılar. Mahathir döneminde Malezya, ekonomik ve teknolojik dönüşümünü yaşadı. Güçlü bir liderlikle ülke hızlıca büyüdü. 31 Ekim 2003 tarihinde, Malezya'nın uzun süre hizmet veren başbakanı Mahathir, liderliğini yardımcısı olan Abdullah Ahmed Badawi'ye devretti. Yirmi yıldan fazla bir süre Malezya'nın uluslararası rolü Mahathir tarafından belirlenmişti. Malezya'nın başbakanı olarak kariyerinin çoğunda Mahathir, Endonezya'daki Suharto'nun uluslararası gölgesinde faaliyet

[105] Singapur ve Malezya iktidar partileri arasındaki derin siyasi ve ekonomik farklılıklar nedeniyle Singapur, 9 Ağustos 1965 tarihinde Malezya Federasyonu'ndan çıkarıldı. Fikir ayrılıkları, gelir vergileri ve gümrük tarifeleri gibi ekonomik konulardaki anlaşmazlıkların yanı sıra, Singapur'un tüm ırklara eşit muamele vizyonuyla çatışan Malezya'daki Malayları destekleyen olumlu eylem politikalarına ilişkin siyasi farklılıkların da bir sonucuydu. Ayrıca Singapur'un Çinli nüfusu, Malezya'nın geleceğini etkileyebilirdi. Singapur'daki Çinli oranı Malezya'daki demografik yapıyı etkilemekteydi. Bkz. Temiz, *Modern Malezya*, s. 143.

[106] Temiz, *Modern Malezya*, s. 150.

[107] Camilere saldırı ve içeri domuz kafası atmak vs.

[108] Cheah Boon Kheng, *Malaysia: The Making of a Nation*, (Singapore, ISEAS - Institute of Southeast Asian Studies, 2002), s. 131.

gösterdi. Suharto'nun küreselleşme gündemindeki yerini zorlayan Mahathir, güneydoğu Asya'ya alternatif bir bakış açısı sundu. Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) forumu tarafından temsil edilen kapsayıcı ve gevşek Pasifik bölgeciliği yerine Mahathir, tamamen Asya kökenli bir ekonomik grup olan ve ABD, Avustralya ve Yeni Zelanda'yı hariç tutabileceği Doğu Asya Ekonomik Grubu'nu (EAEG) savundu. 1997-1998 Asya ekonomik krizi sırasında Mahathir, IMF'ye başvuruyu reddederek[109] uluslararası finansal ortodoksiye meydan okudu. Konuşmaları ve açıklamaları, ekonomik milliyetçilik söylemine bağlandı. Mahathir iktidara gelmeden önce Malezya, İngiltere ve Avustralya'ya yakından bağlıydı. Mahathir, ekonomik modeli, Japonya ve Kore'yi içine alan "Look East Policy-Doğuya Bak" politikasıyla yeniden şekillendirmeye çalıştı. Mahathir'in ABD politikalarına yönelik sözlü saldırıları, Malezya halkı tarafından ulusal çıkarlarının pragmatik bir bakış açısıyla desteklendi.[110] Bu destek sırasında Malay'a sağlanan politik destek ve pozitif ayrımcılık devam etti. Mahathir, her zaman Çinlileri bir tehit unsuru olarak görmekteydi.[111]

Abdullah Badawi ile değişen politik duruş ise Malezya ulusal çıkarları veya çıkarları destekleyen politikalar değil, esas değişen durum, batı ile özellikle de ABD ile artık açıkça ve kasıtlı olarak yüzleşmeyen bir ton ve politikaydı. Selefinin aksine Badawi, uluslararası bir ilgi veya popülarite için yarışmıyordu. Malezya doğuya, özellikle de Çin'e, güneydoğu Asya'da doğal bir ortak olarak bakmaktaydı. Abdullah, Mahathir'in EAEG'inden daha geniş bir Doğu Asya Topluluğu vizyonunu desteklemişti. ABD, Malay milliyetçiliği için sık sık suçlanan bir günah keçisi olmasına rağmen, ikili ilişkiler, her ne kadar sıcaklıkla dolu olmasa da, fonksiyonel çalışma seviyelerinde oldukça iyiydi. 2008'de ABD, Malezya'nın en büyük tek ticaret ortağı ve yatırımcısıydı.

---

109 Mahathir reddetti buna karşın Anwar Ibrahim IMF'den yana tavır almış, ekonomik darboğazdan çıkışı bu dış yardıma bağlı olduğunu değerlendirmiştir. Buna karşın Anwar Ibraim'in Mahathir ile arası açılmıştır. Bkz. Süleyman Temiz, *Modern Malezya: Devlet Geleneği ve Siyaset*, (İstanbul, Efe Akademi, 2022).

110 Weatherbee, *a.g.e.*, s. 35.

111 2 Mart 2023 tarihinde, Mahathir Mohamed ile yüzyüze yapılan yapılan mülakat. Perdana Leadership Foundation, Putrajaya, Malezya.

Ancak 2019'da Çin ve Singapur'dan sonra ABD gelmektedir. Malezya, modern bir İslam devletinin uluslararası imajını yansıtmaya çalışmaktadır. İslam Konferansı Örgütü'nde Malezya'nın önemli bir pozisyonu bulunmaktadır. Malezya'nın standart Siyonist karşıtı tutumlarına ve Filistinlilere verilen desteğe ek olarak, Malezya hükümeti İran'la yakın ilişkiler de kurmuştur.

Malezya, 2015 yılı itibariyle Malay Müslümanlarının nüfusun %61'ini oluşturduğu çok ırklı bir devletti. Çinliler %21, Hintliler %6,4 ve aynı oranda küçük diğer azınlıklar bulunmaktadır.[112] Devlet, Malay ırkı üstünlüğü temelinde örgütlenmiştir. Yani Malayların (Bumiputera),[113] Malay olmayanlara karşı siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak ayrı tutulduğu kanun ve politikalarla imtiyazlı olduğu bir sistemdir. UMNO, 2018 yılına kadar, Malay olmayan küçük etnik partilerin bulunduğu meclis koalisyonunda hüküm sürmekteydi. Etnik bölünmeleri keskinleştirme gibi bir politika takip edilmesi, muhalefet azınlık partilerinin etnik çıkarlarının tükendiğini iddia ettiği için koalisyonun istikrarını her zaman tehdit etmiştir. Malay Müslümanları içerisinde UMNO ile PAS arasındaki mücadele, Malezya'nın

112 Bkz. Temiz, *Modern Malezya,* s. 92-101.

113 Bumiputera, Malay Yarımadası ve Malay Takımadalarının belirli yerli halklarını tanımlayan bir etnik isim olarak kullanılan Malayca bir terimdir. Bu terim Sanskritçe 'toprağın oğlu' veya 'yeryüzünün oğlu' anlamına gelmektedir. Malezya'da Bumiputera'nın yasal tanımı değişiklik göstermektedir. Anayasa'nın 160. Maddesi, bir kişinin Malay olarak kabul edilmesi için gereken kriterleri belirtmektedir. Bu kriterler arasında İslam dinine mensup olmak, Malay dilini konuşmak ve Malay geleneklerine bağlı olmak yer almaktadır. Sabah ve Sarawak'ın 'yerlileri' tanımı Anayasa'nın 161A Maddesinde yer almaktadır. 153. Madde uyarınca Yang Di-Pertuan Agong olarak ifade edilen Sultan, Malayların ve Doğu Malezya yerlilerinin eğitim veya öğretim ayrıcalıkları, kamu hizmetindeki pozisyonları, özel kolaylıklar, ticaret veya iş faaliyetleri için izinler veya lisanslar bakımından 'özel konumlarını' korumakla mükelleftir. Bumiputera'nın güçlendirilmesi tarihsel olarak Malay kurumsal sermayesinin desteklenmesi ile eş anlamlı olmuştur. Ancak bu yaklaşım, Malay çoğunluğu güçlendirmekte başarısız olduğu ve siyasi bağlantıları olanları zenginleştirirken, savunmasız toplulukları bir kenara ittiği için eleştirilmektedir. Malezya hükümeti şu anda Bumiputera'nın güçlendirilmesinin ölçütü olarak Malay şirket sermayesinin kullanımını gözden geçirmekte ve Bumiputera ekonomisinin katılım oranı ve kontrolüne odaklanan ölçütlere doğru ilerlemektedir. Bu durum, Malayların çoğunlukta olduğu bölgelerde UMNO hükümetinin aldığı kötü seçim sonuçlarının ardından Malayların desteğini artırmaya yönelik baskıların arkasından gelmiştir.

komşularıyla ilişkilerini de karmaşıklaştırmıştır. Güney Tayland'da, güney Filipinler'de ve daha önce Endonezya'nın Açe eyaletinde İslami ayrılıkçılık hareketlerine Müslüman Malaylar arasında da bir sempati bulunmaktaydı. Ancak devletlerarasındaki ilişkilerde Malay hükümeti, ASEAN ortaklarının iç işlerine herhangi bir resmi müdahaleyi reddederek, ASEAN normlarında gerektiği gibi hareket etmiştir.

ASEAN içinde birçok yerde olduğu gibi, Malezya'nın da ikili sorunlu alanlarının olduğu uzun bir listesi bulunmaktadır. Filipinler ile Sabah'taki egemenlik konusundaki on yıldan uzun süren anlaşmazlık halen çözülememiştir. Malezya'nın binlerce yasadışı Endonezya ve Filipinli göçmen işçiyi işten çıkarması ve kötü muamele edilmesi, Manila ve Cakarta ile ilişkilerini etkilemektedir. Malezya, Güney Çin Denizi yargı yetkisi mücadelesinde taraflardan birisidir. ASEAN'ın geleceği için ise Malezya'nın en önemli ikili sorunu, ASEAN'ın temel doktrinlerini test eden, Singapur'la devam eden çok sorunlu ekonomik, sosyal ve politik çatışmadır. Bu çatışmalar özellikle 2018'de Mahathir'in tekrar başbakan olmasıyla alevlenmiştir.

2018'de Başbakan Najib'in biz dizi yolsuzluk ile adının anılması ve Mahathir'in muhalefete kayarak, muhalefeti güçlendirmesi, UMNO'nun 1957'den beri devam eden iktidarını bitirmiştir. Keskinleşen etnik bölünmeler genel itibariyle Malezya parlamento seçimlerine de yansımaktadır. 2018 seçimleri bir ilki meydana getirmiştir. UMNO yine eski bir üyesi ve Malezya'ya en güçlü dönemlerini yaşatan Mahathir tarafından tesis edilen ittifakla devrilmiştir. Ancak beklendiği gibi olmuş ve Mahathir iktidarını uzun sürdürememiş, bu nedenle de 2022'de istifa ederek, Anwar Ibrahim başbakan olarak görev almıştır.

Singapur

Bağımsız olduğu 1965 tarihinden itibaren güvenlik endişeleri, Singapur'un uluslararası ilişkilere yaklaşımını genel itibariyle şekillendirmiştir. Singapur, kırılganlık duygusunu her zaman hisseden küçük bir ada devlettir. Etnik boyut ise bu jeostratejik kırılganlığını arttırmaktadır. Singapur, Endonezya-Malezya ağzında Çin kökenlilerin hâkimiyetindedir. Singapur'un bağımsız statüsü, 1965'te Malezya'dan ayrılması karşısındaki politik travmadan doğmuştur. Kriz sonucu meydana gelen bu ayrılık ve politik bakış açısındaki farklılık, önemli ve kadim bir

Malaya toprağı olan Singapur'un Malezya ile arasındaki normal ilişkileri engellemektedir.[114] Özellikle geç yaşına rağmen Mahathir'in iktidara gelir gelmez ilk olarak Singapur ile Malezya arasındaki su meselesini[115] gündeme alması bunun endişe verici bir örneği olarak gösterilebilir.[116] Mahathir, Singapur'un Malay federasyonundan ayrılmasının sorumlusunun Agong tabir edilen Malezya kralı olduğunu ileri sürektedir. Mahathir'e göre Agong, para karşılığında kendi toprağı olan Singapur'u satmıştır.[117]

Uzun süre Başbakan Lee Kuan Yew tarafından yönetilen (1957-1990) Singapur'un uluslararası hayatta kalma stratejisi dört yönlüdür.[118] Singapur, iç politik istikrarın, güvenlik ve ekonomik büyümenin olmazsa olmazı olduğu ilkesine bağlı kalmıştır. Bu amaçla, hükümet, tek partili seçim egemenliği ve iç güvenlik yasasının uygulanması yoluyla siyasi muhalefeti fırsat vermeden etkisizleştirme yolu izlemiştir. Önemli bir bölgesel aktör olacak bir ekonomi oluşturmak için, insani ve teknik kaynaklarını kullanma konusunda kararlılığı bulunmaktadır. Singa-

---

114 Weatherbee, *a.g.e.*, s. 39.

115 Malezya ve Singapur arasındaki su sorunu, ikili ilişkilerde uzun süredir gerginlik kaynağı olan bir anlaşmazlıktır. Anlaşmazlığın özü, Singapur'a Johor Nehri'nden bin galon başına 3 sent fiyatla günde 250 milyon galona kadar ham su çekme hakkı veren 1962 tarihli Su Anlaşması etrafında dönmektedir. Buna karşılık Malezya'nın Johor eyaleti, Singapur tarafından ithal edilen toplam su miktarının %2'si kadar arıtılmış suyu, bin galon başına 50 sent fiyatla satın alma hakkına sahipti. Bu fiyatlandırma düzenlemesi büyük ölçüde Malezya'nın lehineydi, çünkü 50 sent Singapur için suyun arıtılmasının gerçek maliyetinin sadece bir kısmıydı. Malezya 1962 Su Anlaşması'ndaki fiyatların gözden geçirilmesi gerektiğini savunurken, Singapur bu anlaşmanın Singapur'un bağımsızlığını tesis eden 1965'teki Ayrılık Anlaşması'nın temel ve dokunulmaz bir parçası olduğunu ileri sürmektedir. Her iki ülke de 1962 Su Anlaşmasının şartlarını tek taraflı olarak değiştiremez. Malezya'nın talebi üzerine Singapur, Johor'a sözleşmeden doğan hakkının üzerinde, günde 16 milyon galona kadar ve bazen 22 milyon galona kadar arıtılmış su tedarik etmektedir. Ancak, bu fazla tedarik iyi niyetle ve Singapur'un 1962 Anlaşması kapsamındaki haklarına halel getirmeksizin sağlanmıştır. Su konusu, Malezya-Singapur ilişkilerinde sürekli tekrarlanan bir anlaşmazlık noktası olmaktadır.

116 The Straits Times, 'Mahathir urges Johor to speak up against Singapore water pact', (1 Mart 2019).

117 Mahathir Mohamad, *Evdeki Doktor: Malezya Başbakanı Tun Dr. Mahathir Muhammed Siyasi ve Sosyal Hatıraları*, Çev. O. Gündüz, (İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2014).

118 Phyllis Ghim & Lian Chew, *Sociolinguistic History of Early Identities in Singapore: From Colonialism to Nationalism*, (New York, Palgrave Macmillan, 2013), s. 1-12.

pur, finansal hizmetler, iletişim ve bilgi teknolojisi ile güneydoğu Asya'nın ticaret gözü olmaya çalışmaktadır. Singapur, hiçbir ASEAN üyesinde olamayan teknik beceri ve silah platformlarıyla güvenilir bir silahlı kuvvet tesis etmiştir. Bunda şüphesiz batı ile olan güçlü bağları (ABD, İngiltere, İsrail) neticesinde gelişmiştir. Singapur bilinçli bir şekilde denge politikaları uygulamaktadır. Ada devleti, ASEAN ortaklarını dezavantajlı hale getirmek amacıyla ekonomik ve finansal sınırlarını kullanmakla suçlanmıştır. Çin, ABD ve Hindistan ile oldukça görünür ilişkileri, bu denge siyasetinin bir parçasıdır. ABD-Tayland ve Filipinler'le imzalananlara benzer bir resmi ABD-Singapur askeri ittifakı olmamasına rağmen ABD, Büyük Güvenlik İşbirliği Ortağı olarak belirlenmiştir. 2005 Stratejik Çerçeve Anlaşmasıyla birlikte, belki de güneydoğu Asya'daki en yakın ABD müttefiki haline dönüşmüştür. Bu ise şüphesiz komşuları ile özellikle Endonezya ve Malezya ile olan sorunlarına karşın bir denge oluşturmak adına atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir.[119]

Brunesi Darüsselam

Brunei ekonomik olarak son derece zengin bir mikro devlettir. Küçük nüfusu,[120] büyük petrol ve doğal gaz rezervlerinin üstüne kurulmuştur. Güneydoğu Asya'nın dördüncü en büyük petrol üreticisi ve dünyanın en büyük dokuzuncu sıvı doğal gaz ihracatçısıdır. Rezervlerinin gerçek büyüklüğünün devletin en büyük sırrı olmasına rağmen, petrol rezervlerinin mevcut ihracat seviyelerini 2030 yılına kadar ve gazın yüzyılın ortalarına kadar sürmesi için yeterli olduğu düşünülmektedir. Brunei, mutlak bir İslami saltanat şeklinde yönetilmektedir. 1967'de tahta geçen Sultan Hasanal Bolkiah, on beşinci yüzyıla kadar uzanan bir hanedanın yirmi dokuzuncu yöneticisi durumundadır. Brunei, bir zamanlar Manila'ya ulaşan büyük bir denizcilik devleti idi. Siyasi entrikalar, devam eden mücadeleler ve özellikle sömürgecilik nedeniyle geriye sadece doğu Malezya'da bulunan Sarawak eyaletiyle çevrili modern bir Brunei olarak kalmıştır.[121]

Brunei, 1 Ocak 1984'te İngiltere'den bağımsızlığını kazanmış ve bir hafta sonra ASEAN'ın altıncı üyesi olmuştur. Brunei,

[119] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 39.
[120] Nüfusu 440 bin'dir.
[121] Mark Cleary & Shuang Yann Wong, *0il, economic development, and diversification in Brunei Darusselam*, (New York, Palgrave Macmillan, 1994), s. 14.

sınırlı insan kaynakları olmasına rağmen ASEAN'a katılmıştır. ASEAN, Brunei için Borneo adasının diğer sakinleri olan Malezya ve Endonezya ile başa çıkma konusunda gerekli çok taraflı bir çerçeve sağlamada son derece önemli bir teşkilat olarak değerlendirilebilir.

Bağımsızlığa doğru giden yıllarda devleti yöneten İngilizlerin iki komşuyla da çekişmeli ilişkileri vardı. ASEAN güvenlik örtüsüne ek olarak, 1,500 kişilik bir İngiliz askeri birliği petrol merkezi olan Seria şehrinde ikamet etmeye başlamıştı. İngiltere, Avustralya, Yeni Zelanda, Singapur ve Malezya'yı birbirine bağlayan Beş Güç Savunma Düzenlemesi'nin (FPDA) dışında olmasına rağmen, Brunei'nin İngiliz Milletler Topluluğu ortakları ile işbirliğine dayalı savunma ilişkileri bulunmaktaydı. 1994 yılında Brunei, ABD ile savunma ilişkileri konusunda bir mutabakat zaptı imzaladı ve düzenli olarak ABD ile tatbikat ve eğitim programları gerçekleştirmektedir. Brunei'nin stratejik güvenlik açığı, 2003'te Malezya donanmasından, Brunei'nin Fransız petrol şirketi Total'e ihale ettiği bir offshore petrol imtiyaz bloğundan bir keşif ekibinin kaçmasıyla ortaya çıktı. Bu şekilde blokların çakıştığı fark edildi. Süreç, Malezya başbakanı Badewi ile Bolkiah'ın 2009'da imzaladığı anlaşma[122] ile çözüme kavuşturulmaya çalışıldı.[123] Tartışmalı Sarawak-Brunei deniz yetki bölgeleri, Güney Çin Denizi'ndeki daha geniş çatışma bölgelerinin bir parçasını teşkil etmektedir.[124]

---

[122] Brunei Sultanı Hassanal Bolkiah ve Malezya Başbakanı Abdullah Ahmad Badawi, komşuların sıcak ikili bağlarını rahatsız eden anlaşmazlığı çözmek için Hassanal'ın sarayında düzenlenen törenle anlaşmayı imzaladılar. Hem Malezya hem de Brunei, birkaç yıl önce potansiyel olarak büyük petrol rezervlerine sahip bir deniz altı sahasının kısımlarına arama sözleşmeleri imzaladı. Ancak arama faaliyetleri o zamandan beri durdu, çünkü ülkeler bazı alanların çakıştığını keşfetti. Malezya'nın ulusal petrol ve gaz şirketi Petronas, 2003 yılında ABD merkezli Murphy Oil Corp.'a iki açık deniz tesisi verdi. Ancak Brunei, yaklaşık bir yıl önce Royal Dutch Shell ve Fransız Total SA liderliğindeki konsorsiyumlara neredeyse aynı blokları verdi. Dışişleri Bakanı Rais Yatim'in yaptığı açıklamada, her iki tarafın da sahaların araştırılması ve kullanılması konusunda işbirliği yapmasının beklendiğini, ancak bu faaliyetlerin ne zaman yeniden başlayabileceğinin hemen belli olmadığını belirtti. Brunei, ekonomisini desteklemek için özellikle petrol ve gaz ihracat gelirlerine güvenmektedir. Petrol ve doğal gaz açısından zengin bölgeler, Brunei ve Malezya'nın Borneo adasındaki Sabah ve Sarawak eyaletlerinin kıyılarına kadar uzanmaktadır.

[123] The Star, 'Malaysia and Brunei settle 6-year oil territory spat', (16 Mart 2009).

[124] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 28-30.

Filipinler

1521'de Ferdinand Magellan, Pasifik okyanusunu geçerek bölgeye ulaştı ve Filipinler'e indiğinde de buranın artık İspanya toprağı olduğunu iddia etti. İspanyollar, 1565 yılına kadar Filipinler'de bir yer edinemediler. İlerleyen dönemlerde 1571'de İspanyollar Luzon'a çıktı. Burada, Filipinler'in başkenti olan Intramuros[125] şehrini tesis ettiler. İspanyollar iç kısımlara doğru ilerlediler ve Luzon'un tamamını işgal ettiler. Burada Feodal bir sistem meydana getirdiler. İspanyollar, bölge insanı tarafından işletilen geniş arazileri de bu şekilde sömürmeye başlamışlardır. İspanyol askerlerle birlikte Filipinleri Katolik mezhebine iltihak ettirme niyetinde olan rahiplerde bölgede faaliyetlerine başladılar. Rahipler ayrıca bölgede okullar ve üniversiteler inşa ettiler. İspanyol kolonisi bölgede devam ederken, 1762'de İngilizler Manila'yı ele geçirerek iki yıl boyunca ellerinde tuttular, ancak 1763'te imzalanan Paris Antlaşması hükümlerine göre 1764'te bölgeyi tekrar İspanyollara bırakmışlardır.[126]

1872'de Cavite'de isyan çıkmış ancak İspanyollar tarafından sert ve çabucak bastırılmıştır. Bununla birlikte milliyetçi duygular, Jose Rizal (1861-1896) isimli bir yazarın yardımıyla Filipinlerde büyümeye devam etmiştir. 1892'de Jose Rizal, Liga Filipina adlı bir hareket kurmuş ve devrimden ziyade reform çağrısında bulunmuştur. Ardından Rizal tutuklanmış ve Mindanao'da Dapitan'a sürülmüştür. Bu arada Andres Bonifacio tarafından, Katipunan adında daha aşırı bir organizasyon kurulmuştur. Bu suretle Ağustos 1896'da bir devrim hareketine başlamışlardır. Jose Rizal, devrimi desteklemekle suçlanmış ve 30 Aralık 1896'da idam edilmiştir. Rizal'ın infazı Filipinlilerin milliyetçi fikirlerini galeyana getirmiş ve özgürlükçü hareket daha da büyümüştür.[127]

1898'de ABD ve İspanya arasında bölgede nüfuz mücadelesi amacıyla çatışma başlamıştı. 30 Nisan 1898'de Amerikalılar İspanyol filosunu Manila Körfezi'nde yenmiş, bu arada Filipinli

[125] Daha sonra Manila olarak değiştirildi.
[126] Renato Constantino, Letizia R. Constantino, *A History of the Philippines*, (New York, Monthly Review Press, 1975).
[127] Nadeau, A.g.e., s. 39.

devrimciler Manila'yı kuşatmıştı. Hareketin lideri Emilio Aguinaldo, 12 Haziran'da Filipinler'i bağımsız bir devlet olarak ilan etti. Ancak barış anlaşmasının bir parçası olarak İspanya, Filipinler'i ABD'ye devretti. Bu şekilde bölgede ABD nüfuzu da başlamış oldu. Manila'daki Amerikan kuvvetleri ile Filipinliler arasındaki savaş ise 4 Şubat 1899'da başlamıştır. Filipin-Amerikan Savaşı, Aguinaldo'nun yakalandığı 1902 yılına kadar devam etti. Filipinler'deki Amerikan bölgesel sömürü politikalarına "Hayırsever Asimilasyon" adı verilmiştir. Filipinlileri "Amerikanlaştırmak" istemişler, ancak tam anlamda bir başarı sağlayamamışlardı. Ancak bazı noktalarda Filipinlilerin gelişimine katkıda bulundukları inkâr edilemez. Pek çok Amerikalı öğretmen Filipinler'e gönderilmiş ve bu sayede okuryazarlığı da artırarak Filipin milliyetçiliğinin gelişimine dolaylı da olsa katkı sağlamıştır.[128]

1935'te Filipinler bir devlet haline gelerek, yarı bağımsız statü kazanmış ve Manuel Quezon devlet başkanı olmuş ve ABD, Filipinler'in 1945'te tamamen bağımsız olacağına dair de teminat vermiştir. Ancak Aralık 1941'de Japonya'nın Pearl Harbor'da ABD filosuna saldırmasının ardından, 10 Aralık 1941'de Japon birlikleri Filipinler'i işgal etti ve 2 Ocak 1941'de Manila'yı ele geçirdi. 6 Mayıs 1942'de ise tüm Filipinler Japonların kontrolüne geçmişti. Ancak Amerikan birlikleri Ekim 1944'te Filipinler'e dönmüşler ve Şubat 1945'te Manila'yı geri almışlardır.[129] Filipinler, 4 Temmuz 1946'da bağımsızlığını kazanmış, Manuel Roxas ise yeni bağımsızlığını kazanan ulusun ilk başkanı olmuştur. Ferdinand Marcos, 1965'te cumhurbaşkanı seçilmişti, ancak bu dönemde Filipinler, yoksulluk ve eşitsizlikle boğuşmaktaydı. Marcos, 1960'larda bir toprak reform programı başlattı. Bununla birlikte birçok köylü, programın yavaş ilerlemesinden dolayı hoşnutsuzluğunu gizlemiyordu ve kısa bir süre içerisinde kırsalda bir komünist ayaklanma baş gösterdi.[130]

---

128 A.g.e., s. 42-43.

129 Leonard Davis, *The Philippines People, Poverty and Politics*, (New York, Palgrave Macmillan, 1987), s. 40.

130 Nadeau, *a.g.e.*, s. 76. Filipinler'deki komünist ayaklanma, mevcut başkan Ferdinand 'Bongbong' Marcos Jr'ın babası Ferdinand Marcos'un başkanlığının ilk dönemlerinde patlak verdi. İsyan, Filipinler Komünist Partisi (CPP) ile silahlı kanadı Yeni Halk Ordusu (NPA) ve siyasi kanadı Ulusal Demokratik Cephe (NDF) tarafından yönetilen uzun süreli bir halk savaşı olarak başladı. Bu isyanın kalıcı niteliği, Filipinler'de uzun vadede Filipin toplumu için devrimci bir

Bağımsız bir cumhuriyet olarak varlığının ilk kırk beş yılı boyunca Filipinler, eski sömürge yöneticisi olan ABD ile özel bir ilişki geliştirmişti. ABD için özel olan bu durum, Filipinler'i Soğuk Savaş sırasında Amerika'nın Asya'da ileriye doğru yayılma stratejisinde kilit bir unsur haline getiren, kapsamlı askeri dayanak konusundaki kazanımlarıydı. Tesis edilen bu güçlü bağ, 1991 yılında temel anlaşmaların Filipinler tarafından fesih olmasıyla kopmuştu. Filipin Senatosu, ABD ordusunun Filipin Silahlı Kuvvetleri ile Filipinler'de tekrar tatbikat yapmasına izin veren Ziyaret Kuvvetleri Anlaşması'nı onayladığında, 1999 yılında güvenlik ilişkisine yeni bir ivme kazandırıldı. 2002 yılında ABD, El Kaide bağlantılı terörist Abu Sayyaf Grubu'na karşı başlattığı kampanyasında Filipin Silahlı Kuvvetleri'ni desteklemek için Özel Kuvvetler tesis etmiştir.[131]

Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) ve Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi (MNLF) savaşçıları tarafından güneydeki adalarda ortaya çıkan ikiz İslami ayrılıkçı tehdit, Filipin devletinin bütünlüğünü Abu Sayyaf Grubu'ndan daha fazla tehdit etmişti. Neredeyse kırk yıl boyunca Manila yönetimi, devletin bölgesel birliğini Müslüman ayrılıkçılara karşı savunurken, ASEAN'ın Müslüman üyeleri olan Endonezya ve Malezya'nın endişelerine karşı duyarlı olmaya da çalışmıştır.[132] Filipin hükümetinin, Komünist Parti ve Yeni Halk Ordusu ile devam eden mücadelesi Filipin-

vizyon peşinde koşmaya kararlı köylüleri, işçileri ve hatta öğrencileri saflarına katmak için verimli bir zemin sağlayan, süregelen toplumsal sorunlara bağlanmaktadır. Filipinler'deki komünist isyan, hareketin güçlü ideolojik karakteri sayesinde ayakta kalabilmiş ve kendini davasına adamış devrimcilerin istikrarlı bir şekilde tedarik edilmesini sağlamıştır. İsyanın sürekliliği, aynı zamanda birbirini izleyen hükümetlerin silahlı çatışmanın temel nedenlerini ele almadaki başarısızlığıyla da bağlantılı olup, çatışmadan etkilenen bölgelerde sosyo-ekonomik eşitsizliklerin ve huzursuzluğun devam etmesine yol açmıştır. Duterte yönetimi altında, Filipin Kalkınma Planı'nın bir parçası olarak çatışmadan etkilenen bölgelerde barışı teşvik edici ve sosyo-ekonomik kalkınma girişimlerinin uygulanması için çaba gösterildi. Ancak isyan devam etti ve Marcos Jr. yönetimindeki mevcut hükümet, Yerel Komünist Silahlı Çatışmayı Sonlandırmak için Ulusal Görev Gücü (NTF-ELCAC) gibi mevcut organları daha da güçlendirerek anti-komünist önlemlere odaklanmaya devam etti. Bu yaklaşım, Filipinler'de uzun süredir devam eden komünist isyanı çözmeye yönelik mücadelenin sürdüğünü de göstermektedir.

[131] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 37-38.

[132] Bu konu 'Bölgesel Sorunlar' bölümünde ayrıntılı bir şekilde izah edilmiştir.

ler'in güvensizliğine katkıda bulunmaktaydı ve CPP/NPA, güneydoğu Asya'da kalan tek komünist devrimci isyandı. Ayrıca 2017'de Duterte, bu iki örgütü de terörist örgüt ilan etmiştir.[133] Komünist isyan halihazırda da devam etmektedir ve silahlı komünist isyancılar, Filipin hükümetinin COVID-19'a karşı verdiği mücadeleyi fırsat bilmişler ve tekrar saldırıları başlatmak için iyi bir zamanlama olarak değerlendirmişlerdir. Bu komünist hareket görünürde hiçbir çözümü olmayan elli yılı aşkın bir süredir şiddet içerikli bir mücadele şeklinde devam etmektedir.

Marcos yönetimini deviren demokratik devrimden yirmi yıldan fazla bir süre sonra, Filipin hükümetinin siyasi istikrarı ve meşruiyetine dair sıkıntılar yeniden ortaya çıkmıştı. Başkan Gloria Macapagal-Arroyo, 2001 yılında bir yarı-darbe bulutu altında göreve gelmiş ve 2004 yılında yozlaşmış bir sistemde de cumhurbaşkanı seçilmişti. 2007 de mevcut durumunu devam ettirmek için elindeki üç farklı yolu takip etti. Yerel rakiplerini engellemek için Marcos'un politikalarına benzeyen manevralar yaptı. Arroyo, iktidarını korumak için istikrarın temeli olarak gördüğü ordu ile bir ittifak oluşturdu, ancak ordunun bağlılığı çok da sağlam değildi. Arroyo'nun yönetimi sırasında üç darbe girişimi olmuştur.[134]

---

133 Jhoanna Ballaran, *Duterte declares CPP, NPA as terrorist organizations*. Inquirer net. (5 Aralık 2017).

134 Carlos H. Conde, 'Emergency Rule in Philippines After Failed Coup Is Cited', The New York Times (25 Şubat 2006). Filipinler'de Arroyo döneminde hükümeti devirmeyi amaçlayan askeri darbe girişimleri olmuştur. Temmuz 2003'te Devlet Başkanı Gloria Arroyo, güvenlik güçlerine Manila'da 'anayasaya aykırı maceracı bir tatbikat' yapan haydut astsubayları ve silahlı asker kaçaklarını toplamaları emrini verdi. Yüksek güçte silahlarla donatılmış askerler, kişisel veya siyasi çıkarları olan gruplarla ilişkilendirildi ve Arroyo tarafından askeri mahkemeye verildi. Darbe söylentilerine rağmen, kamuoyunda çok az endişe vardı ve durum kontrol altındaydı, üst düzey askeri yetkililer veya halk arasında darbeye yönelik görünür bir destek yoktu. Şubat 2006'da ise Arroyo'ya sadık birlikler, askeri bir toplantı sırasında haydut olarak nitelendirilen askerlerin iktidarı ele geçirme planını ortaya çıkardı. Darbe planı iktidarı ele geçirmeyi amaçlıyordu, ancak sadık güçler tarafından engellenerek hükümetin devrilmesi önlendi. Kasım 2007'de ise aralarında eski Başkan Yardımcısı Teofisto Guingona, Tuğgeneral Danilo Lim ve Senatör Antonio Trillanes'in de bulunduğu bir grup asker, Manila'nın iş merkezindeki Peninsula Manila otelinde bir darbe girişimi düzenledi. İsyancılar otelin lobisinde barikat kurarak Başkan Arroyo'ya derhal istifa etmesi çağrısında bulundular, ancak özel komandolarla girdikleri çatışmanın ardından teslim olmaları nedeniyle bu girişim başarısız oldu. Yolsuzluk suçlamaları ve seçimlere hile karıştırıldığı iddiaları nedeniyle

Zor durumda kalmış bir Arroyo hükümeti için, ABD ile olan stratejik bağlar, devam eden iç kargaşa ortamında güvenlik yardımı ve Arroyo'nun kendisine siyasi bir destek işareti olarak hayati öneme sahipti. Aynı zamanda, Çin'le yakın ilişkiler kurarak ABD'nin bölgede etkisini kaybetmesi durumuna karşı koruma sağlamak için yüksek profilli çabalar da sarf etmişti. Hükümet, Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki Filipin egemenliği iddialarına karşı yürüttüğü politik mücadeleye karşı geri adım attı. Çin ile ikili ekonomik ilişkilerin "altın çağı" olarak adlandırılan dönemde, ticaret delegelerinin temaslarıyla bir dizi Filipinler-Çin ekonomik anlaşması imzalandı. Ancak, pastanın bir kısmı, cumhurbaşkanının kocası ve idare üyeleri de dahil olmak üzere, Filipinli seçkinler arasında paylaşılması nedeniyle rüşvetle ilişkilendirildi ve dört Çin yatırımını ve proje anlaşmasını iptal etmek için yönetim sıkıştırılmaya başlandı. Çin'den gelen baskıyı hafifletmek için Başkan Arroyo, yolsuzluk skandalını açıklamak için Şangay'da Çin Devlet Başkanı Hu Jintao ile bir araya geldi. 2008 yılının başlarında hükümetin yolsuzluğuna karşı yeni protesto dalgaları çıktığında ve istifa çağrıları artığında Arroyo, orduyu kendi arkasında durmaya çağırdı. Bununla birlikte 10 Mayıs 2010 tarihinde ülkede genel seçimler yapıldı. Seçilen başkan, Filipinler'in 15. Başkanı olan Benigno "Noynoy" Aquino III oldu. Aquino dönemi 2016 yılına kadar sürdü ve Filipinler, ASEAN ile olan ilişkilerini geliştirmeye devam etti. 2016'da ise Rodrigo Duterte seçimleri kazanarak devlet başkanı oldu.

Filipin-ASEAN ilişkilerinin yürütülmesinde çok taraflı çerçevenin yanı sıra, buna paralel olarak diğer üye devletlerle ikili ve ticari bağların da güçlendirilmesi söz konusudur. Bu nedenle Filipinler ve Vietnam ikili bağlarını stratejik bir ortaklığa yükseltmiş ve iki taraf dostluk, karşılıklı saygı ve işbirliği temelinde ikili ilişkileri, siyasi, ticaret ve yatırım, balıkçılık, denizcilik ve okyanus işleri, savunma ve güvenlik işbirliği gibi çeşitli yönler-

Başkan Arroyo'ya yönelik memnuniyetsizlik artıyordu ve bu durum Arroyo'nun iktidarı sırasında gerginliklerin ve darbe girişimlerinin artmasına neden oldu. Arroyo dönemindeki bu darbe girişimleri, ordu içindeki çeşitli grupların iktidarı ele geçirmeye veya hükümete meydan okumaya çalışmasıyla, Filipinler'in o dönemde karşı karşıya kaldığı siyasi istikrarsızlığı ve zorlukları yansıtmaktadır.

den geliştirmekte olduğu belirtilmiştir. Geçmişteki minimal etkileşim göz önüne alındığında, Filipinler ile Vietnam arasındaki ilişkilerdeki gelişme kayda değerdir. Bunun nedeni ise her iki ülkenin de aynı problemlerle ASEAN üyesi olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca iki ülke arasındaki ticari ilişkiler de iyileşmiştir. Endonezya ile de ikili ticaret son dönemde olumlu bir ivme kazanmıştır. Endonezya Ticaret Bakanlığı'na göre, ticaret 2003'te 1,12 milyar dolardan 2009'da 2,9 milyar dolara ve 2010'da 3,89 milyar dolara yükselmiştir. 2016 yılında Endonezya, Filipinler'in en büyük kömür tedarikçisi noktasına yükselmişti ve Filipinler'in kömür ithalatının yaklaşık %70'i Endonezya'dan yapılmaktaydı. Bunun nedeni ise yüksek elektrik maliyeti, düzenli elektrik kesintileri ve güvenilmez bir iletim sistemi ile yük altında olan kömürün, özellikle sübvansiyonlar, mali teşvikler ve endüstrinin sahip olduğu diğer destek biçimleriyle Filipinler için geçerli bir enerji seçeneği olmaya devam etmesidir. Ancak ilerleyen dönemde Endonezya'nın Filipinler'e kömür ihracatı, Sulu Denizi'nde artan korsanlık endişesi nedeniyle yavaşlama göstermiştir. Filipinler, ASEAN birliğinin güçlü ve kurucu bir üyesi olmaya devam etmektedir. Ancak birçok farklı siyasi duruş, organizasyon içinde sorunlar meydana getirmektedir. Ticaret ilişkileri, ASEAN ve Filipinler ilişkilerinin en önemli yönünü oluşturmaktadır.

ASEAN, bölgesel ekonomilerle serbest ticaret anlaşmaları imzalayarak ekonomik entegrasyonu teşvik etmektedir. Bununla birlikte, ASEAN'ın etkisinin stratejik vizyon eksikliği, farklı ulusal öncelikler ve zayıf liderlikle sınırlı olduğu değerlendirilebilir. ASEAN'ın en büyük sorunlarından biri, özellikle Güney Çin Denizi'ndeki yaygın deniz iddialarına yanıt olarak, Çin'e yönelik birleşik bir yaklaşım için pazarlık yapma meselesidir. Bir diğer önemli husus da ABD'nin ASEAN'ı stratejik açıdan yeniden dengeleme ve Asya ile hem siyasi hem de ekonomik olarak stratejik ilişkisinin başarısı için hayati görmesi meselesidir. Filipinler ise bu konularda ABD için bölgedeki kilit müttefiklerinden birisidir. Benzer şekilde, diğer ticaret grupları ve ülkeler, AB, Rusya, Avustralya, Japonya vb. ASEAN'ı, ASEAN'ın bireysel üye devletlerinin ticaret gücünü sürdürmek için gerekli görmektedir. Filipinler kendisini hem ASEAN (ve bir dereceye kadar

Çin) için bir dış kaynak hizmet merkezi, hem de bölgesel bir güç olarak konumlandırmaktadır. Çin menşeli üretime alternatif üretim üssü olarak Filipinler kendini ileri sürmektedir.

Vietnam

Vietnam'ın 1995'te ASEAN'a kabulü, komünist Vietnam'ı, Kamboçya'nın geleceği konusunda ASEAN'a karşı pürüz çıkaran III. Çinhindi Savaşı'nın ardından, bölgesel siyasi uzlaşmanın nihai eylemini teşkil etmektedir. Vietnam'ı ASEAN ortaklarından ayıran politik ve ekonomik uçurumlara rağmen, Hanoi'nin ASEAN uluslararası barış ve işbirliği normlarını benimsemesiyle birliğe katılımı, Vietnam'ın batı pazarına yönelik küresel sisteme girişini sembolik olarak ilan etmiştir. Vietnam'ın her yıl %8'den fazla olan hızlı ekonomik büyümesi, ulusal çıkarlarını güneydoğu Asya'nın küçük kaplanlarından biri olarak güçlendirmiş ve bölgesel güç dengesinde giderek daha önemli bir aktör olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu önemli adımları Vietnam'ın 2008–2009 yılları arasında BM Güvenlik Konseyi'nin daimî olmayan 15 üyesinden biri olarak seçilmesi takip etmiştir. Vietnam'ın bu yükselişi 2020-2021 dönemi için tekrar aynı statüyü kazanması ile perçinlenmiştir.

Ancak Vietnam, 2007'de DTÖ üyeliğiyle ifade edilen küresel ekonomiye tam katılımı için, ABD'yle ilişkilerinin normalleşmesini beklemek zorunda kaldı. ABD ve Vietnam'ın diplomatik ilişki kurması, Vietnam Savaşı'nın sona ermesinden itibaren yaklaşık yirmi yıl sürmüştür. Öne çıkan konulardan bir tanesi, savaş yıllarında öldürülen ya da kaybolan Amerikalıları aramak için Vietnam ile tesis edilecek işbirliğiydi. İkili ilişkilerin insan hakları meseleleriyle bozulmaya devam etmesine rağmen normalleşme, Bill Clinton'un Kasım 2000'deki Vietnam'a yaptığı resmi ziyaretle yumuşama kaydetti. ABD'nin ekonomik ve insan hakları konularındaki uzun görüşmelerinden sonra 2006'da, Vietnam'ın DTÖ'ye katılımının anahtarı olan, Vietnam Daimi Normal Ticaret İlişkileri (PNTR) statüsüne geçildi. George W. Bush'un 2006'da Vietnam'a yaptığı ziyaret, Vietnam devlet başkanı Nguyen Minh Triet'in 2007'de ABD'ye yaptığı ziyaretle karşılık buldu.

Vietnam'ın kuzey komşusu olan Çin, Vietnam'ın jeostratejik algılarında en büyük yeri işgal etmektedir. Zira Vietnam, Çin hegemonyasına direnmek için yüzyıllarca süren mücadelesinde tarihsel kimliğini kazanmıştır. Vietnam'ın güneydoğu Asyalı bir ülke olma bilincinin temel sebebi kuzey sınırını koruma ihtiyacından kaynaklı bölgesel bir güce sırtını dayama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Şubat 1979'da, Çin'in III. Çinhindi Savaşı'nın ilk aşamalarında askeri kuvvetlerini Vietnam sınırın ötesine geçirdiği durum çok farklıydı. Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar komünist Vietnam, Moskova'ya güvenlik patronu olarak güvenmekteydi. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Hanoi, Çin ile ilişkilerini yönetmek için çeşitli stratejiler benimsemiştir. Bu nedenle ikili düzeyde, dostane ve işbirliğine dayalı ilişkiler tesis etmeye çalışmıştır.[135]

İlk fikir ayrılıkları, Çin - Vietnam arasındaki 1409 km'lik sınır meselesi nedeniyle ortaya çıkmıştı. Arazi sınırının belirlenmesi, 1999 sözleşmesinin ardından, sınır belirteçlerinin belirlenmesi ve inşası süreci izlemiş ve bu süreç 2008'de tamamlanmıştır. Sınır anlaşması ise Vietnamlı milliyetçiler tarafından çekişmeli alanların çoğunun Çin'e terk edilmesi nedeniyle eleştirilmiştir. Ancak Vietnam Komünist Partisi tarafından uygulanan sıkı siyasi kontrol, protestoyu kontrol altında tutmuştur. Vietnam'ın deniz sınırı meselesini çözmek ise nispeten daha zor olmuştur. Hanoi, 2000 yılında Tonkin Körfezi'nde karasuları ve özel ekonomik bölgeleri tanımlayan Çin ile bir anlaşmaya vardı. Çin, Güney Çin'de II. Çinhindi Savaşı'nın bitiminde ele geçirdiği Paracel Adaları konusunda tartışmayı reddetmiştir. Vietnam'ın Güney Çin Denizi'ndeki iddiaları ve diğer ASEAN üyelerinin birbiri ile çelişen iddiaları, Çin ile çatışmaktadır. Çin'in donanması, çekişmeli sulardaki Vietnam balıkçı teknelerini rutin olarak korkutmakta ya da onlara ateş etmektedir. Bir noktaya kadar Vietnam hükümeti, Vietnam milliyetçilerinin Çin karşıtı protestolarını hoş görmüştür. Aralık 2007'de Pekin, Hanoi'yi Güney Çin Denizi'ndeki meseleler üzerindeki protestoların, ikili ilişkilere zarar vererek tehdit ettiği konusunda uyarmış ve gelecekteki rahatsızlıkların önlenmemesinden Hanoi'yi sorumlu tutacağını

[135] Alexander L. Vuving, 'Strategy and Evolution of Vietnam's China Policy: A Changing Mixture of Pathways', *Asian Survey*, 46/6, (2006), s. 815.

belirtmiştir. Ayrıca Vietnam, hâlihazırda Kamboçya ile de deniz saha yetki alanı konularında sorunlar yaşamaktadır. Yalnızca 2003'te yirmi beş yıl boyunca devam eden otuz iki toplantıdan sonra Endonezya ile kıta sahanlığı sınırları konusunda anlaşma sağlanabilmişti.[136]

ASEAN içinde ve çeşitli ASEAN + 3 fonksiyonel çerçevelerinde, ASEAN'ın bir parçası olarak karşılıklı katılım ve bağımlılık, Vietnam'ın Çin'le ilişkilerini daha geniş bir bölgesel çerçevede değerlendirmesine neden olmaktadır. Ayrıca Vietnam, Çin bağlantısını diğer büyük güçlerle hayati bağlantılar ile dengelemeye de çalışmaktadır. Vietnam'ın eski patronu SSCB'nin halefi olan Rusya'nın hala Vietnam'da etkisi bulunmaktadır. Vladimir Putin, 2001 yılında yaptığı resmi ziyareti sırasında Vietnam ile "stratejik ortaklık" anlaşması imzalamıştı. Kilit bir husus, Rusların Vietnam silahlı kuvvetlerinin modernleşmesine yardım vaadi idi. Japonya ise Vietnam için kritik bir ekonomik ortaktır. Gelişmekte olan ABD-Vietnam ekonomik ilişkileri büyük dikkat çekse de, iki eski rakip sessizce bölgesel güç dengesine katkıda bulunan istikrarlı bir ikili siyasi ilişki kurmuşlardır. Hem Hanoi hem de Washington, kapsamlı etkileşimlerinin gelişmesine stratejik bir boyut katmıştır. Bu durum, ABD'nin Obama yönetimi altında 2016'da Vietnam'a savunma sanayisi ürünleri için uyguladığı ambargoyu kaldırmasıyla açıklığa kavuşmuştur. Bu çerçevede, Vietnam'a savunma silahlarının ve savunma hizmetlerinin verilmesinin, ABD'nin güvenliğini güçlendireceği öngörülmüştür.

ABD'nin Vietnam'a olan ilgisi 2000'lerde gelişmeye başlamış ve Trump'ın başkan seçilmesiyle daha da ileri bir noktaya taşınmıştır. Trump'ın 2017'de Vietnam'ı ziyareti, ikili ilişkilerin güçlendirilmesinde önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Vietnam yönetimi Trump'ın gelişini büyük bir memnuniyetle karşılamış ve ABD'nin Vietnam ile bağlarını geliştirme ve bölgeyle bağlantıda kalma konusundaki güçlü ilgisine vurgu yapmıştır. Ziyaretin en önemli sonuçları arasında toplamda 12 milyar dolara tekabül eden ticari anlaşmaların yapılması, farklı girişimler vasıtasıyla savunma işbirliğini güçlendirmek için bir anlaşma, mevcut bölgesel sorunlara ve Vietnam'ın ASEAN içeri-

[136] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 45.

sindeki rolüne dair tam destek de bulunmaktadır. Trump'ın ziyareti, özellikle savunma ve güvenlik alanlarında olmak üzere ikili ilişkilere ciddi ve güçlü bir ivme kazandırmıştır. Bununla birlikte Vietnam, Çin'in Güney Çin Denizi'nde hâkimiyet sahasını genişletme girişimlerini engellemek, genel stratejik pozisyonunu güçlendirmek, Çin ve diğer büyük güçlerle stratejik bağlarının olumlu yönde gelişmesini temin etmek amacıyla da ABD ile bağlarını iyileştirmeye çalışmaktadır. Bu ziyaret sırasında Trump'ın, Vietnam'ın ABD'den askeri teçhizat, uçak ve füze almasını önerdiği de belirtilmiştir.

4 Kasım 2019'da Vietnam, Bangkok'ta yapılan bir törenle ASEAN'ın yıllık başkanlığını resmi olarak devralmış ve 2020 yılı için başkanlık koltuğuna geçmiştir. Vietnam, ASEAN'a 1995 yılında ASEAN'ın yedinci üyesi olarak katılmıştı. Yıllarca Soğuk Savaş'ın ortasında kalmanın yanı sıra, ASEAN devletleri tarafından özellikle 1978'de Kamboçya'yı işgal ettikten sonra bölgesel bir güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmişti. 1995'ten itibaren ülkede yapılan reformlar ve dış dünya ile diplomatik ve ticari ilişki kurma adına yapılan atılımlar sayesinde Vietnam, hem güneydoğu Asya'nın hem de ASEAN'ın en hızlı büyüyen ekonomilerinden ve güvenilir ortaklarından biri haline dönüşmüştür. İnsan hakları ve özgürlükler gibi konularda çeşitli sorunları muhtevi olması ile birlikte bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme yolunda sağlam ve düzgün adımlar atabilmiştir. 1998 ve 2010'da ASEAN'da iki kez başkanlık yapmak da dahil olmak üzere birlik içinde Vietnam, güneydoğu Asya ülkeleri arasında kalkınma boşluklarını kapatmak, yeni kurumlar geliştirmek de dahil, birlik içerisinde çeşitli ilerlemelerin sağlanmasına yardımcı olmuştur.

Tayland

Tarihsel olarak, Tayland'ın dış politikası, seçeneklerini açık tutarak ve büyük güçlerle olan ilişkilerinde daha güçlü olanın tarafında olarak şekillene gelmiştir. Sömürgecilik döneminde Tayland, Fransızları ve İngilizleri birbirine düşürmeye çalışmıştı. II. Dünya Savaşı'nda Tayland, Kamboçya, Laos, Burma ve Malaya'daki kayıp bölgeleri ele geçirmek için, başlangıçta muzaffer gördüğü Japonya ile bir ittifak yaptı. Savaştan sonra

bölgeleri geri iade etmek zorunda kalmasına rağmen, sürgündeki bir serbest Tayland hareketi, müttefiklerine savaş sonrası hesap verme sorumluluğunu hafifletti.[137] Soğuk Savaş sırasında, Tayland, bir dizi askeri diktatörlük ile denge yerine, ABD ile müttefik olmayı tercih etmiştir.[138] Çinhindi savaşlarındaki komünist hareketin başarısı, Tayland'ı Amerika'nın sigorta ittifakıyla, SEATO'nun ön saflarında bir cephe devleti haline getirdi. Soğuk Savaş sonrası dönemde ittifak devam etti. İkili güvenlik ilişkisinin derinliğini ve kapsamını belirten ABD başkanı George W. Bush, Aralık 2003'te Tayland'ı NATO haricindeki büyük bir müttefiki olarak tanımlamıştır.

Amerikan-Tayland bağları, Eylül 2006'da Başbakan Thaksin Shinawatra'nın demokratik bir şekilde seçilmiş hükümetinin askeri bir darbeyle devrildiği zaman sarsıldı. Darbeden sonra askeri yasalar ilan edildi. Thaksin, 2001 yılında koalisyon hükümetinin başbakanı olmuştu. 2005'teki seçimlerden sonra, partisi olan Tayland Rak Thai (TRT), 500 sandalyenin 377'sini kazanarak, Tayland'ın parlamento tarihindeki ilk tek parti çoğunluk hükümetini bu şekilde tesis etmişti. Kırsal kesimde güçlü olan Thaksin, ordu ve kraliyet taraftarları da dâhil olmak üzere, yerleşik Bangkok seçkinlerine ve elitine meydan okudu.[139] Thaksin, yönetme hakkını, demokratik bir ödül olarak değil, bir yetki olarak görmekteydi. Thaksin, elindeki gücü reformlar ve icraatlar vasıtasıyla arttırırken ordu, 2006'da siyasi sisteme tekrar darbe vurdu.[140] Bu şekilde ABD ile olan ittifakı da sarsılmıştır. Bunun sonucu ise, demokratik yollarla seçilmiş bir hükümeti

[137] Özgür Tayland Hareketi'nin iki ana hedefi vardı. Japon işgalcilerle savaşmak ve Tayland'ın savaştan sonra yenilmiş bir ulus olarak muamele görmemesini sağlamak. Müttefiklere değerli istihbarat sağladılar ve savaş sona erdiğinde silahlı direniş başlatmanın eşiğindeydiler. Japonlara saldırmaya hazır yaklaşık 60.000 savaşçıdan oluşan bir güç organize etmişlerdi.

[138] E. Bruce Reynolds, *Thailand's Secret War: The Free Thai, OSS, and SOE during World War II,* (New York, Cambridge University Press, 2004).

[139] S. Phatharathananunth, 'The Thai Rak Thai party and elections in Northeastern Thailand', *Journal of Contemporary Asia*, 38/1, (2008), s. 106-123.

[140] 2006 Tayland darbesi Başbakan Thaksin Shinawatra'nın seçilmiş hükümetine karşı gerçekleştirilmişti. Darbe 2005-2006 Tayland siyasi krizinin bir parçasıydı ve öncesinde aylar süren bir planlama ve silahlı kuvvetler içinde huzursuzluk söylentileri vardı. Darbenin arkasındaki ana sebepler şunlardı: 2005-2006 Tayland siyasi krizinin yol açtığı gerginlikler nedeniyle özellikle Bangkok'ta, hatta uzun süredir kırsalda yaşayanlar arasında artan Thaksin

askeri bir darbeyle bertaraf eden bir ülkeye, güvenlik yardımlarının askıya alınması olmuştur. Çin, ABD'nin bu uygulamasını telafi etmek için bir askeri yardım paketi sunarak çabucak ABD'nin yerine devreye girmeye çalışmıştır. Cunta ise, Çin'in desteğini ve anlayışını memnuniyetle karşılamıştır. Başbakan General Surayud Chulanont, Mayıs 2007'de Çin'e gitmiş ve burada çeşitli fonksiyonel işbirliği programlarını kapsayan beş yıllık bir Ortak Stratejik Eylem Planı anlaşmasına imza atmıştır.

1991'deki III. Çinhindi Savaşı'nın sona ermesinden günümüze kadar Tayland, kendisini istikrarlı bir güneydoğu Asya kıtasal bloğunun odak noktası olarak görmüştür. Thaksin'in "Thailand Plus" olarak adlandırdığı ileriye dönük etkileşim politikası, Tayland'ı alt bölgesel ekonomik büyüme ve gelişme için enerji veren bir merkez haline getirmek için tasarlanmıştı.[141] Thaksin'in Tayland'ın bölgesel ve uluslararası rolü hakkındaki güvencesi ve sigorta olarak gördüğü esas durum, komşularının politik ve ekonomik durgunluğuna kıyasla Tayland'ın siyasi istikrarı ve ekonomik büyümesinin takdirine dayanmaktaydı. Ancak darbeyi izleyen aylarda, bu güvence ve güven ortamı çabucak ortadan kalkmıştır. Askeri cunta, atanmış askeri ve sivil yöneticileri aracılığıyla, tek başına başarısız ve beceriksiz olduğunu hızlıca kanıtlamıştı. Bir zamanlar güneydoğu Asya'nın "küçük kaplan" ekonomilerinin lideri Tayland, 2007'de %4.3'lük büyüme hızıyla bölgeyi izledi ve bu rakam büyük rakip Vietnam'ın yarısından daha azdı. Thaksin'in küreselci yaklaşımlarının aksine, yeterli ekonomi için zayıf tasarlanmış önlemlere sahip olan cunta idaresi altında ekonomi daha da kötü bir duruma geldi. 2007 yılında, bir gurup cunta seçkini asker tarafından teşkil edilen anayasa komisyonu tarafından, yeni bir anayasa kaleme alındı. Burada amaç, güçlü bir popüler liderin yeniden or-

karşıtlığı, Thaksin hükümeti tarafından algılanan şeffaflık eksikliği ve gücün kötüye kullanılması. Darbe liderleri, Thaksin hükümetinin yolsuzluk yaptığını ve etkili bir şekilde yönetim gerçekleştiremediğini iddia ederek darbeyi meşrulaştırdılar. Thaksin'in görevdeyken yaptığı iddia edilen kayırmacılık ve yolsuzluk skandallarından memnun olmayan kralcı Demokrasi için Halk İttifakı tarafından düzenlenen sokak gösterileri tırmanırken, ordu darbe düzenlemiştir.

[141] Pongphisoot Busbarat, 'Thailand's Foreign Policy: The Struggle for Regional Leadership in Southeast Asia'. Ed. Z. Zhu. *Globalization, Development and Security in Asia*, (World Scientific, Busbarat, 2014), s. 138.

taya çıkmasını engellemek, Tayland parlamenter sistemini geçmişin zayıf ve hizipleşmiş koalisyon hükümeti düzenine geri döndürmek ve geleneksel bürokratik-askeri-kraliyet elitinin elinde gerçek bir güç bırakmak için tasarlanmıştı. Ordu ayrıca, cuntanın Ulusal Yasama Meclisi'nde yeni bir iç güvenlik yasası belirlemesiyle, parlamenter seçimlerden sonra dahi, orduya müdahale edebilmek için yasal güç ve sorumluluk vermekteydi.

23 Aralık 2007'de 480 sandalyeli parlamento için yeni anayasa koşullarında yapılan ilk seçimler gerçekleşti. Cunta tarafından denetlenen Seçim Komisyonu'nun engellemelerine ve otuz üç ildeki sıkıyönetim de dâhil olmak üzere yerel korkutmaya rağmen, TRT'nin popülist halefi Halkın Gücü Partisi (PPP), kısa bir süre içinde 233 sandalye ile güçlü bir çoğulculuk kazandı. Partinin temel maddelerinden biri yurtdışına çıkan Thaksin'i geri getirmekti. Bu girişim, cuntanın popüler bir reddi olarak yorumlandı. Ocak 2008'de PPP, Başbakan Samak Sundaravej başkanlığında, Thaksin müttefikleri tarafından yönetilen bir koalisyon hükümeti kurdu. Giden cuntanın liderleri, yeni sivil liderlerin askeri kanat kaygılarına duyarlı olmaları konusunda uyarı da yapmıştı.[142] Devrilen Tayland başbakanı Thaksin Shinawatra, kefaletle serbest bırakıldıktan sonra, siyasi çıkarım nedeniyle bir dizi yolsuzluk suçlaması karşısında adil yargılanamayacağını iddia ederek İngiltere'ye sürgüne gitmiştir.

Yeni hükümet, Tayland'ın güney bölgelerinde büyük bir iç güvenlik sorunu ve Müslüman ayrılıkçıların isyanı sonucunda rahatsız edici bir dış politika ile karşı karşıya kaldı. Ocak 2004'ten 2008'in başına kadar neredeyse günlük şiddet, toplamda üç binin üzerinde can almıştı. Ordunun Thaksin'e karşı düzenlediği başlıca suçlamalardan biri de güneye barış getirmemesiydi. Bu suçlamalara rağmen askeri cunta da bölgeye barış getirmekte aciz kalmıştı. Askeri yönetimin ilk bir buçuk yılında, güneydeki çatışmalar genişlemiş ve şiddet artmıştı. Cuntanın üzerinde ısrar ettiği isyancılara karşı savaşın taviz vermeden kazanılabilir düşüncesinin de içinin ne kadar boş olduğu ve sadece popülist bir politika olduğu anlaşılmıştır. Darbenin yol açtığı siyasi istikrarsızlık ve ekonomik kriz, Tayland'ın bölgesel liderlik

142 Weatherbee, *a.g.e.*, s. 51.

mücadelesinde lider rolünü yakın zaman içerisinde geri kazanamayacağına dair işaretler taşımaktaydı.[143] Bu durum, iç çatışmalar nedeniyle Tayland'ın bölgesel kalkınmaya katkıda bulunma kapasitesinin de zarar görmesine neden olmuştur.

2011 yılında Tayland'da yapılan seçimlerde Yingluck Shinawatra[144] ve Pheu Thai Partisi (PTP) büyük bir zafer kazanmış ve Yingluck başbakanlığında sivil hükümet tekrar vazife başına geçmiştir. Bu şekilde muhalif Suthep Thaugsuban liderliğinde, yeni kurulan sivil hükümete karşı geniş çaplı protestolar ise Kasım 2013'te başlamıştır. "Kırmızı Gömlekler" gibi hareketler de içinde olmak üzere hükümete destek veren birçok kesim, sivil hükümeti desteklemek amacıyla geniş halk tabanına yayılan mitingler düzenlemeye başlamıştı. Bu durum ise içinden daha da çıkılmaz bir hal almış ve Tayland'ı kaosa doğru sürüklemiştir.

Bunun üzerine Aralık 2013'te başbakan Yingluck, Temsilciler Meclisi'ni feshetmiş ve 2 Şubat 2014'te olacak şekilde bir genel seçim yapılmasını kararlaştırmıştır. Hükümet karşıtı protestocuların müdahaleleri ile bozulan seçim ortamı, hedeflendiği gibi sonuçlandırılamamış ve bu nedenle Tayland Anayasa Mahkemesi, 21 Mart 2014 tarihinde yapılan genel seçimin geçersiz olduğunu ilan etmiştir. Buna ek olarak TAYM, 7 Mayıs 2014 tarihinde, Ulusal Güvenlik Başkanı'nı 2011 yılında gerekçesiz ve haksız bir şekilde değiştirmekle birlikte, kendi gücünü kötüye kullanma suçlamalarıyla dönemin başbakanı Yingluck ve kabine üyesi dokuz bakanı oybirliğiyle görevden uzaklaştırmıştı.

22 Mayıs 2014 tarihine gelindiğinde ise, General Prayut Chanocha liderliğindeki Kraliyet Silahlı Kuvvetleri, Tayland hükümetinin altı aylık siyasi kriz döneminden sonra, Tayland'ın 1932'deki ilk darbesinden bu yana 12'nci askeri darbesini gerçekleştirmiştir. Ordu, yönetim için Ulusal Barış ve Düzen Konseyi (NCPO) adında bir cunta teşkilatı tesis etmiştir. Senatonun ve hükümetin lağvedilmesinden sonra NCPO liderine, yürütme ve yasama yetkileri de verilmiştir. Ayrıca yargı kanadının da NCPO talepleri doğrultusunda hareket etmesi emredilmiştir.

[143] *A.g.e.*, s. 60.
[144] Tahksin'in kız kardeşi.

Bununla birlikte, 2007 anayasası kısmen iptal edilmiş, buna karşın Tayland kralının hukuki statüsü ile alakalı bölüm ise değişikliğe uğratılmadan bırakılmıştır. Sıkıyönetim ilan edilerek ülke çapında sokağa çıkma yasağı yürürlüğe konulmuştur. Ayrıca siyasi toplantılar ikinci bir emre kadar yasaklanmış, darbe karşıtı olanlar ve politikacılar tutuklanmış veya gözaltına alınmıştır. Tepkinin yayılarak artmasına engel olmak için ise internet ve medyaya sansür uygulanmıştır.

24 Mayıs 2014'te cunta yönetimi, Kral Bhumibol Adulyadej'in darbeyi kabul ettiğini, ancak kabulü bir onay olarak tanımlamaktan vazgeçtiğini ilan etmiştir. Buna rağmen kral, ülkeyi yönetmek için resmi olarak Ulusal Barış ve Düzen Konseyi'ni atamıştır. Tayland'da monarşinin temsilcisi Kral Bhumibol Adulyadej'e büyük saygı duyulmaktadır ve kraliyet onayı, yönetimi devralmanın meşruiyeti olarak görülmektedir.[145]

Kendisine idare konusunda hükmetme gücü veren geçici bir anayasa ilan eden NCPO, ilerleyen dönemde kendi seçtikleri başbakanı oybirliğiyle ülkenin yeni başbakanı olarak seçebilme yetkisine sahip askeri bir ulusal yasama organı hazırlamıştır. 2015'ten 2017'ye kadar Tayland, askeri diktatörlüğün giderek daha fazla tesiri altında kalmış ve bununla birlikte monarşide devam etmiştir. Bu dönemde cunta, iktidarı sürdürebilmek amacıyla çeşitli tutuklama stratejileri de kullanmıştır. Bu dönemde *Lese Majeste*[146] yasalarının sıklıkla kullanılmaya başlanması,

[145] Bhumibol Adulyadej, 1946'dan 2016'da vefatına kadar hüküm süren Rama IX unvanlı Chakri hanedanından Tayland'ın dokuzuncu kralıydı. Bhumibol'un 70 yıl 126 gün süren saltanatı, Tayland hükümdarları arasında en uzun ve tarihteki hükümdarlar arasında doğrulanmış en uzun üçüncü saltanat süresidir. Kral Bhumibol'un önemi, modern Tayland'ın gelişiminde oynadığı kritik rolde ve halkının yaşamlarını iyileştirmeye olan bağlılığında yatmaktadır. Genç yaşta tahta çıkmasına ve belirsiz bir monarşiyi miras almasına rağmen, tebaasının yaşam koşullarını iyileştirmek için çalıştı ve zorlukları hafifletmeyi ve geçim kaynaklarını iyileştirmeyi amaçlayan 4.000'den fazla Kraliyet Kalkınma Projesi başlattı. Hayatını halkına hizmet etmeye ve onların refahını artırmaya adayan ölçülü ve vizyon sahibi bir hükümdar olarak bıraktığı miras, Tayland ve halkı üzerinde kalıcı bir etki bırakarak, kendisine 'ulusun babası' unvanını verilmesine neden olmuş ve ülke içinde ve dışında pek çok kişinin hayranlığını kazandırmıştır.

[146] Krala hakaret suçu. Tayland'da, Tayland Ceza Kanunu'nun 112. Maddesinde tanımlanan *Lese majeste*, Kral, Kraliçe, Veliaht veya Naibin onuruna karşı işlenen bir suç, hakaret veya suça atıfta bulunmaktadır. Bu yasa, monarşi hakkında karalayıcı, aşağılayıcı veya tehdit edici yorumlar için üç yıldan on beş

meclisi yasaklayan yasaların uygulamaya konması, ordunun sosyal medyada eleştirilmesini engellemek amacıyla sert yaptırımların kullanılmasına izin veren yasaların uygulanması ve yazılı ve görsel medyanın kontrol altına alınarak rejime yönelik sosyal destek sağlama girişimlerinin engellenmesi, NCPO'nun sıklıkla uyguladığı politikaları teşkil etmiştir. Ayrıca cunta, ekonomi politikalarında sıkılaştırma izlemiş ve polisin ordu tarafından denetlemesi gibi daha ağır kontroller uygulamaya başlamıştır. 2017'de kabul edilen yeni anayasada ise ordunun siyaset üzerindeki büyük etkisi devam ettirilirken, ordu tarafından popülist politikacılar olarak adlandırılan kesimin de güçleri sınırlandırılmıştır. Sinawatra ailesinin[147] ve diğer muhaliflerin, ülkenin yoksul ve orta kesimine yönelik takip ettiği popülist politikalardan ve ordu üzerindeki sivil kontrol çabalarından bu sayede vazgeçmesi amaçlanmış ve ordu kendini güvenceye almaya çalışmıştır.

Tüm bu çalkantılı süreçten sonra Tayland genel seçimleri 24 Mart 2019'da yapılmıştır. Bu seçim 2014 Tayland darbesinden sonra, General Prayut Chanocha'nın ilk seçim deneyimi ol-

yıla kadar hapis cezası da dahil olmak üzere ağır cezalar getirmektedir. Yasa, geniş bir şekilde yorumlanmış ve eleştiri, alay ve kraliyet ailesi hakkında uygunsuz haber veya görüşlerin paylaşılması da dahil olmak üzere monarşiye yönelik çok çeşitli algılanan hakaretlerin kovuşturulması için kullanılmıştır. Bu yasa kapsamında herkes şikâyette bulunabilir ve tutuklananlar kefaletle serbest bırakılmayabilir ve uzun süre tutuklu kalabilirler; duruşmalar genellikle kapalı oturumlarda yapılır ve sanıkların hakları kısıtlanır. Lese majeste uygulaması tartışmalı bir konudur, eleştirmenler ifade özgürlüğünü bastırdığını ve muhalefeti susturmak için siyasi bir araç olarak kullanıldığını savunurken, destekçileri monarşinin saygın kurumunu korumak için gerekli olduğunu iddia etmektedir.

[147] Shinawatra ailesi, birçok siyasi ve ticari faaliyeti yürüten Çin'den göç etmiş Tayland'da ünlü bir ailedir. Aile 1911'de Chiang Mai'ye taşınmıştır. Ailenin en büyük oğlu Chiang Sae Khu, Chiang Mai'de ipek dokuma işine başladı. Şimdiye kadar, Tayland'ın en uzun süredir devam eden ipek dokuma işi ile iştigal etmektedirler. Ayrıca Tayland'da Telekom işi de dahil bir çok sektörde faaliyet göteren zengin bir ailedir. Shinawatra ailesi Tayland'da siyasete girerek özellikle orta ve fakir kesim tarafından desteklenmiştir. Ordu tarafından popülist siyaset yaparak halkı manipüle etmekle suçlanan aileden Thaksin Shinawatra 2001-2006 arasında başbakanlık yapmış ve darbe ile indirilmiştir. Bundan sonra kardeşi Yingluck Shinawatra'da siyasete girmiş ve 2011'den 2014'e kadar başbakanlık yağmıştır. Yingluck Shinawatra da aynı abisi gibi askeri darbe ile yönetimden uzaklaştırılmıştır.

muştu. 2019 seçimleri iktidarı ele geçiren askeri cunta kontrolünde hazırlanan 2017 anayasasına göre düzenlenmişti. Seçimler, yeni Temsilciler Meclisi'nin beş yüz üyesini seçmiş, bir önceki Meclis ise darbe tarafından lağvedilmiştir.

Yapılan seçimler neticesinde yeni başbakan olan General Prayut Chanocha, Palang Pracharath Partisi'nin desteğiyle görevini sağlamlaştırmıştır. Bununla birlikte güney Tayland bölgesindeki Müslüman Malay kökenli nüfus arasında karışıklıklar devam etmiştir. Yingluck hükümetinin 2013 yılında bölgedeki olayları sonlandırma adına müzakerelerde bulunma girişimleri, 2014 yılındaki darbe neticesinde devam ettirilmemişti. Ayrıca hâlihazırda sorunun çözümüne ilişkin herhangi bir adım da atılmamıştır. Ordunun baskı kullanmayı bırakması ve isyancı gruplarla müzakerelere devam etmesi, üç güney eyaletine daha fazla özerklik kazandırılması ve güney Tayland'daki Müslüman nüfusa, ekonomik ve sosyal kalkınma için daha fazla fırsat tanınması gerektiğini düşünen eski hükümet politikaları da bu şekilde rafa kaldırılmıştır.[148]

Darbe ile kontrolü ele alan ordu ise ilk iş olarak Çin ile olan askeri ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Bu amaçla 2019 yılında Çin'e sipariş ettiği ilk denizaltı Tayland ordusunun kullanımı için verilmiştir. 2015 yılında ise Tayland Kraliyet Deniz Kuvvetleri, Çin'den ülke tarihinin en pahalı tek satın alımlarından biri olacak üç denizaltı almaya karar vermişti. Bu anlaşma ile Çin'in bölgedeki güvenlik konusundaki etkisi daha da artmıştır. Sonuç olarak da bu durum ABD-Tayland ittifakının geleceği konusunda ABD hükümeti tarafından endişelere neden olmuştur. Çin ile yapılacak olan alışverişin ödemeleri 2027'ye kadar devam edecek, ayrıca 2021 veya 2022 yılına kadar diğer iki geminin de teslim edilmesi değerlendirilmiştir.[149] Bu durum hiç şüphe yok ki Çin'in Güney Çin Denizi tartışmalarında pozisyonunu daha da güçlendirmektedir. 2020 yılının başlarında, deni-

[148] Süleyman Temiz, 'Hindiçin Bölgesinde Aktüel Gelişmeler', Ed. İ. Ermağan, M. Özay, & Ö. Z. Keyvan. *Dünya Siyasetinde Asya-Pasifik 2-3*, (Ankara, Nobel Akademik, 2020), s. 81-110.

[149] Ian Storey, 'Thailand's Military Relations with China: Moving from', *Perspective*, 3 (2019), s. 1-11.

zaltı alımının önümüzdeki 20 yıl için Tayland'ın gelecekteki savunma konusundaki dış politikasına etki edeceği değerlendirilebilir.

Bununla birlikte Tayland, ASEAN'da her zaman etkili bir rol üstlenmiştir. Malezya, Endonezya, Singapur ve Filipinler ile birlikte Tayland, ASEAN'ın kurucu üyelerinden bir tanesidir. ASEAN deklarasyonunun Bangkok'ta imzalanması ise ASEAN ve Tayland arasındaki bağın gücünün önemini anlamamıza yardımcı olmaktadır. ASEAN, Tayland dış politikasının temel taşı durumundadır. Tayland, ASEAN üye devletleri arasında güven oluşturmak ve bölgedeki barışı, istikrarı ve refahı arttırmak için ASEAN politikası içinde işbirliğini artırmaya büyük önem vermektedir. Tayland'ın ASEAN'a katkısı sürekli ve aktiftir. 2008-2009 yıllarında ve 2019 yılında başkanlığı altında ASEAN Tüzüğü yürürlüğe girmiş ve ASEAN'ın kural tabanlı bir organizasyona dönüştürülmesinde gayret göstermiştir. 2009'da Tayland'da kabul edilen önemli bir belge, ASEAN Ekonomik, Politik - Güvenlik Topluluğu gibi üç sütunda da topluluk oluşturma çabalarına rehberlik edecek bir ASEAN Topluluğu için yol haritası meydana getirilmesi projesidir.

Myanmar

Myanmar, 1962'den 2011'e kadar baskıcı bir askeri cuntanın yönetimi altında idare edilegelmişti. Ülkeyi yöneten ordu mensupları, neredeyse tüm muhalifleri etkisiz hale getirerek sindirmiş ve ağır insan hakları ihlalleri işleyerek, ülkelerine uluslararası kınama ve yaptırımlar uygulanmasına yol açmışlardı. Buna karşın kademeli bir liberalleşme ise 2010 yılında başlamıştır. Bu süreç 2015'te yapılan serbest seçimlerde Suu Kyi önderliğinde bir hükümetin tesis edilmesiyle neticelenmiştir.[150]

Myanmar, güneydoğu Asya'nın geride kalan tek askeri diktatörlüğüydü. Tatmadaw[151] olarak bilinen ordu, 1990'da demokrasiyi ortadan kaldırdıktan sonra devleti kontrol etmeye

[150] İsmail Ermağan, 'Tarihinden Dış politikalarına Güneydoğu Asya'nın 'Yükselen' Ülkesi Burma/Myanmar', Ed. İ. Ermağan. *Dünya Siyasetinde Doğu Asya* (Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2016), s. 303-336.

[151] Tatmadaw, Myanmar silahlı kuvvetlerinin resmi adıdır. Savunma Bakanlığı tarafından yönetilir ve Ordu, Deniz Kuvvetleri ve Hava Kuvvetleri'nden oluş-

başlamıştır. Cunta ilk önce Devlet Yasası ve Düzen Konseyi üzerinden ve 1997'den beri de Devlet Barış ve Kalkınma Konseyi (SPDC) aracılığıyla gücünü kullanmıştı. Devletin adını Burma'dan Myanmar'a ve başkenti Rangoon'u Yangon'a değiştiren de cunta yönetimi olmuştur. 2005 yılında idari sermaye, Mandalay ve Yangon arasındaki merkezi ovada derin bir yer olan Nay Pyi Daw'a taşınmıştır. Uluslararası kamuoyu için SPDC hükümeti, gayri meşru olarak değerlendirilmiştir. 1990 seçimlerinin geçersiz kılınmasının ürünüdür. Myanmar devleti için önemli bir ulusal kahraman olan Aung San'ın[152] kızı Suu Kyi liderliğindeki Ulusal Demokrasi Birliği (NLD) %80'lik bir oy oranı elde etmiştir. O zamandan itibaren, NLD partizanları tutuklanmış, toplanmış veya sürgüne gönderilmiştir. Suu Kyi 1995 yılına kadar tutuklu kalmıştır. 2000 yılında yeniden tutuklanmış, Mayıs 2002'de serbest bırakılmış ve Haziran 2003'te tekrar tutuklanmıştır. Bir mahkûm iken, 1991 Nobel Barış Ödülü'nü almıştır. 1993'ten itibaren cunta, NLD'yi ve diğer muhalif grupları dışlayan bir kongre süreci aracılığıyla yönetimi için anayasal bir temel oluşturmuştur. 1996'dan 2004'e ertelenen sözleşmeye 2006 yılında yeniden başlanmıştır. Şubat 2008'de hükümet, 2010 yılında yapılacak parlamento seçimleri için anayasa referandumunu ilan etmiştir.

Cuntanın amacı, ordunun baskın rolünün kurumsallaşacağı, çıkarlarının korunacağı ve nihai bir politika ile veto hakkını koruyabileceği nominal gücü, bir vekil sivil devlete devretmekti. Son olarak, demokratik ve etnik azınlık muhalefetini bastırdığı yıllar boyunca ordu, korkunç ve sistematik insan haklarına aykırı ihlallerinin sorumluluğunu da üzerinden atmak istemiştir. BM insan hakları özel elçilerinden bu yana geçen yıllarda, 1990'da cuntanın suiistimalleri hakkında raporlar düzenlenmeye başlandı. Ancak demokrasiye doğru herhangi bir ilerleme

maktadır. Yardımcı hizmetler arasında Myanmar Polis Gücü, Halk Milis Birimleri ve 2013 yılına kadar yerel olarak *Na Sa Kha* olarak bilinen Sınır Kuvvetleri bulunmaktaydı.

[152] Aung San, ülkenin İngiliz sömürge yönetimine karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinde önemli bir rol oynayan Burmalı milliyetçi ve askeri bir figürdü. Günümüz Myanmar'ının ve Tatmadaw'ın (ülkenin silahlı kuvvetleri) kurucusu olarak kabul edilir. Aung San, 19 Temmuz 1947'de, aralarında kardeşinin de bulunduğu altı meslektaşıyla birlikte, yürütme konseyi oturum halindeyken suikastle öldürüldü.

kaydedilmedi. Hükümet güçlerinin Eylül 2007'de Budist rahiplere gösteri yaptıkları için şiddetli müdahalesi, şiddetli ve kanlı bir rejimin değişmez gerçek niteliğini uluslararası boyutta da güçlendirmiştir.

8 Kasım 2015 tarihindeki seçimlerde çoğunluğu kazanan Suu Kyi'li NLD, parlamentoyu kontrol edecek ve bir sonraki cumhurbaşkanını seçebilecek çoğunluğu kazanabilmişti. Beklendiği gibi seçimler esnasında sorunlar görülmüştü. Tamamen özgür ve adil olmasa da, tüm gözlemciler sürecin güvenilir olduğunu kabul etmiş ve sonuç insanların iradesini yansıtmıştı. Tabiki bu durum, Myanmar'ın tam bir demokrasiye sahip olduğu anlamına elbette gelmez. Hluttaw olarak adlandırılan parlamentodaki tüm sandalyeler seçime dâhil edilmemiştir. Askerî anayasa, seçilmemiş askeri temsilcilerin parlamentodaki koltukların %25'ine sahip olmasını ve anayasa değişikliği karşısında veto hakkını garanti etmektedir. Ordu yönetimi bu duruma 'disiplinli demokrasi' adını vermiştir.[153]

Suu Kyi'nin Ulusal Demokrasi Birliği, 7 Kasım 2010'da yapılan genel seçimlerden önce cunta tarafından yasa dışı ilan edilmişti. Buna karşın NLD, seçimleri boykot etme kararı almıştı. 2012 yılındaki ara seçimlerde seçim yasalarında iyileştirmeler yapılması ile birlikte muhalefetteki Demokrasi için Ulusal Birlik Partisi'nin parlamentoya girebilme adına başarı gösterebilmesi, bununla birlikte seçimin uluslararası gözlemciler tarafından değerlendirilmesi de yaşanan ilkler arasındadır.[154]

Myanmar anayasası yabancı uyruklu eş ve çocukları olanların devlet başkanı olmasını yasaklamaktadır.[155] Ancak Suu Kyi, yaygın olarak fiili lider olarak kabul edilmiştir. Suu Kyi'nin resmi

[153] Stephen McCarthy, 'From Coup d'état to "Disciplined Democracy" in Burma: The Tatmadaw's Claims to Legitimacy', Ed. J. Kane, H.-C. Loy, & H. Patapan. *Political Legitimacy in Asia: New Leadership Challenges,* (New York, Palgrave Macmillan, 2011), s. 149-172.

[154] Ermağan, *a.g.e.*, s. 316.

[155] Suu Kyi'nin kocası, İngiliz bir akademisyen olan Michael Aris idi. Aung San Suu Kyi ile İngiltere'de Oxford Üniversitesi'nde okurken tanışmışlardır. Japonya ve Bhutan'da yaşayıp çalıştıktan sonra Alexander ve Kim adındaki iki oğullarını büyütmek üzere İngiltere'ye yerleştiler. Michael Aris, 1999 yılında Londra'da kanserden öldü. Ülkeye girişini yasaklayan Myanmar yetkilileri tarafından son ziyaretine izin verilmedi. Aung San Suu Kyi, yetkililerin geri dönmesine izin vermeyeceğinden korkarak o dönemde Myanmar'dan ayrılmayı reddetti ve cenazesine katılmadı.

unvanı devlet danışmanıdır. Başkan olmasına izin verilmemesine rağmen Suu Kyi, 2016 yılında devlet danışmanı rolünü üstlenmiş ve fiili lider olarak görevine başlamıştır. Göreve geldikten sonra ise siyasi liderliği, Rohingya'daki Müslümanlara uygulanan soykırım olaylarında sergilediği pasif ve yetersiz liderlik tavrı ile eleştirilmiştir.

Suu Kyi üzerinde son derece büyük beklentiler bulunmaktaydı. Rohingya krizinden ayrı olarak, iktidarda olan Suu Kyi'li NLD hükümeti, gazetecileri ve aktivistleri sömürge dönemi yasaları kullanarak kovuşturmaya yönelik eleştirilere maruz kaldı. Ancak demokratikleşme adına küçük de olsa bazı ilerlemeler görüldü, bununla birlikte ordu dörtte bir parlamento üyeliği ile içişleri, savunma ve sınır işleri de olmak üzere en önemli bakanlıkları elinde tutmaya devam etmiştir. İktidar talebinde bulunan ve demokratik bir figür olarak kendini gösteren Suu Kyi, devlet danışmanı olduktan sonra kendi demokratik fikirlerinde de bir dönüşüm yaşamaya başlamıştır. Bunun nedeni ilerleyen yaşı nedeniyle liderlik için etkisinin azaldığını düşünmesi de olabilir. Zaman içerisinde Suu Kyi'nin bu dönüşümü, kabinesindeki generalleri "oldukça tatlı" olarak nitelendirmesine kadar ilerlemişti. Bu şekilde Myanmar'ın demokratik geçişinin durduğu düşünülebilir. Zira özellikle 2018 sonrasında Suu Kyi, ordu yönetimi ile olan ilişkilerinde ordunun taleplerini geri çevirmemeyi bir politika olarak belirlemişti.

Suu Kyi'deki bu dönüşümün temel nedeni ise Myanmar'ın devlet geleneğinden kaynaklanmaktadır. Yani idari sistemin bir askeri cunta idaresi olmasından kaynaklanmaktadır. Ordu, ülke yönetiminde son derece etkin statüdedir. Bu durum ise ülkenin siyasi ve kültürel gelişimine derinden etki etmiştir. Zira ordu yönetimi siyasi sistem içerisinde boş bir alan bırakmamıştır.[156] Myanmar'ın 2011'de askeri yönetimin sona ermesinden günümüze değin ekonomik olarak kendini dış dünyaya açması, ülke-

[156] Win Min, 'Internal dynamics of the Burmese military: before, during and after the 2007 demonstrations', Ed. M. Skidmore, & T. Wilson. *Dictatorship, Disorder and Decline in Myanmar,* (The Australian National University E Press, 2008), s. 29-50.

deki etnik unsurlar arasındaki gerginlikleri de arttıran faktörlerden birisi olmuştur.[157] Myanmar devletinde mevcut sistem, ekonomik açılımdan elde edilen kazanımların, öncelikle orduya yakın yerel seçkinlerin istifade ettiği, çoğu yeni yatırımın ise Myanmar'ın siyasi-askeri bağlantısında üst düzey roller üstlenen kişiler tarafından elde edilerek kullanıldığı bir sistem olarak varlığını sürdürmektedir.

Myanmar'ın uluslararası ilişkileri, Myanmar'daki demokrasi mücadelesi ile ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiş durumdadır. Burada Myanmar'ın liberal demokratik batı tarafından dışlanan ve ASEAN ortaklarına utanç verici olarak hizmet eden bir parya devleti haline geldiğine vurgu yapılmalıdır. Batı'dan, umutsuzca ihtiyaç duyduğu dış yatırım, yardım ve pazar kaynaklarından gelen yaptırımlarla küçülmüş Myanmar'ın ekonomisi, yozlaşmış ve verimsiz bir Tatmadaw derebeyliği olarak kötü bir şekilde yönetilmiştir. Askerî ve itaatkâr sivil bürokratik ve seçkin iş adamları dışında, insanlar yoksullaştırılmıştır. Sadece Çin'den gelen bir cankurtaran halatı ve Myanmar'ın doğal kaynaklarının sömürülmesinden elde edilen gelir, ekonomiyi ayakta tutmuştur. Myanmar'ın enerji kaynakları rekabetinde dış sermayenin sağladığı faydalar ne olursa olsun, sadece Tatmadaw ve seçkin ortaklarının devlete bağlılıklarını korumalarına yardımcı olmuştur. Buna karşın toplum geneline büyük ölçüde bir ekonomik yansıma da görülmemektedir.

Kamboçya

Kamboçya, Kızıl Khmer'nin (Khmer Rouge-KR) ilkel komünizm kuralının zulümlerinin üstesinden gelmek zorunda kalmıştır. KR, Nisan 1975'te Phnom Penh'de iktidarı ele geçirmiş ve orta sınıfı zalimce ortadan kaldırmaya çalışarak, Kamboçya'nın sosyal ve kültürel altyapısını tekrar şekillendirmek istemiştir. Aralık 1978'de Vietnam, III. Hindiçin Savaşı'nı başlatarak, KR hükümetini etkisiz hale getirerek, yerine Vietnam'a sığınan eski muhaliflerin öncülüğünde Kampuchea Halk Cumhuriyeti (PRK) hükümetini kurmuş, bu şekilde de Kamboçya'yı işgal etmişti. Bu

[157] Jason Miklian, 'Contextualising and theorising economic development, local business and ethnic cleansing in Myanmar', *Conflict, Security & Development*, 19/1, (2019), s. 55-78.

muhalefetin arasında, önce PRK dışişleri bakanı, sonra da Kamboçya başbakanı olarak görev yapan ve güneydoğu Asya'da en uzun süre hizmet veren kişiler arasında yer alan Hun Sen'de bulunmaktaydı.[158]

Günümüz Kamboçya devleti ise 1993 yılında doğdu. Bu devletin tesis edilmesinde en temel rolü oynayan grup ise Birleşmiş Milletler Kamboçya Geçiş Kurumu idi (UNTAC). UNTAC, demokratik bir çerçevede, Hun Sen hükümetinin ve ASEAN destekli Kamboçya milliyetçi muhalefetinin uzlaşmasını yöneten uluslararası bir mekanizmaydı. Aynı zamanda uluslararası tehdit altındaki KR'yide ortadan kaldırmıştır. UNTAC tarafından yürütülen genel seçimlerde, Hun Sen'in Kamboçya Halk Partisi (CPP), Bağımsız, Tarafsız, Pasifik ve Kooperatif Kamboçya için Kraliyetçi Birleşmiş Ulusal Cephe'ye[159] karşı ikinci oldu.[160]

Bu nedenle, yeniden şiddet tehdidi ortaya çıktı ve uluslararası toplum FUNCINPEC'i CPP ile iktidarı paylaşma konusunda baskı yapmaya başladı. Hun Sen, FUNCINPEC'in lideri Norodom Ranariddh ile eş başkanlık makamını paylaştı. Ranariddh, Kamboçya'yı Fransa'nın sömürge idaresinden kurtararak bağımsızlık yolunda liderlik yapan, önce kral olarak, sonra da başbakan olarak görev yaparak, 1970 yılında askeri bir darbeyle sınır dışı edilene kadar iktidarda kalan Norodom Sihanouk'un oğluydu. Yeni teşkil edilen bu Kamboçya hükümetinde ise Sihanouk, yeniden düzenlenmiş bir Khmer milliyetçi sembolü olan, güçsüz ve etkisiz bir anayasal hükümdar pozisyonundaydı. 1997'de Hun Sen, Ranaridd'e karşı bir darbe ile BM ve ASEAN'a meydan okudu. Uluslararası ekonomik yaptırımlar ve ASEAN üyeliğinin askıya alınması ile tehdit edilen Hun Sen, 1998'de yeniden seçim yapılmasını kabul etmek zorunda kaldı. Başbakanlık görevinde olan Hun Sen ve CPP'nin hüküm sürdüğü parlamentonun lideri Ranariddh ile yeni bir hükümet kuruldu.[161]

---

158 Daniel Bultmann, *Inside Cambodian Insurgency: Sociological Perspective on Civil Wars and Conflict*, (Surrey, Ashgate Pub. 2015), s. 49.
159 FUNCINPEC, Front Uni National, Cambodge Indépendent, Neutre, Pacifique ve Coopératif.
160 John A. Tully, *A Short History of Cambodia: From Empire to Survival*, (NSW, Allen & Unwin, 2005).
161 Bultmann, *a.g.e.* s. 179.

Bununla birlikte Temmuz 2003'te yapılan seçimlerde, Kamboçya'nın siyasi istikrarının kırılganlığı da ortaya çıkmıştı. Beş yıl boyunca iktidarını pekiştirmesinin ardından, Hun Sen'in CPP'si bir hükümet kurmak için gerekli olan meclis sandalyelerinin üçte ikisini kazanmayı başaramadı. Bu kriz ise, ülkenin tekrar siyasi kargaşa yaşamasına neden olabilirdi. Sonunda, uluslararası baskı altında, 2004 yılının sonunda Başbakan Hun Sen ve FUNCINPEC ve küçük üyeler olarak Sam Rainsey'in partisi ile yeni bir koalisyon hükümeti kurularak istikrara yönelik yeniden adım atıldı.[162]

Buna rağmen Koalisyondaki işbirliği kısa süre sonra çöktü. 2006 yılına kadar Hun Sen'in acımasız siyasi saldırıları karşısında FUNCINPEC'in lideri Ranaridd, hapis ihtimalinden dolayı sürgüne gitmeye zorlandı. Hun Sen rejiminin antidemokratik uygulamaları, Birleşmiş Milletler insan hakları yetkilileri, ABD ve Avrupa Birliği tarafından defalarca kınandı. BM'nin Kamboçya'daki insan hakları elçileri raporlarında Hun Sen hükümetini, iktidarı korumak için demir yumruklu bir baskı aracı olarak siyaseti kullandığını ve insan haklarının sistematik olarak ihlal edilmesi ile suçlamıştır.

Hun Sen'in politik baskıları, Kamboçya'nın uluslararası ekonomik yardıma olan ihtiyacı nedeniyle bir şekilde kısıtlanmıştı. Savaşların kötü mirası, siyasi istikrarsızlık ve yolsuzluk, Kamboçya'yı güneydoğu Asya'nın en fakir ülkelerinden biri haline getirmişti. Kamboçya, 1996'dan beri, Kamboçya Danışma Grubu'nda (CGC) düzenlenen uluslararası bağışçı topluluklarına bütçesinin %60'ından fazlasına bağımlı hale gelmişti. Tarihsel olarak, Japonya ve ABD konsorsiyumda taahhüt konusundaki lider ülkeler olmuştu. Ancak, konsorsiyumun 689 milyon dolar vaatte bulunduğu 2007'de, konsorsiyuma ilk kez katılan Çin, Japonya'nın 115 milyon dolarından sonra ve ABD'nin 48 milyon dolarının önünde 91 milyon dolarla ikinci en büyük yardım vaadini yapmıştır. CDCF reform iddialarına rağmen, yönetimde

[162] Simon Springer, *Cambodia's Neoliberal Order: Violence, authoritarianism, and the contestation of public space*, (New York, Routledge, 2010), s. 136.

çok az reform yapılabilmiştir. Ülke, bir dokunulmazlık kültüründe yağmalandığı için yolsuzluk son derece yaygın bir hal almıştı.[163]

İç siyasi gelişmelerdeki hayal kırıklıkları, yabancı düşmanlığı meselesini kuvvetlendirme eğilimi göstermişti. Kamboçya'daki etnik olarak Vietnam kökenlilerin varlığı, 2003 yılındaki seçimlerde önemli bir mesele haline dönüşüvermişti. Aynı şekilde Tayland ile ilişkiler de gerildi. Phnom Penh'deki Taylandlıların sahip olduğu işletmelere saldırıların ardından 2003'te Kamboçya ile diplomatik ilişkiler askıya alındı. Kamboçya'nın güney kıyısındaki potansiyel olarak büyük petrol yataklarının 2005'te keşfedilmesi, durumu biraz daha karmaşık hale de getirmiştir. Potansiyel olarak petrole sahiplenme konusunda Kamboçya-Tayland arasında, bölgede örtüşen iddialar nedeniyle Tayland Körfezi olası yeni bir parlama noktasını oluşturabilir. Petrolün bulunmasının ardından Kamboçya, deniz petrolünü korumak için deniz kuvvetini üçe katlamaya karar vermişti. Bu durum ise, güneydoğu Asya denizciliğinde kaynak çatışmalarına yeni bir boyut kazandırmaktadır.

Kamboçya'nın devlet idaresi verimsizlik, yolsuzluk üzerine tesis edilmiş bir bürokrasi olarak değerlendirilmektedir. Kamu idaresi, iktidardaki Kamboçya Halk Partisi'ne (CPP) sadık bir şekilde hareket etmektedir. Kamboçya vatandaşları her beş yılda bir Komünist Meclis üyelerini ve Ulusal Meclis üyelerini seçmektedir. Hem komünist meclis hem de parlamento seçimlerinde çalışan siyasi partiler için herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Bu iki seçimde tek bir sandalye kazanmayan partiler Senato seçimlerinden hariç tutulmaktadır. Seçimlerde partilerin yalnızca pasif oy hakkı bulunmaktadır, ayrıca bireylerin aday olarak yer almasına da izin verilmemektedir. CNRP'ye karşı 2016 ve 2017 yıllarındaki baskı, rejim tarafından özellikle adli baskı yoluyla büyük ölçüde genişletilmiştir. Rejim, muhalif olan CNRP politikacılarını ve takipçilerini yıldırmak ve bezdirmek suretiyle, seçimlerde rekabetin derecesini daha da sınırlama çabası içerisinde olmuştur. CNRP Parti lideri Kem Sokha, Eylül 2017'de tutuklanmış ve ardından partinin, Başbakan Hun Sen'i

[163] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 31.

devirmek için dış güçlerin kontrolünde olan bir komplonun parçası olduğu iddiaları hızlı bir şekilde yayılmıştır. Bu şekilde 16 Kasım 2017'de Kamboçya Yüksek Mahkemesi, CNRP'yi feshetmeye karar vermiştir. Bunun üzerine ASEAN İnsan Hakları Parlamenterleri Başkanı Charles Santiago bu durumu, "Kamboçya demokrasisi tabutundaki son çivi" olarak değerlendirmiştir.[164]

2016 yılında mevcut hükümet gözle görülür bir istikrar ve kontrol sağlamıştı. Özellikle, Yolsuzlukla Mücadele Birimi, rejimin siyasi muhaliflerini ortadan kaldırmak için en önemli kurgusal yasal organlardan biri olarak etkisini göstermiştir. Başbakan Hun Sen'in yakın bir arkadaşı olan Om Yentieng tarafından idare edilen birim, yetkili makamları giderek daha fazla bastırmakta ve bu şekilde Kamboçya dünyanın en yozlaşmış ülkelerinden biri olma yolunda emin adımlarla ilerlemekteydi. Ayrıca, askeri istihbarat biriminin komutanı ve başbakanın oğlu olan Hun Manith'in CNRP politikacılarını pasifleştirmeye yönelik çalışmaları da basına sızmıştır. Bu durum, devlet kurumlarını zayıflatan etkili kontrol gücünün genel işleyişini de izah etmektedir. Bu gücün özü, Hun Sen'in yirmi yılı aşkın bir süredir insan hakları ihlallerinden dolayı ün salmış olan koruma kuvveti birimlerine dayanmaktadır. Kasım 2015'te iki CNRP milletvekili, Meclis önünde saldırıya uğramış ve ağır yaralanmıştı. Hun Sen'in koruma birimi üyeleri olan failler mahkûm edilmiş, buna karşın olayla ilgili olan üst düzey bağlantılar araştırmaya gerek görülmemiştir. Bir yıllık cezadan sonra, failler serbest bırakılarak, biri tek yıldızlı generalliğe terfi etmiş ve diğer ikisi de albay rütbesine yükseltilmiştir.

Kamunun özel kazanç için genel olarak sömürülmesi, Kamboçya'nın kamu yönetiminin temel sorunlarından biridir. Kamu sektöründe maaşlar temel ihtiyaçları karşılayamadığından, görevin kötüye kullanımı birçok alt ve orta devlet memuru için bir ekstra gelir olarak görülmektedir. Ayrıca, çoğu pozisyon

[164] Yüksek Mahkeme, Kamboçya demokrasisinin tabutuna son çiviyi çakmıştır. Bu karar, ülkeyi planlanan seçimlere bir yıldan az bir süre kala tek uygulanabilir muhalefet partisinden yoksun bırakmakla kalmıyor, aynı zamanda Kamboçya'nın kurumsal çerçevesini ve hukukun üstünlüğünü de tamamen zayıflatıyor. Charles Santiago'nun açıklamalarının tamamı için bkz. DFF. "Cambodian Senate election an undemocratic exercise, regional parliamentarians warn", 9 Kasım 2020. https://aseanmp.org/tag/cambodia/page/13/.

ve görevde yükselme, gayri resmi bir ücreti gerektirmektedir. Yüksek pozisyonlarda, hükümet yetkilileri üstlerine ve parti sandıklarına önemli miktarda ödeme yapmak zorundadır. Bu koşullar, bakanlıkların, kurumların ve yerel yönetimlerin büyük çoğunluğunda yüksek derecede yolsuzluk ve rüşvet olayının görülmesine sebep olmaktadır. Kamboçya'nın kamu yönetimi sisteminde izleme ve denetleme mekanizması, sistemi sürdürmek için kasıtlı olarak zayıf tutulmakta ve geliştirilmemektedir. Buna ek olarak yolsuzluk, devlet sistemindeki sadakati korumak ve kontrolü elinde bulundurmak için etkili bir araç haline dönüştürülmüştür. Zira çoğu devlet memuru rüşvet konusunda kolayca suçlanabilmekte ve hakkında dava açılabilmektedir. Bu tür davaların sayısı son dönemlerde artmıştır, ancak cezalar oldukça kısadır ve çoğu memur hapishane sürecinden sonra kamu hizmetine yeniden dönebilmektedir. Tüm bunlarla birlikte Kamboçya, 30 Nisan 1999 tarihinde teşkilatın onuncu üyesi olarak ASEAN'a katılmış, 2002 ve 2012 yıllarında iki kez ASEAN başkanlığını üstlenmiştir.

Laos

1953'te Fransızlara karşı bağımsızlığını kazanan Laos, güneydoğu Asya'nın tek kara ile çevrili ülkesidir. Çin, Vietnam ve Tayland, Laos'ta ekonomik ve politik etki kazanımı için rekabet etmektedir. Kültürel düzeyde ise Tayland ve Laos, aynı etnik/dil ve Budist geçmişi paylaştığından, bu eşit olmayan bir rekabet olarak görülmektedir. Uzun bir ortak Mekong Nehri sınırına sahip olan Tayland, Laos'un baskın ticaret ortağı ve özel yatırım kaynağıdır.

1975'ten sonra Laos büyük ölçüde Vietnam'a bağımlı olmaya başladı. Ancak ilerleyen süreçte özellikle de ASEAN sayesinde dış bağlarını çeşitlendirmeyi hedeflemiştir. Çin, Vietnam'dan sona Laos'da en büyük ikinci yatırım payına sahiptir. Laos'un Vietnam ve Çin ile ilişkileri, ülkenin Tayland'a olan bağımlılığını azaltma arzusundan ziyade, ideolojik sebeplere dayanmaktadır.[165]

[165] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 75.

Laos-ABD ilişkilerinde politik sorunlardan birisi ise II. Çinhindi Savaşı'nda Amerika ile müttefik olan Hmong etnik azınlığı unsurları tarafından düşük seviyeli isyan girişimleridir. Laos hükümeti, ABD'deki Hmong mültecilerini, Laos içerisinde yaşayan muhalifleri desteklemek ve finanse etmekle suçlamaktadır.[166] Buna karşın Haziran 2007'de ABD ajanları eski Hmong lideri General Vang Pao'yu ve bazı takipçilerini Vientiane hükümetini zorla devirmek için komplo kurmakla suçlayarak tutuklamışlardı. Lao Halk Devrim Partisi (LPRP), siyasi iktidarın mutlak tekelini elinde bulundurmaktadır. Laos, ilkel bir sivil toplumun henüz başlangıcında bulunmaktadır ve 1986'da serbest piyasa reformlarını denemeye başlamış, ancak bu değişimin hızı yavaş ve isteksizdir. Ekonomi, büyük ölçüde ulusal kaynakların ve turizmin kullanılmasıyla büyüme göstermektedir. Ancak, yabancı resmi kalkınma yardımına (ODA) hala büyük bir bağımlılık mecburiyeti bulunmaktadır. Laos, güneybatı Çin'i anakara güneydoğu Asya'ya bağlayan altyapı inşa etmeye ve Tayland ile Vietnam'a ihracat için hidroelektrik üretme potansiyelinden yararlanmaya odaklanan Mekong Havzası kalkınma planlarının da merkezinde bulunmaktadır.[167]

Laos, Asya'daki en az gelişmiş ve en fakir ülkeler arasında yer almaktadır, ancak son on yıldaki önemli ekonomik büyüme ülkeye katkı sağlamaya başlamıştır. Laos ekonomisi doğal kaynakları, özellikle madencilik, hidroelektrik ve ormancılık alanlarında dış talebe bağımlı olmaya devam etmektedir. Laos hükümetinde piyasa ekonomisini düzenleme kapasitesi ve bilgisi sınırlıdır. Ayrıca bu durum gelecekte sürdürülebilir büyümeyi ve ülkenin ekonomik kırılganlıklarını giderme kapasitesini de tehdit etmektedir. Laos, ASEAN ülkeleri ile ilişkileri vasıtasıyla sağlam, modern, şeffaf ve kapsayıcı ekonomi politikaları ve düzenlemeleri geliştirerek ve uygulayarak küresel ekonomiye daha fazla entegre olmaya çalışmaktadır. Daha sağlam ve yüksek gelir hedefi, Laos'un 2020 yılına kadar orta gelirli ülke statüsüne ulaşmadaki nihai hedefinin önemli bir parçasını teşkil etmiştir.[168]

[166] Temiz, *Modern Laos*, s. 346-55.
[167] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 78.
[168] Temiz, *Modern Laos*, s. 349.

ASEAN üyeliği Laos'un, bölgesel ve küresel ilişkilerinin dengelenmesine de yardımcı olmaktadır. Laos, güneydoğu Asya'da kara ile çevrili tek ülkedir. Hâlihazırdaki nüfusu 7 milyon civarındadır. Bu nedenle ülke, doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen yüksek ticari maliyetleri nedeniyle kalkınma konusunda güçlüklerle karşılaşmaktadır. Kara devleti olma statüsünün üstesinden gelmek için Laos, uluslararası ekonomide daha aktif hale gelme politikası izlemektedir. 1980'lerin ortalarında başlayan ekonomik liberalizasyon ve buna eşlik eden iç reformlar, ülkenin ekonomik performansını dikkate değer bir şekilde ilerletmiştir.[169]

Bununla birlikte, son zamanlardaki büyüme, doğal kaynakların ve düşük verimli tarımın egemen olduğu dar bir ekonomik temele sahiptir. Laos için en önemli zorluklardan birisi, yapısal değişim sürecini yönetirken ekonomisini uluslararası rekabete açarak kalkınmayı sürdürmeye devam ettirmektir. Laos'taki ekonomik büyüme son beş yılda yavaşlamıştır. Başta tarım sektörünü etkileyen doğal afetler nedeniyle büyüme 2018'de %6,3 oranından 2019'da %4,8'e gerilemiş, 2023'te ise %3,7 olarak kaydedilmiştir.

Laos, 1986 yılında ekonomiyi geçimlik tarımı temel alan bir ekonomiden ticari kapasitesi olan bir ekonomiye dönüştürmeyi amaçlayan yeni ekonomik mekanizmayı başlatmıştı. Ekonomik reformlar iki aşamalı olarak uygulanmış, 1986 ile 1999 arasındaki ilk dönemde, iç ve dış ticaretteki kısıtlamalar hafifletilmiş ve fiyat kontrolleri de serbestleştirilmişti. İlerleyen süreçte ise devlete ait işletmelerin reformu ve yeniden yapılandırılması girişimleri başlamıştı. Bu işletmelerin sayısı 1990'larda 800'den 2002'de 37 işletmeye düşmüştür. 1990'larda özelleştirilen devlete ait işletmeler, telekom, taşımacılık, sigorta, gayrimenkul ve turizm gibi hizmet sektörlerindeki işletmeleri içermekteydi.

Laos'taki ülke içi reformlar, 1997 Asya Mali Krizi sırasında geçici olarak durmuştu. Döviz kuru çökmüş ve diğer Asya ekonomilerinde görüldüğü gibi ekonomik daralma Laos'un reform ivmesini bir süre askıya almasına neden olmuştur. Laos'un 2000

[169] *A.g.e.* s. 370.

yılında ekonomide normale dönmeye başlamasından sonra reformlarda kalındığı yerden devam edilmiş ve ikinci aşaması başlamıştır. Bu reformlar ticaretin, dövizin ve dış yatırımların serbestleştirilmesini içermekteydi. Bu ise Laos ekonomisinin merkezi olarak planlanmış bir sistemden, daha açık, piyasa güdümlü bir sisteme kademeli olarak geçmesine neden olmuştur. Bu yumuşak geçişte, komşusu ve ASEAN ortağı olan Vietnam'ın başarısının olumlu bir etki meydana getirdiği de söylenebilir.[170] Laos'un ekonomik liberalizasyon süreci, büyük ölçüde ASEAN üyeliği ve Dünya Ticaret Örgütü'ne katılımdan sonra günümüze kadar yükselen bir ivme yakalamıştır.

Bölgeye olan Çin ilgisi aşikârdır. Çin devlet başkanı Xi Jinping, 2016 yılında Laos Başbakanı Bounnhang Vorachit ile görüşmüş ve ikili ilişkilerde daha fazla koordinasyon sağlanması konusunda ortak karar alınmıştı. Kuşak ve Yol Projesi'nin amiral gemisi olarak tanıtılan Çin-Laos demiryolunun, Laos'un başkenti Vientiane'yi 417 km uzaklıktaki Boten sınırından Çin'e bağlaması hedeflenmişti.[171] 2016 yılında inşaatına başlanan ve 2021'in sonlarında tamamlanması beklenen bu yol, daha önce önemli demiryolu altyapısı görmemiş Laos üzerinden yolcular için 160 km ve yük trenleri için 120 km maksimum hızlarda taşıma yapmaya başlamıştır. 72 tünel içerisinden ve 170 köprü üzerinden geçecek olan bu çelik ipek yolu vasıtasıyla Kunming,

[170] Siyasal sistemin benzerliğinden dolayı da Laos, Vietnam'a Tayland'dan daha fazla güvenmektedir. Kelly Bird & Hal Hill, *Tiny, Poor, Landlocked, Indebted, But Growing: Lessons for Late Reforming Transition Economies from Laos*, (Canberra, Australian National University, 2010).

[171] Laoslular bu yolu Demir nehri olarak isimlendirir. Önemli bir Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) projesi olan Çin-Laos Demiryolu tamamlandı ve faaliyete geçti. Çin'in Kunming kentini Laos'un Vientiane kentine bağlayan 1.035 km'lik Çin-Laos Demiryolu 3 Aralık 2021'de faaliyete geçti. Bu proje, KYG'nin amiral gemisi olarak kabul edilmektedir. Açılışından bu yana geçen iki yıl içinde demiryolu 24,2 milyon yolcu taşımış ve 29,1 milyon ton yük taşımıştır. Aylık yolcu seferleri başlangıçta 600.000'den fazla iken şu anda 1,1 milyonun üzerine çıkmıştır. Demiryolu, Laos'un "karayla çevrili" bir ülkeden "karayla bağlantılı" bir ülkeye dönüşmesine yardımcı olarak bölgedeki bağlantıyı, ticareti ve ekonomik kalkınmayı geliştirdi. Ayrıca turizmi canlandırdı ve Laos'ta 100.000'den fazla dolaylı istihdam meydana getirdi. Proje, Laos'un Çin'e olan borcuyla ilgili endişeler gibi bazı tartışmalarla karşı karşıya kalmış olsa da, genel olarak Çin-Laos Demiryolu'nun başarıyla tamamlandığını ve şu anda faaliyette olduğunu ve KYG çerçevesinde kilit bir ulaşım bağlantısı olarak hizmet verdiğini göstermektedir.

Singapur'a bağlayacaktı. Laos Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlığı'na göre bu demiryolu ağında 21'i başlangıçta faaliyete geçmek üzere toplamda 33 istasyon bulunacaktır. Bu yol sayesinde sadece Laos'un fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik manzarasının da değişeceği öngörülmektedir. Buna ek olarak Xi, Kasım 2017'de Laos'u ziyaret ederek ilişkilerin daha da sıkılaşmasını sağlamıştır. Bölgede Çin, gerek yatırım ve gerekse siyasi açıdan son derece aktif bir politika takip etmektedir. Çin, Laos'un en büyük yatırımcısı ve ikinci büyük ticaret ortağı durumundadır. İkili ticaret 2016'nın ilk dokuz ayında %25,1 oranında artarak 2,1 milyar dolara, 2019 yılında ise bu miktar 5.6 ve 2022'de 5,68 milyar dolara ulaşmıştır.

Laos, 1997 yılında ASEAN'a katılmış ve grubun aktif bir üyesi olarak faaliyetlerine devam etmiştir. İlk defa 2004'te ve ikinci defa 2016'da ASEAN başkanlığını başarılı bir şekilde gerçekleştirmiş, ASEAN standartlarında gerekli olan uyumu da sağlayabilmiştir. ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA) altında, Laos 2018 yılına kadar tüm ürünlerin %96,3'ünde ithalat vergilerini ortadan kaldırmayı kabul etmişti. Önemli gelir kaynakları arasında olan bazı ürünler (yakıtlar, otomobiller ve alkollü içecekler gibi) 2015-2018 yılları arası için belirlenen bir takvimle vergi kaldırımı aşamalandırılmıştır. ASEAN Ekonomi Topluluğu (AEC) planı, ASEAN bölgesinin 2025 yılına kadar küresel ekonomi ile gelişmiş bağlantı ve entegrasyon vasıtasıyla yüksek bölge içi entegrasyonun, rekabetçi ve dinamik olması amacıyla bir vizyon da belirlemişti.

Bununla birlikte Laos, AEC taahhütlerini yerine getirmekte, özellikle tarifeleri düşürmekte ve aktif ticari faaliyetler üzerinden ASEAN ticaret havuzuna katkı sağlamaktadır. Özellikle ASEAN ve ASEAN Diyalog Ortakları ile daha derin bölgesel uyum, Laos'un ekonomik tabanını daha da büyütmesi ve çeşitlendirmesi için fırsat sağlamaktadır.[172] Ayrıca Çin devlet başkanının ziyareti ve sonrasında, Laos üzerinde Çin'in daha fazla kontrol sağlaması öngörülebilir. Zira hem Çin'in mevcut durumu

[172] Buavanh Vilavong, 'Laos in Need of Bolder Reforms for AEC Integration', Ed. R. Macdonald. *Southeast Asia and the ASEAN Economic Community*, (Cham, Palgrave Macmillan, 2019), s. 333-351.

hem de Laos'un bu Çin girişimlerine karşı son derece istekli duruşu ve genel itibariyle Çin'e karşı kapısını açık tutması, zaman içerisinde Çin'in Laos üzerinde daha da etkili bir politika takip etmesine neden olacaktır.

Doğu Timor (Timor Leste)

20 Mayıs 2002'de güneydoğu Asya bölgesine tamamen bağımsız bir aktör olarak katılan Timor Leste, bağımsızlıktan kısa bir süre sonra da BM'nin 191'inci üyesi olmuştur. 1974 yılına kadar Portekiz tarafından yönetilen Timor adasını, Banda denizinin derinliklerinde Endonezya'nın Batı Timor'u ile paylaşmıştır. Portekiz otoritesi 1974'te ortadan kalktıktan sonra, Doğu Timor'un bağımsızlık ilanı, Endonezya'nın işgali ve topraklarının ele geçirilmesi ile etkisiz hale getirilmiş ve Endonezya'nın 26. eyaleti olarak belirlenmişti. Ne Doğu Timor, ne de uluslararası kamuoyu, kanunun yasallığını kabul etmese de, Endonezya'daki büyük çıkarları olan bölgesel ve bölge dışı aktörler, Doğu Timor'un Endonezya ile bütünleşmesi durumunu kabul etmiştir. Ayrıca yirmi beş yıl boyunca BM Genel Kurulu uluslararası denetimli bir özerklik eylemi çağrısında bulunmuştu. Bağımsız bir Doğu Timor Devrimi Cephesi,[173] Endonezya askeri

[173] FRETILIN, Frente Revolutionária do Timor Leste Independente. FRETILIN, Bağımsız Doğu Timor için Devrimci Cephe, Doğu Timor'da ülkenin bağımsızlık mücadelesinde tarihi geçmişi olan bir siyasi partidir. 1974 yılında Timor Sosyal Demokrat Derneği (ASDT) olarak kurulan grup daha sonra FRETILIN adını almış ve Doğu Timor'un dekolonizasyon sürecinde öncü güç olmuştur. Portekiz'de 1974 yılında gerçekleşen ve ülkenin otoriter yönetimine son veren Karanfil Devrimi'nin ardından FRETILIN, Portekiz kolonisi Doğu Timor'da baskın siyasi hareket olarak ortaya çıktı. 28 Kasım 1975'te FRETILIN tek taraflı olarak Doğu Timor'un bağımsızlığını ilan etti ve parti iktidarı ele geçirmeye hazırlandı. Ancak bu deklarasyonun hemen ardından Endonezya bölgeyi işgal etti ve 1999 yılına kadar işgal altında tuttu. Endonezya işgali sırasında FRETILIN, José Ramos-Horta ve Xanana Gusmão gibi isimlerin mücadelenin ön saflarında yer aldığı işgalcilere karşı silahlı direnişe önderlik etti. FRETILIN'in sosyalist ve milliyetçi ideolojisi, halktan aldığı destekle birleşince, partiyi komünist olmakla suçlayan Endonezya hükümetinin hedefi haline geldi. 2002'de Doğu Timor'un bağımsızlığını kazanmasının ardından FRETILIN bir direniş hareketinden siyasi bir partiye dönüştü. Ülkenin 2001'deki ilk serbest seçimlerinde FRETILIN oyların %57.37'sini kazanarak ve yeni parlamentoda çoğunluğu sağlayarak baskın güç olarak ortaya çıktı. Ancak parti umduğu üçte iki çoğunluğa ulaşamadı ve bu da yeni ülkenin anayasasını şekillendirme kabiliyetini sınırladı. FRETILIN'in ilk başbakanı Mari Alkatiri 2002-2006 yılları arasında görev yaptı ancak ülkedeki siyasi istikrarsızlık nedeniyle istifa etmek zorunda

kontrolüne meydan okuyan silahlı bir direniş başlatmıştı. Bu durum, Doğu Timor'un bağımsızlığına yönelik başlatılan uluslararası bir savunuculuk kampanyası ile paralel şekilde de devam etmişti. Buna karşın Endonezya yönetimi sert bir şekilde baskı oluşturmuş, 1999'da Endonezya Cumhurbaşkanı Suharto rejiminin çöküşünden sonra, ancak halefi Habibie, eyaletin geleceği hakkında uluslararası denetimli bir referandum yapmayı kabul etmişti.[174]

Bu şekilde BM barışı koruma görevlileri ile Doğu Timor'daki Birleşmiş Milletler Geçiş İdaresi'nin (UNTAET) önü açılmıştır. UNTAET üç yıl boyunca ekonomik ve idari yapıları yeniden inşa etmek ve ülkeyi bağımsızlık için hazırlamak amacıyla çalışmıştı. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler Doğu Timor'u Destekleme Misyonu (UNMISET) tarafından da başarı kazanılmıştır. 2006'da yenilenen siyasi şiddet ve sivil çatışmalar, Avustralya İstikrar Gücü (ISF) olarak adlandırılan Avustralya'nın önderliğindeki barışı koruma müdahalesine yol açmış ve uluslararası polis varlığı ile birlikte BM Güvenlik Konseyi'nin beşinci bir BM misyonunun yetkilendirilmesi ile Birleşmiş Milletler Timor-Leste'deki Entegre Görev Gücü (UNMIT) ile sonuçlanmıştır. 2007'de yapılan yeni seçimler, FRETILIN hükümetinin yerine eski FRETILIN bağımsızlık kahramanları olan José Ramos-Horta'nın cumhurbaşkanı ve Xanana Gusmao'nun başbakan olmasıyla bu çalkantılı süreç başarı ile sonuçlandırılmıştır. [175]

Buna ek olarak Timor Leste, Şubat 2008'de Cumhurbaşkanı Ramos-Horta'yı ağır yaralayan darbe girişimi nedeniyle sarsılmıştı. Bunun sonucunda ISF barış gücü altında Avustralya askeri takviyeleri ülkeye giriş yapmış ve ülkede devam eden BM'nin varlığının uzatılması ve devamlılığı için BM Güvenlik

kaldı. O tarihten bu yana FRETILIN, diğer partilerin ve siyasi grupların meydan okumalarıyla karşılaşsa da Doğu Timor'da önemli bir siyasi güç olmaya devam etti. Bugün FRETILIN sosyalist, milliyetçi ve bağımsız bir Doğu Timor vizyonunu savunmaya devam etmektedir. Partinin kalıcı mirası, ülkenin kendi kaderini tayin için verdiği uzun mücadeledeki merkezi rolüdür; bu mücadele nihayetinde Doğu Timor'un zor kazanılan bağımsızlığıyla sonuçlanmıştır.

[174] Ian Martin, *Self-Determination in East Timor: The United Nations, the Ballot, and International Intervention*, (London, Lynne Rienner Publishers, 2001).

[175] Jean A. Berlie, 'Independence: Political Events in 2006, 2008, and 2015', Ed. J. A. Berlie. *East Timor's Independence, Indonesia and ASEAN*, (Palgrave Macmillan, 2018), s. 33-60.

Konseyi'ne başvurulmuştu. Bu suretle Güvenlik Konseyi, UNMIT'in görev süresini Şubat 2009'a kadar uzatmıştı.[176]

Timor-Leste, güneydoğu Asya'nın en fakir ülkelerindendir. Timor-Leste'nin uzun vadeli ekonomik umutları, Timor-Avustralya Timor Denizi örtüşmesinin muhtemel petrol ve gaz gelirlerine dayanmaktadır. Doğu Timor'un en önemli dış politika uğraşı ise Endonezya ile ilişkilerini düzeltmektir. Bu başlangıçta Endonezya'daki Doğu Timorlu mültecilerin varlığı ve post-referandum olayları üzerinde uzlaşma sorunları nedeniyle karışık bir durum ortaya çıkarmıştı. Ekim 2002'de bir araya gelen Endonezya-Doğu Timor Ortak Komisyonu aracılığıyla, Endonezya varlıkları, sınır belirleme ve denizaşırı ayrımlar gibi bir dizi yasal sorun da çözülmüş durumdadır.

Timor-Leste, ASEAN'ın gelecekteki olası bir üyesi olarak kabul edilmektedir. Ocak 2007'de ASEAN'nın Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nı imzalamış, ancak Papua Yeni Gine'nin aksine, Doğu Timor'a "özel gözlemci" statüsü tanınmamıştır. Timor Leste Dışişleri Bakanı yıllık ASEAN Bakanlar Toplantısına, başkanın özel konuğu olarak iştirak etmektedir. 2007'de, Timor-Leste, 2012 yılına ASEAN üyeliğine giriş için olası beş yıllık hazırlık dönemini de önermişti.

2006 yılında ise askeri bir başkaldırı, şiddete ve hukuk ve düzenin bozulmasına yol açtığı zaman, iç gerilimler yeni ulusun güvenliğini tehdit etmişti. Dili'nin talebi üzerine, Timor-Leste'ye konuşlandırılan Avustralya liderliğindeki bir Uluslararası İstikrar Gücü'ne karşın (ISF) BM Güvenlik Konseyi, 1600'den fazla personelden oluşan yetkili bir polis mevcudiyetini içeren Doğu Timor'daki BM Entegre Misyonunu (UNMIT) kurdu. ISF ve UNMIT, 2007'de büyük ölçüde barışçıl bir atmosferde cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri için gerekli ortamı sağlayarak istikrarı yeniden sağladı. Şubat 2008'de bir isyancı grup, cumhurbaşkanına ve başbakana karşı başarısız bir saldırı düzenledi, akabinde elebaşı saldırıda öldürüldü ve isyancıların çoğu Nisan 2008'de teslim oldu. Saldırıdan sonra hükümet, hem parlamento hem de cumhurbaşkanı için 2012 seçimlerini ve Şubat

[176] Peter Murphy, 'East Timor and Its Giant Southern Neighbor'. Ed. J. A. Berlie. *East Timor's Independence, Indonesia and ASEAN,* (Palgrave Macmillan, 2018), s. 61-90.

2015'te başarılı bir iktidar geçişi de dâhil olmak üzere bağımsızlık sonrası istikrarın en uzun dönemlerinden birini yaşamıştı. 2012'nin sonlarında, BM Güvenlik Konseyi barışı koruma görevini sona erdirdi ve Doğu Timor'daki misyon ve hem ISF hem de UNMIT ülkeyi terk etti. 2017 baharındaki erken parlamento seçimleri, aylar süren çıkmazdan sonra nihayet çoğunluk hükümetinin kurulması ile neticelendirildi. Hâlihazırda hükümet üç partiden oluşan bir koalisyon şeklindedir. 2018 ve 2019'da bu idari yapılanma, kilit bakanlık pozisyonları için adaylıkları engellemiş ve bu nedenle de belirli politika geliştirme konularında ilerleme yavaşlamıştır.

Haziran 2005'te Ulusal parlamento, tüm petrol gelirleri için bir depo görevi görmek ve Timor-Leste'nin petrol zenginliğinin gelecek nesiller için değerini korumak üzere Doğu Timor Petrol Fonu'nun kurulmasını oybirliğiyle onayladı. Fon, 2016 ortası itibariyle 16 milyar dolarlık varlığa sahipti. Petrol, devlet gelirlerinin % 90'ından fazlasını oluşturmaktadır ve 2014-16'da petrol fiyatındaki düşüş, hükümet harcamalarının uzun vadeli sürdürülebilirliği konusunda da endişelere yol açmıştı. Doğu Timor, fiyattaki düşüşü daha fazla petrol ihraç ederek telafi etmeye çalışmıştı. Maliye Bakanlığı, Petrol Fonu'nun öngörülebilir gelecekte hükümet faaliyetlerini sürdürmek için yeterli olduğunu da savunmaktadır. Yıllık hükümet bütçe harcamaları 2009 ile 2012 arasında önemli ölçüde artmış, ancak 2016'ya kadar önemli ölçüde düşüş gerçekleşmişti. Hükümet, elektirik ve yollar dâhil olmak üzere temel altyapıya önemli kaynaklar ayırmıştır, ancak tedarik ve altyapı inşasında sınırlı deneyim, bu projeleri engellemişti. Ülkenin karşı karşıya olduğu temel ekonomik politika sorunu, petrol dışı ekonomiyi daha yüksek bir büyüme oranına çıkarmak ve yoksulluğu azaltmak için petrol ve doğalgaz zenginliğini en iyi nasıl kullanacağı meselesiydi.

3. Bölüm:
ASEAN Öncesi Bölgesel İttifaklar

Güneydoğu Asya Ligi

Güneydoğu Asya bölgeselciliğine yönelik ilk girişim, 8 Eylül 1947'de Bangkok'ta, Tayland, Vietnam, Kamboçya, Laos, Endonezya ve Malaya halkını temsil ettiklerini iddia eden 60 kişilik bir grubun 'Güneydoğu Asya Ligi' adını verdikleri ilk toplantıyı düzenlediği zaman gerçekleşmiştir. Grup, bir Güneydoğu Asya Federasyonu kurarak Güneydoğu Asya halkları için özgürlük, bağımsızlık, istikrar ve refah ilan eden bir anayasa da kabul etmiştir. Hareket, komünist bir birliktelikti ve sürdürülememiştir.

SEAC

Güneydoğu Asya Komutanlığı (SEAC),[177] II. Dünya Savaşı sırasında güneydoğu Asya bölgesinde Müttefik operasyonlarından genel olarak sorumlu olmak üzere kurulmuş bir teşkilattı. Bu teşkilatın ilk yüksek komutanı, Singapur ve Hollanda Doğu Hint Adaları'nın düşüşünden sonra dağılan kısa ömürlü ABD-İngiliz-Hollanda-Avustralya Komutanlığı'nın (ABDACOM) başında olan General Archibald Wavell'di. Daha sonra bölgedeki Müttefik kuvvetler SEAC ile Güney Batı Pasifik Bölgesi komutanlığı (SWPA) arasında bölünmüştür. Ağustos 1943'te Müttefikler, bölgedeki tüm ulusal birliklerin hava, deniz ve kara operasyonlarının genel stratejik komutasını üstlenmek için birleşik Güney Doğu Asya Komutanlığı'nı tesis etmişlerdi. Ağustos 1943'te, Birleşik Genelkurmay Başkanlarının mutabakatıyla Winston Churchill, Amiral Louis Mountbatten'i Güneydoğu Asya Yüksek Müttefik Komutanı olarak vazifelendirdi.[178] ABD ordusundan General Joseph Stilwell, yüksek komutan yardımcılığına atandı.[179] Stilwell aynı zamanda resmi olarak Çin'deki Müttefik komutanı olarak Chiang Kai-Shek'in[180] yardımcısıydı ve her iki

[177] South East Asia Command.

[178] Gerhard L. Weinberg, *A World at Arms: A Global History of World War II*, (New York, Cambridge University Press, 1994), s. 616.

[179] Spencer C. Tucker & Priscilla Mary Roberts, *World War II: A Student Encyclopedia,* (California, ABC Clio, 2005).

[180] Chiang Kai-shek'in Soğuk Savaş'taki rolü, komünizme karşı Soğuk Savaş mücadelesinin daha geniş bağlamında ABD'nin yanında yer alan kilit bir figür olması nedeniyle önemliydi. Çin İç Savaşı'nda 1949'da Çin Komünist Partisi tarafından yenilgiye uğratılmasına rağmen Chiang Kai-shek, Tayvan'da sürgünde bulunan Çin Cumhuriyeti hükümetine liderlik etmeye devam etti ve bu hükümet, ABD'nin önemli bir Soğuk Savaş müttefiki haline geldi. Soğuk Savaş

bölgedeki tüm ABD kuvvetlerine komuta etmişti. Mountbatten, 7 Ekim'de Hindistan'a geldi ve SEAC resmi olarak 15/16 Kasım gece yarısı Delhi'de ortaya çıktı. SEAC merkezi Nisan 1944'te Seylan'daki Kandy'ye taşınmıştır.

SEAC için ilk kara kuvvetleri harekât alanı Hindistan, Burma, Seylan, Malaya, kuzey Sumatra adaları ve saldırı operasyonları için Siam idi. 15 Ağustos 1945'te bu alan, Hollanda Doğu Hint Adaları'nın geri kalan kısımlarını ve Fransız Hindiçin'nin güney kısmını içerecek şekilde genişletildi. 1946'da ikinci ve son komutanı Korgeneral Montagu Stopford'un yönetiminde işleyişine devam etti. Zaman içerisinde bölgede ortak bir komuta sistemine ihtiyaç duyulmadığı değerlendirildiğinden SEAC feshedildi. SEAC bölgede ortaya çıkan ilk çok taraflı teşkilattı. Bunu kısa süre sonra SEATO takip etti.

Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı - SEATO

Kısaca ifade etmek gerekirse SEATO'nun amacı, bölgede komünizmin yayılmasını önlemekti. Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı[181] olarak isimlendirilmesine rağmen, güneydoğu Asya'dan yalnızca iki ülke bu paktın üyesi konumundaydı. Diğer Malay kökenli bölge ülkeleri ittifaka katılmamayı daha doğru bulmuşlardır.[182] Filipinler, kısmen ABD ile olan yakın ilişkilerinden dolayı ve kısmen de yeni ortaya çıkan bölgesel komünist

sırasında Chiang Kai-shek ve Tayvan'daki rejimi, Amerika'nın özellikle Asya'da komünizmin yayılmasına karşı yürüttüğü çevreleme politikasının bir parçası olarak ABD'den önemli ölçüde askeri koruma ve ekonomik yardım aldı. ABD, Chiang Kai-shek'in liderliğindeki Tayvan'ı, özellikle Mao Zedong yönetiminde Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, bölgede komünizmin yayılmasına karşı stratejik bir siper olarak gördü. Chiang Kai-shek'in Tayvan'ı, komünizm karşıtı sadık bir kale ve Doğu Asya'daki Soğuk Savaş dinamiklerinde kilit bir oyuncu haline geldi. ABD'nin Chiang Kai-shek ve Tayvan'a verdiği destek, Sovyetler Birliği'nin etkisine ve komünizmin küresel olarak yayılmasına karşı koymaya yönelik daha geniş bir stratejinin parçasıydı. Chiang Kai-shek'in Tayvan'ı, Çin anakarasından ayrı bir varlık ve Batı yanlısı, anti-komünist bir devlet olarak muhafaza etmedeki rolü, Asya'daki Soğuk Savaş jeopolitik manzarasının çok önemli bir yönüydü.

181 Southeast Asia Treaty Organization.

182 Tony Stockwell, 'Forging Malaysia and Singapore: Colonialism, Decolonization and Nation-Building', Ed. W. Gungwu. *Nation-Building: Five Southeast Asian Histories*, (Singapore, ISEAS Publications Institute of Southeast Asian Studies, 2005), s. 198.

tehdidin Filipinleri tehdit etme konusundaki endişesi nedeniyle paktın bir üyesi olmuştur. Benzer şekilde Tayland, Güney Çin bölgesindeki Yunnan Eyaletinde yeni kurulan Tayland Özerk Bölgesi'ni öğrendikten sonra, Çin komünizminin Tayland topraklarına yıkılma endişesinden dolayı ittifaka katılmıştır. Bölgenin geri kalanı ise komünizmin iç istikrar tehdidi oluşturması konusunda çok daha az endişeye sahipti. Myanmar ve Endonezya, kuruluşa katılmak yerine tarafsızlıklarını korumanın daha doğru olacağını düşünmüşlerdir.[183] Zira Endonezya için SEATO, sadece askeri bir pakt olarak değerlendirilmiştir. Malaya (Singapur dahil), organizasyona resmi destek vermeyi politik olarak güç bulsa da, Britanya ile olan güçlü bağları nedeniyle önemli gelişmelerle de ilgilenmişti.[184]

I. Çinhindi Savaşı 1946 ile 1954 yılları arasında, Fransa ve destekçileri ile Kuzey Vietnam ve destekçileri arasında, Çinhindi'nde meydana gelmişti. Yenilgi sonrası 1954'teki Cenevre Konferansı neticesinde Fransa, Vietnam, Kamboçya ve Laos'tan çekilme kararı almıştı.[185] Bu şekilde bu devletlerde bu konferansta imzalanan anlaşmalar neticesinde bağımsızlıklarına kavuşmuşlardı. Buna mukabil Vietnam, 17. Enlem sınır olmak üzere Kuzey ve Güney olarak ikiye bölünerek varlığını devam ettirmesi, anlaşma maddelerinden birisiydi.

Fransızların bölgeden çekilmesinden sonra Cenevre Anlaşmasının şartlarına göre, Vietnam, Kamboçya ve Laos'un herhangi bir uluslararası askeri ittifaka katılmaması gerekiyordu. Ancak bu ülkeler SEATO kapsamında korunan ve gözlemci statüsü sahibi olan bölge devletleri olmuştur. SEATO üye devletlerinin çoğu, bölge dışında bulunan ancak bölgeye veya kuruluşa ilgisi olan ülkelerden oluşuyordu. Avustralya ve Yeni Zelanda,

[183] Robert H. Taylor, 'British Policy Towards Myanmar and the Creation of the Burma Problem', Ed. N. Ganesan & K. Y. Hlaing. *Myanmar State, Society and Ethnicity* (Singapore, ISEAS Publishing Institute of Southeast Asian Studies, 2007), s. 86.

[184] Robyn Lim, 'East-West and North-South', Ed. A. Broinowski. *Understanding ASEAN* (Lonndon, Macmillan, 1982), s. 241.

[185]William Macmahon Ball, 'Political Re-Examination of Seato', *International Organization*, 12/1, (1954), s.17.

Pasifik'teki coğrafi konumlarından dolayı Asya işleriyle ilgilenmekteydiler.[186] İngiltere ve Fransa, bölgede uzun süredir devam eden kolonilere sahipti ve Çinhindi bölgesindeki gelişmelere emperyalist politikaları gereği ilgi duymaktaydı. Pakistan için ise bu pakt, Hindistan'a karşı başlattığı toprak mücadelesinde destek alma potansiyeline sahipti. Ayrıca, ABD yönetimi güneydoğu Asya'nın komünizmle olan mücadelede son derece stratejik bir sınır olduğuna inanıyordu. Bu nedenle de SEATO'yu küresel Soğuk Savaş'ın sınırlandırma politikası[187] için gerekli görmekteydi.[188]

Teşkilatın merkezi Bangkok'da kurulmuş olan SEATO'nun, sadece birkaç resmi işlevi bulunmaktaydı. Pakt çerçevesinde askeri kuvvet bulunmamaktaydı. Ancak örgüt her yıl üye ülkelerle birlikte askeri tatbikatlar düzenleyebilmiştir. Komünist tehdidin, doğrudan bölge devletlerini hedef alarak bir iç yıkıma maruz kalmasını önlemek amacıyla bu pakt, güneydoğu Asya ülkelerinin ekonomik temellerini güçlendirmeye ve yaşam standartlarını yükseltmeye de çalışmıştır. Kültürel, dini ve tarihi konularda çeşitli toplantıları ve sergileri desteklemiştir. ABD, Vietnam'ı yeniden bir araya getirmeyi amaçlayan ve Cenevre Anlaşmalarında yapılması kabul edilen 1956 seçimlerinde birleşimi reddetme nedeni olarak, bu örgütü bahane göstermiştir. Bunun yerine komünist Kuzey Vietnam ve Güney Vietnam arasındaki ayrımı, 17. paralelde sürdürme ısrarını devam ettirmiştir.

Soğuk Savaş döneminde güneydoğu Asya'da ortaya çıkan krizde belki de en az dikkat çeken teşkilat, SEATO'dur.[189] Bölge ülkelerince Çin ile ilişkilerin kurulmaya başlanması, Vietnam savaşından sonra Çinhindi'nde ortaya çıkan yeni düzenlemelerde önemli bir faktör haline gelmiştir. Vietnam savaşının kaybedil-

[186] Anthony Milner, 'Afterword: ASEAN in Our National Imagination'. Ed. S. P. Wood & B. He. *The Australia-ASEAN Dialogue: Tracing 40 Years of Partnership*, (New York, Palgrave and Macmillan, 2014), s. 228.
[187] Sınırlandırma (Çevreleme politikası), ABD'nin, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikasına karşı izlediği askeri, ekonomik ve diplomatik unsurlar içeren dış politika stratejisidir.
[188] Edward I. Brodkin, 'United States and to India and Pakistan: The Attitudes of the Fifties', *International Affairs*, 43/4, (1967), s. 675.
[189] Ronald C. Nairn, 'SEATO: A Critique', *Pacific Affairs*, 41/1, (1968), s. 5.

mesi ve ABD'nin Çin ile ilişkilerini geliştirme politikasına geçmesi ile birlikte Tayland, SEATO'yu yürürlükten kaldırmak için bölgesel baskıya boyun eğmeye başlamıştır. Zira SEATO, yalnızca Vietnamlı komünistler ile olan ilişkileri daha da kötüleştiren görünür bir Amerikan taahhüdünün bölgedeki son sembolü haline dönüşmüştü. Filipinler örneğinde ise, dış politikayı belirleme sürecinde de benzer bir ivme yaşanmıştır. Dışişleri Bakanı Marcos, Çin ile ilişkilerini geliştirme niyetini resmi olarak 7 Ekim 1974'te ABD'ye ve diğer SEATO üyelerine iletmişti. Saygon,[190] kuzey Vietnam'ın eline geçmek üzere olduğu bir dönemde Marcos, 11 Nisan 1975'te Güney Vietnam'daki durumun, Filipinler'i kendi güvenlik ve kalkınma politikalarını gözden geçirmeye zorladığını ifade etmiştir.[191]

SEATO'yu ortadan kaldırma kararı ile bölgesel ve küresel olarak ortaya çıkan mevcut konjonktüre adapte olmak istenmişti. Pakt, Yirminci Konsey toplantısını 24 Eylül 1975'te New York'taki Birleşmiş Milletler misyonunda gerçekleştirmiş ve bu toplantı sırasında paktın geleceği değerlendirilmiştir. SEATO Konseyi, basit bir dille değişen koşullar karşısında örgütün sona ermesi gerektiğine karar vermişti. Bu karar oybirliğiyle tüm üyeler tarafından alınmıştır. SEATO Genel Sekreterinden resmi olarak kararı uygulamak amacıyla gerekli adımları belirleyecek bir plan hazırlaması istenmiş ve mevcut SEATO projelerinden bazılarının iki taraflı olarak devam ettirilerek elde tutulma

[190] Saygon'un adı, Vietnam Savaşı'nın sona ermesi ve Vietnam'ın komünist yönetim altında yeniden birleşmesinin ardından 1976 yılında resmi olarak Ho Chi Minh City olarak değiştirildi. 1945 yılında Ho Chi Minh'in Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'ni doğuran Bağımsızlık Bildirgesini okumasının ardından, Merkezi Güney Departmanı Ağustos 1946'ya kadar Saygon-Gia Dinh için yeni isim olarak 'Ho Chi Minh'in kullanılmasını önerdi. Ancak, Saygon'daki savaş ve siyasi karışıklık yılları boyunca, bu niyet 1975 sonrasına kadar resmi olarak onaylanmadı. Vietnam Savaşı'nın sona ermesi ve 1975'te yeniden birleşmeyle birlikte, Ulusal Meclis tarafından 2 Temmuz 1976'da Saigon'un adının Ho Chi Minh City olarak değiştirilmesi için resmi bir karar alındı. İsim değişikliği Kuzey'in Güney üzerindeki başarısının bir ifadesiydi ve eski Saygon'da yaşayanlar için gönüllü bir kabul değildi. Birçok Saygonlu isim değişikliğinden sonra ülkeden kaçtı, ancak bugün iki isim hem yerel halk hem de ziyaretçiler tarafından siyasi çağrışımlar olmaksızın birbirinin yerine kullanılmaktadır.

[191] Nicholas Khoo, *Collateral Damage: Sino-Soviet Rivalry and the Termination of the Sino-Vietnamese Alliance*, (New York, Columbia University Press, 2011), s. 117.

imkânının olup olmadığının genel Sekreterlik tarafından araştırılması talep edilmiştir.[192] SEATO Konsey Temsilcilerinin son toplantısı ise 22 Haziran 1977'de yapılmıştır. SEATO, resmi olarak 30 Haziran 1977'de lağvedilmiştir.

Association of Southeast Asia - ASA

Güneydoğu Asya Birliği, Temmuz 1961'den Ağustos 1967'ye kadar güneydoğu Asya'daki çalkantılı ve gergin siyasi ortamda ortaya çıkmış ve faaliyet göstermiştir. Bu ittifakın önemi ise bölgesel bir ittifak modeli olması hasebiyle bölge devletlerinin öncülüğünde ve girişimleriyle teşkil edilmiş bir teşkilat olmasıdır. Ağustos 1967'de ASEAN'ın teşkil edilerek çalışmalarına başlamasına kadar ASA, mevcut vazifesini devam ettirmiştir. Ancak ASA, çok başarılı bir teşkilat olamamıştır. Buna rağmen bölgesel bir ittifak düşüncesinin, özellikle bölge ülkeleri tarafından ilk kez somutlaştırılması, ASA'nın Güneydoğu Asya bölgeselciliğine yaptığı en büyük katkı olmuştur.

Bu birlik güneydoğu Asya devletleri arasında, ABD veya Çin tarafından domine edilen dış politikalardan ziyade, bölgesel anlamda, bireysel ve kolektif açıdan şekillenmiş bir birlik olarak ortaya çıkmıştı. ASA, başlangıçta Malaya (Malezya), Filipinler ve Tayland arasında tesis edildi. Bu üç devlet, güneydoğu Asya'da yeni bir uyanış dönemi ve gerçek manada bir ekonomik sıçramanın eşiğindeydiler. ASA'nın amacı barış, özgürlük, sosyal adalet ve ekonomik refah seviyesinin bölge devletleri arasında yükseltilmesi olarak değerlendirilmişti. ASA ittifakı, kendisinin siyasal olmayan karakteri üzerinde vurgu yapmasına rağmen, bölgedeki komşu ülkelerin birçoğu bu yeni ittifaka karşı sessiz kalmış ve gözlemci olarak bu birliğin çalışmalarını takip etmeyi kendi politikaları açısından daha uygun görmüşlerdi. Filipinler hükümetinin Malezya'nın Sabah ve Sarawak eyaletleri vasıtasıyla genişlemesi durumunu, güneydoğu Asya'daki İngiliz kalıntılarını sağlamlaştırmak için düşmanca bir girişim olarak görmesi, ASA'nın geleceği için olumsuz bir durum meydana getirmişti.

[192] Leszek Buszynski, 'SEATO: Why It Survived until 1977 and Why It Was Abolished', *Journal of Southeast Asian Studies*, 12/2, (1981), s. 287-296.

Filipinlerin, yeni kurulan Malezya'yı tanımaması ve Endonezya'nın Malezya'ya karşı *konfrontasi* politikasına geçerek ilişkilerin kötüleşmesi, ASA'da ciddi bir çıkmaz meydana getirmişti. Esasen ASA üyesi olan hükümetlerin 1961-1967 döneminde bölgesel manada karşılaştıkları en büyük mesele, eski bölgesel koloni sahipleriyle ve özellikle de ABD ile olan işbirliğiydi. ABD cephesinden ASA'nın bölgede güçlü olması yönünde yapılan açıklamalar ve değerlendirmeler, koloni mantığının halen devam ettiği şeklinde yorumlanmış, ABD'nin ise sözde bu iyi niyet fikirleri bu koloni mantığının kanıtı olarak görülmüş ve bölge devletlerinin bu girişime mesafelerini korumalarına neden olmuştu. Bu teşkilat, Filipinler'in sonraları Malezya Federasyonu'na katılan Sabah'a karşı olan hak iddiaları nedeniyle işlevsiz hale gelmiştir. Soğuk Savaş'ın bölgede çatışmalara dönüşmesi ile ortaya çıkan kaotik ortam, ASA'nın bölgesel anlamda güçlü bir teşkilat olmasını da engellemiştir.[193]

Maphilindo Mushwara

1963 yılında ortaya çıkmış olan Maphilindo, Malaya, Endonezya ve Filipinler arasında, Malay milliyetçiliği fikrine siyasi bir ifade kazandırmak amacıyla tasarlanan bir organizasyondu.[194] 1950'lerde ve 1960'larda, güneydoğu Asya ülkeleri arasında çeşitli ikili anlaşmazlıklar görülmeye başlanmış ve daha önce bölgesel çok taraflı bir çerçeve oluşturma girişimleri de bu anlaşmazlıklar nedeniyle başarısız olmuştu. Bunlardan bir tanesi SEATO, diğeri ise 1961'de kurulan Güneydoğu Asya Birliği (ASA) idi. Güneydoğu Asya ülkeleri için, SEATO ve ASA'nın başarısızlığı olumsuz girişimler olarak değerlendirilmiştir. Ancak yine bu deneyimler, birbirlerinin iç işlerine müdahale etmeme ilkesi çerçevesinde ilişkilerin yürütülmesine ve birbirlerine karşı güç kullanmama gibi sosyo-politik uyum gerektiren

[193] Vincent K. Pollard, 'ASA and ASEAN, 1961-1967: Southeast Asian Regionalism', *Asian Survey*, 10/3, (1970), s. 244-255.
[194] Philip Darby, 'Stability Mechanisms in South-East Asia: I. Prospects for Regionalism', *International Affairs*, 49/1, (1973), s. 31.

politikaların gelişimine ilişkin önemin daha da gözle görünür hale gelmesine neden olmuştur.[195]

1960'larda güneydoğu Asya ülkeleri arasındaki ikili ilişkiler son derece sorunlu bir noktadaydı.[196] Ayrıca bölge ülkeleri için bir diğer önemli mesele ise, ulusal bağımsızlıklarını sürdürebilme konusunda ABD'ye nasıl ve ne kadar güvenebilecekleri düşüncesiydi. Filipinler'in dış politikasında, bir Amerikan uydusu olduğu izlenimini tersine çevirmek gibi bir gayesi de bulunmaktaydı. Filipinlerin bu durumu, Maphilindo fikrinin ortaya çıkmasındaki önemli faktörlerden birisini teşkil etmektedir.[197] Maphilindo, üç ülke isminin ilk hecelerinden - Malaya'dan "Ma", Filipinler'den "Phil" ve Endonezya'dan "Indo" hecelerinin bir araya getirilmesi ile - oluşturulmuştu. Daha sonra ise "istişare" anlamına gelen "Mushwara" kelimesi Maphilindo'ya eklenmiştir. Karşılıklı istişarelerde bulunmak üzere üç ülkenin küçük bir sekretaryasının olması değerlendirilmiştir. Maphilindo esasında Filipinler devlet başkanı Macapagal'ın bir projesi olarak ortaya çıkmıştır.[198] Bölgede aynı etnik yapıya sahip ülkelerin, birbirlerine daha da yakınlaştıracak bir formül olarak düşünülmüş, bu sayede çatışma konuları ortadan kaldırılarak ve bölge içi iletişimin arttırılması hedeflenmiştir.

Maphilindo, bölgeselcilik manasında potansiyel olarak yapıcı bir adım olarak değerlendirilmektedir. Zira bu teşkilatın öncesinde Sukarno bölgesel oluşumlara katılmama gibi bir politika takip ediyordu. Sukarno, Endonezya'nın Asya'daki politikalarının yalnızca ikili ilişkiler çerçevesinde gelişmesi gerektiği düşüncesine sahipti. Bunun tersine Maphilindo, Endonezya'nın teşkilatın kurucu devleti olması nedeniyle, daha bütünleyici

[195] Hiro Katsumata, 'Reconstruction of Diplomatic Norms in Southeast Asia: The Case for Strict Adherence to the ASEAN Way', *Contemporary Southeast Asia*, 25/1, (2003), s. 114-115.
[196] N. Ganesan, 'Rethinking ASEAN as a Security Community in Southeast Asia', *Asian Affairs: An American Review*, 21/4, (1995), s. 212.
[197] S. Rose, 'Asian Nationalism-The Second Stage', *Royal Institute of International Affairs*, 43/2, (1967), s. 287.
[198] M. B. Khalid, 'Whither Maphilindo Mushwara?', *Pakistan Horizon*, 18/2, (1965), s. 152.

Asya politikalarına katılma konusunda istekli olduğunu da ilan etmiş oluyordu.[199]

Sukarno, zaman içerisinde Çin'in anakara üzerinde tartışmasız hegemonya kazanacağını öngörmekteydi. Ama aynı zamanda SEATO nedeniyle o dönemde bölgede mevcut olan batılı devletlerin bölgeden geri çekilmesinden sonra ortaya çıkacak güç boşluğunu doldurma konusunda, Çin'in Endonezya'nın hareket özgürlüğü ve siyasi durumu için tehlike de oluşturabileceği fikrindeydi. Bu nedenle Sukarno, Malay etnik kökeninden üç ülke olan Filipinler, Malaya ve Endonezya'yı birleştiren, kurumsallaşmış ve silah gücüne de sahip bir Maphilindo'nun, bu muhtemel tehdide karşı etkili bir denge oluşturabileceğini düşünmüştür. Bu strateji, Sukarno'nun hem kendisinin hem de o dönem dünyadaki en kalabalık beşinci ülke olan Endonezya'nın politikalarına da uygun düşüyordu.[200] Maphilindo, Pekin'in bölgeye olan emellerine karşı uzun menzilli bir siper olarak değerlendirilmişti. Maphilindo'ya dair spekülasyonlar ve umutlar, *konfronrtasi* politikasının Endonezya tarafından başlatılması ile ortadan kalkmıştır.[201]

Filipinler'in ise Borneo ile ilgili çekinceleri bulunmaktaydı. Zira Singapurlu Çinlilerin Kuzey Borneo'ya ve bu nedenle yalnızca 30 km uzaklıktaki Filipinler'e kolay erişiminden kaynaklı artan komünist tehdit, onların bölgesel ittifaklara girme ve Çin'e karşı bir güvence oluşturması açısından önemli görülmüştü. Gerçekte ise, Malaya yerine geçirilecek olan Malezya önerisine karşı çıkmaları ve ardından Maphilindo girişimi bu korkuyu yansıtmaktaydı. Bununla beraber, Singapur'daki komünist faaliyetlerin Filipinler'i etkilemekte olduğu iddia edilmekteydi. Buna rağmen, Endonezya komünistlerinden Filipinler'e gelen tehlike konusunda pek açıklama yapılmamış ya da eleştirilmemişti. Filipin hükümeti, *Maphilindo Mushwarah'*ın

[199] B. K. Gordon, 'The Potential for Indonesian Expansionism', *Pacific Affairs*, 36/4 (1963), s. 391.
[200] A. Taylor, 'Sukarno: First United Nations Drop-Out', *International Journal*, 20/2, (1965), s. 206-213.
[201] R. S. Milne, 'Malaysia', *Asian Survey*, 4/2, (1964) s. 695.

bölgesel sorunlara çözüm getirebilme potansiyeline inanmaktaydı.[202] O dönemki güncel bölgesel meselelerin üzeri kapatılarak teşkilatın tesis edildiği söylenebilir. Bununla birlikte Filipinler tarafından, Çinli komünistler son derece tehlikeli görülürken, Endonezyalı komünistler çokta tehlikeli görülmemişti. Bu nedenle esas çekincenin Çinlilerden kaynaklandığı varsayımı yapılabilir. Maphilindo, ekonomik gelişme ve serbest bir danışma sistemi içinde sosyal ve kültürel ilişkiler teşkil etmeyi amaçlamıştı. Kurucu üç ülke, Maphilindo'yu her seviyede sık ve düzenli istişareler amacıyla kullanma konusunda uzlaşmaya varmışlardı.[203]

31 Ağustos 1963'te yapılması planlanan Malezya bağımsızlık ilanı, Filipinler'in ve Endonezya'nın sert muhalefeti nedeniyle bir süre daha ertelenmek zorunda kaldı. Manila'nın bağımsız bir Malezya'ya karşı tutumu, güneydeki Sulu'nun son sultanından gelen karmaşık bir miras zincirine dayalı bir iddia olan Sabah'ın kendi parçası olduğu iddiasıyla sertleşmişti.[204] Aynı zamanda konu, Uluslararası Adalet Divanı'na göndermek için uygun da görülmemişti. Buna rağmen şu hususta belirtilmelidir ki,

---

[202] H. B. Jacobini, 'Fundamentals of Philippine Policy Toward Malaysia', *Asian Survey*, 4/11, (1964), s. 1150.

[203] R. Butwell, 'Malaysia and Its Impact on the International Relations of Southeast Asia', *Asian Survey*, 4/7, (1964) s. 943.

[204] Malezya ve Filipinler arasındaki Sabah anlaşmazlığı, Borneo adasının kuzey ucunda yer alan ve Malezya'nın ikinci büyük eyaleti olan Sabah'ın egemenliği etrafında dönmektedir. Anlaşmazlığın tarihi kökleri 19. yüzyıla, güneydoğu Asya'da bir takımada olan Sulu Sultanlığı'nın 1878 yılında, daha sonra İngiliz Kuzey Borneo Şirketi'ni kuran Avrupalı tüccarlarla ticari bir sözleşme imzalamasına kadar uzanmaktadır. Bu anlaşma kapsamında sultanın Sabah'ı kiraladığı mı yoksa devrettiği mi konusunda tartışmalar vardır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sabah, İngiliz kontrolü altına girdi ve daha sonra 1963 yılında, sultanlığın egemenliğini Filipinler'e bırakmasına rağmen Malezya'ya katıldı. Malezya hükümeti, Sultanın soyundan gelenlere yıllık ödeme yapmayı kabul etti, ancak Filipinler'den silahlı bir klanın 2013 yılında Sabah'ı işgal ederek bölgeyi talep etmesinin ardından bu ödemeler durduruldu. Çatışma, Malezya güçlerinin işgale karşılık vermesiyle tırmanmış ve kayıplara yol açmıştı. Anlaşmazlık hukuki mücadelelere de yol açmış, bir Avrupa mahkemesi Malezya'nın tazminat olarak yaklaşık 15 milyar dolar ödemesine hükmetmiş, bu karar daha sonra Paris temyiz mahkemesi tarafından reddedilmişti. Her iki ülke de uzun süredir devam eden toprak anlaşmazlığını ele almanın yollarını ararken, sorun çözülmemiş olarak kalmaya devam etmektedir.

Filipinler'in Malezya ile problemlerini dostane bir şekilde çözüme kavuşturması bekleneceğinden, yeni Federasyon'a karşı tek ciddi muhalefet ise Endonezya'dan gelmiştir.[205]

Endonezya'nın Sukarno idaresinde geçirdiği süre boyunca (1966-90) bölgesel politikaları genel olarak değişmemiştir.[206] Maphilindo, Endonezya'nın Sukarno rejimi altında Malaya'ya karşı çatışma politikası yürütmeye başlamasından hemen sonra artık geri dönülmez bir çıkmaza girdi.[207] 1964 yılının başında iki ay boyunca, Malezya'nın Maphilindo komşusu olan Endonezya ile ilişkileri, bölgesel üst düzey toplantılarda tartışma ve müzakerelerin odak noktası haline dönüşmüştü.[208] Maphilindo üç Malay kökenli devleti sonsuza dek birbirine bağlama amacındaydı. Ancak tüm bu adımlar, Eylül 1963'ün ortalarında Malezya'nın ilan edilmesi üzerine varlığını daha fazla devam ettiremedi.[209]

Maphilindo, ihtilafları ele almak ve çözmek için yetersiz olduğunu hızlıca ispat etti ve böylece birlik üyeleri arasındaki şiddetli devletlerarası çatışmaları önlemek için kullanılamayacağı ortaya çıkmıştır. Maphilindo, tüm üyelerinin birbiri ile olan ihtilaflarından dolayı çalışamaz hale geldi. Bununla beraber Maphilindo, faaliyetlerine kısmen devam etse dahi, Malezya ile Endonezya arasında başlayan *konfrontasi* durumu sebebiyle birlik içerisinde politika geliştirme fonksiyonu işlemez hale geldi.[210] Bu birlik, acemiliği ve kurumsal eksiklikleri ile birlikte, bölgesel işbirliği ve çatışma engelleme için bir araç olarak daha geniş ve daha verimli bir bölgesel birliğe ihtiyaç olduğunu açıkça göstermiştir. Maphilindo ve önceki bölgeselcilik konusundaki girişimler, iletişim kanallarının zayıflığı nedeniyle de başarılı

[205] A. M. Taylor, 'Malaysia, Indonesia - and Maphilindo', *International Journal*, (1964), s. 155-171.
[206] R. Emmers, 'Regional Hegemonies and the Exercise of Power in Southeast Asia: A Study of Indonesia and Vietnam', *Asian Survey*, 45/4, (2005), s. 650.
[207] J. A. Kintanar, 'Long-Term Perspectives of ASEAN', *ASEAN Economic Bulletin*, 2/1, (1985), s. 1.
[208] F. L. Starner, 'Malaysia's First Year', *Asian Survey*, 5/2, (1965), s. 114.
[209] P. Lyon, 'The Foreign Policy of the Philippines: Continuity and Change', *The World Today*, 20/12, (1964), s. 539.
[210] Y. Ryu, 'Key Intra-ASEAN Bilateral Relationships: Opportunities and Challenges', Ed. C. B. Roberts, A. D. Habir & L. C. Sebastian. *Indonesia's Ascent, Power, Leadership, and the Regional Order,* (London, Palgrave Macmillan, 2015), s. 244-263.

olamamıştır. O dönem itibariyle çözülememiş – ki hâlihazırda çözülemeyeceğini de belirtmek gerekir- tarihi ve bölgesel sınır ve toprak meseleleri, yeni kurulan bölge devletleri arasındaki işbirliğinin tesis edilmesinde en önemli engellerden biri olarak ortaya çıkmıştır.

Maphilindo'yu esas itibariyle önemli kılan şey ise, bölgeselcilik kavramına ilişkin güneydoğu Asya'daki bölge devletlerine yaptığı yadsınamaz katkı olduğu değerlendirilebilir. Maphilindo üyesi devletler, farklılıklarını görmezden gelerek, birlik için bir araya gelme fikrini güneydoğu Asya'da somut hale getirmişlerdir. ASEAN ortaya çıkana kadar ASA ve Maphilindo, bölgede ortaya çıkmış iptidai teşkilatlar olarak belirtilebilir. Bu iki teşkilat dönemin şartlarına ve mevcut konjonktürüne ayak uyduramamış, kendilerini dönüştürememiş ve bunun doğal bir sonucu olarakta gelişme kaydedememişlerdir.

4. Bölüm:
Bölge Dışı Güçler

ABD

ABD'nin erken dönemlerden itibaren güneydoğu Asya'ya emperyal bir ilgisi bulunmaktaydı. Bu nedenle de ASEAN'ın farkına erken dönemlerde varmıştır. Ayıca 1977'de ASEAN'da Diyalog Ortağı statüsünü kazanmış, jeopolitik bakış açısına bağlı olarak, ABD'nin güneydoğu Asya'daki rolü ve istikrarlı bir uluslararası düzene katkıda bulunması, çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bölgesel güç dengesi için bir temel olmuş "iyi huylu bir hegemonya" veya "emperyalizm" olarak tanımlanmıştır. Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, 1945'ten bu yana ABD'nin güneydoğu Asya'da uluslararası ilişkiler üzerinde en büyük dış etkiyi elinde tuttuğu bir gerçektir. Amerikan küresel siyasi ve Soğuk Savaş komünizmini içeren askeri stratejisinin uygulanması, tüm güneydoğu Asya'nın politik ve ekonomik gelişimini etkilemiştir. Bu stratejinin odağı Amerikan güvenlik çıkarlarıdır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, Sovyetler Birliği ile meydana gelen iki kutuplu bir dünyanın meydana getirdiği küresel tehdit, artık ABD-Güneydoğu Asya ilişkilerinin temelini oluşturmamaktadır.[211] Soğuk Savaş'ın ardından ABD'nin bölgesel politikası, 1993'te Clinton'un üçayaklı bir Pasifik topluluğu vizyonu olarak ifade ettiği belirsiz, gevşek bir şekilde formüle edilmiş, stratejik bir kavram olarak ortaya atılmıştır. Bunlar ekonomik büyüme, politik demokrasi ve güvenlik meselelerini teşkil etmektedir.

Güneydoğu Asya'daki Amerikan Soğuk Savaş sonrası stratejisinin jeo-ekonomik boyutu, Amerikan uluslararası ticaret gündemini ve yatırım liberalleşmesini ilerletme çabalarıyla karakterize edilmiştir. Bu durum, güneydoğu Asya'da ikili ticaret anlaşmaları ve Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) yapısının açık ve kapsayıcı Pasifik bölgeselciliği şeklinde genişletilmesi ile sağlanmıştır. George Bush'un yönetimi, Çin'in yükselişini hızlı fark etmiş ve bu nedenle, ASEAN bölgeselleşmesine daha fazla dikkat çekmiştir. İlk olarak, 2006 ASEAN-ABD Ticaret ve Yatırım Çerçevesi Anlaşması (TIFA) ile ABD-ASEAN ekonomik ilişkilerini güçlendirmiştir. 2006 yılında ABD, ASEAN'ın en büyük ihracat pazarıydı ve Japonya ile ASEAN'ın en büyük ikinci ithalat kaynağı olarak ilişkilerini genişletti. ABD, ASEAN'da doğrudan yabancı yatırım kaynağı olarak Japonya'dan sonra ikinci sırada

[211] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 45.

yer almıştır. ASEAN + 3 (Çin, Japonya ve Güney Kore) düzenlemelerini veya önerilen Doğu Asya Ekonomik Topluluğunu (EAEC), kapalı ve dışlayıcı bölgeselcilik olarak görmektedir ve bu şekilde değerlendirdikleri için de bu girişimlere muhalefet göstermektedir.[212]

Soğuk Savaş'ın sona ermesine rağmen, ABD'nin bölgedeki üstün iktidar gücünün devamı veya güç dengesi ve dengeleyici olarak kendi güvenlik çıkarlarının, bölgeye ve bölgenin tamamına stratejik açıdan sürekli erişim sağlaması ile ilişkili olduğu ve bunun gerekli olduğu ABD tarafından değerlendirilmektedir. Bu durum, Japonya merkezli ancak güneydoğu Asya'da üslere dayanmayan yerler ile Filipinler ve Tayland ile geleneksel ittifaklar ve Singapur ile stratejik ortaklık sahibi olan ABD'nin 7. Filosu tarafından sağlanmaktadır.[213] Güneydoğu Asya'daki ABD güvenlik ilişkileri modelindeki büyük bir boşluk, Endonezya ordusunun insan hakları sicilinden dolayı Endonezya ile savunma ilişkilerinde bozulmaya neden olmuştu. Savunma ilişkileri, Endonezya Cumhurbaşkanı Yudhoyono'nun demokratikleşme yönetiminde 2006 yılına kadar tamamen restore edilmiştir.

11 Eylül saldırısı ve terörle mücadele, güneydoğu Asya'da ABD'nin terörle mücadeleye katılımını ve desteklenmesini de sağlamıştır. ABD ve güneydoğu Asya ülkelerinin terörist faaliyetlere karşı ortak bir mücadeleye katılması, çeyrek asırdan fazla bir süre sonra ABD'nin güneydoğu Asya'daki çıkarlarının Amerikan hükümeti tarafından görülebildiği anlamına da gelmekteydi. Güneydoğu Asya halklarının ABD'nin güneydoğu Asya'daki teröre karşı savaşındaki liderliği, özellikle Irak'ın işgali ile bağlantılı olarak, Müslüman nüfus tarafından şiddetle eleştirmişti. Aynı zamanda, güneydoğu Asya liderlerinin çoğunun küçük ulusların güvenliği için bir siper olarak gördüğü Birleşmiş Milletler'in otoritesini ve meşruiyetini baltalayan, büyük

[212] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 46.

[213] ABD 7. Filosu stratejik açıdan önemlidir, çünkü Hint-Pasifik bölgesinde sürekli bir ileri mevcudiyetini sürdürür ve harekat alanı, güvenlik işbirliği anlaşmaları gibi çeşitli angajman faaliyetleri yoluyla bölgesel istikrarı ve deniz güvenliğini destekler. 7. Filo, 124 milyon kilometrekareyi aşan sorumluluk alanıyla ticaretin serbest akışının sağlanmasında ve bölgede barışın korunmasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca filo, doğal afet veya askeri operasyonlarda müşterek komuta sağlamakta ve bölgedeki operasyonel deniz kuvvetlerine destek vermektedir.

güç tek taraflılığı konusunda endişeli olan Müslüman olmayanlar tarafından da bu durum şiddetle kınanmıştır.

Terör konusunda Irak'a ve Afganistan'a karşı savaş açarak bütün Amerikan politik ilgisini bu bölgelere yoğunlaştırması, ABD'nin Çin'in bu boşluğu doldurmasına izin vererek, daha geniş ve uzun vadede belki de daha önemli çıkarlarını ihmal ettiğinin göstergesi olmuştur. ABD'nin güneydoğu Asya'nın gerçek çıkarlarına karşı kendi menfaatlerini öncelemesi, güneydoğu Asya devlet adamlarını Amerikan etkisinin azaldığı bir geleceğe karşı dikkatini çekmiştir. Bu nedenle korumaya veya dengelemeye ihtiyaç duydukları için, Çin'in yumuşak güç politikaları vesilesiyle, bunun bir fırsata dönüştürülmesi amaçlanmıştır.

ABD, ASEAN'ın diğer diyalog ortaklarının aksine, ASEAN Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nı (TAC) imzalamayı başlarda reddetmişti. ABD Devlet sekreteri, ASEAN Bakanlar Sonrası Konferansı'na veya ASEAN Bölgesel Forumu'na 2007'de katılmadığında, Amerika'nın bu politikasının güneydoğu Asya ile ilişkilerini kesmeye başladığına işaret ettiği şeklinde yorumlanmıştır. ABD Başkanı ASEAN-ABD resmi diyalog ortaklığının 30. yıldönümünü kutlamak için ASEAN-ABD zirve toplantısını, iki kez vaat etmiş ve sonrasında da iptal etmişti. Ayrıca ABD Doğu Asya ve Pasifik Devlet Sekreteri yardımcısı, 20. ASEAN-ABD diyaloğunda yer almamıştı. Devamsızlıkların veya iptallerin makul bahaneleri olsa da genel izlenim, esasında ASEAN önceliğinin, ABD resmi söylemin belirttiği kadar yüksek olmadığıydı. Yani ABD için ASEAN, artık ciddi bir şekilde önem verilecek kadar yeterli bir kurum olarak değerlendirilmemeye başlanmıştır.[214]

ABD'nin teröre karşı mücadelede verdiği önceliğin, güneydoğu Asya'daki demokratikleşme ve insan hakları politik gündemine desteği olumsuz bir şekilde etkilediği de değerlendirilmektedir. ABD, teröre karşı savaştığını iddia ederken ASEAN coğrafyasında yalnızca şüphelilere değil, aynı zamanda sivil toplum savunma gruplarına ve muhalif demokratik aktivistlere de uygulanan iç güvenlik düzenlemelerine göz yummaktadır.

[214] A. Croissant & P. Lorenz, *Comparative Politics of Southeast Asia An Introduction to Governments and Political Regimes*, (Cham, Springer International Publishing, 2018).

ABD, Filipinler ve Tayland ordularının siyasi ve insan hakları ihlallerine rağmen, ABD'nin bu ülkelerle ittifakını sürdürme arzusu veya bir zamanların canlı olan demokrasilerinin aşınması karşısındaki sessizliği karşısında, Myanmar darbesine ve cunta yönetimine karşı ABD tepkisi bir tezat oluşturmaktadır. Bu ise ABD dış politikasının göreceliğinden kaynaklanmaktadır. Küresel menfaatleri ABD siyasetini şekillendirmektedir ve ABD'nin mevcut bir kazanım görülmesi karşısında anti demokratik oluşumları rahatlıkla görmezden gelebildiği veya desteklediği ifade edilebilir.

1967'de kuruluşundan bu yana, ASEAN-ABD diyalog ilişkileri, siyasi ve güvenlik konularında görüş alışverişinden, ASEAN Politik-Ekonomik-Kültürel alanlarında geniş bir yelpazede işbirliğini geliştirmiştir. Kasım 2015'te Kuala Lumpur'da düzenlenen 3. ASEAN-ABD Zirvesinde, ASEAN-ABD diyalog ilişkilerinin stratejik bir düzeye yükseltildiği duyurulmuştu. Bu Stratejik Ortaklığın hedefleri ve vizyonu, 2016-2020 dönemi için ASEAN-ABD Stratejik Ortaklığını Uygulama Eylem Planının hayata geçirilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Diyalog ilişkilerinin geliştirilmesinin ardından ABD, 15-16 Şubat 2016 tarihlerinde ABD'nin Sunnylands, California'da ASEAN-ABD Özel Liderler Zirvesi'ne de ev sahipliği de yapmıştı.

ASEAN-ABD Zirvesi, ASEAN-ABD diyalog ilişkilerinin 40. Yıldönümünü kutlamak amacıyla 13 Kasım 2017'de Manila'da düzenlenmiştir. Bu olayı anmak için, ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence'in 20 Nisan 2017'de ASEAN Sekreterliği'ne ziyareti de dâhil olmak üzere bir dizi etkinlik düzenlenmişti. İki taraf arasındaki üst düzey ilişkinin en son yinelemesi ise, 4 Kasım 2019'da Bangkok / Nonthaburi'de 7. ASEAN-ABD Zirvesi'nin toplanmasıyla gerçekleşmiştir. Bu vesileyle liderler, yeni "ABD-ASEAN İnovasyon Çemberi" girişiminin duyurusunu memnuniyetle karşılamışlar ve bölgedeki altyapı projelerini desteklemek için "Kalkınmaya Yönelik Yatırımların Daha İyi Kullanımı" konusunun önemine bu toplantıda dikkat çekmişlerdir.

ABD, ASEAN Bölgesel Forumu'na (ARF), ASEAN Savunma Bakanları Toplantısı Plus'a (ADMM-Plus) ve Doğu Asya Zirvesi'ne (EAS) aktif katılımlarıyla siyasi güvenlik sütununda ASEAN ile etkileşim kurmaya devam etmektedir. Karşılıklı ilgi

alanları arasında deniz güvenliği, siber güvenlik vs. yanı sıra, terörizm ve insan kaçakçılığı (TIP) dahil olmak üzere sınır ötesi suçlarla mücadele yer almaktadır. Bu cephedeki en son girişimler arasında, 2–6 Eylül 2019 tarihlerinde güneydoğu Asya'nın uluslararası sularında gerçekleştirilen ilk ASEAN-ABD Denizcilik Tatbikatı ve 3 Ekim 2019'da Singapur'da düzenlenen ASEAN-ABD Siber Politika Diyaloğu girişimi de bulunmaktadır. ABD, güneydoğu Asya'da Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'na (TAC) Temmuz 2009'da, Tayland'da gerçekleştirilen ASEAN PMC + 1 oturumunda katıldı ve ASEAN'a özel Büyükelçisini atayan ilk Diyalog Ortakları arasında yer almıştır.[215]

2016 yılında, ABD Hükümeti'nin ASEAN ve üye devletlerle ekonomik ilişkiye yönelik stratejik çerçevesi olan "ABD-ASEAN Connect" başlatıldı. İş, enerji, inovasyon ve politika bağlantısı olmak üzere dört sütun etrafında düzenlenen girişim, bölgede halihazırda devam eden ve bununla birlikte gelecekteki ABD ekonomik faaliyetlerine yönelik stratejik bir odak sağlamaktadır. ABD-ASEAN Connect, ABD hükümetinin ve özel sektörün tüm kaynaklarını ve uzmanlığını, bölgedeki ekonomik angajmana ABD yaklaşımı oluşturmak için bir araya getirmektedir. Hem ABD hükümetinin hem de ABD özel sektörünün, ASEAN Ekonomik Topluluğu'nun başarısı ve artan ABD-ASEAN ticaret ve yatırımları da dahil olmak üzere ASEAN'ın sürekli entegrasyonunu destekleme konusundaki politikalarını da yansıtmaktadır.

Çin

ASEAN-Çin Diyaloğu İlişkilerinin başlangıcı, dönemin Çin Dışişleri Bakanı Qian Qichen'in, Temmuz 1991'de Kuala Lumpur'da Malezya Hükümeti'nin konuğu olarak 24. ASEAN Bakanlar Toplantısı'nın açılış oturumuna katılması ve Çin'in ASEAN ile karşılıklı işbirliği yapmaya istekli olduğunu ifade etmesi ile başlamıştır. İlişkilerin gelişmesi ile birlikte, Temmuz 1996'da Endonezya'nın Cakarta kentinde 29. AMM'de Çin'e tam Diyalog Ortağı statüsü verilmiştir.[216]

---

[215] M. E. Manyin, M. J. Garcia & W. M. Morrison, *U.S. Accession to the Association of U.S. Accession to the Association of Amity and Cooperation (TAC),* (Congressional Research Service, 2009).
[216] ASEAN Ministerial Meeting.

ASEAN ve Çin arasındaki ilişkiler, Ekim 2003'te Bali-Endonezya'da, 7. ASEAN-Çin Zirvesi'nde Barış ve Refah için Stratejik Ortaklık Devlet/Hükümet Başkanları Ortak Bildirisi'nin imzalanmasıyla daha yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Ortak Deklarasyonu uygulamaya yönelik birinci ve ikinci Eylem Planları sırasıyla 2010 ve 2015 yıllarında tamamlanmıştır. 2016-2020 çerçevesine sahip üçüncü Eylem Planı'nın, ASEAN ve Çin Dışişleri Bakanları tarafından Kasım 2015'te onaylanması, referandum koşuluyla kabul edilmişti. Bu şekilde Çin, ilk yerleşik ASEAN Büyükelçisini atamış ve Eylül 2012'de Cakarta'da ASEAN Misyonu'nu tesis etmiştir.

ASEAN ve Çin, zirve, bakanlık ve üst düzey yetkililerin toplantıları dâhil çeşitli ASEAN+1 mekanizmalarının yanı sıra ASEAN Bölgesel Forumu, ASEAN+3, Doğu Asya Zirvesi ve ASEAN Savunma Bakanları Toplantısı Plus gibi daha geniş ASEAN liderliğindeki çerçeveler aracılığıyla, siyasi-güvenlik diyaloğunu ve işbirliğini geliştirmeye devam etmektedir. Bu şekilde Çin-ASEAN ilişkilerinde Çin'in ABD'nin yerini, özellikle ekonomik olarak, işgal etmeye başladığı değerlendirmesi yapılabilir.

Bir zamanlar güneydoğu Asya liderleri tarafından şüpheli bir şekilde bakılmasına rağmen Çin, günümüzde güneydoğu Asya'nın geleceğinin önemli derecede bağlantılı olduğu stratejik bir aktör olarak görülmektedir. Buna rağmen, Çin'in nihai siyasi, askeri ve bölgesel emelleriyle alakalı gizli olan bir endişe de hâlihazırda devam etmektedir. Bu endişeleri gidermek için, üst düzey resmi bir Çin delegasyonundan oluşan sürekli bir heyet, ASEAN'ın başkentlerini on yıldan fazla bir süredir bölgesel barış ve istikrara, ortak ilgi odaklı mesajlarla bilgilendirmede bulunmaktadır. İki taraflı ve çok taraflı anlaşmaların sayısındaki artış, güneydoğu Asya'da yükselişe geçen Çin'in, ASEAN devletleriyle ilişkilerini olumlu yönde etkilemektedir. Güneydoğu Asya ve Çin ilişkilerinin arka planında geleneksel Konfüçyüs dünya düzeninin, yani Nan-Yang ülkelerinin (Güney Okyanusu) Dragon Tahtı'na haraç taşıyan vassallar olarak kabul edildiği tarihi zihniyet hali hazırda dahi mevcuttur.[217] Yani Çin, bu bölgeleri gele-

[217] Sinosentrik dünya düzeni olarak da bilinen geleneksel Konfüçyüsçü dünya düzeni, İmparator tarafından yönetilen Çin'in, medeniyetin merkezi ve ahlaki

neksel devlet politikasında kendi arka bahçeleri olarak değerlendirmektedir ki bu ise Çin'in politik duruşunu ve bölge devletleri ile olan ilişkilerini etkilemektedir.

Çin'in bölgesel ve etkili bir aktör olarak ortaya çıkışı ile 1949'un saldırgan Çin komünizminin geleneksel düzenin Marksist-Leninist-Maoist bir versiyonu olabileceğinden dolayı Çin'e karşı bir çekince hissedilmesine neden olmuştur. 1950'lerden 1980'lere kadar güneydoğu Asya hükümetlerine karşı yerli komünist devrimci hareketleri desteklemesi, bu korkuları da desteklemiştir. Dahası, güneydoğu Asya ülkelerinde bölünmüş olarak bulunan Çin kökenli azınlıkların şüpheli sadakati, onların potansiyel Truva atları olarak görülmesine de neden olmaktadır.[218] Bu nedenle de Çinli etnik nüfus her zaman bir günah keçisi olarak görülmüş, bu durum birçok konuda, özellikle siyasi ve ekonomik koşullarda devam etmektedir.

Çin, güneydoğu Asya'da ASEAN'ın kabul ettiği uluslararası normlara uygun davranan bir ülke olduğunu gösterme eğilimindedir. Bölgesel bazda ABD'ye henüz askeri, siyasi veya ekonomik üstünlük konusunda tam anlamıyla rakip olamamasına rağmen, güneydoğu Asya'da kaçınılmaz olarak, çok büyük ve coğrafi olarak bölgeye yakın olan Çin'in, gelecekte dikkate alınması gereken bir güç olduğu açıktır. Günümüz güneydoğu Asya ve Çin ilişkilerine bakıldığında geleceğe uyum sağlama ihtiyacı hemen

ve siyasi otoritenin kaynağı olarak görüldüğü hiyerarşik bir sistemdi. Bu dünya görüşü, Çin'in Nan-Yang ülkeleri (Güney Okyanusu) de dahil olmak üzere Doğu Asya'daki komşularıyla ilişkilerini şekillendirmiştir. Öncelikle 'Orta Krallık' olarak Çin vardı. Konfüçyüsçülük, Çin'in üstünlüğünü kabul etmesi ve haraç ödemesi beklenen 'barbarlar' tarafından çevrelenen medeni dünyanın merkezi olarak Çin fikrini desteklemiştir. Konfüçyüsçü düşünce, İmparatorun 'Cennetin Yetkisi' ile yönettiğini ve kozmik düzeni ve ahlaki liderliği korumaktan sorumlu olduğunu savunuyordu. Komşu devletlerin de bu yetkiyi tanıması bekleniyordu. Bu dünya görüşüne dayanarak Çin, komşu devletlerin imparatorluk sarayına periyodik olarak haraç heyetleri gönderdiği, ticari ayrıcalıklar ve statülerinin sembolik olarak tanınması karşılığında Çin hükümdarlığını kabul ettiği bir haraç sistemi kurdu. Konfüçyüsçü devlet yönetimi ahlaki liderliğin, sosyal uyumun ve hiyerarşik düzenin korunmasının önemini de vurgulamıştı. Bu durum, Çin'in Nan-Yang ülkeleri de dahil olmak üzere dış ilişkilere yaklaşımını şekillendirmiştir. Weatherbee, *a.g.e.*, s. 47-48.

[218] Malezya'da yaşanan 13 Mayıs 1969 olayları buna örnek gösterilebilir. Bkz. Temiz, "Malezya'da Etnik Çatışma: 13 Mayıs 1969 Olayı ve Yansımaları", Ed. A. Merthan Dündar & M. Özay, *Türkiye'de Malezya Çalışmaları-I*, (Ankara, APAM Yayınları, 2022), s. 129-158.

dikkati çekmektedir. Çin'in artan ekonomik gücü çok hızlı bir şekilde güneydoğu Asya'yı etkilemektedir. Çin ekonomisi, küresel pazarlarda güneydoğu Asya ile rekabet etmekte ve Japonya ile Batı'dan doğrudan yabancı yatırımları emmektedir. Uzun vadede, güneydoğu Asya ekonomilerinde yapısal düzenlemeler olmadıkça, bölgede yükselen ve düşük maliyetli olan bir Çin, güneydoğu Asya'nın ihracat ve imalat sanayilerinin altını oyabilme potansiyeline de sahiptir. Çin ve ASEAN, rekabetten ziyade, Çin inisiyatifinde, her iki tarafın kazanma sözünü ya da güneydoğu Asya'nın Çin pazarı ve kaynak hinterlandı olma tehdidini taşıyan daha yakın ekonomik entegrasyon konusunda giderek daha ciddi adımlar atmaktadır.

Çin'in ve ASEAN'ın ekonomik ilişkilerinin genişletilmesi siyasi alanda da paralellik göstermektedir. Çin, Tayvan konusunda ASEAN'a mevcut duruma saygı gösterilmesi için siyasi olarak tepki göstermişti. Tayvan'ın ASEAN bölgesinde aktif bir ekonomik varlığı bulunmaktadır. Ancak ASEAN, Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğunu tartışmasız kabul etmişti.[219] Temmuz 2002'de Endonezya'ya yaptığı resmi ziyaretinde Çin Devlet Başkan Yardımcısı ve daha sonra da başkan olan Hu Jintao,

[219] Çin ve Tayvan arasındaki çatışmanın kökleri 1949 yılında sona eren Çin İç Savaşı'na dayanmaktadır. Çin İç Savaşı'ndan sonra Çin Komünist Partisi anakarada Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurarken, Milliyetçi Kuomintang partisi Tayvan'a çekildi ve Çin Cumhuriyeti hükümetini kurdu. Bu bölünme, birbiriyle rekabet eden meşruiyet iddialarına yol açmıştır. Tayvan 1980'lerin sonunda demokratikleştikçe, birçok Tayvanlı kendilerini Çin'den farklı görmeye başladı. Anketler, Tayvanlıların çoğunun derhal birleşme ya da bağımsızlık yerine statükonun korunmasından yana olduğunu ve Tayvanlı kimliğinin büyüdüğünü göstermektedir. Çin, Tayvan'ın 'Tek Çin' ilkesi uyarınca anakara ile yeniden birleştirilmesi gereken ayrılıkçı bir eyalet olduğunu iddia etmektedir. Tayvan'ın resmi bağımsızlık yönündeki her türlü hareketine karşı çıkmakta ve gerekirse güç kullanmayı da göz ardı etmemektedir. ABD, Çin'in 'Tek Çin' pozisyonunu kabul etmektedir, ancak Tayvan İlişkileri Yasası, ABD'nin Tayvan'a savunma silahları sağlamasını ve Tayvan'a karşı herhangi bir güç kullanımına direnme kapasitesini korumasını gerektirmektedir. Çin, Tayvan'ın kendi topraklarının devredilemez bir parçası olduğunu iddia ederken, Tayvan kendisini Çin'den ayrı bir kimliğe sahip egemen bir devlet olarak görmektedir. Siyasi gerilimlere rağmen, Tayvan ve Çin'in kapsamlı ekonomik bağları vardır ve Tayvan, Çin'de büyük bir yatırımcıdır. Ancak Çin, Tayvan'a baskı yapmak için ekonomik zorlama kullanmıştır. Çin-Tayvan çatışması, Çin İç Savaşı'nın çözülemeyen sonuçlarından, rekabet halindeki egemenlik iddialarından, Tayvan'ın siyasi evriminden ve Çin'in ABD'nin Tayvan'ın savunmasını desteklerken kabul ettiği 'Tek Çin' ilkesi altında yeniden birleşme ısrarından kaynaklanmaktadır.

Asya'da artık "yeni bir güvenlik konsepti" olduğunu ifade etmişti. Jintao, Soğuk Savaş zihniyetini, hegemonyası ve iktidar politikalarını, gerçek karşılıklı saygı, karşılıklı işbirliği, işbirliği yoluyla uzlaşmaya vararak, başkalarının isteklerine zorbalık yapmaktan ziyade barışçıl yollarla çözümleme yaklaşımı lehine reddettiğini de belirtmişti.[220]

Jintao'nun bu düşüncesinde, itibarsız eski güvenlik kavramı olarak belirtilmiş fakat isimlendirilmemiş organizatör ise ABD idi. Çin bu temayı, Irak'taki Amerikan savaşına karşı çıktığı ve küresel 'jandarma' rolünü üstlendiğini iddia eden Amerikan tek taraflılığına karşı, ASEAN devletleriyle ilişkilerini geliştirmeye başladığında ortaya atmıştır. Çin'in uluslararası barışı bölgede korumaya dair ilk katılımı, UNTAET'e hizmet etmek üzere küçük bir sivil polis gücünün Doğu Timor'a gönderilmesi olmuştur. Çin ayrıca, Batı'nın sosyal ve siyasal haklar gündemindeki konulara müdahalede bulunmama ilkesini savunan ASEAN ortak fikrine de katılmış, bu şekilde Çin, TAC'ı onaylamıştır. TAC, Çin'in ASEAN'ın barış kurallarına uyma konusuna katılmasının kanıtı olsa da, Çin'in ASEAN ülkelerine karşı güç kullanma girişimlerinin odağı olan Güney Çin Denizi'nin yargı yetkisi tartışmasında taraflar yine de karşı karşıya gelmektedir.

Çin'in güneydoğu Asya'da en yakın ilişki içerisinde olduğu ülke, zaman içerisinde bir Çin müşterisi haline gelen Myanmar'dı. Ayrıca Kamboçya ve askeri darbeden sonra da Tayland ile de ilişkilerini arttırmıştır. ASEAN liderlerinin taleplerine rağmen Çin, Myanmar cuntasının kendi halkına yönelik baskılarını değiştirmeye çalışma konusunda etkisini kullanmada isteksiz davranmıştır. Bölgedeki büyük güç mücadelesinin gelecekteki yapısının esas sorusu ise ABD-Çin ilişkilerinin gelişimi üzerine olacaktır. ASEAN başkentlerinde, Çin'in ekonomik ve askeri gücü arttıkça, ABD'nin bir zamanlar sahip olduğu aynı üstünlük seviyesini koruyamayacağı da anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Amerikan çıkarları ve kapasitesi, ABD'yi hala büyük bir aktör yapmaktadır. ASEAN ülkeleri için esas mesele ise iktidarın göreceliği değil, ABD'nin Çin'le gerçek bir güç dengesine uyum sağlaması veya yükselen gücünü korumayı hedeflemesi meselesidir.

[220] M. Mitchell & M. Vatikiotis, 'China Steps in Where U.S. Fails', *Far Eastern Economic Review*, 11, (2002), s. 20-22.

Güneydoğu Asya liderlerinin istediği son şey ise, örneğin Tayvan Boğazı'ndaki ABD-Çin çıkar çatışması durumunda olduğu gibi, iki büyük güç arasında seçim yapmak zorunda kalma durumuyla karşı karşıya kalmaktır.

Rusya

ASEAN-Rusya Diyalog Ortaklığı, Rusya Federasyonu Başbakan Yardımcısı Alexander Rutskoy'un Malezya'nın konuğu olarak Kuala Lumpur'daki 24. ASEAN Bakanlar Toplantısı'nın[221] Açılış Oturumu'na katıldığı Temmuz 1991'e kadar uzanmaktadır. Rusya daha sonra Temmuz 1996'da Cakarta'da 29. AMM'de ASEAN'ın tam Diyalog Ortağı statüsüne sahip olmuştu. ASEAN ve Rusya arasındaki en yüksek düzeyde ilişki, 13 Aralık 2005 tarihinde Malezya'nın Kuala Lumpur kentinde düzenlenen 1. ASEAN-Rusya Zirvesi ile gerçekleşmiştir.

Zirve sırasında ASEAN ve Rusya, ASEAN'a Üye Ülkelerin Devlet/Hükümet Başkanlarının ve Rusya Federasyonu'nun İlerleyen ve Kapsamlı Ortaklık Konusundaki Ortak Bildirisi'ni imzalamışlardır. Ortak bildirgede, siyasi ve güvenlik, ekonomik ve kalkınma işbirliğini kapsayan çok çeşitli alanlarda, ASEAN-Rusya Diyalog Ortaklığı teşvik edilmekte ve güçlendirilmekteydi. ASEAN ve Rusya, Ortak Bildirge'de belirtilen amaç ve hedefleri gerçekleştirmek için 2005-2015 Kapsamlı Eylem Programını da benimsemiştir. ASEAN-Rusya işbirliği 'ASEAN ile Rusya Federasyonu 2016-2020 dönemi İşbirliğini Teşvik Etmek İçin Kapsamlı Eylem Programı' çerçevesinde yürütülmüştür. Mayıs 2016'da düzenlenen Anma Zirvesinde ise ASEAN ve Rusya Dışişleri Bakanları tarafından kabul edileren program, 2005-2015 döneminin ardından onun bir devamı olarak kabul edilmişti.

Güneydoğu Asya'da Sovyetler Birliği döneminde olduğu gibi büyük bir güç olmasa da Rusya hâlâ varlığını sürdürmektedir. Çin, Japonya ve ABD'ye büyük güç aktörleri olarak SSCB'nin meydana getirdiği boşluğu, bu bölgesel ve küresel aktörlere kolaylıkla bırakmak istememiştir. Rusya, ASEAN'ın diyalog ortağıdır ve TAC anlaşmasını imzalamıştır. Rusya'nın bölgesel gelişmelere ilgili kalma konusundaki kararlılığı, 2003'te ASEAN-

[221] ASEAN Ministers' Meeting.

Rusya Federasyonu ortaklığına yönelik, Rusya'nın ASEAN'ın çıkarları ile ilgili ASEAN'la işbirliğine girmesini sağlamak amacıyla "Ortak Deklarasyon" imzasıyla desteklenmiştir.

Rusya'nın güneydoğu Asya'daki en büyük görünürlüğü, karşılıklı silah satışları ile olmuştur. Endonezya Cumhurbaşkanı Megawati'nin Nisan 2003'te Rusya'ya yaptığı resmi ziyaretinin en önemli getirisi, dört Rus Sukhoi savaş uçağı için bir ticaret anlaşmasının imzalanmasıydı. Putin'in Ağustos 2003'te Malezya'ya yaptığı resmi ziyaret sırasında, on sekiz Sukhoi jet avcısı için bu anlaşma genişletilmişti. Hem Endonezyalılar hem de Malezyalılar, Rusya'yı ABD'den daha yüksek teknoloji silah platformları için alternatif ve ucuz bir kaynak olarak görmektedir. 2003 APEC Zirvesi için Bangkok'ta Putin ve Tayland Başbakanı Thaksin iki anlaşma imzalamışlardı. İlki Rusya'nın borcunun ödenmesi, diğeri ise Rus askeri teçhizatının Tayland askeri alımı vesilesiyle askeri bir lojistik anlaşmasını teşkil etmişti. Rusya'nın Endonezya'ya olan özel ilgisi, Başkan Yudhoyono'nun 2006'da Moskova'ya yaptığı ziyaret ve Putin'in 2007'de 1 milyar dolardan yüksek bir silah anlaşmasının imzalanması için Cakarta'ya iade-i ziyaret gerçekleştirmesi ile daha da ileri bir safhaya taşınmıştı.[222]

Rusya, ASEAN ile aktif olarak işbirliği geliştirmeye devam etmektedir. 2016'da ASEAN-Rusya Diyalog Ortaklığının 20. yıl dönümü kutlanmıştır. Geçtiğimiz dönemlerde, ASEAN-Rusya ilişkilerinin tüm alanlarında önemli ilerlemeler kaydedilmişti ve sağlam bir yasal çerçeve ve çok sayıda verimli ortak mekanizma oluşturulmuştur. Yıl dönümünde Rusya'nın ev sahipliği yaptığı en önemli etkinliği ise, ilişkiler tarihinin ilk üst düzey toplantısı olan 19-20 Mayıs 2016 tarihlerinde Soçi'de düzenlenen ASEAN-Rusya Hatıra Zirvesi oluşturmuştu. ASEAN ve Rus liderler, ilişkileri Stratejik Ortaklığa yükseltme planları üzerinde anlaştılar. Zirvenin sonucunda ASEAN ile Rusya Federasyonu (2016-2020) Arasında İşbirliğini Teşvik Etmek İçin Soçi Bildirgesi ve Kapsamlı Eylem Planı kabul edilmiştir. Rusya ve ASEAN Soçi'de, ASEAN-Rusya ortaklığının gelecek konsept vizyonunu ve orta ve uzun vadeli perspektif için gelişimine ilişkin pratik tavsiyeleri içeren ortak bir rapor da sunmuşlardır.

[222] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 54.

Asya-Pasifik bölgesinde eşit, dengeli ve şeffaf bir devletlerarası ilişkiler sistemi oluşturma konularına odaklanan siyasi ve güvenlik işbirliğini teşvik etmeye büyük önem verilmektedir. Rusya, bölgesel ilişkilerde ASEAN'ın merkezi rolünün güçlendirilmesini sürekli olarak desteklemektedir. EAS, ARF, ADMM Plus ve diğer çok taraflı mekanizmalar dâhilinde ASEAN ile koordinasyonu derinleştirmeye çalışmaktadır. Pratik açıdan, ASEANAPOL çerçevesi de dâhil olmak üzere önemli bir ortak çabalar dizisi, Asya-Pasifik'te uluslararası terörizm, uluslararası suç, uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı göç ve insan kaçakçılığı gibi küresel tehditlere ve zorluklara karşı koymaktadır. Ticaret, yatırım ve ekonomik işbirliğinin derinleştirilmesi, ASEAN-Rusya ortaklığının değişmez bir önceliği olmaya devam etmektedir.

2014 yılına kadar Rusya ile ASEAN arasındaki toplam ticaret cirosu 22,5 milyar dolara ulaşmıştı. Düşüşten sonra bu sayı 2018'te 19,9 milyar dolara kadar tekrar yükselmiş, ancak 2022'de 16 milyar dolar seviyesinde kalmıştır. Pratik işbirliği alanlarının yelpazesi, ilgili yol haritasının adım adım uygulanmasının bir sonucu olarak giderek genişlemektedir. Rusya, her şeyden önce enerji sektörü, bilgi ve iletişim teknolojileri ve uzay gibi yenilikçi alanlarda bilimsel ve teknik ilişkileri geliştirmeyi hedeflemektedir. ASEAN, güvenilir lojistik zincirleri oluşturmaya vurgu yaparak, bölgesel ulaşım sisteminin iyileştirilmesine katkıda bulunmaya hazır olduğunu belirtmiştir. Soçi Zirvesi programı kapsamındaki Rusya-ASEAN İş Forumu, Rusya-ASEAN ortaklık tarihindeki en büyüğü konumundadır ve iş çevreleri arasında karşılıklı yarar sağlayan ilişkilerin derinleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu etkinliğin sonucu, Sibirya ve Uzakdoğu gibi Rus bölgelerinin sosyal ve ekonomik kalkınması lehine olmak üzere, Rusya-ASEAN ilişkilerinin yatırım potansiyelinden daha iyi yararlanma ve ASEAN içindeki kalkınma açığını daraltma fırsatı sunmaktadır. Rusya ile ASEAN arasında kültürel, turistik, eğitim ve diğer insani yardım alışverişleri büyümektedir. Soçi Zirvesi ASEAN-Rusya Sanat Festival'inin yanı sıra Vladivostok'ta yapılacak Üniversite Forumu ve Kamboçya'daki düzenli ASEAN-Rusya Gençlik Zirvesi gibi önemli ortak etkinliklerle bu bağlara yeni bir ivme kazandırmaktadır. Ayrıca 2016, ASEAN-Rusya Kültür Yılı ilan edilişti.

Buna ek olarak, 14 Kasım 2018'de Singapur'da bir ASEAN-Rusya zirvesi daha yapılmıştır. Zirveye katılanlar, ticaret, yatırım ve insani yardım alanlarında işbirliğinin derinleştirilmesi, ASEAN ile Şanghay İşbirliği Örgütü arasındaki bağların güçlendirilmesi ve güncel uluslararası ve bölgesel meseleleri tartışmışlardır. İlk zirve 2005 yılında oldu ve Kapsamlı Eylem Programının (CPA) 2005–2015 kabulüyle sonuçlandı. İkinci zirve 2010'da yapıldı ve Rusya'nın 2011'deki Doğu Asya Zirvesi'ne üyeliğine yol açtı. Üçüncüsü, Putin'in ASEAN-Rusya ilişkilerinin 20. yıldönümünü kutlamak için Soçi'de bir zirveye ev sahipliği yaparak ilk kez ASEAN liderleriyle bir araya geldiği 2016'da gerçekleşti. Taraflar, Soçi Bildirgesi'ni kabul ettiler ve CPA 2016–2020'yi imzaladılar. ASEAN-Rusya işbirliği, CPA 2021–2025 ile devam etmektedir. Rusya, ASEAN ile ilişkilerini geliştirmek için mütevazı bir şekilde gayret göstermekte ve kültür diplomasisinde de etkili olmaya çalışmaktadır. Rusya'nın Asya'nın büyüyen ekonomileriyle bütünleşme politikası hali hazırda dikkatli bir şekilde devam etmektedir.

Rusya'nın ASEAN konusundaki dış politika kavramı, ASEAN ile uzun vadeli bir diyalog ortaklığı kurmanın öncelikli bir hedef olduğunu belirtmektedir. Bu politika, ASEAN'ın ASEAN Ekonomi Topluluğu'nu yeni kurduğu bir zamanda tesis edilmişti. ASEAN için, özellikle Çin-ABD jeopolitik rekabeti bilinmeyene doğru evrilirken Rusya ile bağları derinleştirmek, seçenekleri açık tutmak için stratejik olarak daha faydalı görülmektedir. Ancak Rusya'nın algısı ASEAN ülkeleri arasında farklılık göstermektedir. Rusya yönetimi ise ikili düzeyde çok taraflı düzeyden çok daha başarılı bir ivme yakalamaktadır. Laos ve Vietnam uzun süredir Rus ortaklarken, diğerleri yakın zamanda Moskova'ya yaklaşımlarını yeniden düzenlemişlerdir. Vietnam'ın yükselen ASEAN liderliği sayesinde Rusya, güneydoğu Asya'ya daha büyük bir fırlatma rampasına da sahip olduğu değerlendirilmektedir. Ancak özellikle Trump'un Vietnam seyahatinde elde ettiği ticari antlaşmalar, Vietnam'ın Rusya'dan ziyade ABD'ye Çin nedeniyle daha yakın bir ilişki geliştirme gayreti içerisinde olduğunu göstermektedir.

Rusya, tabanını silah ve enerji satışlarına dayandırmak için bölgede pragmatik, stratejik ve uzlaştırıcı bir politika izlemektedir. Bu politika, saldırgan olmayan, sorumlu ve bölgesel aktörler arasındaki işbirliği paradigmasını güçlendirmeye istekli bir aktör olarak itibarını inşa etmeye yardımcı olmak amacıyla takip edilmektedir. Bu ise çeşitli güçler arasındaki yakın karşılıklı bağımlılığın bir riskten korunma politikasının benimsenmesine yol açtığı bölgesel durumla da uyumlu olduğu değerlendirilmektedir. Rusya, güneydoğu Asya'da tehditkâr olmayan bir güç olarak değerlendirilirken, bölgedeki en büyük güçler ABD ve Çin'dir. Rusya'nın bölgeyle derin tarihsel veya medeniyet bağları bulunmamaktadır ve orta güçtür. Güneydoğu Asya'da bağımsız bir aktör olarak görülmesi için sürdürülmesi gereken bir strateji olarak geniş ölçüde tarafsız bir politikayı sürdürmektedir. Güneydoğu Asya'da Rusya ile Çin arasındaki güçteki asimetriler reddedilemez, ancak sonuncusu Rusya'nın kalıcı bir BMGK üyesi olarak desteğine ve çok taraflı düzeydeki konumuna destek veren bir nükleer güç olarak değer vermektedir. Her ikisi de ABD hegemonyasından endişe duymaya devam etmektedir ve ABD ekseninin Asya ve Hint-Pasifik'e yönelmesinden bu yana, etkileri konusunda endişelidir.

Çin, Amerikan politikasının Rusya'yı kontrol altına almaya çalıştığına inansa da Rusya, bölgesel etkiyi artırmak için kullanabileceği alanın daha da daraltılmasından endişe duymaya devam etmektedir. Yine de Amerikan varlığının bölgesel istikrarı koruduğu ve Çin'in hegemonik davranışını sınırladığı göz önüne alındığında, Rusya'nın güneydoğu Asya'daki riskten korunma stratejisini başarıyla uygulamak için bölgedeki ABD ile iyi ilişkiler kurması gerekmektedir. Rusya, bu bölgede herhangi bir konuda ABD ile doğrudan çatışma halinde değildir. Rusya'nın hedeflediği istikrar sağlayıcı pozisyonu bile, ancak her yönüyle kararlı bir şekilde iyileştirilen bağlarla başarılabilir. 2014'ten beri gösterdiği çabalara rağmen, eski süper güç, hâlâ tüm bölge devletleriyle tam teşekküllü bir ortaklıktan yararlanamamaktadır. Ayrıca bölgesel diğer güçlerin arasında Rus projelerinin ölçeği sınırlı kalmaktadır ve bu nedenle, güneydoğu Asya'da Rusya'ya fayda sağlayacak olan politika, stratejik tarafsızlık ve tüm bölge-

sel paydaşlarla geliştirilmiş ilişkilerin bir kombinasyonu olmaktadır. Kötüleşen bağlar ve müttefiklerinin kritik bir rol oynadığı bölgede ABD, Rusya'nın seçeneklerini daraltarak olumlu bir angajmana engel olmaktadır. Rusya, bölgedeki konumu göz önüne alındığında, gelecekteki bölgesel düzeni şekillendirme kabiliyetinin sınırlı kaldığını ve ilişkilerini derinleştirmenin gerekliliği anlaşılmaktadır. Rusya'yı hesaba katılması gereken bir güç haline getirmek için siyasi, ekonomik ve stratejik düzeyde ilişkilerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Kısa ve orta vadede, Rusya'nın eksikliklerileyle başa çıkması ve çok taraflı örgütlerdeki statüsünü iyileştirmek için çalışması gerekmektedir.[223]

Japonya

Çin'in güneydoğu Asya'daki profilinin yükselmesi, doğu Asya'daki bölgesel liderliğin psikolojik olarak Tokyo'dan Pekin'e devredildiği hissine yol açmaktadır. Japonya, bir zamanlar güneydoğu Asya'nın büyümesinin ekonomik dinamosu görevini görmüştü. Ticaret ilişkileri, Doğrudan Yabancı Yatırım ve Resmî Kalkınma Yardımı vasıtasıyla bölgenin başlıca ekonomik ortağı olmasını sağlamıştır.

Japonya'nın bölgesel rolü, Kaname Akamatsu tarafından meydana getirilen 'Uçan Kazlar Modeli' de denilen ekonomi teorisinde yatmaktadır. Bu teoriyle Akamatsu, Japonya'nın bölgedeki rolünü örnek teşkil eden bir ülke olarak tanımlamaktadır. Bu durumu 'V' harfi ile betimleyen bu teoride, başında Japonya'nın bulunduğu bölgesel iş bölümünün farklı kademelerinde geride kalan Asya olarak değerlendirmiştir. En önde gelen kaz Japonya'dır. En değişken ikinci kazlar sanayileşmiş ekonomilerdir (Güney Kore, Singapur, Çin ve Hong Kong). Üçüncü sırada, ASEAN'daki en gelişmiş ülkeler (Tayland, Malezya ve Endonezya) bulunmaktadır. Dördüncü sırada ise bölgede en az gelişmiş ülkeler (Myanmar, Filipinler, Laos) yer almaktadır.

Japonya'nın güneydoğu Asya'daki rolüyle ilgili vizyonu, Başbakan Takeo Fukuda'nın 1977'de ASEAN devletlerini ziyareti sırasında yaptığı konuşmada ilan edilen Fukuda Doktrini'nde özetlenmiştir. İçinde bir askeri tehdit ya da anlam olmadığını belirten Japonya, Japonya-Güneydoğu Asya ilişkilerini,

[223] Kapoor, *a.g.e.*, s. 25-6.

karşılıklı samimiyet ve güvene dayalı eşit bir ortaklık olarak tanımlamıştır. Refahın artırılması ve istikrarlı bir bölgesel uluslararası düzen kurulmasına yardımcı olmak için ASEAN'ın güçlendirilmesi için Fukuda, yardım sözü de vermişti. Soğuk Savaş döneminde Amerikan güvenlik şemsiyesi altında, Japonya siyasi ve askeri kaygıları olmadan bölgesel ekonomik gücünü en üst düzeye çıkarmıştır.[224] Bununla birlikte, Soğuk Savaş sonrasında Japonya, bölgenin liderliği yerine ekonomik durgunluğa, şişirilmiş bir borca ve demografik yörüngede önemli nüfus düşüşüne yol açan yaşlanmakta olan bir nüfusa sahipti.

Japonya, güneydoğu Asya ekonomilerinde hâlâ önemli bir aktördür. ASEAN Genel Sekreteri Surin Pitsuwan Mart 2008'de, aynı zamanda Takeo Fukuda'nın oğlu olan Japonya'nın Başbakanı Yasuo Fukuda'ya atıfta bulunarak, 'Fukuda II' doktrini için çağrıda bulundu.[225] Japonya, bölgesel barış ve istikrara yönelik

[224] Aralık 2022'de, Ulusal Güvenlik Konseyi ve Meclis liderliğindeki Japonya hükümeti, üç stratejik belgeyi onaylamıştır; Ulusal Güvenlik Stratejisi, Ulusal Savunma Stratejisi ve Savunma Geliştirme Programı. Bu onayla hükümet, Japonya Öz Savunma Gücü hizmetinin ortak operasyonel duruşunu oluşturma ve güçlendirme sözü vermiştir. Kalıcı bir ortak karargâh, Japonya'nın 'her bir öz savunma gücü hizmeti arasındaki ortak operasyonların etkinliğini güçlendirmek amacıyla, barış zamanından acil duruma kadar tüm aşamalarda alanlar arası operasyonları sorunsuz bir şekilde yürütebilecek bir sistem kurmasına' olanak tanıyacaktır. Stratejik belgelerdeki önemli değişikliklerin sebebi ise Hint-Pasifik bölgesinin dönüşen operasyonel ortamından, özellikle de doğrudan Çin'in stratejik yöneliminden kaynaklanan değişikliklerde yatmaktadır. Buna ek olarak uzay, siber ve elektromanyetik dalgaların etki alanlarını kara, deniz ve hava alanlarıyla organik olarak bütünleştirmenin önemli olduğu da vurgulanmıştır. Ayrıca, hava ile entegre operasyonlar yoluyla esnek ve sürdürülebilir faaliyetler yürütmek amacı da güdülmüştür. Buna ek olarak bu adımlar, Çin'in çok alanlı Tayvan stratejisini göz önünde bulundurmaktadır ve Japon Öz Savunma Gücü için hibrit savaşın artan önemini de açıkça vurgulamaktadır.

[225] Fukuda Doktrini, Japonya'nın güneydoğu Asya'ya yönelik diplomasisinin temel taşlarından biriydi ve üç temel ilkeyi özetliyordu; 1) Japonya askeri güç rolünü reddedecek, 2) Japonya ASEAN ülkelerinin 'gerçek dostu' olacak ve karşılıklı güven ve anlayış inşa edecek ve 3) Japonya eşit bir ortak olarak ASEAN ile olumlu işbirliği yapacaktı. Surin Pitsuwan'ın 'Fukuda II' doktrini çağrısı, orijinal Fukuda Doktrininin açıklanmasından 30 yıl sonra geldi. Pitsuwan konuşmasında Fukuda Doktrininin Japonya'nın ASEAN'a yönelik diplomasisinin temelini oluşturduğunu ve ASEAN-Japonya ilişkileri için önemli bir dönüm noktası olduğunu belirtti. Pitsuwan'ın 'Fukuda II' doktrini önerisi, Japonya'nın orijinal Fukuda Doktrini'nin mirası üzerine inşa etmesi ve ASEAN ile stratejik ortaklığını daha da güçlendirmesi gerektiğine inandığını ima ediyordu. Bu du-

hedefleri dâhilindeki yatırımlar aracılığıyla güneydoğu Asya'da ekonomik olmayan uluslararası ilişkilerin alanlarını etkilemeye çalışmaktadır. Japonya, Kamboçya ve Timor-Leste'ye en büyük ekonomik destek veren ülke olmuştu. Japonya'nın Mekong Havzası bölgesine özel ilgisi de bulunmaktadır. Ayrıca Kamboçya ve Doğu Timor'daki BM barışı koruma operasyonlarına katılım da sağlamıştı. Tokyo, Endonezya'nın savaştan zarar görmüş Açe eyaletini tekrar imar etmek için yardım sözü veren konferansa ev sahipliği de yapmış, güney Filipinler'e barış getirilmesine yardımcı olmak için süreci desteklemişti.

Japonya'nın güneydoğu Asya'daki güvenlik rolü, esas itibariyle ABD'nin Asya'daki ileriye doğru yayılmasının ana bileşeni olan ABD askeri güçlerini ağırlamakla sınırlıdır. Japonya'nın II. Dünya Savaşı'ndaki rolü hakkındaki kalıntı düşünceler, güneydoğu Asya'daki -Çin ve Kore'deki kadar güçlü olmasa da- anayasa ve kamuoyu kısıtlamalarından etkilenmese dahi, iddialı bir bölgesel politikanın tasarımı konusunda girişimleri tereddütle karşılanmaktadır. Enerji konusundaki bağımlılıkları nedeniyle Japonya, buradaki yargı ihtilaflarının çözümünü etkileme konusunda gerçek bir güce sahip olmamakla birlikte, Güney Çin Denizi'nde dolaşım özgürlüğü konusunda hayati bir ilgiye de sahiptir. Japonya, bölgesel anlamda hayati önem taşıyan kırılma noktalarında, terörle mücadelede ve korsanlıkla mücadele tedbirlerinin geliştirilmesinde ilgili güneydoğu Asya ülkeleri ile işbirliği de yapmaktadır.

Japonya'nın güneydoğu Asya'daki göreceli güç konumu karşısındaki en büyük sorun ise Çin'in yükselişidir. Güneydoğu

rum, Japonya'nın bölgesel zorlukları ele almada daha proaktif bir rol oynamasını ve ASEAN ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve kültürel cephelerde daha yakın işbirliği yapmasını içerecekti. 'Fukuda II' doktrini fikri, ilk Fukuda Doktrini'nin açıklanmasından on yıllar sonra bile Japonya'nın güneydoğu Asya ile olan ilişkisinin devam eden uygunluğunu ve önemini vurgulamıştı. ASEAN'ın, özellikle değişen jeopolitik dinamikler ve artan büyük güç rekabetinin ortasında, Japonya'nın bölgede daha büyük bir liderlik rolü üstlenmesi arzusunu yansıtmaktadır. Bir 'Fukuda II' doktrini resmi olarak kabul edilmemiş olsa da, Pitsuwan'ın çağrısı orijinal Fukuda Doktrininin kalıcı etkisinin ve Japonya'nın önümüzdeki yıllarda ASEAN ile stratejik ortaklığını derinleştirme potansiyelinin altını çizmiştir. Ayrıca Japonya, bölgede kendisinden korku duyulmayan bir politik ve ekonomik güçtür. Weatherbee, *a.g.e.*, s. 50.

Asya'daki Çin-Japon rekabetinin, ASEAN üzerinde ABD-Çin rekabetinden daha fazla etkisi olabileceği düşünülebilir. 2002'den bu yana Japonya, Çin merkezli bölgesel entegrasyon için güneydoğu Asya platformları kurma çabalarını dengelemek ve engellemek istemişti. Japonya'nın alternatifi ise bir Doğu Asya Ekonomik Topluluğu'dur.

Gerginlik dolu Japonya-Çin ilişkileri, ASEAN'ın bölgeselleşme konusundaki temel kurum olma iddiası çerçevesinde, Japonya-Çin arasında dengenin de sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Aralık 2007'de Başbakan Fukuda, her iki tarafın da ilişkilerin düzelmesini memnuniyetle karşıladığı, Çin'e tarihi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Pekin Üniversitesi'ndeki konuşmasında Fukuda, yaratıcı ortaklıkta Asya için parlak bir gelecek oluşturabilecekleri "ortak stratejik çıkarlara dayalı karşılıklı yarar sağlayan bir ilişki" çağrısında bulunmuştur. Böyle bir ortaklık karşısında ASEAN, bu devletlerin aralarında dengeyi kuracak şekilde bir komisyoncu konumunda kendisini bulma durumu da vardır. Bununla birlikte, Japonya'nın doğu Asya kimliğine olan tam bağlılığı, ABD'ye, Avustralya'ya, Hindistan'a ve AB'ye paralel olarak değerler temelli diplomasi sloganını sürdürmeye devam ettiği için sorgulanabilmektedir.[226]

Japonya ve ASEAN, 30 yıldan fazla bir süredir bölgede barış ve istikrarın yanı sıra kalkınma ve refah için bir işbirliği ortaklığı kurmuş ve iş ortakları olarak da yakın ilişkiler tesis etmiştir. Japonya, daha yakından entegre edilmiş bir ASEAN'ın bölgesel işbirliği merkezi olarak işlev görmesinin, Japonya, ASEAN ve tüm doğu Asya'nın istikrarı ve refahı için önemli olduğunu değerlendirmektedir. Bu nedenle ASEAN ile olan bağlarının geliştirilmesi, Japon hükümetleri tarafından her zaman desteklenmektedir.

Japonya, Hint-Pasifik bölgesinde Çin ile ABD arasındaki artan rekabet devam ettikçe, ASEAN ile Japon ortaklığının daha önemli hale geldiğinin farkındadır. Abe'nin 2012'nin sonunda ikinci Abe yönetiminden itibaren, Japonya ile ASEAN ülkeleri arasındaki stratejik ortaklığın sekiz yıl içinde derinleşmeye devam ettiği görülmektedir. 2013'te ASEAN-Japonya Diyalog İlişkilerinin 40. Yıldönümü'nde Abe yönetimi, ASEAN'ı vurgulayan

[226] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 66.

bir dış politika oluşturdu. Yönetimin ilk iki yılında Abe ve ardından Dışişleri Bakanı Fumio Kishida, on ASEAN ülkesini ziyaret etti ve ASEAN vurgusunu kamuoyuna duyurdu. Abe yönetiminden önce dahi Japonya, ASEAN ile ilişkilerini güvenlik işbirliğini de içerecek şekilde derinleştirmek ve genişletmek için adımlar atmıştı. Abe ve Kishida'nın ASEAN ülkelerine yaptıkları seyahatlerle sembolize edilen diplomasisi bunun bir uzantısı oldu. Bununla birlikte, Çin'in siyasi varlığının genişlemeye devam etmesi ve Xi Jinping yönetimi altında ASEAN diplomasisinde daha aktif hale gelmesiyle, Japonya için ASEAN ülkeleriyle işbirliği her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. Aynı zamanda, ASEAN ülkeleri ile güvenlik konularında işbirliği yapmanın önemi daha da artmış ve bu durum Japonya ile ASEAN ülkeleri arasındaki ilişkilerin temel niteliğinde değişikliklere de neden olmuştur.

İfade edilen bu değişikliklerin bir örneği Vientiane Vizyonu'dur. Japonya'nın ASEAN ile Savunma İşbirliği Girişimi, Kasım 2016'da Laos-Vientiane'de düzenlenen ikinci ASEAN-Japonya Savunma Bakanları Gayri Resmi Toplantısı'nda,[227] Savunma Bakanı Tomomi Inada tarafından duyurulmuştur. Bu vizyon, bireysel ASEAN ülkelerinin ve bir bütün olarak ASEAN'ın

[227] ASEAN gayri resmi toplantıları, bölgenin diplomasi ve çatışma çözümü çabalarında önemli bir rol oynamıştır. Bu gayri resmi toplantılar ASEAN'ın resmi süreçleri için önemli bir tamamlayıcıdır ve çeşitli kilit faydaları vardır. Bu toplantıların gayri resmi niteliği ASEAN üyeleri ve diğer paydaşlar arasında daha samimi ve açık tartışmalara olanak sağlamaktadır. Bu gayri resmilik, katı protokollerin kısıtlamaları olmaksızın hassas konuların araştırılmasına ve ortak bir zemin bulunmasına elverişli bir ortam meydana getirir. Gayri resmi toplantılar, ASEAN üye ülkelerinin ötesinde daha geniş katılım için bir platform da sağlar. Buna ASEAN üyesi olmayan ülkelerin yanı sıra sivil toplum kuruluşları gibi devlet dışı aktörler de dahil olabilir. Bu kapsayıcılık, karmaşık bölgesel meselelerin tartışılmasını bölgeselleştirmeye ve çok taraflı hale getirmeye yardımcı olur. ASEAN, bölgedeki siyasi ve güvenlik anlaşmazlıklarını yönetmek için gayri resmi toplantıları sıklıkla kullanmaktadır. ASEAN Yolu olarak adlandırılan çatışmasızlık ve uzlaşı inşası, resmi müzakereler yerine bu gayri resmi diyaloglar yoluyla daha iyi bir şekilde kolaylaştırılabilir. Buna örnek olarak 1990'larda Kamboçya ihtilafına ilişkin Jakarta Gayriresmi Toplantıları verilebilir. Bunun yanı sıra gayrı resmi toplantılar, ASEAN'ın resmi karar alma mekanizmalarının yerini almak için değil, onları tamamlamak içindir. Güven inşa etmeye, ortak zemini belirlemeye ve daha verimli resmi müzakereler ve anlaşmaların önünü açmaya yardımcı olabilmektedirler. Bu toplantıların gayri resmi yapısı, kimlerin katılacağı konusunda esneklik de sağlar. Bu durum, belirli tarafların katılımının resmi bir ortamda tartışmalı olabileceği veya istenmeyebileceği hassas konularla uğraşırken daha faydalı olabilmektedir.

savunma kapasitesini geliştirmek için işbirliğinin teşvik edilmesini ifade etmektedir. Vizyon, savunma ekipmanı ve teknolojilerinin transferine yönelik özel önlemlerin yanı sıra, insan kaynaklarının geliştirilmesini de içermektedir. ASEAN ülkelerinin denizde kanun uygulama kapasitesinin iyileştirilmesine yönelik desteğini güçlendirmeye yönelik bu hareket, Güney Çin Denizi'nin sularına aktif olarak ilerlemiş olan Çin'i sınırlama stratejisini de içermektedir. Duyuru öncesinde ve sonrasında Japonya ve Filipinler, Vietnam, Malezya ve Endonezya gibi bazı ASEAN ülkeleri, aralarındaki savunma işbirliğinin genişletilmesini desteklemişlerdir. Örneğin Şubat 2016'da Filipinler ile Savunma Teçhizatı ve Teknolojisinin Devri Anlaşması imzalanmış ve ardından Nisan 2018'de Malezya ile benzer bir anlaşma imzalanmıştır. Japonya, Filipin Sahil Güvenlik gücüne 10 devriye botu, 13 yüksek hızlı bot ve TC-90 eğitim uçağı hibe etmişti. Ayrıca, 2014 ve 2015 yıllarında ikinci el gemiler ve deniz güvenliği ile ilgili teçhizatlar Vietnam'a hibe edilmişti. Abe ve Başbakan Nguyen Xuan Phuc, Ocak 2017'de yaptıkları toplantıda Japonya'nın altı yeni devriye botu teklifi üzerinde anlaştılar ve her iki ülke de aynı yılın Haziran ayında konuya ilişkin bir anlaşma imzaladılar. Ayrıca 2017'de Japonya, dünyanın en büyüklerinden biri olan Ojika sınıfı iki devriye botunu Malezya'ya hibe etti.

ASEAN ülkelerinin denizdeki kanun uygulama yeteneklerinin iyileştirilmesine yönelik desteğini güçlendirmeye yardım konusunda bu Japon hareketi, Güney Çin Denizi'nin sularına aktif olarak ilerlemiş olan Çin'i sınırlama yönünü de içermektedir. Daha geniş bir şekilde ifade etmek gerekirse, "Barışa Proaktif Katkı" politikası kapsamında Güney Çin Denizi bölgesi dahil, Abe yönetiminin Doğu Asya ve Hint-Pasifik'teki deniz bölgesinin istikrarına katkıda bulunma tutumunu vurgulayan özel bir önlem olarak konumlandırılabilir. Öte yandan, Özgür ve Açık Hint-Pasifik (FOIP)[228] vizyonu, Abe yönetiminin ASEAN ülkelerine yaptığı vurgunun ciddiyeti hakkında şüpheler de uyandırmaktadır. Abe'nin 2016'da Nairobi'de bu vizyonu esaslı bir şekilde savunduğu konuşmasına karşın ve sonraki Japon hükümeti politikalarında ASEAN ülkelerinin konumlarından hiç bahsedilmemişti. ASEAN ülkeleri Japon hükümetini sınıflarını düşürdüğü

[228] Free and Open Indo-Pacific.

için eleştirmişler ve yakın ekonomik ilişkileri ve Çin'in onlar üzerindeki artan siyasi etkisi nedeniyle kendilerini Çin ile yüzleşmeye zorlayacak bir vizyona girişmeyeceklerine dair endişelerini dile getirmişlerdi. Zira hiçbir ASEAN üyesi Çin ile karşı karşıya gelmek istememektedir. Bununla birlikte, özellikle Trump yönetiminin Çin'e karşı sert tavırlarını güçlendirmesinden sonra ABD-Çin ilişkileri önemli ölçüde kötüleşmiş, buna karşın Japonya ve güneydoğu Asya ülkeleri bu iki güç arasında sıkışırken, hem ABD hem de Çin ile olan ilişkilerini nasıl koruyacaklarına dair yeni politikalar geliştirmeleri ihtiyacı da ortaya çıkmıştır.

Ayrıca Covid-19 salgını sırasında Çin, "Maske Diplomasisi" havucu ve "Güney Çin Denizi üzerindeki etkin kontrolünü güçlendirme" sopası ile sembolize edilen sert ve yumuşak hat politikalarını karıştırarak, ASEAN ülkeleri üzerindeki etkisini genişletmek için harekete de geçmişti.[229] Japonya, Çin'i dizginleme ihtiyacını çok daha güçlü bir şekilde ifade eden ABD'yi,

[229] COVID-19 salgını sırasında Çin, ASEAN ülkeleri üzerindeki etkisini artırmak için sert ve yumuşak güç taktiklerinin bir karışımını kullandı. Bir yandan Çin, Güneydoğu Asya ülkelerine ihtiyaç duydukları zamanlarda tıbbi malzeme ve aşı sağlayarak 'maske diplomasisi' yürüttü. Bu cömert yardım, işbirlikçi bir diplomatik tonla birleşerek Çin'in yardımsever bir ortak olarak gösterilmesine yardımcı oldu. Ancak Çin aynı zamanda Güney Çin Denizi'ndeki toprak anlaşmazlıkları konusunda daha iddialı bir duruş sergiledi. Çin araştırma gemilerinin Malezya ve Vietnam açıklarında görülmesi, Pekin'in denizlerdeki hak iddialarını ilerletmek için pandemiden faydalandığına dair endişeleri artırdı. Bu 'sopa' yaklaşımı, tıbbi yardım 'havucu' ile keskin bir tezat oluşturmaktadır. Özellikle Filipinler, Çin'in karışık sinyallerine maruz kalmıştır. Çin aşıları erken ulaşmış ve Başkan Duterte Pekin'in desteğini övmüş olsa da Filipinlilerin çoğunluğu Çin'in siyasi ve stratejik etkisini hala endişe verici olarak görmektedir. Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki 'güçlü silah taktikleri' birçokları için en büyük endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Daha genel olarak, Güneydoğu Asya'nın Çin'e ilişkin algıları karışık olmaya devam etmektedir. Çin'in pandemiye müdahalesi bazı çevrelerdeki imajını iyileştirmiş olsa da, ekonomik hakimiyeti ve siyasi baskısı hala büyük riskler olarak görülmektedir. ASEAN'ın özerklik alanı, bölgede Çin'in çıkarlarına giderek daha fazla uyum sağladıkça, yavaş yavaş kapanma ihtimali giderek güçlenmektedir. Çin'in COVID-19 sırasında aşı diplomasisi ve iddialı deniz politikalarını bir araya getirmesi, çıkarlarına daha uygun bir bölgesel düzen şekillendirme arzusunu yansıtmaktadır. Ancak bu yaklaşım aynı zamanda Güneydoğu Asya halklarını daha da yabancılaştırma ve Çin'in artan nüfuzuna ilişkin endişeleri güçlendirme riski de taşımaktadır. Pandemi sonrası ortamda nüfuzunu pekiştirmeye çalışan Çin için bu hassas dengeyi sağlamak hayati önem taşımaya da devam edecektir.

FOIP ile bir dereceye kadar uyumlu hale gelmek zorunda bırakmıştı. Öte yandan Vietnam, Filipinler ve Endonezya, Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki bariz eylemlerine şiddetle karşı çıkmaktadır. ABD, Covid-19 ile mücadelede ASEAN ülkeleriyle işbirliğinde geride kalırken Freedom of Navigation Operations aracılığıyla Asya'daki varlığını sergileme operasyonları yoluyla geçmişteki konumunu değiştirme hedefini açıkça ortaya koymuş ve Mike Pompeo tarafından Temmuz 2020'de Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki iddialarını reddetmek ve toprakları Çin'in iddialarıyla çatışan ASEAN ülkelerinin tarafını tutmak için alınan önlemlerde görülmüştür. Ağustos 2020'nin ortasında ve sonunda, ABD donanması Japonya, Avustralya ve Brunei, Filipinler ve Vietnam gibi bazı ASEAN ülkelerinin katıldığı 27. Rim of the Pacific Tatbikatına ev sahipliği yapmıştı.[230] Bu şekilde bir gövde gösterisi yaparak Çin'e gözdağı verildiği de değerlendirilebilir.

Hindistan

Burma, Kamboçya ve Endonezya ile birlikte Bağlantısızlar Hareketi'nin[231] kurucu üyesi olan Hindistan, daha sonra ASEAN

[230] Rim of the Pacific (RIMPAC) tatbikatı ABD-ASEAN ilişkilerine birkaç temel açıdan katkıda bulunmaktadır: Öncelikle ABD'nin ASEAN orduları ile etkileşime geçmesi ve ordular arası bağları güçlendirmesi için bir fırsat sunmaktadır. On ASEAN ülkesinden yedisinin RIMPAC 2018'e katılması, ASEAN'ın ABD'nin bölgedeki askeri angajmanına verdiği güçlü desteği göstermişti. RIMPAC, ABD ve ASEAN deniz kuvvetleri arasındaki birlikte çalışabilirliği arttırarak deniz güvenliği ve istikrarının sağlanmasında daha etkin bir şekilde birlikte çalışmalarına olanak sağlamaktadır. Bu durum, Hint-Pasifik'teki ortak zorlukların ele alınması için çok önemlidir. Buna ek olarak ABD RIMPAC'ı, ASEAN'ı etkilemek ve Çin'in bölgede artan etkisine karşı koymak için bir yumuşak güç aracı olarak kullanmaktadır. ABD, ASEAN ülkelerini davet ederken Çin'i RIMPAC'ın dışında tutarak bölgeye olan bağlılığının ve kurallara dayalı bir düzeni sürdürme arzusunun sinyallerini de vermiştir. RIMPAC, ABD'nin askeri üstünlüğünü ve teknolojik kabiliyetlerini ASEAN'a göstermesi için bir platform da sağlamaktadır. Bu durum, potansiyel düşmanlara karşı caydırıcı bir unsur olarak hizmet etmekte ve ASEAN'a ABD'nin bölgedeki rolünün devam edeceği konusunda fikir vermektedir. ASEAN ülkelerinin RIMPAC'a katılımı, Çin tarafından özellikle Güney Çin Denizi gibi konularda ABD'nin bölgedeki pozisyonuna pasif bir destek olarak görülmektedir. Bu da ASEAN ve Çin arasındaki gerilime katkıda bulunmaktadır. Bkz. Mia Oba, 'Post-Abe: Japan-ASEAN partnership crucial in navigating great power rivalry', *Think China* (2020).

[231] Bağlantısızlar Hareketi, kendilerini hiçbir güç blokuna dahil veya hariç olarak addetmeyen 100 üzerinde ülkenin bir araya gelerek oluşturdukları bir

için önemli olan iki uluslararası konuda yanlış tarafta yer alarak, güneydoğu Asya'daki duruşunu kısmen zedelemişti.[232] Hindistan, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesini ve Vietnam'ın Kamboçya işgalini destekledi. Hindistan'ın stratejik algıları, Çin'in Pakistan ve Kamboçya'ya bağlarıyla sabitlenmişti. Sonuç olarak, Soğuk Savaşın sonuna kadar ASEAN, yakın ilişki için Hindistan'ın görüşme tekliflerine karşı genellikle ilgisiz kaldı. Çin'in güneydoğu Asya'da yükselen profiline dikkat çeken Hindistan'ın, bölgede jeo-stratejik ve ekonomik çıkarları bulunmaktaydı.

Çin, ASEAN ülkeleriyle bölgesel ve ikili ortaklıklar kurdukça, bu durum Hindistan'ın bölgeye olan dikkatini daha da arttırmasını sağladı. Çin'in yükselişi, Hindistan'ın güneydoğu Asya'ya yönelik kendi "Doğuya Bak" politikasını teşvik etti.[233] Hindistan'ın güvenlik kaygıları, Güney Çin Denizi ve Malakka Boğazı üzerine yapılan denizcilik görüşmeleri ve Singapur, Malezya ve Endonezya ile savunma işbirliği anlaşmalarıyla gösterilmiştir. Tüm ASEAN üyeleri inkâr etmesine rağmen bu durum, Çin'le mücadele stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.[234]

---

uluslararası oluşumdur. Soğuk Savaş döneminde Batı İttifakı ve Doğu Bloku'nun yanı sıra üçüncü bir blok olmuştur. Bu hareket çoğunlukla Güney Amerika, Afrika, Ortadoğu ve Asya ülkelerinden oluşur.

[232] G. Arnold, *The A to Z of the Non-Aligned Movement and Third World*, (Lanham, Scarecrow Press, 2013), s. 25.

[233] C. Jaffrelot, 'India's Look East Policy: An Asianist Strategy in Perspective', *India Review*, 2/2, (2003), s. 35-68.

[234] Çin ve Hindistan arasındaki rekabet, güneydoğu Asya'nın, özellikle de ASEAN bölgesinin jeopolitik manzarasını giderek daha fazla şekillendirmektedir. Çin, Bangladeş, Maldivler, Myanmar, Pakistan, Nepal, Sri Lanka, Afganistan ve ASEAN ülkelerinin ekonomilerine 150 milyar doların üzerinde taahhütte bulunduğu veya yatırım yaptığı Kuşak ve Yol Girişimi aracılığıyla güneydoğu Asya'daki etkisini aktif olarak genişletmektedir. Bu durum Çin'in pek çok ASEAN ülkesiyle ekonomik ve siyasi bağlarını güçlendirmesine olanak tanıyarak Hindistan'da Çin'in artan bölgesel nüfuzu konusunda endişelere yol açmıştır. Buna karşılık Hindistan, Yeni Delhi'nin güney Asya komşularıyla ve daha geniş Asya-Pasifik bölgesiyle ilişkilerini derinleştirmeyi amaçlayan 'Önce Komşuluk' ve 'Doğu'ya Hareket Et' politikalarını uygulayarak Çin'in etkisine karşı koymaya çalıştı. Bu durum, kredi hatlarının genişletilmesini, altyapı projelerine yatırım yapılmasını ve Hintli holdinglerin bölgedeki varlığının artırılmasını içermektedir. ASEAN'da Çin ve Hindistan arasındaki rekabet, deniz güvenliği, bağlanabilirlik ve kalkınma yardımı da dahil olmak üzere çeşitli alanlarda ortaya çıkmıştır. Her iki güç de bölgesel düzeni şekillendirmek ve kendi

Myanmar'a yapılan Hint silah transferleri ve Myanmar ordusuna yönelik askeri eğitim, insan hakları savunucularını büyük ölçüde endişelendirmiştir. Hindistan'ın altyapı projeleri Hindistan'daki Mizoram eyaletini Myanmar'ın Arakan eyaletine bağlamayı kapsamaktaydı.[235] Hindistan'ın Myanmar'ın enerji kaynaklarına erişim kazanma isteği, Çin'le doğrudan rekabete girmesini sağlamıştır. Hindistan'ın Myanmar cuntası ile diplomatik olarak temasta bulunması ve Myanmar'da demokrasinin desteklenmesinden vazgeçilmesi, politik bir kazanç da elde ettirmemiştir. Buna karşın Çin, Myanmar cuntasının tercih ettiği en temel stratejik ortağı konumuna ulaşmıştır. Hindistan, Myanmar ve Çin üçgeninin uluslararası siyasetinde cunta, artan gücü ve BM Güvenlik Konseyinde veto hakkı olması nedeniyle Çin'in daha güçlü bir patron olduğunu değerlendirmiş ve bölgesel gücünü hızlıca kavrayabilmiştir.

Hindistan, ASEAN ülkeleriyle gelişmiş ikili ilişkilere sahip olmanın yanı sıra, zaman içerisinde ASEAN'ın bölgesel ağının bir

---

etki alanlarını korumak için yarışmakta ve bu da jeopolitik rekabet duygusunun artmasına neden olmaktadır. Bu dinamik, bazı ASEAN ülkelerinin Çin-Hindistan rekabetini kendi lehlerine kullanmaları ve bir tarafın tekliflerini diğer taraftan daha iyi anlaşmalar elde etmek için kullanmaları için fırsatlar da meydana getirmektedir. Ancak aynı zamanda bu durum, küçük ülkeleri daha büyük bir jeopolitik çekişmenin içine çekme ve ASEAN'ın birliğini ve özerkliğini zayıflatma riski de taşımaktadır. Güneydoğu Asya'daki Çin-Hindistan rekabeti, ASEAN bölgesinin önemli bir savaş alanı olarak hizmet ettiği iki Asya devi arasındaki daha geniş stratejik rekabetin bir yansımasıdır. ASEAN'ın bu karmaşık jeopolitik ortamda yönünü bulma becerisi, bölgenin gelecekteki istikrar ve refahını belirlemede hayati önem taşıyacaktır.

[235] Rohingya krizinin Myanmar için, özellikle de Rohingya nüfusunun yaşadığı Rakhine eyaleti bağlamında önemli ekonomik sonuçları olmuştur. Rakhine eyaleti ülkenin en yoksul bölgelerinden biri olmasına rağmen, mineraller ve kıyı ticaretini destekleyebilecek uzun bir deniz kıyısı da dahil olmak üzere doğal kaynaklar açısından zengindir. Rohingya nüfusunun varlığı, yerel Rakhine topluluğu ile sınırlı iş fırsatları ve kaynaklar için rekabet ettikleri için bazıları tarafından eyalet üzerinde ek bir ekonomik yük olarak görülmüştür. Rakhine eyaletindeki ekonomik dinamikler, hem Rohingyaları hem de Rakhineleri yerinden eden kalkınma projeleri ve arazi gaspları nedeniyle daha da karmaşık hale gelmiş ve bölgede şiddet ve gerginliklere yol açmıştır. Ekonomik rekabet ve kaynak kıtlığı, farklı etnik gruplar arasındaki düşmanlıkları körükleyerek eyaletteki sosyo-politik durumu daha da kötüleştirmiştir. Dahası, Rohingya krizi, Myanmar'ın uluslararası konumunu ve ekonomik ilişkilerini de etkilemiştir. Hükümetin krizi ele alış biçimi, uluslararası toplumun yaygın kınamasına yol açarak yaptırımlara, yardım fonlarının azalmasına ve turist girişlerinde düşüşe neden olmuştur.

parçası haline de gelmiştir. Nihai hedefi ise, ASEAN'da Çin ile aynı konuma sahip olmaktır. Güç dengesini her zaman dikkatle tartan Singapur, yakın ASEAN-Hindistan ilişkilerinin en güçlü savunucusu olmuştur. Hindistan, yıllık ASEAN + 1 Zirvesi olan resmi bir ASEAN diyalog ortağıdır. Aynı zamanda ASEAN Bölgesel Forumu üyesidir. 2003 yılında Hindistan TAC'a katılmıştı ve nihayet 2006 yılında Asya-Avrupa Toplantısı'na kabul edilmişti. Hindistan ve ASEAN, 2003 yılında bölgesel bir serbest ticaret anlaşması için çerçeve anlaşma imzalamıştı. Ancak zorlu geçen görüşmelerde 2007 sonuna kadar hiçbir ilerleme kaydedilemedi. Hindistan, birbiriyle örtüşen üç ticaret ve yatırım odaklı çok taraflı kuruluşta ASEAN ülkeleriyle de bağlantılıdır. Bunlar; Çok Sektörlü Ekonomik İşbirliği için Bengal Körfezi Girişimi (BIMSTEC), Mekong-Ganga İşbirliği grubu (MGC) ve Bölgesel İşbirliği için Hint Okyanusu Kıyıları Birliği (IOR-ARC) şeklinde ifade edilebilir.[236]

"Doğuya Bakış" politikası 1991'de resmen başlatıldığında, Hindistan'ın kapılarını tüm Asya pasifik bölgesine açma fikri şüphesiz güneydoğu Asya'ya odaklanmıştı. Hindistan-ASEAN ilişkilerinin yolculuğu inişler ve çıkışlar yaşadı, ancak yararlı bir ortaklık olduğu kanıtlandı. Hindistan ve ASEAN ülkeleri kolonyal, dini, kültürel ve tarihi bağlantıları paylaşmaktadır. Hindistan'ın bağımsızlığından sonra Jawaharlal Nehru, şu anda ASEAN'ın bir parçası olan güneydoğu Asya ülkelerinden bazılarıyla bağları güçlendirmeye çalıştı. Ancak girişim, kısmen Çin'in bölgedeki etkisinin artması ve Hindistan'ın SSCB ile bağları nedeniyle, stratejik bir ortaklığa sahip olma konusunda maksimum potansiyele ulaşamadı. Hindistan'ın, Soğuk Savaş günlerinde SSCB ile ilişkileri bozuldu.[237] Ancak, o dönemler "Doğuya

[236] Weatherbee, *a.g.e.*, s.

[237] Soğuk Savaş sırasında Hindistan-SSCB ilişkilerinin bozulmasına yol açan ana faktörler çok yönlü olup jeopolitik, ideolojik ve stratejik hususlardan etkilenmiştir. Hindistan'ın bağlantısızlık politikası ve ABD ya da SSCB ile sıkı bir ittifak kurmayı reddetmesi, sosyalist ideolojisiyle uyumlu müttefikleri tercih eden Moskova'da bazı rahatsızlıklar oluşturdu. İki ülke arasındaki ideolojik farklılıklar, yakın bir ortaklığın sürdürülmesini de zorlaştırdı. Sovyetler Birliği'nin Hindistan'ın rakibi Pakistan ile artan yakınlığı Hindistan ve SSCB arasındaki bağları da gerdi. SSCB'nin Hint-Pak savaşları da dahil olmak üzere çeşitli çatışmalar sırasında Pakistan'a verdiği destek, Hindistan ve Sovyetler Birliği arasında gerginlik ve güvensizlik meydana getirmiştir. Ayrıca Hindistan'ın stratejik çıkarları ve öncelikleri, bazen Sovyetler Birliği'ninkilerden farklılaşarak çeşitli bölgesel ve küresel konularda anlaşmazlıklara yol açtı. Stratejik bakış açılarındaki bu farklılık, ikili ilişkilerin zayıflamasına katkıda bulundu.

Bakış" olarak adlandırılan politikanın başlatılmasından bu yana, Hindistan-ASEAN ilişkileri önemli ölçüde gelişme kaydetmiştir.

Doğuya Bakış'ın hedefleri arasında aynı zamanda, diyalog ortaklığı, ASEAN+1 zirve toplantıları ve ASEAN Bölgesel Forumu'na üyelik gibi ASEAN ve bağlı kuruluşlarıyla bağlantıları kurumsallaştırmak, bireysel ASEAN üye devletleriyle ikili bağları güçlendirmek ve güneydoğu Asya'da Çin'in artan etkisini dengelemek ile Hindistan'ın kendi yerini sağlamlaştırmak da değerlendirilebilir. Yine de Hindistan, güneydoğu Asya'da artan katılımının Çin ile ilgili olmadığı imajını yansıtmak istemektedir. İki taraf ilişkilerinin ileri bir safhaya taşınması, Kasım 2002'de Phnom Penh'de yapılan ilk Hindistan-ASEAN zirvesinde doruğa ulaşmıştır. Phnom Penh zirvesi, her yıl Hindistan-ASEAN zirvesi düzenlemeyi de kabul etmiştir.[238]

Avustralya

Avustralya'nın güneydoğu Asya'daki rolünyleilgili ilişkiler, her iki tarafında da belirsiz ve kararsız olduğu bir biçimde ilerlemişti. Bunun sebebi ise bir yandan Avustralya'nın, kendisini ekonomik ve yarı politik olarak bir Asya devleti olarak ifadeye çalışması, öte yandan da ABD'yi açıkça hayati güvenlik ortağı olarak tanımlamasıdır. Malezya'nın efsanevi Başbakanı Mahathir, bölgedeki Amerikan "şerif yardımcısı" olarak belirttiği Avustralya'nın, en sert eleştirmenlerinin başında gelmekteydi. Mahathir "Avustralya, bir Asya ülkesi mi yoksa bir batı ülkesi mi olduğunu seçmek zorunda. Amerikan şerif yardımcılığı pozisyonunu alırsanız, bu bölge ülkeleri tarafından pek kabul edilemezsiniz" demişti.[239]

Buna ek olarak Sovyetler Birliği'nin 1979'da Afganistan'ı işgali, Hindistan-SSCB ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Hindistan'ın işgalin sonuçları ve bölgesel istikrar üzerindeki etkisine dair endişeleri, çatışmaya doğrudan müdahil olan SSCB ile olan bağlarını da gerdi. Ayrıca bunun ekonomik sebepleri de vardır. Hindistan ve SSCB arasındaki önemli ekonomik işbirliğine rağmen, ilişkilerin bozulmasında ekonomik faktörler de rol oynamıştı.

[238] N. Kipgen, 'India–ASEAN Relations: The Initiatives, Successes and Challenges', *India Review*, 19/3, (2020), s. 207-222.

[239] Bkz. William T. Tow, 'President Trump and the Implications for the Australia-US Alliance and Australia's Role in Southeast Asia', *Contemporary Southeast Asia*, 39/1, s. 50-57.

Avustralya'nın güneydoğu Asya'daki ilişkilerinde en çok sorun yaşadığı devlet Endonezya'dır. Her ne kadar resmi olarak küçümsenmiş olsa da, Canberra'da yoğun nüfuslu Endonezya'nın jeostratejik durumunun doğasında olan ve Avustralya'nın hemen kuzeyinde yer alan gizli bir "kuzey tehdit" sendromunu hali hazırda yaşamaktadır.[240] Her iki tarafta ilişkilerini istikrar açısından olumlu bir şekilde geliştirmeyi ve ilerletmeyi amaçlamaktadır. Avustralya'nın bu politikası, Avustralya için Endonezya'nın öneminin, Endonezya'nın Avustralya için olan öneminden çok daha büyük olduğu şeklinde bir fikre dayanılarak kurulmuştur. Bu durum, Doğu Timor'a yönelik yirmi beş yıllık Avustralya politikasında açık bir şekilde de görülmektedir. Ayrıca Avustralya hükümeti, Doğu Timor'u Avustralya-Endonezya ilişkilerinin diğer yönleriyle ilişkilendirmeyi de reddetmişti. Avustralya, Doğu Timor'daki Endonezya egemenliğini, cömert bir Timor Denizi sınır anlaşması karşılığında resmi olarak tanımıştı. Avustralya'nın Endonezya'yla olan güvenlik ilişkisini ortaya koyan 1995'teki ikili bir anlaşmayla, Avustralya ilgisi daha geniş bir güvenlik algısı ile sağlamlaşmıştır. Esasen bu anlaşma FPDA'dakilerle[241] aynı siyasi düzeydeydi. Endonezya ilişkileri, 1999 Doğu Timor krizi ile bir süre yıpranmış ve Cakarta,

[240] K. Najjarine, 'Australian Diplomacy Towards Indonesia 1965-72: A Study of Fear in Australian Foreign Policy, *Australian Quarterly*, 76/6, s. 17-26.

[241] Five Power Defence Arrangements-Beş Güç Savunma Düzenlemeleri (FPDA), 1971 yılında Avustralya, Malezya, Yeni Zelanda, Singapur ve Birleşik Krallık arasında kurulan bir dizi ikili savunma ilişkisidir. FPDA, Birleşik Krallık'ın askeri güçlerini Süveyş Kanalı'nın doğusundan çekme kararının ardından, Yarımada Malezya ve Singapur için kolektif güvenlik sağlamanın bir yolu olarak oluşturulmuştu. Düzenlemeler kapsamında beş güç, askeri müdahaleye yönelik özel bir taahhüt olmamasına rağmen, FPDA üyelerinden herhangi birine yönelik bir tehdit veya silahlı saldırı durumunda 'derhal' birbirlerine danışmayı kabul etmektedir. FPDA, Malezya ve Singapur Yarımadası için bir Entegre Hava Savunma Sistemi kurarak ve düzenli ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirerek son elli yılda gelişmiştir. Resmi bir ittifak olmasa da FPDA, katılımcı ülkeler arasında savunma işbirliği, birlikte çalışabilirlik ve diyalog için bir platform sağlamaktadır. Düşük profilli doğasına rağmen, FPDA bölgesel güvenlikte 'sessiz bir başarı' olarak tanımlanmış ve güneydoğu Asya'da istikrarın korunmasına ve ortak zorlukların ele alınmasına yardımcı olmuştur. İstişari ve bağlayıcı olmayan yapısı, yıllar içinde değişen jeopolitik dinamiklere uyum sağlamasına olanak tanımıştır. Ayrıca Güney Çin Denizi'ndeki gerilimler ve Hint-Pasifik bölgesindeki büyük güç rekabeti yoğunlaştıkça, FPDA'nın bölgesel güvenlikte daha önemli bir rol üstlenmesi yönünde çağrılar yapılmaya baş-

Avustralya'nın bölgedeki Endonezya egemenliğine ilişkin 'ihanet' içinde olduğunu değerlendirmiştir. Doğu Timorlular, Avustralyalıların INTERFET'teki[242] liderlik rolünü, BM tarafından görevlendirilmiş insani bir kurtarıcı olarak görmüşlerdi. Doğal olarakta Endonezya milliyetçileri bunu yeni bir sömürgecilik şekli olarak tasvir ettiler. Trajik bir şekilde, 2002'de Bali'de terör olayları yaşandı[243] ve onlara göre bu terörist saldırı, bir tür geri ödeme olarak değerlendirildi. İronik olarak, kısa süre sonra Endonezya'nın ASEAN + 3 formatının ötesinde Doğu Asya'da bölgesel kapsayıcılık arzusuna bir yanıt olarak ikili ilişkilerde de yeni bir normalleşme gerçekleşti. İkili ilişkide yeni bir aşama, 2006'da imzalanması ve Lombok Paktının 2007'de onaylanması, güvenlik ve savunma ile ilgili çok çeşitli faaliyetlerde işbirliğinin gelişmesi için atılan adımlardı.[244]

Bu adımlar, iki devletin önemi, istikrarı, egemenliği veya ulusal bütünlüğü için tehdit oluşturan herhangi bir kişi veya kuruluşun faaliyetlerini hiçbir şekilde desteklememenin karşılıklı taahhüdü idi. Diğer tarafın topraklarında ayrılıkçılığı teşvik etmek ya da işlemek için topraklarını kullanmak isteyenler de dâhil olmak üzere Endonezya'nın hedefi, Papuan ayrılıkçılarını Avustralya destek tabanından izole etmekti. Avustralya hükümetinin, Batı Papua'nın bağımsızlığının savunucularının konuşmalarını yasaklamak için harekete geçme ihtimali şöyle dursun

landı. Düzenlemenin benzersiz yapısı ve tarihi, onu bölgede ortaya çıkan güvenlik endişelerini ele almak için potansiyel olarak değerli bir platform haline getirmektedir.

242 International Force East Timor.

243 12 Ekim 2002'de Endonezya'nın Bali adasındaki turistik bölge olan Kuta Plajı'nda iki bomba patladı, 202 kişi öldü ve 300'den fazla kişi yaralandı. Saldırılar, El Kaide ile bağlantısı olan ve güneydoğu Asya'da faaliyetlerde bulunan ve kendilerini İslami olarak nitelendiren bir grup olan Jemaah Islamiyah (JI) tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk patlama Paddy's Bar'da meydana geldi ve bir intihar bombacısının neden olduğu ikinci bomba ise Sari Club'ın dışında park halindeki bir minibüste patladı. Kurbanlar 21 farklı ülkedendi. Ölenler arasında 88 Avustralyalı ve 39 Endonezyalı vardı. Terörizm daha önce hiç bu kadar büyük çapta kayıp yaşatmadığı için Endonezya'da şok tesiri yaptı. JI'ın öncelikli hedefi Müslüman Endonezya'da bir İslam devleti (!) kurmaktı ancak Bali'ye saldırmayı seçtiler, çünkü burası Amerikalılar ve onların ortakları tarafından sıkça kullanılıyordu. Bali bombalamaları şiddet içeren aşırıcılığın ciddi uluslararası sonuçlarını gösterdi ve JI gibi terörist gruplara karşı proaktif eylem ihtiyacını bölgede vurguladı.

244 Weatherbee, *a.g.e.*, s. 51.

Avustralya, Endonezya'daki Papuan siyasi sığınmacılara destek vermekteydi.[245]

Silahlı kuvvetler de dâhil olmak üzere önemli Avustralya taahhütleri, Timor-Leste'in inşası için gerekli olmaya devam etmiştir. Şubat 2008'de Avustralya liderliğindeki Uluslararası İstikrar Gücü'ne yapılan hızlı takviye hareketi bunun örneklerinden birisidir. Timor Denizi'nin yetki alanı örtüşmelerindeki gaz alanlarından elde edilen gelirlerin bölünmesi, iki ülke arasındaki kritik konulardan birisini teşkil etmişti. Avustralya ile önce UNAMET[246] ve daha sonra Timor-Leste hükümeti arasında görüşmeler olmuş, Timor Deniz Antlaşması'nın 2006 yılında sonuçlanmasına kadar gelişme yavaş ilerlemişti. Timor-Leste, Ortak Gelişim Alanı'ndaki (OGA)[247] Bayu Undan sahasında %90-10'luk bir payla desteklenmişti. Canberra, Dili'nin çoğu OGA'nın dışında kalan ve Avustralya lehine %80 ila 20'lik bir pay almayı kabul eden daha büyük Sunrise Alanı'nın %50'si iddiasını terk edinceye dek Timor, anlaşmanın onaylanmasını erteledi. Avustralya'nın inatçı pazarlığı ve tahkim kabul etmeyi reddetmesi, birçok Timorlu ve Avustralyalı tarafından Timor-Leste'nin geleceğine ihanet olarak değerlendirilmişti.[248] Avustralya'nın bölgedeki doğal kaynakları ele geçirebilmek amacıyla güçlü Endonezya'ya karşı zayıf bir Timor Leste'yi desteklemesi gibi bir politika da hatırda tutulmalıdır. Ancak, Avustralya istediğini almıştır.

ASEAN'ın 1974'te ilk diyalog ortağı olduğundan beri Avustralya, ASEAN'ın kurallara dayalı, kapsayıcı ve ekonomik olarak bütünleşmiş bölgesel topluluk vizyonunu desteklemişti. Aslında bu durum, Avustralya'nın güvenlik ve ekonomik kaygılarından kaynaklanmaktaydı. 2013 yılında, Avustralya'nın ASEAN Misyonu Cakarta'da kuruldu ve Avustralya'nın çıkarlarını ASEAN ve ASEAN liderliğindeki süreçlerle ilerletmekten sorumlu oldu. 2014'te Avustralya ve ASEAN, karşılıklı güvenlik ve refah oluşturmadaki ilişkinin önemini kabul ederek resmi ola-

[245] H. White, 'The Lombok Pact's Empty Promise', *Far Eastern Economic Review*, 169/10, (2006), s. 26-28.
[246] The United Nations Mission in East Timor (UNAMET)
[247] Joint Development Area.
[248] P. Cleary, *Shakedown: Australia's Grab for Timor Oil*, (Crows Nest NSW, Allen & Unwin, 2007), s. 30.

rak stratejik ortaklar haline geldi. Avustralya, her yıl ASEAN ülkelerinden bir milyondan fazla ziyaretçiyi ağırlamakta ve 2016'da Avustralyalılar ASEAN ülkelerine yaklaşık üç milyon seyahat yapmıştır.

Mart 2018, Avustralya-ASEAN ilişkileri için önemli bir sembolik dönüm noktası olmuştur. Avustralya, ASEAN ile 44 yıllık ilişkisinde ilk kez bir ASEAN zirvesine ev sahipliği yapmıştı. ASEAN üye devletlerinin on liderinden dokuzu ASEAN-Avustralya Özel Zirvesine katıldı. Filipinler Devlet Başkanı Rodrigo Duterte ise dışişleri bakanını gönderdi. Bu tarihi özel zirve, 2014 yılında Myanmar'da düzenlenen ve 40 yıllık diyalog ortaklığı ilişkilerini kutlayan ilk Avustralya-ASEAN Hatıra Zirvesi'nden dört yıl sonra geldi. Bu olumlu gelişmelere karşın bazı stratejistler, Avustralya'nın ASEAN'a katılmasını önerecek kadar ileri gitti. ASEAN üyeliği fikri yeni değildi. Eski Başbakan Paul Keating, 2012'de Avustralya'nın ASEAN üyeliğini önerdi. Avustralya'nın ASEAN üyeliğine veya mevcut diyalog ortağı statüsünün ötesinde henüz oluşturulmamış bir kategoriye yönelik bu çağrıları, analizden çok savunuculuktur. Avustralya'nın özel zirve etrafında ASEAN'a üyelik önerileri güneydoğu Asya'da karşılık bulmamıştır ve herhangi bir güneydoğu Asyalı liderin de bunun hakkında hayal kurması pek olası görülmemektedir. Avustralya'nın ASEAN üyeliği değişik zamanlarda gündeme gelmektedir. Zira bölgesel olarak yakınlık ve ileri derecede bir ortaklık mevcuttur. Canberra'nın ASEAN ile mevcut diyalog ortaklığı ilişkileri - Yeni Zelanda, ABD ve Rusya'dan daha kapsamlı ve Güney Kore, Japonya ve Çin'den daha az kapsamlı - Avustralya için en uygun düzenlemedir ve öngörülebilir gelecekte de böyle kalacağı değerlendirilebilir.[249]

ASEAN ilişkilerinin en yüksek maliyetlerinden biri, Avustralya'nın politika özerkliği olacaktır. Bu durum, Avustralya'nın bölgedeki insan hakları ihlalleri veya Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki eylemleri gibi hassas konulardaki politik duruşu açısından özellikle önemlidir. ASEAN üyeleri için politika özerkliği sınırlıdır, çünkü ASEAN ortak beyanlarına bir fikir birliği süreciyle ulaşılır. Myanmar'daki Rohingyalı Müslüman nüfusun kötü

[249] Bunun sebebi ise çeşitlilik gösterir. Ayrıca ASEAN'ın oybirliği ile kabul şartını da akılda tutmak gerekir.

durumu ve Güney Çin Denizi anlaşmazlıkları ile ilgili olarak Filipinler-Çin'e ilişkin Temmuz 2016'daki oybirliği ile emsal belirleyen tahkim mahkemesi kararı dâhil olmak üzere Avustralya kendisini ilgilendiren konularda genellikle sessiz kalmıştır. ASEAN'ın temel fikir birliği ilkesi, uygulamada her üye devlete, kendileri için belirli duyarlılığa sahip konularda ASEAN ifadelerinde kullanılan dil üzerinde, tüm ASEAN üye devletlerinin saygı duymaları için kurumsal baskı altında olduğu bir veto hakkı sağlamaktadır. Örneğin Myanmar'ın ısrarı üzerine "Rohingya" terimi ASEAN belgelerinde kullanılmamaya başlanmıştır.[250]

Avustralya'da medya, hükümet kuruluşları ve hatta akademik yayınlar giderek artan bir şekilde ASEAN devletlerine, vatandaşlarına, sularına, ihracatına, ASEAN bölgesine ve ASEAN'a orta güç olarak atıfta bulunmaktadır. ASEAN, Avustralya için işbirliği konusunda faydalı bir platform görevi görmektedir. ASEAN ve Avustralya, 2004 ve 2016 yıllarında Uluslararası Terörle Mücadele için Ortak İşbirliği Bildirileri yayınlamışlardı. Üst düzey yetkililer düzeyinde yıllık istişareler ve 2015'ten itibaren iki yıllık bir terörle mücadele ve sınır ötesi suç çalışma programı ile sınır ötesi suç konusunda yakın işbirliği içinde çalışmaktadır. Sidney Deklarasyonu'ndaki yeni girişimlerin olduğu politika alanlarının en az yarısı, güvenlik işbirliği ile ilgilidir ve bölgesel güvenlik, Deklarasyon'da kapsanan ilk işlevsel alan olmuştur.

ASEAN üye devletleri ve Avustralya, 2018'de Uluslararası Terörizmle Mücadele için İş birliği Mutabakat Zaptı imzaladı ve bir dizi işbirliği diyaloğu ve çalıştayı düzenledi. Avustralya hükümeti, ASEAN'ın insan ticareti ile mücadele çabalarına

[250] Myanmar, ASEAN belgelerinde 'Rohingya' teriminin kullanılmasını istemiyor, çünkü Myanmar hükümeti, Rohingyaların ülkede nesillerdir yaşayan Müslüman bir azınlık grubu olmasına rağmen onları vatandaş olarak tanımıyor. 'Rohingya' terimi Myanmar'da tartışmalı bir konu ve hükümetin bu terimi kullanmaktan kaçınması, Rohingyaların ağırlıklı olarak ikamet ettiği Rakhine Eyaletindeki krize yaklaşımının da bir parçasıdır. Myanmar'ın 'Rohingya' terimini kabul etmeme konusundaki tutumu, Rohingya nüfusunun uzun süren vatansızlığı ve onları ayrımcılığa ve istismara karşı savunmasız bırakan vatandaşlık eksikliği sorununu ele almayı daha geniş bir şekilde reddettiklerini de yansıtmaktadır. Myanmar'ın ASEAN belgelerinde 'Rohingya' terimini kullanma konusundaki isteksizliği, konuyla ilgili iç tutumlarının ve ülke içindeki Rohingya nüfusunun haklarını ve kimliklerini sürekli inkâr etmekten kaynaklanmaktadır.

2003'ten bu yana 83 milyon dolar katkıda bulundu ve önümüzdeki on yıl içinde 80 milyon dolarlık bir paket daha duyurdu. Avustralya, ASEAN üye devletleriyle çok sayıda deniz tatbikatı, seminer, atölye çalışması ve çalışma grubuna eş başkanlık yapmış veya eş-ev sahipliği yapmış ve çeşitli etkinliklere katılımıyla terörle mücadele, şiddet içeren aşırılık, uluslararası suç ve deniz güvenliği işbirliğini ele alan ASEAN forumlarında ortak bildiriler yayınlamıştır. Sonuç olarak, ASEAN'a Avustralya üyeliği şu anda mümkün değildir. Avustralya'nın ASEAN ile diyalog ortağı ilişkisi, Avustralya politika özerkliğini ve Avustralya'nın güneydoğu Asya ile olan ilişkisini desteklemektedir.

Yeni Zelanda

Yeni Zelanda, 1975'te ASEAN'ın Diyalog Ortağı olmuş, Avustralya ve Japonya ile birlikte, 1977'de ASEAN ile zirveler düzenleyen ilk diyalog ortakları arasında yer almıştı. ASEAN-Yeni Zelanda ilişkileri, karşılıklı ilgi alanları ve her iki tarafın ortak avantajları üzerine bina edilerek güçlendirilmiştir. Diyalog ortaklığı, karşılıklı güven ve saygı, iyi komşuluk ve karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı faydaların inşasına katkıda bulunmuştur. ASEAN-Yeni Zelanda ortaklığı, 22 Temmuz 2010'da Yeni Zelanda ile PMC+1[251] oturumunda 2010-2015 Kapsamlı Ortaklığa İlişkin Ortak Deklarasyonu ve Ortak Deklarasyonu Uygulama Eylem Planı'nın kabul edilmesiyle önemli bir kilometre taşına Hanoi'de ulaşmıştı. Ortak Bildirge, proaktif ve gelecekteki gelişmelere duyarlı, siyasi ve güvenlik, ekonomik ve sosyo-kültürel

[251] Post Ministerial Conference (PMC); ASEAN Bakanlar Sonrası Konferansı, ASEAN ile Avustralya, Çin, Japonya, Avrupa Birliği ve ABD gibi ülkeleri içeren Diyalog Ortakları arasında düzenlenen yıllık bir toplantıdır. PMC, ASEAN ve Diyalog Ortaklarının geçtiğimiz yıldaki ilişkilerini gözden geçirmeleri ve ortaklık ve işbirliğini geliştirme konusundaki kararlılıklarını yeniden teyit etmeleri için bir platform görevi görür. PMC, birkaç nedenden dolayı önemlidir. Öncelikle ASEAN ve Diyalog Ortaklarının, uluslararası ekonomik ve siyasi konuların yanı sıra suç, narkotik, kaçakçılık, çevre ve sağlık gibi ulusötesi zorluklar da dâhil olmak üzere çok çeşitli konuları tartışmasına ve koordine etmesine olanak tanır. Ayrıca PMC, ASEAN ile Diyalog Ortakları arasındaki mevcut işbirliği çerçevelerinin ve eylem planlarının uygulanmasını kolaylaştırır. ASEAN ve Diyalog Ortaklarına yeni işbirliği alanları keşfetme ve genel ortaklıklarını güçlendirme fırsatı sağlar. Bununla birlikte PMC, ASEAN ve onun kilit dış ortakları arasındaki diyaloğu ve işbirliğini teşvik ederek bölgede barışın, istikrarın ve refahın korunmasına katkıda bulunur.

işbirliği alanlarında ASEAN-Yeni Zelanda ortaklığını genişletmeyi ve derinleştirmeyi amaçlamaktaydı. ASEAN ve Yeni Zelanda, 2015 sonrası dönem için bir sonraki Eylem Planı ile ilgili çalışmalar başlatmıştır. Bu Eylem Planı, ASEAN-Yeni Zelanda Kapsamlı Ortaklığı Ortak Bildirgesi'nde belirtilen amaç ve hedefleri, her iki tarafın da bağlarını daha da derinleştirmek ve ortaklığın tüm potansiyelini gerçekleştirmek için üstleneceği yeni öncelikler ve tedbirlerle yerine getirmeye devam etmeyi ve ortak çıkarların tüm alanlarında ve ASEAN Topluluğunun 2015 sonrası vizyonunu desteklemeyi hedeflemektedir. ASEAN-Avustralya ve ASEAN-Yeni Zelanda diyalog ilişkilerinin 30. yıldönümünü anmak için Kasım 2004'te Vientiane'de ASEAN-Avustralya ve Yeni Zelanda Anma Zirvesi düzenlenmişti. İlk Zirvesinden altı yıl sonra, ASEAN ve Yeni Zelanda, Ekim 2010'da Hanoi'de düzenlenen 17. ASEAN Zirvesi ile arka arkaya ASEAN-Yeni Zelanda diyalog ilişkilerinin 35. yıldönümünü kutlamak için ASEAN-Yeni Zelanda Hatıra Zirvesi'ni tertip etmiştir.

ASEAN-Yeni Zelanda diyalog ilişkileri 2025'te 50. yılına ulaşacaktır. Temmuz 2013'te Yeni Zelanda, her ASEAN üye devleti ve bir bütün olarak ASEAN Topluluğu ile daha iyi bağlantı kurmasını amaçlayan "Yeni Zelanda'nın ASEAN Ortaklığı: On Ulusa Bir Yol - NZ Inc." konulu ASEAN stratejisini duyurmuştu. Ayrıca, Yeni Zelanda'nın güneydoğu Asya'daki özel sektörü ve işletmeleriyle daha fazla etkileşim kurarak ASEAN ile ticareti ve yatırımı artırmak için Yeni Zelanda'ya özel hedefler koymaktadır. Yeni Zelanda, ASEAN Bölgesel Forumu, ASEAN Savunma Bakanları Toplantısı Plus (ADMM Plus) ve Doğu Asya Zirvesi gibi ASEAN tarafından başlatılan mekanizmalara aktif olarak katılmaktadır. Yeni Zelanda, güven oluşturma ve önleyici diplomasi alanlarında bir dizi faaliyete katılarak ARF'de proaktif bir rol oynamıştır. 2013-2014 dönemi için Endonezya ile Terörle Mücadele ve Sınıraşan Suçlarla İlgili ARF oturumlararası toplantıları (ISM on CTTC)[252] eş başkanlığını da yürütmüştü. Yeni Zelanda, 2014-2016 dönemi için ADMM-Plus Uzmanlar Deniz Güvenliği Çalışma Grubunun eş başkanı olarak görev yapmıştı. Aynı za-

[252] ARF Inter-Sessional Meeting on Counter-Terrorism and Transnational Crime.

manda enerji, afet yönetimi, finans ve eğitim gibi EAS alanlarında işbirliğinde aktif bir katılımcı olmuştur. Yeni Zelanda ile ASEAN Bakanlık Sonrası Konferansı (PMC) Oturumu, ASEAN-Yeni Zelanda Diyaloğu ve ASEAN-Yeni Zelanda Ortak İşbirliği Komitesi (ASEAN-Yeni Zelanda KİK) toplantıları gibi diğer danışma toplantılarında hem ASEAN hem de Yeni Zelanda, çağdaş siyasi-güvenlik, ekonomik, sosyo-kültürel ve karşılıklı ilgi alanına giren kalkınma işbirliği konularını gözden geçirmekte ve daha ileri safhalara taşınmasına gayret etmektedir.

Yeni Zelanda, 1975'te ASEAN'ın diyalog ortağı oldu ve Avustralya ve Japonya ile birlikte 1977'de ASEAN ile zirveler düzenleyen ilk diyalog ortakları arasındaydı. 2010 yılında kurulan ASEAN-Avustralya-Yeni Zelanda Serbest Ticaret Bölgesi (AANZFTA), yaklaşık 663 milyon ASEAN, Avustralya ve Yeni Zelanda halkı için yeni fırsatları kolaylaştıran kapsamlı ve tek taahhütlü bir serbest ticaret anlaşmasıdır. Bu üçlü, 2016 itibarıyla 4 trilyon ABD doları tutarında birleşik GSYİH'ya sahipti ve mal ticareti 60,7 milyar ABD doları değerindeydi. Böyle bir hareket, ASEAN'ın Okyanusya bölgesiyle daha geniş katılımının bir göstergesidir.

ASEAN-Yeni Zelanda ticareti ve ekonomik bağlantıları zaman içerisinde gittikçe güçlenmiştir. 1975'te iki taraf arasındaki ikili ticaret 133 milyon ABD doları değerindeydi. Bu miktar, 2017 itibariyle ASEAN ile yaklaşık 12 milyar ABD dolarına yakın toplam ticaret ile bugün yalnızca bir haftalık ticareti temsil etmektedir. Hükümet web sitesi Stats NZ'ye göre, ülkelerle karşılaştırıldığında ASEAN, geçtiğimiz üç yıl içinde Yeni Zelanda'nın ihracatta beşinci ve ithalatta dördüncü en büyük ticaret ortağı olmuştur. Buna ek olarak, AANZFTA, 2020 yılına kadar önemli ASEAN pazarlarına yapılan ihracatın %99'u üzerindeki tarifelerin kaldırılmasını hedeflemiştir. Bu durum, anlaşma onaylandığında geçerli ticaret seviyelerine dayalı olarak yaklaşık 50 milyon ABD doları tutarında yıllık gümrük tasarrufunu temsil etmektedir.

ASEAN'ın diyalog ortakları arasında, Yeni Zelanda birçok yönden istisnai bir konuydu. Küresel ve büyük bölgesel güçler arasındaki tek küçük bölgesel güçtür; topraklarının büyüklüğü, nüfusu ve ekonomik veya askeri gücü onu sıralama listesinin en

altına yerleştirir. Yine de ASEAN'ın ortaklık ağında bu küçük batı demokrasisi, Çin, ABD veya AB ile karşılaştırılabilir bir statü kazanmayı başarmıştır. ASEAN ortaklıkları arasında, üretilen ikili manifestoların miktarı, temas seviyesi ve takip edilen faaliyetler bakımından mütevazı bir ortaklıktır. Ancak bu ortaklık stratejik rollerin yakınlaşması, paylaşılan deneyimler, karşılıklı saygı ve iç zorluklara karşı direnç açısından açıkça öne çıkmaktadır.

Papua Yeni Gine (PYG)

PYG'nin birincil kültürel kimliği Malenezya'dır[253] ve bölgesel yönelimi Avustralya, Yeni Zelanda ve güney Pasifik'e doğrudur. Başlıca çok taraflı bölgesel örgütü ise Pasifik Adası Forumu'dur.[254] 1981 yılında PYG'ye ASEAN'da gözlemci statüsü verilmişti ve 1987'de TAC'a katılan ilk ASEAN olmayan devletti. Kendisini ASEAN'ın potansiyel bir üyesi olarak da görmektedir. PYG konsepti, ASEAN ve güney Pasifik arasındaki köprü olan Port Moresby'dir.[255] ASEAN'ın Port Moresby'e olan gerçek ilgisi, PYG'nin Endonezya ile daha zorlayıcı ikili ilişkilerine bağlıdır. PYG, Endonezya ile 820 km uzunluğundaki bir kara sınırını paylaşmaktadır ve Yeni Gine adasını ikiye böler. 1974'ten itibaren

253 Melanezya, Büyük Okyanus'ta Avustralya'nın kuzeyinde ve Endonezya'nın doğusunda yer alan ada öbeğidir. Yeni Gine, Bismarck takımadaları, Louisiade takımadaları, Solomon ve Fiji adaları, Yeni Kaledonya ve ona bağlı adalar ile Vanuatu ve ona bağlı adalardan meydana gelir.

254 2000 yılına kadar Güney Pasifik Forumu

255 Port Moresby, Papua Yeni Gine'nin başkenti aynı zamanda en büyük şehridir. Port Moresby, II. Dünya Savaşı sırasındaki büyük bir üs olma rolü nedeniyle, stratejik öneme sahip hale geldi. Kasaba bir yıl içinde Papua'da önemli harekatları destekleyebilecek tek uygun bölgeye dönüştürüldü, bu da onu kuzeye doğru ilerlemek ve Japon kuvvetlerinden gelebilecek potansiyel tehditleri uzak tutmak için hayati hale getirdi. Port Moresby'nin önemi, bölgedeki askeri operasyonları desteklemek için gerekli olan limanlar, rıhtımlar, hava alanları ve depolama tesisleri gibi kritik altyapıya sahip olmasından kaynaklanıyordu. Ek olarak, Port Moresby'nin Avustralya ve Asya'ya yakınlığı, onu savaş sırasında önemli bir konum haline getirdi; hem Müttefik hem de Japon kuvvetleri buranın stratejik değerinin farkındaydı. Japonlar, Port Moresby'yi kuzey Avustralya'ya hava saldırıları düzenlemek için çok önemli bir nokta olarak gördüler ve Japonların hedeflerine ulaşmasını engellemek için Kokoda Yolu boyunca yoğun mücadelelere ve savaşlara yol açtılar. Kasabanın konumu ve altyapısı, onu çatışma sırasında askeri operasyonlar ve tedarik zincirleri için önemli bir merkez haline getirdi ve Papua Yeni Gine'nin savaş zamanı tarihi ve paua endüstrisinin (büyük deniz salyangozları) için gelişimi bağlamında tarihi önemini vurgulamıştır.

Avustralya vasiliğinden bağımsızlığından itibaren Endonezya ile olan ilişkilerine, sınırın PYG tarafında bulunan Özgür Papua Hareketi (OPM) ayrılıkçı isyancıları için, bir sığınak olmasını engellemek amacıyla Endonezya'nın gönlünü hoş tutma diplomasisi ve Endonezya'nın korkutmaları ve sert politika söylemleri hâkim olmuştur. Bu nedenle sınır hassasiyeti son derece önem arz etmektedir ve PYG'nin batı tarafındaki Papuanlı mülteci kampları ülkenin doğu tarafına sıralanmıştır.

Port Moresby'deki ardışık hükümetler, Melanezya kardeşliğinin[256] mücadelesine sempatik bakmakla birlikte, daha güçlü bir Endonezya, PYG sınır güvenliği konusunda işbirliği yapmazsa, Endoneya'nın gerekli tedbirleri almakta tereddüt etmeyeceği bir gerçektir. PYG'nin güvenlik konusundaki endişelerinin bir kısmını, Endonezya ile Avustralya arasında olan savunma bağlantılarının azalması teşkil eder. Endonezya-PYG temel sınır anlaşmasına 1979 yılında ulaşılmış ve 2003 yılında revize edilmiş ve daha sonra da genişletilmiştir. Bu anlaşma sınır bölgelerinin "sığınaklar, iskele alanları, üsler veya yasa dışı faaliyetler" olarak kullanılmasını yasaklamaktadır. 1986'da, iki ülke Endonezya'nın ikili ilişkilerinde benzersiz bir saldırmazlık antlaşması işlevi gören Karşılıklı Saygı, İşbirliği ve Dostluk Antlaşması'nı müzakere etti. Her iki hükümet de barışçıl ve işbirliğine dayalı ilişkiler istediklerini belirttiler. Endonezya'nın PYG ilişkileri, OPM'nin[257] isyanının yoğunlaşması durumunda veya

[256] Melanezya Kardeşliği, temel olarak Solomon Adaları, Vanuatu ve Papua Yeni Gine'de bulunan basit yeminli erkeklerden oluşan Anglikan dini bir topluluktur.

[257] Organisasi Papuan Merdeka (Free Papua Organization). Özgür Papua Hareketi (Organisasi Papua Merdeka, OPM olarak da bilinir), Batı Yeni Gine merkezli, bölgeyi Endonezya yönetiminden kurtarmayı amaçlayan bir bağımsızlık hareketidir. Papua'nın Endonezya'dan bağımsızlığını savunan, yurtdışında yerleşik farklı silahlı birimler, protesto grupları ve liderlerden oluşan bir gruptur. Hareket, Endonezya ile devam eden Papua çatışmasının bir parçası olarak diplomatik diyalog, bayrak kaldırma törenleri ve militan eylemler girişiminde bulunmuştur. OPM, Endonezya hükümeti tarafından ayrılıkçı bir terör örgütü olarak görülmektedir ve faaliyetleri vatana ihanet ve terörizm suçlamalarına yol açmaktadır. Hareket, Libya (2011'e kadar) ve Melanezya ülkeleri Solomon Adaları ve Vanuatu gibi bazı uluslararası aktörlerden destek de almıştır. OPM'nin nihai hedefi, yıllar boyunca çeşitli gruplar tarafından ilan edilen ancak tanınmayan Batı Papua Cumhuriyeti adında bağımsız bir devlet kurmaktır.

PYG'nin, zayıf yönetim nedeniyle sınır güvenliği ile ilgili olarak üstlendiği sorumlulukları yerine getirmede yetersiz kalması durumunda mutlaka bir teste tabi tutulacağı da değerlendirilmektedir.[258] Papua Yeni Gine, ASEAN ile ilişkisini üyelik değilse de, dönemin PYG dışişleri bakanı Kilroy Genia tarafından "daha kalıcı bir ilişki" olarak tanımlanan bir seviyeye yükseltmek istemektedir. PYG, ASEAN Bölgesel Forumu'nun da bir üyesidir. PYG, bölgesel istikrara olan ciddi etkisi nedeniyle ASEAN'ın önemini idrak edebilmekte ve ilişkilerini iyi bir noktada tutma gayreti içerisindedir.

Kore Cumhuriyeti

ASEAN ve Kore, ilk olarak Kasım 1989'da Sektörel Diyalog Ortaklığı ilişkilerini tesis ettiler. İlerleyen ilişkiler ışığında ASEAN tarafından Kore'ye, 1991'de Kuala Lumpur'da düzenlenen 24. ASEAN Bakanlar Toplantısı'nda, tam Diyalog Ortağı statüsü verildi. 2004 yılına gelindiğinde ise, ASEAN-Kore diyalog ilişkilerinin 15. yıldönümü kutlandı. Bu şekilde 21. yüzyılda ilişkilerin geleceğini belirlemek için ASEAN ve Kore, 2004 yılında Vientiane'de düzenlenen ASEAN-Kore Zirvesi'nde taraflar arasında bir Ortak Bildiri imzalandı. Bu ortak bildiride, ASEAN-Kore ilişkilerini daha kapsamlı ve içeriği genişletilmiş bir şekilde ilerletmek amacıyla bir plan belirlendi. 2005 yılındaki Ortak Bildiri'yi, siyasi güvenlik, ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliğini teşvik etmek ve ASEAN'ın 2020 yılına kadar tam entegre bir ASEAN topluluğu hedefini desteklemek için, Kuala Lumpur'da ASEAN-Kore Eylem Planı üzerinde bir anlaşma takip etti. Eylem Planı, özellikle Ortak Deklarasyonda belirtilen hedefleri uygulamayı hedeflemekteydi. ASEAN ile Kore arasındaki Diyalog Ortaklığı'nın 20. yıldönümünün kutlandığı 2009 yılında, ASEAN-Kore Merkezi kuruldu. 2007'de, 11. ASEAN-Kore Zirvesi'nde 10 ASEAN Üye Devleti ve Kore tarafından imzalanan Mutabakat Zaptı uyarınca bu merkez tesis edilmiştir. 2010 yılında Hanoi'de düzenlenen 13. ASEAN-Kore Zirvesi sırasında ise liderler,

Hareket, Batı Yeni Gine bölgesini Endonezya kontrolünden ayırmayı ve bağımsız bir Batı Papua devleti kurmayı amaçlayan ana bağımsızlık hareketi olarak bilinir.

[258] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 54-55.

ASEAN-Kore diyalog ilişkilerini, kapsamlı işbirliğinden stratejik bir ortaklığa yükseltmeyi kabul ettiler ve 2011-2015 dönemini kapsayan ASEAN-Kore Barış ve Refah için Stratejik Ortaklık Ortak Bildirgesi ve Eylem Planı'nı bu şekilde kabul ettiler. Kore'de tesis edilen ASEAN Kültür Evi, 2017 yılında Kore Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarafından 2014 ASEAN-Kore Anma Zirvesi'nin devam projesi olarak tesis edilmiştir. Hali hazırda Kore Vakfı tarafından, Koreliler arasında ASEAN ülkelerinin kültürlerini ve toplumlarını tanıtmak amacıyla hizmet etmektedir. 1989'da ASEAN ve Kore arasında sektörel diyalog ilişkilerinin kurulmasının ardından, Kore hükümeti bölge insanları arası alışverişi geliştirmek amacıyla 1990 yılında ASEAN-Kore Özel İşbirliği Fonu'nu başlattı.

2017 yılında ise Kore Başkanı Moon Jae-in, ASEAN ve Kore arasındaki ortaklığı önemli ölçüde daha yüksek bir seviyeye çıkarmayı amaçlayan Yeni Güney Politikası'nı duyurmuştur. Yeni politika, insanın politikanın merkezine yerleştirildiği ASEAN Topluluğunun üç sütununa karşılık gelen "3 P" sütunu (İnsanlar, Refah ve Barış)[259] üzerine inşa edilmişti. İşbirliğinin yükseltilmesi, ASEAN üye devletleri ile ikili bağların güçlendirilmesi ve Kore'nin ASEAN öncülüğündeki mekanizmalara katılımının güçlendirilmesi yoluyla sağlanması hedeflenmişti.

Kore, 1994'te tesisinden bu yana ARF'nin bir katılımcısı olmuştur ve o zamandan beri gelişiminde aktif bir rol oynamaktadır. Kore, 2012-2014 dönemi için Endonezya ve ABD ile ARF Deniz Güvenliği Konulu Oturumlararası Toplantısı'na eş başkanlık etmiştir. Kore, 4 Nisan 2018 tarihinde Seul'de 17. ARF ISM'nin toplanmasıyla, Tayland ile ARF Afet Yardımı Konulu Oturumlararası Toplantısı (ARF ISM on DR) eş başkanlığını tamamladı. 2017-2018 döneminde Kore, Aralık 2017'de Tayland ve Çin ile Tayfun Afet Riskinin ve Hasarın Azaltılması üzerine ARF Çalıştayı ve Barışı Koruma Operasyonları üzerine ARF Çalıştayı'na eşbaşkanlık yaptı. Ayrıca, Aralık 2017'de Vietnam, Kanada ve BM ile Kapasite Oluşturma ve Ortaklık Geliştirmede İşbirliği'ne de eş başkanlık yapmıştır. Kore, aynı zamanda 2000 yılındaki ilk yayınından bu yana ARF Yıllık Güvenlik görünümüne aktif bir katkıda bulunmaktadır.

[259] People, Prosperity, Peace.

ASEAN-Kore işbirliğinin son kırk yılda kat ettiği yol dikkat çekicidir. 2018'de 160 milyar dolarlık ticaret hacmi kaydeden Kore'nin ikinci en büyük ticaret ortağı ASEAN'dır. Bölge aynı zamanda Kore yabancı yatırımlarının önemli bir hedefi ve Kore için ikinci en büyük denizaşırı inşaat pazarıdır. Kore ve ASEAN arasındaki karşılıklı seyahatlerde 2018'de 10 milyondan fazla kişi kaydedilmişti. Kore dalgası, ASEAN bölgesinde Kore'nin artan yumuşak gücüne katkıda bulunurken, ASEAN ülkelerinin kültürü Kore toplumuna giderek daha fazla tanıtılmaktadır. Güneydoğu Asya, Kore'nin küresel topluma yaptığı kalkınma yardımında aslan payının yaklaşık % 30'unu almaktadır. ASEAN-Kore ilişkileri birkaç gelişme aşamasından geçmiştir. Erken dönem ilişkileri oldukça mütevazıydı. Kore başlangıçta ASEAN'ın sektörel diyalog ortağıydı. Sektörel diyalog terimi, o zamanlar gelişmekte olan bir ülke olan Kore için tasarlanmış bir ifadeydi. Diğer tam diyalog ortakları ya gelişmiş ülkelerdi ya da süper güçlerdi. 1990'lar boyunca ve 1991'de Kore'nin statüsünü sektörel bir diyalog ortağından tam bir diyalog ortağına yükseltmek ve Kore'nin 1994'te ASEAN liderliğindeki ASEAN Bölgesel Forumu'na katılması haricinde iki olay sayılmazsa, ilişki gerçek anlamda ilerlememişti. Esas gelişim, Asya mali krizi ile başlamıştı. ASEAN ülkeleri ve kuzeydoğu Asya'daki benzerleri - Kore, Japonya ve Çin - mali kriz döneminde ASEAN+3 çok taraflı çerçevesini teşkil ettiler. Bölge ülkeleri ortak çabalarla krizi aşmak için bir araya geldi. ASEAN-Kore ilişkilerinin gelişimi, bu çok taraflı bağlamda hızlandı, çünkü iki tarafın ortak endişeleri karşılama ve tartışma şansı arttı. 2000'lerin sonunda, iki taraf bir serbest ticaret anlaşması imzaladı ve ikili ilişkileri stratejik bir ortaklığa yükseltmeyi kabul etti.

İkili ilişkiler, Moon Jae-in hükümetinin "Yeni Güney Politikası" ile yeni bir döneme girdi. Politikayla ilgili önemli olan şey, Kore'nin ASEAN'a yönelik kesin bir başlığa sahip ilk politika girişimi olmasıdır. Daha önce ASEAN'a yönelik politikalar ve girişimler vardı, ancak belirli bir unvanı veya adı yoktu. Bir girişimin bir adı olduğunda, politikayı uygulama ve takip etme konusundaki siyasi iradenin derecesi oldukça farklıdır. ASEAN-Kore ilişkilerinin gelişimi ekonomik işbirliği etrafında gelişmiş ve

sosyokültürel ve insanlar arası değişimlerle desteklenmiştir. Basit ticaret ve yatırım odaklı ekonomik işbirliği, artık yüksek teknoloji ve "dördüncü sanayi devrimi" gibi ekonominin yeni sınırları dâhil olmak üzere çeşitli alanlara yayılmaktadır. Sosyo-kültürel işbirliği, sadece nicelik olarak değil, nitelik olarak da önemli ilerlemeler kaydetmişti.[260] Hükümet bu alanlarda işbirliğinin yolunu açtığında, firmaların, derneklerin ve sivil toplumun özel sektör işbirliğini ileriye taşımıştır. Başarılar, ticaret ve yatırım hacimleri ve değişim sayısı gibi rakamlar şeklinde oldukça belirgindi. ASEAN-Kore işbirliğini sağlam bir temele oturtmak için üç -ekonomik, sosyo kültürel ve siyasi/güvenlik- ayağının dengeli büyümesi gerekmektedir. Daha güçlü bir siyasi güvenlik ve stratejik işbirliği, hem ASEAN'ın hem de Kore'nin karşı karşıya olduğu stratejik belirsizliğin üstesinden gelmenin bir yoludur ve stratejik manevra alanını genişletmenin bir yolu olarak değerlendirilmektedir.

[260] Bu etkileşimde K-Pop'tan bahsetmek yerinde olacaktır. K-pop'un yükselişinin ASEAN ülkelerinin kültürel manzarası üzerinde önemli bir etkisi olmaktadır. Hayranların K-pop müziğini, dizilerini ve diğer kültürel ürünleri hevesle tüketmesiyle ASEAN genelinde büyük bir popülerlik kazanmıştır. Bu durum, ASEAN gençleri arasında Kore diline, modasına ve yaşam tarzına olan ilginin artmasına yol açtı. K-pop sanatçıları ayrıca, ASEAN müzisyenleriyle işbirliği yaparak Kore ve ASEAN kültürlerini daha da bütünleştirme gayreti içindedirler. K-pop'un yayılması, Kore ile ASEAN ülkeleri arasındaki kültürel alışverişi kolaylaştırmıştır. Bu durum, ASEAN sanatçılarının K-pop unsurlarını kendi müziklerine dahil etmesiyle müzik tarzlarının harmanlanmasıyla sonuçlandı. Ayrıca ASEAN kültürleri, K-pop'un içeriğini ve estetiğini etkilemeye başladı ve daha çeşitli ve kapsayıcı bir temsil meydana getirdi. K-pop'un popülaritesinin ASEAN ülkeleri üzerinde olumlu bir ekonomik etkisi de oldu. K-pop konserleri, ürün satışları ve turizm, bölge için önemli bir gelirdir. ASEAN ülkeleri ayrıca kendi kültürel ihracatlarını teşvik ederek Hallyu'dan (Kore Dalgası) yararlanmaya çalıştılar ve bu da Kore ile kültürel ve ekonomik işbirliğinin artmasına yol açtı. Bununla birlikte K-pop'un hakimiyeti, geleneksel ASEAN kültürel sanatlarının potansiyel olarak yer değiştirmesi ve kültürel homojenleşme riski hakkındaki endişeleri de artırdı. K-pop ve hayranları, toplum üzerinde birçok olumsuz etkiyle ilişkilendirilmektedir. K-pop'un yükselişi, geleneksel müzik (gugak), dans (sogo) ve halk sanatı gibi geleneksel Kore sanatlarına olan ilginin ve desteğin azalmasına yol açtı. K-pop, sosyal ilişkileri olumsuz etkilemekle de eleştirilmektedir. Hayranların ruh sağlığını ve refahını olumsuz yönde etkileyebilecek depresyon ve suç ile ilişkilendirilmiştir. K-pop, gerçekçi olmayan güzellik standartlarını ve kadın idollerin yeteneklerinden veya kabiliyetlerinden ziyade, öncelikle fiziksel görünümlerine göre değerlendirildiği bir 'görünüşçülük' kültürünü teşvik etmektedir. Bu durum ise ASEAN ülkelerinin toplumları tarafından eleştirilmektedir.

Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı

ASEAN ve SAARC[261] arasındaki büyük farklara rağmen ilişkiler gelişme göstermektedir. ASEAN bir toplum gibidir, oysa SAARC yirmi yıllık örgütsel tarihine rağmen bir devletler sisteminin tüm keskin sınırlarını korumaktadır. SAARC üyeleri, daha güvenli bir bölgesel ortama yol açan belirli temel normlara, kurallara, anlaşmalara ve ortak çıkarlara bağlı olma açısından bir devletler topluluğunun uygulamalarını benimseme konusunda isteksiz davranmaktadır. Burada ASEAN'ın, SAARC'a nazaran çok daha fazla gelişmiş bir teşkilat olduğu hemen göze çarpar. SAARC, güç kullanımının hala bir dış politika aracı olduğu bir bölgeyi kapsamaktadır. SAARC'ın varlığı, şiddetli çatışmaları engellememektedir, sorunları pek çözmemekte veya çözememektedir. Güney Asya'da bölgesel işbirliği çok ilkel bir aşamadadır. Minimalist türde bile çatışma yönetimi şu anda mevcut değildir. Güney Asya bölgeciliği, üyeleri arasında güven inşa edecek ve devletler arası çatışmaları yönetmek için kolektif bir forum olarak kullanacak kadar etkili hale getirilememiştir. Buna karşılık güneydoğu Asya, devletler arası çatışmalarla başa çıkmada kesinlikle daha ileridir ve ASEAN daha etkilidir.

Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı, güney Asya ülkeleri arasında uluslararası bir örgüt ve jeopolitik bir birliktir. Örgüt 1985 yılında Dakka'da kurulmuş olup ekonomik ve bölgesel entegrasyonun gelişimini desteklemektedir. Merkezi Nepal-Katmandu'da yer almaktadır. 1970'lerin son yıllarında, Bangladeş, Butan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka'yı içeren yedi güney Asya ülkesi arasında bir ticaret bloğunun oluşturulması ve güney Asya halkının dostluk, güven ve anlayış ruhu içinde birlikte çalışması için bir platform sağlama amacıyla tesis edilmiştir.

ASEAN ve Güney Asya Bölgesel İşbirliği ilk Bakanlar Toplantısını 25 Eylül 1998'de New York'ta gerçekleştirmiş ve bu sırada her iki taraf da BM Genel Kurulu marjlarında New York'ta yıllık ASEAN-SAARC toplantısı yapmayı kabul etmişlerdir. Eylül

[261] South Asian Association for Regional Cooperation.

2002'deki ASEAN-SAARC Bakanlar Toplantısı, iki sekretaryaya da ilişkileri yoğunlaştırma görevini vermişti. Toplantı ayrıca, her iki tarafın da bilgi alışverişinde bulunabileceği ve en iyi uygulamaları, yani FTA, HIV / AIDS, turizm ve yoksulluğun azaltılması gibi dört temel alanı belirlemişti. Buna uygun olarak, ASEAN ve SAARC Genel Sekreterleri olası işbirliği faaliyetlerini araştırmak için Ağustos 2003'te bir araya gelmiştir. Her iki tarafda bir planlama çalıştayında sekreterlikler arasındaki olası işbirliği faaliyetlerini daha fazla detaylandırmayı kabul etti. Ardından Ocak 2004'te ASEAN Sekreterliğinde üç günlük bir çalıştay düzenlendi ve bunun sonucunda dokuz alanda toplam 18 faaliyetin belirlendiği Kılavuz İlkeler ASEAN-SAARC Sekreterlik Ortaklığı için ASEAN-SAARC Sekreterlikleri Çalışma Planı (2004-2005) belirlendi. Eylül 2005'te ASEAN ve SAARC, Katmandu'daki Çalışma Planı'nın orta vadeli bir incelemesini gerçekleştirdi. İncelemeye dayanarak çalışma planı, afet yönetimi ve BİT olmak üzere iki işbirliği alanını daha içerecek şekilde revize edildi. ASEAN ve SAARC yetkilileri arasında Aralık 2007'de yapılan toplantı, ortak faaliyetlerin yönetilebilir ve uygulanabilir tutmanın önemi konusunda ortak bir anlayışa ulaştı. Ticaret ve yatırım, enerji, sağlık, tarım, turizm, ilaç ve ulus ötesi suçlar ve yoksulluğun azaltılması ASEAN-SAARC Sekreterliklerinin Ortaklık Çalışma Planına 2008-2009 döneminde dahil edilmiştir.

Avrupa Birliği

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), 1957 yılında altı kurucu üye devletin (Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda ve Batı Almanya) Roma Antlaşması'nı imzalamasıyla kuruldu. AET'nin kuruluşu, Avrupa Savunma Topluluğu'nun 1954'teki başarısızlığının ardından Avrupa entegrasyonunu ilerletme çabalarının sonucuydu. 1955'teki Messina Konferansı'nda Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) Bakanlar Konseyi, daha derin entegrasyon için yeni olanaklar keşfetmeyi kabul etti ve bu da Avrupa Savunma Topluluğu'nun kurulmasına yol açtı. Spaak Komitesi'nin raporu ve bunu takip eden hükümetlerarası konfe-

rans, 1957'de AET'yi kuran Antlaşma'yı da içeren Roma Antlaşmaları'nın imzalanmasının yolunu açtı. AET Antlaşması, üye devletler arasındaki ticaret engellerinin kaldırılması, ulaştırma ve tarım gibi alanlarda ortak politikaların geliştirilmesi yoluyla bir gümrük birliği ve ortak pazar tesisi amaçlamıştı. AET, Bakanlar Konseyi, Avrupa Komisyonu, Parlamenterler Meclisi (daha sonra Avrupa Parlamentosu) ve Adalet Divanı dahil olmak üzere kilit kurumlardan oluşacaktı. Bu kurumlar, ekonomik faaliyetlerin uyumlu bir şekilde gelişmesini, sürekli ve dengeli bir genişlemeyi ve yaşam standardının yükseltilmesini teşvik etmek gibi AET'nin hedeflerine ulaşılmasını sağlamakla görevlendirildi. Zamanla AET, kapsamını ekonomik entegrasyonun ötesine genişletti; 1967 Birleşme Anlaşması, AET kurumlarını üç Avrupa Topluluğu (AKÇT, Euratom ve AET) için ortak hale getirdi. 1993 yılında AET, Maastricht Antlaşması'nın bir parçası kapsamında resmi olarak Avrupa Topluluğu (AT) olarak yeniden adlandırıldı ve aynı zamanda kapsayıcı çerçeve olarak Avrupa Birliği'ni (AB) kurdu. AET'nin kuruluşu, Avrupa bütünleşme sürecinde önemli bir dönüm noktası oldu ve günümüz Avrupa Birliği'nin oluşumunun temellerini attı. AET'nin kurulması, ASEAN'ın oluşumunda önemli bir etkiye sahiptir. AET'in Avrupa ülkeleri arasındaki ekonomik entegrasyonu ve işbirliğini teşvik etmedeki başarısı, ASEAN'ın 1967'deki kuruluşuna model teşkil etti. ASEAN, AET'nin başarılarından ilham aldı ve güneydoğu Asya'daki üye ülkeleri arasında bölgesel istikrarı, ekonomik büyümeyi ve sosyal ilerlemeyi teşvik etmeye çalıştı. AET'nin ekonomik işbirliğine ve ticari engellerin kaldırılmasına yaptığı vurgu, ASEAN'ın bölgesel entegrasyona yaklaşımını etkilemiş ve 1967'de ASEAN Bildirgesi'nin imzalanmasına yol açmıştır. ASEAN'ın oluşumu, ekonomik işbirliğini geliştirme, barış ve istikrarı teşvik etme ve bağları güçlendirme arzusundan kaynaklanmıştı. ASEAN, güneydoğu Asya ülkeleri arasında AET'nin hedeflerini yansıtmaktadır. AET'nin kurulması, ASEAN'ın bölgesel entegrasyon, ekonomik işbirliği ve kolektif kalkınma vizyonunu şekillendirmede önemli bir rol oynamış ve ASEAN'ın gelecek yıllardaki büyümesi ve işbirliğinin temelini oluşturmuştur.

Bölgede uzun süre sömürgeci olarak bulunan Avrupalılar, birlik çatısı altında birleştikten sonra da bölgedeki gelişmeleri dikkatle takip etmeye devam etmişlerdir. Avrupa Birliği (AB), 1977'de ASEAN'ın Diyalog Ortağı olmuş ve ASEAN-AET İşbirliği Anlaşmasının 7 Mart 1980'de imzalanmasının ardından resmen kurumsallaşmıştı. 2007 yılında EU-ASEAN'ın Geliştirilmiş Ortaklığına ilişkin Nürnberg Bildirgesi'nin kabul edilmesi, diyalog ilişkilerinde önemli bir kilometre taşı olmuştur. Diyalog ilişkisi o zamandan beri, Bandar Seri Begawan Eylem Planı'nın 2012'de ASEAN-AB güçlendirilmiş ortaklığı daha da sağlamlaştırmak için (2013-2017) kabul edilmesiyle büyümüştür. Bu durum ise geniş bir alanda, yani siyasi, güvenlik, ekonomik, ticari ve sosyo-kültürel alanlarda, bölgesel anlamda işbirliğine daha stratejik bir odak kazandırmıştı.

ASEAN-AB Eylem Planı (2018-2022), 2017 yılında AB ile 6 Ağustos 2017'de Manila'da Bakanlar Sonrası Konferanslar (PMC + 1) oturumunda kabul edilmişti. Toplantının 40. Yıl Dönümü Ortak Bildirisi ve ASEAN-AB diyalog ilişkilerinin kurulması ve iklim değişikliğinin ortak zorluğunun ele alınmasına yönelik işbirliği taahhütlerini yeniden onaylayan Paris Anlaşması'na ilişkin ASEAN-AB Bildirisi kabul edilmiştir. Ayrıca 2017'de, ASEAN-AB Diyalog İlişkileri için de dönüm noktası olmuştu. Çünkü her iki taraf da diyalog ilişkilerinin 40. yıldönümünü bir dizi anma etkinliği ile kutlamıştır. 14 Kasım 2017 tarihinde Manila'da düzenlenen diyalog ilişkilerinin 40. yıldönümü münasebetiyle ASEAN-AB Anma Zirvesi'nin toplanmasıyla sonuçlanmıştır.

AB, ASEAN Bölgesel Forumu'na, Bakanlar Sonrası Konferansları'na katılımları ve ASEAN-AB Bakanlar Toplantısı (AEMM) ve ASEAN- AB Kıdemli Memurlar Toplantısı gibi ASEAN-AB mekanizmaları aracılığıyla siyasi güvenlik alanında ASEAN ile ilişki kurmaya devam etmektedir. AB ayrıca, Sınıraşan Suçlar (SOMTC) ve AB İstişaresi Üst Düzey Yetkililer Toplantısına da katılmaktadır. ASEAN ve AB ayrıca ASEAN-AB Deniz Güvenliği İşbirliği Yüksek Düzeyli Diyaloğu'nun (HLD-MS) bir parçası olarak düzenli bir şekilde en iyi uygulamaları paylaşmaktadır.

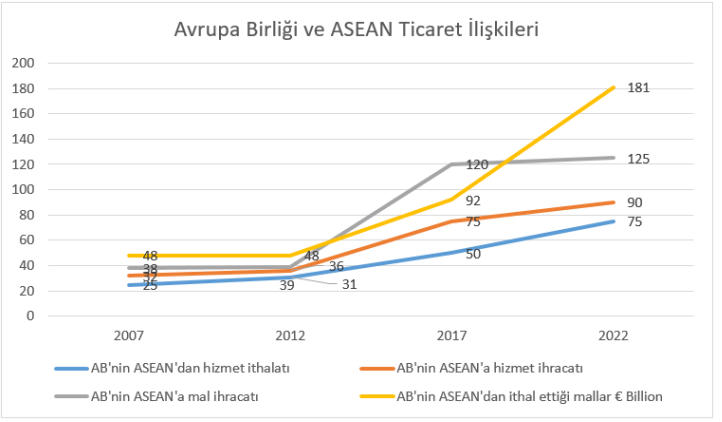

Avrupa Birliği ile ASEAN Ticaret İlişkileri [262]

Bireysel ASEAN üye devletleri ile ticaret müzakerelerinin yanı sıra, AB bir bütün olarak ASEAN bölgesi ile yakın işbirliği içindedir. Avrupa Birliği ve ASEAN, Stratejik Ortaklık kurma yolunda çalışırken ilişkilerini derinleştirmeye devam etmektedir. İlişkilerin iyileştirilmesine yönelik bu karar, 21 Ocak 2019'daki AB-ASEAN Bakanlar Toplantısı'nda AB ve ASEAN ülkelerinin Dışişleri Bakanları tarafından kabul edilmişti.

AB-ASEAN ilişkileri, resmi diyalog ilişkilerinin başladığı 1977 yılına kadar uzanmaktadır. Daha yakın işbirliğine yönelik büyük bir adım, Eylül 2001'de, Avrupa Komisyonu'nun "Avrupa ve Asya: Geliştirilmiş Ortaklıklar için Stratejik Bir Çerçeve" Bildirisini sunduğunda atılmıştı. Bu durum ASEAN'ı, Avrupa ve Asya arasındaki genel ilişkilerdeki önemini vurgulayan kilit bir ekonomik ve siyasi ortak olarak tanımlamıştır. Bu nokta, diğer faaliyetlerin yanı sıra TREATI olarak kısaltılan Bölgeler Arası AB-ASEAN Ticaret Girişimi'ni başlatan 2003 Komisyon Tebliği "Güneydoğu Asya ile Yeni Bir Ortaklık" ile daha da güçlendirilmişti. Haziran 2015'te AB, yeni bir strateji olan AB ve ASEAN: Stratejik Amaçlı Bir Ortaklık'ın kabul edildiğini duyurdu. Ağustos 2017'de AB-ASEAN Bakanlık Sonrası Konferansı sırasında, ikinci AB-ASEAN Eylem Planı da (2018-2022) kabul edilmiştir.

Bununla birlikte AB farklı platformlar aracılığı ile de ASEAN ülkeleri ile temastadır. Bunlardan bir tanesi de

[262] Ulrich Jochheim, Dorothée Falkenberg, EPRS, European Parliamentary Research Service, *Members' Research Service*, Aralık 2023, s. 2.

ASEAM'dir. ASEAM (Asya-Avrupa Toplantısı), 1996'da başlatılan gayri resmi bir diyalog süreciydi. Bu platformda 27 AB üye devleti, Avrupa Komisyonu ve on üç Asya ülkesi[263]sürece katılmıştır. ASEAM süreci, iki bölge arasındaki ilişkiyi güçlendirmeyi ve karşılıklı anlayışı artırmayı amaçlamıştır. ASEAM sürecinin temel özellikleri içerisinde gayri resmi olması önde gelmektedir. Politika yapıcıların ve yetkililerin ortak çıkarları olan herhangi bir politik, ekonomik ve sosyal meseleyi tartışmaları için açık bir forum sağlamaktadır. Çok boyutludur, iki bölge arasındaki tüm ilişkileri kapsar ve siyasi, ekonomik ve kültürel konulara eşit oranda ağırlık verir. Karşılıklı saygı ve karşılıklı faydaya dayalı bir diyalog ve işbirliği süreci aracılığıyla eşit ortaklığı vurgular. Yüksek düzeyde (devlet veya hükümet başkanları, bakanlar ve üst düzey yetkililer) toplantılar için bir platform sağlar ve toplumun tüm sektörlerinde insanlar arası ilişkileri geliştirmeye artan bir odaklanma sağlamaktadır.

İlk olarak, AB ile ASEAN arasında bölgeden bölgeye FTA için müzakereler durdurulduktan sonra AB, bireysel ASEAN üye ülkeleriyle aktif olarak etkileşim halindeydi. Örneğin Ağustos 2010'da AB ticaret komiseri, ASEAN ekonomi bakanları ile Vietnam'da bir araya geldi. AB'nin, ülkeden ülkeye müzakereleri ve muhtemelen gelecekteki anlaşmaları, nihai hedef olmaya devam eden aşırı kapsamlı bir bölgeden bölgeye anlaşmanın basamak taşları olarak gördüğü vurgulanmalıdır. Bu pragmatik yaklaşım ikili görüşmelerde ilerlemeye ve aynı zamanda bölgeden bölgeye diyaloğun derinleşmesine yol açmıştı.

İkinci olarak gümrük, ticaretin kolaylaştırılması ve sınır yönetimi gibi teknik konular dahil olmak üzere ASEAN'ın entegrasyon çabalarına yönelik destek programları devam etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi varlığı boyunca AB, ASEAN ekonomik entegrasyonunun daha teknik yönlerini desteklemek için benzersiz bir ortak olarak görülmüştü. Mart 2011'de, ASEAN ekonomik entegrasyonunu desteklemek için tasarlanmış yeni bir büyük (15 milyon Euro) program başlatılmıştır. 2011 yılında, ASEAN'ın serbest ticaret anlaşmalarını müzakere etme

[263] Brunei, Myanmar, Çin, Kamboçya, Endonezya, Japonya, Güney Kore, Malezya, Laos, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam.

kapasitesini (2,5 milyon Euro) güçlendirmeyi amaçlayan bir şifresiz destek programı uygulamaya kondu. Bölgesel ASEAN Diyalog Aracı (READI, 4 milyon euro) 2012'nin başlarında faaliyete geçti. Sınır yönetimi (tek pazarın işlemesini sağlamak), yükseköğrenim (burslar), insan hakları (İnsan Hakları Komisyonu'na destek) ve bölgesel istatistikler için toplam 30 milyon Euro'ya varan programlar tasarlanmıştı.

Üçüncüsü AB, ASEAN Sekreterliğinin kapasitesinin güçlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Siyasi ve teknik dosyalarla ilgilenen yaklaşık 80 kadrosuyla ASEC, entegrasyon sürecini sürdürmek bir yana, tam olarak destekleyemeyecek kadar küçük ve zayıftı. ASEC'i, AB entegrasyon çabalarını destekleyen yaklaşık 15.000 profesyonelden oluşan AB Komisyonu bürokrasisiyle karşılaştırmak haksızlık olabilir. AB Komisyonu gelişmiş bir kurumdur ve ASEAN bağlamında karşılaştırılabilir hiçbir şey öngörülmemektedir. Ancak ASEC'in çalışmaları, üye devletlerin bakanlarının ve yetkililerinin çalışmalarını ve toplantılarını doğrudan destekleyen AB Konsey Sekreterliği ile karşılaştırılabilir. Konsey Sekreteryası, dahil olmak üzere yaklaşık 4.000 memur, tercüman ve diğer destek personeli ve yaklaşık 2.000 profesyonelden oluşmaktadır. AB ve ASEAN'ın entegrasyon mekanizmasının kalbindeki görevlerin prensipte benzer veya karşılaştırılabilir olduğunu varsayarsak, ASEC'deki personel sayısının iki katına çıkmasının bile tüm sorunları çözmek için yeterli olmayabileceği düşünülebilir. 15 milyon euro tutarındaki yeni AB destek programı, ASEC'in doğrudan finansmanı için bir miktar içermekteydi. Ayrıca, ASEAN'ın tercih ettiği gibi diğer bağışçılar veya diyalog ortakları, Sekreterlik için destek programlarına sahiptir.

İlişkiler, ilerleyen süreçte daha yüksek bir siyasi düzeye yükseltileceğinden, yalnızca büyük stratejik ifadelerin boş sözler olmadığı, sadece ASEAN ve AB'nin benzer hedeflere sahip tamamen iç içe geçmiş iki bölge olduğunun yüksek siyasi düzeyde tanınması olduğu ve gerçekten de doğal ortaklar oldukları sonucuna varılabilir.[264] AB ve ASEAN, doğal ortaklar ve bölgesel güç merkezleri olarak ilişkilidir.

[264] J. W. Blankert, 'ASEAN and the EU: Natural Partners', Ed. D. Novotny & C. Portela. *EU-ASEAN Relations in the 21st Century*, (London, Palgrave Macmillan, 2012), s. 139-154.

AB, ASEAN diyalog ortakları arasında çeşitli şekillerde öne çıkmaktadır. Örneğin AB, diğerlerinin yanı sıra bağlanabilirliği ve bölgesel entegrasyonu iyileştirmeyi amaçlayan çeşitli projelere yatırılan 200 milyon Euro'nun üzerinde yatırımla kalkınma finansmanına en büyük katkı sağlayan kuruluştur. Aynı zamanda bölgedeki ilk yatırımcı ve yüksek hızlı bilgi işlemden döngüsel ekonomiye kadar çeşitli konularda çalışan yirmiden fazla ekiple kapsamlı bir etkileşime sahiptir. Siyasi cephede AB, ASEAN'ın merkeziyetine özel bir önem vermektedir. Yani ASEAN'ın başarılı bir şekilde kurduğu siyasi yapının merkezinde kalmasını AB destelemektedir.

ASEAN-AB ilişkilerini özetlemek gerekirse, yoğun ve çok başarılı bir ilişki olduğu değerlendirmesine varılabilir. Ticaret cephesinde, ASEAN bir ekonomik topluluk oluşturmak için gayret göstermektedir. Gümrük vergilerinin kaldırılmasında ve dolayısıyla ticareti kolaylaştırmada çok başarılı olmuştur. Öte yandan, tarife dışı engeller[265] söz konusu olduğunda bu konular, 2019 ASEAN Entegrasyon Raporu'nda vurgulandığı şekliyle önemli bir noktaya ulaşmıştır. AB, NTB'lerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olmak için standart belirleme, ticaretin kolaylaştırılması ve diğer alanlarda destek sağlama konularında katkı sağlamaktadır. Halihazırda kullanılmayan çok sayıda ekonomik potansiyel bulunmaktadır ve bölgede serbest ticareti tam olarak gerçekleştirme ortak hedefine doğru AB ve ASEAN çalışmaktadır.

Siyasi cephede ise ASEAN'ın en büyük gücü toplayıcı gücüdür. Başka hiçbir kuruluş, hatta AB bile bu güce sahip değildir. ASEAN, merkezde olmak üzere dünyanın tüm güçlerini içeren bir yapı kurmayı başarmıştır. Genellikle uluslararası toplantılarda, hükümet başkanları ve bakanlar temsilcilerini gönderir, ancak ASEAN bir toplantı talep ettiğinde bu çağrıya herkes bizzat katılmaktadır. Bu durum ise dünyanın ASEAN'a verdiği önemi açıkça göstermektedir. AB, ASEAN ile savunma ve güvenlik ilişkilerini önemli ölçüde artırmıştır. Hâlihazırda Cakarta'da yerleşik bir terörle mücadele danışmanlığı da bulunmaktadır ve ASEAN ile siber güvenlik ve denizcilik güvenliği konularında AB

[265] Non-tariff barriers (NTBs).

ortak çalışmalar yürütmektedir. Özellikle geleneksel olmayan güvenlik alanlarında işbirliğinin hızla geliştiği görülmektedir.[266]

Birleşmiş Milletler

ASEAN'ın Birleşmiş Milletler (BM) ile ilişkileri, 1970'lerin başında BM Kalkınma Programı (UNDP) ile ilk işbirliğinin geliştirilmesiyle başladı. ASEAN-UNDP Alt Bölge Programı, bölgesel işbirliği ve entegrasyon çabalarında ASEAN'a yardımcı olmayı amaçlamakla birlikte 1977'de başlatıldı. Yıllar içinde ASEAN, farklı tematik alanlar ve konularda çeşitli BM kuruluşları ile birlikte çalışarak ilişkilerini geliştirmiştir.

İlk ASEAN-BM Zirvesi, 13 Şubat 2000 tarihinde, BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın 10. Oturumu esnasında Bangkok'ta düzenlenmişti. 13 Eylül 2005 tarihinde New York'ta düzenlenen 2. ASEAN-BM Zirvesi, BM'nin ASEAN'ın ASEAN Topluluğu'nun gerçekleştirilmesindeki hedeflerine verdiği desteği ve bir ASEAN Şartı oluşturma kararını desteklemişti. BM ayrıca ASEAN'ın BM Genel Kurulu'nda (UNGA) bir gözlemci statüsü talep etmesiyle, ASEAN'a 4 Aralık 2006'da UNGA'da gözlemci statüsü verilmiştir. 27 Eylül 2007'de New York'ta imzalanan

[266] Geleneksel güvenlik, bir ulusun egemenliğini, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak için askeri güçlerin kullanılması veya kullanılma tehdidini ve eylemi ifade eder. Askeri saldırılar, ayrılıkçı hareketler ve terörizm gibi iç ve dış tehditlerle ilgilenir ve bu tehditlere karşı koymanın temel stratejileri savunma, caydırıcılık ve güç kullanımını içerir. Geleneksel olmayan güvenlik ise askeri harekatın ötesine geçerek insan varlığını etkileyen diğer türdeki tehditlere odaklanmaktadır. Kaynak kıtlığı, düzensiz göç, iklim değişikliği, bulaşıcı hastalıklar, doğal afetler, gıda kıtlığı ve sınıraşan suçlar gibi konuları içermektedir. Bu tehditler genellikle doğası gereği ulusötesidir, köken olarak politik ve sosyoekonomiktir ve politik, ekonomik, sosyal ve insani önlemleri içeren kapsamlı yanıtlar gerektirir. Geleneksel olmayan güvenlik tehditleri toplumsal ve politik istikrarsızlığa neden olur ve etkileri şiddetli ve uzun süreli olabilir. Sorunların ele alınması genellikle bölgesel ve çok taraflı işbirliğini gerektirir ve güvenliğin referansı, artık yalnızca devlet değil aynı zamanda hayatta kalma, refah ve onur dahil olmak üzere, halktır. Geleneksel güvenlik, öncelikli olarak askeri tehditler ve ulusal çıkarları korumak için güç kullanımıyla ilgilidir; geleneksel olmayan güvenlik ise insan güvenliğini ve refahını etkileyen daha geniş bir yelpazedeki tehditleri kapsar ve bu tehditleri ele almak için daha kapsamlı ve işbirlikçi bir yaklaşım gerektirir. Bkz. Hoang Dinh Phi, Nguyen Van Huong, Hoang Anh Tuan, Nguyen Xuan Huynh, "Management of Nontraditional Security: A New Approach", *International Journal of Engineering, Applied and Management Sciences Paradigms*, 54/1, 2019.

ASEAN-BM İşbirliği Mutabakat Muhtırası, karşılıklı çıkarlara dayalı siyasi-güvenlik, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlardaki tüm işbirliğini kapsayan bir ortaklık tesis etmiştir.

Kasım 2011'de Bali'de düzenlenen 4. ASEAN - BM Zirvesi'nde ASEAN-BM Kapsamlı Ortaklık Bildirgesi'nin kabul edilmesiyle ASEAN-BM işbirliğine daha fazla ivme kazandırıldı. 2016-2020 dönemi için beş yıllık bir Eylem Planı Eylül 2016'da kabul edilmiştir. ASEAN-BM Zirvesi ve ASEAN-BM Bakanlar Toplantısı (AUMM) 2010 yılından beri her yıl düzenlenmektedir. Yıllık AUMM, ASEAN Dışişleri Bakanları, UNGA Başkanı ve BM Genel Sekreteri'ne karşılıklı ilgi alanlarına ilişkin görüş alışverişinde bulunma fırsatı sağlamıştır. Son AUMM, 21 Ekim 2020'de Phnom Penh'de, 12. ASEAN-BM Zirvesi ise 13 Kasım 2022'de yapılmıştı. 2020 AUMM, önümüzdeki beş yıl boyunca ASEAN-BM Kapsamlı Ortaklığını daha da güçlendirmede her iki tarafa da rehberlik etmeye devam edecek olan yeni bir ASEAN-BM Eylem Planını (2021-2025) kabul etmişti.

Bölgesel ve uluslararası barış ve güvenliği teşvik etmek için işbirliği, ASEAN-BM Kapsamlı Ortaklığının temel bir özelliği olmaya devam etmektedir ve çeşitli amiral gemisi programları aracılığıyla, ASEAN-BM Bölgesel Diyalog (AURED) serisi ve ASEAN-BM Önleyici Diplomasi Eğitimi gibi platformlarla gerçekleştirilmeye devam etmektedir.

Birleşmiş Milletler, ASEAN'ın hem bölge içinde hem de küresel ekonomide daha fazla ekonomik işbirliği ve entegrasyon sağlama çabalarını ve daha rekabetçi bir ASEAN Ekonomik Topluluğu için etkili operasyonel ve düzenleyici çerçeveler oluşturma girişimlerini desteklemektedir. Kapsayıcı ve sürdürülebilir kalkınmanın, kadınların ve gençlerin ekonomik olarak güçlendirilmesinin teşvik edilmesi de ASEAN-BM Kapsamlı Ortaklığı'nın öncelikleri arasında yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler ve ihtisas ajansları, güneydoğu Asya'da dekolonizasyon süreci döneminden başlayarak faaliyet göstermektedirler. Onbeş üyeli BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla Hollanda yönetiminde olan Endonezya'nın bağımsızlığı bu şekilde sağlanmıştı. BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla, Hollanda Yeni Gine'sinin egemenliğinin Endonezya'ya devredilmesi sağlandı.

Doğu Timor'da, Kamboçya'da UNTAC'a ve Doğu Timor'da UNTAET'e izin veren Güvenlik Konseyi idi. Doğu Timor'da devam eden BM misyonları Güvenlik Konseyi'nin harekete geçmesini gerektirdi. Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesine ek olarak - Çin, Fransa, İngiltere, Rusya ve ABD- on daimi olmayan üye bulunmaktadır. Temsilci olmayan üyeler, 192 üyeli Genel Kurulun üçte iki çoğunluğunun gizli oyuyla iki yıl için seçilirler.

Bununla birlikte, güneydoğu Asya'dan gelen, belki de Güvenlik Konseyi'nin en önemli üyesi, veto hakkı olan Çin'dir. Ülke eşitliğinin bir ülke-bir oy ile temsil edildiği Genel Kurul'da, güneydoğu Asya'nın oy verme şekli Hindistan, Çin ve diğer Asya ve Afrika üyelerine benzemektedir. ASEAN üyeleri, bölgeyi veya bir üyeyi etkileyen konularda blok olarak oy kullanma eğilimindedir. Doğu Timor'da Endonezya'yı ve ABD'nin cuntaya yaptırım uygulama çabalarına karşı Myanmar'ı desteklemek gibi. Elli dört üyeli Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC), kuruluşun uzman yardım ajanslarına, programlarına ve kalkınma yardımı ve diğer sosyal ve ekonomik konu alanlarına fonlarını denetlemektedir. Üyeler, Asya-Pasifik gruplandırmasına on bir sandalye tahsis ederek iki yıllık örtüşen dönemler için seçilmiştir. Singapur (2001-2002), Filipinler (2004-2005), Endonezya (2007-2008 ve 2019-2020), Vietnam (2008-2009 ve 2020-2021), Malezya (2015-2016) BM Güvenlik Konseyi geçici üyeleri olarak seçilmişlerdi.

Güneydoğu Asya'da ECOSOC'un çalışmaları, Bangkok merkezli BM Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCAP) tarafından yürütülmektedir. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi BM uzman kuruluşları derinlemesine teknik yardım ve bölgesel ekonomik kalkınma ile ilgilenmektedir. Gıda ve Tarım Örgütü, güneydoğu Asya'da gıda konusunda kendine yeterlilik için gayret etmektedir. WHO ise en son SARS, HIV / AIDS, kuş gribi ve son olarak da Covid 19 salgınlarındaki çalışmaları ile öne çıkmıştır.

ESCAP[267] ve Asya Kalkınma Bankası (ADB) ile birlikte çalışan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), güneydoğu

[267] Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCAP), ASEAN'ın desteklenmesinde çeşitli şekillerde önemli bir rol oynamaktadır. ESCAP, sürdürülebilir kalkınma zorluklarına çözüm bulmak için ASEAN ülkeleri

Asya'da özellikle Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin gerçekleştirilmesinde insan güvenliğine doğru ilerlemede önemli bir rol oynamaktadır. Diğer iki BM Kurumu güneydoğu Asya'daki insan güvenliği konularında aktif olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCHR) mültecilere yardım, yeniden yerleştirme ve ülkesine geri gönderilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İnsani misyonuna rağmen UNHCHR yönetimi, kendisini çoğu kez ev sahibi hükümetlerin temsilcileriyle uzlaşmazlık içinde bulmaktadır. UNHCHR bürosu, faaliyetleri ve raporları ile mağdur edilen güneydoğu Asya ülkeleriyle temastadır. Ayrıca BM genel sekreterleri, güneydoğu Asya'da siyasi değişimin temsilcisi gibi hareket etmişlerdi. Hem eski Genel Sekreter Kofi Annan hem de halefi Ban Ki Moon, görevlerini Birleşmiş Milletler üyesi olarak kabul edilen Kamboçya ve Myanmar gibi güneydoğu Asya ülkelerine BM norm ve hedeflerine bağlılıklarını yerine getirmek için zorlayan bir pozisyon ve politik baskı unsurları kullanmışlardır.[268]

---

de dahil olmak üzere 53 üye devleti ve 9 ortak üyesi arasında işbirliğini teşvik eden kapsayıcı bir hükümetlerarası platform olarak hizmet vermektedir. Ayrıca ESCAP sekreteryası, ulusal kalkınma hedeflerini desteklemek için eylem odaklı bilgi üreterek ve teknik yardım ve kapasite geliştirme hizmetleri sağlayarak, ASEAN tarafından yapılanlar gibi bölgesel anlaşmalarla Asya-Pasifik bölgesinde kapsayıcı, dayanıklı ve sürdürülebilir kalkınmayı destekler. Birleşmiş Milletler'in bölgesel bir komisyonu olan ESCAP, eylem odaklı bilgi üretir ve ASEAN'ın da önceliği olan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin uygulanmasını desteklemektedir. ESCAP, Türkiye'den Pasifik adası ülkesi Kiribati'ye, Rusya Federasyonu'ndan Yeni Zelanda'ya kadar geniş bir alanı kapsayan coğrafi kapsamıyla Birleşmiş Milletler'in en kapsamlı kuruluşudur. Beş bölgesel komisyon ve Asya-Pasifik bölgesine hizmet veren en büyük BM organı, onu ASEAN için çok önemli bir ortak haline getirmektedir.

[268] Kofi Annan, BM Genel Sekreteri olarak görev yaptığı süre boyunca Devlet Danışma Komisyonu'nun çatışmaları önleyici tedbirler bulmasına, insani yardım sağlamasına ve Rakhine'de uzlaşmayı teşvik etmesine liderlik ederek Myanmar'daki karmaşık sorunların, özellikle de Rohingya krizinin ele alınmasında çok önemli bir rol oynadı. Çabaları bölgede Müslümanlarla Budistler arasındaki gerilime sürdürülebilir çözümler getirmeyi amaçlıyordu. Benzer şekilde Ban Ki-moon, BM Genel Sekreteri olarak görev yaptığı süre boyunca insan haklarını, barışı ve küresel kalkınmayı savunmaya devam etti. Demokrasinin, iyi yönetimin ve insan haklarına saygının önemini vurgulayarak BM ilke ve hedeflerini desteklemek için Kamboçya ve Myanmar gibi ülkelerle yakın ilişkiler kurmak için çalıştı. Ban Ki-moon'un Güneydoğu Asya ülkeleriyle olan diplomatik çabaları ve ilişkileri, Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen uluslararası norm ve standartlara uyumu teşvik etmeyi amaçlıyordu. Bkz. Anna

Uluslararası Finansal Kurumlar

II. Dünya Savaşı sona erdiğinde, iki önemli uluslararası finans kurumu kuruldu. Bunlar, hâlihazırda Dünya Bankası Grubu'nun çekirdeği olan Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) ve Uluslararası Para Fonu (IMF)'dur. Bunların asıl amacı, savaşın tahribatından kaynaklanan zararlara karşı ekonomik iyileşmeyi teşvik etmek ve uluslararası ekonomik sistemi yeniden kurmaktı. Zamanla görev ve yetkileri, kolonilerin ortadan kaldırılması ile ortaya çıkan yeni bağımsız ülkelerde ekonomik kalkınma ve finansal istikrarı içerecek şekilde genişletilmişti. 1997-1998 arasındaki Asya ekonomik krizinden bu yana, hem Dünya Bankası hem de IMF, güneydoğu Asya'daki uluslararası ilişkilerde daha fazla görünürlük kazanmıştır.

Dünya Bankası

Dünya Bankası Grubu, IBRD,[269] Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Uluslararası Finans Kurumu (IFC), Çok Taraflı Uluslararası Garanti Ajansı (MIGA) ve Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Merkezi'nden oluşmaktadır. Bankanın en büyük hissedarı olan ABD, her zaman Bankanın başkanını temin etmiştir. IBRD ve IDA, güneydoğu Asya'daki kalkınma yardımı için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Endonezya en büyük bölgesel tek müşterisidir. Tarihsel olarak Banka, çevreci aktivistler ve STK'lar için bir hedef haline getirilen altyapı geliştirmeye odaklanmıştır. Bu durum özellikle, Dünya Bankası'nın büyük ölçekli baraj gelişimine verdiği desteğin, şiddetle protesto edildiği güneydoğu Asya'da geçerlidir.[270] Daha yakın bir za-

Magnusson, Morten B. Pedersen, *A Good Office? Twenty Years of UN Mediation in Myanmar*, (New York, IPI, 2012).

269 Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası.

270 Özellikle Dünya Bankası, çevre ve yerel topluluklar üzerindeki etkisi nedeniyle, Laos'taki Nam Theun II hidroelektrik baraj projesine verdiği destek nedeniyle eleştirilere ve protestolara maruz kalmıştır. Proje, sosyal, çevresel ve ekonomik etkileriyle ilgili endişeler nedeniyle tartışma konusu olmuş ve bu tür büyük ölçekli baraj projelerinin etkinliği ve sürdürülebilirliği konusunda inceleme ve tartışmalara yol açmıştır. Dünya Bankası'nın baraj geliştirme projelerine katılımı, NT2 projesinde de görüldüğü gibi, ekonomik kalkınma, çevrenin korunması ve sosyal refah arasındaki dengeye ilişkin soruları nedeniyle gündemdedir. Bu projelere yönelik protestolar ve eleştiriler, yerel topluluklar,

manda Dünya Bankası, yönetişim ve insan sermayesi dâhil olmak üzere kapasite geliştirmeye yatırım yapmıştır. Endonezya hükümeti Ocak 2007'de, Dünya Bankası koordineli ekonomik yardım uyumlaştırmasının bir modeli olmuştur.[271] 2012 tarihinde ASEAN Sekreterliği ve Dünya Bankası Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi, Dünya Bankası'nın ASEAN Ekonomik Topluluğu'na ulaşma yolunda ilerlemeyi desteklemek için ASEAN'a danışmanlık hizmetleri sağlama konusunda bir anlaşma da imzalamıştır. ASEAN Sekreterliği ve Dünya Bankası arasındaki ortaklığın iki kurum arasındaki bağları daha da güçlendirmesi ve afet yönetimi, afet risk sigortası, altyapı finansmanı, sosyal koruma, gıda güvenliği ve küresel kalkınma ve bilişim ağı alanlarında devam eden işbirliğinin daha da geliştirilmesi hedeflenmektedir.

IMF

IMF'nin asıl misyonu, döviz istikrarını teşvik etmek ve ödemeler dengesi zorluklarına yardımcı olmaktır. Hâlihazırda, çökmekte olan ekonomilerin finansal kurtarmalarını yönetmede kritik bir oyuncu olmaktadır. IMF desteği, performans ve zayıf ekonomik performansın altında yatan nedenlere yönelik yapısal reformlarla ilgili koşullarla birlikte gelmektedir. Her iki tarafın da kabul etmesi gereken üç aylık niyet mektuplarında belirtildiği üzere, müşteri bir ülkenin fon ile yaptığı anlaşmalara karşı performansını yakından takip etmektedir. IMF'nin mali disiplin, serbest piyasalar ve özelleştirmeye yaptığı vurgunun, hükümetin kemer sıkma politikasının ve bırakınız yapsınlar ekonomisinin daha fazla acı ifade ettiği yoksul nüfusun sosyal ve insani ihtiyaçlarını göz ardı ettiği konusunda şiddetli eleştirilere maruz kalmaktadır. IMF, güneydoğu Asya ekonomilerini küresel piyasa sistemine entegre etme konusundaki açık taahhüdünü reddeden küreselleşme karşıtlarının da hedefi halindedir. Borç

ekosistemler ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri üzerindeki olası olumsuz etkilerin dikkate alınmasının önemini vurgulamaktadır. Dünya Bankası'nın Güneydoğu Asya'daki bu tür projelere katılımı, bölgedeki ekonomik büyüme ile çevresel sürdürülebilirliğin dengelenmesiyle ilgili karmaşıklıkları ve zorlukları da vurgulamaktadır. Bkz. Bruce Shoemaker & William Robichaud, *Dead in the Water: Global Lessons from the World Bank's Model Hydropower Project in Laos*, (University of Wisconsin Press, 2018).

[271] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 57.

verme ve ödeme koşullarındaki şartlar, pekte haksız olmamakla birlikte genellikle batı sömürgeciliğinin yeni bir biçimi olarak değerlendirilmektedir.

IMF'nin 1997-1998 mali krizine müdahalesi bölgedeki ulusların farklı tepkilerine yol açmıştı. Krizin başladığı Tayland, 17,2 milyar dolarlık kredi aldı. Tayland, IMF'nin gözetim rejiminden de başarıyla çıktı ve 2003 yılına kadar fiilen aldığı 12 milyar doların ödemesini gerçekleştirdi. Bu ise planlanan ödemeden iki yıl önce yapılmıştı. Malezya ise IMF yardımını ve bağlı tüm girişimleri reddetmiştir. Dönemin Başbakanı Mahathir, IMF dayatmasını yeniden müstemleke haline getirilmeye çalışılması olarak nitelendirmişti.[272] Bu durum dönemin maliye bakanı Anwar Ibrahim ile ayrılığa neden oldu. Zira Anwar, ancak IMF yardımı ile Malezya'nın ekonomik krizden kurtulacağını değerlendirmekteydi. Endonezya başlangıçta IMF'nin istikrar planına karşı direnç gösterdi. Ancak basitçe finansal yeniden yapılandırmanın ötesine geçen ancak bir bütün olarak ekonomide reform yapmayı amaçlayan bir programı kabul etmek zorunda kaldı. IMF'nin taleplerinin gönülsüzce kabul edilmesi Suharto'nun rejiminin de sona ermesinde büyük rol oynadı. Endonezya politik figürleri, hükümetin yabancı borç verenlerin talep ettiği ekonomik disipline boyun eğmesinden dolayı sık sık eleştirilmişlerdi. Endonezya, 1997 ve 2003 yılları arasında 25 milyar dolarlık kredi almıştı. 2004 genel seçim tarihi yaklaşırken, Başkan Megawati'nin partisinden IMF'ye karşı bağımsızlık sesleri yükselmeye başlamıştı ve bu şekilde hükümet cesaretlendirildi.

[272] 1998 Asya mali krizi sırasında Japonya, Malezya'ya toplam 43 milyar dolarlık ekonomik yardım sağladı. Bu miktar, Asya para birimi ve mali krizine çözüm bulmak için herhangi bir bağışçı ülkenin yaptığı en büyük katkı oldu. Bu yardım, yen kredilerini, yapısal uyum desteği için hibe yardımını ve Malezya'nın temel ithalat masraflarını karşılamasına ve ekonomik yapısal uyum çabalarını desteklemesine yardımcı olacak proje dışı hibe yardımını içeriyordu. IMF eline düşmeden Mahathir için krizden kurtulmanın yolu olarak bulunan çare, Mahathir'in ülkenin ötesinde dünya çapında ün kazanmasına neden oldu. George Soros dahi Mahathir'in ekonomi politikası için en doğrusunu yaptığını ifade etmiştir. B. Juego, "The institutions of authoritarian neoliberalism in Malaysia: A critical review of the development agendas under the regimes of Mahathir, Abdullah, and Najib", *Austrian Journal of South-East Asian Studies*, 11/1, (2018), 53-79.

IMF'nin programatik rolünü genişletmeye değil, bir IMF postprogram izleme düzenlemesine (PPM)[273] girmeye karar verildi. Endonezya'nın borç yükümlülüklerinin 3 milyar dolarlık son ödemesi, 2006'da, son ödeme tarihinden önce yapıldı ve böylece PPM'den kurtulmasına olanak sağlanmıştı.[274]

[273] IMF Postprogram Monitoring Arrangement.
[274] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 59.

5. Bölüm:
ASEAN'ın Kuruluşu

Kurucu Babalar

ASEAN öncesi bölgesel teşkilat girişimlerinden de anlaşılacağı üzere, bölgede ciddi ve siyasi prensiplere dayandırılmış bir organizasyon ihtiyacı vardı. Bu durum, bölgesel girişimlerde kendini göstermiş, ancak politik amaçlardaki farklılıklar, kurulan teşkilatların son derece kısa ömürlü olmasına sebebiyet vermişti. Bölge devletlerinin bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, bölgesel manada teşkilatlanma gayretleri altındaki temel nedenin, tecrübe ettikleri sömürge idarelerine geri dönme korkusundan kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak gerekli şartların sağlanamaması veya bir birlik çatısı altında bir araya gelecek olan devletlerin politik beklentilerindeki farklılıklar, ASA'da olduğu gibi Maphilindo'nunda hızlı bir şekilde sonlanmasına ve bölgesel kargaşa ortamının tekrar oluşmasına sebep olmuştu.

8 Ağustos 1967 tarihinde güneydoğu Asya'daki beş ülkenin devlet adamları -Endonezya Dışişleri ve Siyasi İşler Bakanı Adam Malik, Malezya Başbakan yardımcısı Tun Abdul Razak, Filipinler Dışişleri Sekreteri Narciso Ramos, Singapur Dışişleri Bakanı S. Rajatnam ve Tayland Dışişleri Bakanı Thanat Khoman-Bangkok'ta yeni bir bölgesel yapılanma oluşturmak amacıyla bir bildirge imzalayarak, güneydoğu Asya'daki bölgesel gelişim kapsamında, özellikle ilerleyen süreçlerde son derece etkili olacak bir bölgesel teşkilat için ortak bir paydada birleştiler. Daha sonra bu imza sahibi devlet adamları "Kurucu Babalar" olarak isimlendirilecektir.[275] İmzalanan bu deklarasyon "ASEAN Deklerasyonu" olarak adlandırılmıştır ki bunun yanında "Bangkok Deklerasyonu" olarak da isimlendirilmektedir. Bu ASEAN birlikteliği, beş ana başlıkta beş uygulamalı paragraftan oluşmaktaydı ve deklerasyonda belirli amaçlar belirlenmişti. Bunlar;

- Ekonomik büyüme, sosyal ilerleme ve küresel gelişme.
- Bölgesel barış ve istikrar.
- Ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, bilimsel ve idari işbirliği.
- Eğitim ve araştırma alanında karşılıklı yardım.

[275] ASEAN. *History*. (2020) 13 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/asean/about-asean/history/ adresinden alındı.

- Tarım ve ticari alanlarda işbirliği ile ticaret, ulaşım, iletişim alanlarında işbirliği ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi.
- Güneydoğu Asya üzerine yapılan veya yapılacak çalışmaların tanıtılması ve geliştirilmesi.
- Bölgesel ve uluslararası organizasyonlarda işbirliği yapma.[276]

Bu amaçlar deklerasyonda kuvvetli bir şekilde vurgulanmıştı. Ayrıca bu beş ülke, zorlukları veya aralarında meydana gelebilecek olan anlaşmazlıklarla fikir çatışmalarını, savaş yoluyla değil barışçıl bir şekilde çözüme ulaştırma ve uzlaşma yolu ile belirtilen ortak hedeflere ulaşma konusunda işbirliği yapma konusunda birlikte hareket etmeyi kabul etmişlerdir. Bangkok Deklarasyonu ilan edildiği dönem itibariyle teşkilatın kapılarının güneydoğu Asya bölgesindeki tüm ülkeler için, organizasyonun ilkelerine, amaçlarına, hedeflerine katkıda bulunmak koşuluyla, açık olduğu belirtilmiştir.

Bölge ülkelerinin girişimleriyle daha önceden teşkil edilen ASA ve MAPHILINDO'dan sonra ortaya çıkan bu yeni organizasyonun ilk hedefinin, güneydoğu Asya ülkelerini bir araya getirmek olduğu belirtilmiştir. Bildirgede "Güneydoğu Asya" tanımı ile amaçlanan yer ise; batıda, güney Asya alt kıtası ve doğuda Pasifik okyanusu, kuzeyde Çin, Japonya ve Kore; güneyde ise Avusturalya arasında kalan ülkeler olarak değerlendirilmişti. Bu sayede ASEAN, güneydoğu Asya bölgesinde bir hükümetler arası organizasyon olarak ortaya çıkmıştır. ASEAN üyesi ülkeler, bölgenin istikrar ve güvenliğini dış müdahalelerden korumaya kararlıydı ve yabancı üslerin sadece geçici bir çare olduğunu değerlendirmekteydiler. Turizm, iletişim ve ticareti genişletme gibi alanlarda işbirliği ve sorunlarını çözüme ulaştırmaya karşı Cakarta'da kurulacak bir daimi sekretarya tesis etmeyi de kabul etmişlerdi.[277]

[276] Severino, *a.g.e.* s. 1-2.
[277] The Canberra Times, (9 Ağustos 1967). *Asian Nations Form New Alliance - Seven Points of Co-Operation*. 13 Aralık 2020 tarihinde The Canberra Times: https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/106970844 adresinden alındı.

"Kurucu Babalar" ASEAN'ın kendi devletlerini askeri bir pakta yönlendirmeyeceğini ve ASEAN'ın askeri bir pakt olmadığını ısrarla vurgulamışlardı. Konu ile alakalı Endonezya Dışişleri Bakanı Adam Malik "yeni kurulan Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin üyeliği, Endonezya'yı herhangi bir askeri anlaşmaya götürmeyecektir" ifadesini kullanmıştır. Malik "ASEAN'ın Endonezya'nın bağımsız ve aktif dış politikasına karşı olmadığını ve bunun askeri bir pakta yol açmayacağından emin olabiliriz" ifadesi ile de teminatta bulunmuştu.[278] ASEAN'ın kuruluşu ile birlikte o dönem itibariyle faaliyetlerine devam eden üç uluslu Güneydoğu Asya Birliği'nin (ASA) Dışişleri Bakanları 29 Ağustos 1967'de faaliyetlerini aşamalı olarak sona erdirme ve bu faaliyetleri yeni kurulan Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği ile birleştirme yolunda fikir birliğine varmışlardı.[279]

Kuruluşa Etki Eden Faktörler

ASEAN 1967 yılında kurulmuştur. Şüphesiz kuruluşuna etki eden bölgesel ve bölge dışı çok sayıda faktör bulunmaktadır. Ancak bunlar içerisinde en önemlisi bölgede meydana gelen sorunlara bir cevap geliştirmesi amacıyla bölgesel bir teşkilat fikrinin, özellikle SEATO'dan sonra ortaya çıkması olarak gösterilebilir. Daha önce de belirtildiği gibi SEATO, bölge dışı büyük güçlerin güneydoğu Asya'ya müdahalede bulunmaları için siyasi ve hukuki bir zemin hazırlamıştı. SEATO paktı, siyasi ve askeri bir pakt olarak faaliyette bulunmuştu. Ancak pakt içerisindeki büyük güçlerin kendi başına hareket etmesi, belirli bir politika etrafında birleşmede zorluk yaşamaları ve en önemlisi de ABD'nin kendi inisiyatifi ile Vietnam'a saldırması bölge devletlerinin de SEATO'ya karşı daha mesafeli bir duruş sergilemelerine neden olmuştu.[280]

---

[278] The Canberra Times (29 Ağustos 1967). *Support for Asian body.* 13 Aralık 2020 tarihinde https://trove.nla.gov.au/newspaper /article/106973132 adresinden alındı.

[279] The Canberra Times (30 Ağustos 1967). *Ministers agree on ASA merger*. 5 Aralık 2020 tarihinde: https://trove.nla.gov.au/newspaper /article/106974268 adresinden alındı.

[280] Vietnam Savaşı'nın dehşetinin, ASEAN'ın kuruluşu ve ilk yılları üzerinde önemli bir etkisi oldu. Vietnam Savaşı, güneydoğu Asya'da siyasi istikrarsızlık ve gerginlikler oluşturarak bölgeyi Batı yanlısı ve komünist bloklara böldü. Bu

Singapur Dışişleri Bakanı S. Rajatnam için ASEAN "ulusal temelde her bir üye devlet için mevcut olmayan kolaylıklar ve fırsatlar sağlayabileceği, pratik yollar tesis edebilecek bir kapasite" olarak değerlendirilmiştir.[281] Kuruluşundan sonra zaman zaman askeri bir ittifaka da -eğer ihtiyaç hâsıl olması durumunda- dönüştürülebileceği belirtilen ASEAN,[282] bu askeri pakt noktasına hiçbir zaman ulaşmamış, kültürel ve ekonomik bir teşkilat olarak varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir.

Singapur Dışişleri Bakanı S. Rajaratnam, savunmanın ASEAN'ın amaçlarından biri olmadığını, üye ülkelerin sosyal ve ekonomik sorunlara yoğunlaşmasının en iyisi olduğunu da belirtmiştir.[283] ASEAN'ın neden tesis edildiğine dair Tayland Dışişleri Bakanı Thanat Khoman, organizasyonun tesis nedenini son derece açık bir şekilde ifade etmektedir;

> *"Neden bu güneydoğu Asya bölgesinin bir işbirliği teşkilatına ihtiyacı vardı? Bunun birçok sebebi bulunmaktaydı. En büyük sebeplerinden birisi ise sömürgeci güçlerin bölgeden çekilmesi ile ortaya çıkan boşluğu, politik kazanımlar amacıyla bölge dışı güçlerin, vakum etkisi ile doldurmak istemesi endişesiydi. Bölgenin eski koloni yöneticileri, bölge içi iletişim kurma konusunda bezgindiler. Bu şekilde bölge komşularının beraber çalışarak bir çatı altında bir araya gelmesi teşvik edildi.*
>
> *İkincisi, çoğumuz kendi deneyimlerimizden biliyorduk, özellikle Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı ile (SEATO) birbiriyle*

değişken ortam bölgesel işbirliğini zorlaştırdı. 1967'de ASEAN'ın doğuşu, Soğuk Savaş dinamikleri ve bölgedeki çatışmalar göz önüne alındığında, Vietnam gibi üye olmayanların birlik hakkındaki şüphelerini gideremedi. Yirmi yılı aşkın bir süre ASEAN'ın ve Vietnam, Laos ve Kamboçya'dan oluşan Çinhindi grubunun varlığı, güneydoğu Asya'yı etkili bir şekilde iki bloğa böldü. Bu bölünme daha geniş bölgesel işbirliğini de engelledi. Vietnam'ın ASEAN'a katılımı, ülkenin bölgeyle tarihi ve kültürel bağlarına rağmen 1995 yılına kadar ertelendi. Soğuk Savaş ve çatışmalar bu gecikmede önemli faktörlerdi. Ancak, Soğuk Savaş'ın 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında sona ermesinin ardından, aralarında Vietnam'ın da bulunduğu güneydoğu Asya ülkeleri barış, istikrar ve kalkınma için işbirliği konusunda ortak bir arzuya sahip oldu. Bu durum, Vietnam'ın sonunda ASEAN'a katılımının ve örgütün tüm güneydoğu Asya ülkelerini kapsayacak şekilde genişlemesinin de yolunu açtı.

[281] T. Vittachi, '*First Step to a Dream*', The Canberra Times, (20 Eylül 1967).
[282] The Canberra Times, '*Indonesia Welcomes Tunku'*, (4 Mart 1968).
[283] The Canberra Times, '*ASEAN role not defence'*, (19 Mart 1968).

benzerlik göstermeyen uzak yerlerdeki pakt üyeleri etkisiz olabilmekteydi. Bu nedenle, birbirlerine yakın bir coğrafyada yaşayan ve ortak çıkarları paylaşan bu devletlerin, bir ortaklık kurmaları için gayret etmemiz gerekiyordu.

Üçüncü olarak; güneydoğu Asya ülkeleri için, sesini duyurmak ve daha etkili olabilmek için güçlerini birleştirme ihtiyacı hâsıl oldu. Bu durum, ne yazık ki öğrenmek zorunda olduğumuz bir gerçekti. Bu şekilde bir araya gelmek için harcadığımız gayret, duruşumuzu güçlendirecek ve büyük güç rekabetine karşı kendimizi korumamıza da yardımcı olacaktı."[284]

İlk olarak, ASEAN bünyesinde bulunan devletlerin arasındaki birçok anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi tasarlanmıştı. Bu durum bölge uluslarının gelişimi için olumlu bir etki oluşturacaktı. 1960'ların ortalarında Endonezya'nın rejiminin Sukarnodan Soeharto'ya değişmesi, geçmiş dönemdeki Endonezya politikalarının keskin bir şekilde sona ermesine veya terk edilmesine sebep olmuştu. Bunu, ülkede ekonomik ihmalin sona ermesi ve Malezya'ya uyguladığı çatışma politikasını terk etme durumları da takip etmişti. Bu şekilde Endonezya'nın bölgesel anlamda işbirliği politikalarında komşu ülkeleri ile olan politikası ASEAN'nın işlevselliğini kilitleyebilme potansiyeline sahipti. Zaten ASEAN ülkelerinin kendi içlerinde hali hazırda ASEAN çatısı altında asla kabul edilemeyecek, örneğin Filipinler'in Malezya'nın Sabah eyaleti üzerinde hak talep etmesi gibi, ve şiddetli çatışmaya sebep olabilecek son derece ciddi problemleri bulunmaktaydı. ASEAN ülkeleri ilk bağımsızlık döneminde bazı eski koloni güçlerinin ve Çin'in fark edilir derecede kendi iç politikalarına müdahalede bulunmalarına ve bu teşebbüslerine karşı çıktıkları bir duruş sergilediler.

Politik ve güvenlik konularının ASEAN şartlarında vurgusunun azaltılması, kasıtlı olarak yapılmaktaydı. Hiç şüphe yok ki bunun birçok sebebi vardır. ASEAN'nın kurucu ülkelerinin liderleri, ASEAN'nın yeni bir birlik olarak bir savunma paktı veya askeri ortaklık veyahut Soğuk Savaş döneminde bir tarafın veya diğerinin lehine olacak bir şekilde izlenim oluşturmasından kaçınmışlardır. Onlara göre ASEAN'da, herhangi bir kimse veya ülke tarafından gerçek veya potansiyel olarak bir güç kavgası

[284] Severino, *a.g.e.*, s. 12.

arenası gibi bir izlenimin verilmesinden kaçınılmıştır. Her ne kadar bu böyle görünse de, ASEAN'nın ilk başta ortaya çıkışındaki fikriyatın kesin bir dille sadece askeri bir ittifak olmadığı vurgulansa da, temeldeki amacı bölgesel barış ve güvenliğin sağlamlaşması konusunda ortaya çıkmış olan boşluğun doldurulması gösterilebilir. ASEAN'nın 1996 yılındaki seminerine atıfla Endonezya'nın uzun süre dışişleri bakanlığı yapmış olan Ali Alatas, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir.

> *"İnkar edilemez bir derecede ASEAN'nın kurucu beş ülkesi arasında ortaya çıkan siyasi yakınlaşma, onların ulusal olarak öncelikli olan konularında ve nasıl bu öncelikli konularda doğu Asya'da tekamül etmekte olan bu stratejik çevre, ASEAN'nın çatısı altında onları bir teşkilata sahip olmak için eyleme sevk etmiştir."*[285]

Endonezya Komünist Partisi (PKI) ve Endonezya Silahlı Kuvvetleri'nin muhalif unsurlarının 1 Ekim 1965'teki başarısız darbe girişiminin ardından, Cumhurbaşkanı Suharto liderliğindeki Endonezya'da komünizm karşıtı bir hükümetin ortaya çıkmasıyla, Endonezya'nın bölgeye entegre edilmesi için çaba gösterilmesi gerekliliği de vurgulanmıştır. Zira bölgedeki en büyük devlet Endonezya idi ve Endonezya'nın iştirakinin olmadığı bir teşkilatın bölgede devam edebilmesi mümkün görünmemekteydi. Malezya ve Singapur için, Sukarno yönetimindeki Endonezya'nın *Konfrontasi* politikası, 1963'ten 1966'ya kadar düşük yoğunluklu bir çatışmaya yol açmıştı. Bu durum ise bölgesel uyumu son derece baltalamaktaydı. Süreç, Endonezya'nın özellikle üçüncü dünya ülkelerinde, Malezya'nın uluslararası tanınmasını engellemeye karşı aktif kampanyasıyla görünür hale gelmişti. Bu olumsuz gelişmelere, Endonezyalı sabotajcılar tarafından Singapur ve Malezya kasabalarına yerleştirilen rastgele düzenlenmiş patlayıcı cihazlar, Endonezya ve Malezya arasındaki Borneo sınırında başarısız paraşüt inişleri ve deniz çıkartması yapan Endonezya ordusu mensubu komandolar ve onların Johor'daki silahlı çatışmalara karışması da eklenmişti. ASEAN, Endonezya'yı bölgeye entegre etmenin ve istikrarlı bir bölgesel ilişkinin temellerini atmanın bir yolu olarak da görülmüştür.

---

[285] Severino, *a.g.e.*, s. 13.

ABD'nin bir ortağı olarak Tayland, Vietnam'da devam eden Amerikan savaşının ve Laos'taki kanlı iç savaşın olası yayılmasından endişe etmekteydi ve komünist isyan hareketleriyle mücadele eden komşularından destek arayışındaydı. 1960'ların başında Diosdado Macapagal yönetimindeki Filipinler, Manila'nın etnik bölgesel birliklere olan ilgisini destekleyen bir perspektif olan, Malay dünyasıyla yeniden bütünleşme konusunda romantik bir vizyona da sahipti. Halefi Başkan Ferdinand Marcos ise, ABD'nin etkisinden daha bağımsız bir dış politikaya meraklıydı ve ASEAN böyle bir araç sağlayabilirdi.

ASEAN'ın Gelişimi

ASEAN, güneydoğu Asya uluslarının dostluk ve işbirliği içinde birbirlerine bağlanma ve ortak çabalar ve fedakarlıklar yoluyla, üye ülkelerin halkları ve gelecek nesiller için barış, özgürlük ve refahlarını güvence altına alma konusundaki ortak iradelerinin temsil edildiği bir teşkilat olarak ortaya çıkmıştır.[286] ASEAN, öncüllerine nispeten sadece kültürel öğeler gibi konularda kendine kayıt koyarak sınırlandırmamış, ortak hedefler ve hırsların üzerine tam anlamıyla bölgesel işbirliği konusunda kapsamlı hedefler sıralayabilmiştir. Daha önceden de belirtildiği gibi Bangkok Deklarasyonu'nda ASEAN, birliğe bütün güneydoğu Asya ülkelerinin katılabileceğini açıkça ilan etmişti. Esasen, ASEAN'ın kurucu uluslarının bakanları ilk etapta Burma ve Kamboçya'nın da asıl üye olarak teşkilatın taraf ülkelerinden biri olmalarını istemişlerdi. Ancak bahsi geçen iki ülkede bu daveti reddetti.[287] Reddin sebebi olarak ise kendi statülerini tereddütsüz bir şekilde müttefikleri olmayan devletlerden koruma

[286] ASEAN. (9 Temmuz 2012). *The Founding of ASEAN*. 12 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=the-founding-of-asean adresinden alındı.

[287] ASEAN'ın kurucu üyeleri, Burma ve Kamboçya'nın örgüte dahil edilmesinin, güneydoğu Asya'da bölgesel istikrarın ve entegrasyonun desteklenmesine yardımcı olacağının farkına vardılar. O dönemde bölgedeki siyasi gerginlikler ve çatışmalar göz önüne alındığında bu önemliydi. Burma ve Kamboçya'nın tam üye olarak kabul edilmesi, ASEAN'ın coğrafi kapsamını ve temsilini genişletmesine olanak tanıyacak ve onu daha kapsamlı bir bölgesel örgüt haline getirecektir. Burma ve Kamboçya'yı ASEAN dışında bırakmanın, kurucu üyelerin kaçınmak istediği izolasyona yol açabileceğine dair endişeler de vardı. Onları gruba dahil etmek, bu ülkeleri bölgeyle daha yakından bütünleştirmenin bir yolu olarak görüldü. ASEAN'ın kurucu babaları, Burma ve Kamboçya'nın tam

endişesi ve Soğuk Savaş döneminin en ateşli döneminde ortaya çıkan bu yeni organizasyona uyum sağlama konusunda besledikleri şüpheler gösterilebilir.[288] İlerleyen dönemlerde ise Vietnam'ın birleşmesi, Laos'un yeni bir rejim altında 1975 yılında sağlamlaştırılması sonrasında, ASEAN Çinhindi devletlerine de ulaşmıştır. Ancak bu süreç 1978 sonunda Vietnam'ın Kamboçya'ya müdahale etmesi ile kesintiye uğramıştır.

1991-1993 tarihleri arasında Kamboçya ihtilafının çözümünden sonra ASEAN süreci bu ülkeler için de yeniden başladı. 1999 tarihinde gelindiğinde, ASEAN bütün güneydoğu Asya ülkelerini teşkilat şemsiyesi altında birleştirilmiş bir konuma ulaşmış ve gerek bölgesel ve gerekse küresel olarak kendi varlığını kabul ettirmişti. 2002'nin sonunda bölgede yeni bir ulus olarak ortaya çıkan Timur Leste de, birliğe katılma arzusunu dile getirmiştir.[289] Kurulduğu dönem itibariyle kısa süreli bir yapılanma olacağına dair tahminlere rağmen ASEAN, varlığını günümüze kadar devam ettirmekle kalmamış, aynı zamanda zamanın değişen koşullarına da kendisini uyarlama becerisini gösterebilmiştir. Her ne kadar eleştiriler bu değişimin ve dönüşümün layıkıyla ve gerekli hızda olamadığı yönünde olsa da, bölgesel, ticari ve ekonomik işbirliğinin artmasına yönelik en önemli ve büyük tesir ASEAN sayesinde gerçekleşebilmiştir. Devamlılığını sağlayan birlik ile zaman içerisinde dünyanın belli başlı güçleri, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi, ASEAN ile daha derin ve güçlü ilişkiler kurabilmişlerdir. ASEAN vesilesiyle güneydoğu Asya'da bulunan on devletin tamamı, aralarındaki problemleri ve görüş ayrılıklarını barışçıl bir platform etrafında çözmek

üye olmasının, tüm Güneydoğu Asya ülkeleri arasında daha fazla işbirliği ve diyaloğu kolaylaştıracağına ve örgütün hedeflerini ilerleteceğine inanıyorlardı. Burma ve Kamboçya'nın dahil edilmesi, ASEAN'ın çatışma çözümü ve diplomasi mekanizmaları aracılığıyla Kamboçya İç Savaşı gibi süregelen bölgesel çatışma ve gerilimlerin ele alınmasına yardımcı olmanın bir yolu olarak görüldü. Bkz. Jayant Menon & Cassey Lee, *An Evolving ASEAN– Vision and Reality*, Asian Development Bank, 2019.

[288] Ayrıca bölgede bir siyasi teşkilat kurulmasına ABD desteği de bilinmekteydi.

[289] C. S. Chin, (19 Ağustos 2017). *Why Timor-Leste deserves to join ASEAN*. 12 Aralık 2020 tarihinde The Japan Times: https://www.japantimes.co.jp/opinion/2 017/08/19/commentary/world-commentary/timor-leste-deserves-join-asean/ adresinden alındı.

amacıyla bölgesel bir teşkilat çatısı altında birleşebilmişlerdir. Thanat Koman'ın da kuruluş esnasında belirttiği gibi;

> *"Bugün karar verdiğimiz şey, uzun ve sürekli bir başarılar dizisi olmasını umduğumuz bir birliğin, sadece küçük bir başlangıcıdır. Bizlerin, daha sonra aramıza katılanların ve gelecek nesillerin gurur duyabileceği bir hadisedir. Güneydoğu Asya, potansiyel olarak zengin bir bölge, tarih açısından zengin, manevi ve maddi kaynaklar açısından da zengindir. Ve aslında Asya'nın tüm antik kıtası için olsun mücadele eden milyonlarca insanımızın üzerinde (ASEAN) parlayacak mutluluk ve esenliğin ışığı haline gelecektir."*[290]

ASEAN'ın kurulması 1967'deki durumdan farklı olarak, özellikle ilerleyen dönemlerde nispeten zayıf ve yeni bağımsız devletlerin dış tehditlerin üstesinden gelme ve ikili ilişki girişimlerini istikrara kavuşturma kabiliyetlerini güçlendirmesi konusunda fırsat olarak görülmekteydi. Üye ülkeler arasındaki karşılıklı şüpheler, yeni örgütün geleceği için iyiye işaret etmemekteydi. Arka planda Filipinler'in Malezya Federasyonu'na katılan Sabah eyaleti üzerinde toprak iddiaları, güney Tayland'daki Müslüman ayrılıkçılara Malezyalıların destek iddiaları ve Tayland'ın güney Tayland'a sığınan Malay Komünist Parti mensuplarına göz yumması yer alıyordu. Sınırın güneyindeki yeni bir isyanda, Endonezya'nın daha büyük bir Endonezya hırsının Malezya üzerinde tehditkâr duruşu, bölge devletlerinin birbirleri üzerindeki şüphelerini devam ettirirken, Endonezya Singapur'a bir tehdit nazarıyla bakıyordu ve bir Çin üssü olarak algılamaktaydı. Malezya ve Singapur, bağımsızlıklarından itibaren bir güvenlik kalkanı olarak İngiliz askeri varlığına bel bağlamışlardı. Bölge devletlerinin birbirine karşı tahammülsüzlüğü ile bölge dışı eski koloni güçlerine de kapı aralanmış oluyordu. İngiliz hükümetinin Ocak 1968'de İngiliz askeri kuvvetlerini 1971 baharına kadar geri çekme kararı, Malezya ve Singapur tarafından alternatif düzenlemeler yapılması ihtiyacını ve yakın

[290] ASEAN. (9 Temmuz 2012). *The Founding of ASEAN*. 12 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=the-founding-of-asean adresinden alındı.

komşularıyla daha iyi bağların tesis edilmesi konusunda istekliliği vurgulamıştı. Son olarak, bu durumları birbirine bağlayan tutkal, bölgenin bir çatışma bölgesi olması endişesiydi ve ASEAN'ın kuruluşu, domino teorisi ile ilgili önemli tartışmaların olduğu bir zamanda meydana gelmişti. Başarılı bir komünist duruş sergilemesinden sonra Vietnam, bölgedeki diğer devletlerin komünist rejimlere düşmesine yol açabilirdi. Batı yanlısı devletlerin zihninde, ASEAN üye ülkeleri arasında yerel komünist isyanlar ile dış komünist ilerlemelerin birleşiminin güvenlik ve istikrarlarını baltalayabileceği endişesi de vardı.[291]

Bali Konferansı

İlk ASEAN Hükümet Başkanları toplantısı 23-24 Şubat 1976 Bali'de yapılmıştır. Bu toplantıda bir ortak bildiri yayınlandı. Toplantıya kurucu ülkelerin başkanları; Endonezya'dan Soharto, Malezya Başbakanı Hussein Onn, Filipinler Cumhurbaşkanı Ferdinand E. Marcos, Singapur Başbakanı Lee Kuan Yew, Tayland başbakanı Kukrit Pramoj, Bali'nin Denpasar kentinde bir araya geldiler. 1967'de kurulmasından bu yana ASEAN'ın faaliyetleri bu toplantıda gözden geçirildi ve özellikle üye devletler arasında işbirliği ve dayanışma ruhunu teşvik etme konusundaki ilerlemeden duyulan memnuniyet vurgulandı. Toplantıda ASEAN bölgesini etkileyen gelişmeler tartışıldı. Üye devletlerin güneydoğu Asya'da istikrarın ve barışın ilerlemesi için ortak çalışmaya devam etme ve böylece dünya barışına ve uluslararası uyuma katkıda bulunma konusundaki kararlılığına vurgu yapıldı. Bu amaçla, bölgedeki diğer ülkelerle verimli ilişkiler ve kazan-kazan politikası ile işbirliğini geliştirmeye hazır olduklarını ifade etmişlerdi. Bölgesel ve bölge dışı diğer güçlerin güneydoğu Asya'da barış, istikrar ve ilerlemenin sağlanmasına katkıda bulunacak politikalar izleyeceği umudunu da bu toplantıda dile getirmişlerdir. Toplantıda üye devletler arasındaki işbirliğini güçlendirmenin yolları ve araçları da tartışılmıştır. Üye devletlerin, özellikle siyasi, ekonomik, sosyal, kül-

[291] B. Desker, 'The 1976 Bali Summit: ASEAN Shifts Gears', Ed. T. Koh, L. L. Chang & S. L. Seah. *50 Years Of Asean And Singapore,* (Singapore, WSPC, 2017), s. 21-34.

türel, bilimsel ve teknolojik alanlarda işbirliğinin daha üst düzeylere çıkmasının gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Üye devlet ve hükümet başkanları, bölgenin tanınmasını ve bölge devletlerine saygı duyulmasını sağlamak için başlangıçta gerekli adımları atma çabalarında kaydedilen ilerlemeden duydukları memnuniyeti de dile getirmişlerdir. Bu zirvede hükümet Başkanları Güneydoğu Asya'da Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nı imzaladı. Ayrıca bu zirvede ASEAN Concord Deklarasyonu'nu da imzalanmıştır.

Üye devletler arasında daha yakın ekonomik işbirliğini teşvik etme kararlığı, ASEAN hükümet başkanları toplantısının ekonomi alanında işbirliği konularındaki kararlarının uygulanmasına yönelik alınacak önlemleri değerlendirmek için, Mart 1976'da Kuala Lumpur'da bir Ekonomi Bakanları toplantısı düzenlenmesine karar verildi. Bu zirvede Dışişleri Bakanları, ASEAN Sekreterliğinin kurulmasına ilişkin anlaşmayı da imzalamışlardır.[292]

Bu ilk zirve toplantısı son derece önemliydi. Zira ASEAN'ın dönüşümüne yol açmış ve Zirve'de alınan kararlar ASEAN'ın gelişiminde bir ölçüt oluşturmuştur. 1967 yılındaki kuruluşundan sonra 1976'da bu teşkilatın bir zirve ile bir araya gelmesi şüphesiz güneydoğu Asya'daki bir dizi siyasi gelişmenin neticesinde geçekleşmiştir. ABD bölgeden çekilmiş görünmekteydi ve Vietnam birliğini sağlamıştı. Buna rağmen Çin hızlı bir şekilde yükselişe geçmişti. Böylesine önemli gelişmelerin olduğu bir dönemde ASEAN tekrar aktif hale getirilmeye başlandı. ASEAN'ın Ağustos 1967'deki kuruluşu, Kurucu Babalar'ının beklentilerinin, dönemin iç karartıcı şartlarından dolayı düşük olmasına neden olmuştu. Zira bölgesel mevcut statüko hiçte iyi görünmemekteydi. Ayrıca bu teşkilat öncesinde bölgede görülen ASA, Maphilindo, SEATO, başarısız ittifaklar olarak gözlerinin önünde durmaktaydı.

Zirve öncesinde Malezya ve Tayland, ASEAN'ın Çinhindi ülkelerini ve Burma'yı da kapsayacak şekilde genişlemesi için

[292] ASEAN. (14 Mayıs 2012). *The Declaration of ASEAN Concord*. 12 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=declaration-of-asean-concord-indonesia-24-february-1976 adresinden alındı.

baskı yapmıştı. Malezya, böyle bir hareketi nötralizasyon politikasının bir uzantısı olarak görürken, Kukrit Pramoj yönetimindeki Tayland, hindiçindeki komünist zaferlere hızla uyum sağlamaya hevesli görünmekteydi. Kukrit Pramoj, Amerikan hava üslerinin kapatılması ve ABD personelinin geri çekilmesi için 31 Ocak 1976'ya kadar bir süre belirledi ve bu süre ilerleyen dönemde 20 Temmuz 1976'ya kadar uzatıldı. Tayland birazda bölgesel tehdit ile iyi ilişkiler geliştirmesinin onun güvenliğine katkı sağlayacağını da değerlendirmiştir.

Buna karşılık, Endonezya Devlet Başkanı Suharto tüm komünist rejimlere karşı şüphe taşıyordu ve Endonezya ordusu, dış tehditlere karşı ASEAN savunma ve güvenlik işbirliği için baskı yapmaya başlamıştı. Güvenlik endişeleri ASEAN işbirliğinin temelini oluştursa da, tüm ASEAN liderleri zirvenin gerekçesi olarak gelişmiş ekonomik işbirliğini vurgulamaya devam etmişlerdir. Filipinler ve Singapur, bir ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi'nin (AFTA) kurulması için girişimde bulundular. Ancak, pazarını açmaktan çekinen ve yerel endüstrisinin rekabetçi olmadığından dolayı korku hisseden Endonezya'dan güçlü bir dirençle karşılaşmışlardır.

Üst düzey dışişleri yetkilileri, zirve bildirgelerini ve belgelerini tartışmak ve taslaklarını hazırlamak için Eylül 1975'ten itibaren, genellikle bir hafta, ardından da iki hafta süreyle, düzenli olarak toplanmaya başlamışlardı. O zamanlar kalıcı bir ASEAN Sekreterliği olmadığı için, her ülke sırayla bu toplantılara ev sahipliği yapıyordu. ASEAN'ın büyük zorluklarla karşı karşıya olduğunu ve yeni politika yaklaşımlarının gerekli olduğunu bu şekilde anlamışlardır. Zirvenin önemli bir sonucu ise, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın (TAC) hayata geçirilmesi olmuştur. TAC, ilerleyen yıllarda ASEAN için temel bir araç haline geldiğinden, bu durumda üç hususun altı çizilmelidir.

Birincisi, ASEAN üyesi olmayan üyelere yönelik bir jest olarak, anlaşmanın güneydoğu Asya'daki diğer devletlerin katılımına açık olması durumunu içeriyordu. TAC'a katılımın amacı, 1990'da Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Kamboçya, Laos, Myanmar ve Vietnam'ı ASEAN'a entegre etme sürecinin bir parçasıydı ve Kamboçya'daki çatışmada bir barış anlaşmasına

bu suretle varılmıştır. İkinci olarak, kritik bir husus ise anlaşmaya, tarafların bakanlık düzeyinde bir Yüksek Kurul'un kurulması yoluyla anlaşmazlıkların barışçıl çözümüne yönelik bir hükmün dahil edilmesiydi. Malezya, Filipinler'in Sabah'a yönelik iddiasını ilerletmek için anlaşmanın bu maddesini kullanacağından çekindiğinden dolayı, meselelerin ancak anlaşmazlığa taraf olan tüm tarafların mutabakatı ile ele alınabileceği konusunda ısrarda bulunmuştur. Uygulamada, ASEAN üye ülkeleri bölgesel mekanizmaların kullanımından kaçınmış ve bu nedenle de anlaşma hükümlerini bölge içi anlaşmazlıklarda kullanmamıştır. İkili müzakerelere ve Uluslararası Adalet Divanı (UAD), Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi (ITLOS) ve Uluslararası Hukuk Mahkemesi gibi uluslararası forumlara yönelmeyi tercih etmiştir. Üçüncüsü, Endonezya, gelişmiş bölgesel işbirliğinin temeli olarak anlaşmada ulusal ve bölgesel direnç fikrini desteklemek için önemli ölçüde siyasi sermaye harcamıştır. Başlangıçta büyük ölçüde, özellikle Malezya ve Singapur'u ilgilendiren bir güvenlik çerçevesi dahilinde sunulsa da, ulusal direnç kavramı nihayetinde TAC'ın 11. Maddesinde "siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel ve güvenlik açısından işbirliği olarak kendi ulusal kimliklerini korumak için kendi ideallerine ve isteklerine uygun, dış müdahalelerden ve iç yıkıcı faaliyetlerden uzak alanlar" olarak değerlendirilmiştir.[293] Daha sonraki yıllarda, ulusal direnç kavramı, önceki kuşkulara rağmen ASEAN politika seçkinleri arasında geniş kabul görmüştür.

Zirveden çıkan en önemli belge, ASEAN Concord'un Bali Deklarasyonu idi. ASEAN liderleri istikrarı sağlamaya odaklandılar ve bildirge, her üye devletin istikrarını bozmanın meydana getirdiği tehditleri ortadan kaldırmaya kararlı görünmekteydi. Ayrıca TAC'ın, siyasi hükümleri ile bölge içi farklılıkları barışçıl yollarla çözme taahhüdü, ZOPFAN'ın tanınması ve ona saygı duyulmasına yönelik ilk adımların derhal dikkate alınmasını da içermekteydi. Bu şekilde ASEAN Suçluların İadesi Anlaşması olasılığına ve ASEAN işbirliği için mekanizmanın kurulmasına

[293] ASEAN. (27 Ocak 2016). *Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia*. 12 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/treaty-amity-cooperation-southeast-asia-indonesia-24-february-1976/ adresinden alındı.

bir referans oluşturmuştur. Endonezya, ASEAN savunma bakanları ve üst düzey yetkililerin düzenli toplantılarını, ortak ASEAN eğitim tatbikatlarını tedarik koordinasyonu, savunma personeli değişimini ve bir ASEAN savunma kolejinin kurulmasını içeren güvenlik işbirliği konusunda önemli bir bölüm için bastırırken, nihai belgede yalnızca karşılıklı ihtiyaçları ve çıkarları doğrultusunda güvenlik konularında üye devletler arasında ASEAN dışı bir temelde işbirliğine atıfta bulunulmuştu. Bu hüküm, Kasım 2004'te 10. ASEAN Zirvesi'nde ASEAN Güvenlik Topluluğu'nun (ASC) Eylem Planının kabul edilmesinden sonra yalnızca 2006'da gerçekleşen ASEAN Savunma Bakanları toplantılarına kadar uzun bir gecikmeye yol açmıştı. Bu ise, 1976'da diğer ASEAN üye ülkelerinin ve özellikle Malezya ve Singapur'un, Endonezya'nın bölgedeki Amerikan askeri çekilmesinden sonra ASEAN'da egemen bölgesel güç rolünü oynamaya çalışacağına dair çekincelerini de reddetmesine neden olmuştur. Buna karşın Tayland'ın ise, ABD'ye karşı zafer kazanan çinhindi güçlerine, özellikle de Vietnam'a karşı çatışmacı bir yaklaşım sergileyeceğinden endişe duyulmaktaydı. Görüldüğü gibi ASEAN'ın istenilen noktaya ulaşması için önünde son derece ciddi engeller ve bölgesel sorunlar bulunmaktaydı ve bu sorunların çözümü de zaman alacaktı.

Siyasi, ekonomik ve güvenlik alanının ötesine genişleme, uyuşturucu kaçakçılığına karşı işbirliğine yapılan atıflarda, ulusal enstitüler arasında işbirliği yoluyla güneydoğu Asya çalışmalarına destek ve sosyal kalkınmada işbirliği çağrıları da bu zirvede öne çıkan konular olarak görüldü. Kurumsal olarak bu tür atıflar, 1976'dan sonra bu alanlardaki bakanların veya üst düzey yetkililerin toplantılarının da temelini oluşturmuştur.

1976 zirvesinde ASEAN bölgesini ilgilendiren gelişmeler de tartışılmıştı. Üye hükümetlerin, güneydoğu Asya'da barış, istikrar ve ilerlemenin teşvik edilmesi için çalışmaya devam etme ve böylelikle dünya barışına ve uluslararası uyuma katkıda bulunma konusundaki kararlılığı yeniden dile getirilmiştir. Bu amaçla, diğer güçlerin güneydoğu Asya'da barış, istikrar ve ilerlemenin sağlanmasına katkıda bulunacak politikalar izleyeceği umudunu dile getirmişlerdir. Bu şekilde ASEAN, güneydoğu

Asya'da istikrar için önemli bir siyasi güç haline gelmiştir. Sorunların çözümüne yönelik birlikte hareket etme zorunluluğu ve isteği, ASEAN'ı bölgesel bir güç haline getiren temel öğelerden birisidir.

Geriye dönüp bakıldığında, ilk ASEAN hükümet başkanları toplantısı veya daha sonra adlandırıldığı şekliyle Bali Zirvesi, ASEAN'ın yörüngesinde stratejik bir duruma işaret etmekteydi. ASEAN ilk yıllarda üye devletler için geri planda iken, 1976'da Bali Zirvesi'nden sonra, ASEAN siyasi işbirliğinin temposu yoğunlaşmıştır. Ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliği ASEAN'ın açık bir hedefi olmasına rağmen, sosyo-kültürel işbirliğine daha da düşük bir öncelik verilmiş, ekonomik işbirliği ise yavaş bir hızda ilerleme kaydetmiştir. 1975'te komünist bir çinhindinin ortaya çıkışından gelen meydan okuma, ASEAN'ın tepkisini şekillendirdiği de söylenebilir. Daha yakın siyasi işbirliği, bölgede bir güvenlik ve istikrar duygusu meydana getirilmiştir. ASEAN, o dönem itibariyle önemli bir ekonomik işbirliğine giremediği için eleştirilse de, Bali Zirvesi daha yakın siyasi işbirliği ve ASEAN'ın Avrupa Birliği'nden sonra en başarılı bölgesel organizasyon olarak ortaya çıkması için zemin hazırlamıştır.[294]

Singapur Konferansı

ASEAN'da ilerlemeye ilişkin önemli adımlardan biri olan Singapur Deklarasyonu, 28 Ocak 1992'de imzalandı. Bu deklerasyonda, ASEAN'ın devlet ve hükümet başkanları tarafından, ASEAN'ın son yirmi beş yılda elde ettiği başarıları ve ASEAN işbirliğinin bölge halklarının refahı için hayati önem arz ettiği değerlendirilmişti. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana meydana gelen derin uluslararası siyasi ve ekonomik değişiklikler gözden geçirdikten ve bunların ASEAN için etkileri değerlendirildikten sonra bu konferansta ASEAN'ın bölgesel barış ve refahı güvence altına almak için daha yüksek bir siyasi ve ekonomik işbirliği düzlemine doğru ilerleyeceği belirtilmiştir. Ayrıca ASEAN, özellikle açık bir uluslararası ekonomik rejimin teşviki ile bölgede ekonomik işbirliğini destekleyerek, gelişmiş ülkeler arasında büyük ve güçlü ekonomik gruplaşmaların oluşumuna

[294] Desker, *a.g.e.*, s. 124.

yanıt olarak kolektif çıkarlarını sürekli olarak korumaya çalışacağı vurgulanmıştır. ASEAN, güvenlik konularında yeni işbirliği alanlarında angaje olmuş üye devletlerle iletişimini geliştirme yollarını arayacağı ve Kamboçya'daki anlaşmanın ardından Çinhindi ülkeleri ile dostluk ve işbirliğine dayalı daha yakın bir ilişki kuracağını da bu konferansta ifade etmiştir.[295]

1992 ASEAN Zirvesi, önceki hükümet başkanları toplantısından çok daha fazla etkili olmuştur. Belki de liderler, 1976'daki ilk zirvede yaptıkları gibi, bölgesel düzende önemli değişikliklerle başa çıkmaya kendilerini mecbur hissettikleri için, bu konferans ilk toplantıya rakip bir dönüm noktası olarak görülebilir. Ancak bu yeni yönlerin önemini değerlendirmek için zaman geçmesi gerekirken, bu tür kararlar ASEAN liderlerinin arasında zaman içinde test edilmiş pragmatizm ve uyum ilkelerine dayandırılmaya devam ettiğini ortaya koymuştur. "*Bilinçli bir şekilde, ASEAN tarihinin yıllıklarında yeni bir sayfa açıyoruz ve bu tarihi bir fırsattır*" diyen Tayland Başbakanı Anand,[296] ASEAN'ın Ocak 1992'de düzenlenen dördüncü zirve toplantısında mevcut durumdan duyduğu memnuniyete dair başarı hissini özetlemiştir.

Brunei'den Sultan Hassanal Bolkiah, Endonezya'dan Cumhurbaşkanı Soeharto, Malezya'dan Mahathir bin Mohamad, Filipinler'den Corazon Aquino, Singapur'dan Başbakan Goh Chok Tong ve Tayland'dan Başbakan Anand Panyarachun tarafından temsil edilen hükümet başkanlarının Singapur toplantısında, birliği yeniden şekillendirme, entegrasyonu yeniden canlandırma ve güneydoğu Asya'nın istikrarını geliştirme potansiyeline sahip yeni anlaşmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlanmıştır.

ASEAN tarihi, her zaman zirvelerde yapılmamıştır. Unutulmamalıdır ki birlik, üye devletlerin dışişleri bakanları bir araya gelerek kurulmuştu. Grubun ilk zirvesini, örgütün bürokrasisinin güçlendirildiği ve üyelerin ABD'nin Vietnam'daki yenil-

[295] ASEAN. (14 Mayıs 2012). *Singapore Declaration of 1992*. 5 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=singapore-declaration-of-1992-singapore-28-january-1992 adresinden alındı.
[296] The Canberra Times, 'ASEAN backs free-trade zone', (28 Ocak 1992).

gisinin ardından ve bölgesel mevcut belirsizliklerin aşılması konusunda dayanışma göstererek 1976'da toplaması, ancak dokuz yıl sürmüş ve sonrasında ise bölge yeni bir düzenin eşiğine ulaşabilmiştir. 1977'deki Kuala Lumpur Zirvesi bitmemiş işleri ele almış ve ASEAN'ın onuncu yıl dönümünü kutlamıştı. Yirminci yıl dönümünde ise, en isteksiz liderlerden bile bir zirve için destek gelmişti. Ancak, Manila'daki 1987 zirve toplantısına kadar ASEAN içinde fikir birliği eksikliği, Aquino hükümetine[297] bir destek gösterisinin temel başarısı olduğu anlamına da gelmekteydi. Manila toplantısından farklı olarak, ASEAN liderleri 1992'deki son zirvede Singapur'a bir misyon ve amaç duygusuyla geldiklerini göstermişlerdi. Malezya Başbakanı Mahathir, ASEAN'daki bu hareketin motivasyonuna dikkat çekmiştir;

"Toplantı tam zamanında yapılmaktadır, çünkü ASEAN'ın, 1987'de Manila'daki son ASEAN zirvesinden bu yana dünyada meydana gelen köklü ve derin değişikliklere uygun yanıtları düşünmesi ve gerekli adımları atması gerekmektedir. Yeni küresel politik ve ekonomik düzenin nihai düzeni belirsizdir, ancak bu düzenin tüm olası mutasyonları için kendimizi hazırlamalıyız. Güneydoğu Asya'da değişimler yaşanacak ve ortaya çıkacak işbirliği biçimi bölgemizi güçlendirecek ve onu sürekli dinamik tutacak şekilde olmalıdır. "Derin" kelimesi, zirvenin Singapur Deklarasyonu'nda Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana meydana gelen uluslararası siyasi ve ekonomik değişiklikleri tanımlamak için kullanılmıştı.

Küresel siyasi değişiklikler, Sovyetler Birliği'nde komünizmin çöküşüyle ve Vietnam ile Laos'un bireysel ASEAN üyelerine birlik aracılığıyla yakınlaşması vasıtasıyla bir sonuca varmış gibi görünse de, örgütün bu devletlerin durumunu ve üyeliğini tekrar değerlendirmesine neden olmuştu. Singapur Dışişleri Bakanı Wong Kan Seng "*Batı yanlısı başarılı bir üçüncü dünya gruplaşmasında, Batı'nın hayati bir ilgisi olduğundan ASEAN başarılı oldu ... ASEAN'ı amacına uygun bir şekilde tutmak için daha çok çalışmalıyız. Ayrıca birliğin hızla değişen dünyanın taleplerine uyum sağlayabilmesini gerçekleştirmeliyiz*" açıklamasında

[297] 'Aquino Hükümeti' Filipinler'in bu iki başkanlığından birine atıfta bulunabilir: Corazon Aquino'nun başkanlığı veya Benigno Aquino III başkanlığı.

bulunmuştur.[298] Bu açıklama esasen birliğin mevcut küresel sistemde işgal ettiği önemi de özetlemektedir. Soğuk Savaş sonrasında güvenlik endişelerinin azalmasıyla, ilişkilerin seyri de değişmiş, özellikle Soğuk savaş sonrası durgunluk döneminde ilişkilerin temeli giderek daha ekonomik hale gelmiştir. Başkan Soharto'nun zirve toplantısına hitaben yaptığı konuşmada belirttiği gibi hızlı ekonomik değişiklikler, ASEAN liderlerine yeni zorluklar getirmekteydi. "*Geçtiğimiz birkaç yıl içinde, ekonomik entegrasyon ve küreselleşme akımlarını dikkatle izledik. Bu gelişme, ülkeler arasında grupların kurulması ile takip edilirse gelişmekte olan ülke ekonomilerini olumsuz etkileyecek ve sonuçta kapalı ve korumacı ekonomik bloklara yol açacaktır*."[299]

İleriye dönük anlaşmalar ve kurumsal değişiklikler, henüz 1992 zirvesinin geçici başarılarıydı. Zirvede farklı çıkarların ve bakış açılarının etkin yönetimi, ASEAN diplomasisinin bir kanıtı olarak değerlendirilmiştir. ASEAN, diğer bölgesel veya sektörel kuruluşlar kadar sık zirveler düzenlememişti. Çünkü üyeler, bir sürece son tarihler koydukları ve şemaları vurgulayabildikleri için onları yalnızca gereksiz değil, aynı zamanda sorunlu olarak görmüşlerdir. Soğuk Savaş'ın ardından ideolojik farklılıklar azalmış ve ekonomik kaygılar daha baskın olmaya başlamıştı. Bu durum, güvenlik sorunları ve özellikle de bölgesel anlaşmazlıklar açısından bakıldığında hemen göze çarpmaktaydı.

Vietnam-ASEAN yakınlaşmasına uygun olarak, Vietnamlılar ve Malezyalılar, iddialarının çakıştığı Spratly adalarının alanını ortaklaşa belirleme konusunda anlaşmışlardı. ASEAN'ın başarısının çoğunun altında yatan pragmatik mantığı dile getiren Malezya Dışişleri Bakanı Abdullah Badawi, "*zamanımızı ve enerjimizi adalar üzerinde tartışarak harcamaktansa birlikte çalışmak daha iyidir*" ifadesini kullanmıştır.[300] Spratly adalarındaki çözüme dair gelişmelere bakıldığında, iddia edildiği gibi Soğuk Savaş'ın sona ermesi güneydoğu Asya'daki ideolojik düşmanlıkları azaltmış olabilir, ancak diğer endişeleri ve özellikle geleneksel olan problemleri ön plana çıkarmıştır. Yeni gelişmelerle ilgili

[298] The Straits Times, 'ASEAN nations must work harder to keep group relevant, says Kan Seng' (23 Mart 1990).
[299] JRRI. (27 Ocak 1992). Jakarta Radio Republik Indonesia. Singapore.
[300] Benama, (22 Ocak 1992).

ortak bir politika belirlemek de bu sayede ASEAN gündemine girmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Vietnam'da varlığını sürdürememesi, tıpkı Pinatubo Dağı'nın[301] patlaması gibi, ABD'nin Filipinler'deki askeri üslerden çekilmesini hızlandıran faktörlerdende biri olmuştur. ABD'nin varlığına birçok ASEAN başkentinde Sovyet etkisine karşı koymak için göz yumulmaktayken, Çin ve Japonya gibi diğer daha geleneksel bölgesel güçler de ABD askeri varlığı tarafından dengelenmiş veya kontrol altında tutulmuştur. Geçmişte, Sovyet ve ABD askeri varlığının geri çekilmesi, 1971 ZOPFAN (Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi) Deklarasyonu'nda ifade edildiği gibi, bölgenin etkisiz hale getirilmesi için savunulmuştu. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, bu stratejinin bağlayıcılık düzeyine ilişkin tartışma ortaya çıktı. Bu kavramı hayata geçirmenin mi yoksa mevcut siyasi ihtiyaçlara uygun olmadığı için bundan kurtulmanın zamanı mı geldiğine dair soru akıllara gelmiştir.

1992 yılında kaçakçıların peşinde Malezya'ya yapılan birkaç Tayland sınır ihlali, ASEAN birliğinin görüntüsüne zarar verme durumunu ortaya çıkardı. Açıkçası Malezya, bu durumu egemenliğinin ihlali olarak görmüştü. Ancak Taylandlılar kaçakçıları ayrılıkçılara yardım ve egemenliklerini ihlal olarak değerlendiriyorlardı. Dayanışma, ortak sınır komisyonunun bir sonraki toplantısında yeniden istişareye bağlanarak devam ettirildi. Başbakan Mahathir; "*Tayland, kışkırtıcı eylemlere başvurmayacağını ve kendi güvenliği ile ilgili herhangi bir meselsede Malezya ile görüşmelerde bulunacağını kabul etti*" demişti.[302] Bu şekilde ASEAN, bölgesel sorunların çözümüne yönelik meyvelerini de vermeye başlamıştı. Ayrıca Tayland, iki ülke bakanları arasında sınır çizgisi konusundaki karışıklığı incelemek üzere bir komite kurmak için yaptıkları ilerleyen görüşmelerde, Tayland Dışişleri Bakanı Arsa Sarasin, ikili ilişkileri değerlendirirken ASEAN zorunluluğu olarak adlandırılabilecek bir durumu da ifade etmişti: "*Tayland ve Malezya arasında sorunun çözümüne yönelik başka*

[301] Pinatubo, Filipinler'in Luzon Adası'nın merkezinde bulunan aktif bir yanardağdır. Dağ, Manila'nın 90 km kuzeyinde yer alır. 1991 yılına kadar sönmüş bir volkan olarak kabul edilen Pinatubo'nun, 500 (veya 600) yıllık sessizliğinin ardından Haziran 1991'de son patlaması meydana gelmiştir. Bu patlama, 20. yüzyılın en şiddetli patlamalarından biri olarak kabul edilmektedir.
[302] Nation, (26 Ocak 1992).

bir alternatif yok. Tesis ettiğimiz bu iyi kuvvetli bağları korumalıyız."[303] Singapur zirvesi, ilerleyen dönemlerde ASEAN'ın politikalarına ciddi bir şekilde etki etmiş, ASEAN'ın çalışma stratejini belirleyen önemli zirvelerden biri olmuştur.[304]

[303] Bangkok Post (16 Şubat 1992).
[304] M. Antolik, 'ASEAN's Singapore Rendezvous: Just Another Summit?', *Contemporary Southeast Asia*, 14/2, (1992), s. 142-153.

6. Bölüm:
ASEAN'da Genişleme

Kamboçya'ın ASEAN üyeliği

Nisan 1999'da Kamboçya, iç siyasi kriz nedeniyle 1997'deki ertelemenin ardından ve yıllarca bu bölgesel gruplaşmanın gözlemcisi olduktan sonra ASEAN'ın 10. üyesi olarak kabul edildi. Bununla birlikte ASEAN ve Kamboçya arasında, bundan çok önce ülkenin siyasi geleceğine dair ilişkilerde etkileşim olmuştu. 1967'de ASEAN'ın kurulmasından 1999'da bu örgütün bir üyesi olana kadar Kamboçya'da, rejim değişikliğine yol açan birçok olay meydana gelmişti. Bununla birlikte ASEAN, Kamboçya'nın meselelerine göz yummamıştır. ASEAN 1967'de resmen kurulduğunda, tıpkı dünyadaki diğer birçok bölge gibi, güneydoğu Asya ve özellikle Kamboçya, Soğuk Savaş'ın etkisini yoğun bir şekilde hissediyordu. Kamboçya'nın siyasi iklimindeki belirsizlik ve istikrarsızlığa rağmen, dönemin Endonezya Dışişleri Bakanı Adam Malik, Kamboçya'nın erken dönemlerden itibaren ASEAN'ın bir parçası olması için Prens Sihanuk'a ısrarda bulunmuştu. Ancak Kamboçya devleti başkanı olarak Prens Sihanuk, Vietnam Savaşı'nda tuzağa düşmemek için tarafsızlık ve ittifaklara katılmama ilkesine sıkı sıkıya bağlıydı. Bununla birlikte her zaman "ASEAN'ın dostu" olarak kalacağını da ilan etmişti.[305]

Kamboçya ve ASEAN arasındaki ilişkiler, 1979'da Vietnam birliklerinin ve Kamboçya Ulusal Kurtuluşu için Birleşik Cephe'nin (UFNSK) tartışmalı müdahalesine kadar kesilmişti. Kızıl Khmer'lerin çöküşünden sonra, Çin ve ABD ile birlikte ASEAN, Vietnam'ın Kamboçya'nın egemenlik haklarını ihlal ederek topraklarını işgal etmesini kınamıştı.[306] Vietnam birliklerinin Kamboçya'ya girmesinden bir müddet sonra ASEAN, özel bir

[305] Charadine, P. (4 Mart 2020). *Cambodia Within ASEAN: Twenty-Years in the Making*. 12 Aralık 2020 tarihinde Konrad-Adenauer-Stiftung: https://www.kas.de/en/web /kambodscha/single-title/-/content/cambodia-within-asean-twenty-years-in-the-making adresinden alındı.

[306] Kamboçya Ulusal Kurtuluş Birleşik Cephesi (UFNSK), 1970'lerin sonlarında Kamboçya'da önemli bir siyasi hareketti. Aralık 1978'de kurulan UFNSK, Pol Pot liderliğindeki soykırımcı Kızıl Khmer rejimini devirmeyi ve ülkeye barış, bağımsızlık, demokrasi ve refah getirecek yeni bir hükümet kurmayı hedefliyordu. UFNSK, Kampuchea Ulusal Birleşik Cephesi (NUFK) ve Kampuchea Ulusal Kurtuluş Silahlı Kuvvetleri (NLAFK) de dahil olmak üzere çeşitli komünist gruplardan oluşan bir koalisyondu. Cephenin liderliği, daha sonra Kampuchea Halk Cumhuriyeti'nin (PRK) lideri olacak olan Heng Samrin gibi önde gelen Kamboçyalı komünistlerden oluşuyordu. UFNSK'nin birincil hedefi, Kamboçya

ASEAN Dışişleri Bakanları Toplantısı vesilesiyle ortak bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamada, "ASEAN'ın Vietnam ve Kamboçya arasındaki silahlı çatışmayı, Kampuchea (Kamboçya) bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne karşı silahlı müdahale" olarak değerlendirdiğini belirtmiştir. ASEAN ayrıca Vietnam birliklerinin Kamboçya topraklarından çekilmesi konusunda çağrıda da bulunmuştu. Bu şekilde Vietnamlıların yardımıyla Phnom Penh'de Kampuchea Halk Cumhuriyeti (PRK) olarak bilinen yeni bir siyasi rejim tesis edilmişti.

Bununla birlikte, Kamboçya-Tayland sınırında başka hareketler de vardı; Prens Sihanouk'un FUNCINPEC'i, Son Sann'ın KPNLF'si ve Kızıl Kmer grubu. Bu üç hareket, 1982 yılında "Demokratik Kampuchea Koalisyon Hükümeti (CGDK)" adı altında resmi olarak birleştirildi. Bu koalisyon fraksiyonu, ASEAN ülkelerinin yardımı ile aylarca süren görüşmelerden sonra kuruldu ve Kamboçya'nın Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndaki koltuğunu bu sayede elinde tuttu.[307]

PRK hükümeti ile CGDK koalisyonunda, müzakerelerin gerçekleştiği 1980'lerin sonuna kadar bu iki parti arasında ara sıra çatışmalar yaşandı. Müzakereler, 1988'de Kamboçya'da barış ve istikrarı yeniden tesis etme girişimi olan Cakarta Resmi

halkını, milyonlarca insanın zorla çalıştırma, açlık ve toplu infaz yoluyla ölümünden sorumlu olan acımasız Kızıl Khmer rejimine karşı birleştirmekti. Cephenin Vietnam Ordusu tarafından desteklenen askeri güçleri, Kızıl Kmerlere karşı bir dizi başarılı operasyon başlattı ve 7 Ocak 1979'da Phnom Penh'in kurtarılmasıyla sonuçlandı. Kızıl Kmerler'in düşüşünden sonra UFNSK, Kamboçya'yı 1989'a kadar yönetecek olan PRK'nın kurulmasında çok önemli bir rol oynadı. Cephenin liderliği, Kamboçya Sendikalar Federasyonu ve Kamboçya Halkının Devrimci Gençlik Birliği gibi kitle örgütlerinin kurulması da dahil olmak üzere yeni hükümetin politikalarını ve kurumlarını şekillendirmede etkili oldu. UFNSK'nin mirası, Kızıl Kmerler'i devirmedeki rolünün ötesine uzanmaktadır. Cephe'nin sosyal adalet ve ekonomik kalkınmaya olan bağlılığı, Kamboçya'nın 1990'larda daha demokratik ve piyasa odaklı bir ekonomiye geçişinin temellerinin atılmasına yardımcı oldu. Bugün, UFNSK'nin halefi olan Kamboçya Anavatanının Kalkınması için Dayanışma Cephesi, ulusal ve uluslararası etkinlikler düzenleyerek ve sosyal ve ekonomik kalkınmayı teşvik ederek Kamboçya siyasetinde önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Bkz. Benny Widyono, *Dancing in Shadows: Sihanouk, the Khmer Rouge, and the United Nations in Cambodia*, (Rowman & Littlefield, 2007).

[307] J. Tully, *A short history of Cambodia: From empire to survival.* (NSW, Australia: Allen & Unwin, 2005).

Olmayan Toplantısı olarak bilinen ASEAN kriterlerine göre yapılmıştı. Toplantıda, Endonezya Dışişleri Bakanı Ali Alatas'ın güç paylaşım mekanizmasını oturtmak için Kamboçya Yüksek Ulusal Konseyi'ni kurmayı önerdiği ve barış sürecini başka bir seviyeye taşıdığı üçüncü tura evrilmiştir. Uluslararası baskı altında Vietnam, 1989'da birliklerini Kamboçya'dan çekmeye başladı. İki yıl sonra, Kapsamlı Kamboçya Barış Anlaşması veya 1991'de Paris Barış Anlaşması, 19 imzacı tarafından imzalandı ve bu ise barışı koruma ve barışı inşa etme misyonunu yürütmek için Kamboçya'daki Birleşmiş Milletler Geçiş Otoritesinin (UNTAC) kurulmasına yol açtı.[308]

1993 yılında, Kızıl Khmerler tarafından boykot edilmesine rağmen Kamboçya'da genel seçimler yapıldı. Seçimlerden sonra siyasi çıkmaza son vermek için, yeni hükümet 2 Başbakanlık altında kuruldu, FUNCINPEC'ten Prens Norodom Rannariddh ilk Başbakan ve Hun Sen. ASEAN, BM destekli bu seçimi kabul etmişti. Siyasi ortam oldukça belirsiz olmasına rağmen Kamboçya, çeşitli ASEAN bakanlar toplantılarına davet edilmiştir. Bu şekilde kendi problemlerini çözmesinden sonra daha da etkili bir şekilde katılım göstereceği birliğin ASEAN olacağını da aşikar etmişti. Kamboçya 1995 yılında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nı (TAC) imzalamış ve o yıl da ASEAN'ın gözlemcisi statüsünü kazanmıştır.[309] Mayıs 1997'de ise ASEAN dışişleri bakanları Kuala Lumpur'da, Kamboçya'nın Laos ve Myanmar ile birlikte o yılın Temmuz ayında ASEAN üyesi olacağını duyurmuşlardır. Ancak bu esnada Hun Sen güçleri ile Prens Norodom Rannariddh arasında çatışma çıkmış ve sonuç olarak bu durum ASEAN üyeliğinin ertelenmesine neden olmuştu. ASEAN, Temmuz 1997 olaylarından sonra Kamboçya'daki "barış sürecine" katkıda bulunmak amacıyla üç ASEAN üye devletinden (Tayland, Endonezya ve Filipinler) oluşan ASEAN Troyka'yı kurarak krize yanıt vermiştir. Kamboçya'daki siyasi reformlardan ve 1998'de Prens Rannariddh'in geri dönüşünden sonra Kamboçya, ASEAN üyesi olarak kabul edilmek üzere Laos ve Vietnam tarafından destek-

308 Charadine, *a.g.e.*

309 S. Yamakage, "Evolving ASEAN and Changing Roles of the TAC", Ed. Aileen Baviera & Larry Maramis, *ASEAN@50 Building ASEAN Community: Political–Security and Socio-cultural Reflections*, (Manila, Economic Research Institute for ASEAN and East Asia, 2017), s. 39-66.

lenmişti. Nisan 1999'a Kamboçya, Hanoi'de bir ASEAN üye devleti olarak onaylandı ve ASEAN'ı ASEAN-10 haline getiren son devlet oldu.[310]

ASEAN'a katılım başarılı olduktan sonra, Kamboçya da siyasi istikrarını geliştirmek için çalışmaya başladı ve ASEAN'ın bölgesel vizyonunu tanıyan bir bölgesel devlet halini aldı. 1999'da Kamboçya'da yeni bir Senato, Anayasa Konseyi ve aktif bir parlamento muhalefet partisi vardı. Vietnam ve Tayland ile ilişkiler eskisinden çok daha iyi bir noktaya ulaşmıştı.

Kamboçya'nın siyasi altyapısı büyük ölçüde değişmiş olsa da, 1991 Paris Anlaşmaları'nın ekleri bu ülkenin kalkınması için önemli bir konuydu. ASEAN'ın ilkesine göre de tarafsızlık ve birlik temel odak noktalardı. ASEAN üyelerinin, Paris Anlaşmalarının Kamboçya'nın siyasi geleceği için çerçeve olarak kalmasını sağlama yükümlülüğünün devam ettiği de iddia edilmişti. 1990'ların başlarında, ASEAN'ın Kamboçya ile angajman politikası, Kamboçya'nın üye olarak kabul edilmesi için 1991 Paris Anlaşması ve 1993 Kamboçya Anayasası temelinde siyasi düzen ve demokrasiyi yeniden tesis etmeyi amaçlamıştı. Genel olarak Paris Anlaşması ve ASEAN üyeliğinden beklentiler, Kamboçya'nın güvenilir seçimler düzenlemesi, siyasi katılımı istikrara kavuşturması, üye ilişkilerini iyileştirmesi, BM'den faydalanması ve yatırımlardan faydalanması yönünde ilerlemişti. Yirmi beş yıllık ASEAN üyeliği boyunca Kamboçya, ulusal çıkarlarını korumak ve diğer üye devletlerin beklentilerine cevap vermek için bölgesel meselelerde sürekli angajmana yönelik önemli bir bağlılık sergilemiştir. Gelişmeyi etkileyen bazı bölgesel ihtilaflara ve tarihi çatışmalara rağmen Kamboçya, ASEAN'ın değerli bir üyesi olduğunu kanıtlamış ve ASEAN'ın politik, ekonomik ve sosyo-kültürel çerçevelerini iyileştirmek için sağladığı fırsatları kullanmıştır. 1998'deki siyasi entegrasyonun kazan-kazan politikasından sonra ve nihayetinde ASEAN'a kabul edildikten sonra Kamboçya ekonomisi, en hızlı büyüyen ekonomilerden biri haline gelmiştir.[311]

---

[310] Charadine, *a.g.e.*

[311] Kamboçya'nın uzun zamandır önemli açık deniz petrol ve gaz rezervlerine sahip olduğu bilinmektedir, ancak ülke son zamanlarda yerli enerji kaynaklarını geliştirmeye yönelik somut adımlar atabilmiştir. Onlarca yıl süren siyasi istikrarsızlık ve çatışmaların ardından Kamboçya, şimdi bölgesel petrol ve doğalgaz ortamında yeni bir aktör olmaya hazırlanmaktadır. Tayland Körfezi'ndeki Khmer Havzası Kamboçya'nın petrol arama çabalarının ana odağı olmuştur. Chevron Texaco 2002 yılında Kamboçya hükümeti ile bölgede petrol

Kamboçya, bölgesel ekonomik entegrasyonu derinleştirmek, pazar kapsamını ve ölçek ekonomisini genişletmek için çabalamaya devam etmekte ve bölgedeki ekonomik engellerin en aza indirilmesine katkıda bulunmaktadır. Kamboçya, ASEAN'ın işbirliği gündeminden, kapsamlı ortaklığından ve Kamboçya'nın Kızıl Khmerler döneminde uluslararası toplumdan uzun bir izolasyon sürecinin ardından, 1991'de BM operasyon misyonuna kadar devam ettirmeye çalıştığı sürekli katılım beklentilerinden büyük ölçüde yararlanmıştır. Kamboçya'nın ASEAN Entegrasyonu Girişimi'ne (AEG) dahil olması, devletin yönünü belirlemiş ve kalkınma açığını daraltmaya odaklanmasını sağlamıştır. AEG'nin temel öncelik alanları arasında altyapı, insan kaynakları, bilgi ve iletişim teknolojisi, bölgesel ekonomik entegrasyon için kapasite geliştirme, yoksulluğun azaltılması ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi yer almaktaydı. Kamboçya, ASEAN'da geçen 25 yılın ardından hem bölge içi ticaret akışından hem de ASEAN'ın dış ortaklarından muazzam ekonomik faydalar elde

aramak ve çıkarmak üzere bir üretim paylaşım anlaşması imzaladı. Bu ilk keşif aşaması, 2010 yılında ticari bir keşif olarak ilan edilen Blok A'daki Apsara petrol sahasının keşfedilmesine yol açtı. 2014 yılında Singapur merkezli KrisEnergy, Chevron'un A Bloğundaki hisselerini satın aldı ve sahanın tek işletmecisi oldu. KrisEnergy o tarihten bu yana Apsara petrol sahasının geliştirilmesinde önemli ilerlemeler kaydetti. Şirket, Apsara sahasının 9 yıllık bir süre zarfında üretilebilecek yaklaşık 30 milyon varil petrol rezervine sahip olduğunu tahmin etmektedir. Kamboçya, A Bloğunun yanı sıra altı açık deniz arama bloğu (B-F Blokları) ve potansiyel petrol ve gaz gelişimi için 19 kara bloğu oluşturmuştur. Ancak, bu diğer bloklardaki ilerleme, düşük küresel petrol fiyatları ve diğer zorluklar nedeniyle nispeten yavaş olmuştur. 2016 yılında Kamboçya hükümeti, ilgili şirketlerin yükümlülüklerini yerine getirmemesi nedeniyle açık deniz bloklarından üçünün (B, D ve F Blokları) sözleşmelerini feshetti. Bununla birlikte Kamboçya'nın petrol endüstrisinin karşılaştığı en önemli zorluklardan biri kapsamlı bir yasal ve düzenleyici çerçevenin olmamasıdır. Ülkede 1991 tarihli Petrol Yönetmeliği yürürlükte olsa da, petrol ve gaz sektörünü düzenleyen özel bir yasa bulunmamaktadır. Bu durum sektörün gelişiminde belirsizliğe ve gecikmelere yol açmıştır. 2019 yılında Kamboçya hükümeti, sektör için daha sağlam bir düzenleyici ortam sağlamayı amaçlayan Petrol ve Petrol Üretim Yönetimi Kanun taslağını da onaylamıştır. Bir diğer zorluk ise ülkenin petrol ve gaz operasyonları için sınırlı teknik uzmanlık ve altyapıya sahip olmasıdır. Kamboçya, arama ve üretim faaliyetlerini yürütmek için büyük ölçüde yabancı şirketlere ve uzmanlığa güvenmektedir. Bu zorluklara rağmen Kamboçya'nın petrol ve gaz endüstrisi önemli bir potansiyele sahiptir. Bkz. Kimhak Neak, Kakda Kret, Tola Sreu, Sirisokha Seang, Chanmoly Or, "The Milestone of Cambodian First Oil Production in the Khmer Basin, Gulf of Thailand", *Open Journal of Yangtze Oil and Gas*, 8/2, (2023).

ederek yıllık % 7'lik bir ekonomik büyüme oranına ulaşılmasına da katkıda bulunmuştur.

Kamboçya'nın AFTA ve RCEP'te yer alması,[312] ülkenin ticaret hacmini daha da genişletmiş, aynı zamanda daha fazla DYY çekmeye devam etmiş ve ekonomik rekabet gücünü arttırmak için bölgedeki eşitsizlik açığını daraltmak amacıyla İKG'ye daha fazla yatırımı teşvik etmiştir. Dahası, ASEAN üye devletlerinden biri olmak, trajik geçmişinden edindiği tecrübeler göz önüne alındığında, Kamboçya'nın TAC ilkelerini belirsiz jeopolitik manzara karşısında yabancı müdahalelere karşı ulusal egemenlik için bir kalkan olarak benimsemesini de sağlamıştır. Ayrıca, ASEAN'ın amacı çeşitlilikte birlik değerini birleştirmektir ve bu nedenle sosyo-kültürel katılım, insan merkezli işbirliği çerçevesi yoluyla bölgesel dayanıklılığı şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır. Dolayısıyla Kamboçya, eğitim, sağlık, turizm, kültür, gençliği destekleme ve sosyal refah beklentilerine dayanan daha büyük bir topluluğun bir parçası haline gelmiştir.

Siyasi olarak ASEAN, 2008 ve 2011'de Preah Vihear tapınağıyla ilgili Kamboçya-Tayland sınır anlaşmazlığını "müdahale etmeme" ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalması nedeniyle hayal kırıklığı meydana getirmişti. Öte yandan Kamboçya, Güney Çin Denizi meselesi nedeniyle ağır bir şekilde eleştirilmiş ve Çin'in lehine oynamakla suçlanmıştır. Bunda Çin'in Kamboçya ile olan ileri ilişkilerinin de etkisi bulunmaktadır. 2012'deki ASEAN Başkanlığı sırasında Kamboçya, tartışmada karşılıklı bir uzlaşmaya va-

[312] Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP), ASEAN'ın Asya-Pasifik bölgesinin ekonomik manzarasını şekillendirmedeki merkezi rolünü sağlamlaştıran dönüm noktası niteliğinde bir ticaret anlaşmasıdır. Kasım 2020'de imzalanan RCEP, 10 ASEAN üyesi ülkenin yanı sıra Çin, Japonya, Güney Kore, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın da aralarında bulunduğu 15 ülkeyi bir araya getirmektedir. RCEP'in önemi ASEAN'ın merkeziliğini güçlendirme ve bölgedeki ekonomik entegrasyonu derinleştirme kabiliyetinde yatmaktadır. ASEAN, RCEP sürecini müzakere ederek ve yöneterek, kapsamlı bir ticaret anlaşması oluşturmak için daha büyük ekonomiler arasındaki siyasi farklılıkların ve rekabetlerin üstesinden gelerek diplomatik becerisini göstermiştir. RCEP, Trans-Pasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı Anlaşma (CPTPP) kadar iddialı olmasa da, ASEAN'ın bölgesel ekonomik entegrasyonu teşvik etme çabalarında ileriye doğru atılmış önemli bir adımdır. Anlaşmanın 'ASEAN Yolu' ile uyumlu esnek ve uzlaşmaya dayalı yaklaşımı, üyelerinin farklı çıkarlarını karşılamaya yardımcı olmuştur.

rılamamasında kilit aktör olmuş ve bir ortak bildiri yayınlanamamıştı.[313] Prensip olarak Kamboçya, Güney Çin Denizi meselesini ASEAN ile Çin arasındaki bir bütün olarak anlaşmazlık değil, ikili olarak çözülecek ikili anlaşmazlıklar statüsünde görmekteydi ve bu nedenle de mesele, uluslararası bir boyut kazanmamalıydı.[314]

[313] Filipinler ve Vietnam, yakın zamanda Scarborough Shoal'da yaşanan anlaşmazlık da dâhil olmak üzere Çin ile yaşanan toprak anlaşmazlıklarının bildiride yer alması için bastırdı. Ancak ASEAN dönem başkanı ve Çin'in yakın müttefiki olan Kamboçya, Güney Çin Denizi meselelerine değinilmesine karşı çıkarak bunların ikili meseleler olduğunu savundu. Kamboçya Dışişleri Bakanı Hor Namhong Filipinler'i, bir ASEAN toplantısı için uygun olmadığını söylediği Scarborough Shoal anlaşmazlığının bildiriye dahil edilmesi konusunda sürekli ısrar etmekle suçladı. Raporlar Çin'in Kamboçya'ya Güney Çin Denizi'ni gündem dışında tutması için baskı yapmış olabileceğini, zira Pekin'in ASEAN yerine daha küçük hak iddia eden devletlerle ikili müzakereleri tercih ettiği değerlendirildi. Ortak bir bildiri yayınlanamaması, Çin ile ilişkilerin nasıl yönetileceği ve Güney Çin Denizi ihtilaflarının birlikte nasıl ele alınacağı konusunda ASEAN içindeki derin bölünmelerin altını çizdi. Çin'in baskısı ve üye devletlerin çatışan çıkarları karşısında ASEAN'ın birliğini korumanın zorluğunun da altını çizdi. Ayrıca taraflar birbirlerini ASEAN çatısı altında 'kirli politikalar' üretmekle de suçladılar. Bkz. Ernest Z. Bower, "China reveals its hand on ASEAN in Phnom Penh", *The East Asia Forum*, (2012).

[314] Kamboçya sürekli olarak Çin'in yanında yer almaktadır ve ASEAN'ın Güney Çin Denizi anlaşmazlıklarında birleşik bir duruş sergilemesini engellemektedir. 2012 ve 2016 yıllarında Kamboçya, ASEAN'ın Çin ile olan toprak anlaşmazlıklarına atıfta bulunacak ortak bildiriler yayınlamasını da engelledi. Bu durum, Kamboçya'nın ASEAN birliği yerine Çin ile ikili ilişkisine öncelik vermesi olarak görüldü. Kamboçya, 'kirli siyaset oynamakla' ve Çin'in pozisyonunu ASEAN'ın özel tartışmalarına 'karıştırmamakla' suçlandı. Kamboçya'nın eylemleri, ASEAN'ın güvenilirliğini ve bölgesel güvenlik sorunlarını topluca ele alma yeteneğini baltalıyor olarak görüldü. Ortak bildiri yayınlamadaki başarısızlık, ASEAN içinde Çin ile ilişkilerin nasıl yönetileceği konusundaki derin bölünmeleri de ortaya çıkardı. Çin, Kamboçya'ya büyük yatırımlar, yardımlar ve askeri yardım da dahil olmak üzere önemli ekonomik ve siyasi destek sağlamaktadır. Bu durum, Kamboçya'yı büyük ölçüde Çin'e bağımlı ve Çin'le uyumlu hale getirdi. Kamboçya, Çin'in bölgedeki bir diğer büyük güç olan Vietnam'ın etkisini sınırlama arzusunu paylaşmaktadır. Ortak stratejik çıkarları, onları birbirine yaklaştırmaktadır. Kamboçya'nın, diğer ASEAN üyelerinin öncelikleri olan Güney Çin Denizi'ndeki seyrüsefer özgürlüğü veya toprak anlaşmazlıkları gibi konularla pek ilgisi bulunmamaktadır. Çin'in bölgede hakim güç haline gelmesinden memnun görünmektedir. Kamboçya'nın dış politikası, ASEAN birliğine sıkı sıkıya bağlı kalmak yerine, genellikle kendi özerkliğini korumaya ve Vietnam ve Tayland gibi daha büyük bölgesel güçlere karşı dengelemeye öncelik vermektedir. Çin ile ortaklığı da bu amaca hizmet etmektedir.

Vietnam'ın ASEAN üyeliği

Vietnam Savaşı'nın zirvede olduğu ve güneydoğu Asya'da komünistlerin önderliğindeki hareketin yayıldığı 1967'de kurulan ASEAN, kısmen beş kurucu üye ülkenin komünist tehdide karşı bir nevi cevabıydı. Bu nedenle Vietnam, özellikle başlarda ASEAN'ı büyük şüpheyle karşılamıştı. Savaş sona erdikten sonra Vietnam, 1978'de Başbakan Pham Van Dong'un ASEAN ziyaretlerinde görüldüğü gibi ASEAN ülkeleriyle bağları geliştirmek için çaba sarf etmiştir.[315] Ancak Vietnam'ın 1978'in sonlarında Kızıl Khmer rejimini devirmek için Kamboçya'ya müdahale etmesinden sonra, Vietnam ve ASEAN üyeleri arasındaki atmosfer yeniden bir düşmanlık havasına bürünmüştü. ASEAN, Vietnam'ı diplomatik ve ekonomik olarak izole etmek amacıyla Çin ve Batı ile birlikte hareket etmişti. Hanoi'nin ASEAN ile ilişkileri, ancak Vietnam 1989'da Kamboçya'dan tamamen çekilmesinden ve 1991'de Kamboçya'ya ilişkin Paris Anlaşmaları imzalandıktan sonra iyileşme sürecine girmiştir.[316] Temmuz 1992'de Vietnam, Bali Anlaşması'na taraf olmuş ve bir ASEAN gözlemcisi statüsü kazanmıştı. Üç yıl sonra ise Vietnam, ASEAN-Çinhindi çatışmasına resmen son vererek birliğin yedinci üyesi olmuştur. ASEAN üyeliğinin peşinde koşarken Vietnam'ın o dönemdeki temel hedefi, ASEAN üyeleriyle ekonomik işbirliğini kolaylaştırmak ve yerel ekonomik reformlara elverişli barışçıl bir bölgesel ortam meydana getirmekti.

---

315 R. H. Fifield, 'ASEAN: Image and Reality', *Asian Survey*, 19/12, (1979), s. 1199-1208.

316 1991 Paris Barış Anlaşmaları Kamboçya'nın siyasi manzarası üzerinde önemli bir etkiye sahip olsa da, bu anlaşmaların mirası karışık ve tartışmalı olmaya devam etmektedir. Anlaşmalar, Kamboçya'da düzenli ve gerçek seçimler, bağımsız bir yargı ve insan hak ve özgürlüklerinin korunmasına yönelik hükümler içeren liberal bir demokrasi vizyonu ortaya koydu. Bu ilkeler Kamboçya anayasasında yer aldı ve ülkenin bağımsız, egemen bir ulus olarak yeniden inşa edilmesi için bir fırsat sağladı. Ancak Anlaşmalar tam olarak uygulanmadı ve iktidardaki Kamboçya Halk Partisi'nin (CPP) sonraki on yıllar boyunca demokratik kurumları ve insan hakları korumalarını kademeli olarak aşındırmasına izin verdi. Seçim sonuçlarının 1993 seçimlerinden sonra erken uygulanmaması, CPP'nin iktidarı sağlamlaştırmasına ve nihayetinde Kamboçya'yı 2017'ye kadar bir tür tek parti yönetimine döndürmesine olanak sağladı. Bu kusurlara rağmen Anlaşmalar, Kamboçya'da son otuz yılda göreceli bir barış ve ekonomik kalkınma dönemi yaşanmasını sağladı. Anlaşmalar, ülkede demokrasiyi teşvik etmek isteyen uluslararası aktörler için önemli bir referans noktası olmaya devam etmektedir.

Vietnam, Tayland başbakanı Chatichai Choonhavan'ın 1989'da Çinhindi'yi "savaş alanından bir pazara" dönüştürme süreci olarak bahsettiği atmosferin arayışındaydı. Otuz yıl önce ASEAN'a katılmasından itibaren Vietnam, diğer ASEAN üye ülkeleriyle ticaret ve yatırım bağlarından da önemli ölçüde yararlanmıştır. ASEAN üyeleri artık toplu olarak Vietnam'ın ABD ve Avrupa Birliği'nin ardından üçüncü büyük ihracat pazarı ve Çin'den sonra ikinci en büyük ithalat kaynağı haline dönüşmüştür. Bu arada Singapur, Malezya ve Tayland, Vietnam'ın ilk on yabancı yatırımcısı arasında yer almaktadır. Mevcut perspektiften daha ilginç ve anlaşılması zor olan şey ise, o zamanlar Vietnam'ın Güney Çin Denizi konusunda Çin ile olan anlaşmazlıklarında ASEAN'ın desteğini alma fikrini ciddi olarak düşünmemiş olmasıdır. Vietnam devlet adamları, ASEAN'ın bir toplu savunma örgütü olmamasından dolayı alınan ortak kararlar da onları ikna etmişti. Zira ASEAN üyeleri anlaşmazlıklarda Vietnam'ı destekleyerek Çin'i kışkırtmak istememişlerdi. ASEAN'ın, 1988'de Spratly'deki Çin-Vietnam deniz çatışması, Çin'in 1992'de Vietnam sularında sondaj yapmak için bir Amerikan petrol şirketine imtiyaz vermesi ve 1995'te Çin'in Mischief Reef'i ele geçirmesi gibi bir dizi olay karşısında oldukça kayıtsız ve mesafeli duruşu, bu sorunun çözümüne dair Vietnam'ın ASEAN'ın o dönemler için desteğini alma ve ASEAN'ı Çin'e karşı harekete geçirme girişimlerinden imtina etmesine neden olmuştu. Yine de, Vietnam'ın ASEAN'ın Güney Çin Denizi ihtilafını yönetmedeki rolüne ilişkin görüşü, o zamandan beri önemli ölçüde değişmiştir. Vietnam, özellikle Çin ile hem angaje olmak hem de Çin'e karşı yumuşak denge sağlamak amacıyla ASEAN öncülüğündeki düzenlemelerden geniş ölçüde yararlanmıştır.

Bir yandan, Çin-ASEAN Serbest Ticaret Anlaşması gibi yollar aracılığıyla Çin ile ekonomik işbirliği, iki ülke arasında artan ekonomik karşılıklı bağımlılık meydana getirmiş ve bu durum ise ikili denizcilik gerilimlerini bir dereceye kadar dizginlemiştir. Öte yandan Vietnam, Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki[317] adımlarını şekillendirmek için ASEAN tarafından sağlanan siyasi ve

[317] Vietnam, Güney Çin Denizi'ni 'Doğu Denizi' olarak adlandırmaktadır ve birkaç temel nedeni vardır. 'Doğu Denizi' (Vietnamca Biển Đông) teriminin Vietnam tarafından 2000 yılı aşkın bir süredir bu su kütlesine atıfta bulunmak için

yasal araçları kullanmaya da çalışmıştır. Örneğin Vietnam, Güney Çin Denizi'ndeki Tarafların Davranışına İlişkin 2002 ASEAN-Çin Deklarasyonu'nun kabul edilmesinin arkasındaki en önemli itici güçlerden biriydi. Hanoi, hâlihazırda yasal olarak bağlayıcı davranış kurallarının müzakere edilmesi için ASEAN'a da baskı yapmaktadır. ASEAN toplantılarında Vietnam sık sık bu konuda güçlü bir ASEAN duruşu için lobi faaliyetleri de yapmaktadır. Vietnam, Hanoi'de düzenlenen 17. ASEAN Bölgesel Forumu'nda olduğu gibi, zaman zaman anlaşmazlıklar üzerindeki konumu için uluslararası desteği toplamak amacıyla bu platformu ustaca kullanmaktadır. Vietnam'ın Güney Çin Denizi ihtilaflarını yönetmede ASEAN'ın rolüne ilişkin algısındaki değişim, 1990'ların başından bu yana yeni gelişmelerin bir nevi karışımına dayanmaktadır. Örneğin, Çin'in artan denizcilik iddiası, hem Vietnam'ın Çin'le başa çıkmak için ASEAN kanallarını kullanmasını gerektirmiş, hem de diğer ASEAN üye devletlerini konuya daha ilgili ve Vietnam'ın yaklaşımlarına daha sempatik bir hale getirmiştir. Aynı zamanda, ASEAN Bölgesel Forumu (1994), Doğu Asya Zirvesi (2005) ve ASEAN Savunma Bakanları Toplantısı - Plus (2010) gibi Çin'in katılımıyla ASEAN liderliğindeki yeni düzenlemelerin ortaya çıkması, Vietnam'ın ASEAN aracılığıyla Çin'e karşı yumuşak denge kurma çabalarını da kolaylaştırmaktadır.

ASEAN, son 50 yılda önemli ölçüde gelişti ve Vietnam'ın ASEAN algısı ve bölgesel ilişkilerdeki rolü de bu sayede değişti. Vietnam'ın ASEAN'a katılımı, dış politikasında bir dönüm noktası olmuş ve gruplaşmanın siyasi olarak hassas konularda fikir

kullanıldığını göstermektedir. Vietnam'ın tarihi ve kültüründe derin kökleri vardır. 'Doğu Denizi' adı, Vietnam'ın denizin Çin'in güneyinden ziyade Çinhindi yarımadasının doğusunda yer aldığına dair bakış açısını yansıtmaktadır. Vietnam, 'Güney Çin Denizi' yerine 'Doğu Denizi' terimini kullanarak Çin'in bu deniz bölgesi üzerindeki tarihi iddialarını ve egemenliğini reddetmektedir. İsim değişikliği, Vietnam'ın kendi toprak iddialarını ileri sürmesinin ve Çin'in bölgedeki yayılmacı politikalarına karşı koymasının bir yolu olarak görülüyor. Ayrıca bazı uzmanlar, Vietnam ve Filipinler gibi bölge ülkelerinin 'Doğu Denizi' gibi alternatif isimler kullanmasının, daha birleşik bir bölgesel kimliği teşvik etmenin ve Çin'in hakimiyetine direnmenin bir yolu olduğunu öne sürmektedir. İsim değişiklikleri, Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki iddiasına karşı koymak için kolektif bir çaba göstermede 'sembolik değere' sahip olarak görülmektedir.

birliği kuramaması nedeniyle de ara sıra yaşanan bazı hayal kırıklıklarına rağmen, hem ekonomik hem de stratejik açıdan Hanoi'nin diplomasisi için vazgeçilmez olma noktasına ulaşmıştır. ASEAN-Vietnam ilişkileri, ASEAN'ın üye devletleri için ne kadar değerli olduğunun bir başka hikâyesidir.[318]

Vietnam, 1995'te birliğe katılımından itibaren ASEAN'a bağlılığını sürdürmüş ve bir ASEAN Topluluğu fikri, Vietnam'ın siyasi sözlüğünde giderek daha fazla kabul edilmeye başlanmıştır. ASEAN sayesinde Vietnam, küresel toplulukla daha fazla bütünleşmeye başlamış ve ASEAN ile işbirliği her zaman dış politikasında önemli bir dayanak olarak etkisini devam ettirmektedir.[319]

Ayrıca 28 Temmuz 2020, Vietnam'ın ASEAN'ın resmi üyesi olduğu çeyrek asırdır, Vietnam'ın ikinci kez bloğun dönem başkanlığı sorumluluğunu üstlenmesi dönemine tekabül etmiştir. Birliğe 1995 yılında katılmak, Vietnam'ın 1945'teki Ağustos Devrimi'nden bu yana dış politika tarihinde ve ASEAN'ın gelişiminde en önemli dönüm noktalarından birisini teşkil etmektedir. Bu tarihi dönüm noktası, güneydoğu Asya'yı bir çatışma bölgesinden diyaloğa, şüphecilikten güvene ve bölünmeden dayanışmaya dönüştüren en önemli adım olarak hâlihazırda devam etmektedir. ASEAN için, Vietnam'ın yedinci üyesi olarak kabul edilmesi, birliğin on bölge ülkesinin tamamına yayılmasının hızlandırılmasına da yardımcı olmuştur.[320] Böylece özel, jeopolitik

---

318 L. H. Hiep, (11 Ağustos 2017). *ASEAN at 50: The view from Vietnam*. 2 Aralık 2020 tarihinde https://www.aspistrategist.org.au /asean-50-view-vietnam/ adresinden alındı.

319 Gayri resmi ASEAN toplantıları, üye ülkelerin özel ihtiyaçları ve gündemlerine göre sıklığı değişmekle birlikte yıl boyunca periyodik olarak gerçekleştirilmektedir. Bu gayri resmi toplantılar, ASEAN üyesi devletler arasında çeşitli bölgesel konularda diyalog, işbirliği ve karar alma platformları olarak hizmet vermektedir. Sağlanan kaynaklarda ASEAN'ın yıllık gayri resmi toplantılarının kesin sayısı açıkça belirtilmemekle birlikte, ASEAN'ın resmi zirveleri ve bakanlar toplantılarının yanı sıra karşılıklı ilgi ve öneme sahip konuları görüşmek üzere gayri resmi toplantılar düzenlemesi yaygındır ve bu sayının yılda iki binden fazla olduğu değerlendirilmektedir. Bu gayri resmi toplantılar, daha az yapılandırılmış bir ortamda üye devletler arasında daha samimi tartışmalara ve fikir alışverişine olanak sağlamaktadır. Ayrıca bkz. S. Chauhan, *Vietnam's role in ASEAN*. East Asia Forum, (2013).

320 Laos, Vietnam desteği ve yönelndirmeleri ile ASEAN'a sıcak bakmaya başlamış ve ilerleyen dönemde de üyesi olmuştur. Bkz. Temiz, *Modern Laos*.

ve jeo-ekonomik öneme sahip Pasifik ve Hint Okyanusları bölgesinde barış ve istikrarı, ülkeler arasındaki bağlantılar için bir merkez olarak pekiştirmiştir.

Vietnam'ın ASEAN'a katıldığı sırada bölge Soğuk Savaş'tan yeni çıkmıştı ve konumu, rolü ve ekonomik ölçeği mütevazı kalmaya devam etmişti. Geçtiğimiz otuz yıl, güçlü bir değişime de tanıklık etmiştir. 10 güneydoğu Asya ülkesi, artık Asya-Pasifik'te ve bir bütün olarak dünyada artan prestijle birleşik bir topluluğun parçası haline gelmiştir. Dostluk ve İşbirliği Antlaşması (TAC) mekanizmaları temelinde ve ASEAN Bölgesel Forumu'nun (ARF) ve Güneydoğu Asya Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge Antlaşması'nın (SEANWFZ) oluşturulmasıyla, ASEAN sonunda bir barış bölgesi haline gelmiş ve konumu ile istikrar yavaş yavaş teyit edilmiştir. Dünya genelindeki farklı gelişmelerle birlikte ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi'nin (AFTA) oluşturulması ve ASEAN ile bir dizi kilit ekonomiler arasında serbest ticaret anlaşmalarının imzalanması, ASEAN için refahın sağlanmasına ve onu en dinamik ekonomik bölgelerden biri haline getirmesine katkıda bulunmaktadır. ASEAN, 3.2 trilyon dolarından fazla toplam GSYİH ve 3.8 trilyon dolar ticaret geliri ile 2023'de yaklaşık 700 milyona yakın kişinin ortak evi haline de gelmiştir.

ASEAN Topluluğu 31 Aralık 2015'te kurulmuş ve bloğu siyasi uyum, ekonomik bağlar ve paylaşılan sosyal sorumlulukları olan bir topluluk haline getirmeyi hedeflemiştir. Günümüzde ise ASEAN, bölgesel işbirliğinde bir başarı modeli olarak kabul edilmektedir.[321] ASEAN liderliğindeki forumlar birçok ülkeyi kendine çekmiş ve tüm dünya güçleri tarafından değerli bir platform olarak kabul görmüştür. Birlik içi dayanışma ve bağlantıya ek olarak ASEAN, ortaklarla ilişkilerini proaktif olarak genişletmiş ve bölge içindeki ve dışındaki büyük ülkelerin önemli bir ortağı haline gelmiştir. Diyalog ortaklarıyla açık diplomatik ilişkiler takip eden ASEAN'ın sesi dinlenmiş ve merkezi rolü daha da pekiştirilmiştir. Aslında ASEAN'ın merkezi rolü, ASEAN Bölgesel Forumu, Doğu Asya Zirvesi, ASEAN Savunma Bakanları Toplan-

[321] Mahbubani, *The ASEAN Miracle: A Catalyst for Peace*, (Singapore, NUS Press, 2017).

tısı ve ADMM Plus'ı destekleme ve yönetme çabalarıyla güçlenmiş, ayrıca bölgenin ortak sorunlarının çözümüne giderek daha önemli katkılar sağlamaya başlamıştır.[322]

ASEAN, bölgede barış ve istikrarı sürdürme konusunda tutarlı bir duruş sergilemiştir. Doğu Denizinde[323] Tarafların Davranışına İlişkin 2002 Bildirisi ve Doğu Denizinde Davranış Kuralları müzakereleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. Vietnam için otuz yıl öncesinde atılan ASEAN adımları, aynı zamanda ülkenin bölgesel ve uluslararası entegrasyonundaki çok önemli ilerlemesine işaret eden önemli bir kilometre taşı olmuştur. O zamandan itibaren daha güvenli, proaktif ve aktif bir şekilde bölgeye entegre olmuş ve güvenilir bir ortak ve özellikle ASEAN Topluluğu'nun ve genel olarak uluslararası toplumun sorumlu bir üyesi görevindeki rolünü sürekli olarak desteklemiştir. Entegrasyon sürecinde diplomatik platformlar her zaman öncü bir rol oynamış ve dünyanın kapısını Vietnam için aralamıştır. Vietnam'ı abluka ve izolasyondan çıkarmasının yanında ASEAN, entegrasyon alanında da Vietnam için ilk atılım alanı

[322] ASEAN Savunma Bakanları Toplantısı, Asya-Pasifik'te bölgesel güvenlik işbirliğinin ve çok taraflılığın önemini vurgulayan önemli bir platformdur. ASEAN güvenlik mimarisinin önemli bir ayağı olan ADMM, ASEAN üyesi ülkelerin savunma kurumları ve diyalog ortakları arasında güven, diyalog ve pratik işbirliğinin geliştirilmesinde hayati bir rol oynamıştır. ADMM'nin öneminin temelinde, ortak güvenlik sorunlarını ele alma ve bölgesel barış ve istikrarı teşvik etme kabiliyeti yatmaktadır. ADMM aracılığıyla ASEAN savunma bakanları, gelişen bölgesel güvenlik ortamı hakkında görüş alışverişinde bulunmak, ortak tehditleri belirlemek ve koordineli yanıtlar geliştirmek üzere bir araya gelmektedir. Buna deniz güvenliği, terörle mücadele, insani yardım ve afet yardımı ve siber güvenlik gibi yeni ortaya çıkan güvenlik alanları gibi konularda işbirliği yapmak da dahildir. ADMM aynı zamanda çeşitli savunma ve güvenlik alanlarında pratik işbirliğini kolaylaştıran Uzman Çalışma Gruplarının kurulmasıyla kapasite geliştirme için bir platform görevi de görmektedir. ADMM, ASEAN ve diyalog ortaklarının çeşitli kabiliyetlerinden yararlanarak, üye devletlerin ulus ötesi güvenlik sorunlarını ele almak için bireysel ve kolektif kapasitelerini geliştirmelerini sağlar. Daha da önemlisi, ADMM ASEAN'ın merkeziliği, kapsayıcılığı ve kurallara dayalı uluslararası düzen ilkelerini desteklemektedir. ASEAN ve diyalog ortaklarının yapıcı diyaloga girmeleri, karşılıklı güven inşa etmeleri ve bölgesel güvenlik sorunlarına pratik çözümler geliştirmeleri için açık ve kapsayıcı bir forum sağlar. Bu da ASEAN Güvenlik Topluluğunun ve daha geniş bir vizyon olan barışçıl, istikrarlı ve müreffeh bir Asya-Pasifik bölgesinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunur. Tomotaka Shoji, "ASEAN Defense Ministers' Meeting (ADMM) and ADMM Plus: A Japanese Perspective", *NIDS Journal of Defense and Security*, (2013).

[323] Güney Çin Denizi.

olarak değerlendirilebilir. Sonraki dönemlerde, Vietnam'ın entegrasyonu ve ASEAN'a katılımı, ülkenin yenilenmesi ve uluslararası entegrasyonuyla yakından ilişkilidir.

Vietnam, diplomasi biçimini daha çok arkadaş, daha az düşman prensibinden, uluslararası ilişkilerin çeşitlenmesinden ve çok taraflı hale gelmesinden ve çatışmadan diyaloğa geçişten proaktif olmaya doğru değişerek ilerleme konusunda büyük adımlar atmıştı. Vietnam ASEAN'ın aktif ve sorumlu bir üyesi ve şimdi proaktif, aktif ve sorumlu bir şekilde diğer ASEAN ülkeleriyle güçlü bir topluluk oluşturmak için gayret eden bir konuma ulaşmıştır. Vietnam kendisini yavaş yavaş ASEAN ve güneydoğu Asya bölgesinin ayrılmaz bir parçası olarak görmeye başlamış ve gelişimini ASEAN ile birleştirerek, birliğin ortak çalışmalarına da destek olma konusunda ciddi bir ilerleme kaydetmiştir.

ASEAN politikası, Vietnam Komünist Partisi'nin dış ilişkilerle ilgili belge ve kararlarında, özellikle de çok taraflı diplomasinin 2030'a kadar yükseltilmesi ve geliştirilmesine ilişkin 8 Ağustos 2018 tarihli kararında vurgulanmış, bu şekilde ASEAN, Vietnam'ın dış politikasının önemli bir parçası haline gelmiştir. 1995'te ASEAN'a üye olduktan hemen sonra Vietnam, aktif olarak diğer güneydoğu Asya ülkelerinin birliğe katılması için taleplerde bulunmaya da başlamıştı. Vietnam'ın teşvikleri ile Laos, Myanmar ve Kamboçya ASEAN üyesi oldu.

ASEAN'a katılım, Vietnam için önemli ve pratik faydalar sağlamıştır. Birincisi, ASEAN uluslararası entegrasyon için önemli bir temeldir ve ulus inşası ve savunma için elverişli bir uluslararası ortam meydana getirmektedir. Geçtiğimiz otuz yıl içinde Vietnam, bir güneydoğu Asya dostluk, işbirliği ve savaşsız bölge inşa etmek amacıyla diğer ASEAN üye ülkeleri ile birlikte çalışmıştır. ASEAN içi işbirliğini teşvik etmenin yanı sıra Vietnam, komşu ve bölgesel ülkeler, yetkiler ve diğer önemli ortaklarla stratejik ortaklık ve kapsamlı ortaklık çerçeveleri oluşturmuştur. Vietnam'ın ASEAN'daki yükselen rolü, Güney Çin Denizi sorunu da dahil olmak üzere güvenlik ve kalkınma çıkarlarının korunması için uluslararası destek kazanmasına yardımcı olmuştur.

İkinci olarak, ASEAN'a katılmak Vietnam'a kapsamlı ve yoğun uluslararası entegrasyonu ve kalkınmaya hizmet edecek ve

genel gücü yükseltmek için kaynakları birleştirme konusunda fayda sağlamıştı. Vietnam, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), Asya-Avrupa Toplantısı (ASEM), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve Trans-Pasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı Anlaşma (CPTPP) gibi yeni nesil FTA'lara aktif olarak katılmıştır. Ayrıca AB-Vietnam Serbest Ticaret Anlaşması (EVFTA) reformları ilerletmesine, pazarları genişletmesine, ihracatı artırmasına ve uzun yıllar boyunca ekonomik büyümeyi hızlandırdığı yatırım ve ODA'yı çekmesine olanak tanımaktadır.

Üçüncüsü, ASEAN'a entegre olmak, Vietnam'ın kademeli olarak çok taraflı diplomasisini ve dünyadaki konumunu yükseltmesine yardımcı olmuştur. Birliğe başarılı bir şekilde katılması, onun 2008-2009 ve 2020-2021 görev süreleri için BM Güvenlik Konseyi'ne (UNSC) geçici üyelik ve APEC Zirvesi'ne 2006 ve 2017'de ev sahipliği yapması, iklim değişikliği ve COVID-19 salgını gibi küresel sorunlarla başa çıkmak için uluslararası kurallar oluşturma ve işbirliğine aktif olarak katılma gibi fırsatlar da sunmuştur.

Dördüncüsü ise geçtiğimiz otuz yılda ASEAN'a katılım, Vietnam'ın diplomatik yetkililerinin, özellikle de çok taraflı çabalarda çalışanların uzmanlığını geliştirmeye yardımcı olmuş ve onların dünya ile entegre olmalarına ve kendilerine daha çok güvenmelerine neden olmuştur. ASEAN'ın 2020 dönem başkanı olarak Vietnam, diğer üye devletlerle birlikte, ASEAN Topluluğu'nu inşa etme ve değişen dünyada ASEAN'ın rolünü teşvik etme ve arttırma konusunda ilerlemeye devam etmek amacıyla 2020 yılı için ortak temayı "Uyumlu ve Duyarlı" olarak tanımlamıştı. ASEAN üye ülkeleri arasındaki dayanışma ve uyum ile ASEAN ortaklarından gelen destek ve yakın koordinasyonun yanı sıra birlik, 2020 için işbirliği ve bağlantı hedeflerinin etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamanın yanında, salgını durdurmak için zorlukların üstesinden gelme konusunda da kısa süre içerisinde gelişme kaydederek ASEAN'ı harekete geçirmiştir.[324]

[324] Vietnam News Agency-VNA, (28 Temmuz 2020). *Vietnam's 25 years of ASEAN membership: Joining hands for a cohesive and responsive community*. 5 Aralık 2020 tarihinde Nhan Dan: https://en.nhandan.com.vn/politics/external-relations/item/8919502 adresinden alındı.

Laos'un ASEAN üyeliği

23 Temmuz 1997'de Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti (LPDR) ve Burma Cumhuriyeti (Myanmar), örgütün 30. yıl dönümünde Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'ne resmi olarak katılım gerçekleştirdi. İç siyasi kargaşalar, Kamboçya'nın ASEAN üyeliğini tamamlamasına engel olmuştu. Laos'da bu durumda bir süre devam etti. Laos, ASEAN üyeliğini memnuniyetle karşılamış, ayrıca kaçınılmaz olarak karşılaşacağı yeni talepleri karşılayıp karşılamayacağı konusunda da endişeler yaşamıştır. Zira bu talepler ASEAN'a entegre olma konusunda son derece önem arz etmekteydi. 1997 yılı boyunca ticaret yetkilileri, gazeteciler ve diğerleri için ASEAN'a Laos üyeliğinin etkileri üzerine bir dizi çalıştay ve seminer düzenlendi. Özellikle Tayland, Singapur ve Brunei, ASEAN meselelerinde yoğun kurslar alan gruplardaki memurlar ve diplomatlar için İngilizce dil eğitimini hızlandırdı. Laos Dışişleri Bakanlığı'nda ondört üyeli bir ASEAN İşleri Departmanı kuruldu ve zaman içerisinde genişledi. Bununla birlikte, üyelikle alakalı tedirginlik yaşayan Laos'u en çok ilgilendiren şey, değişimin hızı ve bunun hem Laos'un maddi hem de sosyal dokusu üzerindeki muhtemel etkisiydi.

Bu endişenin iki göstergesi, turizmin etkisi ve ulusal kimliği güçlendirme ihtiyacıydı. 1990'da Laos'u 14.400 turist ziyaret etti; 1996'da bu sayı 403.000 idi ve ülkeye tahmini 31 milyon dolar katkı sağlamıştı. ASEAN üyeliği, Laos'un dış ilişkilerini daha üye olmadan önce de etkilemeye başlamıştı. 1997 yılı boyunca bir dizi ASEAN devlet başkanı, başbakanı ve dışişleri bakanı Vientiane'yi ziyaret etti. Endonezya Cumhurbaşkanı Suharto, Şubat ayında Laos'u ilk ziyaret eden lider olurken, Mart ayında Singapur Başbakanı Goh Chok Tong, Haziran'da Tayland Başbakanı Chavalit Yongchaiyudh, Ağustos'ta Vietnam Başbakanı Vo Van Kiet ve Ekim'de Filipinler Cumhurbaşkanı Fidel Ramos onu takip ederek ziyaretlerde bulundu. Bu görüşmelerde tarım, sağlık, narkotik kontrolü ve kültürel alışveriş ile ilgili anlaşmalar imzalandı. Singapur, Vientiane'de büyükelçilik açtı ve Brunei de aynı şeyi hızlıca yaptı. Kamboçya Başbakanı Hun Sen de Laos'a Nisan ayında ziyarette bulundu ve Kamboçya'nın da Temmuz ayında ASEAN'a katılmasının beklendiğini ifade etti. Bu

seyahatinde Laos ve Kamboçya arasında ekonomik ve kültürel işbirliği anlaşmaları da imzalandı.[325]

Asya'nın en fakir ülkelerinden biri olan Laos, ekonomik kalkınmayı hızlandırmaya çalışırken Çin ile ticari ve ekonomik bağlarını güçlendirmek için de çalışmaktadır. Sorun, ASEAN'ın yakın tarihli yüksek profilli zirvesinde gündeme gelmişti. Laos, 2016 yılı ASEAN dönem başkanı olarak, 6-8 Eylül tarihleri arasında başkenti Vientiane'de ASEAN zirvesine ev sahipliği yaptı.[326] Laos, büyüme açısından diğer dokuz ASEAN üyesini takip etse de, ticaret ve ekonomik ilişkiler Çin ekonomisi ve bir bütün olarak ASEAN ekonomisi ile birlikte yıllar içinde istikrarlı bir şekilde gelişme kaydetmiştir.[327]

Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin resmen ASEAN üyesi olmasının üzerinden çeyrek asır geçmiştir. Ancak birçok Laos vatandaşı kendisini ASEAN'a pek bağlı hissetmemektedir.[328] Bununla birlikte genel itibariyle Laos'un bölgesel birliğe

---

325 M. Stuart-Fox, 'Laos in 1997: Into ASEAN', *Asian Survey*, (1998), s. 75-79.

326 ASEAN, (29 Ağustos 2016). 28th – 29th ASEAN Summits. 5 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=28th-29th-asean-summits-vientiane-6-8-september-2016 adresinden alındı.

327 Temiz, *Modern Laos*, s. 346.

328 Bu durum esasında tüm ASEAN coğrafyası için geçerlidir. ASEAN üyesi ülkelerin halkları arasında güçlü bir 'biz' duygusunun eksikliği, bölgenin farklı tarihi, kültürleri ve siyasi dinamiklerinden kaynaklanan karmaşık bir sorundur. ASEAN'ın bölgesel entegrasyon ve işbirliğini teşvik etme çabalarına rağmen, ortak bir bölgesel kimlik ve topluluk duygusunun gelişmesini engelleyen çeşitli faktörler vardır. Öncelikle ASEAN, üye devletlerin ekonomik gelişmişlikleri, siyasi sistemleri ve kültürel gelenekleri açısından önemli farklılıklar gösteren, oldukça çeşitlilik arz eden bir bölgedir. Bu çeşitlilik, bölgenin farklı nüfusları arasında yankı uyandıran ortak bir vizyon ve paylaşılan değerler geliştirmeyi zorlaştırmıştır. İkinci olarak, sömürgecilik mirası ve bölgedeki geçmiş çatışmalar, bazı ASEAN üyesi devletler arasında köklü şüpheler ve gerilimler bırakmıştır. Bu tarihi şikayetler ve rekabetler, bölge halkının ulusal sınırları aşmasını ve daha güçlü bir bölgesel aidiyet duygusu geliştirmesini zorlaştırmıştır. Ayrıca, ASEAN'ın temel ilkelerinden biri olan devlet egemenliği ve üye devletlerin iç işlerine karışmama vurgusu, teşkilatın daha uyumlu bir bölgesel kimlik geliştirme kabiliyetini sınırlamaktadır. Bu durum ASEAN'ın genellikle elitlerin güdümünde bir proje olarak algılanmasına ve halkın katılımının ve sahiplenmesinin sınırlı olmasına neden olmaktadır. Bu zorluğun üstesinden gelmek için ASEAN ve üye devletlerinin, bölgedeki farklı topluluklar arasındaki uçurumları kapatmaya yardımcı olabilecek insanlar arası değişimlere, kültürel diplomasiye ve eğitim girişimlerine daha fazla yatırım yapması gerekmektedir. ASEAN, daha fazla ortak deneyim, değer ve istek duygusunu teşvik ederek, böl-

üyeliğinin, yalnızca fayda sağlayacağı düşüncesini taşımaktadır. Laos, yaklaşık 7 milyon nüfuslu en az gelişmiş ülke olarak, ASEAN'daki diğer üye ülkelere yetişmek için hâlâ ciddi miktarda hazırlığa ve gelişime ihtiyaç duymaktadır. Laos ASEAN Topluluğu'nun bir parçası olduğu için ASEAN üyeleri artık Laos'u daha meşru görmektedir ve bu durum Laos'un bölgedeki yalnızlığını da gidermiştir. ASEAN platformu daha fazla yatırımcıyı çekmeye başlamıştır. Şeffaf düzenlemeler, açık ve destekleyici bir yatırım politikası ile Laos, ASEAN'a olan üyeliği vasıtasıyla birçok konuda kazanım sağlayabilmiştir.

Laos, stratejik olarak Çin ile ekonomik açıdan, daha gelişmiş ASEAN komşuları-Vietnam ve Tayland- arasında yer almaktadır. Son yıllarda, ülkenin enerji sektörü, büyük ölçüde ülkenin doğal hidroelektrik kaynakları nedeniyle büyük yatırımlar yaşamıştır. DYY'yi çok hoş karşılayan resmi hükümet yerel politikalarına rağmen, yatırımcılar için farklı engeller devam etmektedir. Ancak 2016 Yatırım Teşvik Yasası, yatırım politikalarına açıklık sağlamış ve kapsamlı vergi teşvikleri getirmiştir. Diğer birçok ASEAN ülkesinde olduğu gibi Özel Ekonomik Bölgeler denizaşırı yatırımlar için ana yolları sağlamaktadır. Yabancı Yatırım Kanunu, ÖEB'lerin kurulmasını kolaylaştırmaktadır. Ancak 2018 itibariyle, planlanan 40 ÖEB'den sadece 12'si tesis edilebilmişti. Nisan 2018'de, yeni Fikri Mülkiyet Kanunu çıkarılmış ve genel olarak kanun, yabancı yatırımcılar için güvenilir ve şeffaf olan açık bir düzenleyici çerçeve sunmaktadır.[329] Bu durum ise Laos'un gelişimine katkı sağlayacak olan DYY'ı daha cazip hale getirecektir.

ASEAN'a katılmasından bu yana geçen 23 yılda Laos, bölgede ve dünyadaki rolünü önemli ölçüde destekleyen bölgesel hükümetler arası organizasyonun kolektif süreçlerine aktif ola-

gesel entegrasyon çabalarının uzun vadeli sürdürülebilirliği ve başarısı için elzem olan, halkları arasında daha güçlü bir 'biz' duygusu geliştirmeye çalışmakta, ancak pek de muvaffak olamamaktadır. Bunun temel nedeni ise ekonomiktir.

[329] P. Flintrop, (8 Şubat 2019). *Laos' Investment Outlook for 2019*. 1 Aralık 2020 tarihinde ASEAN Briefing: https://www.aseanbriefing .com/news/laos-investment-outlook-2019/ adresinden alındı.

rak katılım sağlamıştır. Aynı zamanda, diyalog ortaklarıyla birlikte ASEAN Serbest Ticaret Bölgeleri Laos'ta ticaret ve yatırımı teşvik etmeye önemli katkı sağlamıştır. Laos için ASEAN, dünyanın en başarılı bölgesel organizasyonlarından biridir. Dışa dönüktür ve merkezde ASEAN ile açık ve kapsayıcı bir bölgesel mimarinin şekillenmesinde Laos da önemli bir rol oynamaktadır.

Esasen Laos için ASEAN'ın önemini Dışişleri Bakanı Saleumxay Kommasith özetlemişti; "*Laos, ASEAN ailesinin bir parçası olmaktan gurur duyuyor ve ASEAN üye devletlerinden ve ülkeye uzanan dış ortaklardan gelen yardım, destek ve işbirliği için minnettardır. ASEAN son 22 yıldır birlik çatısı altında tüm işbirliği alanlarına tam ve etkin bir şekilde katılmamıza vesile olan ve ülkemize en büyük faydayı sağlayan bölgesel teşkilattır*." açıklamasında bulunmuştur.[330]

Laos, 1997 yılında ASEAN'a katılmış ve grubun aktif bir üyesi olarak önem kazanmıştır. 2016 yılında ikinci defa ASEAN başkanlığını başarılı bir şekilde gerçekleştirmiştir. ASEAN standartlarında gerekli olan uyumu gerektiği miktarda sağlayabilmiş bir birlik üyesidir. ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi altında, Laos 2018 yılına kadar tüm ürünlerin % 96,3'ünde ithalat vergilerini kaldırmayı kabul etmişti. Önemli gelir kaynakları arasında olan bazı ürünlerde,[331] 2015-2018 yılları arası için belirlenen bir takvimle vergi kaldırımı belirlenmişti. ASEAN Ekonomi Topluluğu planı, ASEAN bölgesinin 2025 yılına kadar küresel ekonomi ile gelişmiş bağlantı ve entegrasyon vasıtasıyla yüksek bölge içi entegrasyonun, rekabetçi ve dinamik olması amacıyla bir vizyon belirlemişti. (ASEAN, ASEAN Economic Community Blueprint 2025, 2015)Bununla birlikte Laos, AEC taahhütlerini yerine getirmekte, özellikle tarifeleri düşürmekte ve aktif ticari faaliyetler üzerinden ASEAN ticaret havuzuna katkı sağlamaktadır.[332] Geriye kalan tarife indirimleri de aşamalı olarak gerçekleştiğinden, Laos'un önemli miktarda gümrük geliri kaybetme durumu

[330] Eleven. (7 Ağustos 2019). *Laos values Asean's role in development*. 5 Aralık 2020, tarihinde Eleven Media Group Co.: https://eleven myanmar.com/news/laos-values-aseans-role-in-development? adresinden alındı.
[331]Yakıtlar, otomobiller ve alkollü içecekler gibi.
[332] B. Vilavong, & S. Hess, (16 Ocak 2016). *What the AEC means for Laos*. 12 Mayıs 2020 tarihinde East Asia Forum: https://www.east asiaforum.org/2016/01/01/what-the-aec-means-for-laos/ adresinden alındı.

söz konusudur. Bu nedenle Laos hükümeti gelir tabanını, özellikle taşıtlardan ve diğer lüks ithalat tarifelerinden katma değer ve tüketim vergilerine kaydırma yoluna gitmiştir. Özellikle ASEAN ve ASEAN Diyalog Ortakları ile daha derin bölgesel uyum, Laos'un ekonomik tabanını daha da büyütmesi ve çeşitlendirmesi için son derece önemli bir fırsat meydana getirilmektedir.[333] Ayrıca, Laos üzerinde Çin'in daha fazla kontrol sağlaması öngörülebilir. Zira hem Çin'in mevcut durumu hem de Laos'un Çin menşeili girişimlere son derece hevesli olması ve genel itibariyle de Çin'e kapısını daima açık tutması, zaman içerisinde Çin'in Laos üzerinde daha da etkili politika takip etmesine neden olabilecektir.[334] Bu ise Laos'un ASEAN içerisindeki durumuna zarar vermeyebilir. Ancak ASEAN içersinde Çin'in etkisini ve nüfuzunu arttıracaktır.[335]

---

[333] B. Vilavong, "Laos in Need of Bolder Reforms for AEC Integration" Ed. R. Macdonald. *Southeast Asia and the ASEAN Economic Community.* (Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2019), s. 333-51.

[334] TWB. *Lao PDR Economic Monitor-Maintaining Economic Stability.* 11 Mayıs 2020 tarihinde The World Bank Group, (2019) http://documents.worldbank.org /curated/en/604471565799670466/pdf/Lao-PDR-Economic-Monitor-Maintaining-Economic-Stability.pdf adresinden alındı.

[335] Çin ve Amerika Birleşik Devletleri, çeşitli girişimler ve yatırımlar yoluyla Laos'un ekonomik kalkınmasının desteklenmesinde önemli roller oynamıştır. Çin, altyapı, ticaret ve sanayi alanlarına yaptığı önemli yatırımlarla Laos için büyük bir ortak olmuştur. Vientiane'yi Kunming'e bağlayan yüksek hızlı bir hat olan Çin-Laos Demiryolu, Çin'in mali yükün çoğunu karşıladığı büyük bir proje olmuştur. Demiryolu, açılışından bu yana 14 milyondan fazla yolcu ve 18 milyon metrik tondan fazla yük taşımış ve Laos'un GSYİH'sini % 21'e kadar artırmıştır. Çin ayrıca Laos'un tarım sektörüne de büyük yatırımlar yaptı ve birçok Lao çiftliği Çinli yatırımcılar tarafından yıl boyunca kiralandı. Laos'un 2021 yılında 900 milyon dolar değerindeki tarımsal ihracatının %80'inden fazlası Çin'e gitti. Ayrıca Çin, Laos'un kalkınma projelerini finanse etmesine yardımcı olan krediler yoluyla önemli mali destek sağlamaktadır. ABD ise Laos'un küresel ekonomiye entegrasyonunu desteklemeye odaklanmıştır. ABD, Laos'un tarımsal kalkınma için araziye erişimini sağlayan UXO temizliği için mali yardım da sağladı. ABD ayrıca Laos'un Dünya Ticaret Örgütü'ne ve ASEAN Ekonomik Topluluğu'na (AEC) katılımını destekleyerek diğer ülkelerle ticaretini kolaylaştırmıştır. Ayrıca ABD, Laos'un eğitim ve sağlık sektörlerine yatırım yaparak burslar ve tıbbi yardım sağlamaktadır. ABD ayrıca Laos'un Normal Ticari İlişkiler gerekliliklerini yerine getirmesine ve küresel ekonomiye entegre olmasına yardımcı olmayı amaçlayan Laos-ABD Uluslararası ve ASEAN Entegrasyonu (LUNA) programı aracılığıyla Laos'un ekonomik kalkınmasını desteklemiştir.

Myanmar'ın ASEAN üyeliği

Myanmar'ın Soğuk Savaş boyunca ve ASEAN'a katılım sağlamadan önce, güneydoğu Asya komşularıyla ilişkileri ikili basit ilişkiler bağlamında gelişebilmiştir. Ancak bu durum, Myanmar'ın bir bütün olarak bölgeyle ilgilenmediği anlamına da gelmemekteydi. Aslında bölgeselcilik, Myanmar için yeni bir durum değildi. Bogyoke Aung San, 75 yıl önce güneydoğu Asya'da bölgesel bir organizasyon kurma fikrini ortaya koymuştu. 20 Ocak 1946'da, Anti-Faşist Halkın Özgürlük Birliği'nin birinci kongresinde Aung San, fikrini şu şekilde ifade etmişti:

"*Aslında bir gün, Fransız Hindiçini, Tayland, Malaya, Endonezya ve ülkemizi kapsayan bir Hint-Çin Birleşik Devletleri gibi bir şeye sahip olmak gerekli ve mümkün olabilir. Bu idealist bir anlayış değildir. Etnik, stratejik, ekonomik ve diğer açılardan birbirleriyle pek çok yakınlık noktasına sahip olan bu ülkelerin tarihsel gelişmelerinden övgüyle söz edilebilir. O halde enternasyonalizmi anlamalı ve anlamaya çalışmalı ve doğru enternasyonalizm ruhunu geliştirmeyi öğrenmeliyiz. Çok taraflı çıkarlar için diğer uluslarla işbirliği yaparak mümkün olan her şekilde en iyisinden faydalanabiliriz ve böylece hayatımız sonsuz derecede daha yüksek ve daha zengin hale gelecektir*."[336] Aung San'ın vizyonu[337]

[336] A. San, *Burma's Challenge*, (Yangon, New Light of Myanmar Press, 946), s. 72-73.

[337] Bogyoke Aung San, Myanmar tarihinde saygı duyulan bir figürdür ve yaygın olarak ulusun babası ve ülkenin İngiliz sömürge yönetiminden bağımsızlığının arkasındaki itici güç olarak kabul edilir. 1915 yılında doğan Aung San, hayatını Myanmar'ın özgürlüğünü güvence altına almaya adamış karizmatik ve vizyoner bir liderdi. Aung San, genç bir öğrenciyken milliyetçi harekete aktif olarak katılmış, İngilizlere karşı grevler ve protestolar düzenlemişti. İkinci Dünya Savaşı sırasında başlangıçta Japonlarla ittifak kurdu ancak daha sonra müttefiklerin tarafına geçerek Birmanya'nın özerklik mücadelesine liderlik etti. Aung San 1947'de İngiliz hükümetiyle müzakerelerde bulundu ve bir yıl içinde Burma'nın bağımsızlığı için bir anlaşma yapılmasını sağladı. Aung San'ın hayatı, Burma'nın bağımsızlığından sadece birkaç ay önce, 1947'de bir suikaste kurban gitmesiyle kısa sürdü. Zamansız ölümüne rağmen mirası yaşamaya devam etti ve Myanmar'ın özgürlük ve birlik mücadelesinin sembolü haline geldi. Bugün Aung San'ın imajı, kamusal alanları ve hükümet binalarını süsleyen heykelleri ve portreleri ile Myanmar'ın her yerinde yaygındır. Kızı Aung San Suu Kyi de onun mirasını devam ettirerek kendi başına önde gelen bir demokrasi yanlısı aktivist ve lider haline gelmiştir. Aung San'ın önemi, Myanmar'ın bağımsızlığına olan sarsılmaz bağlılığında ve birleşik, demokratik bir ulus vizyonunda yatmaktadır. Myanmar halkının nesillerine hakları ve özgürlükleri için

1948'deki bağımsızlıktan sonra yaklaşık 14 yıl boyunca ülkeyi yöneten AFPFL[338] hükümeti tarafından hiçbir zaman hayata geçirilememişti. Asya'da Soğuk Savaş'ın ortaya çıkışı ve zamanın jeopolitik yapılandırması bu düşünceleri gölgede bırakmıştı. Myanmar'ın bölgecilik konusundaki tutumu, ASEAN'ın oluşumundan kısa bir süre sonra Nisan 1968'deki Singapur ziyareti sırasında General Ne Win tarafından da tekrar ifade edilmiştir.

> *"Bugün güneydoğu Asya'da, menşei bölge ülkelerinde olan ve menşei bölge dışından olan stratejik güçler var. Bu güçlerin karşılıklı etkileşimi güneydoğu Asya'nın geleceğini etkileyecektir. Bölge dışındaki güçler arasındaki çatışma, politik sahneyi gölgede bıraksa da Burma'da, nihayetinde yalnızca bölgedeki güçlerin hâkim olacağına ve içinde yaşamak zorunda kalacağımız güneydoğu Asya'nın türünü belirlemede belirleyici bir rol oynayacağına inanıyoruz. Bizim açımızdan, her milletin kendi hayatını kendi tarzında yaşamakta özgür olacağı güneydoğu Asya'yı dört gözle bekliyoruz. Böyle bir milletler topluluğunda her milletin komşularıyla barış ve dostluk içinde yaşamasının da mümkün olacağına inanıyoruz. Ancak böyle bir durum kendiliğinden ortaya çıkmayacaktır, tüm bölge halkları bunun için kararlı bir şekilde çalışmak zorunda kalacak. Bu nedenle bizde ulusal politikamızı bu şekilde şekillendirmekteyiz ve hedefimiz bu hedeflere uymaktır."*[339]

İki taraflılığa yaptığı vurgulara rağmen Myanmar, bölgesel ve çok taraflı kurumlara katılmaya devam etmiştir. Bandung Konferansı'na ve Bağlantısızlar Hareketi'ne katılımında da bu durum açıkça görülmektedir. 1954'te Myanmar, Bandung İlkeleri veya Barışla Birlikte Yaşamanın Beş İlkesi olarak bilinen politikanın formüle edilmesine yardımcı olan önde gelen ülkelerden biriydi.[340] Ayrıca Myanmar, Bağlantısızlar Hareketi'nin de

mücadele etmeleri konusunda ilham veren, saygı duyulan bir figür olmaya devam etmektedir.

338 Anti-Fascist People's Freedom League.

339 The Straits Times, 'Closer ties call by Ne Win', (21 Nisan 1968).

340 Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi olarak da bilinen Bandung İlkeleri, 1955 yılında Endonezya'da düzenlenen Bandung Konferansı'nda ortaya çıkan bir dizi dış politika kılavuzuydu. Bu dönüm noktası niteliğindeki toplantı, çoğu sömürge yönetiminden yeni bağımsızlığını kazanmış 29 Asya ve Afrika ülkesinden temsilcileri bir araya getirmişti. Bandung Deklarasyonu'nda ana hatlarıyla belirtilen temel ilkeler şunlardır: 1. Birbirlerinin toprak bütünlü-

kurucu üyesi olmuştu. Dış politikasının merkezinde bölgeselcilik olmasa da, 1960'ların sonundaki Kültür Devrimi sırasında Çin ile ilişkilerindeki aksaklık dışında, Myanmar genel olarak tüm bölgesel komşularıyla iyi ilişkiler içindeydi ve sömürge sonrası dönemde onlarla oldukça istikrarlı ve doğru ilişkiler sürdürmeye devam etti.

1967'de ASEAN'ın kurulmasından yaklaşık dört ay önce Endonezya Dışişleri Bakanı Adam Malik, Endonezya ve Tayland'ın Myanmar'ı yakında kurulacak olan birliğe katılmaya davet etme arzusunu dile getirmişti. Ancak bu girişim, zamanın Myanmar hükümeti tarafından reddedilmişti.[341] Endonezya Dışişleri Bakanı'nın Mayıs 1967'de Yangon'a yaptığı ziyarette, Myanmar'ı bölgesel organizasyona katılmaya ikna etmek için başarısız bir girişim daha yapmıştı.[342] Bir başka başarısız girişim ise, Aralık 1967'de Colombo Planı toplantısı için Yangon'da iken Filipin Dışişleri Bakanı tarafından yapılmıştır. Myanmar'ın ASEAN'a yönelik politikası, 1974'te "Birliğin tüm üyeleri Çin'i tanıyana ve tüm ABD üsleri Tayland'dan çıkarılıncaya kadar Burma ASEAN'a katılamaz" şeklinde ifade edilmiştir.[343]

Myanmar hükümeti tarafından ASEAN'a katılma davetlerinin reddedilmesi, Myanmar'ın politikasının yabancı birliklerin bazı ASEAN ülkelerinin topraklarında konuşlandırılmasına izin

---

güne ve egemenliğine karşılıklı saygı, 2. Karşılıklı saldırmazlık, 3. Karşılıklı olarak birbirlerinin iç işlerine karışmama, 4. Karşılıklı fayda için eşitlik ve işbirliği, 5. Barış içinde bir arada yaşama. Bu ilkeler, daha önce 1954 yılında Çin ve Hindistan arasında üzerinde anlaşmaya varılan 'Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi 'nden büyük ölçüde etkilenmişti. Bu ilkeler, bağımsızlıklarını yeni kazanan ulusların bir bağlantısızlık rotası çizme ve ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş rekabetinin içine çekilmekten kaçınma arzusunu yansıtıyordu. Bandung İlkeleri, savaş sonrası küresel düzende barış, ekonomik kalkınma ve dekolonizasyonu teşvik etmeyi amaçlayan Bağlantısızlar Hareketi'nin temeli oldu. Bu ilkeler ulusal egemenlik, kendi kaderini tayin ve müdahale etmeme gibi, dünya sahnesinde özerkliklerini savunmaya çalışan katılımcı ülkelerde yankı uyandıran temel değerleri vurguluyordu. Bu ilkelerin uygulanması düzensiz olsa da, bugün birçok gelişmekte olan ülkenin dış politikalarını şekillendirmeye devam etmektedir. Bu kurallardan anlaşılacağı üzere ASEAN da etkilenmiştir.

[341] B. Juddery, B., 'Towards a new Asian-Australian community', The Canberra Times, (4 Nisan 1973).

[342] The Canberra Times, 'Confrontation disguised? Malaysian See Danger in Malik's Asia Mission', (9 Haziran 1967).

[343] T. D. Allman, 'A New Look for the Old Brigade', *Far Eastern Economic Review*, (1974), s. 24.

verme uygulamasıyla uyumlu olmamasından kaynaklanıyordu.[344] ASEAN'a atıfta bulunarak, Burma Sosyalist Program Partisi (BSPP) Merkez Komitesi'nin Şubat 1977'de düzenlenen Üçüncü Parti Kongresi'ne sunduğu siyasi raporda şunlar belirtiliyordu:

> *"Aynı zamanda bazı ülkeler, bölgesel barış ve güvenlik, dünya savaşının önlenmesi, dünya barışı ve güvenliği için çok çabalıyor ve mümkün olan tüm önlemleri alıyor. Güneydoğu Asya'dan beş ülkeden oluşan ASEAN, ekonomik ve sosyal alanlarda karşılıklı işbirliği amacıyla oluşturuldu. Ama şimdi bir adım daha attı ve güneydoğu Asya'da bir Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi (ZOPFAN) oluşturmaya çalışıyor. Aynı zamanda diğer güneydoğu Asya ülkelerini de ona katılmak ve desteklerini sağlamak için çalışıyor. Dahası, amaçlarının gerçekleşmesi için birlik, dünyadaki diğer ülkelerden destek ve tanınma arayışında çok büyük çaba harcıyor…. Burma (Myanmar) bunu düşünüyor. ASEAN'ın faaliyetleri ile ilgili olarak, BSPP, ZOPFAN'ı güneydoğu Asya'da ASEAN'ın belirlediği şekliyle inşa etme hedefini prensip olarak iyi olmasına rağmen, sadece bölge ülkelerinin ortak bir amaç ve iradeyle bu çabaya katılmalarına değil, aynı zamanda ülkelerin bağımsız olmalarına ve yabancı ordulardan ve yabancı askeri üslerden kurtulmalarına ihtiyaç bulunmaktadır."*[345]

Bu açıklama, temel olarak Myanmar'ın ASEAN konusundaki tutumunu ve bölgesel meselelere katılımının ön koşulunu açıklamaktaydı. Ancak 1981'de düzenlenen 4. Parti Kongresinde BSPP, bölgesel güç dengesi siyasetiyle daha çok ilgilenmişti. BSPP hükümeti, bölgesel düzenin kutuplaşmasının ve bölgesel güç dengesinin yaygınlığının farkındaydı. Resmi olarak bir 'Çin-hindi güvenlik kompleksi' ve 'Malay Takımadaları güvenlik kompleksi'nin varlığından bahsetmese de, bölgesel güç siyaseti dengesine takılıp kalmanın olası sonuçlarından da endişe duymaktaydı. Kısacası, Devrimci Konsey ve BSPP dönemleri boyunca Myanmar hükümeti, tarafsızlık konusundaki tutumunu sıkı bir şekilde sürdürmüştü. Bandung ilkeleri ruhuna uygun olarak Myanmar, ASEAN'a katılma konusundaki sayısız daveti

344 J. Silverstein, 'The Military and Foreign Policy in Burma and Indonesia', *Asian Survey*, 22/3, (1982), s. 285.
345 Political Report by the Central Committee of the BSPP at the Third Party Congress (1977), s. 9-11.

reddederken, tüm güneydoğu Asya komşularıyla iç politikaları ve dış politika yönelimleri ne olursa olsun dostane ilişkiler sürdürmüştür. Myanmar hükümeti, hem ASEAN hem de ASEAN dışı ülkelerden eşit uzaklıkta kalmıştır. Ayrıca Myanmar, Vietnam savaşı konusundaki tutumunda kesinlikle tarafsız olduğunu belirtmişti. Bölge dışı güçler tarafından yoğun bir şekilde sızan veya manipüle edilen bir bölgesel organizasyona katılmak (SEATO), istenmeyen ve hatta bölgesel istikrar ve barış için zararlı kabul edilmişti. Bu nedenle Myanmar, dış politikasını sıkı bir şekilde adil ve doğrudan olarak ikiliğe dayandırdı.

Peki, Myanmar neden sonunda ASEAN'a katıldı ve bundan ne bekliyordu? Devlet Hukuku ve Düzeni Restorasyon Konseyi (SLORC), 18 Eylül 1988'de askeri darbeden sonra, 15 Kasım 1997'de Devlet Barış ve Kalkınma Konseyi (SPDC) olarak yeniden canlandırıldı.[346] Myanmar hükümeti, "bağımsız ve aktif dış politika" olarak bilinen on yıllık dış politikasını eski haline getirdi. Bununla birlikte SLORC hükümeti, geçmişin kendilerine dayattığı izolasyonist politikaların artık değişen uluslararası ve bölgesel güvenlik ortamıyla devam edemeyeceğini hızlıca fark etti. Dolayısıyla yönetim yeni bir dış politika yönü arayışındaydı. Yine de ilk günlerinde SLORC, dış ilişkilerini iki taraflılığa dayan-

[346] 18 Eylül 1988'de General Saw Maung liderliğindeki Burma ordusu, şiddetli bir darbeyle iktidarı ele geçirdi, Burma Sosyalist Program Partisi (BSPP) hükümetini devirdi ve Devlet Kanun ve Düzeni Yeniden Yapılandırma Konseyi adı verilen yeni bir iktidar cuntası kurdu. Darbe, o yılın başlarında Myanmar'da (o zamanlar Burma olarak biliniyordu) patlak veren ve 8888 Ayaklanması olarak bilinen yaygın demokrasi yanlısı protestoların ve sivil huzursuzluğun ardından geldi. Ordunun bu gösterilere yönelik acımasız baskısı binlerce silahsız sivilin ölümüyle sonuçlandı. SLORC derhal 1974 anayasasını kaldırdı, tüm devlet organlarını feshetti ve ülke çapında sıkıyönetim ilan etti. Aynı zamanda birçok Batılı ülke tarafından tanınmayan bir hareketle ülkenin adını Burma'dan Myanmar'a değiştirdi. SLORC, özgür ve adil seçimler düzenleme sözü verdi ve bu seçimler 1990'da yapıldı. Ancak Aung San Suu Kyi liderliğindeki muhalefetteki Demokrasi için Ulusal Birlik (NLD) partisi ezici bir zafer kazandığında ordu iktidarı devretmeyi reddetti. SLORC'nin yönetiminde devam eden insan hakları ihlalleri, siyasi baskı ve ekonomik kötü yönetim, damgasını vurdu. 1997'de SLORC, Devlet Barış ve Kalkınma Konseyi (SPDC) olarak yeniden oluşturuldu, ancak ordunun iktidar üzerindeki hakimiyeti 2021 darbesine kadar kesintisiz kaldı. 1988 askeri darbesi ve ardından gelen SLORC rejimi, Myanmar tarihinde karanlık bir sayfayı temsil etti ve bu durum, ülkenin siyasi manzarasını bugüne kadar şekillendirmeye devam etmektedir.

dırmaya devam etti.1980'lerin son iki yılında ve 1990'ların başlarında siyasi muhalefeti desteklemekle ilgilenen Hindistan'la ilişkilerinde yaşanan aksaklık dışında, Myanmar'ın komşularıyla ilişkileri, seviyeli ve mesafeli olarak devam etti. Ancak 1990 seçimlerinden sonra hükümet, seçim sonuçlarını geçersiz kılıp kazanan partinin hükümetini reddedince, uluslararası toplum Myanmar üzerinde baskı kurmaya başladı.[347]

Dahası SLORC hükümeti, Myanmar'da siyasi bir geçişi yönetmeye karar verdiğinde, ülke içinde ve bölgede siyasi meşruiyet arayışına girişti. SLORC'un iç meşruiyeti 1990 seçimlerinden sonra hızlıca eridi. Yurtdışındaki meşruiyet ise iç meşruiyeti destekleyebilirdi ve bu durum, 1992'de Bağlantısızlar Hareketi'ne katılma kararına yol açmıştı. Tayland ile ikili ilişkiler, özellikle Başbakan Chuan Leekpai liderliğindeki hükümetin (1992-95) iktidara gelmesinden sonra bozulmaya başladı ve 1992 sonlarındaki askeri çatışma, ikili ilişkilerde potansiyel bir parlama noktası oldu.[348]

---

[347] M. A. Myoe, *Regionalism in Myanmar's Foreign Policy*, (Asia Research Institute, Working Paper Series No: 73, 2006).

[348] Myoe, *a.g.e.*, s. 10. 1992'de Myanmar ile Tayland arasındaki gerilimler kaynama noktasına ulaştı ve tüm bölgeye yansıyan önemli bir siyasi krize yol açtı. Çatışmanın kökleri, SLORC olarak bilinen Burma askeri cuntasının şiddetli bir darbeyle iktidarı ele geçirdiği 1980'lerin sonlarına kadar uzanmaktadır. SLORC'un demokrasi yanlısı protestolara yönelik acımasız baskısı ve devam eden insan hakları ihlalleri uluslararası kınamaya yol açtı ve Tayland dahil komşu ülkelerle ilişkilerini gerdi. Mayıs 1992'de Tayland'ın başkenti Bangkok'ta büyük çaplı hükümet karşıtı protestolar patlak verdiğinde durum daha da arttı. Muhalefet lideri Chamlong Srimuang'ın önderlik ettiği protestolar, seçilmeden başbakan olan eski genelkurmay başkanı General Suchinda Kraprayoon'a yönelikti. Tayland ordusunun 'Kara Mayıs' olayı olarak bilinen protestoları şiddetle bastırması, onlarca sivilin ölümüyle sonuçlandı ve büyük bir siyasi krize yol açtı. Kargaşanın ortasında Kral Bhumibol Adulyadej müdahale etti ve sonuçta Suchinda'nın istifasına ve Tayland'da demokrasinin yeniden kurulmasına yol açtı. Chuan Leekpai bu şekilde iktidara geldi. 1992 olaylarının Myanmar-Tayland ilişkileri üzerinde önemli etkileri oldu. Daha önce Myanmar'daki hükümet karşıtı isyancıları destekleyen Tayland, SLORC'un bu tür faaliyetleri durdurması ve sınırlarını güvence altına alması yönünde artan baskısıyla karşı karşıya kaldı. Bu dönem, çıkarlarını hem Burma cuntası hem de demokrasi yanlısı hareketle dengelemeye çalışan Tayland'ın yaklaşımında bir değişime işaret ediyordu. 1992 krizi, uzun bir siyasi ve güvenlik gerilimleri geçmişine sahip iki ülke olan Myanmar ve Tayland arasındaki ilişkinin karmaşık ve çoğu zaman çalkantılı doğasının da altını çizdi.

Tayland hükümeti, ikili sorunların çok taraflı ve bölgesel forumlarda çözülebilmesi için Myanmar'ı ASEAN'a çekmek istiyordu. ASEAN ayrıca Myanmar'ın Çin'in etki alanı altına girmesinden de endişe duyuyordu. Bazı üst düzey Myanmar diplomatları, özellikle ASEAN başkentlerindekiler, üst yönetime ASEAN'a katılma konusunda ısrar etmekteydiler. Zira bulundukları ülkelere ASEAN'ın katkılarını yakından gözlemleyebiliyorlardı. Ancak o dönemlerde Myanmar hükümeti ASEAN-Çin ilişkileriyle ilgileniyordu ve hükümet bölgesel bir organizasyona katılarak Çin'e yönelik olası herhangi bir adımı dikkatlice tartmak zorunda kalmaktaydı. Çin, belki de o dönemde Myanmar'ın tek diplomatik destek kaynağıydı ve Myanmar hükümeti ASEAN-Çin ilişkilerinin gelişimini dikkatle izliyordu.

Ocak 1996'da Çin'e yaptığı ziyaret sırasında General Than Shwe, Myanmar'ın ASEAN'a katılma niyetini meslektaşına bildirmiştir.[349] Than Shwe konuşmasında Myanmar'ın ASEAN ile yakın bir şekilde çalışmak istediğini şu şekilde dile getirdi: "*Bugün dünyadaki uluslararası ilişkilerin yapısı değişti. Uluslararasındaki ilişkilerin sürekli geliştiği göz önüne alındığında, bireysel ulusların uzak durması mümkün olmayacaktır. Bölgesel istikrar ve ilerlemeyi sağlamak için bölgesel işbirliği için çalışmak zorundalar. Myanmar, Çin gibi, bölgedeki ülkelerle ilişkilerine önem veriyor ve aynı zamanda ASEAN ülkeleriyle işbirliğine öncelik vermektedir*."[350]

Myanmar hükümetinin dış politikasında Çin, Myanmar'ın ASEAN üyeliği başvurusunu desteklemiş, buna karşın batılı ülkeler genel itibariyle bu üyelik teşebbüsüne karşı çıkmışlardı. Dahası Myanmar, ASEAN'ın diğer güneydoğu Asya devletlerini, yani Vietnam, Kamboçya ve Laos'u üye olarak katma politikasını da gözlemledi. Vietnam, ASEAN'a üye olduktan kısa bir süre sonra, Myanmar hükümeti birliğe katılmakla ilgili ciddi bir fırsat gördü. Myanmar, ASEAN'ın üye devletlerin 'içişlerine karışmama' temel ilkesinden özellikle etkilenmişti. Aslında ASEAN, 1990'ların başından beri Myanmar ile "yapıcı bir ilişki" politikası izlemekteydi. Yapıcı angajman terimi 1991 yılında Tayland

[349] H. Yi, *Myanmar's Policy toward the Rising China since 1989*, (RCAPS Working Paper Series, 2013).
[350] New Light of Myanmar, (11 Ocak 1996).

Dışişleri Bakanı Arsa Sarasin tarafından Myanmar'a yönelik Tayland resmi dış politikasını tanımlamak için ortaya atıldı ve bu politika daha sonra resmi ASEAN yaklaşımı haline de dönüştü.[351]

ASEAN ve Myanmar arasındaki ilişkilerin genel olarak sıcak ve işbirliğine dayalı olmasına rağmen Myanmar, birliğe katılmaya karar verdiğinde bazı üye ülkeler üyeliğin ertelenmesini şiddetle talep etti. Tayland, Filipinler ve bazı batılı demokrasiler, Myanmar'daki iç siyasi muhalefetin üyeliğe karşı çıkması nedeniyle Myanmar'ın ASEAN'a erken girişine karşıydılar[352]. Özellikle de SLORC hükümetinin daha diplomatik statü ve meşruiyet kazanmasından korkan Nobel ödüllü Suu Kyi, Myanmar'ın ASEAN üyeliğini erteleme çağrısında bulundu. Myanmar hükümeti, bu iki bölge ülkesinin Myanmar'ın ASEAN üyeliğine muhalefetini kaydetti ve resmi ve yarı resmi medyası, bu iki ASEAN hükümetini batı hükümetlerinin uydusu olmakla eleştirdi. Böylece SLORC hükümeti, birliğin bir üyesi olma konusunda daha kararlı bir politika takip etmeye başladı. Myanmar, Temmuz

351 Myoe, *a.g.e.*, s. 11.

352 Myanmar'daki iç siyasi muhalefet, özellikle de demokrasi yanlısı gruplar, başlangıçta birkaç temel nedenden dolayı ülkenin 1997'de ASEAN üyeliğine karşı çıkmıştır. Myanmar o dönemde askeri yönetim altındaydı ve insan hakları ve siyasi özgürlükler konusunda kötü bir sicile sahipti. Muhalefet, ASEAN üyeliğinin askeri cuntaya meşruiyet sağlayacağından ve ülkede demokrasiyi geliştirme çabalarını baltalayacağından korkuyordu. Ayrıca Myanmar'ın askeri yönetim altına alınmasına karşı çıktığı için ASEAN üyeliğinin artan uluslararası izolasyon ve yaptırımlara yol açabileceğine dair endişeler de vardı. Muhalefet, askeri rejimin anlamlı siyasi ve ekonomik reformlara olan bağlılığından şüphe duyuyordu ve ASEAN üyeliğini cuntanın değişim baskısından kaçınmasının bir yolu olarak görüyordu. Bazı gruplar ise ASEAN üyeliğini, Myanmar'ın diğer üye devletlerin desteğine bağımlı olduğu ve örgütün politikaları üzerinde çok az etkiye sahip olduğu eşit olmayan bir ortaklık olarak görmekteydi. Muhalefet, askeri rejimin etnik azınlıklara baskı yapma geçmişi olduğundan, ASEAN üyeliğinin Myanmar'daki mevcut etnik çatışmaları daha da kötüleştirebileceğinden endişe etmekteydi. Bu endişelere rağmen Myanmar, 1997 yılında ASEAN'a katıldı ve askeri hükümet, bölgesel blokla etkileşimin ülkenin modernleşmesine ve uluslararası konumunun iyileştirilmesine yardımcı olacağını savundu. Ancak Myanmar'ın askeri yönetimi, insan hakları ihlalleri ve anlamlı reformların eksikliğiyle damgalanan bir on yıl daha devam ettiğinden, muhalefetin korkularının temelsiz olmadığı ortaya çıktı.

1996'da Cakarta'da düzenlenen 29. ASEAN Bakanlar Toplantısı'na gözlemci olarak davet edildi.[353] Bir ay sonra ise Myanmar, ASEAN üyeliği için resmi olarak başvuruda bulundu.

Ayrıca Myanmar hükümeti, Myanmar'ın ASEAN'a katılımını denetlemek ve incelemek ve Myanmar'ın birlikteki faaliyetleri hakkında politika rehberliği sağlamak için 15 Ekim 1996'da bir "ASEAN İşleri Yönlendirme Komitesi" tesis etti. Her bakanlığa, ASEAN faaliyetlerini ve işlevlerini koordine etmek için bir ASEAN birimi oluşturma talimatı verildi. Ayrıca Myanmar'daki ASEAN faaliyetlerini ve işlevlerini koordine etmek için Siyasi İşler Departmanı bünyesindeki güneydoğu Asya Masası'na ek olarak, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde siyasi ve güvenlik, ekonomik ve işlevsel ve koordinasyon olmak üzere üç bölümden oluşan ASEAN İşleri Daire Başkanlığı kuruldu.

ABD ve hükümet karşıtı kuruluşların güçlü protestolarına rağmen, 31 Mayıs 1997'de Kuala Lumpur'da düzenlenen özel bir ASEAN Bakanlar Toplantısında ASEAN, Myanmar'ın Temmuz 1997'de Laos ve Kamboçya ile birlikte birliğin tam üyesi olarak kabul edilmesine karar vermiştir. Daha sonra, 23 Temmuz 1997'de Myanmar, birliğin 30. yıl dönümü vesilesiyle ASEAN'a resmen kabul edildi. Myanmar'ın ASEAN'a katılmasından kısa bir süre sonra General Than Shwe, Myanmar'ın birliğe katılma nedenini açıklamıştır. Than Shwe, "*Arkadaşlarımızla birlikte yaşamalıyız. Arkadaşlarımız olmazsa ve onlarla birlikte yaşamazsak, sonunda başımız belaya girer. Arkadaşlık kurmak için en iyi organizasyon, bize benzer ve bize tanıdık olan, içişlerimize müdahale etme niyeti olmayan, üyelere eşit davranma politikası ile iyi ilke ve hedeflere sahip bir organizasyondur. Bu tür bir organizasyona katılmalı ve bunun bir parçası olmalıyız. Böylece ASEAN'a katılmaya karar verdik. ASEAN'a katılmada kaybedecek bir şey yok ve biz sadece ondan (ASEAN) kazanacağız. Bu katılım bizim*

[353] ASEAN. (20 Temmuz 1996) *Joint Communique of The 29th ASEAN Ministerial Meeting*. 12 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=joint-communique-of-the-29th-asean-ministerial-meeting-amm-jakarta-20-21-july-1996 adresinden alındı.

ulusal çıkarlarımıza zarar vermeyecek. İçişlerimize karışmayacak. İyi niyetli ve yardımsever ülkelerle dostluk kurup bir arada olacağız".[354]

Bununla birlikte Myanmar hükümeti, ASEAN'a katılmanın aşağıdaki faydaları sağlayacağını da açıklamıştır: "*Myanmar, ASEAN aracılığıyla artık kendisine toplu olarak tehdit oluşturan gruplarla tanışabilir ve tutumunu belirli ve kesin terimlerle onlara duyurabilir ve buna göre hareket edebilir. ASEAN üyelerinin yardımı, anlayışı ve sempatisiyle politik ve ekonomik olarak kapıyı daha geniş açma fırsatları ortaya çıkmıştır. Bölgedeki dostları ile çeşitli sektörlerdeki daha fazla işbirliğiyle, Myanmar, dünyanın diğer bölgelerinden (Batı yarımküre) gelen yatırımlara, kendi bölgesinden daha fazla önem vermek zorunda kalmayacaktır. Bölge halkları arasında çok çeşitli alanlarda daha fazla temas ve iletişim ile birlikte, ortak kültürel geleneklere ve sömürge deneyimlerine sahip on ulus, ASEAN'ın belirli özelliklerini formüle edebilme kabiliyetine sahiptir*."[355]

Myanmar hükümetinin ASEAN'a katılma kararının hem politik hem de ekonomik nedenlerden kaynaklandığı da bilinmektedir. Siyasi olarak Myanmar hükümeti, özellikle ABD ve Avrupa Birliği'nden gelen uluslararası izolasyon karşısında, uluslararası tanınırlığa ihtiyaç duyuyordu ve ekonomik olarak kalkınma yardımına ve ona sempati duyan ülke gruplarıyla ekonomik işbirliğine ihtiyaç hasıl olmuştu. Ancak Myanmar yetkilileri, ASEAN'a katılmanın reaktif bir süreç değil, değişen yerel ve uluslararası koşullara dayanan proaktif bir süreç olduğu konusunda hem fikirdi. Myanmar Dışişleri Bakanı Ohn Gyaw'ın belirttiği gibi Myanmar, ASEAN'ın "ortak kaderinin" bir parçası olmak zorundaydı ve birliktelikle güneydoğu Asya ülkelerinin refahının artmasını istiyordu.[356]

---

354 Myoe, *a.g.e.*, s. 12.

355 Kyemon. Facts about ASEAN-8, (1997). Myoe, *a.g.e.*, s. 15-8.

356 ASEAN (3 Temmuz 2012), *Opening Statement By H.E. U Ohn Gyaw Minister for Foreign Affairs of Myanmar*. 14 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=opening-statement-by-he-u-ohn-gyaw-minister-for-foreign-affairs-of-myanmar adresinden alındı.

ASEAN ülkeleri, Myanmar'ın Çin'in etki alanına girmesi ve bölgesel istikrarı tehdit eden bir faktör haline gelmesinden endişe duyarken, Myanmar da Çin'in ülke içinde artan etkisi karşısında çekince duymaya başlamıştı. Myanmar'ın ASEAN'a katılma kararı kısmen Myanmar'da artan Çin etkisine karşı korunma arzusundan da kaynaklanmaktadır. Esasında Soğuk Savaş sonrası uluslararası politikanın yeni jeopolitik konfigürasyonunda daha yakın bir Çin-Myanmar ilişkisi her iki tarafın da çıkarına idi. Çin'in artan etkisi bağlamında, güneydoğu Asya yeniden bölünebilirdi. Ancak bölge, bir bölünmeden yeni çıkmış ve geri dönmeyi göze alamazdı. Bölgedeki stratejik özerklik eksikliği, ASEAN'ın bölgesel konuları idare edebilecek güvenilir bir organizasyon tesisine izin vermişti. Bölgesel birliği tamamlama hedefi, ASEAN'ın Myanmar'ı birliğe dahil etmesinin birincil nedeniydi. Myanmar'ı ASEAN'a kabul etmek için zamanın ASEAN liderleri arasında bireysel talep de vardı. Malezya Başbakanı Mahathir'in amacı ASEAN davasını bölgede daha etkili bir noktaya ulaştırmaktı. Mahathir; "*Bugünün Burma'sının ya da bugünün Myanmar'ının yıllar önceki Myanmar'dan oldukça farklı olduğunu fark etmiş olabilirsiniz. Ve Myanmar'ın yapıcı angajmanımız nedeniyle değiştiğini iddia ediyoruz. Dolayısıyla, herhangi biri yapıcı angajmanın Burma üzerinde hiçbir etkisi olmadığını söylerse, o zaman tamamen kör olması gerekir.*"[357]

Endonezya Cumhurbaşkanı Suharto ise örgüt içindeki otoriter-demokratik ikilemi düzeltmeyi ve otoriter imajını hafifletmeyi umuyordu. Dahası, Myanmar'ın birliğe girmemesi için Batı baskısı, Malezya ve Endonezya'yı Myanmar'ın ASEAN'a katılması konusunda daha kararlı hale getirmişti. Bu nedenle Batının politikası ters etki yaptığı ifade edilebilir. Özetle, Myanmar'ın ASEAN üyeliğini gerçeğe dönüştüren neden hem Myanmar'ın hem de ASEAN'ın çıkarlarının kesişmesi olarak değerlendirilebilir.

Myanmar için ASEAN'a katılmak son derece önemli bir başarıydı. Batılı güçlerin Myanmar üzerinde siyasi ve ekonomik baskı uyguladıkları ve ASEAN'daki nüfuzlarını Myanmar'ı kabul etmemeye ikna etmek için kullandıkları bir zamanda birliğe ka-

[357] Nation. 'ASEAN's Good Intention Gone Astray', (3 Kasım 1996).

bul, Myanmar'ın siyasi kazancı ve Asya ulusları arasındaki kardeşliğin bir işareti olarak değerlendirilebilir. ASEAN'a katılma vasıtasıyla siyasi cephede Myanmar, ASEAN forumları aracılığıyla baskı gruplarına karşı koyabilmiş ve Myanmar'ın çeşitli konulardaki tutumu hakkında net açıklamalar yapabilmiştir. Ekonomik olarak ASEAN'a katılmak, ASEAN üyesi ülkelerden gelen doğrudan yabancı yatırım miktarının artmasına neden olan yatırım artışıyla sonuçlanmıştır. Artan üretim çıktısı nedeniyle, ülkenin ihracatı patlama yapmış ve ayrıca ileri teknoloji edinerek, Myanmar vatandaşları için daha fazla iş ve fırsat meydana getirilmiştir.

Ayrıca, ASEAN'ın bir üyesi olarak Myanmar, ASEAN Bölgesel Forumu'nun ve ASEAN + 3 ve ASEAN + 1 gibi diğer bölgesel forumların bir parçası olmuştur. Ancak katıldıktan kısa bir süre sonra Myanmar, ASEAN yöntemini değiştirmeye çalışan bazı ASEAN ülkeleri sorunuyla karşılaştı. 1998'de Tayland Dışişleri Bakanı Surin Pitsuwan, ASEAN üyelerini, birbirlerinin içişlerine ilişkin geleneksel müdahaleci olmayan yaklaşımlarını, kendi deyimiyle "yapıcı müdahale" olarak değiştirme gayreti içerisine girmişti. Aslında, yapıcı müdahalede fikri, Temmuz 1997'de Malezya Başbakan Yardımcısı Anwar Ibrahim'den gelmişti. Ancak o dönem itibariyle bu girişim pek ilgi görmemişti. Tayland Dışişleri Bakanı kavramı haklı çıkarmaya çalışmış ve bu konuda yalnızca Filipinler'den destek alabilmişti.[358]

ASEAN Dışişleri Bakanları toplantısında bu mesele tartışmaya açıldığında, Endonezya, Vietnam, Myanmar, Laos ve Malezya önerilen esnek angajman politikasını keskin bir şekilde eleştirmişlerdi. Konu hakkında Tayland'a tek destek Filipinler'den gelmişti. Buna karşın Myanmar hükümeti bir medya kampanyası başlatmış ve ASEAN'ın diğer ülkelerin iç işlerine uzun süredir müdahale etmeme politikasındaki herhangi bir değişikliğin kabul edilemez olduğu konusunda uyarılarda bulunmuştu. Bunun bir etkisi olarak ASEAN, ulusal uzlaşma sürecindeki dayanılmaz derecede yavaş ilerleme hızı ve özellikle Myan-

[358] Myoe, *a.g.e.*, s. 18.

mar'daki 30 Mayıs 2003 katliamının ardından devam eden siyasi krizle giderek daha fazla ilgilenmeye başlamıştı.[359] Bu ise Myanmar'ın tepkisini çekmişti.

ASEAN'ın gelişmiş etkileşimi, Myanmar hükümetinin ASEAN'ın endişelerinden uzak veya ilgisiz kalamamasını sağlamıştı. Aynı zamanda Tayland hükümeti, Myanmar'ın bölgesel barış, güvenlik ve istikrarı ile ilgili ulusal uzlaşma sürecini tartışmak için bir forum olan ve daha sonra 'Bangkok Süreci' olarak bilinen süreci ortaya atmıştı. Myanmar hükümeti, sürecin uluslararası toplumda dikkat çekeceğini ve ASEAN'dan da destek alacağını farkettiğinden, diplomatik manevra yapmakta da zorlanmıştı. Bu harekete karşı koymak için, Myanmar hükümeti Ağustos 2003'ün sonunda bir "Myanmar Yol Haritası" hazırlamıştı. Yol Haritası'nın duyurusu zamanında yapılmıştı. Zira ASEAN'ın Myanmar'ın iç meselelerine daha fazla karışmasından kaçınmayı ve ASEAN için daha fazla utançtan kurtulmayı da amaçlamaktaydı.[360]

Ekim 2003'te ASEAN Zirvesi yapıldığında Myanmar heyeti, ASEAN'ın Myanmar hakkında daha fazla baskı yapmasına gerek kalmaması için gündemi bu yol haritasına çevirdi. Hatta zirvenin sonunda ASEAN liderleri tebliğlerinde uzlaşmacı bir tavır aldı. Bu durum, Myanmar hükümetinin ASEAN'ın endişelerine kayıtsız kalamayacağını da göstermişti. Muhtemelen ASEAN destekli etkileşim olmasaydı "Myanmar Yol Haritası" gibi bir durum da gerçekleştirilmeyecekti. Ayrıca 2005'in başlarında Myanmar'ın ASEAN başkanlığı meselesi gündeme geldi. Zira Myanmar, 2006 yılında ASEAN başkanlığını devralacaktı. Ancak Myanmar'ın bu başkanlık yetkisine ASEAN içindeki ve dışındaki

[359] Depayin katliamı, 30 Mayıs 2003'te Myanmar'ın Sagaing Bölümü'ndeki (şimdi Sagaing Bölgesi) bir kasaba olan Tabayin'de (Depayin), Ulusal Demokrasi Ligi ile bağlantılı en az 70 kişinin hükümet destekli bir çete tarafından öldürülmesi olayıdır. Nisan 2012'de bir röportajında, Myanmar eski başbakanı olan Khin Nyunt, katliam sırasında Suu Kyi'nin hayatını kurtarmak için adamlarını göderdiğini ve onu yakındaki bir ordu karargahında güvenli bir yere götürerek kişisel olarak müdahale ettiğini ve onun hayatını kurtardığını iddia etmiştir. The Irrawaddy, "Khin Nyunt Interrogated Over 'Saving Suu Kyi' Claim", 11 Nisan 2012. Ancak bu iddiayı destekleyecek gerçekçi bir kanıt bulunmamaktadır.

[360] Myoe, *a.g.e.*, s. 20.

siyasi muhalefet tarafından meydan okundu. Myanmar hükümeti, 2006'da ASEAN başkanlığından vazgeçmesi için batıdan ve bazı ASEAN ülkelerinden artan bir baskı ile karşı karşıya kalmıştı. ABD ve Avrupa Birliği, Myanmar dönem başkanı olursa tüm ASEAN toplantılarını boykot edeceklerini açıkça ilan etti. ABD Dışişleri Bakanı Condolezza Rice, Myanmar'ın demokratikleşme sürecinde ilerleme olmazsa, 2007 yıllık bakanlar toplantısına katılmayacağını da ifade etti.[361] Singapur Başbakanı Lee Hsien Loong, 30 Mart 2005 tarihinde Myanmar'a gitti ve Myanmar'ın başkanlığının ASEAN üzerindeki olası etkileri konusundaki derin endişesini dile getirdi. Nisan ayı başlarında Başbakan Korgeneral Soe Win, Myanmar'ın ASEAN başkanlığı teklifine diplomatik destek toplamak için Kamboçya, Laos ve Vietnam'a resmi ziyaretlerde bulundu. Myanmar hükümeti ayrıca Çin'den diplomatik destek de temin etti.[362] Nisan 2005'te Filipinler'de yapılan toplantıda, ASEAN dışişleri bakanları ASEAN başkanlığının Myanmar'a alfabetik rotasyonu konusunda bir fikir birliğine varamadılar ve konuyu, karar sahibi olan Myanmar hükümetine bıraktılar. ASEAN dışişleri bakanları, ASEAN'ın üye devletlerin iç işlerine karışmama temel ilkesini bu toplantıda tekrar vurguladı. Bu arada Myanmar Dışişleri Bakanı Nyan Win, Yangon'un

361 J. Brinkley, "*Rice, in Southeast Asia, Draws Fire for Plan to Avoid Forum"*. (12 Temmuz 2005). 12 Aralık 2020 tarihinde The New York Times: https://www.nytimes.com/2005/07/12/world/asia/rice-in-southeast-asia-draws-fire-for-plan-to-avoid-forum.html adresinden alındı.

362 Myanmar'ın 2005 yılındaki ASEAN başkanlığı, askeri cuntanın insan hakları ihlalleri ve demokrasiye yönelik ilerleme eksikliği nedeniyle eleştirilerle karşı karşıya kalması nedeniyle siyasi bir krizle gölgelendi. ASEAN üyeleri de dahil olmak üzere uluslararası toplum, Myanmar'ın liderliğine ilişkin endişelerini dile getirdi ve ülkeye bu sorunları çözmesi için baskı yaptı. Çin, krize rağmen Myanmar'a siyasi destek sağlamaya devam ederek bölgedeki nüfuzunu güçlendirmeyi hedefledi. Çin'in ASEAN başkanlığı sırasında Myanmar'a verdiği siyasi destek, Pekin'in askeri rejimle yakın ilişki sürdürme konusundaki stratejik çıkarlarını yansıtıyordu. Çin'in desteği, Myanmar'ın altyapısına yapılan yatırımlar ve temel kaynaklara erişim de dahil olmak üzere ekonomik kaygılardan kaynaklandı. Ayrıca Çin, Myanmar'ın ASEAN içindeki liderliğini destekleyerek bölgedeki Batı etkisini dengelemeye çalıştı. Myanmar'ın iç krizi ile Çin'in siyasi desteğinin birleşimi, ASEAN içindeki karmaşık dinamikleri ve Güneydoğu Asya'nın daha geniş jeopolitik manzarasını ortaya çıkardı. ASEAN başkanlık krizi, bölgesel liderlik sorumluluklarını iç siyasi çalkantılar ile dengelemenin zorluklarını vurgularken, Çin'in Myanmar'a verdiği destek bölgedeki stratejik hesaplarını gözler önüne serdi. Bkz. Yun Sun, "Myanmar's ASEAN Chairmanship", *Great Powers and the Changing Myanmar*, No. 4, Eylül 2014.

ASEAN'ın endişelerini ve çıkarlarını dikkate alması konusunda ısrar etti ve Myanmar hükümetinin bölgesel birliğe bir 'yük' olmayacağına dair de güvence verdi.[363]

Aslında 2005'in ilk aylarından itibaren artan sayıda ASEAN Parlamento üyesi - özellikle Tayland, Malezya, Kamboçya ve Filipinler- ASEAN'ı, zayıf insan hakları sicili ve demokratik geçişteki yavaş ilerleme hızı nedeniyle Myanmar'a dönüşümlü başkanlık hakkından vazgeçmesi için baskı yapmaya çağırmıştı. Myanmar'ın 2006 ASEAN Başkanlığından vazgeçme kararı belki de onun bölgeciliğe olan bağlılığının bir testiydi. Myanmar'ın ASEAN başkanlığını devralma kararında ısrarcı olması üye ülkeleri bölebilir ve birliğin imajına zarar verebilirdi.

25 Temmuz 2005'te ASEAN Dışişleri Bakanları, Myanmar'ın 2006'da ASEAN başkanlığı görevinden vazgeçtiğini duyurdu.[364] Myanmar hükümetinin bu kararı, ASEAN üyelerini bölen ve Manila ve Vientiane'deki önceki ASEAN toplantılarını gölgede bırakan bir tartışmayı da sona erdirmiş oldu. ASEAN zirvesine ve bakanlık toplantılarına ev sahipliği yapma konusunda geri çekilme ile krizi sonlandırmak, Myanmar diplomasisi için büyük bir destek olabilirdi. Bu durum rejimin uluslararası imajını kuşkusuz güçlendirme potansiyeline de sahipti.

Bununla birlikte, 9 Aralık 2005 tarihinde yapılan dışişleri bakanları toplantısında, Myanmar meselesi tekrar tartışmaya hâkim oldu ve ASEAN dışişleri bakanları, Myanmar'ı ASEAN için utanç verici konularda demokratik reform yapmaya zorlamaya başladı. Malezya Dışişleri Bakanı şunları söyledi: "*Myanmar sorununu, Myanmar'ın uluslararası toplumun isteklerine daha duyarlı olması ihtiyacını tartıştık. Siyasi süreci, haritayı görme arzumuzu tescil ettirdik. Myanmar'ın iç meselesi olsa da bazı somut hareketler olması gerektiğine inanıyoruz. Hepimizin Myanmar'ı savunabilmesi için Myanmar, bize yol haritasına ve Aung San Suu Kyi'nin konumuna saygı gösteren ilerlemeleri göstermelidir*"[365] ifadesini kullanmıştır. ASEAN'daki tüm bu yeni gelişmelere,

[363] Myoe, *a.g.e.*, s. 23.
[364] ASEAN. (25 Temmuz 2005). *Statement by the ASEAN Foreign Ministers Vientiane*. 12 Temmuz 2020 https://asean.org/ ?static_post=statement-by-the-asean-foreign-ministers-vientiane-25-july-2005-2 adresinden alındı
[365] The Straits Times, 'Asean foreign ministers Dress Yangon for reforms', (10 Aralık 2005).

özellikle müdahale etmeme ilkesinin içeriğinin bu konuda esnetilmesine rağmen, Myanmar birliğe olan bağlılığını sürdürmektedir. ASEAN'ın daha sonra geliştirilmiş etkileşim olarak değiştirilen yapıcı katılımı Myanmar'da işe yaramıştır. Myanmar'ın Yol Haritası ve Myanmar'ın ASEAN başkanlığını bırakma kararı, Myanmar'ın kararlarında ASEAN faktörüne gereken önemi verdiğini de göstermiştir.

Myanmar hükümetinin 2006 yılında ASEAN başkanlığından vazgeçme kararı, Myanmar dış politikasında bölgeselciliğin artan kabulünü ve önemini de yansıtması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, geleneksel olmayan güvenlik konularının ulusal ve bölgesel güvenlikte daha geniş bölgesel işbirliği gerektiren ve artan önemi, Myanmar'ın bölgeselcilik ve çok taraflılığa olan bağlılığını da güçlendirmektedir. Son olarak, Myanmar'ın ASEAN bünyesinde geleceği, en az üç faktöre bağlı olacağı değerlendirilebilir.

Birincisi, ASEAN meselelerine yabancı (bölge dışı) müdahalesinin derecesidir. Bu durum, ASEAN'ın bölgesel ilişkilerde sürücü koltuğunda olmasıyla ilgilidir. ASEAN kendi başına inisiyatif alamazsa veya başka bir deyişle, ASEAN büyük güçler tarafından manipüle edilirse, Myanmar bölgesel meselelerde işbirliğini ilerletme konusunda isteksiz olacaktır. İkincisi, ASEAN'ın dış güçlerle olan ilişkisidir. Myanmar, yükselen bir Çin ile başa çıkmada ASEAN'ın stratejisini özellikle dikkatli bir şekilde gözlemlemektedir. Myanmar, bazı ASEAN devletleri tarafından güneydoğu Asya topraklarında yabancı kuvvetlerin yerleştirilmesi konusunda da endişelerini dile getirmektedir. Bu durum, hedefi görünüşte Çin olan ABD birliklerini Myanmar'ın kendi tesislerinden yararlanmaya davet ederek,[366] yumuşak bir dengeleme eylemine girsinin bir sonucudur ki, esasında ZOPFAN'ın ruhuna aykırıdır. Genelde itibariyle Myanmar, ASEAN'ın Çin'e karşı "dengeleme" ve "çoğunluk" oluşturma stratejisini kabul edilebilir bularak günümüze kadar ulaşmıştır. Ayrıca Myanmar,

[366] USDS. (21 Ocak 2020). *U.S. Relations With Burma*. 14 Aralık 2020 tarihinde US Department of State: https://www.state.gov/u-s-relations-with-burma/ adresinden alındı.

ASEAN'ın Çin'e "karşı güvenlik" yerine "güvenlik" arayışında olduğunu görmekle daha çok ilgilenmektedir.[367]

Üçüncüsü ise ASEAN'ın insan hakları ve demokrasi konusundaki dinmeyen baskısıydı. 2006 yılında ASEAN, Myanmar'ın zayıf insan hakları sicilini ve askeri yönetim altında demokratik reform eksikliğini gidermesi yönünde artan baskıyla karşı karşıya da kaldı. Ancak ASEAN'ın tepkisi, üye devletlerin iç işlerine karışmama politikası nedeniyle sınırlı kaldı. İnsan hakları grupları ASEAN liderlerini demokratik reformları hızlandırması ve insan hakları ihlallerini durdurması için Myanmar üzerindeki baskıyı artırmaya çağırdı. Ayrıca ASEAN'ın Myanmar'ın ayrıcalıklarını askıya alması ve hatta ülkeyi bloktan çıkarması yönünde çağrılar da yapıldı. Ancak Myanmar, dış baskılara ve iç işlerine müdahaleye direndi. Askeri cunta, Myanmar'ın demokrasiye geçişinin kendi koşulları ve zaman çizelgesine göre olması gerektiğini savunmaktaydı. ASEAN'ın tepkisi, müdahale etmeme ilkesi ve fikir birliğine dayalı karar alma süreci nedeniyle kısıtlandı. Bazı üye devletler daha güçlü eylemler için bastırırken, diğerleri insan hakları kaygıları yerine istikrar ve ekonomik işbirliğine öncelik verdi. Sonuçta ASEAN'ın Myanmar üzerindeki baskısı, açıklamalar ve diplomatik katılımla sınırlı kaldı. Blok, Myanmar'ı insan hakları sicilini iyileştirmeye veya demokratik reformları hızlandırmaya zorlayacak yaptırımlar uygulamadı veya somut önlemler almadı. 2006 krizi, ASEAN'ın müdahale etmeme ve fikir birliği ilkeleri ile bloğun bölgede insan hakları ve demokrasiyi geliştirmede daha aktif bir rol oynaması yönünde artan çağrılar arasında denge kurma konusunda karşılaştığı ikilemi de ortaya çıkardı. Bu gerilim ilerleyen yıllarda ASEAN'ın Myanmar'a yaklaşımını şekillendirmeye de devam etmiştir.[368]

[367] Myoe, *a.g.e.*, s. 29-30.

[368] John Arendshorst, "The Dilemma of Non-Interference: Myanmar, Human Rights, and the ASEAN Charter", *Northwestern Journal of Human Rights*, 8/1, 2009.

7. Bölüm:
Kurumsal Yapı

Bali Concord I

1976'da kabul edilen Bali Concord I, ASEAN'ın bölgesel işbirliği ve entegrasyonunun temelini atan dönüm noktası niteliğinde bir deklarasyondu. Önemi ise birliğin temel mental altyapısını tesis etmesinde yatmaktadır. Öncelikle Bali Concord I, ASEAN'ın karşılıklı saygı, iç işlere karışmama ve anlaşmazlıkların barışçıl çözümü ilkelerine olan bağlılığını yeniden teyit etmiş ve bu ilkeler o zamandan itibaren ASEAN'ın bölgesel işbirliğine yaklaşımının temeli haline gelmiştir. Ayrıca bu deklarasyon, her ASEAN üye devletinin ve bir bütün olarak bölgenin istikrarının uluslararası barış ve güvenlik için gerekli olduğunu kabul ediyordu. Üye devletleri iç tehditleri ortadan kaldırmaya ve ulusal ve bölgesel dayanıklılığı güçlendirmeye adadı.

Bali Concord I, ASEAN üyeleri arasında gelişmiş ekonomik ve sosyal işbirliği yoluyla yoksulluk, açlık, hastalık ve cehaletin ele alınmasının gerekliliğini vurguladı. Bu durum, ASEAN'ın bölgede adil kalkınmayı teşvik etme yönündeki sonraki çabalarının temelini oluşturdu. Bununla birlikte bildirge, ASEAN üyelerine "bireysel ve kolektif olarak barışçıl işbirliğini teşvik edecek koşulları oluşturma" ve "herkes tarafından saygı duyulan güçlü bir ASEAN topluluğu temin etme" çağrısında bulundu. Bu durum, üye devletler arasında bölgesel kimlik ve dayanışma duygusunun gelişmesine yardımcı olacağı değerlendirildi.

Bali Concord I, aynı zamanda ASEAN Sekreterliği'nin kurulmasını ve ASEAN'ın organizasyon yapısının etkinliğini artırmak için periyodik olarak gözden geçirilmesini de sağladı. Bu ise ASEAN'ın kurumsal kapasitesinin kademeli olarak güçlendirilmesinin temelini attı. Bali Concord I, ASEAN'ın tarihinde çok önemli bir adım oldu ve örgütün daha sonraki gelişimine ve güneydoğu Asya'da barışı, istikrarı ve refahı desteklemedeki rolüne zemin hazırladı.[369]

Bali Concord II

Bali'de toplanan 9.ASEAN Zirvesi'nde onaylanan, Bali Concord II olarak da bilinen ASEAN bildirisi, bölgesel entegrasyona doğru tarihi bir adım olarak değerlendirilmelidir. Adını

[369] Kei Koga, Institutional transformation of ASEAN: ZOPFAN, TAC, and the Bali Concord I in 1968–1976, *The Pacific Review*, 27/5, (2014), s. 729–753.

ASEAN Concord Deklarasyonundan alan Bali Concord II ya da 1976 yılında Bali'deki İlk ASEAN Zirvesi'nde üretilen Bali Anlaşması üç temelden oluşmaktaydı. Bunlar; ilk olarak ASEAN Güvenlik Topluluğu, diğeri ASEAN Ekonomi Topluluğu ve son olarak da ASEAN üye ülkeleri arasında bir ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu tesisi idi.

Dönemin Endonezya Dışişleri Bakanı Hassan Wirajuda, toplantının açılış konuşmasında vurguladığı bu öngörülen üç topluluk ile ilgili olarak "ASEAN Topluluğu'nun bu üç formu eşit derecede önemlidir ve bu nedenle bir ideali gerçekleştirme çabalarımızı karşılıklı olarak güçlendirmelidir" açıklamasında bulunmuştur.[370] Bali Concord II'nin üç ayağından biri olan AEC, ASEAN'ın güvenilirliğini ve ekonomik ağırlığını artırmak için 2020 yılına kadar hedefini hem tek bir pazar hem de tek bir üretim üssü kurmak olan nihai hedef olarak belirlemişti. Örneğin, bu toplantıdan 10 yıl önce, altı eski ASEAN üyesi, tarifeleri 15 yıl içinde %5 veya daha aza indirmeyi kabul etmişti. Tüm üye ülkelerin uyumlu çabaları sayesinde 1992 yılında bu hedefe programdan 5 yıl önce ulaşılmıştı.

ASEAN'ın ekonomik bir topluluk elde etme stratejisi iki temel yaklaşımı içermektedir. Gruplaşmanın entegrasyonu ve artırılmış ekonomik rekabet gücü. ASEAN Güvenlik Topluluğu (ASC), esasen bölge içi farklılıkların çözümünde yalnızca barışçıl süreçlere dayanan bir topluluktu. Temasını ise ulusal ve bölgesel dayanıklılığı içeren kapsamlı güvenlik öncelikleri oluşturmaktaydı. Güvenlik Topluluğu, denizde işbirliğini ve terörizme karşı mücadeleyi içermektedir, ancak ortak savunma ve dış politika seçeneklerinin açık tutulması gerektiği düşünülse de, askeri işbirliğini, ittifakları ve savunma paktlarını hariç tutmaktadır. Zirvenin başkanı olan Endonezya Cumhurbaşkanı Megawati Soekarnoputri'nin basın açıklamasında, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması Yüksek Konseyi, ASEAN'ın tüm farklılıkları çözme taahhüdünü yansıttığı için ASC'nin temel aracı olacağını belirtmişti. Bu şekilde anlaşmazlıkların ve çatışmaların barışçıl bir şekilde

[370] ASEAN. (6 Ocak 2003). *Speech by H.E. Dr. N. Hassan Wirajuda, Minister for Foreign Affairs Republic of Indonesia, at the Handover of the Office of ASEAN Secretary-General*. 12 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/asean-the-imperative-of-regional-integration-2/ adresinden alındı.

çözüme ulaştırılması hedeflenmişti. ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu kavramı kapsamında, ASEAN ülkeleri insan kaynakları gelişimini iyileştirmek, işsizliği azaltmak, çevre tahribatı ile başa çıkmak ve HIV / AIDS ve SARS gibi tehlikeli hastalıklarla mücadele etmek için ortak önlemler alacağı bu toplantıda belirtilmişti.

Temel olarak öngörülen üç topluluğa sahip Bali Concord II belgesi, küreselleşmenin getirdiği zorlukları ve 1997 mali krizinin ardından yaşanan ekonomik ve güvenlik durumlarını ve bölge ve dünya üzerindeki şiddetli etkileri ile terörist saldırıların gerektirdiği güvenlik tedbirlerini daha da genişletmeyi hedeflemiştir. ASEAN Güvenlik Topluluğu'nda konsept, tam olarak 2002 Bali bombalamaları ve 11 Eylül olayından bu yana güneydoğu Asya'nın diğer bölgelerinde meydana gelen terör saldırıları sonrasında daha fazla önem arz etmeye başlamıştı.

Bu tür durumlarda, bölgedeki ülkelerin terörist saldırılarla başa çıkmak ve yeniden ortaya çıkmasını önlemek için çok daha yakın işbirliğine ihtiyaç duymaları gerekiyordu. Güneydoğu Asya bölgesi, büyük bir nüfusa ev sahipliği yaptığı ve nüfus artışı, eğitim, işsizlik, bulaşıcı hastalıkların önlenmesi, çevresel bozulma ve sınır ötesi kirlilik ile ilgili çeşitli sorunları olduğu için bir ASCC'ye ihtiyaç duymuştur. Endonezya Dışişleri Bakanlığı'ndan Makarim Wibisono, "*Bölgedeki bir dizi sosyal ve kültürel sorun ASEAN ekonomisi ve güvenliğine büyük zararlar verebilir, bu nedenle ASCC'ye ihtiyacımız var*" şeklinde durumu özetlemiştir.[371]

Bu bildiride, bölgede kalıcı barış, istikrar ve refahın sağlanması amacıyla yakından iç içe geçmiş ve birbirini güçlendiren siyasi ve güvenlik işbirliği, ekonomik işbirliği ve sosyo-kültürel

[371] ASEAN ASCC, ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu anlamına gelir. ASEAN Ekonomik Topluluğu (AEC) ve ASEAN Siyasi Güvenlik Topluluğu (APSC) ile birlikte ASEAN Topluluğunun üç sütunundan biridir. ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu, ASEAN üye ülkeleri arasında sosyal kalkınmayı artırmaya, sosyal adaleti teşvik etmeye ve kültürel işbirliğini güçlendirmeye odaklanmaktadır. Hedefleri arasında bölgedeki yoksulluk, eğitim, sağlık, insan hakları, cinsiyet eşitliği, çevresel sürdürülebilirlik ve afet yönetimi ile ilgili sorunların ele alınması yer almaktadır. ASCC, ASEAN ülkelerindeki çeşitli nüfuslar arasında aidiyet ve dayanışma duygusunu teşvik eden, insan merkezli ve sosyal açıdan sorumlu bir topluluk oluşturmayı da amaçlamaktadır. XNA, 'Bali Concord II Historic Step Toward Regional Integration, (8 Ekim 2003).

işbirliği olmak üzere üç temelden oluşan bir ASEAN Topluluğu'nun kurulması kararlaştırılmıştı. ASEAN, açık, dinamik ve dirençli bir ASEAN Topluluğu'nu gerçekleştirmek amacıyla, üye devletler arasında ve halkları arasında daha yakın ve karşılıklı yarar sağlayan entegrasyonu sağlamak ve bölgesel barış ve istikrar, güvenlik, kalkınma ve refahını teşvik etmek için çabaların sürdürüleceği değerlendirilmiştir. ASEAN, ilgili ASEAN üye ülkelerindeki yeni dinamiklere yanıt verecek ve ASEAN kültürel çeşitliliğini ve farklı ekonomik seviyeleri, dayanışma, bölgesel dayanıklılık ve uyum ortamında eşit kalkınma fırsatına ve refaha dönüştürme zorluğunu acilen ve etkin bir şekilde ele alacağı belirtilmiştir.

ASEAN'ın siyasi konuları tartışmak için istişare alışkanlığı ve çevresel bozulma, deniz güvenliği işbirliği, ASEAN ülkeleri arasında savunma işbirliğinin artırılması gibi ortak endişe oluşturan konularda, bilgi paylaşma konularında ortak değerleri besleyecek ve bir dizi sosyo-siyasi değerler, ilkeler ve uzun süredir devam eden anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözme yolunu izleyeceği belirtilmiştir. Güneydoğu Asya'da Dostluk ve İşbirliği Anlaşması, devletler arasındaki ilişkileri yöneten temel davranış kuralları ve bölgede barış ve istikrarın geliştirilmesi için diplomatik bir araç olarak tanımlanmıştı. ASEAN Bölgesel Forumu, Asya Pasifik bölgesindeki siyasi ve güvenlik işbirliğini geliştirmenin yanı sıra bölgede barış ve istikrarın inşası için temel forum olmaya devam edeceği belirtilmişti. ASEAN, Asya Pasifik bölgesinin güvenliğini sağlamak için ARF içindeki işbirliği mekanizmalarını daha da artırmak istemiştir.

ASEAN, cesur, pragmatik ve ortak strateji yoluyla bir ASEAN Ekonomik Topluluğu gerçekleştirmek için dahili ekonomik entegrasyonunu ve dünya ekonomisiyle bağlantılarını derinleştirme ve genişletme stratejisini takip edeceği belirtilmişti. ASEAN, çeşitli alanlarda daha geniş ve daha derin işbirliği yoluyla ilişkileri geliştirmek için ASEAN+3 sürecinde kazanılan iv-

meyi daha da geliştirmeyi hedeflemişti. Bu sayede gelişmiş ticaret ve yatırım bağlantılarının yanı sıra IAI süreci[372] ve DEA[373] aracılığıyla mevcut girişimlerinden ve ortaklarından kaynaklanan karşılıklı fayda sağlayan bölgesel entegrasyon fırsatları da gelişecekti. ASEAN, bir Sosyo-Kültürel Topluluğu oluşturmaya

[372] ASEAN Entegrasyonu Girişimi (IAI), ASEAN üyesi ülkeler arasındaki kalkınma farklarını daraltmak ve bölge içinde dengeli büyümeyi ve entegrasyonu teşvik etmek için tasarlanmış bir programdır. 2000 yılında başlatılan IAI, çeşitli proje ve girişimler aracılığıyla ASEAN üye ülkeleri arasındaki ekonomik, sosyal ve kurumsal işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. IAI, daha az gelişmiş üye devletlerin daha gelişmiş emsallerine yetişmelerini desteklemek için kuruldu. Program beş stratejik alana odaklanmaktadır; ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma, kurumsal kalkınma, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve altyapı gelişimi. IAI ayrıca ASEAN içindeki ve ASEAN ile dünyanın geri kalanı arasındaki kalkınma boşluklarını gidermenin önemini vurgulamaktadır. IAI, Endüstri 4.0, Cinsiyet ve Sosyal Katılım, Çevresel Sürdürülebilirlik ve COVID-19 salgınının etkisi gibi yeni zorluklara ve ortaya çıkan konulara odaklanan mevcut Çalışma Planı IV (2021-2025) ile çeşitli çalışma planları aracılığıyla uygulanmıştır. Program, Laos'un ASEAN Daimi Temsilcisi Büyükelçi Bovonethat Douangchak tarafından yönetilmekte ve etkili uygulamayı sağlamak için düzenli incelemeler içermektedir. IAI, ASEAN üye ülkeleri arasında bölgesel entegrasyonun ve işbirliğinin desteklenmesinde etkili olmuştur. Yeni üye devletlerin ASEAN taahhütlerini ve anlaşmalarını uygulamalarına yardımcı oldu ve bölgenin ekonomik büyümesine ve kalkınmasına katkıda bulundu. Program aynı zamanda ASEAN ülkeleri arasında bölgesel kimlik ve dayanışma duygusunu da geliştirerek insan merkezli ve sosyal açıdan sorumlu bir topluluğu teşvik etmektedir. Bkz. ASEAN Secretariat, *Initiative for ASEAN Integration (IAI) Work Plan IV (2021-2025)*, ASEAN Secretariat, 2020.

[373] ASEAN Dijital Ekonomi Anlaşması (DEA) spesifik bir anlaşma değildir. Ancak ASEAN, bölgede e-ticaretin büyümesini ve gelişmesini teşvik etmeyi amaçlayan ASEAN Elektronik Ticaret Anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma 12 Kasım 2018'de imzalandı ve 22 Ocak 2019 tarihinde resmi olarak yürürlüğe girdi. ASEAN Elektronik Ticaret Anlaşması, sınır ötesi e-ticaret işlemlerini kolaylaştırmayı, e-ticaretin kullanımında güveni ve güveni artırmayı ve bölgedeki ekonomik büyümeyi ve sosyal kalkınmayı desteklemek için ASEAN üye ülkeleri arasındaki işbirliğini derinleştirmeyi amaçlamaktadır. Anlaşma, üye ülkeleri e-ticareti destekleyen, kağıtsız ticareti teşvik eden ve siber güvenliği ve tüketici korumasını geliştiren yasal ve düzenleyici bir ortam sağlamaya teşvik etmektedir. Anlaşma aynı zamanda verimli sınır ötesi lojistiğin ve elektronik kimlik doğrulama ile elektronik imzaların yasal geçerliliğinin tanınmasının önemini de vurgulamaktadır. Kırsal alanların çevrimiçi pazarlara erişilebilirliğini geliştirmeyi ve bölgedeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin rekabet gücünü artırmayı da amaçlamaktadır.

ve ortak bir bölgesel kimliği teşvik etmeye devam edeceği de Bali toplantısında uzlaşmaya varılan konulardan birisiydi.[374]

Görüldüğü gibi ASEAN, ekonomilerin küreselleşmesinden, Çin'in yükselişinden ve geleneksel olmayan tehditlerin ortaya çıkmasından kaynaklanan acil sorunları ele almanın önemini fark etmişti. Özellikle Çin'in yükselişi, ASEAN üyelerinin dünya pazarındaki rekabet gücünü zayıflatmaya başlamıştı. Bu nedenle ASEAN'ı yeniden canlandırmak amacıyla, siyasi istikrarı desteklemek ve daha fazla doğrudan yabancı yatırımı teşvik etmek gerekmiştir.

Ayrıca Endonezya, ASEAN içindeki stratejik merkeziyetini geri kazanma fırsatını kullanma ve birliğin uluslararası topluluk içindeki diplomatik saygınlığını artırmasına olanak sağlaması da düşünülmüştü. Ekim 2003'te Endonezya, 1998'de Suharto rejiminin yıkıcı çöküşünün ardından güçlü bir geri dönüş için zemin hazırlanmaktaydı. Bununla birlikte, 9. Zirve bölgesel ve küresel perspektifte dikkate değer sonuçlar vermişti. En önemlilerinden birisi ise, Endonezya 1976 Bali Concord'un gözden geçirilmiş bir versiyonunu ortaya çıkarmıştı. Bölgede kalıcı barış, istikrar ve refahın sağlanması amacıyla iç içe geçmiş ve birbirini güçlendiren siyasi ve güvenlik işbirliği, ekonomik işbirliği ve sosyo-kültürel işbirliği olmak üzere üç sütundan oluşan bir ASEAN Topluluğu kurulması, ASEAN Concord II'de belirtilmiş ve bildirge, topluluk kavramını daha ileri taşımıştır.

Hanoi Hareket Planı

Aralık 1997'de Kuala Lumpur'da düzenlenen 2.ASEAN Gayri Resmi Zirvesi'nde liderler, 2020 yılında ASEAN için geniş bir vizyonu benimsemişti. Liderler, güneydoğu Asya halklarının uyumlu bir şekilde, dışa dönük, barış, istikrar ve refah içinde yaşayan, dinamik bir ortaklık içinde gelişme ile birbirine bağlı top-

[374] ASEAN. (11 Mayıs 2012). *Declaration of ASEAN Concord II (Bali Concord II)*. https://asean.org/?static_post=declaration-of-asean-concord-ii-bali-concord/ adresinden alındı

lumlardan oluşan bir topluluk içinde yaşamasının önemini vurgulamışlardı.[375] Vision 2020'yi[376] uygulamak için ASEAN, Aralık 1997'de Hanoi'deki Altıncı ASEAN Zirvesi'nde bir eylem planı hazırladı. Hanoi Eylem Planı, vizyonun hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik bir dizi planın ilkini teşkil etmiştir. Plan, 1999'dan 2004'e kadar altı yıllık bir zaman çerçevesine sahipti. İlk ara dönem değerlendirmesi Brunei Darüsselam'daki 7.ASEAN Zirvesi'nde gerçekleştirilmişti.

İlk olarak ekonomik ve ticari işbirliğinin arttırılması hedeflenmişti. ASEAN, gözetim ve takas düzenlemeleri gibi alanlarda mali işbirliğini güçlendirmişti. ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi, 2018 yılına kadar bir miktar esneklikle, ilk altı üye için 2010 yılına kadar ve yeni üyeler için 2015 yılına kadar ithalat vergilerini kaldırma yolunda ilerleme kaydetmesi hedeflenmişti. ASEAN Endüstriyel İşbirliği planı küçük ve orta ölçekli işletmelere yardımcı olmak için ortak önlemlerle birlikte süreci hızlandırma adına ciddi adımlar atmıştır. ASEAN, öncelikli sektörlerde üçüncü bir taahhüt paketini onaylamış, bunlar ise hava taşımacılığı, ticari hizmetler, inşaat, mali hizmetler, deniz taşımacılığı, telekomünikasyon ve turizmdi. Ayrıca ASEAN Gıda Güvenliği Rezerv Kurulu, gıda rezervlerini harekete geçirmeye yönelik ulusal planların yeterli olduğunu da değerlendirmiştir. Tu-

375 ASEAN. (20 Temmuz 2012). *Highlights of the Second Informal ASEAN Summit Malaysia, 14 – 16 December 1997*. 2 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=highlights-of-the-second-informal-asean-summit-malaysia-14-16-december-1997 adresinden alındı.

376 1997 yılında kabul edilen ASEAN Vizyonu 2020, ASEAN'ın uzun vadeli isteklerini ve hedeflerini özetleyen dönüm noktası niteliğinde bir deklarasyondur. Vizyon, ASEAN'ın 2020 yılına kadar her üye devletin kendisiyle barışık olduğu ve çatışma nedenlerinin adalete saygı ve hukukun üstünlüğü yoluyla ortadan kaldırıldığı bir 'Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi' olması çağrısında bulundu. Bu durum, ASEAN'ın bölgesel barış ve güvenliği koruma konusundaki kararlılığının altını çizmiştir. Ayrıca Vizyon, uluslararası toplumda önemli bir rol oynayan ve küresel barış ve refaha katkıda bulunan 'dışa dönük' bir ASEAN'ı öngörmektedir. ASEAN Vizyonu 2020, kuruluşun güneydoğu Asya'da uyumlu, müreffeh ve insan merkezli bir topluluk oluşturma çabalarına yol gösterici bir çerçeve görevi gördü. Uzun vadeli hedeflerini gerçekleştirmeye çalışırken ASEAN'ın önceliklerini ve girişimlerini şekillendirmeye de devam etmektedir. Bkz. Nafi Alrasyid & Nanik Trihastuti, "Asean Vision 2020 Consequences of Job Opportunities. Receptors in Indonesia", *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6/1, (2023), s. 442-7.

rizm alanında ise Ocak 2001'de ASEAN Ziyaret Kampanyası başlatıldı. 1998 tarihli ASEAN Yatırım Alanı (AIA) Anlaşması kapsamında yedi üye, 2003 yılına kadar imalatta ASEAN yatırımcıları için geçici dışlama listelerini kaldırmayı kabul etmişti. İmalat, tarım, geçici dışlama listelerinin kaldırılmasıyla AIA'nın tam olarak gerçekleştirilmesi, balıkçılık, ormancılık ve madencilik alanlarında, 2020 yerine ilk altı üye için 2010 yılına ve yeni üyeler için 2015 yılına kadar gerekli adımların atılması planlanmıştı. ASEAN ayrıca rekabet edebilirlik konusunda kapsamlı bir çalışma yapmayı da bu zirvede kabul etmişti. Ayrıca 28 ana karayolu güzergâhı, 46 belirlenmiş liman, 51 belirlenmiş havaalanı ve altı tanımlanmış demiryolu hattı ile bir pan-ASEAN ulaşım ağının taslak planı burada tesis edilmişti. ASEAN Enerji Merkezi, uluslararası destekle, enerji verimliliği ve tasarrufu, yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve kömür sektöründe işbirliği programlarını üstlenmişti. Bir uydu görüntü arşivi kurulması da kararlaştırılmıştı. ASEAN Bilim ve Teknoloji Topluluğu, yenilik, rekabet ve bilgi için bir program çerçevesi ve 2001-2004 için bir eylem planı hazırlanmıştır. Ayrıca buna ek olarak bir ASEAN Bilim Fonu oluşturuldu. HIV/AIDS konularında ilerleme ve bağımlılık yapan yasa dışı maddelere karşı ASEAN ve Suç İşbirliği Operasyonları adlı yeni bir girişimin başlatılması kararlaştırılmış, ayrıca sınır ötesi suçlarla ilgili bir çalışma programı tartışılmaya başlanmıştı. ASEAN İş Güvenliği ve Sağlığı Ağı başlatılmış ve ASEAN kamu hizmeti komisyonları komitesi, ASEAN kurumsal çerçevesine dahil edilmiştir.

Bölgesel hava kirliliği ve duman eylem planını uygulamak için operasyonel planlar hazırlanmış, ASEAN Bölgesel Biyoçeşitliliği Koruma Merkezi faaliyetleriyle ASEAN 2000 Çevre Yılı kampanyası başlatılmıştır. Finansman yetersizliği nedeniyle kurulamayan uydu kanal ve multimedya girişimleri dışında tüm Hanoi Eylem Planı direktiflerinin uygulanması kararlaştırılmıştı. ASEAN'ın zengin kültürel mirasını korumak ve tanıtmak için bir işbirliği çerçevesi sağlamak üzere bir Kültürel Miras Bildirgesi de imzalanmıştı. ASEAN zirve toplantıları, minimum protokol, tören ve dokümantasyon ile liderlerin resmi olmayan bir çalışma toplantısı olarak tek bir formatta birleştirilmişti. ASEAN bakanlık toplantıları yeniden düzenlenmiş, Bakanlık Sonrası

Konferansı'nın formatı yeniden gözden geçirilmiş, bu şekilde ASEAN Sekreterliği de yeniden düzenlenmiştir.[377]

Ağustos 1967'de kuruluşundan bu yana ASEAN, güneydoğu Asya halkları için barış, özgürlük ve refah bölgesi tesis etmeyi tasarlamıştı. Otuz yıl sonra, 1997'deki ASEAN Vision 2020 bildirisi, bölgesel işbirliğinin farklı alanları -politik, ekonomik ve sosyal- arasındaki bağlantıları vurgulamıştı. Ardından 2003 yılında 9. ASEAN Zirvesi, ASEAN Siyasi Güvenlik Topluluğu, ASEAN Ekonomik Topluluğu ve ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu için bireysel planlar aracılığıyla bölgesel entegrasyon için mevcut rotayı belirlemişti. Bunlarla birlikte entegre bir bölgenin insanları için barış ve refah oluşturulmaya da çalışılmıştı. 2007'deki 12. ASEAN Zirvesi, Vizyon 2020 hedeflerine ulaşma tarihini 2015'e çekti. Zira bir siyasi ve güvenlik topluluğu için gayret etmek, ASEAN'ın varoluş nedeniydi.

APSC,[378] ASEAN Bölgesel Forumu, ASEAN+3 ve 2005'ten itibaren Doğu Asya Zirvesi ve Güneydoğu Asya'daki Dostluk ve İşbirliği Antlaşması ve ASEAN Şartı gibi araçlar yoluyla devletlerarası ilişkiler için kurallara dayalı bir temel oluşturmak hedef-

[377] ASEAN. (1997). *Hanoi Plan of Action*. 5 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=hanoi-plan-of-action adresinden alındı.

[378] ASEAN Siyasi Güvenlik Topluluğu (APSC), ASEAN Topluluğu'nun önemli bir bileşenidir ve bölgesel barış, istikrar ve güvenliğin önemini vurgular. APSC, üye devletlerin birbirleriyle ve dünya çapında adil, demokratik ve uyumlu bir ortamda barış içinde yaşadığı bir bölge oluşturmayı amaçlamaktadır. APSC birkaç temel alana odaklanmaktadır: APSC, çatışmaları diplomatik yollarla önlemeyi ve yönetmeyi, anlaşmazlıkların şiddete başvurmadan barışçıl bir şekilde çözülmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Buna ek olarak APSC, ASEAN Bölgesel Forumu dahil olmak üzere ASEAN'ın kurumsal mekanizmalarını güçlendirmek ve terörle mücadele, geleneksel olmayan güvenlik tehditleri ve siber güvenlik alanlarında işbirliğini teşvik etmek yoluyla bölgesel güvenliği artırmayı amaçlamaktadır. APSC, insan hakları ve demokrasinin önemini vurgulayarak üye devletleri kendi ülkelerinde bu değerleri teşvik etmeye ve korumaya teşvik eder. APSC, ASEAN'ın uluslararası ilişkilerdeki rolünü güçlendirmeyi, diğer bölgesel ve küresel kuruluşlarla etkileşim kapasitesini geliştirmeyi ve hızla değişen küresel ortamda çıkarlarını desteklemeyi amaçlamaktadır. APSC, üye devletlerin potansiyel çatışmaları ele almaları ve işbirliğini teşvik etmeleri için bir çerçeve sağladığından, bölgesel barış ve istikrarın korunması için hayati öneme sahiptir. APSC, barış, istikrar ve güvenlik kültürünü teşvik ederek ASEAN bölgesinin genel kalkınmasına ve refahına katkıda da bulunmaktadır. Bkz. Rosabel B Guerrero, "Regional integration: the ASEAN vision in 2020", *IFC Bulletin*, No: 32, s. 52-8.

lenmişti. Ancak 2012 yılında Güney Çin Denizi'ndeki taraf devletlerin faaliyetlerine ilişkin ortak bir konuma ulaşılamaması bir bölünme gerçeğini vurgulamıştı. Üye devletlerin ulusal çıkarları ile daha geniş bölgesel çıkarlar arasındaki kesişme, gerginlikleri artırmıştı. Ancak 2014 yılında, barışçıl ve müreffeh bir topluluğa doğru birlik içinde ilerlemek teması altında ASEAN üye devletleri, Güney Çin Denizi hakkında daha güçlü ve birlik çatısı altında bir tutum takınmışlardı. Bununla birlikte Çin ile Güney Çin Denizi'nde Tarafların Davranış Kuralları'nı gerçekleştirmeye yönelik bölgesel taahhütler ile bazı ASEAN üyelerinin Çin ile sahip olduğu önemli ikili ilişkiler arasında bir denge kuran çok katmanlı diplomasi ile ASEAN uğraşmak zorunda kalmıştır.[379]

ASEAN Bölgesel Forumu

ASEAN Bölgesel Forumu, barış ve güvenlik konularında resmi istişareler yapmak amacıyla Temmuz 1994'te meydana getirilmiş, aynı zamanda bölgesel anlamda bir Asya-Pasifik çok taraflı forumu olarak belirlenmişti. Kendi türündeki uluslararası organizasyonlar arasında benzersiz olan bu forum, en az seviyede kurumsallaşma, oy birliği ile karar verme ve 'birinci sınıf' (resmi) ve 'ikinci sınıf' (resmi olmayan) diplomasinin kullanıldığı bir yapıdır.[380] Birinci basamak diplomatik toplantılar, güvenlik önlemlerini tartışmak için önde gelen yetkililerin katılımıyla gerçekleştirilen görüşmelerden, ikinci basamak toplantılar ise bilim adamları ve akademisyenlerden, devlet adamları, özel düşünce kuruluşları temsilcileri ve diğer kişi ve kuruluşlardan oluşan heyetler arasında cereyan etmektedir. Bu forumda ortak menfaatler ile ilgili siyasi ve güvenlik konularında yapıcı diyalog ve istişare mekanizması teşvik edilmektedir. Bununla birlikte, ARF'nin hedefleri arasında Asya-Pasifik bölgesinde güven artırıcı ve önleyici diplomasiye yönelik çabalara önemli katkılarda bulunmak da yer almaktadır. Ayrıca, katılımcı devletler

[379] M. Thuzar, (2014). *ASEAN Integration: Translating A Vision into Reality*. 6 Aralık 2020 tarihinde Kyoto Review of Southeast Asia: https://kyotoreview.org/yav/asean-integration-translating-a-vision-into-reality/ adresinden alındı.
[380] ARF. (1994). *ASEAN Regional Forum*. 16 Ocak 2020 tarihinde http://aseanregionalforum.asean.org/about-arf/ adresinden alındı.

arasında çok taraflı güvenlik meselelerini çok taraflı bir platformda tartışma, işbirliği faaliyetleriyle kademeli olarak inşa edilen karşılıklı güven, siyasi ve güvenlik konularında diyalog ve fikir istişaresi gibi alışkanlıkların geliştirilmesi, teşvik edilen şeffaflık, ulusal güvenlik, savunma ve askeri yetkililer arasında ağ oluşturma gibi konular da ARF'nin gündemini teşkil eden konular arasında yer almaktadır.[381]

1994 yılında kurulan ASEAN Bölgesel Forumu, Hint-Pasifik bölgesinde bir güvenlik diyaloğu oluşturulması amacında önemli bir platform olarak görev yapmaktadır ve üyelerin mevcut güvenlik sorunlarını rahatlıkla tartışabilecekleri ve bölgede barışı ve güvenliği arttırmak için ortak önlemler geliştirebilecekleri bir platform hizmeti görmektedir. ARF, fikir birliğine dayalı karar verme ve açık diyalog ile nitelendirilmekte ve 27 ülkeden teşkil edilmektedir. 10 ASEAN üye ülkesi,[382] on ASEAN diyalog ortağı,[383] Bangladeş, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Moğolistan, Pakistan, Sri Lanka ve Doğu Timor ile birlikte Papua Yeni Gine, ASEAN gözlemcisi olarak ARF bünyesindeki oturumlara iştirak etmektedir.[384]

Uzmanlararası Destek Grubu[385] toplantısı, ARF'nin işleyişi açısından kilit öneme sahip yıllık toplantıyı teşkil etmektedir.

---

381 E. Goh, 'ASEAN-Led Multilateralism and Regional Order: The Great Power Bargain Deficit', Ed. G. Rozman & J. C. Liow. *International Relations and Asia's Southern Tier*, (Singapore, Palgrave Macmillan, 2018), s. 49.

382 Brunei, Kamboçya, Endonezya, Laos, Malezya, Myanmar, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam.

383 Avustralya, Kanada, Çin, Avrupa Birliği, Hindistan, Japonya, Yeni Zelanda, Kore Cumhuriyeti, Rusya ve ABD.

384 ARF, 1994.

385 ARF Inter-Sessional Support Group. ASEAN Bölgesel Forumu (ARF) Oturumlar Arası Destek Grubu (ISG) toplantısı, ARF sürecinin çok önemli bir bileşenidir ve güneydoğu Asya'da bölgesel barış ve güvenliğin desteklenmesinde hayati bir rol oynamaktadır. ARF ISG toplantısının temel önemi şu şekilde özetlenebilir. ISG toplantısı, ARF üye ülkelerine bölgesel öneme sahip siyasi ve güvenlik konularında yapıcı diyalog ve işbirliği yapmaları için bir platform sağlar. Bu durum, katılımcılar arasında güven ve itimat oluşmasına yardımcı olur. Ayrıca ISG toplantısı, bölgedeki çatışma riskini azaltmak için güven artırıcı önlemlerin (CBM'ler) geliştirilmesine ve uygulanmasına odaklanmaktadır ve kilit rol oynar. Buna önleyici diplomasi, deniz güvenliği ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) kullanımına ilişkin tartışmalar da dahildir. ISG toplantıları, tutarlılığı sağlamak ve çabaların tekrarlanmasını önlemek için ASEAN Savunma Bakanları Toplantısı (ADMM)-Plus gibi ASEAN liderliğindeki çeşitli mekaniz-

Amacı, beş UDG'nin[386] tamamlanmasından sonra Mayıs ayında ve ARF Kıdemli Memurlar Toplantısı'ndan[387] önce ISG'nin temel işlevi, yeni görev planlarını, faaliyet önerilerini, CBM'leri[388] ve önleyici diplomasi girişimlerini değerlendirmek ve bu konular hakkında projeler geliştirmektir. ISG ayrıca ARF toplantıları eş başkanlarına ve bir önceki yıl boyunca tamamlanan faaliyetlere ve bu faaliyetlerin ana temalarını ve sonuçlarını raporlama fırsatı da sağlamaktadır. ARF Bakanlar Toplantısı öncesinde kilit

malar arasında sektörler arası ve sütunlar arası koordinasyonu da teşvik etmektedir. ARF-ISG toplantısı, diyaloğu kolaylaştırarak, güven oluşturmayı ilerleterek, kurumsal mekanizmaları güçlendirerek ve ortaya çıkan tehditleri ele alarak, güneydoğu Asya'da bölgesel barışı, istikrarı ve güvenliği teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır.

386 ARF Inter-Sessional Meeting.

387 ARF Senior Officials' Meeting.

388 Confidence Building Measures. ASEAN, bölgesel barışı, istikrarı ve işbirliğini teşvik etmek için çeşitli temel Güven Artırıcı Önlemleri (CBM) uygulamaya koymuştur. İlki Hava Askeri Karşılaşmalarına İlişkin Kılavuz'dur (GAME- Guidelines for Air Military Encounters). Bu yönergeler, askeri tatbikatların önceden bildirilmesi ve iletişim kanallarının kurulması gibi önlemler yoluyla ASEAN orduları arasındaki hava olaylarını ve yanlış karşılaşmaları önlemeyi amaçlamaktadır. İkincisi ise Denizde Planlanmamış Karşılaşmalar Kodu'dur. (CUES- Code for Unplanned Encounters at Sea). CUES, askeri gemiler ve uçakların denizde beklenmedik bir şekilde karşılaştıklarında takip edecekleri güvenlik prosedürlerini belirleyen çok taraflı bir anlaşmadır. Denizcilik alanındaki olayların ve yanlış olumsuzlukların önlenmesine yardımcı olur. Üçüncüsü ise ASEAN Savunma Etkileşim Programı'dır. Bu program, ASEAN savunma kuruluşları arasında güven ve anlayış oluşturmak amacıyla diyalogları, alışverişleri ve ortak faaliyetleri kolaylaştırır. Dördüncü olarak Hint-Pasifik'e ASEAN Görünümü gelir. Kendi başına bir CBM olmasa da, ASEAN liderliğindeki bu çerçeve, uluslararası hukuka saygı, anlaşmazlıkların barışçıl çözümü ve bölgesel istikrara katkıda bulunan denizcilik işbirliği gibi ilkeleri vurgulamaktadır. Son olarak ise Güney Çin Denizi'ndeki Tarafların Davranışlarına İlişkin Bildirge vardır (DOC- Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea). 2002'de imzalanan DOC, davacı devletlerin kendilerine hakim olmalarını ve anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmelerini taahhüt etmektedir. Bu CBM'ler mükemmel olmasa da bölgede gerilimlerin yönetilmesine ve güven inşa edilmesine yardımcı olmaktadır. Bunları daha sağlam, bağlayıcı ve tüm paydaşlar için kapsayıcı hale getirme konusunda sorunlar devam etmektedir. Ancak ASEAN'ın fikir birliği oluşturma ve tüm tarafların taleplerini karşılama yaklaşımı, bölgenin karmaşık jeopolitiğine rağmen CBM'lerde ilerlemeye olanak sağlamaktadır.

hazırlık toplantısı olan SOM, ARF'de merkezi bir rol oynamaktadır.[389] SOM'un temel işlevleri ise, bir sonraki yıl için önerilen ARF faaliyetlerini ve toplantılarını onaylamak, önerilen ARF bakanlık ifadelerini göz önünde bulundurmak, ARF kurumsal konularını tartışmak ve üst düzey yetkililer düzeyinde bölgesel güvenlik konularında görüş alışverişinde bulunmaktır. ASEAN başkanı aynı zamanda ARF başkanıdır. ASEAN başkanlığı görevi, ASEAN üyesi olan 10 ülke arasında yıllık olarak değişmektedir. Başlıca resmi ARF sonuç belgesi ise ARF Bakanlar Toplantısı'nın sonlandırılmasıyla birlikte yayınlanan ARF Başkanının Beyanı'dır.[390]

ARF'nin hedefleri, 1994 yılında ilk ARF Başkanının Beyanı'nda; Ortak ilgi ve endişelerle ilgili siyasi ve güvenlik konularında yapıcı diyalog ve istişareyi teşvik etmek ve Asya-Pasifik bölgesinde güven artırıcı ve önleyici diplomasiye yönelik çabalara önemli katkılarda bulunmak olarak belirtilmişti. 1994 yılında yapılan 27. ASEAN Bakanlar Toplantısı'nda ARF'nin, bölgedeki siyasi ve güvenlik işbirliğine ilişkin açık diyalogu teşvik etmek için etkili bir danışma niteliğinde bir Asya-Pasifik Forumu haline gelebileceği belirtilmişti. Bu bağlamda ASEAN, Asya

[389] ASEAN Kıdemli Yetkililer Toplantısı (SOM), her ASEAN Zirvesi öncesinde gerçekleştirilen önemli bir hazırlık toplantısıdır. SOM, ASEAN üye devletlerinden üst düzey yetkililerin yaklaşan ASEAN Zirvesi için gündem maddelerini tartışması ve sonuçlandırması için bir platform sağlar. Bu durum, liderlerin tartışmalarının odaklanmış ve üretken olmasını sağlar. SOM, ASEAN üye ülkeleri arasında Zirvede kabul edilecek önemli konular ve belgeler hakkında fikir birliği oluşturulmasını kolaylaştırır. Bu fikir birliğine dayalı yaklaşım, ASEAN'ın karar alma mekanizmasının ayırt edici özelliğidir. SOM, önceki ASEAN Zirvelerinde alınan kararların uygulanmasını gözden geçirir ve ileriye yönelik rehberlik sağlar. Bu ise ASEAN'ın çalışmalarında sürekliliği ve hesap verebilirliği sağlar. Ayrıca SOM, Zirvede ASEAN liderleri tarafından onaylanacak sonuç belgelerinin, beyanların ve anlaşmaların hazırlanmasını denetler. Buna metnin müzakere edilmesi ve metnin ASEAN'ın kolektif çıkarlarını yansıtmasının sağlanması da dahildir. ASEAN SOM, organizasyonun en yüksek karar alma organı olan ASEAN Zirvesi'nin sorunsuz işleyişi ve verimli sonuçlarının sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. SOM'un çalışmaları, gelişen bölgesel mimaride ASEAN'ın ilgisinin ve merkezi konumunun korunmasına yardımcı olmaktadır. Bkz. A. Chandra, *Civil society in search of an alternative regionalism in ASEAN*, (Coherent Digital, 2009).

[390] T. W. Japan, (25 Temmuz 1994). *Chairman's Statement, The First Meeting of the ASEAN Regional Forum (ARF)*. 16 Ocak 2020 tarihinde http://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/arf/19940725.O1E.html adresinden alındı.

Pasifik'te daha öngörülebilir ve yapıcı bir ilişki modeli ortaya çıkarmak için ARF ortaklarıyla birlikte senkronize olarak çalışmasının gerekliliği üzerinde durulmuştu. Üyeler arasındaki farklılıklara ve çeşitliliğe rağmen, forumun bölgedeki güvenlik ve işbirliğine katkı sağlayacağı da belirtilmişti.[391]

ARF'nin iki taraflı ve çok taraflı diyalog ve istişareler için bir platform olarak kullanılması ve görüş birliği, müdahale etmeme, artan ilerleme ve herkes için rahat bir şekilde hareket etme gibi fikirler içeren diyalog ve işbirliğini geliştirmek için etkili ilkeler oluşturulmasına değinilerek, ARF katılımcıları arasındaki çok taraflı güvenlik konularını, çok taraflı bir ortamda tartışma konusundaki isteklilik, karşılıklı güven, kademeli olarak işbirliği faaliyetleri, siyasi ve güvenlik konularında diyalog alışkanlıklarının geliştirilmesine katkı sağlaması hedeflenmiştir. Ayrıca ARF tarafından teşvik edilen şeffaflık, savunma politikaları ve savunma anlaşmalarına dair belgelerinin yayınlanmasıyla ilgili bilgi alışverişi ve ARF katılımcılarının ulusal güvenlik, savunma ve askeri yetkilileri arasında ağ geliştirilmesi de hedeflenmişti.

ASEAN Bölgesel Forumu, Temmuz 1996'da katılım için aşağıda belirtilmiş olan kriterleri kabul etmiştir.

1. Hepsi egemen devletler olacak olan tüm yeni katılımcılar, ARF'nin ana hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmak için üye olmalı ve işbirliği içinde çalışmalıdır. Kabul edilmeden önce, tüm yeni katılımcılar ARF tarafından önceden verilen kararlara ve ifadelere uymayı ve bunlara tamamen saygı göstermeyi kabul etmelidir. Tüm ASEAN üyeleri doğal olarak ARF'in katılımcılarıdır.

2. Yeni bir katılımcı, yalnızca temel ARF faaliyetlerinin barış ve güvenlik üzerinde bir faydası olacağı düşünülürse üye olarak kabul edilebilir.

3. ARF'nin etkinliğini sağlamak amacıyla katılımcı sayısının yönetilebilir bir düzeyde tutulması için çaba gösterilmelidir.[392]

ASEAN Bölgesel Forumu'nun hayatta kalması, birçok politika yapıcı ve uzmanın başlangıçta uygulanabilirliği ve faydası

[391] a.g.e.
[392] ARF, 1994.

konusunda şüpheci oldukları düşünülürse başlı başına bir başarıdır. Bölgesel büyük güç dengesizliği, çelişkili ulusal çıkarlar ve bölgedeki bazı ülkelerin çok taraflılığa aşina olmamaları, güneydoğu Asya bölgesinde genelde ortak güvenlik sorunları üzerinde hemfikir olmak ve harekete geçmek için engel olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte, ARF'nin 26 yıllık bir geçmişe sahip olması önemli olsa da, hayatta kalmak başarılı olmak anlamına gelmemektedir.[393]

ARF üyeleri sadece bölgesel bir etkiye sahip değil, aynı zamanda bölgesel güvenliği dönüştürme potansiyeline de sahiptir. Zira ARF, toplamda Dünya GSYİH'nın dörtte üçünden fazlası ve ciddi bir askeri harcaması bulunan ülkelerden müteşekkildir. Bölgesel güvenlik konusunda katılımcılar, ARF'nin gelişimi üzerinde üç aşama belirlemişlerdir. Bunlar; güven oluşturma, önleyici diplomasi ve ihtilafların barışçıl bir diplomasi ile çözümüdür.

ARF'nin amaçlarından birisi de Kuzey Kore, Çin ve Rusya'yı sorumlu komşular ve büyük güçler olarak platform içerisinde sosyalleştirmekti. Üç ülke, statükoya zorla meydan okuma kabiliyetine sahip olmasa da, ABD merkezli bölgesel bir düzenin meşruiyetini asla içselleştirmemişlerdir. Aksine, Çin güç kazandıkça, bölgesel vizyonunu kabul ettirmekle beraber diğer bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye de başlamıştı. İlk ARF başkanının açıklamasında açık hedef, bölgedeki daha tatmin edilebilir bir yapıcı ilişki modeli geliştirmek olarak tanımlanmıştı.[394] ARF ile önemli bir adım, belirlenmiş temsilcilerin diyalogları sayesinde gerginliği hafifletme konusunda aktif bir şekilde aracılık etmelerini sağlayacak olan önleyici diplomasi mekanizmaları geliştirmek olmuştur. Ancak bu hedefe yönelik girişimler, katılımcılar arasında çekişmeli bir şekilde cereyan etmiştir.[395] Nihayetinde önleyici diplomasinin yalnızca zayıf prensiplerini içeren ve daha önce var olan veya daha önce önerilen güven artırıcı önlemleri belirleyen bir çalışma planı geliştirmek

[393] Amitav Acharya, 'ASEAN in 2030', East Asia Forum, (2011).
[394] US Department, (25 Temmuz 1994). *Chairman's Statement: The First ASEAN Regional Forum Ministerial Meeting*. 3 Ocak 2020 tarihinde https://2001-2009.state.gov/t/ac/csbm/rd/4377.htm adresinden alındı.
[395] T. Yuzawa, 'The Evolution of Preventive Diplomacy in the ASEAN Regional Forum: Problems and Prospects', *Asian Survey*, 46/5, (2006), s. 785–804.

ARF için son derece uzun bir şekilde, tam olarak on yedi yıl sürmüştür.[396]

ARF'nin mevcut jeopolitik gerçekleri karşılamaya hazır olmama/olamama durumu, esasında çokta şaşırtıcı görülmemelidir. Zira Çin, Rusya'nın desteği ile ABD'yi bölge içi gelişmelere müdahale eden bir bölge dışı devlet olarak değerlendirmektedir. Çin, kendisinin Asya sularında dolaşım özgürlüğü olduğunu iddia etmekte,[397] buna karşın Japonya ve Avustralya, ABD'yi desteklemektedir. ARF'in ise bu güç mücadelesinde, bölgede ABD ile Çin arasında yumuşak rekabet ve nüanslı gündem belirleme konusunda son derece elverişli bir vitrin görevi gördüğü değer-

[396] R. Emmers & S. T. See, 'The ASEAN Regional Forum and Preventive Diplomacy: Built to Fail?', *Asian Security*, 7/1, (2011), s. 44–60.

[397] Çin'in deniz gücü, Doğu Asya'daki bölgesel istikrar üzerinde önemli etkilere sahiptir. Çin'in donanma kapasitesindeki artış, bölgesel güç dengesini dönüştürmekte, bölgesel statükoya potansiyel bir tehdit oluşturmakta ve bölgesel askeri dengeyi değiştirmektedir. Çin'in donanma modernizasyon programı, bölgesel güvenliği önemli ölçüde etkileyebilecek şekilde, gücünü kendi sularından uzağa yansıtma kabiliyetini arttırmak üzere tasarlanmıştır. Bu gelişme, Çin'in hareketlerinin ve deniz alanındaki geniş iddialarının komşu ülkeler arasında tepkiye yol açtığı güneydoğu Asya için özellikle endişe vericidir. Çin'in bir deniz gücü olarak yükselişi, okyanus kaynaklarına olan talebini ve deniz yoluyla ticaretini ve dış ekonomik yatırımlarını güvence altına alma ihtiyacını artıran hızlı ekonomik büyümesinden kaynaklanmaktadır. Bu büyüme aynı zamanda Çin'in yakın sulardaki donanma ve sahil güvenlik varlığı da dahil olmak üzere ordusunu modernize etmek için büyük yatırımlar yapmasını sağlamıştır. Çin'in bu alanlara yatırım yapabilmesi, Çin'in Doğu Çin ve Güney Çin Denizlerindeki donanma ve sahil güvenlik varlığında önemli bir artışa yol açmıştır. Çin'in deniz gücünün bölgesel istikrar üzerindeki etkisi çok yönlüdür. Taahhütlerin sinyalini verebilir, varlığını gösterebilir, rakiplerinin gözünü korkutabilir, ticari gemileri engelleyebilir veya koruyabilir, ulusal deniz kaynaklarını güvence altına alabilir ve kıyı devletlerine güç uygulayabilir. Çin'in artan donanma kabiliyetleri bölgesel askeri dengenin yeniden şekillenmesine yol açabilir, potansiyel olarak bölgesel statükoya meydan okuyabilir ve bölgesel güç dengesini değiştirebilir. Bölgesel aktörler ise bu gelişmelere, deniz çıkarlarını güvence altına almak ve korumak için deniz yeteneklerini modernize ederek ve genişleterek yanıt vermektedir. Özellikle ABD, ikili yumuşama ve kapsayıcı bir denizcilik düzeninin geliştirilmesi yoluyla bölgedeki hakimiyetinden uzaklaşmayı yönetmeye çalışmaktadır. ABD, Güney Çin Denizi ve Doğu Çin Denizi'ndeki ihtilafların daha az askerileştirilmesini ve denizdeki askeri faaliyetlere ilişkin ikili ve bölgesel anlaşmaların teşvik edilmesini savunmaktadır. Bkz. E. S. Chan, "China's Discourse of Maritime Power: A Thematic Analysis", *Journal of Contemporary China*, (2024), 1–19.

lendirmesi yapılabilir. ARF katılımcıları, daha fazla ortak güvenlik duygusu geliştirme ve daha etkili bir bölgesel güvenlik çerçevesi oluşturma ihtiyacını kabul etmişlerdir.[398]

2014'teki 21. ARF toplantısında katılımcılar, işbirliğinin dört ayağı üzerinde, İnsani Yardım ve Afet Yardımı (HADR),[399] terörle mücadele ve ulus ötesi suç ile yayılmasının önlenmesi, silahsızlanma ve deniz güvenliği konularında anlaşma sağlamışlardı. Bu tür faaliyetlerin geleneksel olmayan uluslararası güvenlik meselelerini ele almadaki önemi göz ardı edilemez. Zira Asya, doğal felaketlerden en çok etkilenen kıtadır ve Birleşmiş Milletler, bölgesel ülkelerin 2030'a kadar her yıl 160 milyar dolar kaybedebileceğini öngörmektedir.[400] Ulus ötesi suçun da buna paralel olarak artması beklenmektedir. ARF, bu faktörlerin bir araya gelmesi nedeniyle ASEAN'ın güvenlik yollarında stratejik hale dönüşüvermiştir. Jeostratejik değişiklikler, artan diyalog ihtiyacı, ASEAN'in gayrı resmi ve tehditkâr olmayan diyalog süreci ve coğrafi merkezi de bu durumun oluşmasında etki eden faktörler arasında gösterilebilir.[401] ASEAN, artan merkezi yönü

[398] ASEAN ARF'nin etkisine ve bölgesel kabulüne en iyi örnek Trump ve Kuzey Kore lideri Kim Jong Un ilk kez Mart 2018'de bir araya gelmesi gösterilebilir. Toplantı, Güney Koreli bir heyetin Pyongyang'a yaptığı ziyaretin ardından düzenlendi. Burada Kim Jong Un, Trump'a belirli bir yer ve zamanda buluşma daveti yaptı. Davet, aynı hafta başında Pyongyang'da Kim Jong Un ile görüşen Güney Kore'nin ulusal güvenlik danışmanı Chung Eui-yong tarafından iletildi. Trump daveti kabul etti ve toplantının Mayıs 2018'de yapılması planlandı. ASEAN Bölgesel Forumu'nun Trump ile Kim Jong Un arasındaki toplantının meydana gelmesini doğrudan olmasa da dolaylı bir şekilde etkilemiştir. ARF, bölgesel ve küresel sorunları tartışmak üzere Asya-Pasifik bölgesindeki ülkeleri bir araya getiren bölgesel bir forumdur. ARF, Kuzey Kore ile ilgili çeşitli diplomatik çabalara dahil olmuş, Trump-Kim görüşmesini perde arkasından organize etmiştir.

[399] Humanitarian Assistance and Disaster Relief.

[400] D. Guha-Sapir, P. Hoyois, P. Wallemacq & R. Below, 'Annual Disaster Statistical Review 2016 The Numbers and Trends', (Brussels, Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, Institute of Health and Society, 2017).

[401] Ancak batılı ülkeler ve özellikle ABD, ARF'yi görmezden gelen açıklamalar yapmaktadır. Singapur gezisi sırasında ABD Başkan Yardımcısı Kamala Harris, Çin'i Güney Çin Denizi'ndeki eylemlerinden dolayı tehdit eden bir konuşma yaptı. Harris, Çin'in bölgedeki iddialarının baskı ve sindirmeye dayandığını, bu eylemlerin kurallara dayalı düzeni baltaladığını ve ulusların egemenliğini tehdit ettiğini vurguladı. Hint-Pasifik bölgesinin ABD'nin güvenliği ve refahı açısından öneminin altını çizerek, ABD'nin bu tehditler karşısında müttefiklerinin yanında durma kararlılığını yeniden teyit etti. Harris'in konuşması, Hazi-

ile ilgili eleştirilere uğramasına rağmen, forumun sürücü koltuğundaki konumu sağlamdır.[402]

Seng Tan, ASEAN'ın bölgedeki büyük güç katılımlarının ortasında stratejik bir alan oluşturduğunu savunmaktadır.[403] ASEAN bu konuda sınırlı seçeneklerle karşı karşıya da kalmıştır. Çünkü merkezdeki rolünden vazgeçmesi durumunda veya bu rolün etkisinin azalması karşısında, küçük devletlerin bölgesel çevreyi etkileme fırsatı da körelmiş ve zamanla ortadan kalkmış olacaktı. Bu durum küçük üyelerin ASEAN'a olan desteğine ise orta ve uzun vadede mutlaka zarar verecekti.[404]

ARF, kendine özgü bir organizasyon olarak kabul edilmektedir ve bu konuda izleyecek kesin bir emsal bulunmamaktadır. Ayrıca tüm katılımcılar için rahat bir tempoda ilerlemektedir. Bütünlüğü sağlamak için ARF, yavaş gitmek isteyenler için çok hızlı, hızlı gitmek isteyenler için ise çok yavaş olmamaktadır ve uzun vadede neler yapılabileceğine göz atarken, mümkün olanı sürdürme gayreti de taşımaktadır. ARF'nin daha da gelişmesi için, önleyici diplomasinin kavramı, tanımı ve ilkeleri konusunda ortak bir anlayış ve fikir birliğine varmak gelecek için son derece stratejik görülmektedir.[405]

---

ran'daki ABD Deniz Harp Okulu mezuniyetinde yaptığı açıklamaların yankılanması ve genişletilmesiyle Çin'e yönelik önemli bir kınama olarak görüldü. Konuşma, Biden yönetiminin Çin'in küresel nüfuzuna karşı koyma ve Hint-Pasifik bölgesindeki ABD ittifaklarını güçlendirme yönündeki daha geniş çabalarının bir parçasıydı. Çin, Harris'in yorumlarına ABD'yi keyfi hareket etmekle ve kendi bencil ve hegemonik davranışını meşrulaştırmaya çalışmakla suçlayarak yanıt verdi. Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Wang Wenbin, ABD'nin güvenilirliğini kaybettiğini ve artık kendi zorbalığını ve hegemonik eylemlerini meşrulaştırmak için kurallara dayalı düzeni kullanmaya çalıştığını söyleyerek ABD'nin Afganistan'dan çekilmesini hatırlattı. BBC, "US VP Kamala Harris criticises Beijing intimidation in South China Sea", 24 Ağustos 2021.

402 J. Haacke & N. M. Morada, 'The ASEAN Regional Forum and Cooperative', Ed. J. Haacke & N. M. Morada. *Cooperative Security in the Asia-Pacific: The ASEAN Regional Forum*, (Oxon, Routledge, 2010), s. 1-12.

403 S. Seng Tan, 'Rethinking 'ASEAN Centrality' in the Regional Governance of East Asia', *The Singapore Economic Review*, (2016), s. 1-20.

404 ASEAN da bu konuda bölünmeye gitmektedir. Üye devletler, Çin ve ABD arasında bir seçim yapmak zorunda kalacağı bir geleceğe doğru sürüklenmektedir.

405 Süleyman Temiz, 'Asya-Pasifik'te Uluslararası ve Bölgesel Güvenliğe Yönelik Politika Geliştirme Mekanizması: ASEAN Bölgesel Forumu', Ed. H. Acar. *Küresel Terör ve Güvenlik Politikaları,* (Ankara, Nobel Akademik, 2020), s. 373-397.

ASEAN Plus 3

Süreç 1997'de başladığından beri ASEAN+3 (Çin, Japonya ve Kore) platformu, pek çok işbirliği alanında genişlemiş ve derinleşmiştir. Siyasi ve güvenlik, uluslararası suç, ekonomi, finans ve para, tarım ve ormancılık, enerji, maden, turizm, sağlık, hizmet, kültür ve sanat, çevre, bilim ve teknoloji, sosyal refah, kırsal kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması, afet yönetimi, gençlik, kadınlar, bilgi ve iletişimi vs. kapsayan yirmiden fazla alanda işbirliği halihazırda devam etmektedir. 2010 yılı itibariyle APT işbirliğini koordine eden 57 organ (1 zirve, 14 bakanlık, 19 kıdemli yetkili, 2 genel müdür, 18 teknik düzey toplantısı ve 2 diğer toplantı) bulunmaktadır.[406]

APT işbirliği süreci, 1997 yılının Aralık ayında, Malezya'daki 2.ASEAN Gayri Resmi Zirvesi'nin oturum aralarında ASEAN, Çin, Japonya ve Kore Cumhuriyeti liderleri arasında yine bir gayri resmi zirvenin toplanmasıyla başlamıştı. APT Zirvesi, 1999'da liderlerin Manila'daki Üçüncü APT Zirvesi'nde Doğu Asya İşbirliği Üzerine Ortak Bildiri yayınlamasıyla kurumsallaşmıştı. Bu Ortak Bildiri ilk kez APT ülkeleri işbirliğinin ana hedeflerini, ilkelerini ve diğer yönlerini belirleyen esas belge statüsünü de kazanmıştır.[407]

Bu bildiride, APT liderleri Doğu Asya işbirliğini çeşitli düzeylerde ve alanlarda, özellikle ekonomik ve sosyal, politik ve diğer alanlarda güçlendirmeye ve derinleştirmeye karar vermişlerdi. Sekiz yıl sonra, 2007'de Singapur'da düzenlenen 11. APT Zirvesi'nde, Doğu Asya İşbirliği Üzerine İkinci Ortak Bildiri, "ASEAN+3 İşbirliğinin Temelleri Üzerine İnşa Etmek" olarak kabul edilmişti. Açıklamada, ASEAN'ın itici güç olduğu bir Doğu Asya topluluğu inşa etme hedefine doğru ASEAN+3 sürecinin ana araç olarak kalacağı yinelenmişti. On yıl için APT işbirliğini kapsamlı ve karşılıklı olarak yararlı bir şekilde geliştirmek için ana plan olarak hizmet etmek üzere formüle edilen APT İşbirliği

406 Embassy of the People's Republic of China in Malaysia. (22 Kasım 2010). *ASEAN Plus Three Cooperation*. 5 Aralık 2020 tarihinde: http://my.china-embassy.org/eng/zt/eastasia/jzjk/t771053.htm adresinden alındı.

407 ASEAN. (28 Kasım 1999). *The Third Informal ASEAN Summit 27-28 November 1999, Manila*. 6 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=the-third-informal-asean-summit-27-28-november-1999-manila-philippines adresinden alındı.

Çalışma Planı 2007-2017, 2007'de onaylanmıştı. O zamandan itibaren APT çerçevesi, Doğu Asya bölgeselciliğini teşvik etmek için önemli bir unsur haline gelmiştir.[408]

APT işbirliği, çok çeşitli siyasi ve güvenlik alanlarını kapsayacak şekilde zaman içerisinde genişledi ve derinleşti. APT süreci, APT'yi koordine eden 67 mekanizma (1 zirve, 15 bakanlık, 20 Kıdemli Görevli, 1 ASEAN CPR+3, 2 genel müdür, 23 teknik düzey toplantı ve diğer 5 izleme toplantısı) ile tam teşekküllü bir işbirliği çerçevesine dönüşmüştür. APT İşbirliği Çalışma Planı'nın (2007-2017) orta vadeli bir incelemesi 2013 yılında gerçekleştirildi ve APT İşbirliği Çalışma Planının 2013 - 2017 yeni zaman dilimiyle revize edildiği temel atıldı. Gözden geçirilmiş Çalışma Planı, 10 Ekim 2013 tarihinde Bandar Seri Begawan'da düzenlenen 16. APT Zirvesi'nde kabul edilmiş ve 2017'de sona ermişti.[409]

ASEAN+3 İşbirliği Çalışma Planı 2018-2022 yılları için yeniden belirlendi ve bu sayede bir Doğu Asya Topluluğu kurma uzun vadeli hedefine ulaşmak için beş yıl boyunca APT işbirliğini geliştirmek için temel bir kılavuz görevi görmeye devam etti. Mevcut bölgesel mekanizmalarla tutarlı olarak APT, ASEAN'ın merkezdeki rolünü, gelişen bölgesel mimaride itici güç olarak kabul etmeye devam etmektedir. Önceki APT Çalışma Planının başarılarına dayanarak ve 2020 yılına kadar bir Doğu Asya Ekonomik Topluluğu gerçekleştirme vizyonu dâhil olmak üzere Doğu Asya Vizyon Grubu II (EAVG)'nin tavsiyelerini de dikkate alan bu Çalışma Planı'nın, ASEAN'ın 2025 yılı Topluluk Vizyonunun hedeflerini gerçekleştirmesine ve APT ortaklığını daha da güçlendirmesine yardımcı olması hedeflenmiştir.

---

408 ASEAN. (20 Kasım 2007). *Chairman's Statement of the 11th ASEAN Plus Three Summit Singapore, 20 November 2007*. 2 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=chairman-s-statement-of-the-11th-asean-plus-three-summit-singapore-20-november-2007 adresinden alındı.

409 ASEAN. (10 Ekim 2013). *Chairman's Statement of The 16th ASEAN Plus Three Summit 10 October 2013 Bandar Seri Begawan*. 5 Aralık 2020 tarihinde https://www.asean.org/wp-content/uploads/images/archive/23rdASEAN-Summit /chairmans%20statement%20-%2016th%20asean%20plus%20three%20summit%20-%20final.pdf adresinden alındı.

1997 Asya mali krizinin arka planına karşı, Aralık 1998'deki APT Zirvesinde, East Asia Vision Group 1 (EAVG) başlatıldı. Doğu Asya ülkeleri daha sonra bir Doğu Asya kimliğini tanımlamak için bir ivme oluşturan krizin üstesinden gelmek amacıyla karşılıklı işbirliği yapma ihtiyacını da bu şekilde belirtmişlerdi. 2001 yılında APT Zirvesi'ne sunulan "Doğu Asya Barış, Refah ve İlerleme Topluluğu" başlıklı EAVG I nihai raporu, Doğu Asya bölgesel işbirliğinin gelecekteki yönü için sağlam bir zemin de hazırlamıştı. EAVG I, Doğu Asya halklarına ve hükümetlerine, bölgenin gelecekteki zorluklarını ele alacak ve karşılıklı anlayış ve güveni geliştirecek bir "Doğu Asya Topluluğu" oluşturmak için çalışmalarına ilham vermek de istemişti. 7 Eylül 2016 tarihinde düzenlenen 19. APT Zirvesi'nde liderler, Doğu Asya bölgesinde barış, istikrar ve kalkınmanın sürdürülmesi ve teşvik edilmesinde APT işbirliğinin önemini vurgulamışlardı. Ayrıca terörizm ve şiddet içeren aşırılık, uluslararası suç, siber güvenlik, deniz güvenliği, iklim değişikliği, afet yönetimi, sürdürülebilir su kaynakları yönetimi, gıda güvenliği, enerji güvenliği gibi hem geleneksel hem de geleneksel olmayan güvenlik konularında işbirliğini daha da güçlendirmeyi kabul etmişler ve pandemik hastalıklar ve ticaretle ilgili çalışmalarda bulunmuşlardır.[410]

ASEAN+3 toplantıları özellikle kuzeydoğu Asya örneğinde olduğu gibi, liderlerin bu bölgesel platformu desteklemeye olan ilgisi ile karşılaşmıştır. Bu istikrarlı başlangıç göz önüne alındığında, ASEAN+3 gelişiminin sağlam bir gelecek vizyonuna ihtiyacı vardı ve öncü devlet ise Kore idi. 1998'de Kore Devlet Başkanı Kim Dae Jung, ana amaçları, temel ilkeleri ve belirli işbirliği önlemlerini belirlemek için her üye devleti temsil eden seçkin uzmanlardan oluşan Doğu Asya Vizyon Grubu'nun (EAVG) kurulmasını önermişti. 2001'deki ASEAN+3 Zirvesi'nde, uzun vadeli hedefler olarak Doğu Asya Zirvesi, Doğu Asya Forumu ve Doğu Asya Serbest Ticaret Bölgesi gibi önerileri içeren bir rapor sunulmuştu. Daha sonra, üye devletlerin üst düzey yetkililerinden oluşan Doğu Asya Çalışma Grubu (EASG), Kasım 2002'de EAVG raporunu gözden geçirmek ve Doğu Asya işbirliği için orta

[410] ASEAN. (2017). Overview of ASEAN Plus Three Cooperation. 8 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/storage/2017/06/Overview-of-APT-Cooperation-Jun-2017.pdf adresinden alındı.

vadeli ve kısa vadeli kategorilerde daha gerçekçi planlar sağlamakla görevlendirildi ve yirmi altı projeyi bölümlere ayırdı. İki çalışma grubunun raporlarının bu haritalandırma süreci boyunca, ASEAN ve kuzeydoğu Asya arasında daha güçlü bir siyasi bağlantının arzu edildiği ortaya konuldu. Ayrıca, doğu Asyalı liderlerin ortak menfaatleri daha kolay belirleyebilmesini ve bölgeyi daha etkin bir şekilde harekete geçirmesini sağlayarak, politikaları koordine ederek ve bölgenin refahı için toplu olarak işbirliğine dayalı stratejiler belirleyerek bölgedeki ekonomik sorunları daha da hızlı çözebilme potansiyeli harekete geçirilmeye çalışıldı. Buna rağmen, iki somut program olan Doğu Asya Zirvesi ve Doğu Asya FTA'nın gerçekleştirilmesi süreci son derece zorlu ve uzun olmuştur.[411]

APT platformu, hükümetsiz yönetişimin önemli bir örneğidir ve yönetişimin kural tabanlı olmaktan çok, ilişkiye dayalı olduğu bir sistem olarak tanımlanabilir. Bu tür bir yönetişim, uluslararası işbirliğine yönelik gayri resmi bir yaklaşımı temsil etmektedir ve kayıt dışılığa ve taraflar arasındaki ilişkilere daha fazla vurgu yapmaktadır. İşbirliğinin parametrelerini belirlemek için aktörlerin bireysel ilişkilerine dayanmaktadır. Anlaşmalar, aktörlerin karşılıklı ilişkilerine dayanır ve birbirleriyle ilgili bilgi ve yakınlığa bağlıdır. Formalitelerden kaçınılmakta ve iyi ilişkilerin sürdürülmesi ve taahhütlerin uygulanması konusunda güven unsuruna da dayanılmaktadır.[412]

Ancak bu durum, APT üyelerinin yasallaştırmaya karşı isteksizlik gösterdikleri ve işbirliklerinin kaotik olduğu ve düzenleyici bir temele sahip olmadığı anlamına da gelmemektedir. Bunun aksine, APT üyelerinin, ortak bir zeminde uzlaştığı konuların çeşitlenmesi ve aralarındaki gelişme farkının daralması ile ilişkilerinin yasallaşma düzeyi, kademeli ve sürekli olarak artmaktadır. APT üyeleri, sadece ilerlemek istememektedir. Bu nedenle, işbirliğinin koordinasyonu için APT üyelerinin gerçek ihtiyaçlarına ve daha da önemlisi fırsatlarına karşılık gelen nitelik

411 T. Terada, (2011). *ASEAN+3: Becoming more like a normal regionalism?* 6 Arslık 2020 tarihinde https://www.files.ethz.ch/isn/137618/wp2010_e4.pdf adresinden alındı.

412 P. J. Davidson, 'The Role of International Law in the Governance of International Economic Relations in ASEAN', *Singapore Year Book of International Law* (2008), s. 2013-14.

ve karaktere sahip normatif belgeleri ayrıntılı bir şekilde hazırlamakta ve kullanmaktadır. Koşullara bağlı olarak ortak bildiriler ve siyasi bildirimler, farklı durumlarda ayrıntılı ve yasal olarak bağlayıcı uluslararası anlaşmalar haline dönüşebilir. Bu durum özellikle bu platformdaki anlaşmalar sayesinde, yıldan yıla genişleyen ve giderek daha şeffaf ve öngörülebilir hale gelen APT üyelerinin ekonomik işbirliğini desteklemek için de kullanılmaktadır.[413]

Doğu Asya Zirvesi

Doğu Asya Zirvesi (EAS)[414], ASEAN+6 mekanizmasına dayalı olarak, başlangıçta doğu Asya, güneydoğu Asya, güney Asya ve Okyanusya bölgelerindeki 16 ülkenin liderleri tarafından yıllık olarak düzenlenen bölgesel bir forum olarak teşkil edilmişti. Üye sayısı, 2011 yılındaki 6.EAS'da Rusya ve ABD de dahil olmak üzere 18 ülkeye çıkarılmıştı. ASEAN kuruluşundan bu yana merkezi rol ve liderliği elinde tutmaktadır. EAS toplantıları, yıllık ASEAN liderlerinin toplantılarından sonra düzenlenir ve Asya-Pasifik'in bölgesel mimarisinde önemli bir rol oynamaktadır. İlk zirve, 14 Aralık 2005 tarihinde Kuala Lumpur'da yapılmıştı.[415] Doğu Asya Gruplaması kavramının temeli ise ilk olarak 1991 yılında Malezya dönem Başbakanı Mahathir Mohamad tarafından geliştirilmiştir.

ASEAN+3 ülkeleri tarafından kurulan Doğu Asya Çalışma Grubu'nun 2002'deki nihai raporunda, ASEAN+3'ü içeren bir EAS'e yer verilmişti. Bu nedenle Avustralya, Yeni Zelanda veya Hindistan'ı kapsamamaktaydı. Teşkil aşamasında EAS, ASEAN liderliğindeki bir platform olacaktı ve zirve, ASEAN zirve toplantılarıyla bağlantılı bir şekilde gerçekleşecekti. Ancak esas mesele, EAS'ın ASEAN dışındaki hangi ülkeleri bünyesine katacağıydı. EAS'nin teşkil edilmesi kararı 2004 ASEAN+3 zirvesinde

413 V. Gavrilov, 'Framework of the ASEAN Plus Three Mechanisms Operating in the Sphere of Economic Cooperation', (Center for Asian Legal Exchange, 2011), s. 52.

414 East Asian Summit.

415 ASEAN. (14 Aralık 2005). *Kuala Lumpur Declaration on the East Asia Summit Kuala Lumpur, 14 December 2005.* 6 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=kuala-lumpur-declaration-on-the-east-asia-summit-kuala-lumpur-14-december-2005 adresinden alındı.

alınmış ve ilk 16 üye Temmuz 2005 sonunda Laos'ta yapılan ASEAN+3 Bakanlar Toplantısı'nda belirlenmişti. Forumun ilerlemesine ilişkin katılımcı ülkelere nispeten daha fazla Malezya etkisi görülmüştür.[416]

İlk toplantıdan önce hangi ülkelerin temsil edilmesi gerektiği konusunda önemli tartışmalar yapılmıştı. O dönemler ASEAN+3'ün "+3" üyeleri (Japonya, Çin ve Kore) ile Hindistan ve Avustralya ve daha az ölçüde Yeni Zelanda'nın ilişkilerinde zorlukların mevcut olduğu algısı bulunmaktaydı. Büyüyen Çin'in gücünü dengelemek gibi bir fikir de kendini belli etmekteydi. Bunların hepsi ilk toplantının başarılarının sınırlı olduğu anlamına gelmektedir. Rusya, EAS üyeliğine erken ilgisini dile getirdi ve 2005 EAS ev sahibi olan Malezya'nın daveti üzerine ilk EAS'e gözlemci olarak iştirak etti.

Bir sonraki EAS 13 Aralık 2006'da, Metro Cebu-Filipinler'de yapıldı. İlk EAS'nin güven oluşturmasının ardından 2006 EAS, forumun gelecekteki rolünü, ASEAN+3 ile ilişkisini ve Rusya'nın EAS'a katılımını tanımlamaya yardımcı olmuştur. Ancak bölgede meydana gelen Utor tayfunu nedeniyle zirve Ocak 2007'ye ertelenmiş ve planlanan tarihten yaklaşık bir ay sonra, 15 Ocak 2007 için yeniden planlanmıştır.[417] ASEAN içi sorunların çözümü, sonraki zirveler için son derece önemliydi. 2007'de

[416] Burada Mahathir Mohamad'a değinilmelidir. Malezya'nın eski Başbakanı Mahathir, 1981'den 2003'e kadar olan görev süresi boyunca güneydoğu Asya bölgeciliği üzerinde önemli bir etkiye sahipti. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Çin'in yükselişiyle birlikte Mahathir, bölgesel güvenliği sağlamak ve Çin'in artan nüfuzunu kontrol altına almak için yeni bir platforma ihtiyaç duyulduğunu fark etti. Bölgesel barışı garanti altına almak için bölgesel güçleri ve ABD'yi bir araya getiren ASEAN Bölgesel Forumu'nun şekillenmesinde kilit rol oynadı. Aralık 1990'da Mahathir, Avrupa Birliği ve NAFTA'dan gelen artan korumacı baskılara karşı koymak için bir Doğu Asya bölgesel gruplaması oluşturmayı amaçlayan bir Doğu Asya Ekonomik Grubu fikrini önerdi. Teklif geniş çapta destek görmese ve bazıları tarafından 'çılgınca bir teklif' olarak görülse de, 1997'de ASEAN+3 Zirvesi'nin nihai olarak kurulmasının temelini attı. Mahathir'in görev süresi boyunca ASEAN, Myanmar da dahil olmak üzere bölgedeki on ülkenin tamamını kapsayacak şekilde genişledi. Kendisi, 'yapıcı katılım' politikası aracılığıyla Myanmar'ın üyeliğinin desteklenmesinde önemli bir rol oynadı. Bkz. Temiz, *Modern Malezya*, s. 220-65.

[417] F. Frost & A. Rann, (20 Aralık 2006). *The East Asia Summit, Cebu, 2007: issues and prospects*. 8 Aralık 2020 tarihinde Parliament of Australia: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/Publications_Archive/archive/eastasiasummit2007 adresinden alındı.

Myanmar'daki hükümet karşıtı protestoların ardından Myanmar'ın meseleleri ve iklim değişikliği ile ilgili konuların 3.EAS kapsamında masaya yatırılması beklenmekteydi. Bu zirvede Myanmar, kendi içişlerine ilişkin resmi tartışmaları başarıyla engellemiştir.[418] Zirve, İklim Değişikliği, Enerji ve Çevre ile ilgili Singapur Deklarasyonu'nu da yayınlamıştır. Zirve ayrıca ASEAN ve Doğu Asya Ekonomik Araştırma Enstitüsü'nün kurulmasını ve 4.EAS'de Doğu Asya için Kapsamlı Ekonomik Ortaklık hakkındaki nihai raporu da kabul etmiştir.

Dördüncü EAS önemli ölçüde gecikmiş ve yeri, ev sahibi ülke olan Tayland'daki iç gerilimler nedeniyle birkaç kez değişmiştir. Zirve öncesinde Tayland ve Kamboçya arasında birkaç sınır çatışması da yaşanmıştı. Ancak zirve, ilgili ülkenin liderleri arasında aralarındaki tartışmaları görüşmek için bir fırsat olarak kullanıldığı da belirtilmişti. Zirve günü protestocuların zirvenin yerini öğrenmesinin ardından zirve hızlıca iptal edilmiştir.[419] Bunun ardından zirve yeniden planlandı ve 25 Ekim 2009'da düzenlendi. Zirvede afet yardımı ile ilgili açıklamalar dikkat çekmiştir. Ticaret ise zirve için son derece önemli bir odak noktası olmuştur. Ticaret ve bölgesel entegrasyonla ilgili olarak, Başkanın 4.EAS raporunda;

---

[418] Myanmar, Kamboçya, Laos ve Tayland gibi diğer ASEAN ülkelerinin kendi konumunu desteklemesini sağlamak ve zirve gündeminin kendi iç meselelerine odaklanmasını engellemek için perde arkasında çalışmıştı. Bu ise, Myanmar'ın kendisine karşı birleşik bir ASEAN pozisyonu oluşmasını engelledi. Zirve tartışmalarını iklim değişikliği, ekonomik entegrasyon ve bölgesel güvenlik gibi konulara yönlendirerek Myanmar, iç meselelerini masanın dışında tutmayı başardı. Ayrıca bir ASEAN üyesi olarak Myanmar, gündemi belirleme konusunda söz sahibiydi ve iç meselelerinin tartışmaya dahil edilmesine yönelik girişimleri engelleyebildi. Zirveye katılımı kendisine, toplantıları etkileyebilecek bir platform sağladı. Ayrıca Myanmar, diğer ülkeleri, iç işlerini tartışmanın kendi iç işlerine müdahale olarak görüleceği ve buna misilleme yapabileceği konusunda da örtülü olarak uyarmıştır. Bu tehdit, muhtemelen bazı ülkeleri konuyu gündeme getirmekten caydırmıştır. Bkz. Jonathan Liljeblad, *Indigenous Identity, Human Rights, and the Environment in Myanmar, Local Engagement with Global Rights Discourses* (London, Routledge, 2022).

[419] CNN. (13 Nisan 2009). *Thai riot police clash with protesters*. 8 Aralık 2020 tarihinde http://edition.cnn.com/2009/WORLD/asiapcf/04/12/thailand.protests/index.html adresinden alındı.

"ASEAN'ın daha fazla entegrasyon ve topluluk oluşturma çabaları memnuniyetle karşılanmış ve bölgedeki kalkınma boşluklarını daraltmak için yakın bir şekilde birlikte çalışma kararlılığı tekrar teyit edilmiştir. Bölgedeki ekonomik entegrasyon için itici güç olan ASEAN'ın rolüne destek her zaman olduğu gibi tekrarlanmıştır. Entegrasyonun daha da derinleşmesi için, EAS katılımcıları arasında Doğu Asya için Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (CEPEA) üzerine bir Yol Çalışması başlatılması kabul edilmiştir. ASEAN Sekreterliği, çalışma için bir zaman çerçevesi hazırlamak ve tüm ülkelerin ilgili katılımcılarını aday göstermeye davet etmekle görevlendirilmiştir".[420]

Ayrıca Japonya'nın ASEAN ve Doğu Asya Ekonomik Araştırma Enstitüsü (ERIA) teklifi memnuniyetle karşılanmıştır. Gerçekte ise, böyle bir ilişkiye doğru hareketin uzun bir yol olduğu görülmektedir. Bu toplantıda Lee Kuan Yew, güneydoğu Asya ve Hindistan arasındaki ilişkileri, Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki ilişkilerle karşılaştırmıştır. Güneydoğu Asya ve Hindistan'ı içeren bir serbest ticaret bölgesi teşkilinin 30 ila 50 yıllık bir uzaklıkta olduğunu da ileri sürmüştür.[421]

EAS üyeleri, Japonların önerdiği Doğu Asya'da Kapsamlı Ekonomik Ortaklığı'nı (CEPEA) incelemeyi de kabul etmişlerdir.[422] CEPEA hakkındaki rapor 2008 ortalarında tamamlanarak ve bunun 4.EAS'de incelenmesine karar verilmişti. Yukarıda belirtildiği gibi, 2.EAS, ASEAN ve Doğu Asya Ekonomik Araştırma Enstitüsü'nü (ERIA) memnuniyetle karşılamıştı.

"*ASEAN Topluluğunun ve ASEAN Plus FTA'ları ve diğer mevcut daha geniş bölgesel ekonomik girişimlerin gerçekleştirilmesini destekleyerek öncelikli alanlar ve bölgesel entegrasyonun teşviki dahil olmak üzere EAS'deki ilerlemeyi ve işbirliğini daha da ileriye taşımak için çabaları iki katına çıkarmak ve Doğu Asya Ser-*

[420] ASEAN, 'Chairman's Statement of the 4th East Asia Summit Cha-am Hua Hin, Thailand', (25 Ekim 2009).

[421] ABC Radio. (25 Mayıs 2007). *Singapore's elder statesman, Lee Kuan Yew, says southeast Asia should learn the lessons from the European Union's eastward expansion.* 5 Aralık 2020 tarihinde https://web.archive.org/web/20070626115809 /http:/www.radioaustralia.net.au/news/stories/s1933180.htm adresinden alındı.

[422] The Japan Times, (17 Ocak 2007). *Success for the EAS?* 9 Aralık 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20110927000501/http:/search.japantimes.co.jp/cgi-bin/ed20070117a1.html adresinden alındı.

best Ticaret Bölgesi (EAFTA) ve Doğu Asya'da Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (CEPEA) çalışmaları dahil entegrasyon çabalarının gerekliliği görülmüştür. Hindistan, Çin ve ASEAN ülkeleriyle birkaç Look-East bağlantı projesi de başlatılmıştır."[423]

ABD ve Rusya, foruma ekleyerek katılımcı devlet sayısı 16'dan 18'e büyüdü. Forum üyeleri arasındaki politik gerginlikler, üyelerin daha iddialı bir program geliştirmesine de engel olmaya devam etmişti. EAS kurulduktan sonra, gelecekteki herhangi bir Doğu Asya Topluluğu'nun EAS'tan mı yoksa ASEAN+3'den mi ortaya çıkacağı sorunu da ortaya çıkmıştır. EAS'ın ortaya çıkmasından önce, ASEAN+3'nin Doğu Asya'da bir topluluk oluşturma rolünü üstleneceği de ortaya çıkmıştı. Malezya, "karışıklığa" rağmen, ikinci EAS'den kısa bir süre önce topluluk inşa edilmesi rolünün ASEAN+3'e düştüğünü belirtmişti.[424] Ayrıca bu konu ile alakalı Çin aynı şekilde fikir bildirmiş, Japonya ve Hindistan, EAS'nin Doğu Asya Topluluğu'nun odak noktası olması gerektiğini düşüncesinde olduklarını belirtmişlerdir.

Ayrıca EAS'ın bir topluluk oluşturma rolüne sahip olma fizibilitesi, ASEAN'ın genel sekreteri Ong Keng Yong ile EAS'yi bir "beyin fırtınası forumundan" biraz daha fazlası olarak tanımladığı için sorgulanmıştı.[425] Bununla birlikte, Başkanın Kuala Lumpur'da yapılan 7.ASEAN+3 Dışişleri Bakanları Toplantısı için 26 Temmuz 2006 tarihli basın açıklamasında "*Bakanlar, Doğu Asya Zirvesi'nin doğu Asya'da barışı, istikrarı ve ekonomik refahı teşvik etmek amacıyla ortak çıkarları ilgilendiren geniş stratejik, politik ve ekonomik konularda diyalog için bir forum olarak toplanmasını memnuniyetle karşılamışlardır*" ifadesi yer almıştır. Bu bağlamda, Doğu Asya Zirvesinin uzun vadeli bir Doğu Asya toplu-

[423] ASEAN. (30 Ekim 2010). *Chairman's Statement of the East Asia Summit (EAS)*. 7 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=chairman-s-statement-of-the-east-asia-summit-eas adresinden alındı.

[424] The Star. (5 Kasım 2006). *Much confusion over East Asian community building*. 9 Aralık 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/ 20110501134400/ http:/ thestar.com.my/news/story.asp?file=/2006/12/5/nation/16226090&sec=nation adresinden alındı.

[425] Ninemsn. (27 Temmuz 2006). *Timor parliament to consider oil deal*. 5 Aralık 2020 tarihinde https://web.archive.org/web/20070824071007/ http:/news.ninemsn.com. au/article.aspx?id=117796 adresinden alındı.

luğu kurma hedefine ulaşılmasına önemli bir katkı sağlayabileceği de kabul edilmişti. İlk EAS'yi takiben zamanla, EAS'nin rolünün ne olduğuna ve ASEAN+3'e nazaran ikincil olup olamayacağına dair ve topluluk oluşturmada bir role sahip olup olmadığına daha az odaklanıldığı farkedildi.[426]

2006 ortalarında Çin haber sitesi Xinhua Net, topluluğun ilk aşama olarak ASEAN+3 ve ikinci aşama olarak EAS ile iki aşamalı bir süreçle ortaya çıkacağını iddia etmişti.[427] 21 Kasım 2006 tarihli Çin-Hindistan ortak bildirgesi 43. paragrafta EAS'yi Doğu Asya Topluluğu süreciyle ilişkilendirmiştir. Her halükârda, topluluk inşası kısa vadeli bir proje değildir. Ancak, 2.EAS'den sonra Hindistan Başbakanı Manmohan Singh, EAS'nin bir Doğu Asya Topluluğu'na yol açacağından emindi ve Çin de bu durumu kabul etmiş görünmekteydi.[428] Doğu Asya için Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (CEPEA) planı başarılırsa, topluluk oluşturma sürecinde somut bir ilk adım olacaktı. Eleştirmenler tarafından EAS'nin bir "anti-bölge" içerdiği için bir topluluk oluşturma olasılığının çok daha düşük olduğu da öne sürülmüştür.[429] Ayrıca EAS ile ASEAN+3 arasındaki ilişki, hala net değildi. Yukarıda tartışıldığı gibi, bazı ülkeler daha dar ASEAN+3 grubunu desteklerken diğerleri daha geniş, daha kapsayıcı EAS'yi desteklemektedi.

Aralık 1997'den bu yana toplanan ASEAN+3'ün, Asya Para Birimi'nin gelişmesine yol açmış görünen Chiang Mai Girişimi dahil bir geçmişi bulunmaktaydı. Bu ise gelecekte EAS için daha

---

426 Aslında bu durum ASEAN giriimlerinin normal bir sonucudur. Zira tehdidi, çoğul bir havuzda eriterme geleneği, bu ve benzeri birçok forumun eleştirilere neden olmasını sağlar. Talking Shop ifadesi de bu nedenle son derece popülerdir.

427 Xinhua News Agency. (29 Temmuz 2006). *New dimension in ties*. 8 Aralık 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20110501124402/ http:/news.xinhuanet.com/english/2006-07/29/content_4890285.htm adresinden alındı.

428 Xinhua News Agency. (16 Ocak 2007). *Overcoming obstacles to East Asia community*. 7 Aralık 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20110501124358/http:/news. xinhuanet.com/english/2007-01/16/content_5612470.htm adresinden alındı.

429 S. Breslin, (2007). *Supplying Demand or Demanding Supply? An Alternative Look at the Forces Driving East Asian Community Building*. 5 Aralık 2020 tarihinde The Stanley Foundation: https://web.archive.org/web/20071128193052/http:/www.stanleyfoundation.org/publications/pab/Breslin_07_PAB.pdf adresinden alındı.

geniş bir rolü savunanlar açısından önemli bir durum oluşturmaktaydı. Zirve içerisindeki gruplaşmalar ve gerilim, 1997 Asya mali krizine kadar uzanmaktaydı ve bölgesel gruplaşmalara ve girişimlere olan ihtiyacı ortaya koymuştu. Bu süre zarfında ASEAN+3 başlamıştı ve Doğu Asya grup toplantıları da değerlendirilmekteydi.

EAS yalnızca bir bölgesel forumdur ve bazı üyeler önemini vurgular, eski Avustralya Başbakanı John Howard, EAS'in daha önemli bir role sahip olan bölgesel bir zirve olarak APEC'e göre ikincil olduğunu belirtmiştir. Yani APEC'i daha önemli olarak değerlendirmektedir.[430] EAS'nin tüm üyeleri, özellikle Hindistan, APEC üyesi değildir. Bununla birlikte, EAS toplantıları ASEAN+3 toplantıları ile planlandığından (her ikisi de yıllık ASEAN toplantılarını takip eder), ASEAN+3'ün tüm üyeleri EAS üyesidir. Çin, hem EAS hem de ASEAN+3'ün yan yana var olmasını tercih etmektedir.[431]

APEC, ASEAN+3 ve EAS arasındaki net ilişki 2007 APEC toplantısına doğru çözülemeden kalmıştı. Görüşmenin ardından dönemin Malezya Başbakanı Abdullah Ahmad Badawi ASEAN+3'ü birincil araç olarak tanımlamış ve APEC'in üç platform içerisinde daha düşük öneme haiz olduğunu belirtmişti.[432] Aynı zamanda merkezde ASEAN+3 ve dışta APEC olmak üzere üçü için eş merkezli çemberleri tanımlanmış, ayrıca bölgesel OECD benzeri planları olan Nikai Girişimi'nin APEC için kalan rolü üstlenebileceği öne sürülmüştür.[433]

---

430 G. Dobell, (14 Aralık 2005). *APEC leads Asian summits, PM says*. 31 Aralık 2020 tarihinde ABC: https://web.archive.org/web/20170512010724/http:/www.abc. net.au/am/content/2005/s1530494.htm adresinden alındı.

431 People's Daily Online. (14 Aralık 2005). *East Asia Summit, a new platform for regional cooperation*. 8 Aralık 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web /20060225224740/http:/english.people.com.cn/200512/14/eng20051214_228024.html adresinden alındı.

432 V. Pandiyan, (19 Kasım 2006). *Make Apec relevant to all*. 2 Aralık 2020 tarihinde The Star Online: https://web.archive.org/web/20110501134408/http:/thestar.com.my/news /story.asp?file=%2F2006%2F11%2F19%2Fnation%2F16071554&sec=nation adresinden alındı.

433 Nikai Girişimi, Japon hükümeti tarafından desteklenen ve ASEAN tarafından 2007 yılında onaylanan bir projedir. Girişim, Doğu Asya'da, Japonya ve ASEAN üye devletleri de dahil olmak üzere 16 ülkeyi kapsayan bir serbest ticaret alanı kurmayı amaçlamıştır. Bkz. A. Ito, "China's Belt and Road Initiative and Japan's Response: from Non-participation to Conditional Engagement", *East Asia*, 36, (2019), s. 115–128.

Her yıl ASEAN'ın ev sahipliği yaptığı Doğu Asya Zirvesi (EAS), Asya Pasifik'teki kilit ülke liderlerinin stratejik konuları tartışmak için gayri resmi bir şekilde bir araya gelmelerine olanak tanıyan bir toplantıdır. EAS, küresel normları ve evrensel olarak tanınan değerleri güçlendirmek için açık, kapsayıcı, şeffaf ve dışa dönük bir forum olmayı hedeflemektedir. Doğu Asya'da barışı, istikrarı ve ekonomik refahı teşvik etmek amacıyla, ortak çıkar ve ilgiye sahip geniş stratejik, politik ve ekonomik konularda diyaloğu teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda zirve, bölgede uzun vadeli barış ve istikrarı sağlamak için önemli konularda diyaloğu geliştirme ve liderler arasında güven ve şeffaflık oluşturma potansiyeline de sahiptir. Ancak, EAS'nin hem etkinliği hem de sürdürülebilirliği hakkında ciddi eleştiriler bulunmaktadır. Eleştirmenler, EAS'nin takibi veya somut eylemi olmayan bir "konuşma dükkânı" olduğundan şikâyet etmektedir. Ayrıca, liderlerin zamanın daha iyi kullanılmasını sağlayan bir süreçle desteklenmiş planlı bir gündeme duyulan ihtiyacı da belirtmişlerdi. Bununla birlikte, EAS'yi daha fazla kurumsallaştırma çağrıları da yapılmıştı. EAS, öncelikle yıllık gayri resmi diyalogu ve güven oluşturma çabalarını destekleyen liderlerin bir toplantısı olarak devam etmektedir.

Japonya eski Başbakanı Shinzo Abe, Asya'da bölgesel politika ve güvenlik için önde gelen forum olacak yeniden canlandırılmış bir EAS hedefini özellikle vurgulamıştı. Japonya'nın önerileri arasında, bölgede şeffaflığın teşvik edilmesi için liderlerin askeri bütçelerini açıklamaları konusunda EAS'ın kullanılması da yer almaktaydı. EAS, liderler arasında Asya-Pasifik'in karşı karşıya olduğu temel stratejik konularla ilgili diyalog için en üst zirve olma potansiyeline de sahipti. Liderlerin kriz ve acil durum zamanlarında yanıt vermek üzere harekete geçmeleri için esnek ama uygulanabilir bir platform olarak teşkil edilmişti. Ancak EAS, diğer bölgesel kuruluşlara kıyasla daha sıkı bir üyeliğe sahip olabilirse ciddi bir kazanım sağlayabilir.

ABD ve Rusya'nın EAS'ye girmesine izin verilmesinin nedeni, ASEAN+ bloğunun değerini, ağırlığını ve etkisini artıracağına ASEAN üye devletlerinin inanmasıydı. Aynı zamanda ASEAN'ın merkezi bir rol oynadığı bir çerçeve içinde, bölgenin dış güçlerle bağlantı kurma arzusunu da yansıtıyordu. Ancak,

ABD ve Rusya'nın EAS'a bağlanma yeteneği ve bölgeye tanınan genel öncelik konusunda endişeler vardı. Buna karşılık, Çin, Hint ve Japon liderler, başlangıcından bu yana her EAS toplantısına katılarak zirveye olan sürekli bağlılıklarını göstermişlerdir. Çinli ve Japon liderlerin katılımı, yükselen Çin-Japon gerilimleri karşısında bile bunun devam etmesi önemlidir. Son yıllarda, iki taraflı bir Çin-Japon Zirvesi'nin göze çarpan bir eksikliği bulunmaktaydı. Uzun vadede EAS'da bir Rus liderin ve özellikle ABD'nin yokluğunun devam etmesi, bölgesel gruplaşmanın etkisini ve güven oluşturma çabalarını zayıflatmaktadır.[434] ABD'nin artık dengeleyici bir güç olmamaya başlaması, Çin'in boşluğu doldurmadaki becerisi ve ABD'nin pahasına bölgesel bir hegemonik rol oynaması giderek göze çarpmaktadır. Bu durum ise ASEAN'ın EAS aracılığıyla dış güçlerin angajmanında itici güç olma çıkarlarıyla da tezat teşkil etmektedir.

ASEAN üyesi olmayan katılımcıları daha derinlemesine ve daha geniş bir şekilde paydaşlar olarak tanımlamak, EAS'ın anahtarıdır. EAS'ın üst düzey yetkililere veya bakanlık temsilci-

[434] Zira ABD, artık bölgedeki en önemli organizasyona değil, Singapur gibi müttefiklerine odaklanmaktadır. ABD'nin Trans-Pasifik Ortaklığı'ndan çekilmesinin de ASEAN ile ilişkisi üzerinde önemli etkileri oldu. TPP'den çekilme, anlaşmanın şekillenmesinde kilit bir oyuncu olarak görülen ABD'nin bölgedeki nüfuzunu azalttı. Bu nüfuz kaybı, ABD'nin artık bölgeye bağlı olmadığı algısına yol açtı. Bu ani çekilme, ASEAN ülkeleri arasında ABD'nin uluslararası anlaşmalardaki güvenilirliği konusunda belirsizlik ve güvensizlik oluşturdu. Bu durum ise ABD'nin taahhütlerinin yeniden değerlendirilmesine ve başta Çin olmak üzere alternatif ortaklar arayışına yol açtı. ABD, odağını TPP gibi çok taraflı anlaşmalardan ikili anlaşmalara kaydırdı. Bu değişim, ABD'nin artık kapsamlı bölgesel anlaşmalarla ilgilenmediği ve bunun yerine o kadar kapsamlı olmayabilecek bireysel anlaşmaları takip ettiği algısına yol açtı. TPP'den çekilme, Çin'in bu boşluğu doldurmasına ve bölgedeki nüfuzunu artırmasına olanak tanıdı. Çin, ASEAN ülkelerini de içeren Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) gibi kendi ticaret anlaşmalarını aktif olarak sürdürmektedir. Bu duruma karşın ASEAN ülkeleri ABD'nin çekilmesine ticari ilişkilerini çeşitlendirerek yanıt verdi. ABD'ye olan bağımlılıklarını azaltmak ve ekonomik istikrarı sağlamak için Çin de dahil olmak üzere diğer ülkelerle aktif olarak ikili anlaşmalar yürütmektedirler. Bkz. Kuo-Hao Lee1 & Christian Grandzol, "United States Withdrawal from the Trans-Pacific Partnership: A Leveraged Bootstrap Causality Approach to Investigate Relationships Among Small Capitalization Markets", *International Review of Accounting, Banking and Finance*, 11/1-3, (2019), s. 12-20.

lerine sahip olması, EAS'ı geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle bu durum, yalnızca yıllık bir zirve olmaktan ziyade yıl boyunca süren ve temasın devam ettiği bir katılımdır ve zirvenin gerçekten ve önemli stratejik konulara odaklanmasını sağlamaktadır. Ayrıca EAS ile APEC ve ARF gibi diğer bölgesel forumlar arasındaki odak alanlarındaki farklılıklar göz önüne alındığında, aralarında bir ortaklık oluşturmak da mümkün olabilmektedir. Bölgeye olan güven eksikliği ve Asyalı güçlerin yükselişi göz önüne alındığında, EAS sadece bir "konuşma dükkânı" olarak hafife alınmamalıdır. EAS, bakış açılarını paylaşmak ve artan bir açıklıkla görüş alışverişi yoluyla anlayış ve güveni geliştirmek için önemli bir süreçtir. Bu bağlamda, EAS topluluk ve güven oluşturma için önemli bir araçtır sonucuna varılabilir. Çin, Hindistan, Japonya ve ABD liderlerine bölgeyi stratejik açıdan ilgilendiren konuları tartışmaları için bir fırsat da sunulmaktadır. Ancak belirtilmelidir ki merkezde ev sahibi ASEAN vardır. EAS ayrıca bölgesel menfaatler için fikirlerin kuluçka yeri olarak da hizmet edebilmektedir. Ev sahibi ve başkan olarak ASEAN, EAS'deki paydaşlar olarak ASEAN üyesi olmayan farklı ülkelerin çıkarlarını ve vurgularını kabul ederken, EAS'nin geliştirilmesine de öncülük etmektedir. EAS'nin şimdiye kadar attığı adımların çoğu olumlu olmuştu. Bu durum ise pek çok ülkenin EAS'a katılma konusundaki ilgisini açıklamaktadır. EAS'den en iyi şekilde yararlanmak için liderlere doğru zamanı, gündemi ve formatı sağlamanın yanı sıra, EAS'ı daha verimli ve katılımcı bir hazırlık ile yeniden odaklamaya ihtiyaç da bulunmaktadır.[435]

ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA)

ASEAN, bir ticaret bloğu olarak önemli ölçüde önem kazanmaktadır ve hâlihazırda Avrupa Birliği ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'ndan sonra dünyanın en büyük üçüncü bloğudur. Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam'ın Asya Kaplanları'nı, Brunei, Kamboçya, Laos

[435] Singapore Institute of International Affairs, (2014). *Rethinking The East Asia Summit: Purpose, Processes and Agenda*. 9 Aralık 2020 tarihinde: http://www.siiaonline.org/wp-content/uploads/2016/10/2014-10-Policy-Brief-Rethinking-the-East-Asia-Summit-Purpose-Processes-and-Agenda.pdf adresinden alındı.

ve Myanmar gibi daha küçük aktörleri içeren, 2012 yılında toplam 2,31 trilyon ABD Doları GSYİH'sı,[436] 2019 yılında ise 9.34 trilyon ABD Doları GSYİH'sına yükselmiştir[437] ve bölge 671 milyon kişiye ev sahipliği yapmaktadır.[438]

ASEAN bloğu, belirli ürünlere nominal vergiler uygulamaya devam eden Kamboçya, Laos, Myanmar ve Vietnam hariç olmak üzere, aralarında ticareti yapılan ürünlere yönelik tüm ithalat ve ihracat vergilerini büyük ölçüde kaldırmıştır. Geriye kalanların da 31 Aralık 2015 itibariyle tamamen kaldırılması kararlaştırılmış, yani tüm bölgenin bu tarihten itibaren gümrüksüz olması hedeflenmişti.[439]

ASEAN, küresel kaynak bulma ve üretim ortamını kökten değiştiren diğer Asya ülkeleriyle bir dizi serbest ticaret anlaşması da imzalamıştır. Örneğin, yaklaşık 8.000 ürün kategorisinde veya ithal malların %90'ında indirilmiş tarifeleri sıfıra indiren Çin ile bir anlaşması bulunmaktadır. Bu uygun şartlar Çin ve Brunei, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland dahil olmak üzere ASEAN üyelerinde yürürlüğe girmişti. Vietnam, Endonezya ve diğer ASEAN ülkeleri, daha düşük ücretler sunarak Çin FTA'sından yararlanmakta ve bu nedenle hem Çin pazarı için hem de AB ve ABD gibi küresel destinasyonlardan yabancı yatırım çekmeye devam etmektedir. Bu şekilde ASEAN'daki ülkeler ve özellikle ASEAN 6 yükselişine devam etmektedir.

ASEAN'ın Hindistan ile de benzer bir FTA'sı bulunmaktadır ve bu aşamalı olarak ASEAN ile Hindistan arasında ticareti

436 C. Devonshire-Ellis, (13 Şubat 2014). Understanding ASEAN's Free Trade Agreements. 5 Aralık 2020 tarihinde ASEAN Briefing: https://www.aseanbriefing.com/news/understanding-aseans-free-trade-agreements/ adresinden alındı.

437 H. Plecher, (3 Haziran 2020). *Gross domestic product of the ASEAN countries from 2010 to 2020*. 7 Aralık 2020 tarihinde Staatista: https://www.statista.com/statistics/796245/gdp-of-the-asean-countries/ adresinden alındı.

438 World Meter. (15 Aralık 2020). *South-Eastern Asia Population*. 15 Aralık 2020 tarihinde: https://www.worldometers.info/world-population/south-eastern-asia-population/ adresinden alındı.

439 Belirtilmelidir ki ASEAN henüz gümrük birliğine ulaşamadı. ASEAN, ASEAN Ekonomik Topluluğu aracılığıyla tek bir pazar ve üretim üssü oluşturma konusunda önemli ilerleme kaydetmiş olsa da, gümrük birliği uzun vadeli bir hedef olmaya devam etmektedir.

yapılan tüm malların %90'ında tarifeleri düşürmeyi kararlaştırmıştır. 2016 yılına gelindiğinde ise, 4.000'den fazla ürün üzerindeki ithalat-ihracat vergileri kaldırılmıştı. Bu durum, Hindistan tüketici pazarını ASEAN tarafından üretilen mallara açması açısından Çin FTA'sına benzer bir etkiye sahiptir. Aslında Hindistan, kısa vadede Çin'inki kadar hızlı büyümesi beklenmese de, kendi başına 250 milyonluk oldukça büyük bir orta sınıf tüketici pazarına sahiptir. ASEAN-Hindistan FTA'sı da hizmetleri içerecek şekilde genişletilmektedir.

Uluslararası işletmeler için, ASEAN statüsünden ve bölgenin sahip olduğu FTA avantajlarından yararlanma koşulu basittir. Tüm gereken yabancı yatırımcının ASEAN ülkelerinden birinde bir yan kuruluş tesis etmesidir. Bu durum yalnızca coğrafi bir nitelik ve gerekliliktir. Bu amaçla Singapur, ASEAN ve ötesine ulaşmak ve bölgedeki yan kuruluşlara yönetim, finans ve diğer destek hizmetleri sağlamak için bölgesel bir Asya merkezi olarak gelişmiştir. Singapur'da şirket kurmak hızlı ve kolaydır. Dünya Bankası Küresel İş Yapma Kolaylığı Sıralamasında düzenli olarak ilk sırada Singapur yer alırken, şehir devleti yasalarında ve uyumluluğunda yüksek derecede uluslararası standartlar kullanılmaktadır. Singapur ayrıca %17 kurumlar vergisi gibi düşük bir vergi tabanı sunar ve yabancı yatırımcılar da dahil olmak üzere tüm KOBİ'ler için vergi teşvikleri sağlamaktadır. Sonuç olarak, 2018 itibariyle 37.000 uluslararası şirket ve 7.000 çokuluslu şirket Singapur'da birimler tesis etmiştir.[440]

[440] Son raporlara göre, Singapur'da faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerin sayısı 2018'den bu yana önemli ölçüde artmaya devam etmiştir. 2023 yılında Singapur, 4.200 çok uluslu firmanın bölgesel genel merkezlerine ev sahipliği yaparak, 1.336 çok uluslu şirketin bölge genel merkezine sahip olan Hong Kong'a karşı liderliğini genişletti. Bu durum, 2018 yılı itibarıyla Singapur'da birim kurduğu bildirilen 7.000 çok uluslu şirkete kıyasla önemli bir artışı temsil etmektedir. Rapor, Singapur'un çokuluslu şirketler için tercih edilen destinasyon olarak yükselişinin Batı ile daha iyi ilişkileri, daha geniş yetenek havuzu, çeşitlendirilmiş ekonomisi ve cazip vergi teşviklerinden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Pek çok Çinli şirket de jeopolitik risklerden korunmak ve erişim alanlarını genişletmek için Singapur'u seçmektedir. Son yıllarda Singapur'da genel merkez kuran veya operasyonlarını genişleten bazı önemli çok uluslu şirketler arasında Microsoft, Google, FedEx, Rolls-Royce, Mead Johnson, Alibaba, Huawei Technologies ve elektrikli araç üreticisi Nio yer almaktadır. Singapur'un iş dünyası yanlısı ortamı, politikaları ve yeniliğe olan bağlılığı,

ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA) sanal olarak kurulmuştur. ASEAN ülkeleri, AFTA için Ortak Etkili Tercihli Tarife (CEPT)[441] programı yoluyla bölge içi tarifelerin düşürülmesinde önemli ilerleme kaydetmiştir. Brunei Darussalam, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland'dan oluşan ASEAN-6 CEPT Kapsama Listesi'ndeki ürünlerin %99'undan fazlası, %0-5 tarife aralığına indirilmiştir. ASEAN'ın yeni üyeleri Kamboçya, Laos, Myanmar ve Vietnam, ürünlerinin neredeyse %80'i, kendi CEPT Kapsama Listesi'ndeki ürünlere taşınarak CEPT taahhütlerinin uygulanmasında ilerleme kaydetmişlerdi. Bu ürünlerin yaklaşık %66'sının hâlihazırda %0-5 tarife bandında tarifeleri mevcuttur. (ASEAN, The ASEAN Free Trade Area (AFTA), 2018b)

Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge

Güneydoğu Asya Nükleer Silahlardan arındırılmış Bölge Anlaşması[442] (SEANWFZ) veya 1995 Bangkok Anlaşması, ASEAN himayesinde ASEAN üye devleti arasında bir nükleer silah erteleme anlaşmasıdır. Brunei Darussalam, Kamboçya, Endonezya, Laos, Malezya, Myanmar, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam arasında imzalanmıştır. 15 Aralık 1995'te Bangkok'da düzenlenen konferansta imzaya açılmış ve 28 Mart 1997'de yürürlüğe girmiş ve üyelerini nükleer silah geliştirmemeleri, üretmemeleri veya başka bir şekilde elde etmemeleri, bulundurmamaları veya üzerinde kontrol sahibi olmamaları zorunluluğu kılmaktadır.[443] Bölge, devletlerin topraklarını ve ilgili kıta sahanlıklarını ve Münhasır Ekonomik Bölgeleri (MEB) içeren alandır ve "Bölge" kelimesinden anlatılmak istenen kara bölgesi, iç sular, karasuları, takımada suları, deniz tabanı ve alt toprağı ve bunların üstündeki hava sahası anlamına gelmektedir. Anlaşma, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması

Asya'da yatırım yapmak isteyen küresel şirketlerin ilgisini çekmeye devam etmektedir. Singapore Economic Development Board, "2023 in Review: The MNCs that marked milestones in Singapore", 21 Aralık 2023.

441 Common Effective Preferential Tariff.

442 Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone.

443 ASEAN. (11 Mayıs 2012). *Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone*. 16 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=treaty-on-the-southeast-asia-nuclear-weapon-free-zone adresinden alındı.

(NPT) tarafından tanınan beş nükleer silah devletinin, yani Çin, ABD, Fransa, Rusya ve Birleşik Krallık'ın (aynı zamanda beş daimi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeleri) antlaşmaya saygı göstermeyi taahhüt etmektedirler ve antlaşmanın taraf devletlerce ihlal edilmesine olanak sağlamayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bununla birlikte nükleer silah sahibi devletlerinden hiçbirisinin bu protokolü imzalamadığı da belirtilmelidir.

Güneydoğu Asya Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge Anlaşması'nın (SEANWFZ) temeli 27 Kasım 1971'de ASEAN'ın Endonezya, Malezya, Tayland, Singapur, Filipinler'in 5 asıl üyesi ile başlamıştı. Üyeler, Kuala Lumpur'da bir araya gelerek ASEAN'ın Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi (ZOPFAN) bildirgesini imzaladılar. ASEAN'ın hedeflerinden biri de SEANWFZ'nin kurulmasıydı. Bununla birlikte, üyeler arasındaki çekişmeler ve bölgedeki çatışmalar ve Soğuk Savaş da dâhil olmak üzere o zamanki siyasi atmosfer nedeniyle SEANWFZ'yi tesis etmek, o dönem kolay olmamıştır. Böylelikle nükleerden arındırılmış bir bölge kurulması için resmi teklif, Soğuk Savaş sona erdikten ve anlaşmazlıklar çözüldükten sonra 1990'lara kadar ertelenmiş ve ASEAN üye devletleri bölgelerini nükleerden arındırma çabalarını tekrar yenilemişlerdir.

Bir ASEAN çalışma grubu tarafından müzakereler yürütülmüş ve anlaşma taslağı tamamladıktan sonra, SEANWFZ anlaşması 15 Aralık 1995'te Bangkok'ta 10 ASEAN üye devletinin hükümet başkanları tarafından imzalanmıştır. Anlaşma 28 Mart 1997'de yürürlüğe girmiştir. Üye devletlerin biri hariç -Filipinler- tümü onaylamıştır. Filipinler'in onaylamasından sonra 21 Haziran 2001'de bölgedeki tüm nükleer silahları etkin bir şekilde yasaklayarak tamamen yürürlüğe girmiştir. 2014 yılında SEANWFZ Anlaşması Komisyonu Toplantısı'nda üye devlet temsilcileri, SEANWFZ Anlaşmasını Güçlendirmek için 2013-2017 Eylem Planının uygulanmasında kaydedilen ilerlemeyi gözden geçirirken, güneydoğu Asya'yı bir Nükleer Silahsız bölge olarak koruma taahhütlerini yeniden teyit etmişlerdir. SEANWFZ anlaşmasının beş nükleer silah devletinin imzasına açık bir protokolü de bulunmaktadır: Çin, Fransa, Rusya, Birleşik Krallık ve ABD. Protokol, bu devletlerin antlaşmanın herhangi bir ihlaline

katkıda bulunmamalarını ve bölgede nükleer silah kullanmamalarını veya kullanma tehdidinde bulunmamalarını taahhüt etmektedir.[444]

ASEAN Terörle Mücadele Sözleşmesi

Terörizmle mücadele, çok taraflı düzenleyici çerçevelerde gelişmiş koordinasyon dahil olmak üzere çok yönlü yaklaşımlar gerektirmektedir. ASEAN'ın, ASEAN Terörle Mücadele Sözleşmesi 2007'nin (ACCT) yürürlüğe girmesi yoluyla kurallara dayalı çok taraflılığı benimseme kararı, ASEAN'ın güvenlik tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. ASEAN üyesi ülkeler 2007 yılında ACCT'yi kabul ettiklerinde gerçek niyetleri, bir bölge olarak güneydoğu Asya'nın toprak bütünlüğünü tehlikeye atabilecek bir olguyu ele almak için ASEAN ülkeleri arasında somut güvenlik işbirliğini teşvik etmekti. Aynı zamanda ilerici ekonomik gelişimi ve yerel politik istikrarı sağlamayı da amaçlamışlardı. Gloria Macapagal, "*Bölgenin terörizmle her şekli ve tezahürü ile mücadele etme kapasitesini artırmak ve kolluk kuvvetlerimiz ve diğer ilgili makamlarımız arasında terörle mücadele işbirliğini derinleştirmek için ASEAN Terörle Mücadele Sözleşmesini imzaladık*"[445] açıklamasını yapmış ve meseleyi özetlemiştir. ACCT'nin resmen kabul edilinceye kadar uygulanma hızı, terörizmin engellenmesinde ASEAN standartlarına göre cesaret verici bir başarı olarak değerlendirilmiştir. Taslak, ilk olarak 2006 yılının Eylül ayı ortalarında Filipinler ve Endonezya tarafından ortaya atılmış ve iki aydan biraz uzun bir süre içinde ASEAN zirvesinde kabul edilmiştir.

ACCT 2007, çeşitli nedenlerle ASEAN tarafından alınan önemli kararlardan bir tanesini teşkil etmektedir. Öncelikle ASEAN, güven oluşturma aşamasının ötesine, güçlendirilmiş bölgesel işbirliği ve yasal çerçevelerden oluşan bir rejim inşa etmeye karar vermişti. 11 Eylül 2001'den önce ASEAN, terörizmi

[444] James Martin Center for Nonproliferation Studies. (2009). *Southeast Asia Nuclear-Weapon-Free Zone Treaty (Treaty Of Bangkok)*. 12 Aralık 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20100407204211/ http:/cns.miis.edu/inventory/pdfs/seanwfz.pdf adresinden alındı.

[445] ASEAN, Chairperson's Statement of the 12th ASEAN Summit H.E. the President Gloria Macapagal-Arroyo, (13 Ocak 2007).

ulus ötesi suçlar başlığı altında ele aldı ve ASEAN'ın mevcut mekanizmalarını ve süreçlerini kullanarak ilerleme kaydetti. Terörizmi uluslararası suçlarla aynı kategoriye yerleştirmeye yönelik böyle bir strateji, büyük ölçüde tehditlerin yerel doğasına borçluydu. Ancak bu durum, ABD'deki 11 Eylül terör saldırıları ve terörizmin ASEAN'ın geleceği için bir tehdit olarak görülmeye başlandığı 2002'deki Bali bombalamasından sonra değişmişti.[446] Bu sayede güvenlik işbirliğinin yerel siyasi ve ikili diplomatik alanların ötesine geçmesi gerektiğini fark eden ASEAN, terörle mücadele için daha yapıcı ve somut bir operasyonel bölgesel işbirliği yapısı sağlamayı amaçlayan ACCT 2007 sürecini başlatmıştır.

İkincisi ise ACCT 2007, ASEAN üyesi ülkelerin terörizm tehdidiyle mücadelede birbirleriyle daha rahat ortaklık içerisinde olduklarını güçlü bir şekilde belirtti. ASEAN, üye devletlerini daha iyi anladığı ve potansiyelleri ve sınırlamaları hakkında bilgi sahibi olduğu için terörizmle mücadelede yardımcı olabileceğini fark etmiştir. Aslında, Cakarta'daki ASEAN Sekreterliği'ndeki kilit bürokratlar ve üst düzey yetkililer, ASEAN'ın Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşlar yerine bölge ülkeleriyle daha iyi koordinasyon içerisinde olacağını değerlendirdiler. Önemli bir şekilde ASEAN üye ülkeleri, ASEAN dışında hiçbir kurumsal düzenlemenin bölgesel güvenliğin çıkarlarına daha iyi hizmet edemeyeceğini düşünmekteydiler. Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği gibi diğer bölgesel kurumlar, esasen ekonomik ve ticari bir forum iken, ASEAN Bölgesel Forumu kurumsal kapasiteden yoksundu. BM, Terörle Mücadele Komitesi aracılığıyla, uluslararası eylemin izlenmesinde ve teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamasına rağmen, yine de bölgesel rolü son derece zayıftı.

Üçüncüsü ise, ASEAN üyesi ülkeler farklı anti-terörizm yasalarından muzdaripti ve bu nedenle etkili bir bölgesel düzenleyici çerçeveye sahip olmak için bir dereceye kadar uyum gerekiyordu. ACCT 2007, ASEAN'a daha resmi ve yapılandırılmış bir

446 ASEAN. (5 Kasım 2012). *2001 ASEAN Declaration on Joint Action to Counter Terrorism Bandar Seri Begawan*. 9 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=2001-asean-declaration-on-joint-action-to-counter-terrorism-bandar-seri-begawan-5-november-2001 adresinden alındı.

yasal çerçeve sağlamış ve bir dereceye kadar bölgedeki çeşitli terörle mücadele yasalarının konsolide edilmesine yardımcı olmuştur. ASEAN'ın eski Güvenlik Genel Müdürü Ong Keng Yong'un öne sürdüğü gibi ACCT, "*bölgesel araçlar, yasal sistemlerdeki farklılıkların ...terör eylemlerinin faillerini adalete teslim etmeye yönelik toplu çabaları engellememesini sağlamak için tasarlanmıştır*."[447]

Dördüncüsü ise ACCT 2007, ASEAN'ın ASEAN Siyaset ve Güvenlik Topluluğu'nun gerçekleştirilmesine yardımcı olma taahhüdünün bir tezahürüydü. Eğer ASEAN güvenilir ve saygın bir güvenlik topluluğu olarak ilerleyecekse, üyelerinin uluslararası ve karşılıklı yükümlülükleri ciddiye almalarını sağlamaya kararlı olmalıydı. ACCT 2007, ASEAN siyasi ve güvenlik topluluğunun kanun yaptırımı ve yasal işbirliğini kapsayan konularda gerçekleştirilmesinin bir parçası olarak görülmüştür. Ayrıca bölge ülkelerinin birbirlerini bazı terör konularında itham etmelerini ve suçlamalarını da engellemiştir. Son olarak ACCT 2007, ASEAN'ın BM Güvenlik Konseyi'nin 1373 sayılı Kararına verdiği yanıtın ve bu kararın uygulanmasında adım adım CTC'ye rapor verme ihtiyacının bir parçasıydı.[448] 1373 sayılı karar ve

[447] ASEAN, 'Keynote Speech by H.E. Ong Keng Yong Secretary-General of ASEAN', (25-7 Haziran 2007).

[448] Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1373 (2001) sayılı Kararı, 11 Eylül 2001'de ABD'de düzenlenen terörist saldırılara yanıt olarak kabul edilen önemli bir terörle mücadele önlemidir. Oybirliğiyle kabul edilen karar, tüm BM üye ülkeleri için bağlayıcı nitelikte ve uluslararası terörle mücadeleye yönelik kapsamlı bir çerçeve çizmektedir. Karar, devletlerin terör eylemlerini finanse eden, planlayan, destekleyen veya gerçekleştirenlere güvenli sığınak vermemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca devletleri terör eylemlerini önlemek ve bastırmak için istihbarat paylaşmaya ve birbirleriyle işbirliği yapmaya çağırmaktadır. Ek olarak karar, devletlerin terör örgütleriyle bağlantılı kişi ve kuruluşların mal varlıklarını dondurmasını ve bu tür gruplara mali, teknolojik veya diğer şekillerde destek sağlanmasını engellemesini gerektirmektedir. Kararın temel hükümleri arasında terör eylemlerinin finansmanını önleme yükümlülüğü, teröristlere güvenli bölge sağlama yasağı ve terör eylemlerini önlemek ve bastırmak için diğer devletlerle istihbarat paylaşma ve işbirliği yapma zorunluluğu yer almaktadır. Aynı zamanda kararın uygulanmasını izlemek ve ihtiyaç sahibi devletlere teknik yardım sağlamak için Terörle Mücadele Komitesi'ni kurmaktadır. 1373 sayılı Karar, BM üyesi devletler tarafından geniş çapta uygulanmıştır; birçok ülke, terör faaliyetlerini suç saymak ve terör örgütlerinin varlıklarını dondurmak için iç mevzuatı yürürlüğe koydu. Karar aynı zamanda uluslararası terörle mücadele sözleşmelerinin geliştirilmesinde

CTC genel olarak, dünya çapında terörizm tehdidini ele alma konusunda BM üyesi ülkelerin performansını artırmaya yardımcı olmayı amaçlamaktaydı.[449] ASEAN, bölgesel diyalog ve işbirliğinde lider güç olmayı hedeflemekteydi ve BM girişimlerine uyum, ASEAN'ın böyle bir rolü oynamaya devam etmede güvenilirliğini sağlamaya yardımcı olacaktı.

Yukarıdaki nedenlerden dolayı ASEAN, özellikle terör tehdidini yönetmede bölgede stratejik bir güvenlik rolüne sahiptir. ASEAN'ın terörle mücadele girişimine olan yoğun ilgisi, tehdidin ulus ötesi karakteri nedeniyle çok taraflı işbirliğinin hayati önem taşıdığının ve ASEAN'ın bu tür bir işbirliğinin oluşturulmasında liderlik sağlaması gerektiği gerçeğini de yansıtmaktadır. ASEAN bu tür bir liderlik için en uygun ve ilgili kurumdu, ancak kurumsal sunum kapasitesini geliştirmek için ciddi çaba harcanması gerekmekteydi. Ayrıca, ACCT 2007'nin girişiminin arkasındaki motivasyon, ASEAN'ın çok kültürlülüğü kucaklamak arzusunu da yansıtmaktadır. ASEAN, terörizmin bölge için ciddi bir tehdit olduğunun farkındaydı ve bu nedenle tutarlı bir işbirliğine ihtiyaç vardı. Bu durum topluluk oluşturma gündeminin bir parçasıydı. Aynı şekilde, terörizmle en iyi şekilde iç tecrit ile değil, uluslararası işbirliği yoluyla mücadele edilebilirdi.[450]

İkincisi, mevcut çerçevede eksiklikler vardı, özellikle de odak noktasının önlemeden çok, suç haline dönüştüğü durumlarda. Terörist tehditlere karşı takip, önleme, koruma ve hazırlık gibi konulara ilişkin tedbirler yeterince ele alınmamıştı. ASEAN'ın terörle mücadele paradigmasında reaktif önlemlerden daha sağlam önleme ve koruma stratejilerine doğru bir kayma olmalıydı. Üçüncüsü, insan haklarını koruma ve insan güvenliğini geliştirme taahhütleri verilmiş olsa da, bu tür önlemler yeterli olmaktan uzaktı. ACCT 2007, uluslararası kabul görmüş

de etkili olmuş ve terörle mücadele için küresel bir çerçeve oluşturulmasına yardımcı olmuştur.

[449] E. Rosand, "Security Council Resolution 1373, the Counter-Terrorism Committee, and the Fight Against Terrorism", *American Journal of International Law, 97/*2, (2003), s. 333-341.

[450] A. R. Ahmad, 'The Asean Convention On Counter-Terrorism 2007', *Asia-Pacific Journal on Human Rights and the Law*, 14/1-2, (2013), s. 93-147.

insan hakları standartlarının izlenmesi, korunması ve uygulanması için kurumsallaşmış mekanizmaları teşvik edecek önlemlerden o dönem itibariyle yoksun görünmüştü.

Son olarak ise ACCT 2007'nin uygulanmasındaki en büyük zorlukların ASEAN'ın karmaşık siyasi güvenlik dinamikleri olduğu vurgulanmalıdır. Terör, son derece hassas bir konudur ve bu nedenle ASEAN'ın kendisini daha güçlü bir güvenlik topluluğu olarak sunması için daha fazla işbirliği sağlanmasına gerek duyulmuştur. ASEAN'ın dayanıklılığı, ASEAN'ın liderliğinin en iyi nasıl sağlayabileceğine bağlıydı. Bu durum özellikle güvenlikle ilgili alanlarda geçerliydi. ASEAN'ın kaydadeğer deneyimi, ASEAN'ın terörizm tehdidini yönetme konusunda alakalı ve yetenekli kalmasına yardımcı olabilmiştir.

ACCT 2007, son derece önemliydi. Zira son derece önemli bir süreçteki ciddi bir adımı temsil etmekteydi. Bu anlaşma zaman içerisinde günümüze kadar gelişme kaydetmiştir. ASEAN tarafından şimdiye kadar benimsenen terörle mücadele yasal araçları, büyük ölçüde, amacı, ilgili ve çeşitli karşı tedbirlerin uygulandığı kapsamlı bir çerçeve sağlamak olan yumuşak hukuk olarak tanımlanabilmekteydi. ASEAN üye devletlerinin antiterör politikaları koordine edilebilmekte ve bölge çapında onay ve destek sağlanabilmektedir. Bu kapsayıcı çerçevenin merkezinde ise ASEAN Terörle Mücadele Sözleşmesi (ACCT) bulunmaktadır.

Devletlerin birbirine müdahale etmeme ilkesinin hakim olduğu bir bölgede, terörle mücadelede bölgesel işbirliğine yumuşak yaklaşım şaşırtıcı görülmemelidir. ASEAN ülkeleri arasında terörizme karşı retorik bir taahhüt bulunmaktayken, katılımcı devlet liderlerinin beyanları, toplantıları ve kapsamlı danışma ve fikir birliği oluşturma süreçleri, genel itibariyle somut olan çok az çıktı ile sonuçlanmaktadır.

Bununla birlikte ASEAN'ın karşı karşıya olduğu zorluklar, üye devletlerinin ASEAN üzerindeki yasal ve siyasi kısıtlamalar kadar, iç siyasi nedenlerden dolayı katı terörle mücadele önlemlerine yönelik kararsızlığından da kaynaklanmaktaydı. Her ülkedeki ulusal terörle mücadele çabaları, kendi ulusal uyum ve muhaliflerle mücadele politik gündemiyle iç içe geçmiş bir vaziyetteydi.

ASEAN'da bir bütün olarak terörizme karşı bir tepki de gelişmişti. 11 Eylül'den önce uluslararası suç, terörizmle ilgili bildirilerin ve bölgesel tepkilerin dahil edildiği geniş bir kategori veya başlık olarak değerlendirilmekteydi. Bu yaklaşım, yönetimi en iyi şekilde kolluk kuvvetlerinin eline bırakacak olan, suç eylemi ve iç yıkım olarak terörizme ilişkin geleneksel perspektifi de vurgulamaktaydı. Operasyonel düzeyde, terörizm ile kara para aklama, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı ve/veya korsanlık gibi diğer sınır ötesi suç faaliyetleri arasında önemli örtüşmeler olduğu kabul edilmişti.[451] Bu anlayış, ASEAN tarafından benimsenen kapsamlı güvenlik ilkesinin güneydoğu Asya bölgesi ile olan ilişkisini de yansıtmaktaydı.

Bu şekilde ASEAN üye devletleri, terörle mücadele için ulusal mekanizmalarını gözden geçirmek ve güçlendirmek, terörizmle ilgili uluslararası sözleşmeleri ASEAN mekanizmalarına entegre etmek amacıyla incelemek, teröristler ve terör örgütleri

[451] ASEAN bölgesinde, özellikle Malakka ve Singapur Boğazı, Endonezya ve Filipinler'de gemilere karşı korsanlık ve silahlı soygun olayları yaşandı. Ancak son yıllarda bölgesel donanmaların ve sahil güvenliğin koordineli çabaları sayesinde durum önemli ölçüde iyileşti. Korsanlık ve Silahlı Soygunla Mücadeleye İlişkin Bölgesel İşbirliği Anlaşması'nın (ReCAAP) Bilgi Paylaşım Merkezi'nin Birinci Çeyrek Raporuna göre, 2023 yılının ilk çeyreğinde Asya'da gemilere yönelik 25 silahlı soygun olayı rapor edildi ve çoğunluğu Filipinler ve Endonezya'da meydana geldi. Korsanlıkla silahlı soygun arasındaki ayrım, güneydoğu Asya suları bağlamında önemlidir. Korsanlık, 'herhangi bir devletin yargı yetkisi dışında bir yerde' bir gemiye karşı işlenen herhangi bir yasa dışı eylem olarak tanımlanırken, silahlı soygun 'bir devletin iç sularında, takımada sularında ve karasularında' meydana gelen olayları ifade eder. Güneydoğu Asya'daki olayların çoğu, bölge uluslarının karasularından geçen dar boğazlar nedeniyle silahlı soygun kategorisine girmektedir. 2007 ile 2022 yılları arasında, eşgüdümlü devriye gezisi, gözetim, bilgi paylaşımı, kapasite geliştirme, kontrol merkezlerinin kurulması ve yasal çerçevelerin güçlendirilmesi dahil olmak üzere çok sayıda önlem sayesinde korsanlık ve fidye amaçlı gemi kaçırma vakaları önemli ölçüde azaldı. Ancak 2015'ten bu yana Malakka ve Singapur Boğazı'nda ve Endonezya kıyısı açıklarında bildirilen silahlı soygun olaylarında kayda değer bir artış yaşandı. 2021'de Singapur Boğazı'ndaki olaylar, bölgedeki tüm korsanlık ve deniz soygunu raporlarının %61,4'ünü oluşturuyordu. Malakka Boğazı, 2021'de bildirilen en yüksek sayıda olayı kaydetti. Bu zorluklara rağmen, genel eğilim güneydoğu Asya'da korsanlık ve silahlı soygun olaylarında bir düşüş olduğunu göstermektedir; 2021'de 2020'ye kıyasla %15'lik bir düşüş kaydedilmiştir. Ayrıca bkz. The Shipowners, "Piracy attacks in South East Asia, particularly in the Straits of Malacca, have long been an issue for our Members", 15 Mayıs 2015.

hakkında istihbarat paylaşımını güçlendirmek ve bölgesel kapasite geliştirme programlarını geliştirmek gibi adımlar atmışlardı.

11 Ekim 2001 tarihinde yayınlanan 3.ASEAN Sınıraşan Suçlar Bakanlar Toplantısı Ortak Bildirisi, terörizm gibi bölgesel güvenlik sorunlarını ortadan kaldırmaya yönelik çabaları detaylandırmıştı.[452] Bu bildirgeyi ise, 17 Mayıs 2002 tarihinde, özellikle terörizm başlıklı ve Ulusötesi Suçlarla Mücadele için ASEAN Eylem Planını Uygulama Çalışma Programı'nı kabul eden özel bir ASEAN bakanlar toplantısı takip etmişti. ASEAN o zamandan itibaren diyalog ortaklarıyla -ABD, AB, Avustralya, Hindistan, Rusya, Japonya, Kore, Yeni Zelanda, Pakistan ve Kanada- kendi terörle mücadele antlaşmasını kabul etmiştir. ASEAN'ın Çin ile terörle mücadele konusunda ortak bir bildirisi bulunmamakla birlikte, ASEAN ve Çin'in Geleneksel Olmayan Güvenlik Sorunları Alanında İşbirliği Ortak Bildirgesi öncelikli olarak bu konunun bir parçasını oluşturmaktadır.[453]

ASEAN ülkeleri terörizmin herhangi bir din, milliyet, medeniyet veya etnik grupla ilişkilendirilemeyeceği ve ilişkilendirilmemesi gerektiğini kuvvetle vurgulamışlardır. ASEAN üye ülkeleri birbirleriyle terörle mücadele işbirliğini ilerletmeye de çalışmışlardır. Mayıs 2002'de Endonezya, Malezya ve Filipinler, daha sonra Kamboçya ve Tayland ile sınır kontrollerini güçlendirmek, havayolu yolcu bilgilerini paylaşmak, yardım hatları kurmak, istihbarat paylaşmak[454] ve arama ve kurtarma için

[452] ASEAN. (11 Ekim 2001). *Joint Communique of the Third ASEAN Ministerial Meeting on Transnational Crime*. 5 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=joint-communique-of-the-third-asean-ministerial-meeting-on-transnational-crime-ammtc-singapore-11-october-2001 adresinden alındı.

[453] ASEAN. (4 Kasım 2002). *Joint Declaration of ASEAN and China on Cooperation in the Field of Non-Traditional Security Issues*. 8 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=joint-declaration-of-asean-and-china-on-cooperation-in-the-field-of-non-traditional-security-issues-6th-asean-china-summit-phnom-penh-4-november-2002-2 adresinden alındı.

[454] ASEAN'da istihbarat paylaşımı, özellikle terörizm ve radikalizmle mücadele bağlamında son yıllarda önemli bir odak noktası olmuştur. 2018'de başlatılan 'Our Eyes' girişimi (OEI), ASEAN üye ülkeleri arasında terörizm, radikalizm ve şiddet içeren aşırıcılık konularında istihbarat paylaşımını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Beş Göz istihbarat ağından esinlenen girişim, 2019 yılında Endonezya'da düzenlenen ikinci çalışma grubu toplantısı ile önemli bir ilerleme kaydetti. Toplantıda on ASEAN ülkesinden ve ASEAN Sekretaryasından

standart prosedürleri benimsemek için bir terörle mücadele anlaşması imzalamışlardır.[455] Bölgedeki diğer birkaç ülke de benzer işbirliği anlaşmaları imzalamış ve hükümetler arasındaki işbirliği, özellikle kolluk kuvvetleri ve istihbarat teşkilatları arasında 2002 ve 2003'te artmıştır. Özellikle Avustralya ve ABD gibi harici ortakların yardımıyla bu şekilde bir iç işbirliği, güneydoğu Asya ülkelerindeki siyasi ve ekonomik kısıtlamalar nedeniyle birçok zorluk ve hassasiyete rağmen başarı kazanmıştır.

Terörle mücadele çabalarıyla ilgili diğer bir ASEAN anlaşması 29 Kasım 2004'te kabul edilen Ceza İşlerinde Karşılıklı Hukuki Yardım Anlaşması'dır.[456] Tüm bu çabalar, ACCT'nin 2007'de benimsenmesi için zemin hazırlanmasına yardımcı olmuştu. ACCT'nin diğer bölgelerde daha önce kabul edilen terörle mücadele antlaşmalarının aksine daha geç meydana geldiği değerlendirilebilir. ACCT'nin amacı doğrultusunda suçu tanımlamak için ilgili tüm terörle mücadele anlaşmalarına atıfta bulunmakta, bu anlaşmalardan bazılarına taraf olmayan üye devletler için değişiklik yapılmasına izin vermektedir. Bu Sözleşmenin kabulünü kısa süre sonra, Terörizmle Mücadele 2009 ASEAN Kapsamlı Eylem Planının geliştirilmesi izlemiştir.

---

gelen delegasyonlar, savunma bakanları için güvenli bir telefon hattı olan ASEAN Doğrudan İletişim Altyapısının kullanımı da dâhil olmak üzere girişimin operasyonel hale getirilmesini tartıştı. OEI, ASEAN'ın güvenlik konularında istihbarat paylaşımı ve işbirliğini arttırma çabalarında önemli bir adım olarak görülmektedir. Girişim, bölgenin ulus ötesi güvenlik tehditlerine yanıt verme kabiliyetini geliştirme potansiyeli nedeniyle övgüyle karşılanmıştır. Bununla birlikte, ülkeler arasında ve terörle mücadele kurumları içinde yerleşik güvensizlik de dahil olmak üzere zorluklar devam etmektedir. Bu zorluklara rağmen OEI, ASEAN'ın terörizm ve radikalizmle mücadele çabalarında önemli bir gelişme olarak görülmüştür. OEI'ye ek olarak Malezya, Endonezya ve Filipinler arasında Üçlü İşbirliği Anlaşması (TCA) gibi diğer girişimler de istihbarat paylaşımını ve güvenlik konularında işbirliğini arttırmak için kurulmuştur. TCA, Sulu Denizi boyunca sınır aşan suçları durdurmayı ve terörle mücadele operasyonlarını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Bu girişimler ASEAN'ın bölgedeki güvenlik sorunlarını ele alma çabalarında istihbarat paylaşımının artan önemini göstermektedir.

[455] ASEAN. (20 Ağustos 2003). *ASEAN Efforts to Combat Terrorism, by S.Pushpanathan*. 5 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=asean-efforts-to-combat-terrorism-by-spushpanathan adresinden alındı

[456] ASEAN. (29 Kasım 2004). *Treaty on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters*. 6 Aralık 2020 tarihinde http://agreement.asean.org/media/download/20160901074559.pdf adresinden alındı.

ASEAN Sekreterliği, Malezya tarafından 11 Ocak 2013 tarihinde yapılan 10. ve nihai onaydan birkaç gün sonra yayınlanan bir açıklamada, "*ACCT, ASEAN'ın terörizme karşı koyma, önleme ve bastırma ve terörle mücadele işbirliğini derinleştirmeye yönelik bölgesel işbirliği için bir çerçeve işlevi gördüğü için terörle mücadele çabalarının önemli bir başarısıdır*" ifadesi kullanılmıştır.

ASEAN Yolu Nedir?

Güneydoğu Asya bölgesindeki bölgesel örgüt olan ASEAN, "ASEAN Yolu" olarak adlandırılan, anlaşmazlığı çözmek amacında olan kendi mekanizmasına sahiptir. Bölgeselcilikte birçok uzman, Avrupa Birliği (AB), Afrika Birliği Örgütleri ve diğerleri gibi bölgesel örgütlenmenin, bölge içindeki bir çatışmayı çözmede önemli bir role sahip olduğunu savunmaktadır. Öyle ise ASEAN Yolu nedir? ASEAN Yolu'nu anlamak için, ASEAN'ın egemenlik kavramına ve müdahale etmeme ilkesine saygı duyduğunu öncelikle hatırda tutmamız gerekmektedir. Böylece üye devletler arasında şimdiye kadar barış sağlanabilmiştir. Bu mekanizmada ASEAN, ASEAN Yolu olarak adlandırılacak 4 elementi benimsemektedir.

İlk olarak, karışmama ilkesi göze çarpmaktadır. ASEAN Şartı'da Madde 2 (a) ve 2 (b), tüm ASEAN üyelerinin her ülkenin bağımsızlığına saygı göstermesi ve içişlerine müdahale etmemesi gerektiğini belirtir.[457] Bu ilke ayrıca BM Şartı Madde 2(4)'te de belirtilmiştir.[458] ASEAN karşılıklı saygıyı savunduğu için, tüm iç sorunlar kendi hükümetleri tarafından çözülmesi gerektiği prensibini vurgulamaktadır.

İkincisi, yumuşak diplomasi ilkesidir.[459] ASEAN, üye devletler arasında savaşa yol açabilecek büyük çatışmalardan kaçındığından, bireysel yaklaşımlar anlaşmazlıkları çözmenin bir

[457] ASEAN, ASEAN Charter, (2008), s. 6.

[458] UN. (2020). *United Nations Charter*. 9 Aralık 2020 tarihinde https://www.un.org/en/sections/un-charter/un-charter-full-text/ adresinden alındı.

[459] Yumuşak diplomasi ilkesi, dış politika hedeflerine ulaşmak için zorlayıcı olmayan araçların kullanılmasını vurgulayan uluslararası ilişkilerde anahtar bir kavramdır. Yumuşak diplomasi, uluslar arasında ilişkiler kurmaya, güveni artırmaya ve karşılıklı anlayışı teşvik etmeye odaklanmasıyla karakterize edilir. Askeri ve ekonomik güce dayanan geleneksel sert güç diplomasisinin aksine,

yolu haline gelmektedir. Basit bir ifadeyle yumuşak diplomasi, üye ülkeler arasında bir çatışma olması durumunda yapılacak ilk ve tek şey olmaktadır. Bu prensipte ikili gerilimlerin artmaması için olaylara müdahale ederek tarafları çatışmadan uzak tutarak yatıştırmak önemlidir. Üçüncüsü, güç kullanmama ilkesidir. Çatışma ne kadar kötü olursa olsun, ASEAN üye devletleri çatışmayı çözmek için asla güç kullanmayacaklarını belirtmişlerdir.

Somali ve Ruanda örneğinde olduğu gibi, ambargo yapabilen ve askeri müdahale uygulayabilen BM'den farklı olarak ASEAN, çatışmanın tırmanmasını önlemek için gayri resmi yolları kullanmayı tercih etmektedir. İnsan hakları ihlali ile ilgili vakada ise, insani müdahale veya sözde askeri müdahale yapmak yerine ASEAN, ASEAN İnsani Yardım Koordinasyon Merkezi aracılığıyla insani yardım konusunda yardımcı olacağı teminatını vermektedir. Ayrıca ASEAN'da karşılıklı güven önemli bir konudur.

Dördüncüsü, fikir birliği yoluyla karar verme ilkesidir. Bu bölgesel organizasyonda, her üye karar vericilerle aynı konuma sahiptir. Dolayısıyla süreçte oylama yoktur. Bir meselede en iyi çözümü aramak için tüm konular fikir birliği içinde tartışılmakta ve karara bağlanmaktadır. Bu unsurlar, diğer bölgesel organizasyonlardan farklı olan ASEAN Yolu'nu meydana getirmektedir. Pek çok araştırmacı ve politikacı insan haklarıyla ilgili bazı durumlarda ASEAN'ın çok yumuşak olduğunu iddia etse de, ASEAN üyeleri arasında barışı başarıyla sürdürdüğü belirtilmelidir. Bu nedenle üye devletler içerisinde şimdiye kadar tarafları savaşa götürecek derecede tırmanmış bir çatışma bulunmamaktadır. İşte bu ise ASEAN Yolu'nun bariz bir başarısıdır.[460]

yumuşak diplomasi zorlama yerine cazibe ve ikna yoluyla başkalarını etkilemeye çalışır. Yumuşak diplomasi ilkesi, bir ülkenin gücünün ve etkisinin kültürel, eğitimsel ve bilimsel başarılarının yanı sıra özgürlüğe, insan haklarına ve demokrasiye olan bağlılığından yararlanılabileceği fikrine dayanır. Yumuşak diplomasi, kültürel değişimler, eğitim programları, bilimsel işbirlikleri ve kamu diplomasisi girişimleri de dahil olmak üzere çeşitli yollarla diğer uluslarla ilişki kurmayı içerir.

[460] A. Hazmi, (21 Ocak 2020). *What is "ASEAN Way" ?* 2 Aralık 2020 tarihinde SEASIA: https://seasia.co/2020/01/21/what-is-asean-way adresinden alındı.

ASEAN Yolu, ASEAN içi ilişkiler bağlamında gelişen diplomatik bir yaklaşım ve davranış kurallarıdır. Bu benzersiz diplomasi tarzı, ASEAN'ın bölgesel etkileşimlerinin şekillenmesinde etkili olmuş ve birliğin dış ortaklarıyla olan ilişkilerini etkilemiştir. ASEAN Yolu, kendisini geleneksel Batı diplomatik uygulamalarından ayıran birkaç temel ilke ile karakterize edilir.

ASEAN Yolu'nun temel ilkelerinden biri, uzlaşı oluşturma ve çatışmacı olmayan karar alma süreçlerine yapılan vurgudur. Diplomasiye yönelik şekilci ve hukukçu yaklaşımların aksine ASEAN Yolu sabır, değişim, gayri resmilik, pragmatizm ve uzlaşıya öncelik verir. Bu yaklaşım, farklı kültürler, tarihler ve siyasi sistemlerle karakterize edilen bir bölgede gerekli olan esnekliğe, uzlaşmaya ve kamuoyu önünde çatışmadan kaçınmaya izin verir.

ASEAN Yolu'nun kökenleri, ASEAN'ın selefi olan Güneydoğu Asya Birliği'nin (ASA) ilk günlerine kadar uzanır ve burada gösterişsiz, uzlaşıya dayalı diplomasinin önemi vurgulanmıştır. ASEAN içindeki ortak normlar arasında gayri resmiliğin tercih edilmesi, yasal olmayan yaklaşımlar ve istişare ve uzlaşmaya bağlılık yer almaktadır. Bu değerler ASEAN'ın bölgesel işbirliğini teşvik etme ve güneydoğu Asya'da istikrarı koruma konusundaki başarısının ayrılmaz bir parçası olmuştur.

ASEAN Yolu'nun merkezinde, ASEAN'ın resmi kurumsallaşmaya yönelik temkinli yaklaşımını yansıtan örgütsel minimalizm ilkesi yer almaktadır. Bu "ince kurumsallaşma", üye devletlerin özerkliğini ve egemenliğini korurken bölgesel zorlukların ele alınmasında esneklik ve uyarlanabilirlik sağlar. ASEAN Yolu aynı zamanda üye devletler arasında güven inşa etmek ve işbirliğini teşvik etmek için gerekli olan diyalog, istişare ve karşılıklı saygı kültürünü de teşvik etmektedir.

ASEAN Yolu, ASEAN'ın dış ortakları ve bölgesel kurumlarla ilişkilerini şekillendirmede etkili olmuştur. ASEAN Bölgesel Forumu ve Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu gibi bölgesel forumlara taşınarak ASEAN'ın bu kuruluşlar içindeki özel rolü vurgulanmıştır. ASEAN Yolu, Batılı diplomatik normlarla karşılaştırılmış, Asyalı liderler ve politika yapıcılar diplomaside daha gayrı resmi ve uzlaşıya dayalı bir yaklaşımı savunmuşlardır.

ASEAN Yolu, ASEAN'ın bölgesel etkileşimlerini şekillendirmede ve üye ülkeler arasında işbirliğini teşvik etmede önemli bir rol oynayan farklı bir diplomatik yaklaşımı temsil etmektedir. Uzlaşı oluşturma, gayri resmilik ve pragmatizmi vurgulayan ASEAN Yolu, birliğin güneydoğu Asya'da barış, istikrar ve refahı teşvik etmedeki başarısına katkıda bulunmuştur. Bu benzersiz diplomatik tarz, ASEAN'ın bölgesel ve küresel ortaklarıyla olan ilişkilerine rehberlik etmeye devam etmekte ve birliğin diyalog, işbirliği ve karşılıklı saygıya olan bağlılığını yansıtmaktadır.

Dostluk ve İşbirliği Antlaşması

Güneydoğu Asya'da Dostluk ve İşbirliği Antlaşması (TAC),[461] güneydoğu Asya'da bulunan 10 ülkenin jeopolitik ve ekonomik örgütü olan ASEAN'ın kurucu üyeleri tarafından güneydoğu Asya ülkeleri arasında tesis edilen bir barış anlaşmasıdır. Anlaşma, 24 Şubat 1976'da Lee Kuan Yew, Ferdinand Marcos, Hussein Onn, Kukrit Pramoj ve Suharto'nun temsil ettiği ülkelerin liderleri tarafından imzalanmıştı. Diğer üyeler birliğe katıldıktan sonra veya katılmadan önce bu anlaşmaya taraf olmuştur. Belgenin güneydoğu Asya dışındaki devletlerin katılımına açılması için anlaşma bir protokolle, 15 Aralık 1987'de ve yine 25 Temmuz 1998'de bu katılımı tüm üye devletlerin rızasına bağlı kılmak amacıyla değiştirmiştir.[462] 23 Temmuz 2001 tarihinde ise taraflar, belgenin 14. maddesinde öngörülen Yüce Divan usul ve kurallarını tesis etmişlerdir.[463] 7 Ekim 2003 tarihinde, yıllık zirve sırasında, şöyle bir bildiri yayınlanmıştı: "*Anlaşmanın Yüce Divan Konseyi, ASEAN'ın tüm farklılıkları, anlaşmazlıkları ve çatışmaları barışçıl yollarla çözme taahhüdünü yansıttığı için ASEAN Güvenlik Topluluğu'nun önemli bir bileşeni olacaktır*."[464]

---

461 Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia.

462 Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs. (2012). *Treaty Series No. 43*. 9 Aralık 2020 tarihinde: https://assets.publishing.service.gov.uk/government /uploads/system/uploads/attachment_data/file/228909/8472.pdf adresinden alındı.

463 ASEAN. (15 October 2012). *Rules Of Procedure Of The High Council Of The Treaty Of Amity And Cooperation In Southeast Asia*. 9 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=rules-of-procedure-of-the-high-council-of-the-treaty-of-amity-and-cooperation-in-southeast-asia-2 adresinden alındı.

464 ASEAN, 'Declaration of ASEAN Concord II', (11 Mayıs 2012).

Hindistan ve Çin, 2003 yılında Bali'de antlaşmayı imzalayan ASEAN dışındaki ilk ülkelerdi. Temmuz 2009 itibariyle, blok dışındaki on altı ülke anlaşmaya iştirak etmiştir. 22 Temmuz 2009'da, ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton TAC'ı ABD adına imzalamıştı.[465] Avrupa Birliği 2009 yılında, antlaşmanın devlet dışı üyeliğe izin verecek şekilde değiştirileceğini duyurdu ve bu değişikliklere göre 12 Temmuz 2012'de katılım gerçekleştirmiştir.[466] Türkiye ise bu antlaşmaya 23 Temmuz 2010 tarihinde taraf olmuştur. Güneydoğu Asya'da Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın amaç ve ilkeleri ile bölgesel anlaşmazlıkların barışçıl çözümüne ve güneydoğu Asya halkları arasında barış ve dostluğun sağlanması için bölgesel işbirliğine yönelik hükümler şu şekildedir:

- Antlaşmanın amacı, güneydoğu Asya halkları arasında güçlerine, dayanışmalarına ve daha yakın ilişkilere katkıda bulunacak kalıcı barışı, sonsuz dostluğu ve işbirliğini teşvik etmektir. Taraflar birbirleriyle ilişkilerinde aşağıdaki temel ilkelere göre yönlendirileceklerdir,
- Tüm ulusların bağımsızlığına, egemenliğine, eşitliğine, toprak bütünlüğüne ve ulusal kimliğine karşılıklı saygı,
- Her devletin ulusal varlığını dış müdahaleden, yıkmadan veya zorlamadan bağımsız olarak yönetme hakkı,
- Birbirlerinin iç işlerine karışmama,
- Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümlenmesi,
- Tehdit veya güç kullanımından vazgeçilmesi,
- Kendi aralarında etkili işbirliği.[467]

ASEAN merkezli bölgesel mimarinin bu yüzyılda başarılı olmasında TAC, bu mimarinin temel taşı olarak kabul edilmiştir.

---

[465] People's Daily Online. (23 Temmuz 2009). *U.S. signs TAC with ASEAN*. 19 Aralık 2020 tarihinde: http://en.people.cn/90001/90777/90856/6707759.html adresinden alındı.

[466] European Commission. (12 Temmuz 2012). *The EU accedes to Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia*. 22 Aralık 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20161013215912/http:/europa.eu/rapid/press-release_IP-12-781_en.htm adresinden alındı.

[467] ASEAN. (24 Şubat 1976). Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia Indonesia, 24 February 1976. 19 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/treaty-amity-cooperation-southeast-asia-indonesia-24-february-1976/ adresinden alındı.

ASEAN'ın kurucuları, karşılıklı güvenliğin son derece önemli olduğunun farkındaydı. ASEAN, ilk birkaç yılda özellikle Malezya ve Filipinler arasındaki kritik durumlarla karşı karşıya kalmıştı, ancak AMM ile arka arkaya bölgesel meseleleri ve dışişleri bakanlarının gayri resmi toplantılar düzenlemesiyle gayri resmi bir oturumun kurumsallaşmasıyla ayakta kalmıştır. Karşılıklı çatışmaları kontrol altında tutmak ve karşılıklı güvensizliği azaltmak için düzenli toplantılar yapılmıştır. ASEAN devletlerinin, karşılıklı çatışmaların barışçıl çözümüne kendilerini adayan bir anlaşmaya varmaları fazla zaman almamıştı. Bu şekilde ASEAN'ın gerçek amacı, TAC biçiminde netleşmiştir.

TAC, 1976'da sonuçlandırılmıştı ve temel ilkeleri, anlaşmazlıkların veya çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesi ve tehdit veya güç kullanımından vazgeçilmesi idi. Resmi olarak ASEAN ile ilgili olmamasına rağmen, ilk ASEAN Zirve Toplantısında beş ASEAN lideri tarafından imzalanmıştır. TAC ile ASEAN arasında yakın ve ayrılmaz bir ilişki bu şekilde inkâr edilemez hale gelmiştir.

TAC, kısa süre sonra ASEAN'ın temelini sağlayan anlaşma olarak kabul görmeye başlanmıştır. Zira TAC'ın ruhu, kalkınma ve refaha ulaşmak için bölgede meydana gelebilecek bir savaşa karşı sistem meydana getirmekteydi. Bu aynı zamanda ASEAN'ın da hedefiydi ve ASEAN'ın kurucu nitelikte veya esas bir antlaşması bulunmamaktaydı.

Zamanla TAC'ın araçsal olmaktan çok sembolik olduğu daha görünür hale gelmiştir. 14. maddeye göre çatışmaların çözümü için bir bakanlar kurulu kurma kuralı olan Yüce Divan, 2000'li yıllara kadar formüle edilmemişti. Aslında TAC'ın imzalanmasından itibaren bölgesel barışı tehdit eden ciddi bir olay da yaşanmamıştı.[468] Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD), ASEAN üye ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için kullanılmış olması da dikkate değerdir: Endonezya - Malezya, Malezya - Singapur ve Kamboçya – Tayland örneklerinde olduğu gibi. Özellikle Endonezya ve Malezya, bölgesel ihtilaflarını UAD'ye sunmayı kabul ettiklerinde, aralarında TAC'ın geliştirdiği bir ilişki ruhunun varlığına açıkça işaret de edilmişti.

[468] Bu nedenle TAC'ı doğuran nedenlerin Vietnam savaşı ve konfrontasi olarak adlandırılan Malezya ve Endonezya çatışması olduğu sınucuna varılabilir.

TAC, ASEAN liderlerinin ve ASEAN ülkelerinin karşılıklı barışa sahip olması için isteilen şekilde gayret gösterdi ve ekonomik gelişme ile birlikte büyüme de yaşandı. İlk dönem başarı, ASEAN bölgesini güneydoğu Asya'nın diğer kısmıyla karşılaştırdığında daha açık bir şekilde görülmekteydi. Soğuk Savaş küresel olarak sona erdiğinde ve sonunda Kamboçya'ya barış geldiğinde, güneydoğu Asya'da ASEAN üyeleri ile üye olmayanlar arasındaki ilişkide de büyük bir değişiklik meydana gelmişti. Çinhindi'deki savaştan zarar gören ülkelerin gözünde o zamana kadar ASEAN, üyelerine siyasi istikrar ve ekonomik refah sağlayan bir birlik olarak belirdi. Bu şekilde üye olmayan devletler birbiri ardına ASEAN'a katılma arzularını ifade etmeye başladılar ve ASEAN'ın genişlemesi artık gerçekçi olmayan bir durum değildi.[469]

ZOPFAN

Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi-ZOPFAN,[470] ASEAN üye devletlerinin (Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland) Dışişleri Bakanları tarafından 1971 yılında Kuala Lumpur'da imzalanan bir bildirgedir. Bildiride taraflar, güneydoğu Asya'yı herhangi bir şekilde veya dış güçlerin müdahalelerinden uzak tutma ve işbirliği alanlarını genişletme niyetlerini kamuoyuna açıklamışlardır. 1971'de ASEAN ülkeleri, güneydoğu Asya'da bir Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi oluşturma niyetlerini ilan eden Kuala Lumpur Deklarasyonu'nu kabul etmişlerdir.

Bu deklerasyonda amaç, dış güçlerin müdahalesinin engellenmesi ve bölgedeki devletler arasında daha fazla işbirliğinin teşvik edilmesi yoluyla güneydoğu Asya'da uluslararası gerilimin gevşemesi ve kalıcı barışın sağlanmasıydı. ZOPFAN fikrinin geliştirilmesi ve uygulanması oldukça yavaştı ve Aralık 1978'de Vietnam'ın Kamboçya'yı işgaliyle durma noktasına geldi. Kamboçya sorununun kapsamlı bir çözümü, ASEAN ülkeleri tarafından ZOPFAN'ın tesisinin ön şartı olarak belirtilmişti.

469 S. Yamakage, 'Evolving ASEAN and Changing Roles of the TAC' Ed. A. Baviera & L. Maramis. *ASEAN @ 50 Volume 4: Building ASEAN Community: Political-Security and Socio-cultural Reflections*, (Jakarta, ERIA-Economic Research Institute for ASEAN and East Asia, 2007), s. 39-47.
470 Zone of Peace, Freedom and Neutrality.

Kamboçya'da devam eden çatışmalar ve güneydoğu Asya'da yoğunlaşan büyük güç çekişmesinin bir sonucu olarak ZOPFAN'ın belirsiz bir şekilde ertelenmesinden korkan ASEAN dışişleri bakanları, 1984 yılında ZOPFAN Çalışma Grubunu yeniden canlandırmışlardır. 1985'de, ZOPFAN'ın bir bileşeni olarak geliştirilen güneydoğu Asya'da (SEANWFZ) nükleer silahlardan arındırılmış bir bölgenin ilkelerinin, hedeflerinin ve unsurlarının ayrıntılı bir incelemesini geliştirmesi amaçlanmıştır.

ASEAN hükümet başkanlarının, Aralık 1987'de Manila'daki üçüncü zirvesinde, Çalışma Grubunun ve ZOPFAN'ın daha erken gerçekleştirilmesi ve ayrıca güneydoğu Asya'da nükleer silahlardan arındırılmış bir bölgenin erken kurulması için çalışmaya da teşvik etmişlerdi. Kamboçya çatışmasının çözüm beklentisi ve büyük güç ilişkilerinde meydana gelen değişiklikler, ZOPFAN'a olan ilgiyi ve umudu da tazelemişti. Taraftarlar, güneydoğu Asya'da barış ve istikrarı teşvik etmenin temeli olarak bu konseptte büyük bir önem görmeye devam etmişler, bölge içinde ve dışında diğer ülkeler ise şüpheci eğilimlerini sürdürmüşlerdi.

Soğuk Savaş sonrası dönemde düzen ve güvenliğin yönetimi kavramının geçerliliği konusunda da endişeler bulunmaktaydı. Ayrıca ZOPFAN kavramın kendisi hakkında da çok az şey bilinmekteydi. Singapur'un eski başbakan yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olan Sinnathamby Rajaratnam'a göre, ZOPFAN'ın "etrafında pek çok mitin inşa edildiği gizli bir hayatı olmuştur".[471] Birkaç istisna dışında, kavramın tartışılması esas olarak ASEAN dışişleri bakanları ve daha da özel olarak ASEAN sürecine dahil olan bürokratlarla sınırlı kalmıştı. Bu şekilde kamusal entelektüel söylem, yok olmasa da sınırlandırılmıştı. ZOPFAN'ın kökeni, Malezya Başbakanı Tun Abdul Razak tarafından Eylül 1970'te Lusaka'daki Bağlantısızlar Zirvesi'nde ilk kez resmen ifade edilen güneydoğu Asya'nın nötralizasyonu için Malezya önerisine dayanmaktaydı. Malezya'nın önerisinin iki unsuru vardı. Bunlardan biri, güneydoğu Asya'nın ABD, Sovyetler Birliği ve Çin garantileriyle kolektif olarak etkisiz hale getirilmesiydi.

[471] The Straits Times, 'ASEAN foreign ministers Dress Yangon for reforms', (10 Aralık 2005).

Bu güçlerin güneydoğu Asya'yı tarafsız bir alan olarak kabul etmeleri ve buna saygı duymaları, bölgeyi kendi aralarındaki rekabetten dışlamaları ve tarafsızlığını garanti altına almak için denetleyici araçlar geliştirmeleri gerekiyordu.

Tunku için ikinci olarak, bölge ülkelerinin devletler arası ilişkilerinin yürütülmesinde müdahale etmeme ve saldırmama ilkelerine kendilerini tamamen adamaları, büyük güçler arasındaki rekabetlere karışmama politikası izlemeleri ve bu rekabetlerin güneydoğu Asya'dan dışlanması öncelikliydi. Malezyalı liderlerin teşhisinde, büyük güç rekabeti güneydoğu Asya'daki istikrarsızlığın temel nedeniydi ve bu nedenle ortadan kaldırılması barış ve istikrarın yolunu açacaktı. Bu nedenle nötralizasyon önerisi güneydoğu Asya ülkelerini, büyük güçlerin çıkar ve etki üstünlüğü için manevra yaptıkları bir alan olmaktan çıkarmak ve böylece bir dereceye kadar kalıcı güvenlik ve istikrar sağlamak için tasarlanmıştı.[472]

Bununla birlikte üç büyük gücün stratejik çıkarına uygun olduğu varsayıldığından, olumlu bir şekilde tarafsızlaştırma fikrine yönelmeleri bekleniyordu. Malezyalı liderler, güneydoğu Asya'da değişen güç kümesini, bölgedeki ülkelere yönelik rollerini yeniden tanımlama ve bölgedeki varlıklarını azaltma konusunda büyük güçleri etkilemek için bir araya gelme fırsatı olarak algılamışlardı. Onların kolektif eylemi, yalnızca "büyük güçleri kaderlerini belirlemekten alıkoymakla" kalmayacak, aynı zamanda bölgenin gelecekteki gelişimi konusunda onlara temel konuları belirlemek için bir blok olarak hareket etme fırsatı da sunacaktı.

Temelde ise kendi koşullarına ve endişelerine dayanan ve uluslararası yöneliminde "Batı yanlısı" durumdan uyumsuzluğa doğru bir değişikliği yansıtan Malezya önerisi, ASEAN ortaklarından karışık yanıtlar almıştır. Nötralizasyon fikri ilk olarak Lusaka'da ortaya atılmış[473] ve üyelerin çoğu fikri pratik bulmamakta ve güvenliklerini sağlamada faydasından şüphe etmekteydiler.

---

[472] Z. Azrai, 'Neutralization and Southeast Asia', Ed. L. T. Soon. *New Directions in The International Relations of Southeast Asia: The Great Powers and Southeast Asia*, (Singapore, Singapore University Press for the Institute of Southeast Asian Studies, 1973), s. 115-140.

[473] The Straits Times, 'Will the real Zopfan stand up?', (12 Ekim 1989).

Öte yandan, 1976 Dostluk ve İşbirliği Antlaşması, bölgesel işbirliği yoluyla barışın geliştirilmesine daha fazla vurgu yaparken, aynı zamanda devletler arası davranış ilkelerini ve ihtilafların barışçıl çözümüne yönelik usulleri de detaylandırmaktaydı. 1971 Beyannamesi ile 1976 Antlaşması'nın birleşimi, barışın aşağıdaki yollarla sağlanacağı, ZOPFAN'ın geniş bir yorumunu önermekteydi:

1. Dış güçlerin müdahalesinin önlenmesi: Bunu başarmak için, bölge devletlerinin büyük güçlerle ilişkilerinde katı bir tarafsızlığı benimsemeleri gerekmektedir. Bu durum, "tarafsızlık yoluyla barış" bileşeni olarak adlandırılabilir;

2. Uluslararası kabul görmüş normlara uygunluk ve bölgesel devletler tarafından gelecekteki anlaşmazlıkları önlemek ve mevcut olanları barışçıl normlarla çözmek için taahhüt. Bu ise "hukukun üstünlüğü yoluyla barış" bileşeni olarak da adlandırılabilir;

3. Gücün rolünün ortadan kaldırılamadığı takdirde en aza indirileceği bir ASEAN oluşturmak için bölgesel işbirliği. Bu, "bölgesel işbirliği yoluyla barış" bileşeni olarak adlandırılabilir.[474]

Burada anlaşılması gereken en önemli nokta, bölgesel güvenliğin en iyi şekilde ZOPFAN tarafından öngörülen, büyük güçleri dışlayan bir çerçeve aracılığıyla değil, bölge dışı güçlerinde iştirak ettiği ve güneydoğu Asya ile arasında sağlanabilecek bir denge yoluyla oluşturulabileceği gerçeğinin öngörülerek kabul edilmesiydi.

[474] M. Alagappa, 'Regional Arrangements and International Security in Southeast Asia: Going Beyond ZOPFAN', *Contemporary Southeast Asia*, 12/4, (1991), s. 275.

8. Bölüm:
Bölgesel Sorunlar

Modern bir devletin kriterleri, batı emperyalizminin güneydoğu Asya'ya getirdiği bir kavram olan yasal olarak sınırlandırılmış bir bölgeyi içermektedir. Sömürge yöneticileri, anlaşma yoluyla, egemen otoritenin sınırlarını gösteren haritalara çizgiler çizdiler, ancak bu emperyal otoritenin sınırlarında, sahadaki gerçek sınırlar genellikle belirsiz kalmaktaydı. Sınırlarının yüzlerce kilometresinde, harita çizgileri hiçbir zaman araştırma ve fiziksel işaretleme yoluyla belirlenmemişti. Uluslararası sınırın ulus ötesi etnik topluluklardan geçtiği yerlerde, ne siyasi bağlılıklar ne de yerel ekonomik faaliyetler üzerinde çok az etkisi vardı. Bazı durumlarda, yeni devlet otoritesi, sınırları kabul etmeyi reddetti. Örneğin, III. Çinhindi Savaşı'nın başlangıcındaki Vietnam-Kamboçya ilişkilerindeki rahatsız edici unsurlardan biri, Kamboçya'nın Fransızların yerleştirdiği sınır işaretlerini onaylayıp kabul etmeleriydi.

Güneydoğu Asya'da egemenlik iddiaları sorunu, devletlerin deniz bölgelerinde de sorunlar yaşamalarına neden olmuş ve halihazırda da olmaya devam etmektedir. Deniz bölgesinde ülkeler en uç kıyı noktalarından veya takımadalar söz konusu olduğunda, en uzaktaki adalarından en kapsamlı düz çizgilerini karaya kadar çekmeye çalışmışlardır. Bölgedeki her bir devlet kara sularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir; bu genişlik Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini[475] geçemez. Karasularının dış sınırı, her noktası esas hattın en yakın noktasından karasularının genişliğine eşit uzaklıkta bulunan hattan oluşur. Bu durum, örneğin Kamboçya ile Vietnam veya Kamboçya ve Tayland arasındaki sularda önemsiz adaların veya kayaların ne olacağı konusundaki tartışmanın da nedenini açıklamaktadır. Deniz bölgesi ihtilafları açısından bakıldığında ise güneydoğu Asya için en önemlisi, Güney Çin Denizi'nin kalbindeki Spratly Adaları çevresinde gerçekleşmektedir.

Filipinler'in Sabah İddiası

Malezya'nın Kuzey Borneo'da bulunan Sabah eyaleti üzerindeki egemenliği, 1963'te federasyonun kurulmasından itiba-

[475] 22,224 km.

ren Filipinler tarafından eleştirilmeye başlanmıştı. Filipin iddiasının temelini, Sulu Sultanı ile Kuzey Borneo Şirketi'nin sahipleri arasında Kuzey Borneo bölgesinin yönetimini şirkete devreden 1878 tarihli bir anlaşma oluşturmaktadır. Filipinler, İngilizlerin şirketin başlangıçta sahip olduğu haklardan feragat etmeye karar vermesinin ardından, bu hakların Sulu Sultanı'nın halefi olarak Filipinler'e geri verildiği ve başka bir devlete devredilemeyeceği konusunda ısrar etmişti.[476] Filipinler, anayasa hukuku ve yerel mevzuatla, Kuzey Borneo'da tarihi hak ve yasal unvanla "egemenlik ve hakimiyet" kazandığını ileri sürmektedir. Başkan Marcos, Kuala Lumpur'daki 1977 tarihli ASEAN Zirvesi'nde Sabah iddiasını sözlü olarak reddetmesine rağmen,[477] bunu hiçbir zaman ne anayasa değişikliği ne de kanuni bir adım atma girişimi takip etmemiştir.[478] 2001 yılında, Filipinler'in Sipidan ve Ligatan konusunda Malezya-Endonezya anlaşmazlığına yasal müdahalesinin temeli olarak Uluslararası Adalet Divanı'nda bu iddia tekrar ileri sürülmüştü.

Önemli olan, iki ülkenin konunun büyük bir krize dönüşmesine izin vermemiş olmasıdır. Manila, iddiasını takip konusunda şiddete başvurmamış ve iki hükümet ara sıra ortaya çıkan alevlenmeyi yatıştırmayı başarmıştı. Buna rağmen diplomatik ilişkileri uygun, ancak soğuk olarak ilerlemiş ve ASEAN'ın işleyişi ile süreç normalleşmiştir. Bununla birlikte yıllarca, Manila'ya Malezya'nın üst düzey ziyaretleri de bu nedenlerden ötürü olmamıştı.

---

476 State Attorney-General of Sabah. (2020). *British North Borneo Treaties*. 19 Aralık 2020 tarihinde: https://sagc.sabah.gov.my/sites/default/files/law/GrantBySultan OfSuluOf TerritoriesAndLands OnTheMainlandOf TheIslandOfBorneo.pdf adresinden alındı.

477 Zirve esnasında yaşanan sürpriz olaylardan birisidir. Kuala Lumpur'da düzenlenen 1977 ASEAN Zirvesi'nde Filipinler Devlet Başkanı Ferdinand Marcos, bölgesel işbirliği ruhu çerçevesinde Sabah üzerindeki hak iddiasından vazgeçme niyetini açıkladı. Bu duyuru zirve sırasında yapıldı ve Malezya ile Filipinler arasında Sabah üzerinde uzun süredir devam eden toprak anlaşmazlığının çözümüne yönelik önemli bir adım olarak görüldü. Ancak, bu sözlü taahhüde rağmen, Filipinler hiçbir zaman resmi olarak hak talebinden vazgeçmedi ve sorun çözülmeden kaldı.

478 1973 anayasası, Filipinler ulusal topraklarını takımadalar ve 'tarihi veya yasal iddiaya göre Filipinler'e ait diğer tüm bölgeler' olarak tanımlar. 1987 anayasası, takımadalara ek olarak, ulusal bölgenin 'Filipinler'in egemenliğine veya yargı yetkisine sahip olduğu diğer tüm bölgeleri' içerdiğini belirtir.

Malezya'nın Filipinli yasadışı göçmenlerin Sabah'a geçişi ile ilgili endişelerine karşın Manila'nın Sabah'ın Mindanao isyancıları için bir sığınak ve tedarik yeri olduğunu iddia etmesi ilişkileri gerginleştirdi. 2002'de Malezya'nın Sabah'taki Filipinli yasadışı göçmenlere yönelik muamelesine tepki gösteren Filipinler Devlet Başkanı Arroyo, konuya ilişkin bir komite tesis etmişti. Sabah sorununu içeren siyasi olarak dört faktör rol oynamaktadır. Birincisi Manila, iddiasını agresif bir şekilde sürdürmek için gerçek güce sahip değildir. İkinci olarak ABD, Sabah'ı ABD-Filipinler ittifakının işleyişinden açıkça dışlamıştı. Üçüncüsü ise, İslam Konferansı Örgütü'nün bir üyesi olarak Malezya, Filipinler'in Orta Doğu'daki ilişkilerini ve petrole erişimini olumsuz etkileyebilme potansiyeline sahipti. Son olarak, Endonezya diplomasisi, özellikle sakinlik mesajı veren Cumhurbaşkanı Suharto ile Malezyalı ve Filipinli meslektaşları arasında gizli görüşmeler gerçekleşmişti. Her iki taraf da sorunun, daha geniş kapsamlı ASEAN anlaşmalarının arka planında kalmasına izin vermekten oldukça memnun görünmekteydi.

18. yüzyılda Sulu Sultanı, sonuncusunu 1878'de bir İngiliz ticaret sendikasına kiraladığı Mindanao, Palawan ve Sabah'ın bir kısmı olan Sulu Takımadaları'nı idare etti. Bununla birlikte Sabah'ın yönetimi, 1946'da İngiliz Kuzey Borneo Şirketi'nden İngiliz Kraliyetine devredildiğinde, ne saltanatın varislerine ne de yeni kurulan Filipin Cumhuriyeti'ne danışılmıştı. Dekolonizasyon döneminde hem Filipinler hem de Endonezya, Sabah'ın Sarawak ile birlikte Kuzey Borneo'daki İngiliz sömürge girişiminin halefi olarak Malaya Federasyonu'na dâhil edilmesine karşı çıkmışlardı. Hem Manila hem de Cakarta, iki bölgenin yerel sakinlerinin az sayıda katıldığı 1963 referandumuna zemin hazırlayan 1962 Cobbold Komisyonu'nu da reddetmişlerdi. Endonezya bu konuda direnç göstermiş ve *Konfrontasi* olarak bilinen çatışmalar ortaya çıkmıştı. Filipinler ise Sabah'ı zorla geri almak için başarısız bir operasyon -Merdeka Operasyonu[479]- planlamıştı.

[479] 1962'de Başkan Diosdado Macapagal, Filipinler'in 1922'de Sabah hakkındaki iddiasını yeniledi, ancak bölge Malezya ile birleştirildi. Merdeka Operasyonu, bu iddianın devamı niteliğindedir. Plan, eğitimli komandoların Sabah'a

Sabah, Malezya Federasyonu'nun 1963'te resmen kurulmasından bu yana Malezya-Filipinler ilişkilerinde bir çatışma noktası olmuştur. Manila, komşusuyla iyi ilişkiler geliştirmek için meseleyi uzun süre arka planda bırakmış, ancak uzun süreli sessizliğin meseleyi asla sona erdirmeyeceğini de fark etmiştir. Sabah'ı ve ülkenin Batı Filipin Denizi'ndeki denizcilik alanını kendi pasaportundaki ülke haritasında içerecek şekilde belirlemesi, bir hâkimiyet anlaşmazlığını yeniden canlandırmıştı. Manila ve Kuala Lumpur, 2020 yılında bu konu üzerine bir araya geldiler. Filipinler Dışişleri Bakanı Teodoro Locsin, bakanlığındaki Kuzey Borneo İşleri bürosunu canlandıracağını söylerken, Malezya sözlü bir not yayınlayarak Filipinler'in iddiasını kabul etmediğini belirtmiştir. Sabah konusundaki anlaşmazlık, güneydoğu Asya'da denizcilikte, Büyük Mekong Alt Bölgesi'nin anakaradaki muadili olan Brunei-Endonezya-Malezya-Filipinler Doğu ASEAN Büyüme Bölgesi'ndeki ticareti ve bağlanabilirliği artırmanın önündeki en büyük engeli teşkil etmektedir. Manila, Malezya hükümetinin mirasçılarının 2013 yılına kadar yıllık kira ödemeye devam ettiği Sulu Sultanlığı'nın halefi olarak Sabah'ın bazı kısımları üzerinde hâkimiyet ve egemenlik sahibi olduğunu da iddia etmektedir.[480]

Preah Vihear

Tayland ve Kamboçya arasında can kaybına neden olan ve binlerce kişiyi yerinden eden sınır çatışmaları, ASEAN'ın barış ve güvenlik konusundaki söylemini eyleme dönüştürmeye meydan okumuştu. Kamboçya'nın Preah Vihear tapınağını Dünya Mirası Alanı olarak listelemeye yönelik başarılı girişimi, Başbakan Thaksin Shinawatra'yı koltuğundan eden 2006 darbesinin öncesinde Tayland siyasetindeki kargaşanın zeminini oluş-

sızması ve sabotajla bölgeyi istikrarsızlaştırması ve ardından Filipinler'in bölgeye askeri müdahalesini meşrulaştırması ve birçok Filipinlinin kendilerine ait olduğunu düşündüğü devleti kendilerine bağlama girişimiydi.

480 L. B. Pitlo, (18 Eylül 2020). *Why the Philippines' Sabah claim against Malaysia isn't a land grab*. 19 Aralık 2020 tarihinde The Week in Asia: https://www.scmp.com/week-asia/opinion/article/3101954/why-philippines-sabah-claim-against-malaysia-isnt-land-grab adresinden alındı.

turdu. Taylandlı askeri statüko yanlısı hareketler, Thaksin destekli hükümeti devirmeye çalışırken Kamboçya'ya karşı milliyetçi duyguları körüklemek için de bu meseleyi kullanmıştır.

Milliyetçi söylemlerle yüklü kampanyalar sınırdaki iyi hali ortadan kaldırdı ve ikili bir çatışmayı ateşledi. 2011'in başlarında, anlaşmazlık ASEAN'ın üyeleri arasında o döneme kadarki en şiddetli çatışmaya dönüşmüştür. Ayrıca bu kriz ASEAN üyesi devletlerin 'saldırmama' konusundaki tarihsel bağlılığını test etmiş ve ASEAN'ı meseleye dahil olmaya sevk etmişti. ASEAN'ın meseleye dahil olması ise, bölgede barışı sürdürme arzusunu yerine getirebileceğine dair beklentileri de artırmıştır. Bununla birlikte, bu konu ile alakalı önemli emsaller oluştursa da, önemli bir etkisi de bulunmamaktaydı. Bu olay daha sağlam bir diplomasi ve etkili liderliğe bölgede ihtiyaç olduğunu bir kez daha kanıtlamıştı.

Aktif bir silahlı çatışmaya dönüşen büyük ölçüde unutulmuş elli yıllık bir anlaşmazlığın yeniden canlanması iki olayla ilgiliydi. Tayland'da, ordu ve devlet yanlısı "Sarı Gömlekler" ve Thaksin yanlısı olan "Kırmızı Gömlekler" arasındaki renk temalı mücadele, Thaksin'in Eylül 2006 darbesinde devrilmesinden sonra alevlenmiş ve Kamboçya'nın Preah Vihear'ı bir Dünya Mirası Alanı olarak kaydetme kararı, UNESCO tarafından Temmuz 2008'de bunun kabul edilmesi, durumu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmişti. Kamboçya'da bu karar, ulusal sevinç ve Khmer gururu vesilesi olarak değerlendirilmişti. Tayland'da aşırı milliyetçi "Sarı Gömlekliler" ise bu durumu, yönetimin vatanlarını sattığını ve vatana ihanet ettiğini iddia etmek için kullandığı bir slogana evrilmesine neden olmuştu. Bu durum, dışişleri bakanını istifaya zorlayarak ve hükümeti istikrarsızlaştıracak güçlü bir silah haline de dönüşmüştü. Daha önceki askeri yönetim tarafından desteklenen bu politikaya rağmen, bu durumu Thaksin'in ticari çıkarlarına yönelik bir hareket olarak başarıyla resmetmişlerdi. Sarı Gömlekliler'in saldırılarına kadar, her iki taraftaki bürokratlar listeyi karşılıklı bir turizm fırsatı olarak görmüştü. Ancak sınır gittikçe askerileşti ve gerginleşti. Ortak ekipler için çok tehlikeli hale geldiğinden dolayı sınır araştırması ve sınır alanı belirleme süreci durma noktasına geldi. Mil-

liyetçi davalar, tartışmalı mahkeme kararları ve anayasal hükümler, yetkililerin müzakere çabalarını aksattı ve ikili ilişkiler bu şekilde zedelendi.

Bu eylemsizlikten ve bu engelleyici taktiklerden bıkan Kamboçya'nın başbakanı Hun Sen, sık sık öfkelendi ve bir keresinde Thaksin'i danışman olarak atadı. Bu gelişme, sorunlu bir dönemin politik açıdan en düşük noktasını teşkil etmektedir. 2008 ve 2010 yılları arasında takip edilen politika ise son derece pasif olan "ASEAN Yolu" idi. 2011'de düşmanlıkların tekrar patlak vermesinden sonra BM Güvenlik Konseyi, meseleyi ASEAN'a ve o zamanki başkanı Endonezya'ya geri göndererek bir emsal oluşturdu. ASEAN, her iki tarafın da ateşkesi izlemek için Endonezyalı gözlemcilerden oluşan ekipleri kabul etmesinden sonra yeni bir çığır açmıştır. Tayland'ın sivil liderleri başlangıçta konuşlandırmayı kabul ettiler, ancak Tayland ordu yönetimi direndikten sonra geri adım attılar ve gözlemcilerin egemenliği baltalayacağını iddia etmeye başladılar. Bu durum ise darbe sonrası iktidar mücadelesinin o dönem itibariyle çözülmediğinin bir işaretiydi.[481] Kamboçya ise tüm bu adımları Mayıs ayında onayladı, ancak Endonezya, her iki taraf da imzalayana kadar gözlemcilerini bölgeye göndermemiştir.

[481] 19 Eylül 2006'da Tayland Kraliyet Ordusu, Başbakan Thaksin Shinawatra'nın seçilmiş geçici hükümetine karşı bir darbe düzenleyerek Tayland siyasetinde önemli bir dönüm noktasına işaret etti. Tayland'ın on beş yıl sonra anayasal olmayan ilk hükümet değişikliği olan darbe, Thaksin, müttefikleri ve siyasi muhaliflerini kapsayan ve bir yıl süren siyasi krize bir yanıt niteliğindeydi. Darbe, General Sonthi Boonyaratglin tarafından yönetildi ve Demokratik Reform Konseyi (DRK) olarak örgütlendi. DRK, iktidarı ele geçirme nedenlerini özetleyen ve bir yıl içinde demokratik hükümeti yeniden tesis etmeyi taahhüt eden bir bildiri yayınladı. Ancak darbe aynı zamanda planlanan seçimlerin iptal edilmesine, 1997 anayasasının yürürlükten kaldırılmasına ve parlamento ile anayasa mahkemesinin feshedilmesine yol açtı. Darbenin ekonomik sonuçları kısa vadede hisse senedi dalgalanmaları ve olası kredi notu değişiklikleri gibi nispeten küçük çaplı olmuştur. Ancak uzun vadeli sonuçları, kendi kendine yeten bir ekonomiye yönelme ve ekonomik korumacılık gibi radikal politika değişikliklerini içeriyordu. Darbenin uluslararası ticaret ve iş dünyası üzerinde de önemli etkileri oldu ve ABD bir serbest ticaret anlaşması için resmi müzakereleri askıya aldı. Darbe, ülkenin anayasal düzenini ve hukukun üstünlüğünü zayıflattığı için Tayland demokrasisi için bir gerileme olarak görülmüştür. Aynı zamanda geleneksel müesses nizam ile Thaksin tarzı popülizmin savunucuları arasında süregelen ve Tayland siyasetinde temel bir sorun olmaya devam eden çatışmanın da altını çizdi.

Yingluck Shinawatra'nın Temmuz 2011'de Tayland'ın yeni başbakanı seçilmesinin bir dönüm noktası olması bekleniyordu. Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) tapınak çevresinde geçici olarak askerden arındırılmış bir bölge kurulmasını emreden ve ASEAN'ı askerlerin geri çekilmesini izlemeye çağıran bir kararı dahi siyasi engelleri kaldırmadı. Sonrasında ise Ekim ayında Tayland, tarihinde bilinen en büyük sel felaketi nedeniyle darbe aldı ve hükümeti bu konuda sıkıştırdı.[482]

Tayland-Kamboçya çatışması vesilesiyle, gelecekte bölgenin güvende tutulması isteniyorsa, bu tartışmalı sınırda onaylanabilir bir barışa ulaşması gereken ASEAN için aktif bir meydan okuma ortaya çıkmıştı. Zira birlik için bu sorunun üstesinden gelememek, hem birliğin kendisi hem de geleceği için büyük yıkım olacaktı. Ancak Endonezya'nın liderliğinde ASEAN sorunu çözmeye çalışırken, gelecekteki anlaşmazlıklarla başa çıkmak için de bir metot geliştirdi. Bu durum ise, barış ve güvenliğin sorumluluğunu üstlenme hedefi gerçekleştirilmek isteniyorsa, mevcut mekanizmaların ilk sorun belirtisinde kullanılması gerektiği gerçeği idi.[483]

Kamboçya'da Hun Sen, halkın desteğini korumayı ve Kamboçya Başbakanı olarak iktidar pozisyonunu güçlendirmeyi amaçlıyordu. Tayland topraklarında, Yingluck Shinawatra ve Abhisit Vejjajiva arasında sınır sorunu açısından açık perspektif farklılıkları gözlemlendi. Abhisit Vejjajiva, sınır anlaşmazlığını ve Preah Vihear tapınağını bir egemenlik meselesi haline getirdi ve bu da çatışmayı alevlendirdi. Yingluck Shinawatra başbakan olduğunda bu bakış açısı değişti ve uzlaşma Hun Sen ile iletişimin başlatılmasıyla ilerledi. İki ülke arasındaki ikili görüşmeler,

---

[482] Tayland'da 2011 yılında Muson yağmurları nedeniyle şiddetli bir sel meydana geldi. Tropik fırtına Temmuz ayı sonunda başladı. Bu seller kısa süre sonra Mekong ve Chao Phraya nehir havzaları boyunca kuzey, kuzeydoğu ve orta Tayland eyaletlerine yayıldı. Ekim ayında sel suları Chao Phraya'nın ağzına ulaştı ve başkent Bangkok sular altında kaldı. Sel, 2012 Ocak ortasına kadar bazı bölgelerde devam etti ve toplam 815 ölümle ve 13,6 milyon insanın etkilenmesiyle sonuçlandı. Tayland'ın 76 vilayetinden altmış beşi sel felaketi bölgesi ilan edildi ve 20.000 km^2 den fazla tarım arazisi hasar gördü. Felaket, etkilenen insanlar açısından şimdiye kadarki en kötü sel olarak tanımlandı.

[483] International Crisis Group. (6 Aralık 2011). *Waging Peace: ASEAN and the Thai-Cambodian Border Conflict*. 26 Aralık 2020 tarihinde: https://www.crisisgroup.org/asia/south-east-asia/thailand/waging-peace-asean-and-thai-cambodian-border-conflict adresinden alındı.

iki taraf arasındaki güven eksikliği nedeniyle başarısız oldu. Kamboçya hükümeti, diplomasiden daha fazla askeri tehditler kullanıldığı zaman Tayland'a gerçekten güvenmemeye başlamıştır. Öte yandan, PAD'ın[484] varlığı ve Tayland'daki askeri durum, hükümeti Kamboçya'ya karşı daha şiddetli olmaya zorlayarak anlaşmayı gerçekleştirmeyi zora sokmuştur. ASEAN'dan yüksek beklentilere rağmen, uzlaşmaya ve müdahale etmemeye öncelik veren normları, ASEAN'ın uzlaşmadaki rolünün sınırlı kalmasına neden olmuştur. Zria ASEAN, yalnızca taraflar arasında iyi niyet ve güven olduğunda arabuluculuğa veya hakem anlaşmazlıklarına katkıda bulunabilmekteydi.

Tayland'ın iç siyasi çekişmeleri bu sınır çatışmasını büyük ölçüde etkilemişti. Tayland'ın Demokrasi Partisi, Demokrasi için Halk İttifakı (PAD) ve "Sarı Gömlekler" hareketi, Tayland halkını Preah Vihear tapınağının Tayland'ın ulusal gururu olduğu yönünde galeyana getirmeye çalışmıştı. Bu provokasyon hareketlerinin Tayland halkının öfkesini uyandırmayı başardığı da unutulmamalıdır.

UAD'nin 2013'teki kararı ve sel felaketi, Kamboçya'nın tartışmalı bölge üzerindeki egemenliğini teyit ederek Tayland birliklerinin geri çekilmesini ve uluslararası sınır boyunca askerden arındırılmış bir bölge kurulmasını gerektirdi. Bu hukuki çözüm, diplomatik çabalar ve arabuluculuk ile birleşerek Kamboçya ve Tayland arasındaki askerileştirilmiş toprak anlaşmazlığının barışçıl bir şekilde çözülmesini sağladı.[485]

Ligitan ve Sipidan

Bölgesel komşular olarak ırki benzerlikler taşıyan iki üke olan Endonezya ve Malezya, ortak tarihi köklere ve kültürel mirasa sahiptir. Ligitan ve Sipidan, Borneo'nun kuzeydoğu kıyısında, Malezya'nın Sabah eyaleti ile Endonezya'nın Doğu Kalimantan eyaleti arasındaki kara sınırı açıklarında bulunan iki küçük adaya verilen isimdir. 1969'da kıta sahanlığı belirlenmesi

[484] Demokrasi için Halk İttifakı (People's Alliance for Democracy-PAD) Tayland muhalefet partisi.

[485] I. M. Putri & A. Muhyidin. "Cambodian and Thai Political Actors Interest in Preah Vihear Temple Border Conflict in 2008-2011", *Jurnal Politik, 4*(2), (2019), s. 2015-236.

konusundaki tartışmaları sırasında iki ülke arasında anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Adaların jeopolitik önemi, karasuları ve münhasır ekonomik bölgeyi tanımlayan çizgilerin ilerleyebileceği noktalardı. Adalar üzerinde sert tartışmalar, Malezya-Endonezya ilişkilerini otuz yılı aşkın süre boyunca meşgul etmiştir. Sıcak çatışma olmamasına rağmen Endonezya donanması, adaların çevresinde devriye gezmiş ve işgal edildiğini göstermek için ani çıkartmalar yapmıştır. Buna karşın Malezya yönetimi de güneydoğu Sabah'taki güvenlik güçlerini takviye etmiştir.[486]

Başbakan Mahathir ve Başkan Suharto, gizli bir toplantıda, anlaşmazlığı kesin olarak çözmek için 1996 yılında anlaşmışlardı. Bu şekilde konunun Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) havale edilmesine karar verilmişti. Ligitan ve Sipidan anlaşmazlığı, ilk kez iki ASEAN üyesi ülkenin ikili bir anlaşmazlığı çözüm için harici bir kuruma havale etmesi durumunu meydana getirmiştir. TAC mekanizması bu süreçte açık bir şekilde hariç tutulmuştur. Dava, Kasım 1998'de UAD'ye gitti. Malezya'nın öfkesine karşın, Filipinler ilgili bir taraf olarak davaya müdahale etmeye çalıştı. Filipinler, Kuzey Borneo'nun (Sabah) yasal statüsünün Filipinler hükümeti için meşru bir endişe konusu olduğunu iddia etmiştir. Mahkeme, Filipinler'in Kuzey Borneo'daki egemenlik iddiasının esasına ilişkin bir karara varmadan müdahaleyi reddetti. Ayrıca mahkeme 17 Aralık 2002'de Malezya lehine kararını vermiştir. Kararın temeli ise, Malezya'nın kendisi tarafından ve daha önce ne Hollanda ne de Endonezya tarafından itiraz edilmeyen İngiliz otoritesinin halefi olarak sürekli bir yasama, idari ve adli otorite sahibi olduğuna dair vurgusu idi.

UAD'nin kararı Malezya ile Endonezya arasındaki Sulawesi Denizi'ndeki deniz sınırı meselesini çözmedi. Aslında bu durum Endonezya için karmaşık bir hale geldi, çünkü iki ada, Endonezya'nın temel olarak çizdiği sınırın güneyinde yer almaktaydı. Ligitan ve Sipadan anlaşmazlığının başarılı bir şekilde hükme bağlanan sonucu için gerekli bir bileşen, her iki tarafın da sorunu adli olarak çözmeye istekli olan ve kendi açılarından

[486] Free Malaysia Today. (22 Kasım 2018). *Malaysia, Indonesia achieve breakthrough in territorial disputes*. 29 Aralık 2020 tarihinde: https://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/2018/11/22/malaysia-indonesia-achieve-breakthrough-in-territorial-disputes/ adresinden alındı.

muhtemel olumsuz bir karara uyacak yerel siyasi kapasiteye sahip güçlü liderliğin göstergesi olmasıydı. Belirtilmelidir ki, bu karar Endonezyalı politikacılar tarafından pek de iyi karşılanmamıştır.

Başkan Megawati hükümeti UAD davasını başlatmamış olmasına rağmen, Endonezya'nın takımadalarının sınırlarında egemenliğini sağlamak için acil adımlar atılmasını talep eden milliyetçi bir tepkiyle cevap verdi. Hükümet, Endonezya ile Sulawesi'nin kuzeyindeki Filipinler arasındaki deniz sınırında bulunan Miangas Adası üzerindeki egemenlik gösterisini hızlıca güçlendirdi. Miangas, Endonezya'nın bölgesel temellerinin kuzey sınırı olarak kabul edilmektedir. ABD ile 1928'de yapılan bir tahkim, adayı Hollanda'ya vermişti. Yine de Filipinler, Las Palmas adını verdiği adanın Filipinler'in tarihi karasularında olduğunu iddia etmektedir. Ada, Mindanao ile Miangas'ın idari olarak bağlı olduğu Endonezya'nın Sangihe Talaud takımadaları arasındaki çözülmemiş kıta sahanlığı örtüşmesinin düzeltilmesi açısından önem arz etmektedir.[487]

Pedra Branca (Pulau Batu Putih)

Küçük bir yüzölçümüne sahip Pedra Branca adacığı (Beyaz Kaya) ve yakındaki Orta Kaya ve Güney Çıkıntısı, Singapur Boğazı'nın Güney Çin Denizi ile birleştiği yerde yer almaktadır. 1851'de, İngiliz Boğazlar Yerleşimi hükümeti, üzerine Horsburgh deniz fenerini inşa etmişti. 150 yıldan fazla bir süre önce Boğazlar Yerleşimi ve ardından Singapur, egemenlik alanının bir parçası olarak buraya hâkim olmuştur. 1979'da Malezya, Pulau Batu Putih olarak adlandırdıkları bu bölgeyi, Malezya'nın Johor eyaletinin bir parçası olarak yeni bir Malezya haritasında göstermişti. Singapur ise bu durumu hemen protesto etmiş ancak Malezya, Johor Sultanlığı'nın 1513'ten itibaren topraklar üzerinde egemenlik sahibi oluğunu iddia etmiştir. 2002'ye gelindiğinde ise, Malezya'nın Pedra Branca üzerinde egemenlik konusunda agresif baskısı, su görüşmeleri de dahil olmak üzere bir dizi meseleyi içeren milliyetçi bir kampanyanın merkezi haline dönüşü verdi. Singapur'un Pedra Branca üzerindeki statükoyu

[487] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 115.

koruma konusundaki ısrarı, Malezya Savunma Bakanı Najib tarafından kavgacı bir tutum ve ASEAN'a ihanet etmek olarak değerlendirildi. [488]

Bunun ardından Malezya deniz devriyeleri, Singapur Deniz Polisi ile karşı karşıya geldi. 1994 yılında Malezya, egemenlik sorununun UAD'ye sunulması yönündeki bir Singapur önerisini prensipte kabul etmişti. 2003 yılına kadar Malezya ve Singapur, bu konudaki anlaşmazlığı UAD'ye havale etmek için bir anlaşma imzalamışlardır. Peki Malezya neden en sonunda UAD'ye gitmeyi kabul etmiştir. Ayrıca hükümet, bu durumda UAD'nin yargı yetkisini kabul ederek, durumun içine sıkışmış hissine kapılmış olabilir. Yazılı beyanlar 2005 yılının sonunda mahkemeye sunuldu ve sözlü beyanlar 6-23 Kasım 2007 tarihleri arasında gerçekleşti. Bu sırada mahkeme davayı müzakere altına aldı.

Ligitan-Sipidan davasında yargıçların kullandığı tedbirler uygulanırsa, yani anlaşmalarla net bir unvanın bulunmaması durumunda, bölgesel etki öne çıkacak, bu durumda Singapur'un Pedra Branca'ya sahip olması muhtemelen teyit edilecekti. Mahkeme kararı Mayıs 2008'de bu şekilde vermiştir. Bununla birlikte, anlaşmazlığın oynadığı ülke içi rol, Malezya hükümetinin UAD'nin aleyhte bir karara siyasi sakinlikle yanıt verip veremeyeceğine dair soruları da gündeme getirmişti. Malezya'nın uluslararası yargılamanın olası sonucundan duyduğu tedirginlik, Başbakan Badawi'nin 2004'te Malezya hükümetinin başı olarak Singapur'a yaptığı ilk ziyarette yaptığı açıklamalarda görülmüştü. Bu ziyaretinde Badawi, iki ülkenin sorunları çözmek için üçüncü şahısları veya tahkim prosedürlerini devreye sokmak yerine ikili diyalog yoluyla çalışması gerektiğini konusunda vurgu yapmıştı.

Malezya ile Singapur arasında Pedra Branca konusundaki anlaşmazlık 2008 yılında Uluslararası Adalet Divanı tarafından çözüldü. Karar, Singapur'a Pedra Branca'nın mülkiyetini vermekteydi. Malezya'ya ise Pedra Branca'nın güneyinde küçük bir kaya oluşumu olan Middle Rocks'ın kontrolü verildi. UAD'nin kararınca, üçüncü bir ihtilaflı bölge olan Güney Çıkıntısı'nın ise iki ülke tarafından ortaklaşa yönetilmesine karar verilmişti.[489]

---

[488] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 117.

[489] K. Askandar & C. Sukim, 'Making Peace over a Disputed Territory in Southeast Asia', *The Journal of Territorial and Maritime Studies*, 3/1, (2016), s. 65-85.

Su Meselesi

Malezya ve Singapur su kaynakları konusunda uzun süredir devam eden ve son yıllarda tırmanan bir anlaşmazlık içindedir. Anlaşmazlık, 1961 ve 1962 yıllarında imzalanan ve Malezya'nın Johor kentinden Singapur'a ham su ithalatını ve ardından arıtılmış suyun tercihli fiyatlarla Malezya'ya geri satışını düzenleyen anlaşmalar etrafında yoğunlaşmaktadır. Anlaşmalar 2061 yılında sona erecek ve her iki ülke de yeni bir anlaşmaya varamadı, bu ise fiyatlandırma ve tedarik garantileri konusunda gerginliklere ve anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Singapur su tedarikinin yaklaşık %40'ı için büyük ölçüde Malezya'ya bağımlıydı ancak kaynaklarını çeşitlendirmek ve kendi kendine daha yeterli hale gelmek için çalışmaktadır. Şehir devleti olan Singapur, tuzdan arındırma ve geri dönüştürülmüş su girişimlerine yatırım yaparak 2061 yılına kadar Malezya suyuna olan bağımlılığını azaltmayı hedeflemektedir. Malezya ise kuraklık ve kirlilik nedeniyle su veriminde düşüş yaşamakta ve bu da mevcut arz seviyelerini korumayı zorlaştırmaktadır. Anlaşmazlık, Malezya'nın ham su maliyetinde önemli artışlar talep etmesiyle fiyatlandırma konusundaki anlaşmazlıklarla damgasını vurmaktadır. Singapur ise adil ve hakkaniyetli fiyatlandırma ihtiyacını gerekçe göstererek bu taleplere direnmiştir. Konu ayrıca, her iki taraf üzerinde kamuoyu algısı ve siyasi baskıya katkıda bulunan medyanın da dahil olmasıyla karmaşık bir hal almıştır. Devam eden müzakerelere rağmen, her iki ülke de dostane bir çözüm bulmanın önemini vurgularken, anlaşmazlık çözülememiştir. Su tedariki her iki ülkenin de hayatta kalması için kritik önem taşıdığından, riskler yüksektir. Anlaşmazlık, sürdürülebilir su yönetimi ve güvenliğini sağlamak için ülkeler arasında etkili su diplomasisi ve işbirliğine duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Siyasi gerilimler Singapur ve Malezya arasındaki su müzakerelerini önemli ölçüde etkilemektedir. Su kaynakları konusundaki anlaşmazlık, genellikle siyasi dinamiklerden etkilenen tarihi anlaşmalar, ekonomik çıkarlar ve egemenlik kaygıları tarafından şekillendirilmiştir. 1960'lara kadar uzanan su anlaşmaları, Malezya'nın Singapur'un su tedariki ve ekonomik kararları üzerindeki kontrolüne ilişkin endişeleri nedeniyle bir gerilim

kaynağı olmuştur. Bu tarihsel bağlam iki ülke arasında bir güvensizlik ve rekabet duygusu meydana getirmektedir. Ayrıca Su anlaşmaları, her iki ülke ekonomisi için de hayati önem taşımaktadır. Singapur büyük ölçüde Malezya'dan ithal edilen suya bel bağlarken, Malezya da Singapur'a su satarak elde ettiği ekonomik kazançtan faydalanmaktadır. Bu ekonomik çıkarlar, her iki tarafın da ekonomik çıkarlarını korumaya çalışması nedeniyle siyasi gerilimlere yol açabilecek potansiyel oluşturmaktadır.

Medya ise kamuoyu algısının ve siyasi gerilimlerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Su müzakerelerine ilişkin haberlerde genellikle tarafgir başyazılar ve mektuplar yer alır, bu ise anlaşmaların şartlarına ilişkin görüşleri olan daha geniş bir paydaş grubu meydana getirmektedir. Bu da siyasi baskı ve gerginliklerin artmasına yol açmakta ve kamuoyunu yönlendirmektedir.

Özellikle Mahathir Mohamad'ın Malezya Başbakanı olarak seçilmesi gibi liderlik değişiklikleri, su anlaşmaları konusunda yeni gerilimleri tetiklemiştir ki Mahathir'de ilk iş olarak Singapur ile olan bu geçmiş tarihli su anlaşmalarını gündeme getirerek eleştirmiştir. Mahathir'in anlaşmanın şartlarını yeniden müzakere etme konusunda eleştirileri siyasi gerilimin artmasına neden olmuştur. Konuya ilişkin Mahathir, "*Suyu bin galon başına 3 sente satmanızın açıkça saçma olduğunu düşünüyorum. Yani 1990'larda ya da 1930'larda sorun yoktu ama şimdi 3 sentle ne satın alabilirsiniz. Hiçbir şey*."[490]

Ayrıca Su anlaşması, ülkenin bağımsızlığı ve egemenliği ile yakından bağlantılı olduğu için Singapur için varoluşsal bir mesele olarak görülmektedir. Singapur Dışişleri Bakanı Vivian Balakrishnan, anlaşmanın herhangi bir şekilde ihlal edilmesinin Singapur'un egemen bir ulus olarak varlığını sorgulanır hale getireceğini de vurgulamıştır.[491] Singapur'un su anlaşmazlığına yönelik dış politika yaklaşımı aşamalı bir kısasa kısas misilleme stratejisini içermektedir. Bu durum, Singapur'un Malezya'nın

[490] Today, "Mahathir revives water dispute with Singapore, calls 1962 deal 'ridiculous'", https://www.todayonline.com/world/mahathir-revives-water-dispute -singapore-says-1962-deal-too-costly 25 Haziran 2018.

[491] Tommy Sheng, "Singapore and Malaysia's troubled waters", https://www.policyforum.net/troubled-waters-singapore/23 Temmuz 2018.

herhangi bir saldırganlığına veya uluslararası ilkelerden sapmasına misilleme önlemleri alarak karşılık vereceği anlamına gelir ki bu da siyasi gerilimi tırmandıracaktır. Singapur ve Malezya arasındaki su müzakerelerinde yaşanan siyasi gerilimlerin temelinde tarihi anlaşmalar, ekonomik çıkarlar, medyada yer alma, liderlik değişiklikleri, varoluşsal kaygılar ve kısasa kısas stratejileri yatmaktadır. Özellikle Mahathir gibi liderler bu durumu bir siyasi çatışma ortamına dönüştürmekte, bu izah edilen faktörler ise süregelen çatışmaya katkıda bulunmakta ve karşılıklı fayda sağlayacak bir anlaşmaya varılmasını zorlaştırmaktadır.

Ambalat Petrol Bloğu

Endonezya ve Malezya arasındaki Ambalat blok anlaşmazlığı, *konfrontasi*'nin 1966'da sona ermesinden bu yana iki ülke arasındaki en tartışmalı mesele olmuştur. Anlaşmazlık, iki ülkenin petrol zengini Ambalat bölgesindeki egemen haklara ilişkin örtüşen iddialarından kaynaklanmaktaydı. Mevcut durum, iki taraf arasındaki bu deniz çekişmesi anlaşmazlığının askeri bir çatışmaya dönüşme tehdidini doğurmuştu. Ancak, anlaşmazlığı çözmek olmasa da barışçıl bir şekilde yönetmek için çok sayıda önlem, uygulama ve yaklaşım kullanılmıştı.

2009'dan sonra deniz bölgesindeki hareketlerin durması ile Ambalat çatışmasında iki ülke kendilerini daha fazla eylemden uzak tutmayı başardıkça ve savaştan kaçınma önlemlerine başladıkça nihayetinde gerilim de azalmaya başladı. Her iki tarafın da kendisini sınırlamasına katkıda bulunan bir değer, ASEAN hükümleri uyarınca tüm tarafların kendilerini çatışmaya girmekten alıkoyması gerektiğini belirten ASEAN Yolu anlayışıydı. Ancak belirtilmelidir ki, her ne kadar böyle bir anlayış bölgede egemen olarak görülse de, Ambalat anlaşmazlığı nedeniyle sınırlar da zorlanmıştı.

Endonezya'nın eski başkanı Susilo Bambang Yudhoyono, anlaşmazlıkta ve gerginliğin azaltılmasında önemli bir rol oynamıştır. Çatışmanın doruğa çıktığı zamandan kısa bir süre sonra, yaklaşımını Malezyalı mevkidaşı Abdullah Ahmad Badawi ile doğrudan ve kişisel temasları içeren, daha uzlaşmacı ve diplomatik bir yaklaşıma kaydırmaya başlamıştı. Bu durum, anlaş-

mazlığı daha barışçıl yollarla çözmek için daha güçlü bir bağlılığa yol açmış, böylece her iki lider de çatışmadan ziyade ASEAN diyalog anlayışını uygulamaya başlamıştı.

Yudhoyono, ASEAN'da da belirtildiği gibi, çatışmamayı ortaya koyan prensibin bir savaşla neticelendirilmemesi gerektiği yönünde kendi halkına da açıklamalar yapmıştır. Üyeler arasında uyuşmazlık çözümü, barışçıl önlemlerle yönetilecek ve bu da Endonezya'yı uyuşmazlık çözümüyle ilgili diplomatik kanallara daha sıkı bağlayacaktı. Buna rağmen anlaşmazlık boyunca Endonezya, iddialarını bir takımada devleti olarak belirlenmiş statüsüne dayandırdı ve iki taraf arasındaki jeolojik işbirliğine rağmen, tartışmalı alanın ortak keşfi için Malezya'nın dâhil olmasını reddetti.

2005 yılından sonra Malezya ve Endonezya, dönüşümlü olarak askeri güçlerini ve diplomatik ilişkilerini esnettikleri bir anlaşmazlığın içine girdiler. Şubat 2005'te Malezya'nın, Endonezya'nın daha önce arama imtiyazları verdiği Endonezya ve Malezya karasularında üst üste binen bir deniz bölgesi olan Sulawesi Denizi'nin Ambalat Bloğu bölgesinde bir petrol arama imtiyazı vermesiyle mesele başladı. Malezya'nın iddiaları, Endonezya'nın asla kabul etmediği kendi 1979 haritasına dayanmaktaydı. Endonezya'nın iddiası, UAD'nin Sipidan ve Ligitan çevresindeki sularla ilgili olarak sonuçsuz bulduğu 1891 İngiliz-Hollanda Sözleşmesine dayanmaktaydı. Endonezya'nın Malezya'ya yönelik protestosunun ardından, diplomatik çözüm yollarından bahsetseler dahi, her iki tarafta da askeri bir yığınak hızla gerçekleşti. Gambot diplomasisi[492], Endonezya ve Malezya savaş gemileri arasında jet avcıları tarafından desteklenen bir çatışma olasılığı haline dönüştü. Petrol arama çalışmaları da bu nedenle durdu. Her iki ülkedeki milliyetçi söylemler bu konuya yoğun-

[492] Gambot Diplomasi: Gambot, İngilizcede 'Gunboat' olarak kullanılan ve dilimizde Silahlı Küçük Gemi olarak karşılık bulan bir terimdir. Buna bağlı olarak Gambot Diplomasisi ise bir ülkeye karşı savaş gemilerinin ve donanma gücünün siyasi baskı yapmak amacıyla kullanıldığı bir güç gösterme politikasıdır. James Cable, gambot diplomasisini 'uluslararası anlaşmazlık olması halinde savaş olması yerine deniz gücünün, bölgesel ya da yetkisel alanda diğer devleti uyarmak adına kullanılması' olarak tanımlamıştır. J. Cable, *Gunboat Diplomacy: Political Applications of Limited Naval Force*, (New York, Praeger, 1970), s. 21.

laştı. Selefi olan Endonezya Başkanı Megawati'nin Sipidan-Ligitan konusunda UAD kararı nedeniyle yıkılmasıyla, Başkan Yudhoyono'nun konuyla ilgili siyasi alanı son derece dardı ve milliyetçi politikacılar ile Malezyalılara karşı geri adım atmak istemeyen bir ordu tarafından da desteklenmekteydi. Krizin tırmanışında Endonezya donanması, Malezya'nın Karang Unarang resifini ele geçirerek üzerine bir deniz fenerini hızlıca inşa etmesi stratejik bir hamle olarak değerlendirilebilir.[493]

2005 yılındaki üç tur görüşme karşısında iki tarafın da uzlaşmaya istekli olmaması nedeniyle görüşmeler sonuçsuz kaldı. Bununla birlikte, her iki taraf da 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin (UNCLOS) çözümün temeli olacağı konusunda hemfikir olsa da, Sipidan ve Ligitan'dan sonra Endonezya'nın anlaşmazlığı asla tahkime veya yargılamaya sunmayacağı kısa sürede anlaşılmıştı. Bu kriz esnasında ASEAN'ın TAC mekanizmasına hiç dikkat edilmemiştir. Görüşmeler devam ederken dahi Endonezya hükümetinin Ambalat bloğunu savunmak için askeri operasyonları finanse etmek amacıyla 580 milyon dolarlık bir bütçe hazırlamak konusunda parlamento görüşmeleri yaptığı unutulmamalıdır.[494]

Bu olayın ciddiyeti karşısında, Nisan 2005'te Karang Unarang açıklarında manevra yapan Malezya ve Endonezya donanma gemilerinin çarpışması olayı yaşanmıştır. Her iki ülkenin siyasi ve askeri liderleri, angajman kurallarında kısıtlama çağrısında bulundu. Her iki donanma da tartışmalı sularda devriye gezmeye devam etti ve Endonezya, Malezya'nın amfibi iniş kabiliyetine sahip sınırı yakınında, Aralık 2005'te kırk gemi ve beş bin personeli içeren güç gösterisi düzenledi.[495]

Durumun giderek içinden çıkılmaz bir hal alması karşısında Yudhoyono ile Malezyalı mevkidaşı Başbakanı Abdullah Badawi arasında çatışmayı egemenlik ve ekonomik potansiyeli

493 F. Assifa, (13 Temmuz 2017). *TNI AL: Tentara Laut Malaysia Bayang-bayangi Suar Karang Unarang*. 29 Aralık 2020 tarihinde Kompas: https://regional.kompas.com/read/2017/07/13/01455221/tni-al--tentara-laut-malaysia-bayang-bayangi-suar-karang-unarang- adresinden alındı.

494 S. Hadi, "The Dispute of Ambalat in The Perspective of Indonesian Foreign Policy in The Post-New Order Era", *Jurnal Hukum Internasional,* 12/1, (2014) s. 1-20.

495 Weatherbee, *a.g.e.*,s. 145.

güçlendirmek amacıyla bir zirve diplomasisi gerekliliği ortaya çıktı. Ocak 2006'da yapılan bir toplantıda, herhangi bir ilerleme olmadığı kabul edilirken, iki hükümet başkanı ilk kez tartışmalı deniz bölgelerinde ortak gelişme olasılığını kamuoyuna açtı. Ortak bir geliştirme alanı hakkında teknik görüşmeler devam ederken bile, saldırgan deniz devriyesi hareketleri devam etti. Mart 2008'de Endonezya cumhurbaşkanı, Ambalat Bloğu müzakere ekiplerini daha verimli çalışmaları ve konuyu bir sonuca götürmeleri çağrısında bulunmuştur.

Liderler arasındaki görüşmelerden sonra Malezya'nın donanmasını geri çekmesi ve taşeron veya araştırma şirketlerinin ihtilaflı bölgeye girmesine izin vermemesi, Endonezya'nın etkin bir şekilde bölgeyi kontrol altına almasına neden oldu. Malezya'nın UAD'nin Sipadan ve Ligitan kararlarından kaynaklanan resmi MEB iddialarına rağmen, bu geri çekilme belki de bir taviz olarak yorumlanabilir. Başkan Joko Widodo'ya göre, Endonezya'nın Ambalat bölgesindeki iddialarının, deniz odaklı kalkınma politikası ve ülkeyi Hint ve Pasifik Okyanusları arasında küresel bir deniz dayanağı haline getirme amacı göz önüne alındığında, bu çatışma konusunun tamamen ortadan kalkması düşük bir ihtimaldi. Bu konuda Endonezya kendi deniz egemenliği sahasına karşı sert bir duruş sergilemişti. Buna karşın, her iki taraf da son zamanlarda denizle ilgili anlaşmazlıkları barışçıl bir şekilde çözme konusunda anlaşmışlar ve çakışan iddiaların olduğu sulara Endonezya veya Malezyalı bir geminin girmesi durumunda yetkililerin onları kendi sularına geri yönlendirecekleri konusunda anlaşmaya varmışlardır. Her iki ülke de kalıcı çözümler bulmak için Ambalat da dahil olmak üzere kalan bölgesel anlaşmazlıklar üzerinde "keşif" müzakereleri yürütecek özel elçiler atamayı kabul etti.[496] Bu durum sorunun çözümüne yönelik ciddi bir adımdı. İki ülke arasındaki artan ekonomik karşılıklı bağımlılık ve yakın zamanda tartışılan ve uygulanan diğer ortak ekonomik girişimler göz önüne alındığında, Ambalat'ın ortak

[496] A. Panda, (10 Şubat 2015). *Here's How Malaysia and Indonesia Plan to Resolve Their Territorial Disputes*. 29 Aralık 2020 tarihinde The Diplomat: https://thediplomat.com/2015/02/heres-how-malaysia-and-indonesia-plan-to-resolve-their-territorial-disputes/ adresinden alındı.

keşif olasılığı biraz daha mümkün görünmektedir.[497] Belirtilmelidir ki bu anlaşmazlık hali hazırda çözüme kavuşturulamamıştır.

Güney Çin Denizi

ASEAN'ın zaman içerisinde bölgede giderek söz sahibi olaya başlaması, Çin'e karşı Güney Çin Denizi[498] üzerindeki karmaşık durumla ilgili olarak bölgesel dayanışmayı da beraberinde getirmişti. Uzun süre boyunca Çin, Güney Çin Denizi hakkında ASEAN ile ya da başka birçok taraflı örgütle veya güneydoğu Asya'da bireysel hak talep eden herhangi bir devletle görüşmeyi kabul etmemişti. 22 Temmuz 1992 tarihinde Filipinler başkanlığında ASEAN, Güney Çin Denizi'ne ilişkin Manila Deklarasyonu'nu, yargı sorunlarının barışçıl yollarla çözülmesi, bölgedeki bireysel kısıtlamanın uygulanması ve bir dizi ortak deniz sorunuyla ilgili işbirliği çağrısında bulunmuştu.[499] Buna karşın Çin, ASEAN'ın bahsi geçen deklerasyonu imzalamak için yaptığı daveti de reddetmişti. Bununla birlikte, sadece dört ASEAN ülkesinin Güney Çin Denizi'nin bazı bölgelerinde hak iddiaları olmasına karşın ki gerçekten de bu iddialar kendi aralarında da çatışmaktadır, ASEAN, dayanışma içinde hareket ederek, sonunda Çin'i ASEAN-Çin çatısı altında sorunları görüşmek amacıyla katılıma ikna etme başarısını göstermiştir.

Pinatubo Yanardağının harekete geçmesi ve ABD askeri güçlerinin Subic körfezinden çekilmesinden kısa bir süre sonra[500] Çin, Şubat 1995'te Spartly takımadalarının üzerine çe-

[497] S. C. Druce & E. Y. Baikoeni, 'Circumventing Conflict: The Indonesia–Malaysia Ambalat Block Dispute', Ed. M. Oishi. *Contemporary Conflicts in Southeast Asia: Towards a New ASEAN Way of Conflict Management*, (Springer, 2016), s. 137-156.

[498] Çinliler bu denizi Güney Denizi olarak, Vietnamlılar ise Doğu Denizi olarak adlandırırlar.

[499] ASEAN. (21-22 Temmuz 1992). *Joint Communique 25th ASEAN Ministerial Meeting Manila*. 18 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=joint-communique-25th-asean-ministerial-meeting-manila-philippines-21-22-july-1992 adresinden alındı.

[500] Haziran 1991'de Pinatubo Dağı'nın patlamasının Filipinler için önemli siyasi sonuçları olmuştur. Felaket, ülkenin siyasi manzarasını etkileyen karmaşık bir faktörler etkileşimine yol açtı. Patlama, Filipinler'deki büyük bir ABD askeri üssü olan Subic Körfezi'nin kapatılmasını çevreleyen siyasi kargaşayı karmaşık hale getirdi. Üs, bölge için önemli bir istihdam ve ekonomik faaliyet

şitli egemenlik işaretleri koymaya başlamıştı. Aynı sene içerisinde Çin, yeni provokasyon hareketlerinden kaçınmak yerine, deniz suyu altındaki Mischief Reef adalarına yerleşti ve hızlı bir şekilde askeri tesisler inşa etme yolunu izledi. Ekim 1998 tarihine gelindiğinde ise Çin, dört adet askeri tedarik gemisi ve yaklaşık 100 işçiyi, savaş gemisi eşliğinde adalara göndererek 1999'da inşaatı tamamladı. Tüm bu Çin adımları sonucunda Çin ve Filipinler arasındaki tansiyon da hızlı bir şekilde yükseldi.

Sonuç olarak bu sorunun barışçıl yollarla çözümü için ASEAN devreye girmiştir. ASEAN'ın üye ülkeleri bu konuda Filipinler'e güçlü bir destek sağlamıştır. Mischief Reef adalarındaki Çin'e ait tesisler, Filipinler'den sadece 100 km'den biraz daha uzak bir mesafedeydi. Çin'in bu iddialı girişimi, bölgesel istikrarın yanı sıra Filipinler'in güvenliğini de tehdit etmekteydi. Nihayetinde, ortaya çıkan çok taraflı sürecin sonunda, Güney Çin Denizi'ndeki Tarafların Hareket Bildirgesi imzalanmıştı.[501]

Deklarasyon ASEAN ve Çin dışişleri bakanları tarafından Aralık 2002'de Phnom Penh'deki ASEAN-Çin zirve toplantısında imzalandı. Deklarasyonda tarafların bölgedeki anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması, buralarda gemi taşımacılığı ve uçuş özgürlüğü, yer işgaline karşı kendini geri çekme ve

kaynağıydı ve kapatılması tartışmalı bir konuydu. Patlama, üssün kapatılmasını çevreleyen siyasi gerilimleri daha da şiddetlendirdi. Patlama, 58.000'den fazla insanı yanardağın 30 km yarıçapındaki bir alandan uzaklaştırarak önemli sosyal ve ekonomik bozulmalara yol açtı. Tahliye edilenler geçici barınaklarda yaşamak zorunda kalmış, bu da etkilenen toplulukların zaten kırılgan olan sosyal dokusunu daha da zorlamıştır. Ayrıca, yollar, köprüler ve iletişim sistemleri de dahil olmak üzere altyapıda büyük hasara neden olmuştur. Bu bozulmanın özellikle etkilenen bölgelerde önemli ekonomik ve sosyal etkileri olmuştur. Patlamanın, halihazırda büyüme ivmesi yaşayan Orta Luzon ekonomisi üzerinde yıkıcı bir etkisi oldu. Ürünlere, altyapıya ve kişisel mülklere verilen zarar 1991 yılında en az 10,1 milyar peso (374 milyon $, 1992 yılında ise 1,9 milyar peso (69 milyon $) olmuştur. Devam eden laharlar ve kül yağmuru tehdidi, ekonomik faaliyetleri daha da sekteye uğratarak bölgenin büyüme ivmesini yavaşlatmış ve temel kalkınma önceliklerini değiştirmiştir. Filipin hükümeti organize yardım ve rehabilitasyon çalışmaları başlatarak felakete müdahale etti. Hükümet, çabaların tekrarlanmasını önlemek ve kapsamlı bir müdahale sağlamak için ulusal ve yerel devlet kurumları, özel sektör ve STK'lar arasında işbirliği ve koordinasyonu vurguladı.

[501] ASEAN. (4 Kasım 2002). *Declaration on the Conduct of Parties in The South China Sea*. 28 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=declaration-on-the-conduct-of-parties-in-the-south-china-sea-2 adresinden alındı.

belirli özel önlemler aracılığıyla karşılıklı güven inşa etme taahhüdünde bulunmuşlardır.

Zirvede taraflar bununla birlikte çevre koruma, bilimsel araştırma, ulaşım ve iletişim güvenliği, arama ve kurtarma ile Güney Çin Denizi'ndeki uluslararası suçlarla mücadelede işbirliği yapmayı da vaat etmişlerdi. ASEAN ülkeleri, Çin ile deklarasyonun uygulanması konusuna yönelik olarak birlikte ve tek tek çalışmışlardır. Hem ASEAN'ın birlik olarak ortak hareket etmesi, hem de Çin'in en sonunda politikasını yumuşatması ile ortaya çıkan güven ortamıyla birlikte, Güney Çin Denizi'ndeki gerilimde sakinleşmeye başlamıştı. Bu deklarasyon, bölgede barışın ve istikrarın korunması adına son derece kritik bir adımdı. Bununla birlikte, hâkimiyet alanıyla ilgili sorunlar çözülmeden kaldığı için, Çin ve güneydoğu Asya toprakları arasında kalan bu deniz bölgesi, potansiyel bir çekişme kaynağı olmaya devam etmiştir. İlerleyen dönemlerde ASEAN ve Çin arasındaki deklarasyona ek anlaşmalar yapılmıştır.

Güney Çin Denizi, güneydoğu Asya'nın kalbindedir. Teknik olarak, UNCLOS'a göre kıyı devletlerinin "haklarını ve görevlerini yerine getirirken birbirleriyle işbirliği yapmaya" teşvik edildiği yarı kapalı bir deniz statüsündedir.[502] Meselenin coğrafi çekirdeği, Güney Çin Denizi'nin 400.000 km²'yi aşan, yüzün üzerinde adacık, resif ve kayadan oluşan Spratly takımadalarıdır. Kıyıda bulunan devletler arasındaki ilişkilerin hâkim özelliği, işbirliğinden ziyade rekabet olmuştur ve her biri kendi egemenlik ve yargı yetkisine ilişkin iddialarında gerçek bir etki sağlamayı amaçlamaktadır. Güney Çin Denizi'nin çekişmeli bölgeleri, Doğu Asya'dan Orta Doğu'ya deniz yollarının geçtiği stratejik suyolunun bir parçası olması hasebiyle önem arz etmektedir. ABD, Amerikan donanma gemilerinin Güney Çin Denizi üzerinden geçiş özgürlüğünü hayati bir güvenlik çıkarı olarak kabul etmektedir. ABD, bireysel egemenlik iddialarının hukuki değerleri konusunda hiçbir tavır almamakta, ancak daha geniş çatışmalara yol açabilecek anlaşmazlıklardan kaçınmak için meselelerin barışçıl

[502] UN. (10 Aralık 1982). *United Nations Convention of the Law of the Sea, Article 123, "Cooperation of Cooperation of States Bordering Enclosed or Semi-enclosed Seas"*. 19 Aralık 2020 tarihinde https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm adresinden alındı.

çözümünü talep etmektedir. Egemenlik rekabetinde söz konusu olan en önemli kaynaklar petrol ve doğalgaz rezervleridir. Tartışmalı Güney Çin Denizi açık deniz havzasındaki büyük enerji kaynakları varsayımı, büyük ölçüde Brunei, Malezya, Filipinler, Vietnam ve Endonezya tarafından Güney Çin Denizi kıyısındaki tartışmasız alanlarda kullanılan mevcut kanıtlanmış rezervlerden elde edilen ekstrapolasyona dayanmaktadır. Bölgede kanıtlanmış rezervlerin 7 milyar varil petrol olduğu tahmin edilmektedir.

Güney Çin Denizi'nin merkezinde esasen arama yapılmadığından, kanıtlanmış rezervler için güvenilir rakamlar bulunmamaktadır. Çok iyimser ve oldukça spekülatif olan Çin tahminlerine göre 213 milyar varil petrol bulunmaktadır. Ayrıca ABD tarafından yapılan jeoloji araştırması 11 milyar varil petrol, 55 trilyon m^3 doğalgaz rezervi bulunduğuna işaret etmektedir.[503] Bölgeyi besleyecek doğal gaza olan talep de hızla artmaktadır. Yalnızca Spratly Adaları bölgesinde, Çinliler doğal gaz rezervlerinin 26 trilyon m^3 tüm Güney Çin Denizi'nde 56 trilyon m^3 olduğunu tahmin etmektedir. Çin'in petrol ve doğalgaz rezervleri tahminleri iyimser olarak değerlendirilse de, bu potansiyel rezervlerden yararlanmanın cazibesi, özellikle enerji talepleri ve fiyat arttıkça, bölgesel ve egemenlik yetkisi yarışındaki kızışmayı da artırmaktadır. Çin'in Güney Çin Denizi üzerindeki egemenlik iddiası, ASEAN'daki rakiplerinin birbiriyle örtüşen iddialarından oluşan yamalı bir harita görünümündedir.

Spratly Adalarının yarısına yakını Çin tarafından işgal edilmiş veya garnizon tesis edilmiştir. Çin, Malezya, Filipinler, Vietnam ve Tayvan, iddialarını fiziksel olarak öne sürmüşlerdir. Küçük kuvvetler veya izole edilmiş belirteçler, egemenlik iddialarını kanıtlamak için tasarlanmıştır. Bu durum, deniz ve hava gözetimi ile güçlendirilmiştir. Hem Çin'in hem de Vietnam'ın iddialarının temeli tarihsel öğelerden kaynaklanmaktadır. Çin için bu durum, yirmi üç yüzyıl önceki Han Hanedanlığına kadar gitmektedir. Vietnam için ise bölge sömürge mirasıdır. Malezya ve

503 U.S. Energy Information Administration. (15 Ekim 2019). *South China Sea*. 19 Aralık 2020 tarihinde: https://www.eia. gov/international/analysis/regions-of-interest/South_China_Sea adresinden alındı.

Brunei iddiaları kıta sahanlığının genişletilmesine dayalıdır. Filipinler, yalnızca 1950'lerden kalma referans keşif ve yakınlık ve tarihi iddialarla meseleye dahil olmaktadır.[504]

Güney Çin Denizi anlaşmazlıklarını çözmek için yasayı uygulama konusundaki isteksizliğin bir kısmı, UNCLOS'a bağlılığa rağmen, bazı iddiaların yasal zayıflığından kaynaklanmaktadır. Egemenlik sorunları ve bunun sonucunda ortaya çıkan yargı alanı çakışmaları çözülene kadar, denizin potansiyel kaynaklarının büyük ölçekli keşfi ve kullanımı ertelenecektir. Esas mesele ise çözüme nasıl ulaşılacağıdır. 1974'ten beri Çin, toprak iddialarını savunmak adına güç kullanmaya istekli olduğunu göstermiştir. 1974'te, Güney Vietnam'ı Paracel Adaları'ndan[505] Spratly grubunun kuzeyine zorla yerinden etmişti. O zamandan beri, Spratlys'deki[506] varlığını genişletti ve Vietnam ve Filipinler'in sahip olduğu bölgelere derin girişler yaptı. 1988'de Çin donanması Fiery Cross Reef yakınlarında üç Vietnam gemisini batırdı. 1995'te Filipinler, kendi MEB'inin derinliklerinde olan Mischief Reef'te bir Çin askeri üssü tespit etmişti.[507] Filipinler, deniz kuvvetleri zayıf olduğu ve savunma yetenekleri de yeterli olmadığı için rakip bölgesel güçlerin agresif hareketleri karşısında nispeten yumuşak bir hedef olarak görülmektedir. ABD'nin Filipinler'e olan güvenlik yükümlülüklerinin anlaşma sınırlarının ötesine geçmediği bilinmekteydi. Ancak, Güney Çin Denizi örneğinde bu durum belirsizdi. Başkan Arroyo Nisan 2004'te, Ebu Seyyaf grubuyla mücadeleye geçmesinden önce ABD'nin Filipinler Silahlı Kuvvetlerinin eğitimi konusundaki odak noktasının Spratly'lerin Çin'e karşı savunulması olduğunu açıklamıştı.[508]

Konuya ilişkin Malezya ve Filipinler ile Vietnam ve Filipinler arasında da çatışmalar yaşanmıştır. Özellikle Çin'in deniz ve uzun menzilli hava gücü büyüdükçe, artan çatışmalar bölgesel

[504] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 155.
[505] Çin tarafından Xisha olarak adlandırılır.
[506] Çin tarafından Nansha olarak adlandırılır.
[507] Global Security Org. (2020). *Papua New Guinea - Foreign Relations*. 12 Aralık 2020 tarihinde: https://www.globalsecurity. org/military/world/oceania/png-forrel.htm adresinden alındı.
[508] The Strait Times, 'War games with US targeted China: Arroyo', (5 Nisan 2004).

uluslararası düzende istikrarı bozucu bir unsur haline gelmiştir.[509] Çin'in 1992 tarihli Çin Kara Denizleri ve Bitişik Bölgesi Yasası'na ilişkin yayını ve kapsamlı yorumu, ASEAN'da bölgesel bir tepkiye neden olmuştur. ASEAN'ın stratejisi, Çin'i yabancılaştırmadan Güney Çin Denizi'ndeki statükoyu sürdürmekti. ASEAN, 1992 tarihli "Güney Çin Denizi Deklarasyonu" ile siyasi gündemi ele geçirmiş oldu.[510] ASEAN belgesinde, tüm egemenlik ve yargı ihtilaflarını barışçıl yollarla ve zorlamaya başvurmadan çözmenin gerekliliği vurgulandı. Pekin'e, ASEAN'ın ikili meselelere bölgeci gözle bakacağı, birleşik bir ASEAN pozisyonunun bulunduğu belirtildi. Bildirge, kirlilik, denizcilik, korsanlık ve diğer ulus ötesi konular gibi alanlarda egemenlik ve yargı sorunlarına halel getirmeksizin işlevsel işbirliği faaliyetlerinin gerçekleştirilebileceğini de öne sürmüştür. Son olarak, Güney Çin Denizi üzerinde bir uluslararası davranış kuralının oluşturulması için bir temel olarak TAC'da yer alan ilkelerin uygulanması çağrısında

[509] Güney Çin Denizi, Çin ve komşu ülkeler arasında toprak iddiaları ve kaynak çıkarma konusunda artan anlaşmazlıklarla son yıllarda gerginlik ve çatışma yatağı haline geldi. Bölgenin stratejik önemi, zengin doğal kaynakları ve ana nakliye yollarına yakınlığı, onu küresel ticaret ve güvenlik için kritik bir alan haline getirmektedir. Çin'in özellikle donanma ve uzun menzilli hava gücü kabiliyetleri başta olmak üzere hızlı askeri modernizasyonu, Güney Çin Denizi'nde güç projeksiyonu yapma ve hak iddialarını uygulama kabiliyetini önemli ölçüde arttırmıştır. Bu durum Filipinler, Vietnam ve Malezya gibi komşu ülkelerle gerilim ve çatışmaların artmasına yol açmıştır. Özellikle Filipinler, Çin'in tartışmalı resifler ve sığlıklar üzerinde yapay adalar ve askeri tesisler inşa etmesinin yaygın endişe ve öfkeye yol açmasıyla bölgede kilit bir savaş alanı olmuştur. Çin'in 1995 yılında Mischief Reef'te askeri üsler keşfetmesi ve ardından Spratly Adaları'nda yapay adalar inşa etmesi gerilimi daha da tırmandırmıştır. Güney Çin Denizi'nde artan çatışmaların bölgesel ve küresel istikrar üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Aralarında ABD, Japonya ve Hindistan'ın da bulunduğu bölgenin büyük güçleri gelişmeleri yakından izlemekte ve Çin'in artan etkisini dengelemek için bölge ülkeleriyle güvenlik bağlarını güçlendirmeye başlamışlardır. Güney Çin Denizi'ndeki ihtilaflar aynı zamanda önemli ekonomik sonuçlar doğurmakta olup, bölgenin başlıca nakliye yolları ve ticaret güzergahları kesintiye uğrama riski taşımaktadır. Artan gerilimler, krizin ele alınması ve bölgesel istikrarın desteklenmesi için daha güçlü ve koordineli bir uluslararası müdahale çağrısına yol açmıştır.

[510] ASEAN. (4 Kasım 2002). *Declaration on the Conduct of Parties in The South China Sea*. 28 Aralık 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=declaration-on-the-conduct-of-parties-in-the-south-china-sea-2 adresinden alındı.

bulunuldu. Böyle bir anlaşmanın taslağı, Çin'in yargı alanı genişlemesi sürerken bile, Güney Çin Denizi'ndeki ASEAN-Çin diyalogunun ana odak noktası haline gelmiştir.[511]

Güney Çin Denizi anlaşmazlıkları, bölgedeki birkaç egemen devlet, yani Brunei, Çin, Tayvan, Endonezya, Malezya, Filipinler ve Vietnam arasında hem ada hem de deniz iddialarını içermektedir. Her yıl tahmini 3,37 trilyon ABD doları değerinde küresel ticaret Güney Çin Denizi'nden geçmektedir,[512] bu da küresel deniz ticaretinin üçte birini oluşturmaktadır.[513] Çin'in enerji ithalatının %80'i ve toplam ticaretinin %39,5'i Güney Çin Denizi'nden geçmektedir. Anlaşmazlıkların, Çin'in salam dilimi stratejisinin[514] birçok yönünden birisini teşkil etmekte olduğu da değerlendirilebilir.

Anlaşmazlıklar arasında adalar, resifler ve Spratly Adaları, Paracel Adaları, Scarborough Shoal ve Tonkin Körfezi'ndeki çe-

511 Weatherbee, *a.g.e.*, s.144.

512 Center for Strategic and International Studies. (2 Ağustos 2017). *How much trade transits the South China Sea?* 29 Aralık 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20190608020005/https:/chinapower.csis.org/much-trade-transits-south-china-sea/ adresinden alındı.

513 United Nations Conference on Trade and Development. (2018). *Review of Maritime Transport 2018*. 6 Aralık 2020 tarihinde: https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2018_en.pdf adresinden alındı.

514 Salam dilimi stratejisi veya salam saldırıları olarak da bilinen salam taktikleri, muhalefetin üstesinden gelmek için kullanılan tehdit ve ittifaklardan oluşan bir bölme ve fethetme sürecidir. Bununla birlikte, bir saldırgan, tipik olarak siyasi, parça parça bir manzarayı etkileyebilir ve sonunda hakimiyet kurabilir. Bu şekilde, muhalefet neredeyse tamamen ortadan kalktığını fark edene kadar, 'dilim dilim' ortadan kaldırılır. Bazı durumlarda, muhalif siyasi parti içinde birkaç fraksiyonun kurulmasını ve ardından 'dilimlenmiş' tarafların protesto etmesine neden olmadan bu partinin içeriden dağıtılmasını içerir. Salam taktikleri, failler gerçek uzun vadeli amaçlarını gizli tuttuklarında ve amaçlanan kademeli yıkımla uğraşırken işbirliği ve yardımseverlik duruşunu sürdürdüklerinde büyük olasılıkla başarılı olmaktadır. Uluslararası topluluğa göre Çin'in salam dilimi stratejisi, komşu ülkelerin stratejik ve taktiksel bölgesel dilimlenmesi, güç ve kontrol dilimleme stratejileri, ekonomik, kültürel, demografik ve gelenek dilimleme stratejileri gibi birçok boyutu kapsamaktadır. Çin'in salam dilimi stratejisi, yaygın olarak kabul gören bir normdur. Bu strateji 'Go' adlı eski Çin strateji oyununa dayanmaktadır. Burada amaç, rakibi alt etmek veya rakibi atmak için etrafı sarmaktır. Hint Okyanusu bölgesindeki (IOR) İnciler Dizisi stratejisi, Çin'in salam dilimleme stratejisinin bir tezahürü olarak kabul edilir. Bkz. Kim, Hyun-Seung & Jin Shin. "An Analysis and Assessment on China's Maritime Security Strategy", *Strategy* 21/45 (2019), s. 33–59.

şitli sınırlar dâhil olmak üzere Güney Çin Denizi'nin diğer bölgeleri de yer almaktadır. Pek çoğunun Güney Çin Denizi'nin bir parçası olarak görmediği Endonezya Natuna Adaları yakınlarındaki sular da dâhil olmak üzere başka anlaşmazlıklar da bölgede görülmektedir. Taraf devletler, Güney Çin Denizi'nin çeşitli yerlerinde balıkçılık veya bu hakların elde edilmesi, ham petrol ve doğal gazın araştırılması ve potansiyel olarak kullanılması ve önemli nakliye yollarının stratejik kontrolü ile ilgilenmektedirler.

2013 yılından bu yana Çin, Spratly Adaları ve Paracel Adaları bölgesindeki ada yapımına devam etmekteydi.[515] Bu eylemler geniş bir uluslararası kınama ile karşılanmıştır ve 2015'ten itibaren ABD, Fransa ve İngiltere gibi bölge dışı güçler bölgede serbest dolaşım operasyonları gerçekleştirmiştir.[516] Temmuz 2016'da, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin Ek VII'si uyarınca oluşturulan bir tahkim mahkemesi, Çin'in deniz iddialarına karşı Filipinler lehine karar vermiştir. Mahkeme, adaların mülkiyetine hükmetmedi veya deniz sınırlarını sınırlamadı.[517] Çin ve Tayvan, mahkemeyi tanımadıklarını belirterek konunun diğer davacılarla ikili müzakereler yoluyla çözülmesi gerektiğinde ısrar etmiştir.[518] 17 Eylül 2020'de Fransa, Almanya

[515] Asia Maritime Transparency Initiative. (2020). *China Island Tracker*. 19 Aralık 2020 tarihinde: https://amti.csis.org/island-tracker/china/ adresinden alındı.

[516] E. Freund, (2017). *Freedom of Navigation in the South China Sea: A Practical Guide*. 20 Aralık 2020 tarihinde Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School: https://www.belfercenter.org/publication/freedom-navigation-south-china-sea-practical-guide adresinden alındı.

[517] The Permanent Court of Arbitration. (12 Temmuz 2016). *The South China Sea Arbitration*. 31 Aralık 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20160712201412/https:/pca-cpa.org/wp-content/uploads/sites/175/2016/07/PH-CN-20160712-Press-Release-No-11-English.pdf adresinden alındı.

[518] D. Tweed & T. Shi, (12 Temmuz2016). *China's South China Sea Claims Dashed by Hague Court Ruling*. 9 Aralık 2020 tarihinde Bloomberg: https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-07-12/china-no-historic-right-to-south-china-sea-resources-court-says adresinden alındı.

ve İngiltere, tahkim mahkemesinin kararını tanıyan ve Çin'in iddialarına meydan okuyan ortak bir sözlü not da yayınlamışlardır.[519]

Bununla birlikte 2013'ten 2018'in başına kadar Çin, Güney Çin Denizi'nde arazi ıslahı gerçekleştirmiş ve adaların inşaatını tamamlamıştır. Meiji Reef, Zhubi Reef ve Yongshu Reef'in üç ada havaalanı da bu şekilde tamamlanmıştı. Ağustos 2019'da Çin'in lideri Xi Jinping, Filipinler Devlet Başkanı Rodrigo Duterte'nin Pekin'e yaptığı bir ziyaret sırasında Çin'in Tahkim kararını tanımayacağını veya buna uymayacağını belirtmiştir.[520] Pekin'in bu şekilde bir çıkışı, Temmuz 2019'da Çin'in silahlı gücünü ayrıntılarıyla anlatan ve Güney Çin Denizi'ndeki konuşlandırılmasından bahseden "Çin'in Yeni Çağda Ulusal Savunması" adlı bir Çin Beyaz Kitabı yayınlamasıyla da aynı doğrultudadır.[521]

---

[519] CNN Philippines. (18 Eylül 2020). *France, Germany, UK recognize PH win vs. China in South China Sea row*. 19 Aralık 2020 tarihinde https://www.cnnphilippines.com/news/2020/9/18/France-Germany-United-Kingdom-reject-China-South-China-Sea.html adresinden alındı.

[520] Navy Times. (31 Ağustos 2019). *Beijing tells Duterte it won't honor South China Sea ruling*. 19 Aralık 2020 tarihinde https://www.navytimes.com/news/your-navy/2019/09/01/beijing-tells-duterte-it-wont-honor-south-china-sea-ruling/ adresinden alındı.

[521] A. H. Cordesman, (24 Temmuz 2019). *China's New 2019 Defense White Paper: An Open Strategic Challenge to the United States, But One Which Does Not Have to Lead to Conflict*. 19 Aralık 2020 tarihinde https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/190724_China_2019_Defense.pdf adresinden alındı. Çin son yıllarda deniz gücünü hızla arttırarak bölgesel ve küresel güvenlik için önemli bir endişe kaynağı haline gelmiştir. Çin'in Halk Kurtuluş Ordusu Donanması (PLAN) şu anda 370'ten fazla gemiyle ABD Donanmasından daha büyüktür. Birkaç yıl içinde yaklaşık 450 gemiye ulaşması ve ABD Donanması ile Japon Deniz Öz Savunma Kuvvetleri'nin toplamını geçmesi beklenmektedir. Çin'in şu anda hizmette olan iki uçak gemisi (Liaoning ve Shandong) bulunmaktadır ve bildirildiğine göre iki tane daha nükleer enerjiyle çalışan uçak gemisi inşa etmektedir. Çin, 270 milyon dtw tonaj kapasitesine sahip 5.600'den fazla gemiden oluşan bir ticaret filosunu kontrol etmektedir ve bu da onu dünyanın en büyük ikinci gemi sahibi ülkesi yapmaktadır. Tek başına China COSCO Shipping, toplam 74,5 milyon dwt'lik 800'den fazla ticari gemiyi kontrol eden küresel çapta en büyük denizcilik şirketidir. Çin, Kuşak ve Yol Girişimi aracılığıyla büyük bir ticari gemi inşa programı üstlenmiştir. Çinli gemi inşa şirketleri, 120 milyar dolarlık varlığa sahip Çin Devlet Gemi İnşa Şirketi'nin (CSSC) bir yan kuruluşu olan Jiangnan Gemi İnşa Grubu da dahil olmak üzere dünyanın en büyükleridir. Çin'in küresel çapta onlarca liman inşa etmesi, bakımını yapması ve işletmesi ona baskın bir avantaj sağla-

Buna karşın Filipinler Devlet Başkanı Rodrigo Duterte, 22 Eylül 2020'de Birleşmiş Milletler konuşmasında, Çin'in tartışmalı sulara ilişkin iddialarının çoğunu reddeden Lahey kararını teyit etmişti. Duterte, "Karar, artık uluslararası hukukun bir parçasıdır, uzlaşmanın ötesinde ve geçen hükümetlerin sulandırmak, küçültmek veya terk etmek için ulaşamayacağı bir noktaya ulaşmıştır" ifadesini kullanmıştır.[522]

Yakın zamanda meydana gelen en önemli olaylar arasında ise Kamala Harris'in Singapur ziyareti gösterilebilir. Harris'in 2021'de Singapur'a yaptığı ziyaret, Çin'in güneydoğu Asya'daki durumu açısından önemli sonuçlar doğurdu. Harris'in ziyareti, neden Afganistan'a olmadığını ve bunun yerine ABD'nin "yalakası" olarak görülen Singapur'u ziyaret ettiğini sorgulayan Çinlilerin öfkesini çekti. Bu tepki, ABD'nin Çin'in bölgedeki etkisine karşı koymaya çalıştığı yönündeki daha geniş Çin hissiyatını da yansıtmaktadır. Ayrıca Singapur, ABD ve Çin ile ilişkileri arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır. Singapur, ABD'nin anlaşma müttefiki değildir ancak bölgede güçlü bir güvenlik ortağı olmaya devam etmektedir. Singapur eski Başbakanı Lee Hsien Loong, ABD'nin bölgede kendini yeniden konumlandırması ve müttefikleri ve ortaklarıyla ilişki kurması gerektiğini vurgulamıştı. Harris, Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki eylemlerini eleştirerek, Çin'i zorlama ve sindirme taktikleri uygulamakla suçladı.

maktadır. Örneğin Sri Lanka'daki Hambantota'da bulunan stratejik derin su limanı 1,1 milyar dolar karşılığında 99 yıllığına Pekin'e kiralanmıştır. Bu limanlar Çin'in doğu Çin ile Orta Doğu arasında bir deniz bağlantısı oluşturmayı amaçlayan 'inci dizisi' stratejisinin bir parçasıdır. Çin, Çin'i küresel dijital ağların merkezine yerleştirecek bir 'Dijital İpek Yolu' planları ile önde gelen bir denizaltı kablo sağlayıcısı olarak ortaya çıkmıştır. Çin, kablolar için mümkün olan en iyi rotaları belirlemek için deniz dibi araştırmalarını kullanmakta, bu da alanı işgal etmesine ve denizdeki egemenliğini iddia etmesine izin vermektedir. Çin mavi ekonomisini geliştirmeyi, denizcilik hak ve menfaatlerini korumayı, denizcilik idari ve kolluk kuvvetlerini güçlendirmeyi, denizcilik çevre koruma ve teknolojisini geliştirmeyi ve denizcilik yönetişimine katılmayı hedeflemektedir. Ayrıca donanma gelişimini deniz stratejisi için 'stratejik destek' olarak tanımlamakta ve donanmanın denizaşırı çıkarların korunmasında büyük rol oynadığını belirtmektedir.

[522] S. Strangio, 'In UN Speech, Duterte Stiffens Philippines' Stance on the South China Sea', The Diplomat, (23 Eylül 2020).

ABD'nin tehditler karşısında müttefiklerinin yanında durma taahhüdünü yineledi ve bölgede kurallara dayalı bir düzene duyulan ihtiyacı vurguladı.[523]

Çin devlet medyası, Kamala Harris'in güneydoğu Asya ziyaretini ABD'nin Çin'in bölgede artan nüfuzuna karşı bir hamlesi olarak lanse etti. Medya, Harris'in gezisinin Çin'in artan ekonomik ve askeri gücüne bir yanıt olduğunu ve ABD'nin bölgedeki diğer ülkelerle bağlarını güçlendirerek Çin'in etkisini zayıflatmaya çalıştığını vurguladı. Çin devlet medyası ayrıca Harris'in ziyaretinin ABD'nin güvenilir olmadığının bir işareti olduğunu vurgulayarak, Afganistan'dan kaotik bir şekilde çekilmesini ABD'nin sözlerini tutmadaki yetersizliğinin bir kanıtı olarak gösterdi. Ayrıca medya, Harris'in ziyaretini güneydoğu Asya ülkeleriyle bağları derinleştirmeye yönelik samimi bir çabadan ziyade, bölgede sorun oluşturmaya ve nifak tohumları ekmeye yönelik bir hamle olarak tasvir etti. Global Times, Harris'in ziyaretini özellikle eleştirerek, ziyaretin bölge devletlerinin arasını açmak ve Pekin'in etkisini sınırlamak için tasarlandığını öne sürdü. Gazete ayrıca, Singapur Dışişleri Bakanı Vivian Balakrishnan'ın Singapur'un ne ABD ne de Çin tarafından "kullanılmayacağını" söyleyen yorumlarını, şehir devletinin iki süper güç arasında artan gerilim karşısında tarafsızlığını koruma arzusunun kanıtı olarak öne çıkarmıştır.[524]

Rohingya

Rohingya Müslümanları güneydoğu Asya'da Myanmar'ın Arakan Eyaletinde yaşayan ve İslam dinine müntesip insanlar olmakla birlikte, ülkede bulunmakta olan 135 farklı etnik gruptan sadece birisini teşkil etmektedir. Toplam nüfusları 3 milyona yakın olan Rohingya Müslümanlarının Myanmar hükümeti vasıtasıyla haksız uygulamalar ve katliamlar karşısında bölgedeki nüfusları açıklanan resmi rakamlara göre 1 milyon 90 bine kadar gerilemiştir. Resmi olmayan bağımsız kaynakların verilerine göre Müslümanların nüfusu 1,5 Milyon olacak şekilde, 54

[523] BBC, US VP Kamala Harris criticises Beijing intimidation in South China Sea, https://www.bbc.com/news/world-asia-58312947 24 Ağustos 2021.
[524] Maria Siow, Kamala Harris' Southeast Asia visit draws ire of Chinese netizens https://www. scmp.com/week-asia/politics /article/3146094/kamala-harris-southeast-asia-visit-draws-ire-chinese-netizens 24 Ağustos 2021.

milyon nüfusa sahip olan Myanmar'ın %4'nü teşkil etmektedir.[525] Arakan ya da diğer adıyla Rohingya'nın eski dönemlerde mevcut olan sınırları bugünkü dünya siyasi ve idari haritasında Myanmar, Bangladeş ve Hindistan ülkeleri içerisinde kalmış olan bölgeleri de kapsayan, coğrafyası üçe bölünerek azınlık haline getirilmiş bir bölgedir. Eski Arakan topraklarının doğu ve güneydoğu bölgesinin bugün Myanmar'ın kuzeybatı kesimi Bangladeş'in ve Hindistan'ın sınırları arasında kaldığı da değerlendirilmektedir.[526]

Arakan'da meydana gelen olayların siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenleri bulunmaktadır. Myanmar Silahlı Kuvvetler'in ülke siyaseti üzerindeki siyasi baskıları, soykırımı tetikleyen en kritik etmen olarak ortaya çıkmaktadır. 1962'de askeri darbe ile yönetimi ele geçiren Tatmadaw[527] halen Myanmar'da yürürlükte olan anayasaya göre hem ulusal hem de bölgesel yönetimlerin yasama organlarında %25 oranında yetkiye sahiptir. Bu durum, Myanmar'da son yıllarda gerçekleştirilen demokratik atılımlara rağmen Silahlı Kuvvetler'in ülke siyaseti üzerindeki gücünü de göstermektedir. Bu bağlamda Myanmar yönetimi tarafından uygulanan sosyal, siyasi ve ekonomik politikaların bir güvenlik kaygısına dayandırıldığı söylenebilir. Askeri cuntanın kontrolündeki yönetimin anti demokratik politikaları ülkedeki Müslüman etnik guruba karşı pek çok yasal olmayan uygulamaları gerçekleştirmesine zemin hazırlamıştır.

Arakan'da meydana gelen soykırım hadisesinin en önemli sebeplerinden birisinin Myanmar devletinin kuruluş aşamasından itibaren ısrarlı bir şekilde devam ettirdiği ve 1982 yılında kabul edilmiş olan Vatandaşlık Kanunu vasıtasıyla resmileşen anayasada, Rohingyalıların Myanmar devleti vatandaşı olarak kabul edilmemesi ve haklarının tanınmamasından kaynaklandı-

[525] İ. H. Göksoy, 'Myanmar', (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXXII, 2006), s. 254.
[526] V. Çakan, 'Rohingya Müslümanları ve Arakan Soykırımı', *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/1, s. 38-56.
[527] Tatmadaw, Myanmar Silahlı Kuvvetlerinin resmi adıdır. Savunma Bakanlığı tarafından yönetilmektedir ve Kara Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri ve Hava Kuvvetleri'nden oluşmaktadır. Yardımcı hizmetler arasında Myanmar Polis Gücü, Halk Milis Birimleri ve 2013 yılına kadar yerel olarak Na Sa Kha olarak bilinen Sınır Kuvvetleri bulunmaktaydı.

ğını ifade etmekte fayda var. 1982'de kabul edilen kanun, ülkedeki bütün etnik grupları vatandaş olarak onaylarken, Rohingyalı Müslümanları ülkeye güney Hindistan'dan ve Bangladeş'ten yasa dışı yollarla gelen göçmen statüsünde göstererek, vatandaş olarak kabul etmemiş ve haymatlos pozisyonuna indirmiştir. Ülkede azınlıkların bağımsızlık ve özerklik için başlattıkları girişimlerin tamamı Tatmadaw tarafından askeri güç kullanılarak ezilmiştir. Ayrıca Myanmar rejimi, Balkanlarda yaşanan etnik bölünmeyi kendi kamuoyuna olumsuz örnek olarak sürekli gündemde tutmakta, bu şekilde bunu Silahlı Kuvvetler'in siyaset üzerindeki otoritesini meşrulaştırmanın bir yolu olarak kullanmaktadır. Bundan başka Tatmadaw yönetimi, kendi ideolojisine karşıt olan hiçbir siyasi tartışmaya izin vermemekte, ayrıca ülke içindeki yoksulluk ve açlık dâhil her türlü toplumsal sorunu sansürlemektedir.[528]

29 Mayıs 2012 tarihinde Myanmar'ın Arakan eyaletinde Budist bir kadının üç Rohingyalı Müslüman tarafından şiddete maruz kalarak tecavüze uğradığı söylentilerinden sonra meydana gelen çatışma ve şiddet olayları karşısında Rohingya Müslümanları, birdenbire dünya gündemini işgal etmiştir. Rohingya Müslümanlarının mücadele etmek zorunda kaldıkları gerek devlet ve gerekse devlet destekli saldırıların boyutunun aniden etnik temizlik operasyonu şekline dönüşmesi, dünyanın gözü önünde acımasız bir trajediyi gözler önüne sermiştir. Şiddet olaylarının tırmanışa geçmesi ile birlikte yaklaşık altı yıllık bir dönemde binlerce Rohingyalı Müslüman yaşamını yitirirken, yüz binlercesi de yaşadıkları yerleri ve evlerini terk etmek ve etraflarında bulunan ülkelere göç ederek sığınmak mecburiyetinde kalmışlardır. Rohingyalı Müslümanların bütün dünyanın dikkatlerini çekmesi, bu gelişen hadiselerle meydana gelmiş olsa da, tüm bunların tarihi sebeplerinin olduğu da belirtilmelidir. Zira Rohingyalı Müslümanlar modern Myanmar devletinin teşkil edilmesinden beri bu ülke içerisinde en fazla şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmış yegâne azınlık gruptur. Söz konusu şiddet ve ayrımcılık olaylarının yakın zamanda uluslararası ka-

[528] A. Ateş, 'Burma'dan Myanmar'a Arakan'da Rohingya Müslümanları', *İstem*, 29, (2017), s. 181.

muoyunun tepkisine maruz kalmasına rağmen Myanmar'ın Budist idarecileri Rohingyalı Müslümanları yok saymaya ve devlet desteğiyle sistemli bir yok etme politikasını sürdürmeye devam etmektedir.[529]

II. Dünya Savaşı süresinde Arakan, Japonların Hindistan'a doğru ileri hareketi için en uzak nokta olurken, İngilizler için de Japonlarla mücadele etme konusunda bir cephe niteliğine dönüşmüştü. Japonların idaresi altında bulunan Budistlerin genel itibariyle yoğunlukla yaşadığı Arakan bölgesinin güneyinde yaşamlarını sürdüren binlerce Müslüman, kuzey bölgesine doğru göç etmeye mecbur edilmişlerdir. Nisan 1942'de bölgedeki İngilizler "5.Güç" isimli, Arakan Müslümanlarından oluşturdukları birlikleri Japonlara karşı kullanmaya başlamışlardır. Bu birliğe İngiliz subaylar komuta etmekteydi, ayrıca İngilizler Arakanlı Müslüman birliklerine askerî ve tıbbî destek de sağlamışlardı.[530] İngiliz denetimindeki Arakanlı milis kuvvetler ve bölgede yaşayan Müslümanlar, savaş dönemi boyunca Japonlar tarafından takviye edilen Arakanlı Budist komşularına karşı çeşitli saldırı girişimlerinde bulunmuşlar ve onları güneye doğru göç etmeye mecbur etmişlerdi. Aynı bölgede yaşamlarını sürdüren bu iki toplum içerisinde bölge dışı güçlerin desteğiyle ortaya çıkan bu çatışmalar neticesinde kuzeydeki Budist halk güneye, güney-

[529] M. Dalar, 'Myanmar'ın Rohingya Müslümanları Politikası: Tarihsel Ve Hukuksal Bir Analiz', *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/15, (2018), s. 33-63.

[530] 5. Güç, İkinci Dünya Savaşı sırasında güneydoğu Asya'daki genel İngiliz savaş stratejisi üzerinde önemli bir etkiye sahipti. Arakan Müslümanlarından oluşan bu kuvvet, çatışmalarda, özellikle de Burma Seferi'nde çok önemli bir rol oynamıştır. 5. Güç, gerilla savaşı yürütme, istihbarat toplama ve bölgedeki Japon kuvvetlerine karşı muharebe operasyonlarına katılmada etkili oldu. Yerel arazi ve dil konusundaki bilgileri, ormanın zorlu koşullarında yol bulmada ve Japon ilerlemelerine etkili bir şekilde karşı koymada çok değerli olduğunu kanıtladı. 5. Güç, Japon ikmal hatlarının kesintiye uğratılmasına, kritik istihbarat toplanmasına ve düşman hatlarının gerisinde sabotaj görevleri yürütülmesine katkıda bulundu. Çabaları Japon mevzilerini zayıflatmaya ve güneydoğu Asya'daki genel İngiliz savaş stratejisini desteklemeye yardımcı oldu. Kuvvetin dayanıklılığı, cesareti ve stratejik etkisi, bölgedeki savaşın daha geniş bağlamında çok önemliydi ve yerel kuvvetlerin İngiliz askeri operasyonlarını tamamlama ve geliştirmedeki önemini vurguluyordu.

deki Müslüman azınlık ise kuzeye doğru hareket ederek, kuzeyde Müslümanların, buna karşın güneyde de Budistlerin nüfus yoğunluğuna ulaştıkları bir Arakan meydana gelmişti. [531]

2012 yılında şiddetli çatışmaların ve şiddet olaylarının tekrar görülmeye başlanması üzerine Myanmar yönetimi, 12 Haziran 2012'de Arakan'da olağan üstü hal ilân ederek bölgedeki kontrolünü güçlendirmişti. Meydana gelen şiddet olayları esnasında Müslümanların sahip olduğu on yedi cami ile Budistlere ait on dört manastır ve üç okul tahrip edilmişti. Bu şiddet olaylarından dolayı 24.215 Rakhineli ve 28.012 Bengalli olmak üzere toplam 52.227 kişi zarar görmüştü. Ekim 2012'deki çatışmalarda ise 84 kişi hayatını kaybederken, 129 kişi de yaralanmış, 2950 ev yakılmış veya tahrip edilmiş, on dört dinî yapı ve sekiz çeltik fabrikası yakılarak kullanılamaz hale getirilmişti. İslâm İşbirliği Teşkilâtı, Birleşmiş Milletler ve birçok bölge ve bölge dışı ülke, meydana gelen şiddet olaylarından dolayı duydukları endişeyi açık bir şekilde belirtmelerine rağmen Myanmar yönetimi, daha yüzeysel bir bakış açısıyla yaşanan şiddet olaylarını sadece toplumlar arasında meydana gelmiş basit çatışmalar şeklinde değerlendirmişti. Birleşmiş Milletler'in bölge uzmanları vasıtasıyla hazırlattığı bölge raporlarında, Arakan'da Müslümanların öteden beri en acımasız ayırımcı politikalara ve uygulamalara maruz kaldığı, ayrıca 26 Kasım 2012 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun aldığı yaptırım gücü olmayan bir kararla Myanmar hükümetine yapılan, vatandaşlık dahil Arakanlı Müslümanların insanî haklarına saygı gösterilmesi yönündeki çağrısına karşın Myanmar yönetimi, Müslümanlara yönelik şiddet olaylarının azaltılması yönünde herhangi bir yumuşama göstermemişti. Myanmar'ın Budist yönetimi, Arakan bölgesinde yaşayan Müslüman halkın kendilerini kabul edebilecek üçüncü bir ülkeye göç etmeleri yönünde taleplerde bulunmuştu. Myanmar yönetimi ve Budist rahiplerin tesirindeki halk ise İslâm İşbirliği Teşkilatı'nın Arakan'da bir büro açma girişimine karşı da şiddetli protestolarda bulunmuşlardı.[532]

[531] İ. H. Göksoy, 'Arakan', TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, (2016), s. 1-3.
[532] Göksoy, a.g.m., s. 3-7.

Araştırmacılar Arakan bölgesinde yaşayan Müslümanlarının, önceki dönemlerdeki mevcut olan tarihi varlığını destekleyen türbe ve cami gibi İslam medeniyeti kalıntılarının hâlihazırda gün yüzüne çıkarılması, Arakan Krallığı adına basılmış madeni paraların günümüze kadar ulaşması ve bu krallığa mensup yöneticilerin aynı zamanda Müslüman isimlerini de taşımış olması durumu, Rohingyalı Müslümanların bölgenin asli unsuru olduklarının kanıtları olarak ortaya koymuşlardır.[533]

Myanmar'da 2012 yılında Budistler ile bölgede yaşayan Müslümanlar arasında şiddetli çatışmalar başlamıştı, olaylarda çoğu Müslüman binlerce kişi öldürülmüş, yüzlerce ev ve iş yeri kundaklanmıştı. Bunu takip eden dönemden sonra Arakan'daki sınır karakollarına 25 Ağustos 2017'de düzenlenen eş zamanlı saldırıları gerekçe olarak değerlendiren Myanmar Silahlı Kuvvetleri ve Budist milliyetçiler, kitlesel şiddet hareketlerini başlatarak Müslümanlara karşı saldırıya geçmişlerdir. BM'e göre, Ağustos 2017'den sonraki süreçte Myanmar'daki şiddet ve zulümden kaçarak Bangladeş'e sığınanların sayısı 900 bini geçmiştir. Uluslararası insan hakları kuruluşları, yayınladıkları uydu görüntüleri aracılığıyla, bölgede bulunan yüzlerce yerleşim yerinin haritadan silindiğini tespit etmiştir. BM ve uluslararası insan hakları örgütleri, bölge Müslümanlarına karşı gerçekleştirilen saldırıları "etnik temizlik" veya "soykırım" olarak nitelendirmektedir.[534]

Tüm bu katliam ve vahşet olayları yaşanırken ASEAN'ın bu sorundaki bakış açısı ve çözüm arayışları son derece zayıftır. Zira bölgesel anlamda en önemli birlik ASEAN'dır ve rahatlıkla bu krizi çözüme ulaştırabileceği düşünülmektedir. Ayrıca ASEAN'ın en büyük devleti Müslüman bir devlet olan Endonezya'dır. Haliyle bu meselede rahatlıkla Müslümanların hakla-

533 P. Green, T. MacManus & A. D. Venning (2015). *Countdown to Annihilation: Genocide in Myanmar.* 18 Şubat 2020 tarihinde International State Crime Initiative: http://statecrime.org/data/2015/10/ISCI-Rohingya-Report-PUBLISHED-VERSION.pdf adresinden alındı.

534 Anadolu Ajansı. (23 Ocak 2020). *Türkiye Arakanlı Müslümanlar için elinden geleni yapmaya devam edecek*. 18 Şubat 2020 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-arakanli-muslumanlar-icin-elinden-geleni-yapmaya-devam-edecek/1711075 adresinden alındı.

rını savunması ve gerekli yaptırım politikaları uygulaması gerektiği düşünülmektedir. Tüm bu düşünceler ASEAN'ın 'müdahale etmeme' prensibine takılmaktadır. Bu nedenle Endonezya ve Malezya gibi Müslüman bölge ülkeleri konuya ilişkin kendi halklarının beklediği duruşu sergileyememektedir. Ayrıca Myanmar, ASEAN toplantılarında takip ettiği politikalar nedeniyle artık ASEAN belgelerinde "Rohingya" tabirinin kullanılmasını da engellemiştir. Bu durum Myanmar için bir başarı olarak değerlendirilmiştir. Rohingya'daki Müslümanlara yapılan baskı ve şiddeti kendi içişleri ve buna müdahale etmeyi ise kendi içişlerine karışmak olarak değerlendiren Mayanmar yönetimi, konunun enine boyuna ASEAN platformunda tartışılmasını ve gerekli adımların atılmasını da yine bu "müdahale etmeme" prensibi nedeniyle sürekli engellemektedir.

Ayrımcı bir devlet politikasının desteklediği şiddet olayları, Myanmar'ın Rohingyaları kitlesel soykırım riskiyle karşı karşıya bırakmaya hali hazırda devam etmektedir. BM, Rohingyalıları dünyanın en çok zulüm gören azınlıkları arasında sınıflandırmıştır. Demokratikleşmiş bir Myanmar ve Suu Kyi'ye olan güvene rağmen, Rohingyalılar şiddetten ve insani güvensizlikten korunamamıştır. Şiddetin sonuçları güneydoğu Asya'daki komşu ülkelere de sıçramış ve ASEAN genelinde bölgesel tepkiler de bu nedenle kaçınılmaz olmuştur. ASEAN'ın egemenliği koruma ve müdahale etmeme ile ilgili prensipleri olmasına ve zorunlu olarak zorlayıcı önlemlerle müdahale edememesine rağmen ASEAN, ASEAN Siyasi Güvenlik Topluluğu aracılığıyla, Myanmar'ın Arakan Eyaletindeki şiddeti ele alma konusunda birincil sorumluluğunu yerine getirmesine yardımcı olmak için bir çerçeve sağlayabileceği de değerlendirilmiştir.[535] ASEAN henüz ekonomik yaptırımlar gibi güçlü zorlayıcı önlemler uygulamamıştır. Bu ASEAN politikasının temelini, ASEAN'ın bilinçaltında geliştirdiği müdahale etmeme politikası oluşturmaktadır. Bu nedenle de ASEAN meseleye -velevki istese dahi- gerekli derecede müdahale edememekte ve ettirilmemektedir. Bu ise ASEAN'ın

[535] A. Trihartono, 'Myanmar's Worsening Rohingya Crisis: A Call for Responsibility to Protect and ASEAN's Response'. Ed. B. McLellan, (Singapore, Springer, 2018), s. 3-16.

bölgesel etkisinin üye devletler halkları tarafından sorgulanmasını beraberinde getirmektedir.

Pattani

Tayland'ın Müslüman nüfusunun büyük çoğunluğu, ülkenin güneyinde yaşayan etnik Malaylardan oluşan üç milyondan fazla bir nüfusa tekabül etmektedir. Kuzey Malay eyaletleri ile birlikte eski Pattani Sultanlığı'nın bir parçası olan Satun, Yala, Pattani ve Narathiwat eyaletlerinde Müslüman nüfus yoğunlaşmıştır. Saltanat, 19. yüzyılda Siam kralına verilmiş ve 1902'de bölge ilhak edilmişti. Çağdaş bölgesel çerçeve ise, Taylandlıların kuzey Malay eyaletlerindeki tüm iddiaları terk ettiği, ancak sınırın kuzeyindeki Malay nüfusu üzerindeki egemenliğini koruduğu 1909 Anglo-Siyam anlaşmasının sonucunda meydana getirilmişti. Tayland, II. Dünya Savaşı sırasında kaybettiği Malay şehirlerini ele geçirmiş, ancak 1945'te 1909 sınırına geri dönmek zorunda kalmıştı.

Geleneksel geçimlik tarım, plantasyon tarımı ve balıkçılıkla uğraşan Taylandlı Müslümanlar, dili, eğitimsel ve idari politikalarında Tay kimliğini agresif bir şekilde tanımlayan kültürel bir Budist Tayland devlet asimilasyonuna karşı direnmişlerdir. Malezya'da sınır boyunca çok sayıda akrabalık bağı bulunmaktadır ve çifte vatandaşlık sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Taylandlı Malay kökenli Müslümanlar arasında ekonomik ve sosyal yoksunluk hissini tamamlayan yükselen bir siyasi bilinç, köklerini Pattani Kurtuluş Ulusal Cephesi'nin (BNPP, Barisan Nasional Pembebasan Patani) 1940'larda ortaya çıkmasına kadar dayanmaktadır. Hareketin liderleri, eski sultanlığın aristokrasisinin soyundan gelmekteydi.

2004 yılında, güney Tayland'daki Müslüman nüfus içerisinde uzun süredir kaynayan hoşnutsuzluk alevlendi. 2008'in başında ölü sayısı 2.900 civarına ulaşmıştı. Parlama noktası ise, Narathiwat eyaletindeki bir ordu kışlasına yapılan Ocak 2004 baskını ve diğer hükümet hedeflerine yönelik saldırılardı. Bu şekilde Ocak 2004'te Pattani, Yala ve Narathiwat'ta sıkıyönetim kuruldu.[536]

[536] BBC. (3 Kasım 2005). *Thai districts impose martial law*. 19 Aralık 2020 tarihinde http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4402748.stm adresinden alındı.

Daha küçük parçalanmış grupların yanı sıra üç büyük isyancı grubun dâhil olduğu bilinmektedir: Pattani Birleşik Kurtuluş Örgütü (PULO)[537]; Ulusal Devrimci Cephe BRN-C,[538] Pattani İslam Savaşçıları Hareketi-GMIP.[539] Ayrıca, Bağımsız Pattani (Bersatu) için bir Birleşik Cephe şemsiyesi de bulunmaktadır. İsyancı grupların kökenleri ve siyasi yönelimlerinde de farklılıklar bulunmaktadır. PULO Malay milliyetçisi, BRN-C daha İslamcı ve GMIP'nin kökleri Afgan mücahitlerden ve El Kaide ile bağlantılı olduğu değerlendirilmektedir. İsyancıların silahlı gücü, çeşitli şekillerde üç bin ile beş bin arasında tahmin edilmektedir ve aktif destekçileri on bin ile on iki bin arasında olduğu düşünülmektedir.[540]

Olaylar Nisan 2004'te Narathiwat'ın Tak Bai köyünde, Tayland güvenlik güçlerinin Pattani Eyaletindeki Krue Se camisine saldırması sırasında 32 kişinin öldürülmesi sonucunda alevlendi. Ekim 2004'te, ordu tarafından bir tutuklu kampına nakledilen 85 protestocunun ölümü olayı yaşandı. Buna karşın Thaksin Shinawatra hükümeti, güneye - kırk bine yakın askeri ve paramiliter - asker gönderdiğinde bölgede çatışmalar yoğunlaştı. Korkmuş Budist azınlık ve korkmuş Müslüman nüfus, isyancılar ve ordu arasında sıkışıp kalmıştı. Yerel milislerin ve silahlı grupların oluşumu, felaketle boğuşan[541] eyaletlerdeki güvensizliği daha da derinleştirdi. Hükümetin sosyal altyapısının

537 Patani United Liberation Organisation.
538 National Revolutionary Front-Coordinate.
539 Gerakan Mujahidin Islam Patani.
540 J. Bajoria & C. Zissis (10 Eylül 2008). *The Muslim Insurgency in Southern Thailand*. 19 Aralık 2020 tarihinde Council on Foreign Relations: https://www.cfr.org/backgrounder/muslim-insurgency-southern-thailand adresinden alındı.
541 2004 Hint Okyanusu depremi ve tsunamisinin Tayland üzerinde, özellikle de güney kıyı illerinde yıkıcı bir etkisi olmuştur. Endonezya'nın Sumatra kıyılarında meydana gelen 9.1 büyüklüğündeki depremin tetiklediği tsunami, ilk depremden yaklaşık 2 saat sonra Tayland'ın batı kıyılarını vurmuştur. Tayland, Phang Nga Eyaletindeki Khao Lak en çok etkilenen bölge olmak üzere ikinci en büyük tsunami etkisini yaşadı. Tsunami, Khao Lak'ta 10 metre (33 feet) yüksekliğe kadar ulaşmış ve popüler tatil beldesinde büyük yıkıma neden olmuştu. Andaman Denizi'ne bakan otelleriyle tanınan bu sakin altın kumlu sahil, tsunaminin kıyıya çarpmasıyla birlikte kaos ve yıkıma dönüşmüş, kaçmaya vakti olmayan çok sayıda insanı sürükleyip götürmüştü. Phang Nga eyaleti, çoğu Khao Lak'ta olmak üzere yaklaşık 5.000 kişinin ölümüyle Tayland'daki en

kritik unsurları - sağlık çalışanları, öğretmenler, yerel yetkililer, Budist rahipler- bölgeden kaçtı. Thaksin'in krizi çözmedeki başarısızlığı, Tay cuntası tarafından Eylül 2006 darbesinin gerekçelerinden biri olarak değerlendirilmiştir.[542] Buna karşın ordu generalleri, sorunu daha iyi çözemediklerini, çözemeyeceklerini ve çözme kapasitelerinin olmadığını da hızlıca kanıtlamışlardı. Cunta ise, yönetimi Ocak 2008'de yeni seçilmiş bir hükümete devrettiğinde, durum daha da kötüleşti, kısaca durum daha tehlikeli, daha ölümcül ve ulusun ve komşularının güvenliğini daha tehdit edici bir hale gelmişti.

Bu konu ile en çok ilgilenen komşu ise Malezya idi. Çeşitli isyan gruplarının, sınırın ötesindeki Malay gruplar ile uzun siyasi bağları bulunmaktaydı. Taylandlı yetkililer, Taylandlı Müslüman isyancıların Malezya'daki güvenli sığınaklardan destek aldıkları konusunda görüş bildirdiler. Malezya'nın terörizm için bir sığınak olarak işlev görüp görmediği konusunda Bangkok ve

yüksek ölü sayısına maruz kaldı. Etkilenen diğer bölgeler arasında Phuket adasının batı kıyıları, Krabi Eyaletindeki tatil beldesi Ao Nang ve Ko Racha Yai, Phi Phi adaları, Surin Adaları ve Similan takımadaları gibi küçük açık deniz adaları yer almıştır. Tsunami sadece can kaybına yol açmakla kalmamış, aynı zamanda Tayland'ın turizm endüstrisi üzerinde de önemli bir ekonomik etki meydana getirmiştir.

542 19 Eylül 2006 tarihinde Tayland Kraliyet Ordusu kansız bir darbe düzenleyerek Başbakan Thaksin Shinawatra hükümetini devirdi. Darbeye General Sonthi Boonyaratglin liderlik etti ve sıkıyönetim ilan ederek geçici bir rejim kurulduğunu duyurdu. Ordu, müdahale için ulusal kamu düzenini ve refahı yeniden tesis etme, ülkedeki benzeri görülmemiş bölünmeyi ele alma ve yolsuzluk ve lese majeste ile mücadele etme ihtiyacı da dahil olmak üzere çeşitli nedenler gösterdi. Darbe, ülke içinde artan siyasi huzursuzluk ve bölünmelere bir yanıt olarak görüldü. Thaksin hükümeti 2004'teki tsunami felaketini ele alış biçimi ve yolsuzluk iddiaları nedeniyle yaygın eleştirilere maruz kalmıştı. Ordu ayrıca hükümetin tam yetkiye sahip olmaması nedeniyle ülkeyi etkin bir şekilde yönetemediğini iddia ediyordu. Darbe uluslararası toplum tarafından karışık tepkilerle karşılandı. ABD gibi bazı ülkeler başlangıçta darbeyi desteklerken, Avrupa Birliği gibi diğerleri darbeyi demokratik ilkelerin ihlali olarak kınadı. Darbe, yeni bir anayasa hazırlamak ve seçimleri düzenlemekle görevlendirilen geçici bir hükümetin kurulmasına yol açtı. 2006 darbesi, 1932'de mutlak monarşinin sona ermesinden bu yana ülkenin 19. darbesi olması nedeniyle Tayland'ın siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası oldu. Darbe, Tayland'da askeri ve sivil hükümetler arasında süregelen iktidar mücadelesinin altını çizmiş olup, ülkenin siyasi istikrarı ve demokratik gelişimi üzerindeki etkisi halen tartışılan bir konu olmaya devam etmektedir. Bkz. Paul Chambers, "Military 'Shadows' in Thailand Since the 2006 Coup", *Asian Affairs: An American Review*, 40/2, s.67-82.

Kuala Lumpur arasında keskin sözler söylense de, üst düzey bir güvenlik diyaloğu daha fazla işbirliği çağrısında bulunmuştur.[543] Taylandlı güvenlik güçleri güney eyaletlerini sıkıştırırken, sınırın ötesindeki Malezyalı meslektaşları şüpheli isyancıları temizledi. Sınır boyunca ortak Tay-Malay askeri devriyeleri, komünist ayaklanmanın yirmi yıldan fazla bir süre önce sona ermesinden bu yana ilk kez tesis edildi.[544] Malezya'nın güvenlik kaygıları yalnızca sınırdaki çatışmaların yayılmasıyla ilgili değildi, aynı zamanda JI veya El Kaide gibi terörist grupların yarımadada bir yer edinme durumu da söz konusuydu.[545] Dahası, bir büyük Pattani devletinin yeniden meydana çıkması, Malezya'nın kuzey

[543] Tayland hükümeti uzun zamandır güney eyaletlerindeki Müslüman isyancıların Malezya sınırından destek aldığını iddia etmektedir. Buna karşın Malezya, Bangkok'un iddialarını reddetmektedir. Ancak birçok Malezyalı, Taylandlı ayrılıkçılara yardım etme konusunda çok az ilgi gösterirken veya hiç ilgi göstermese de, sınırın ötesindeki Müslüman kardeşleri için hâlâ samimi bir endişe göstermektedir. Malezya'nın muhalif İslamcı partisi PAS'tan Kelantan'ın başbakanı Nik Aziz Nik Mat, 'Buradaki çoğumuzun bazı aile bağları var. Nehrin bu tarafında erkek ve kız kardeşleriniz olabilir ve diğer taraftan geçerken amcalarınızı, yeğenlerinizi ve teyzelerinizi görebilirsiniz. Bu kan bağlarını durdurmak için ne seçeneğiniz var? Diyelim ki güney Tayland'dan herhangi biri, üç basit şeye dayanarak sınırı geçip burada saklanacak bir yer bulursa, o zaman sınır eyaletinin onları karşılaması için gerekeni yapması gerekir. Biri komşumuz olmaları, ikincisi aynı dinden olmaları, üçüncüsü de aynı ırktan olmaları durumu bulunmaktadır.' Vaudine England, "Malays reject accusations they aid Thai separatists", The New York Times, 6 Mayıs 2005.

[544] The Star. (11 Ocak 2004). *Malaysia and Thailand to begin joint border patrols*. 19 Aralık 2020 tarihinde https://www.thestar.com.my/news/nation/2004/01/11/malaysia-and-thailand-to-begin-joint-border-patrols adresinden alındı.

[545] Jemaah Islamiyah (JI) 1990'larda Endonezya'da kurulan militan bir örgüttür. Güneydoğu Asya'da 200'den fazla kişinin ölümüne neden olan 2002 Bali bombalamaları da dahil olmak üzere birçok terör saldırısına karışmasıyla bilinmektedir. JI'nın ideolojisi küresel bir İslami hilafet kavramına ve Endonezya'da ve diğer Müslüman çoğunluklu ülkelerde bir İslam devleti kurma fikrine dayanmaktadır. JI'nın Tayland'da, özellikle de Malay Müslüman nüfusun yoğun olduğu güney eyaletlerinde önemli bir etkisi olmuştur. Grup, Tayland hükümetine karşı uzun süredir devam eden bir isyana karışan Barisan Revolusi Nasional dahil olmak üzere bölgedeki ayrılıkçı gruplara destek sağlamakla suçlanmaktadır. JI'ın Tayland'daki varlığının, grubun Filipinler'deki Ebu Seyyaf Grubu ve Filipinler'deki Moro İslami Kurtuluş Cephesi de dahil olmak üzere bölgedeki diğer militan örgütlerle olan bağları sayesinde kolaylaştığı değerlendirilmektedir. Grubun ayrıca Tayland'ın güneyindeki Malay Müslüman nüfus arasından, bölgede bir İslam devleti kurma ideolojisine ilgi duyan üyeler devşirdiği de biliniyor. Tayland hükümeti JI'ın ülkedeki faaliyetlerine karşı koy-

bölgesindeki durum açısından ciddi sorunlar meydana getirebilirdi.[546]

Tayland için stratejik sorun ise Mart 2008'deki Malezya seçimlerinden sonra Malezya'nın muhalefet partisi PAS (Partai Islam se-Malaysia) hakimiyetindeki eyaletlerin Tayland sınırına bitişik üç eyalette iktidara geldikten sonra durumun daha da gerginleşmesi endişesiydi. Cunta Başbakanı Surayud, Şubat 2007'de Malezya Başbakanı Abdullah'la bir araya geldi ve o sırada isyancılarla Malezya'nın olası arabuluculuğu sorunu gündeme gelmişti.[547] Esas sorun ise kiminle pazarlık yapılacağıydı. Sürgündeki PULO sözcüleri, ayrılıkçılar ve Taylandlı güvenlik görevlileri arasındaki görüşmelerin 2005 yılından bu yana Tayland dışında gerçekleştiğini ve mekânlardan birinin Cakarta olduğu iddia edilmiştir. O dönem itibariyle Bersatu çatısı altında toplanan eski nesil Taylandlı Müslüman liderler, sahadaki esas komutanlar değillerdi. Malezya tarafı, dürüst bir komisyon teşkil ederek hareket etmeyi kabul edip bu konudaki iç politika uyuşmazlıklarını ve kısıtlamalarını aşabilse dahi, Tayland tarafı ile anlaşma sağlamak zor görünmekteydi. Tayland hükümeti, ağırlıklı olarak Müslüman bir ülkeye, hatta bir ASEAN ortağı olmasına rağmen, devlet ve bir grup isyan eden Müslüman vatandaşı arasında ne kadar sınırlı olursa olsun müdahaleci bir rolde olmasından rahatsızlık duyacaktı. ASEAN yöntemi bu tür bir durumla başa çıkma konusunda yeterince donanımlı değildi. Tüm çözüm yolları ve atılması gereken adımlar dönüp dolaşıp yine "müdahale etmeme ve egemenliğe saygı" ilkesine takılmaktaydı.

mak için güney eyaletlerinde güvenlik önlemlerini arttırmak ve grubun faaliyetlerini engellemek için bölgedeki diğer ülkelerle birlikte çalışmak da dahil olmak üzere çeşitli önlemler aldı. Ancak JI'ın Tayland'daki varlığı, özellikle grubun şiddet geçmişi ve bölgeyi istikrarsızlaştırma potansiyeli göz önüne alındığında, önemli bir endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Bkz. İmtiyaz Yusuf, "Faces of Islam in Southern Thailand", East-West Center Washington, 7 Mart 2007.

546 Weatherbee, *a.g.e.*, s. 145.

547 Taiwan News (12 Şubat 2007). *Malaysia leader in Thailand on visit for discussions about southern violence*. 19 Aralık 2020 tarihinde https://www.taiwannews.com.tw/en/news/387662 adresinden alındı.

Tayland'ın Malezya sınırında meydana gelen Tak Bai olayındansonra,[548] Başbakan Badawi ve Endonezya Devlet Başkanı Yudhoyono, 2004 yılında Vientiane'de yapılan ASEAN Zirvesi'nde güney Tayland'ı olası bir bölgesel güvenlik sorunu olarak tartışmak istemişti. Ancak Tayland Başbakanı Thaksin, liderleri toplantıyı terk ederek Bangkok'a geri dönmekle tehdit etmişti. Böylesine bir olayın yaşanması ise ASEAN içerisinde açık bir kriz anlamına gelecekti. Bu nedenle liderler de geri adım atmak zorunda kalmıştır. [549]

ASEAN'ın altın kuralı nedeniyle, ASEAN Güvenlik Topluluğu için genişletilmiş terörist tehditleri de dahil olmak üzere, sonuçlarına rağmen ASEAN, güney Tayland'daki çatışmaya gerekli ilgiyi göstermemekteydi. Ayrıca, 2008 yılına kadar Tayland yönetimi, İKT'nın bölgeye ilişkin girişimini diplomatik yollarla önlemede başarılı olmuştur. Nisan 2008'de Malezya Başbakanı Abdullah'la yaptığı görüşmede Tayland Başbakanı Samak, Malezya'nın Tayland'dan pirinç ithalatına olan bağımlılığını hatırlatarak, Malezya'nın sınır güvenliği konusunda işbirliğine dolaylı olarak bağlamış, üstü kapalı bir şekilde tehdit ederek, iki isyancı liderin iadesini talep etmişti.[550]

Bangkok yönetimi, güneydeki durumun normale dönmesi için daha fazla zamana ihtiyaç olduğunu değerlendirmektedir. "Normal" ile Bangkok hükümetinin kontrolü altında pasif bir Müslüman nüfusun statükosu kastediliyorsa, bu durum Müslüman topluluğun giderek daha fazla sayıda siyasallaşması ve hatta radikalleşmesiyle sonuçlanması ihtimali bulunmaktaydı. İsyancılar, güneyli Müslümanlara kendi kaderlerini tayin hakkı verilmediği takdirde savaşın daha da kötüleşeceğini belirtmekteydiler. Cunta sonrası seçilen Tayland hükümetinin güneydeki krize yeni veya yenilikçi bir şekilde yaklaşacağı da şüpheliydi. Ordu yönetimi güneydeki şiddeti kışkırtanların, yerli köklerini

[548] Tak Bai Olayı, Tayland'ın Narathiwat Eyaleti, Tak Bai şehrinde 25 Ekim 2004'te meydana gelen ve 85 Tayland vatandaşının ölümüyle sonuçlanan güney Tayland ayaklanması sırasında meydana gelen bir olaydır. New Straits Times, 'Thai Muslims mark 15 years since Tak Bai 'massacre', (25 Ekim 2019).
[549] Weatherbee, *a.g.e.*, s. 199.
[550] J. Funston, 'Malaysia and Thailand's Southern Conflict: Reconciling Security and Ethnicity', *Contemporary Southeast Asia*, (2010), s. 244.

görmezden gelerek ülke dışından olduğunu iddia etmişti.[551] Samak, İçişleri Bakanının öne sürdüğü bir tür özerkliğin dikkate alınması gerektiği fikrini ise hızlı bir şekilde reddetmişti. Ancak, tüm bu yaşananlara ASEAN sessiz kalsa dahi, İKT ve petrol üreten Müslüman ülkeler tarafından bu fikrin çatışmayı önlemek amacıyla bir seçenek olarak değerlendirilmesi düşünülmektedir.[552]

Patani ayrılıkçı hareketi, başlangıcından itibaren silahlı mücadele unsurlarını bünyesinde barındırmaktadır. Ancak, 2004 yılında Thaksin Shinawatra hükümeti döneminde, çatışma yeni bir şiddet boyutuyla yeniden canlanmıştı. Ocak 2004'te ise ordu kamplarına yapılan baskınlar, silahlar ve cephane hırsızlığı, okulların yakılması ve çeşitli bombalı saldırılar dâhil olmak üzere çeşitli koordineli eylemlerin hemen ardından, Tayland Başbakanı üç güney ilinde sıkıyönetim ilan etmiştir.[553] Durum o zamandan beri büyük ölçüde kötüleşmişti. Uluslararası Kriz Grubu (ICG), Aralık 2012 tarihli bir raporunda "4 Ocak 2004 ile 30 Kasım 2012 arasında, en güneydeki illerde meydana gelen şiddet olaylarında, 5.473 kişinin öldürüldüğünü ve 9.693 kişinin yaralandığını" tahmin etmektedir. (ICG, Thailand: The Evolving Conflict in the South, 2012, s. 4) Bu rakamlar ışığında Patani'deki ayrılıkçı çatışma, güneydoğu Asya'daki en şiddetli, çağdaş devlet içi çatışmalardan biri olduğu belirtilmelidir. Bununla birlikte 2013 yılının başlarında, Tayland hükümeti bir isyancı grup olan BRN ile barış müzakerelerine başlamayı da kabul etmişti.[554]

Tayland'da ortaya çıkan 2014 askeri darbesi ve siyasi kargaşa nedeniyle görüşmelerin defalarca ertelenmesi gerekmişti.

---

551 Bangkok Post. (4 Haziran 2011). *Prayuth sees foreign hands plotting separatist violence*. 19 Aralık 19, 2020 tarihinde http://wayback.archive-it.org/all/20110621063301/http://www.bangkokpost.com/news/local/240470/prayuth-sees-foreign-hands-plotting-separatist-violence adresinden alındı.

552 Weatherbee, a.g.e., s. 198.

553 T. Haberkorn, "Southern Thailand: marginalization, injustice and the failure to govern". Ed. E. Aspinall, R. Jeffrey, & A. Regan. *Diminishing Conflicts in Asia and the Pacific-Why Some Subside and Others Don't.* (Abingdon, Oxon, USA: Routledge, 2013), s. 189-202.

554 K. Rustici, (1 Mart 2013). *Peace Talks Announced to Address the Conflict in Southern Thailand*. 19 Aralık 2020 tarihinde Center for Strategic and International Studies: https://www.csis.org/analysis/peace-talks-announced-address-conflict-southern-thailand adresinden alındı.

Bangkok'taki siyasi istikrar yeniden sağlanmadığı sürece, güney Tayland'daki çatışmalar büyük olasılıkla Tayland hükümetinin gündeminin çevresinde kalmaya devam edeceği değerlendirilebilir. Bir görüşme adımının, Patani'de yeni başlayan bir barış sürecine yol açıp açmayacağı ise henüz netlik kazanmamıştır.

Tayland'ın en güneydeki illere yönelik politikası, ağırlıklı olarak bölgede yaşayan Müslümanları, Tayland ulus devletine entegre etmeye odaklanmıştır. 20.yy başından bu yana Patani halkı, özellikle kültür, dil, din ve kimlik açısından Tayland'ın zorunlu asimilasyon politikalarından etkilenmiştir. Bu politikalar eğitime ve yerel İslami okulların rolüne özel önem de vermiştir.[555] Ayrıca din olarak İslam, Tayland idari yapılarının bünyesine de entegre edilmişti. Ülkedeki Müslümanlar ulusal olarak 'Kralın İslami meseleler konusunda danışmanı-*Chularajmontri*'[556] tarafından temsil edilmektedir.[557] Kurumsallaşma yoluyla İslam'ı millileştirme konusunda çaba harcanmış, bu sayede Tayland'daki Malay milliyetçiliği eğilimlerinin etkisinin azaltıl-

[555] T. Aphornsuvan, *Rebellion in Southern Thailand: Contending Histories*, (Singapore, Institute of Southeast Asian Studies, 2007), s. 56-57.

[556] Şeyhülislam. Chularajmontri ya da Şeyhü'l-İslam, Tayland'daki Müslüman toplumun ulusal düzeydeki resmi başkanıdır. Bu makam 1945 yılında tüm Taylandlı Müslümanları yeni ulus devlete entegre etmek ve Tayland devletinin siyasi ve sosyo-dini ihtiyaçlarıyla uyumlu bir İslam yorumunu teşvik etmek amacıyla kurulmuştur. Chularajmontri'nin Malay Müslüman toplumunu İslam'ın yerelleştirilmiş etnik yorumlarından uzaklaştırarak ve Tayland'ın çok etnikli ve çok dinli bağlamıyla uyumlu bütünleştirici bir yoruma yönlendirerek güney Tayland'daki etnik-dinsel çatışmanın çözümüne yardımcı olması bekleniyordu. Ancak ofis, Tayland devleti ile güneydeki Müslüman topluluklar arasında İslam'ın tarihi, etnik ve dini yorumlarındaki farklılıklar nedeniyle bu görevinde büyük ölçüde başarısız olmuştur. Chularajmontri, yabancı devlet adamlarını kabul etmek ve onlarla mevcut ve potansiyel sorunları görüşmek gibi çeşitli resmi ve diplomatik faaliyetlerde yer almaktadır. Ofis ayrıca Hac ziyaretinin düzenlenmesi ve Tayland gıda endüstrileri için helal sertifikası verilmesi de dahil olmak üzere dini işlerin yönetilmesinde de rol oynamaktadır. Ancak güney Taylandlı Müslümanlar Chularajmontri'ye her zaman şüpheyle yaklaşmış ve ofisi kendi çıkarlarını düşünmeyen bir devlet görevlisi olarak görmüşlerdir. Yerel Müslümanlar Chularajmontri yerine tok guru (Nik Aziz) gibi kendi din alimlerinden tavsiye almayı tercih etmektedir. Bkz. Imtiyaz Yusuf, "Islam and Democracy in Thaıland: Reforming the Office of "Chularajmontrı/Shaikh Al-Islam", *Journal of Islamic Studies*, 9/2 (1998), s. 277-298.

[557] S. R. Polkla & A. Dubus, *Policies of the Thai state towards the Malay Muslim South (1978-2010)*, (Bangkok, Institut de recherche sur l'Asie du Sud-Est contemporaine, 2011), s. 30.

ması hedeflenmiştir. Ancak, bu girişimler, genel itibariyle sonuçsuz kalmıştır. Patani Müslümanları kendilerini bu makam aracılığıyla temsil ediliyor olarak görmemektedirler.[558] Ayrıca, sosyo-ekonomik şikayetlerin ayrılıkçı isyanın temel nedenini oluşturduğu da değerlendirilebilir. Ancak, bölgedeki ekonomik kalkınma planları da tek başına bölge Müslümanlarının şikayetlerini azaltmada başarılı olamamıştır.

Bangsamoro

7640 irili ufaklı ada ve adacıklardan meydana gelen Filipinler'de, başkent Manila'nın yer aldığı Luzon adasının ardından ülkenin ikinci büyük adası, güney bölgesinde yer alan Mindanao adasıdır. Burada bulunan Müslüman gruplar ile merkezi yönetim arasında 1970'lerde başlayan çatışmalara karşı kalıcı ve adil bir barışın sağlanması amacıyla, barış sürecinin başlangıcından günümüze kadar en önemli adımı teşkil eden ve Müslümanların yaşadığı Mindanao'da Bangsamoro Özerk Bölgesi (BARMM) kurulmasını tasdik eden Bangsamoro Organik Yasası (BOL), Filipinler Kongresi'nin kabulünün ardından, Cumhurbaşkanı Rodrigo Duterte tarafından 27 Temmuz 2018 tarihinde imzalanmıştır. 21 Ocak 2019 tarihinde düzenlenen ve Filipinlerin güneyinde yaklaşık 2.2 milyon seçmenin katıldığı referandum sonucunda bölge insanları tarafından da kabul edilmiştir.

Filipinler bağımsızlığını kazandığında Müslümanların yaşadığı Bangsamoro, Filipinler'e dahil edilmişti. Hristiyan yönetimin Bangsamoro'ya karşı muamelesinin kuruluştan itibaren pek de adil olmadığı söylenebilir. 1969 yılında Filipin yönetimi bölgede sert bir harekâta girişmiştir. 1970 ve 1972'lerde bu şiddet politikası insafsız bir şekilde uygulanmaya devam etmiştir. O dönem iktidarda bulunan Ferdinand Marcos yönetimi, Müslümanları sindirmeye çalışmış, bu amaçla tamamen askeri tedbirlere yönelince Moro Müslümanlarının mücadelesi de bu şekilde başlamıştır.[559]

---

[558] Funston, a.g.m., s. 12.

[559] Filipinler'in eski Devlet Başkanı Ferdinand Marcos, Filipinler'in güneyindeki Müslümanları güçlü kabile ve aşiret bağlılıkları olan çeşitli ve parçalanmış bir grup olarak tanımlamıştı. Onları ayrı kimlikleriyle gurur duyan ve bu farklılıklar nedeniyle çatışmaya eğilimli olarak görüyordu. Marcos, güneydeki Müslüman topluluklar arasındaki tarihi ve kültürel bölünmelerin, hükümete

Resmi olarak Moro Milli Özgürlük Cephesi-MNLF[560] bu dönemde doğmuştu. Bu çatı altında Filipinler devleti ile mücadeleye başlayan Cephe, bölgenin özgürlük talebini açıkça ilan etmişti. 1972 ve 1974 tarihlerinde İslam İşbirliği Teşkilatı'nın arabulucu sıfatı ile Filipinler merkezi yönetimi ile müzakerelere başlanmıştı. 1976 yılında Libya'nın başkenti Trablus'ta ilk anlaşmaya, bu görüşmeler neticesinde imza atılmıştır. Buna karşın Marcos yönetimi, bizzat kendisinin imza attığı anlaşmayı uygulamaya koymaktan sürekli kaçınmıştır. 1978 yılında çatışmalar tekrar şiddetlenmiş, bu esnada Nur Misuari yönetimindeki Milli Özgürlük Cephesi'nden yeni bir oluşum ortaya çıkmıştır. 1982 yılında ise Salamat Hashim önderliğindeki Moro İslami Özgürlük Cephesi-MILF[561] resmen ilan edilmişti. Merkezi hükümete karşı

ve diğer dış tehditlere karşı birleşme yeteneklerini engellediğine inanıyordu. Marcos'un güneydeki Müslüman azınlığa yönelik politikaları manipülasyon ve böl-yönet taktikleri ile karakterize edildi. Etkili Müslüman elitlerin desteğini kazanmak için rüşvet ve siyasi atamaları kullandı ve tarihsel farklılıklar ve bölgesel rekabetlere oynayarak Müslüman toplum içinde bölünmeler meydana getirdi.

560 The Moro National Liberation Front.

561 Moro Islamic Liberation Front. Salamat Hashim önde gelen bir Moro lideri ve güney Filipinler'deki en büyük Müslüman isyancı gruplardan biri olan Moro İslami Kurtuluş Cephesi'nin (MILF) kurucusuydu. Güney Filipinler çatışmasındaki önemi büyüktür. Haşim 1960'larda Bangsamoro anavatanında İslam'ı yeniden canlandırmak için barışçıl bir İslami reformist hareket başlattı ve Moro halkını İslami söylemle örgütledi. O ve destekçileri 1977 yılında Mindanao'nun İslami reform ve kurtuluş hareketinin öncüsü olarak MILF'i kurdular. Haşim'in liderliğinde MILF 1990'lara gelindiğinde bölgedeki en güçlü İslami hareket haline gelmiş ve Orta Mindanao, Lanao, Basilan, Sulu ve Tawi-Tawi'de askeri kamplar ve sosyal tesisler kurmuştu. MILF, Hashim'in 2003 yılında ölümüne kadar hükümetin silahlı kuvvetleriyle müzakere etme ve onlarla savaşma şeklinde realist bir politika izledi. Haşim'in İslam'da barış, cihat ve savaş üzerine söylemleri bugün Bangsamoro mücadelesi için de geçerliliğini korumaktadır. İslam'ın bir barış dini olduğunu ve cihadın toplumda gerçek barışı sağlamaya yönelik İslami bir yaklaşım olduğunu savunmuştur. Barışa ulaşılmadan önce adaletin tesis edilmesi gerektiğine ve toplumda adaletin sağlanması için herkesin tam bir Müslüman olmak için mücadele etmesi gerektiğine inanıyordu. Bkz. Abdul M. Lantong & Mohalidin M. Tuya, "Discourse of Salamat Hashim On Peace, Jihad, And War: Assessing Its Relevance To Barmm Peace Education", *Proceeding International Seminar On Islamic Education and Peace*, 1, (2021).

mücadele devam ederken Nur Misauari'nin Milli Özgürlük Cephesi 1996 yılında, İslami Özgürlük Cephesi ise 1997 yılında Filipin hükümeti ile anlaşma için masaya oturmuştu.[562]

Filipin hükümeti ilk olarak 15 Kasım 1945'te Mindanao'ya girmişti.[563] Filipin hükümeti ve Moro ayrılıkçı isyancılar arasındaki silahlı çatışma, Marcos döneminde (1965-85) artmış ve ara vermeden devam etmişti. Mindanao'daki çatışma, genellikle Müslüman-Hıristiyan çatışması olarak şekillenmiş ve ABD, küresel terörle savaş algısında olduğu için hareket yeniden yorumlanmış ve Müslüman ayrılıkçı hareket, uluslararası cihat için bir merkez sağlamakla suçlanmıştı.[564] 1996 yılındaki barış görüşmelerinden sonra, hükümet ve MILF temsilcileri arasındaki uzun müzakereler, özellikle Başkan Joseph Estrada'nın 2000 yılında isyancılara karşı bir müdahale başlattıktan sonra silahlı çatışmanın barometresinin yükselmesi ile sonlanmıştır.[565]

Marcos, otoriter yönetimi merkezden bir devrim olarak biçimlendirmiş ve kendi döneminde iki cephede savaş açmıştır; komünistlerin yanı sıra güneyde yükselen bir Müslüman ayrılıkçı isyanı ve aşırı sağcı sınıfı temsil eden aşırı sağ ile mücadele. Marcos, Filipinler Kongresi'nde gücü ele geçirmiş, en büyük medya kuruluşlarına sahip olmuş ve hükümet kaynaklarını ailelerin ve müttefiklerin işletmelerine yönlendirmişti. Marcos, bu güçleri yenmek için Filipin devletini ve toplumunu elden geçirmekten daha fazlasını yapması gerektiğini savunmuştur.[566] En büyük dini azınlık grubu Müslüman nüfustur ve İslamiyet, bölgede Hıristiyanlıktan çok daha eski bir dönemde ortaya çıkmıştır.[567] Ancak, zaman içerisinde Müslümanlar yoksul duruma

[562] S. Şahin, (11 Şubat 2019). *Türkiye'nin desteğini unutamayız*. 18 Şubat 2020 tarihinde Gerçek Hayat: http://www.gercekhayat.com.tr/roportaj/turkiyenin-destegini-unutamayiz/ adresinden alındı.
[563] R. R. Smith, *The War in the Pacific: The Approach to the Philippines*, *US Army in World War II*, (Washington, Department of the Army, 1996), s. 11.
[564] S. Vellema, S. M. Borras & F. Lara, 'The Agrarian Roots of Contemporary Violent Conflict in Mindanao, Southern Philippines', *Journal of Agrarian Change*, 11/3, (2011), s. 298.
[565] A.g.m., s. 300-305.
[566] A. R. Raquiza, *State Structure, Policy Formation, and Economic Development in Southeast Asia The political economy of Thailand and the Philippines*, (London, Routledge, 2012), s. 70.
[567] K. Nadeau, *The History of the Philippines*, (London, Greenwood Press, 2008), s. 7-9.

düşmüşlerdir.[568] Mindanao'da ve bitişik adalarda Sulu Takımadaları'nı oluşturan Müslüman nüfusun yaşadığı İslam'ın güneyde güçlü bir takipçisi bulunmaktaydı.[569] Bu alan aynı zamanda MNLF'in faaliyetlerinin merkezini teşkil etmektedir. Liderleri yurtdışında bulunan Müslüman direnişçiler, 1972'den beri merkezi hükümete karşı siyasi ve silahlı bir saldırı yürütmüşlerdir.[570] MILF, Mindanao'da ki Müslüman azınlığı temsil etmektedir.[571]

Filipinler'in güneyinde bulunan Mindanao adasında 1970'lerden bu yana ayrılıkçı gruplar ile Manila yönetimi arasında devam edegelmiş olan silahlı çatışmaların sona erdirilmesi ve bölgede süreklilik arzeden bir barış anlaşmasının uygulanması çabalarına Türkiye de aktif olarak katkı sağlamıştır. Filipinler temsilcileri ile MILF ve MNLF arasında iki kanaldan devam eden barış görüşmelerinde Türkiye, Uluslararası Kriz

[568] Davis, a.g.e., s. 73.

[569] Filipinler'de Müslümanların sayısı sömürge döneminde çeşitli faktörler nedeniyle önemli ölçüde azalmıştır. İspanyollar ve daha sonra Amerikan sömürgeciler, Moroluların atalarının topraklarından sürülmesine ve mülksüzleştirilmesine yol açan politikalar başlattı. Bu durum, gayrimüslim nüfus arasındaki misyonerlik çabaları, yeniden yerleştirme programları ve ticari ihracat için büyük ölçekli plantasyon tarımının geliştirilmesi yoluyla yapıldı. Luzon'daki Huk isyanına yanıt olarak, on binlerce ova kökenli, eskiden kuzeyli olan Katolik Filipinli Mindanao'daki çiftliklere ve çiftlik arazilerine göç etmeye teşvik edildi. Bu durum bölgedeki ova Katoliklerinin Morolardan sayıca fazla olmasına yol açarak toprak anlaşmazlıklarına ve kültürel ve dini bir tepkiye neden oldu. Sömürge hükümeti eğitimde Moro dillerinin kullanımını yasakladı ve istihdam ve siyasi pozisyonların çoğunu gayrimüslimlere vererek Moro nüfusunu daha da marjinalleştirdi. Moroluların topraklarından sürülmesi ve Katolik Filipinlilerin akını, 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında şiddetli çatışmalara yol açtı. Bu ayrım gözetmeyen şiddet dönemi, Moro nüfusunun azalmasına katkıda bulunmuştur. Bu politikaların ve çatışmaların bir sonucu olarak Moro nüfusu 1903'te yaklaşık %76 iken 1990'da sadece %19'a düşmüştür. Sömürge dönemi Filipinler'in demografik yapısında önemli bir değişime işaret etmiş, Moro nüfusu geleneksel anavatanları Mindanao'da çoğunluk statüsünü kaybetmiştir. Bkz. Carmencita T. Aguilar, "The Muslims in Manila Prior to Colonial Control", *Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 2/1, (1987), s.150-158.

[570] *a.g.e.*, s. 2.

[571] A. Croissant & P. Lorenz, *a.g.e.,* s. 243

Grubu[572] ve İslam İşbirliği Teşkilatı Güney Filipinler Barış Komitesi içerisinde görev almıştır.[573] Türkiye, Güney Filipinler barış sürecine yönelik katkısı çerçevesinde, Bağımsız Silah Bırakma Organı'nın[574] başkanlığını 2014 yılında kurulmasından bu yana devam ettirmiştir. Türkiye, barışa giden süreçte uluslararası iletişim grubu içerisinde de yer almıştı. Bu sayede, son derece önemli bir misyon üstlenmiştir.

İİT, Filipinler ile MNLF arasındaki barış görüşmelerinde arabulucu konumunu devam ettirmiş ve üçlü görüşmelerin ilk ayağı Suudi Arabistan'da, ikinci ayağı ise 2008 yılında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin üçüncüsü ise 2009'da Filipinler'de olmuştur.[575] Ağustos 2008'de Filipinler hükümeti ve MILF arasında önemli bir anlaşma olan Atalar Etki Alanı Üzerinde Mutabakat Zaptı (MOA-AD) imzalanmasına sebebiyet veren dönemde sivil toplum grupları, Mindanao'da kalıcı bir barışın inşasında bir kilometre taşı olan gelişmeleri desteklemek için harekete geçmiştir. Ancak bu anlaşma iptal edilmiş, MILF ve hükümet birlikleri arasındaki açık çatışma devam etmiş ve bu sayede bir süredir gelişmekte olan beklentiler de sarsılmıştır.[576]

Barışa giden süreçte en önemli gelişme ise 2014 yılında imzalanan barış anlaşmasıdır. MILF başkanı ve Müslüman Mindanao'daki Bangsamoro Özerk Bölgesi geçici Başbakanı Al Haj Murad Ebrahim, imzalanan barış anlaşmasını uygulamanın bir göstergesi olarak bir ateşli silahı, devlet başkanına teslim etmişti.[577] Bununla birlikte Bangsamoro'nun Filipin hükümeti ile

---

572 Interantional Crisis Group.

573 OIC. (9-11 Kasım 2013). *Resolutions On Muslim Communities and Minorities in Non-OIC Member States Adopted by The Forteith Session of the Council of Foreign Ministers (Session of Dialogue of Civilizations, Factor for Peace and Sustainable Development).* 18 Şubat 2020 tarihinde OIC: https://www.oic-oci.org/docdown/?docID=341&refID=25 adresinden alındı.

574 Independent Decommissioning Body, IDB

575 E. Uluatam, (2019). *Filipinler'deki Ayrılıkçı Gruplar Ve Barış Süreci Hakkında Bilgi Ve Değerlendirme Notu.* TOBB: https://www.tobb.org.tr/AvrupaBirligi Dairesi/Dokumanlar/Raporlar/Filipinlerde%20Ayrilikci%20Gruplar%20ve%20Baris%20Sureci.pdf adresinden alındı.

576 R. A. Curaming & S. M. Aljunied, 'Social memory and state–civil society relations in the Philippines: Forgetting and remembering the Jabidah massacre', *Time & Society*, 21/1, (2012), s. 89–103.

577 F. Gallardo, (8 Eylül 2019). MILF combatants and firearms decommissioned; Duterte accepts gun from MILF chair. *Minda News*. 18 Şubat 2020 tari-

ilişkilerinde de normalleşme başlamıştı.[578] Bu sayede hizmet dışı bırakılan ateşli silahlar, Türkiye liderliğindeki Bağımsız Hizmet Dışı Bırakma Kurumuna teslim edilmeye başlanmıştı.[579] IDB, Türkiye, Brunei ve Norveç'ten üç yabancı uzman ile GPH ve MILF tarafından aday gösterilen dört yerel uzmandan oluşmuştur. Görevi ise MILF güçlerinin ve silahlarının hizmet dışı bırakılmasını denetlemekti.[580]

Murad Ebrahim, bu ikili rolü ile 26 Şubat 2019'dan bu yana geçici başbakanlık görevini üstlenmiş, ilk seçilmiş Görevliler Grubu yemin edinceye kadar, yani 30 Haziran 2022'ye kadar, BARMM'yi yönetmekle görevli Bangsamoro Geçiş Kurumu (BTA) Başkanı olarak görev yapmıştır.[581] Anlaşma kapsamında, 145 MILF savaşçısı ve 75 yüksek güçlü ateşli silah ve savaşçılar tarafından kullanılan silahlar 2015 Haziran ayında hizmet dışı bırakılmıştı. Silahlar, Türkiye liderliğindeki IDB'ye teslim edilmiştir.[582]

MILF başkanı ve BARMM[583] geçici Başbakanı Murad Ebrahim, Suudi Arabistan, Türkiye, Malezya ve Endonezya'dan yatırımcıları bölgede iş kurmaya davet etmiş,[584] referandumda oylanacak yeni yasanın geçmesinden sonra oluşacak yeni döneme ilişkin, "*Türkiye'nin bu yeni süreçte de önceliğimiz olan eğitimde ve kalkınma programlarında Moro'lu kardeşlerine yardımcı olmasına, desteğini artırmasına ihtiyacımız var*." demiştir.[585] Ay-

hinde https://www.mindanews.com/peace-process/2019/09/milf-combatants-and-firearms-decommissioned-duterte-accepts-gun-from-milf-chair/ adresinden alındı.

[578] F. B. Cabrera, 'Galvez declares end of war with MILF; MILF honors him as Soldier of Peace, Minda News, (7 Ekim 2018).

[579] H. M. Mordeno, 'Disbanding private armies in ARMM crucial to normalization', Minda News, (22 Temmuz 2017).

[580] A. L. Colina, 'Next steps in MILF decommissioning process depend on BBL, says JNC member', Minda News, (21 Eylül 2015).

[581] C. O. Arguillas, 'MILF in transition: from armed group to social movement; from base commands to cooperatives', Minda News, (10 Eylül 2019).

[582] 'Lawmaker lauds MILF, hits gov't negotiators', Minda News, 18 Ağustos 2015.

[583] Bangsamoro Autonomous Region in Muslim Mindanao (BARMM).

[584] B. S. Sarmiento, 'Bangsamoro region sees influx of foreign investors in 2020', Minda News, (1 Ocak 2020).

[585] Yeni Şafak, 'Moro Müslümanları: Türkiye'nin desteğine ihtiyacımız var', (20 Ocak 2019).

rıca MILF lideri "*Kurulacak hükümetimizi yönetebilmek için Türkiye'den yol göstermesini istiyoruz*" açıklamasında bulunarak Türkiye ile olan ilişkilerindeki güvene de vurgu yapmıştır.[586]

Filipinler'in güneyinde 'Müslüman Mindanao'da Bangsamoro Özerk Bölgesi'nin kurulmasını öngören 'Bangsamoro Organik Yasası'na ilişkin olarak gerçekleştirilen referandumun açıklanan resmi sonuçlar bölge halkı tarafından da hızlıca kabul edilmişti. Bu gelişme, bölgede on yıllardır süren çatışma ortamının sona erdirilerek nihai, adil ve kalıcı barışın tesisi bakımından büyük önem taşımaktadır. Güney Filipinler Barış Sürecini dönüm noktasına ulaştıran bu sonuç için, Filipinler Hükümeti ve MILF ile diğer paydaşların sergiledikleri özverili çabalar da takdirle karşılanmıştır. Bununla birlikte belirtilmelidir ki, 2015 ten sonra MILF gerillalarının sayısında da ciddi azalma görülmeye başlanmıştı.

"ASEAN Yolu" diplomatik kültüründe somutlaşan müdahale etmeme ilkesi, bölgesel birliğin veya üye ülkelerinin ayrılıkçılık gibi devlet içi meselelere müdahale etmesini engellemektedir. Bununla birlikte, her iki çatışmanın da daha geniş bölgede yansımaları olduğu ve bu nedenle tamamen iç meseleler olarak görülemeyeceği kanıtlanmıştır. Malezya'nın paydaş olarak bölgesel rolü ve katılımcı yönü, bu noktada yeniden vurgulanmalıdır.

ASEAN'ın diplomatik kültüründe somutlaşan müdahale etmeme ilkesi, bölgesel organın veya üye ülkelerin ayrılıkçılık gibi devlet içi meselelere müdahale etmesini engellemektedir. Bununla birlikte, her iki çatışmanın da (Patani ve Bangsamoro) daha geniş bir bölgede yansımaları olduğu ve bu nedenle tamamen iç meseleler olarak görülemeyeceği de anlaşılması gereken bir durumdur. Bununla birlikte güneydoğu Asya'da sadece ASEAN'ın varlığının, şimdiye kadar ayrılıkçı çatışmaların tırmanışını engellediği savunulabilir. Sonuçta, müdahale etmeme ilkesi tüm üye devletler için devlet egemenliğini etkili bir şekilde korumaktadır ve güçlendirmektedir. Ayrıca, iyi ikili ilişkilerin

[586] Anadolu Ajansı, 'Moro Müslümanları Türkiye'den yardım istiyor', (2014, Mart 26).

sorun çözmedeki önemi, şimdiye kadar güneydoğu Asya'nın çeşitlilikte, mozaiğindeki etnik veya dini bağlar açısından çok önemli olduğu da kanıtlanmıştır.

Uluslararası bir organizasyon olarak ASEAN, üyeleri arasındaki ikili ilişkilerin salt toplamından daha fazlasını teşkil etmektedir. Şimdiye kadar güney Tayland veya Mindanao'daki ayrılıkçı isyanların giderilmesinde proaktif bir rol oynamamış olsa da, en azından teoride iki çatışmayı etkileme kapasitesine sahip hükümetler arası bir platform sağladığı gerçeği inkâr edilemez. Örneğin ASEAN Şartı, uyuşmazlık çözümüne ilişkin bir bölüm içerir ve devletlerarası veya devlet içi çatışma senaryoları arasında ayrım yapmamaktadır. Burada, tüm ASEAN üyelerine "diyalog, danışma ve müzakere yoluyla tüm anlaşmazlıkları barışçıl bir şekilde zamanında çözme" talimatı vermektedir.[587] Ayrıca Şart, "anlaşmazlığın [tarafların] ASEAN Başkanından veya ASEAN Genel Sekreteri'nden, resmi olarak, iyi niyet, uzlaşma veya arabuluculuk sağlamasını isteyebileceğini" de belirtmektedir.[588] ASEAN'ın çatışma yönetiminde arabulucu rolü, bu nedenle teoride mümkün görünmektedir.[589]

Ancak, ASEAN'ın bu çatışmalar veya ilerleyişi hakkında resmi bir açıklaması bulunmamaktadır. Ayrıca, ne Tayland ne de Filipinler, ASEAN'ın arabulucuğuna veya iyi niyet sağlayıcısı olma kapasitesine başvurmamıştır. Bu durum, ASEAN'ın çatışma yönetimi alanındaki zayıflığını açıkça yansıtmaktadır. Organizasyonun çatışmaları yönetme kapasitesine sahip olması beklenmemektedir. Böyle bir durum beklentisinde olmak da ASEAN Şartı'na aykırı düşmektedir. İstenilen Güvenlik Topluluğu ve daha yakın bölgesel işbirliği zeminine karşın, bu tür bir uzmanlığın geliştirilmesinin gerekliliği ortadadır. Bu bağlamda potansiyel bir rol model ise İİT olarak gösterilebilir.

---

[587] ASEAN Şartı, Madde 22 (1). Bu maddede, üye Devletler tüm anlaşmazlıkları diyalog, istişare ve işbirliği yoluyla zamanında barışçıl bir şekilde çözmek için çaba göstereceklerdir" denmektedir. Bu madde, ASEAN üyesi devletler arasında barışçıl çatışma çözümü ve işbirliğinin önemini vurgulamaktadır. (ASEAN, Asean Charter, 2008)

[588] ASEAN Şartı, Madde 23 (2).

[589] M. Vatikiotis, 'Managing Armed Conflict in Southeast Asia: The Role of Mediation', *Southeast Asian Affairs*, (2009), s. 32.

Küresel çerçevede ve aynı zamanda güneydoğu Asya'da günümüzdeki iç meseleler, bölgesel alandan kesinlikle ayrı görülememektedir. Entegre bir topluluk olmayı amaçlayan, birbirine bağlı ve yakından bağlantılı bir bölgede, devlet içi çatışmalar, esasında tüm üyeleri ilgilendirmektedir ve bu nedenle bölgesel bir platformda tartışılması gerekmektedir. Kendini bu değişikliklere uyum sağlayacak şekilde donatmak ASEAN için bir zorluk olarak kalmaya devam etmektedir ve ASEAN, ancak yeni ve daha ilerici bölgesel işbirliği biçimlerini benimseyerek, çatışma yönetiminde proaktif bir rol oynayabilen bir topluluğa dönüşebilir.[590]

İstikrar ve güvenlik, ASEAN bölgesinde bölgesel bütünleşmede temel öğeleri teşkil etmektedir. 1967'de Soğuk Savaş zemininde kurulan ASEAN, temel amacını her zaman bölgesel güvenlik kaygılarında görmüştür. Bununla birlikte, ASEAN'ın 2015 yılına kadar bir Güvenlik Topluluğu teşkil etme çabası, bölgedeki çok sayıda devam eden çatışma ile çarpıcı bir şekilde tezat oluşturmuştur. ASEAN'ın "müdahale etmeme" prensibi, normatif olarak teşkilatı, özellikle de devlet içi çatışmalar söz konusu olduğunda, çatışma yönetiminde proaktif bir rol oynamanın dışında tutmaktadır. Bununla birlikte, suç, mülteci hareketleri ve terörizm gibi olumsuz etkilerin ulusal sınırların ötesine ulaştığı bir aşamaya dönüştüğü günümüzde, bölgesel çatışmalar bölge için gerçekten bir endişe haline gelebilme potansiyeline sahiptir. ASEAN'ın mevcut operasyonel normlarının bölgedeki karmaşık güvenlik sorunlarını dizginlemek için yetersiz olduğu ve dolayısıyla etkin güvenlik işbirliği için ciddi bir engel oluşturduğu belirtilebilir. Bu durum ise bölge dışı ve ASEAN üyesi olmayan devletlerin bölgedeki çatışma konularına müdahil olmasına zemin hazırlamaktadır.[591]

Duman

ASEAN, on üye ülkeden oluşan bölgesel bir örgüttür ve bunlar; Brunei, Kamboçya, Endonezya, Laos, Malezya, Myanmar,

[590] K. Rupprecht, 'Separatist Conflicts in the ASEAN Region: Comparing Southern Thailand and Mindanao', *ASEAS – Austrian Journal of South-East Asian Studies*, 7/1, (2014), s. 35.
[591] Rupprecht, a.g.m., s. 22.

Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam'dır. Bölge 650 milyondan fazla insana ev sahipliği yapmaktadır ve toplam GSYİH'si 2,5 trilyon doların üzerindedir. Ancak ASEAN, bölge için önemli bir sağlık sorunu haline gelen hava kirliliği ve duman şeklinde önemli bir çevresel sorunla karşı karşıyadır.

Hava kirliliği ASEAN'da önemli bir sorundur ve bölge, dünyanın en kötü hava kalitesine sahip bölgelerinden biridir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, hava kirliliği yılda tahmini 6,5 milyon ölümden sorumludur ve bu ölümlerin %70'i Asya-Pasifik bölgesinde meydana gelmektedir. ASEAN'da sorun özellikle ağırdır ve birçok şehirde yüksek düzeyde hava kirliliği yaşanmaktadır.

ASEAN'daki hava kirliliğinin ana kaynakları endüstriyel faaliyetler, ulaşım ve tarımsal yakmadır. Fosil yakıtların ve biyokütlenin yakılması gibi endüstriyel faaliyetler, havaya büyük miktarlarda kirletici madde salmaktadır. Taşıtlar ve motosikletler de dahil olmak üzere ulaşım da hava kirliliğine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Özellikle Endonezya ve Malezya gibi ülkelerde tarımsal yakma havaya büyük miktarlarda kirletici salmaktadır. Hava kirliliğinin sağlık üzerindeki etkisi önemlidir. Kötü hava kalitesine maruz kalmak solunum problemlerine, kardiyovasküler hastalıklara ve hatta kansere neden olabilir. ASEAN'da hava kirliliğinin sağlık üzerindeki etkileri özellikle ağırdır ve birçok insan solunum sorunları ve diğer sağlık sorunlarından muzdariptir.

Duman, ASEAN'da özellikle şiddetli olan bir hava kirliliği türüdür. Duman, partikül madde, sülfür dioksit ve nitrojen oksitler de dahil olmak üzere havadaki kirleticilerin birleşiminden kaynaklanır. Duman, solunum sorunları ve göz tahrişi gibi önemli sağlık sorunlarına neden olabilir.

ASEAN'da duman özellikle serin havanın kirleticileri havada hapsettiği aylarda daha da şiddetlenir. Bu durum kalın sis tabakalarının oluşmasına yol açarak görüş mesafesini azaltır.

ASEAN üyesi devletler, hava kirliliği ve dumanla mücadele için çeşitli adımlar atmıştır. Bu çabalar arasında hava kalitesi izleme sistemlerinin uygulanması, daha temiz yakıtların teşvik edilmesi ve endüstriyel emisyonların azaltılması yer almaktadır.

Örneğin Endonezya'da hükümet, daha temiz yakıtların kullanımını teşvik ederek ve endüstriyel emisyonları azaltarak hava kirliliğini azaltmaya yönelik bir program uygulamıştır. Malezya'da hükümet, araçlardan ve endüstriyel faaliyetlerden kaynaklanan emisyonları azaltarak hava kalitesini iyileştirmek için bir program uygulamıştır. Bu çabalara ek olarak, ASEAN üyesi ülkeler de hava kirliliği ve dumanı ele almak için çeşitli politikalar uygulamıştır. Bu politikalar arasında hava kalitesi standartlarının uygulanması, sürdürülebilir ulaşımın teşvik edilmesi ve tarımsal yakmanın azaltılması yer almaktadır.

Bu çabalara rağmen, ASEAN'da hava kirliliği ve dumanın ele alınması, önemli bir zorluk olmaya devam etmektedir. Başlıca zorluklardan biri ASEAN üye ülkeleri arasındaki koordinasyon eksikliğidir. Bu durum hava kalitesi standartları ve politikalarında tutarlılık eksikliğine yol açarak sorunun etkili bir şekilde ele alınmasını zorlaştırmaktadır. Bir diğer zorluk ise bazı ASEAN üyesi ülkelerdeki kaynak ve altyapı eksikliğidir. Bu durum, özellikle kırsal alanlarda etkili hava kirliliği kontrol önlemlerinin uygulanmasını zorlaştırmaktadır.

Sınır aşan duman kirliliği, güneydoğu Asya'da birden fazla ülkeyi ve bölgeyi etkileyen önemli bir çevresel sorundur. Bu sorun, bölgesel bir endişe olmaktan çıkıp küresel bir çevre krizine dönüşmekte, esas olarak arazi temizleme ve turbalık yangınlarından kaynaklanmakta, ciddi çevresel bozulmalara, sağlık tehlikelerine ve ekonomik aksaklıklara neden olmaktadır. ASEAN, sınıraşan duman kirliliğiyle mücadele etmek için ASEAN Sınıraşan Duman Kirliliği Anlaşması'nın (AATHP) imzalanması ve onaylanması, Uygulama Araçlarıyla Sınıraşan Pus Kirliliğinin Kontrolüne Yönelik ASEAN İşbirliği Yol Haritası'nın (2016-2020) kabul edilmesi ve ASEAN Turbalık Alan Yönetimi Stratejisi 2006-2020 dahil olmak üzere çeşitli önlemler almıştır. Uygulama Araçlarıyla Sınıraşan Duman Kirliliğinin Kontrolüne Yönelik ASEAN İşbirliği İkinci Yol Haritası (2023-2030) Ağustos 2023'te kabul edilmiş olup, 2030 yılına kadar dumandan arındırılmış bir geleceğe ulaşmak için birbirini güçlendiren dokuz stratejiden oluşmaktadır. Yol haritası, sınır aşan duman sorunlarını ele almak için öğrenilen çalışmaları, en iyi uygulamaları ve yenilikçi yaklaşımları sentezlemektedir. Ancak bu sorun ASEAN

bölgesinde halihazırda devam eden ve dönem dönem şiddetini yoğun bir şekilde arttıran bir sorun olmaya devam etmektedir.

Ayrıca güneydoğu Asya'da sınır aşan sise yol açan yangınların söndürülmesinde ve orman yangınlarına neden olan şirketler arasında PT Langgam Inti Hibrindo gibi Endonezya'ya ait şirketler ve üç palmiye yağı plantasyon şirketinin yanı sıra soruşturma altında olan Singapur'a ait bir şirket de bulunmaktadır. Bu şirketler, bölge genelinde ciddi pus kirliliğine yol açan orman yangınlarına neden oldukları iddiasıyla askıya alma, izin dondurma ve lisans iptalleriyle karşı karşıya kalmışlardır.[592]

[592] VOA, Indonesia Starts Legal Action Against Companies Linked to SE Asia Haze, https://www.voanews.com/a/reu-indonesia-starts-legal-action-against-companies-linked-to-se-asia-haze/2973583.html 22 Eylül 2015.

Sonuç ve Değerlendirme

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği, ekonomik, güvenlik ve siyasi konuları ele almak için farklı komşuları bir araya getiren bölgesel bir organizasyondur ve Brunei, Kamboçya, Endonezya, Laos, Malezya, Myanmar, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam arasında tesis edilmiştir. Bu tanıma rağmen grubun etkisi sınırlı kalmaktadır ve bunun belirli sebepleri bulunmaktadır. ASEAN, on üyesi arasında ekonomik, siyasi ve güvenlik işbirliğini destekleyen bölgesel bir gruptur ve ASEAN ülkeleri toplam 650 milyon nüfusa ve 2.8 trilyon dolarlık bir kombine gayri safi yurtiçi hasılaya sahiptir.

Birlik, Asya-Pasifik ülkeleri arasında dünyanın en büyük serbest ticaret bloklarından birini oluşturmak için müzakerelere öncülük ederek ve diğer bölgesel ekonomilerle serbest ticaret anlaşmaları imzalayarak, Asya ekonomik entegrasyonunda merkezi bir rol oynamaktadır. Ancak ASEAN'ın etkisinin stratejik vizyon eksikliği, üye ülkeler arasında farklılaşan öncelikler ve zayıf liderlikle sınırlı kalmaktadır. Bloğun en büyük sorunu, özellikle Pekin'in Güney Çin Denizi'ndeki birçok ASEAN üyesi ile örtüşen iddialarına yanıt olarak Çin'e karşı birleşik bir yaklaşım geliştirme meselesidir.

ASEAN, bir başkan yönetimi altında idare edilmektedir. Bu başkanlık, üye devletler arasında yıllık olarak değişen bir pozisyondur. Her üyenin eşit şekilde hakkı vardır. ASEAN Cakarta'da tesis edilen bir sekreterlik vasıtasıyla desteklenmektedir. Önemli kararlara genellikle, içişlerine karışmama ve anlaşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözülmesi ilkelerinin rehberliğinde danışma ve fikir birliği yoluyla ulaşılmaktadır. Ancak bu karar verme yaklaşımı, organizasyon için temel bir dezavantaj olarak da değerlendirilebilir. Bununla birlikte fikir birliği ve müdahale etmeme normları gittikçe geçerliliğini yitirmektedir ve ASEAN'ın Çin'le ve özellikle ASEAN ülkeleri içerisindeki sorunlar üzerindeki etkisini engellemektedir.

ASEAN'ın çok ihtiyaç duyulan normları geliştirerek ve ortak zorlukların üstesinden gelmek için tarafsız bir ortam sağlayarak bölgesel istikrara katkıda bulunduğu ise asla reddedilemeyecek bir gerçektir. Unutulmamalıdır ki güneydoğu Asya'da iletişim, diyalog ve ilişki tesis etme, sorunları çözmenin yarısını oluşturmaktadır. Aynı zamanda halihazırda mükemmel olmasa da güneydoğu Asya'da bir barış sözkonusu ise bunun en temel nedeni ASEAN'dır.

1967'de kurulan ASEAN, komünizmin yayılmasına karşı ortak bir cephe oluşturmaya ve Asya-Pasifik'te yükselen gerilimin ortasında siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarı teşvik etmeye çalışan ülkeleri bir araya getirmişti. 1976'da ise üyeler, karşılıklı saygı ve diğer ülkelerin iç işlerine karışmamayı vurgulayan ve zaman içerisinde de ASEAN'ın temel anlaşmalarından biri haline gelen Güneydoğu Asya'da Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nı imzalamışlardı. Üye sayısı 1990'ların sonunda ikiye katlanmıştır. Kamboçya'nın 1991'deki iç savaşının çözülmesi, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 1995'te ABD ile Vietnam arasındaki ilişkilerin normalleşmesi, Güneydoğu Asya ana karasına göreceli barış getirerek daha fazla devletin ASEAN'a katılmasının da yolunu açmıştır.

Brunei (1984), Vietnam (1995), Laos ve Myanmar (1997) ve Kamboçya'nın (1999) katılımıyla birlik, bölgeciliği artırmak için girişimler geliştirmeye de başlamıştır. Üyeler, örneğin nükleer silah geliştirmekten, edinmekten veya bulundurmaktan kaçınmak için 1995 yılında bir anlaşma imzalamışlardır. Tayland'da başlayan 1997 Asya mali kriziyle karşı karşıya kalan ASEAN üyeleri, ekonomilerini daha fazla entegre etmeye zorlamışlardır. 2007'de on üye, gruba yasal statü ve kurumsal bir çerçeve sağlayan anayasal bir belge niteliği taşıyan ASEAN Şartı'nı kabul etmişlerdir. Tüzük, temel ilkeleri kapsamaktadır ve üyelik için gereksinimleri tanımlamaktadır. Tüzük, üç şubeden oluşan bir topluluk için bir plan da hazırlamıştır. Bunlar ASEAN Ekonomik Topluluğu, ASEAN Siyasi Güvenlik Topluluğu ve ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu'dur.

ASEAN, bölgede ekonomik entegrasyon ve serbest ticaret yönünde de kayda değer ilerleme kaydetmiştir. 1992'de üye-

ler, tek bir pazar meydana getirme, ASEAN içi ticareti ve yatırımları artırma ve yabancı yatırımı çekme hedefleri ile ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi'ni tesis etmişlerdir. ASEAN'ın ticaret hedeflerini tanımlayan AEC, daha fazla ekonomik entegrasyon için potansiyel bir katalizör olarak işlem görmektedir.

Güvenlik sorunları arasında Güney Çin Denizi gibi denizcilik anlaşmazlıkları, insan kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı, mülteci akışları, doğal afetler, gıda güvenliği, terörizm ve isyanlar yer almaktadır. Sorunların büyük çoğunluğu, iki taraflı veya dış denetim dahil olmak üzere ASEAN dışında ele alınırken, bölgesel konuların tartışıldığı ASEAN liderliğinde birkaç forum bulunmaktadır. ASEAN Bölgesel Forumu'da bunlardan birisidir. 1993 yılında başlatılan yirmi yedi üyeli çok taraflı bir platform olan ARF, bölgesel güven oluşturmayı ve siyasi ve güvenlik konularında önleyici diplomasiyi kolaylaştırmak amacıyla geliştirilmiştir. ARF, diğerlerinin yanı sıra ASEAN, diyalog ortakları, AB, Kuzey Kore ve Pakistan da dahil olmak üzere geniş bir yelpazeyi temsil etmekte, ancak genellikle etkinliğini sınırlayan jeopolitik tartışmalara saplanmaktadır.

Bir diğer platform ise Doğu Asya Zirvesi'dir. İlk olarak 2005 yılında düzenlenen zirve, güvenliği ve refahı teşvik etmeyi amaçlamaktaydı ve genellikle ASEAN üyelerinin devlet başkanları, Avustralya, Çin, Hindistan, Japonya, Yeni Zelanda, Rusya, Güney Kore ve ABD'nin katıldığı bir toplantı olarak şekillenmişti. Zirve, ABD başkanının Asya-Pasifik meslektaşları ile günün temel siyasi ve güvenlik meselelerinde kolektif olarak meşgul olması için tek fırsat olarak da değerlendirilmektedir. Ancak, Trump hiçbir zaman bir Doğu Asya Zirvesine katılmamıştır. Virüs salgını ve 2020'deki ekonomik krizin ortasında, ASEAN ülkeleri tıbbi malzeme tedarik etmek, pandemiye karşı tedbir almak, ekonomik iyileşme planlarını koordine etmek ve bölgesel seyahatin güvenli bir şekilde yeniden başlamasını kolaylaştırmak için çeşitli organlar ve mekanizmalar tesis etmiştir.

Tüm bu diplomatik forumlara rağmen, güvenlik meselelerindeki anlaşmazlıklar ASEAN'ın birliğine meydan okumaya devam etmektedir. Grubun en göze batan sorunu ise, Çin'in yükselişine ortak bir yanıt bulmak olmuştur. Çin'in Doğu Asya bölge-

sinde ana güç olarak yeniden ortaya çıkması, yalnızca güneydoğu Asya'nın Çin ile ilişkilerini değil, aynı zamanda ASEAN'ın kendisinin de iç ilişkilerini dönüştürebilecek bir potansiyele sahiptir. Zira üye ülkelerin Çin ile ikili ilişkilerde geliştirdikleri farklı aşamalar, ASEAN-Çin ilişkilerinde veya gerilimlerinde birliğin çıkarlarına aykırı hareket etmelerine de sebep olabilmektedir. ASEAN için, Çin'in yapay adalar inşa etme hamleleri, üye ülkelerin ulusal egemenliklerinin ihlali olarak değerlendirilmektedir. Buna karşılık, bazı üyeler ordularını modernize etmek ve gelecekle meydana gelebilecek çatışmalara hazırlıklı olmak amacıyla da yatırım yapmaktadırlar.

Kamboçya gibi üye ülkelerden bazıları Çin'in iddialarını destekleme eğilimindedir. 2002'de ASEAN ve Çin, Güney Çin Denizi'ndeki Tarafların Bağlayıcı Olmayan Davranış Beyannamesi'ni imzalamıştı. Bunu yasal olarak bağlayıcı bir davranış kuralları haline getirme çabaları son yıllarda ivme kazanmıştır. Bununla birlikte Pekin, 2022'ye kadar bir anlaşmaya varmayı desteklediğini de dile getirmiştir. Çin'in Güney Çin Denizi'ni kontrol etme teşebbüslerini önlemede güçlü bir çıkarı olan ABD, Filipinler ve Vietnam dâhil ASEAN üyeleriyle askeri işbirliğini sürdürerek ve uluslararası sularda seyir özgürlüğünü sağlamak için denizdeki varlığını artırarak Çin'e yanıt vermiştir.[593]

ASEAN üyeleri, Çin ve ABD ile olan ilişkileri nedeniyle bölünmüş durumdadır. Bölgenin yatırım, ticaret ve altyapı geliştirmeye ihtiyacı bulunmaktadır ve Çin bu ihtiyaçları karşılamak için her fırsatı değerlendirme eğilimindedir. Ancak ASEAN üyeleri, ekonomik olarak Çin'e bağımlı olma konusunda endişe de hissetmektedir. Ayıca ASEAN ülkeleri içerisinde, daha kötüye gidilme durumunda, korunmak için ABD'ye yakınlaşmaktadır. Bu ise Vietnam-ABD ortaklığının nedenini açıklamaktadır.

ASEAN, önemli ölçüde farklı ekonomilere ve politik sistemlere sahip ülkeleri bir araya getirmektedir. Singapur, 2019 Dünya Bankası rakamlarına göre 65.000 dolardan fazla bir miktar ile grup üyeleri arasında kişi başına en yüksek GSYİH'ye sahip ülke iken Myanmar, yaklaşık 1.400 dolar ile en düşük seviyededir. Bölge içerisindeki uçurumlar son derece ciddi bir mesafededir. Üyelerin siyasi sistemleri, demokrasileri, otoriter

[593] Kamala Harris'in Singapur ziyareti de bu nedenle gerçekleşmiştir.

devletleri ve hibrit rejimleri içermektedir. Demografi, temsil edilen birçok dini ve etnik grupla birlikte bölge genelinde de farklılık göstermektedir. ASEAN'ın coğrafyası ise alçak düzlüklere ve dağlık araziye sahip takımadaları ve kıtasal kara kütlelerini içermektedir. Üyeleri arasındaki böylesine çeşitlilik göz önüne alındığında ASEAN, Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki iddiaları, Myanmar'daki Müslüman azınlığa karşı etnik temizlik dahil olmak üzere insan hakları ihlalleri ve Kamboçya gibi üye ülkelerdeki siyasi baskı da dahil olmak üzere birçok konuyu nasıl ele alacağı konusunda da bölünmüş durumdadır.

Açıkça görülüyor ki ASEAN'ın çerçevesini ve karar alma uygulamalarını yeniden tasarlaması gereken bir döneme doğru ilerlemektedir. Değişiklikler arasında ASEAN sekreterliğin güçlendirilmesi ve yüksek profilli bir genel sekreteri ASEAN adına hareket etmesi için yetkilendirmek, fikir birliğine dayalı karar verme sürecinden vazgeçmek ve ASEAN'ın kendi serbest ticaret alanını inşa edebileceğini göstermek, öne çıkanlar arasında değerlendirilebilir.

Ayrıca ASEAN, bazı üyelerinin ortak deniz devriye girişimleri gibi belirli konularda harekete geçmeye karar verebileceği ve diğerlerinin daha sonra katılabileceği bir koalisyon formatı altında gelişme kaydettiği de görülmektedir. ASEAN, daha entegre, uyumlu ve tutarlı bir bölgesel teşkilat oluşturma yolunda hızla ilerlerken, çok çeşitli zorlukları karşılamak ve daha iyi yönetmek için gerekli yapıları da devreye sokması gerekmektedir. Bu alanlardan biri, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi meselesidir. Anlaşmazlıkların barışçıl çözümü, evrensel ve bölgesel anlaşmalar çerçevesini ortaya çıkaran modern uluslararası hukukun bir köşe taşı iken, genel uluslararası hukuk, anlaşmazlıkların zorunlu olarak yargılanmasını mecbur kılmaktadır. Asya devletleri, genellikle resmi kurumsallaşmış anlaşmazlık çözüm prosedürlerinden uzak durmuşlardır, ancak 2007 ASEAN Şartı uyarınca ASEAN üye devletleri, anlaşmazlıkların barışçıl çözümüne kendilerini adadıklarını ifade etmektedir. ASEAN Yolu, üye devletler arasındaki doğrudan müzakereler yoluyla ana ihtilaflarda dostane bir şekilde çözüm gerektiğini değerlendirse de, TAC'da teyit edilen bu yaklaşım, günümüzde özellikle

de ASEAN'ın dönüşümü ve değişimi göz önüne alındığında artık amaca uygun ve yeterli olmadığı hemen göze çarpmaktadır.

ASEAN devletleri, dünyanın en kalabalık ekonomik güçlerinden ikisi olan Çin ve Hindistan'ı çevreleyen stratejik açıdan önemli bir kavşakta yer almaktadır ve bu ise ASEAN'ı hem bölgesel hem de küresel güçler için odak noktası haline getirmektedir. Zorluklar olsa da ASEAN platformları, üye hükümetler arasında daha yakın koordinasyon ve ortak hedefleri belirlemek, istikrarı teşvik etmeye ve çatışma olasılığını azaltmaya –defalarca şahit olunduğu gibi- yardımcı olabilmektedir.

Yaklaşık yarım yüzyıldır, ASEAN'ın proaktif ve vizyoner bölgesel gündemi, güneydoğu Asya'da barış, istikrar ve refaha ulaşılmasına katkıda bulunmuştur. Bu sürekli gelişen gündemde önemli bir kilometre taşına ise ASEAN üye devletlerinin ASEAN Ekonomik Topluluğu'nu resmen başlattığı 2015'te ulaşılmıştır. ASEAN kurulduğunda, hayatta kalması için dönemin mevcut koşullarından da anlaşılacağı üzere çok az umut bulunmaktaydı.[594] Ancak ASEAN hayatta kalmaktan fazlasını da yapmıştır. Yani başarı yakalamıştır ve muvaffak olmuştur. Başka hiçbir bölgesel organizasyon, geniş bir insanlık kesiminin yaşam koşullarını iyileştirmek için bu kadar çaba sarf etmemiştir. Bölgede yaşayan 600 milyondan fazla insan, ASEAN'ın kuruluşundan bu yana geçen elli yılda kayda değer ilerleme kaydetmiştir. ASEAN sorunlu bir bölgeye barış ve refah getirmiştir. Dünyanın en farklı köşesinde medeniyetler arası bir uyum meydana getirmiş ve birçok

[594] ASEAN'ın kuruluş yıllarında Güneydoğu Asya'ya siyasi istikrarsızlık ve çatışmalar damgasını vuruyordu. Bölge, bölge siyaseti ve güvenliği üzerinde kalıcı bir etki bırakan Vietnam Savaşı'nın etkilerini hala üzerinden atamamıştı. Soğuk Savaş dönemi de komünist ve anti-komünist güçler arasında gerilim oluşturmuş, ABD ve Sovyetler Birliği bölgede nüfuz sahibi olmak için yarışmıştı. 1967 yılında ASEAN, bölgesel işbirliği ve istikrarı teşvik etmek amacıyla kuruldu. Örgütün kurucu üyeleri, komünizmin yayılmasına karşı koyma ve bölgenin bağımsızlığını ve egemenliğini koruma arzusuyla hareket ediyordu. ASEAN'ın ilk yıllarına sınır anlaşmazlıkları, toprak talepleri ve ideolojik farklılıklar gibi önemli zorluklar damgasını vurdu. Ancak birlik, diplomasi, diyalog ve işbirliğini bir arada kullanarak bu zorlukların üstesinden gelmeyi başardı. Bu zorluklara rağmen ASEAN'ın ilk yılları birliğin gelecekteki büyüme ve gelişmesinin temelini atmıştır. Birliğin bölgesel çatışmaları yönetme ve üye devletler arasında işbirliğini teşvik etme becerisi başarısında kilit bir faktör olmuştur ve bölgesel istikrarın korunmasında ve güneydoğu Asya'da ekonomik büyümenin teşvik edilmesinde hayati bir rol oynamaya devam etmektedir.

insana geleceğe yönelik umut vermiştir. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin, bir zamanların uzak medeniyetlerini birbirine yaklaştırdığı bir çağda, ASEAN medeniyetler çatışmasının önlenebileceğini kanıtlayan yaşayan bir laboratuvar haline gelmiştir.

ASEAN sağladığı bölgesel platform sayesinde güneydoğu Asya'daki büyük güçler arasındaki gerilimleri de ortadan kaldırmak için sağlıklı bir şekilde işlemiştir. Örneğin 1998'de Çin ile Japonya arasındaki gerilim yüksek seviyedeydi, çünkü Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin Japonya'ya yaptığı bir ziyaret sırasında Japonya'nın savaş zamanında yaptığı savaş suçlarını eleştirmişti. Bu nedenle Çinli ve Japon liderlerin iki taraflı bir araya gelmeleri, gerilimleri dağıtmak ve köprüler inşa etmek, siyasi açıdan son derece zordu. Ancak, bunu 1998'de Hanoi'de düzenlenen ASEAN+3 (Çin, Japonya ve Güney Kore) toplantısında yapabildiler. Belki de en önemlisi, güneydoğu Asya'da istikrar meydana getiren ASEAN, Çin'in bölgesel güvenlikle ve güç dengeleriyle ilgilenmesi yerine, büyümeye odaklanmasına da yardımcı olmuştur.

ASEAN, ekonomik karamsarlığın arttığı bir çağda bir iyimserlik patlaması da sağlamıştı. Bir zamanlar yoksul olan bu bölge, dikkate değer bir ekonomik büyüme yaşamaya başlamıştır. Vietnam'ın sadece otuz yıl içinde aşırı yoksulluğu % 50'den kabaca %3'e düşürmesi, bir başarı hikâyesi olarak nitelendirilebilir.

ASEAN, üye ülkelerine kendi başlarına başarabileceklerinden daha iyi bir müzakere platformu da sağlamıştır. Üye devlet ekonomileri, ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi anlaşması ve ASEAN'ın Çin, Hindistan, Japonya ve Güney Kore gibi diğer büyük ekonomilerin yanı sıra Avustralya ve Yeni Zelanda ile yaptığı serbest ticaret anlaşmalarıyla güçlendirilmiştir.

Ayrıca ASEAN, tüm büyük güçleri düzenli olarak bir araya getiren ve birbirleriyle iletişim kurmaları için elverişli ortamlar sağlayan vazgeçilmez bir diplomatik platform meydana getirmiştir.[595] Büyük güçler arasında, özellikle de ABD ve Çin arasında, artan gerilimlerin öngörüldüğü bir gelecekte, bu tür plat-

[595] Bu durum, ASEAN'ın en faydalı özelliklerinin başında gelir.

formlar son derece önem arz etmektedir. ASEAN'da, Endonezya'nın *Musyawarah* geleneğini (danışma ve fikir birliği) özümsemenin bir sonucu olarak bir barış kültürünün de geliştiği söylenebilir.

ASEAN, bu işbirliği normlarını daha büyük Asya-Pasifik bölgesi ve ötesi ile paylaşmaya başlamıştır. Otuzdan fazla ülke ASEAN'ın Güneydoğu Asya'da Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'na (TAC) katılmıştır. Büyük güçlerin ve bölgesel aktörlerin birbirleriyle etkileşim kurmaları için önemli bir platform sağlamanın yanı sıra, ASEAN liderliğindeki bölgesel forumlar - ASEAN Bölgesel Forumu, Doğu Asya Zirvesi ve ASEAN Savunma Bakanları Toplantısı Plus—bu ortak normları bölgede daha da sağlamlaştırmıştır.

ASEAN, saldırgan dürtüleri hafifleten bir barış ekosistemi oluşturarak Çin'in bölgede barışçıl yükselişini de kolaylaştırmıştır. Zira Çin, ASEAN-Çin ilişkilerinin bağlantısız, askeri olmayan ve münhasır olmamasını belirten TAC'a katılım gerçekleştirmiştir. Belirtilmelidir ki Çin, daha sonra ASEAN ile olan bu deneyimlerinden elde ettiği bilgiyi Orta Asya ile olan ilişkilerinde de uygulamıştır. Şanghay İşbirliği Örgütü'nde, Çin'in ilkelerini ve normlarını geliştirmede öncü bir rol üstlendiği ve bu nedenle ASEAN Yolu'nun faydasını görüp Orta Asya'daki ilişki tesisinde benimsenmesine neden olmuştur. Gerçekten de ASEAN Yolu'nun, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün karşılıklı güven ve fayda, eşitlik, danışma, farklı uygarlıklara saygı ve ortak refahını belirten Şangay Ruhu'na birçok yönden benzer olduğu hemen anlaşılmaktadır. Böylece, ASEAN'ın etkisi bölge sınırlarının çok daha ötesine geçtiği belirtilmelidir.

Ancak tüm bunlar, ASEAN'ın mükemmel bir teşkilat olduğu anlamına gelmemektedir. ASEAN asla doğrusal bir şekilde ilerlememektedir. Genellikle bir yengeç gibi hareket ettiği söylemek yanlış olmaz. Yani iki adım ileri, bir adım geri ve bir adım yana doğru atar. Kısa bir süre için bakıldığında, ilerlemeyi görmek zor olabilir. Ancak, on yıl içinde ilerlemeyi analiz eden daha uzun bir bakış açısı ile analiz edildiğinde, ASEAN'ın gelişimi çok daha görünür hale gelmektedir.

İlk ASEAN toplantıları, kurucu üyeler arasındaki ikili anlaşmazlıklar ışığında aşikâr bir güvensizlikle karakterize edilmişti. Yine de yirmi yıl sonra yadsınamaz bir birliktelik gelişmiştir. ASEAN güneydoğu Asya'da, özellikle Çinhindi'de komünizmin yayılmasına karşı savaşmak için oluşturulmamışsa da, otuz yıl sonra Vietnam, Laos, Myanmar ve Kamboçya, ASEAN'a katılmışlardır. ASEAN, kuruluşundan bu yana, kırk yıl sonra, 2007 yılına kadar resmi bir tüzük olmadan faaliyet göstermişti. Bu önemli gelişmelerin her biri 1967'den günümüze tahmin edilemez bir noktaya ulaşmıştır.

ASEAN, diğer birçok bölgesel örgütü saran işlevsizliklerden de kurtulmuştur. Örneğin, birçok bölgesel kuruluşta eşitlik temelinde çalışmak yerine tek bir ülke hakimdir. Birleşmiş Milletler'e ABD hakim olduğu için, ASEAN'ın aksine kapsayıcı olamaz ve olamamaktadır. Benzer şekilde Şanghay İşbirliği Örgütü de Çin'in hakimiyetinde görünmektedir. Bir bölgesel organizasyona bir güç hakim olduğunda, diğer üyeleri organizasyonun işleyişi ve kararları üzerinde daha az söz sahibi olmaktadır. Doğal olarak diğer üyeler de, organizasyon üzerinde güçlü bir sahiplenme duygusu geliştirmeyeceklerdir. ASEAN'a hiçbir üye devletin tam olarak hakim olmaması, üçüncü taraflar içinde bir güven kaynağı teşkil etmektedir. Bu durum, örgütün yalnızca büyük bir gücün çıkarlarını geliştirmeye hizmet eden kararlar almayacağı anlamına da gelmektedir. Bu durum ASEAN'ın kapsayıcılığını da güçlendirmektedir.

ASEAN ile ilgili temel bir paradoksun gözlemlenmesi de gerekmektedir. ASEAN'ın gücü, zayıf noktasında olabilir. ASEAN, Asya-Pasifik bölgesinde büyük güç katılımı için vazgeçilmez bir platform olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü kesinlikle kimse için bir tehdit olamayacak kadar zayıftır. Sonuç olarak, tüm büyük güçler içgüdüsel olarak ona güvenirler. Bu durum, ASEAN Bölgesel Forumu'nu bölge hükümetlerinin samimi, serbest akışlı diyalog kurabilecekleri tek yer olarak gösterilebilir. Nitekim Kuzey Kore ile diyaloğa dahi fırsat sunmaktadır.

ASEAN, ne kadar biçimsiz ve ne kadar verimsiz olursa olsun, dolambaçlı yöntemleri ne kadar fazla olursa olsun, bölgede son derece ciddi bir boşluğu doldurmaktadır. Bu şekilde ASEAN dünyada da kabul görmüştür. ASEAN politikalarının başarısı da

burada gizlidir. Özellikle başlangıcından 2000'li yıllara kadar küçümsenmesine rağmen, ASEAN'ın sürücü koltuğunda olması gerektiği herkesçe kabul edilmiştir. ASEAN'ın liderliği en çok tercih edilen ve desteklenen hadisedir. Zira başka hiçbir sürücüye diğerleri tarafından tam anlamıyla güvenilmemektedir. Buna karşılık, 1985 yılında kurulan Güney Asya Bölgesel İşbirliği Birliği (SAARC) işlevsizdir, çünkü Hindistan-Pakistan rekabeti herhangi bir gerçek işbirliğini engellemektedir. Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) işlevsizdir, çünkü örgütün 1981'den beri var olmasına rağmen üyeleri arasındaki güvenin seviyesi -ortak dil, din, sosyal yapı ve jeopolitik çıkarlar da dahil, prensip olarak üye devletler pek çok ortak noktayı paylaştıkları halde- düşüktür.

Var olan en güçlü bölgesel organizasyon, elbette Avrupa Birliği'dir. 18 trilyon dolarlık birleşik GSYİH'si, diğer kuruluşların yanında devasa kalır. Ancak Avrupa Birliği'ni güneydoğu Asya'da bölgesel entegrasyon konusunda bir model olarak almak da zordur. Doğasını anlamak da kolay değildir. Teorik olarak, ekonomik entegrasyonu desteklemek için tasarlanmış bir ekonomik birliktir. Uygulamada, öncelikle Avrupa'da başka bir büyük savaşı önlemek için tesis edilmiştir. Avrupalılar şiddetli rekabetlerini geride bırakmak için büyük bir güdüye sahip olduklarından ve Avrupa Birliği Hıristiyan ülkelerin tek medeniyetli bir kulübü olduğundan, Avrupa Birliği'nin dünyanın en başarılı bölgesel örgütü olması şaşırtıcı değildir. Organizasyonel olarak güçlü olmasına rağmen, 2012'de Grexit tehdidi ve 2016'da Brexit'in sürpriz gelişimi ile benzersiz zorluklar ve güvenlik açıklarıyla karşı karşıya kalmıştır.

Öte yandan ASEAN, benzersiz bir çeşitliliğe sahip çok medeniyetli bir teşkilattır. Üyelerinin, 1967'de bölgeyi kasıp kavuran çözülmemiş ve görünüşte aşılamaz anlaşmazlık ve güvensizliğin üstesinden gelmelerine yardımcı olmuştur. Olağanüstü ekonomik büyüme sağlamış ve insanlarını yoksulluktan kurtarmıştır. ASEAN'ın GSYİH'sı şu anda dünyanın beşinci en büyüğüdür. Geçmişte jeopolitik olarak zayıf bir pozisyona sahip olmuş ve bunu günümüzde bir güce dönüştürmeyi başarmıştır.

Bu nedenle, tüm gelişmekte olan ülkeler ve bölgesel kuruluşlar, ASEAN'ın başarısının arkasındaki gizli dehayı incelemek

ve anlamak için derin bir çaba sarf etmektedir. Teorik olarak, ASEAN başarısız olması gerekmekteydi. Ancak pratikte mükemmel bir şekilde başarı kazanmıştır ve bölgesel barışı tesis etmiştir. 1960'larda dünyanın en çatışmalı ve yoksul bölgelerinden birini, en barışçıl ve müreffeh bölgelerinden birine dönüştürerek, ASEAN'ın gerçek bir başarı kazandığı ortadadır. Bu nedenle ASEAN, dünyanın geri kalanı için bir yol gösterici birlik olarak hizmet etmektedir.

Kaynakça

ABC Radio. (25 Mayıs 2007). "Singapore's elder statesman, Lee Kuan Yew, says southeast Asia should learn the lessons from the European Union's eastward expansion". Aralık 5, 2020 tarihinde https://web.archive.org/web/20070626115809/http:/www.radioaustralia.net.au/news/stories/s1933180.htm adresinden alındı.

Acharya, A. (2011, Şubat 15). "ASEAN in 2030". Ocak 3, 2020 tarihinde East Asia Forum: https://www.eastasiaforum.org/2011/02/15/asean-in-2030/ adresinden alındı.

Aguilar, Carmencita T. "The Muslims in Manila Prior to Colonial Control", *Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 2/1, (1987), s.150-158.

Ahmad, A. R. "The Asean Convention On Counter-Terrorism 2007", *Asia-Pacific Journal on Human Rights and the Law*, 14(1-2), (2013), s. 93-147.

Alagappa, M. Regional Arrangements and International Security in Southeast Asia: Going Beyond ZOPFAN. Contemporary Southeast Asia, 12(4), (1991), s. 269-305.

Allman, T. D. "A New Look for the Old Brigade", *Far Eastern Economic Review*. (1974).

Alrasyid, Nafi & Nanik Trihastuti. "Asean Vision 2020 Consequences of Job Opportunities. Receptors in Indonesia", *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6/1, (2023), s. 442-7.

Anadalou Ajansı (26 Mart 2014). "Moro Müslümanları Türkiye'den yardım istiyor", Şubat 14, 2020 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/dunya/moro-muslumanlari-turkiye-den-yardim-istiyor/171901 adresinden alındı.

Anadolu Ajansı. (2020, Ocak 23). Türkiye Arakanlı Müslümanlar için elinden geleni yapmaya devam edecek. Şubat 18, 2020 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-arakanli-muslumanlar-icin-elinden-geleni-yapmaya-devam-edecek/1711075 adresinden alındı.

Andaya, L. Y.. Ethnicity in pre- colonial and colonial Southeast Asia. N. G. Owen içinde, Routledge handbook of Southeast Asian history (s. 267-277). New York, USA: Routledge, 2014.

Antolik, M. "ASEAN's Singapore Rendezvous: Just Another Summit?", *Contemporary Southeast Asia*, 14(2), (1992) s. 142-153.

Anwar, D. F. *Indonesia in ASEAN: Foreign policy and regionalism*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Aphornsuvan, T. *Rebellion in Southern Thailand: Contending Histories*. Washington, USA: East-West Center Washington; Institute of Southeast Asian Studies, 2007.

Arendshorst, John. "The Dilemma of Non-Interference: Myanmar, Human Rights, and the ASEAN Charter", *Northwestern Journal of Human Rights*, 8/1, (2009).

ARF. "*ASEAN Regional Forum*". Ocak 16, 2020 tarihinde http://aseanregionalforum.asean.org/about-arf/ adresinden alındı.

Arguillas, C. O. (2019, Eylül 10). "MILF in transition: from armed group to social movement; from base commands to cooperatives". Minda News. Ocak 11, 2020 tarihinde https://www.mindanews.com/peace-process/2019/09/milf-in-transition-from-armed-group-to-social-movement-from-base-commands-to-cooperatives/ adresinden alındı.

ASEAN Secretariat, Initiative for ASEAN Integration (IAI) Work Plan IV (2021-2025), ASEAN Secretariat, 2020.

ASEAN. (1976, Şubat 24). "Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia Indonesia, 24 February 1976", Aralık 19, 2020 tarihinde https://asean.org/treaty-amity-cooperation-southeast-asia-indonesia-24-february-1976/ adresinden alındı.

ASEAN. (1992, Temmuz 21-22). "Joint Communique 25th ASEAN Ministerial Meeting Manila", Aralık 18, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=joint-communique-25th-asean-ministerial-meeting-manila-philippines-21-22-july-1992 adresinden alındı.

ASEAN. (1996, Temmuz 20). "Joint Communique of The 29th ASEAN Ministerial Meeting", Aralık 12, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=joint-communique-of-the-29th-asean-ministerial-meeting-amm-jakarta-20-21-july-1996 adresinden alındı

ASEAN. (1997). "Hanoi Plan of Action", Aralık 5, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=hanoi-plan-of-action adresinden alındı.

ASEAN. (1999, Kasım 28). "The Third Informal ASEAN Summit 27-28 November 1999, Manila", Aralık 6, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=the-third-informal-asean-summit-27-28-november-1999-manila-philippines adresinden alındı.

ASEAN. (2001, Ekim 11). "Joint Communique of the Third ASEAN Ministerial Meeting on Transnational Crime", Aralık 5, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=joint-communique-of-the-third-asean-ministerial-meeting-on-transnational-crime-ammtc-singapore-11-october-2001 adresinden alındı.

ASEAN. (2002, Kasım 4). "Declaration on the Conduct of Parties in The South China Sea", Aralık 28, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=declaration-on-the-conduct-of-parties-in-the-south-china-sea-2 adresinden alındı.

ASEAN. (2002, Kasım 4). "Joint Declaration of ASEAN and China on Cooperation in the Field of Non-Traditional Security Issues", Aralık 8, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=joint-declaration-of-asean-and-china-on-cooperation-in-the-field-of-non-traditional-security-issues-6th-asean-china-summit-phnom-penh-4-november-2002-2 adresinden alındı.

ASEAN. (2003, Ocak 6). "Speech by H.E. Dr. N. Hassan Wirajuda, Minister for Foreign Affairs Republic of Indonesia, at the Handover of the Office of ASEAN Secretary-General", Aralık 12, 2020 tarihinde https://asean.org/asean-the-imperative-of-regional-integration-2/ adresinden alındı.

ASEAN. (2004, Kasım 29). "Treaty on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters", Aralık 6, 2020 tarihinde http://agreement.asean.org/media/download/20160901074559.pdf adresinden alındı.

ASEAN. (2005, Aralık 14). "Kuala Lumpur Declaration on the East Asia Summit Kuala Lumpur, 14 December 2005", Aralık 6, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=kuala-lumpur-declaration-on-the-east-asia-summit-kuala-lumpur-14-december-2005 adresinden alındı.

ASEAN. (2005, Temmuz 25). "Statement by the ASEAN Foreign Ministers Vientiane", https://asean.org/?static_post=statement-by-

the-asean-foreign-ministers-vientiane-25-july-2005-2 adresinden alındı.

ASEAN. (2007, Haziran 25-27). "Keynote Speech by H.E. Ong Keng Yong Secretary-General of ASEAN", Aralık 9, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=keynote-speech-by-he-ong-keng-yong-secretary-general-of-asean adresinden alındı.

ASEAN. (2007, Kasım 20). "Chairman's Statement of the 11th ASEAN Plus Three Summit Singapore, 20 November 2007", Aralık 2, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=chairman-s-statement-of-the-11th-asean-plus-three-summit-singapore-20-november-2007 adresinden alındı.

ASEAN. (2007, Ocak 13). "Chairperson's Statement of the 12th ASEAN Summit H.E. the President Gloria Macapagal-Arroyo", Aralık 12, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=chairperson-s-statement-of-the-12th-asean-summit-he-the-president-gloria-macapagal-arroyo-one-caring-and-sharing-community adresinden alındı.

ASEAN. (2008, Ocak). "ASEAN Charter", Aralık 4, 2020 tarihinde https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/publications/ASEAN-Charter.pdf adresinden alındı.

ASEAN. (2009, Ekim 9). "Chairman's Statement of the 4th East Asia Summit Cha-am Hua Hin, Thailand, 25 October 2009", Aralık 1, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=chairman-s-statement-of-the-4th-east-asia-summit-cha-am-hua-hin-thailand-25-october-2009-2 adresinden alındı.

ASEAN. (2010, Ekim 30). "Chairman's Statement of the East Asia Summit (EAS)", Aralık 7, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=chairman-s-statement-of-the-east-asia-summit-eas adresinden alındı.

ASEAN. (2012, Kasım 5). "2001 ASEAN Declaration on Joint Action to Counter Terrorism Bandar Seri Begawan", Aralık 9, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=2001-asean-declaration-on-joint-action-to-counter-terrorism-bandar-seri-begawan-5-november-2001 adresinden alındı.

ASEAN. (2012, Mayıs 11). "Declaration of ASEAN Concord II (Bali Concord II)", https://asean.org/?static_post=declaration-of-asean-concord-ii-bali-concord-ii#:~:text=It%20shall%20enable%20ASEAN%20to,of%20international%20peace%20and%20security adresinden alındı.

ASEAN. (2012, Mayıs 11). "Declaration of ASEAN Concord II", Aralık 5, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=declaration-of-asean-concord-ii-bali-concord-ii adresinden alındı.

ASEAN. (2012, Mayıs 11). "Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone", Aralık 16, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=treaty-on-the-southeast-asia-nuclear-weapon-free-zone adresinden alındı.

ASEAN. (2012, Mayıs 14). "Singapore Declaration of 1992", Aralık 5, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=singapore-declaration-of-1992-singapore-28-january-1992 adresinden alındı.

ASEAN. (2012, Mayıs 14). "The Declaration of ASEAN Concord", Aralık 12, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=declaration-of-asean-concord-indonesia-24-february-1976 adresinden alındı.

ASEAN. (2012, October 15). "Rules of Procedure of The High Council of the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia", Aralık 9, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=rules-of-procedure-of-the-high-council-of-the-treaty-of-amity-and-cooperation-in-southeast-asia-2 adresinden alındı.

ASEAN. (2012, Temmuz 20). "Highlights of the Second Informal ASEAN Summit Malaysia, 14 – 16 December 1997", Aralık 2, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=highlights-of-the-second-informal-asean-summit-malaysia-14-16-december-1997 adresinden alındı.

ASEAN. (2012, Temmuz 3). "Opening Statement By H.E. U Ohn Gyaw Minister for Foreign Affairs of Myanmar", Aralık 14, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=opening-statement-by-he-u-ohn-gyaw-minister-for-foreign-affairs-of-myanmar adresinden alındı.

ASEAN. (2012, Temmuz 9). "The Founding of ASEAN", Aralık 12, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=the-founding-of-asean adresinden alındı.

ASEAN. (2013, Ekim 10). "Chairman's Statement of The 16th ASEAN Plus Three Summit 10 October 2013 Bandar Seri Begawan", Aralık 5, 2020 tarihinde https://www.asean.org/wp-content/uploads/images/archive/23rdASEANSummit/chairmans%20statement%20-%2016th%20asean%20plus%20three%20summit%20-%20final.pdf adresinden alındı.

ASEAN. (2016, Ağustos 29). "28th – 29th ASEAN Summits", Aralık 5, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=28th-29th-asean-summits-vientiane-6-8-september-2016 adresinden alındı.

ASEAN. (2016, Ocak 27). "Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia", Aralık 12, 2020 tarihinde https://asean.org/treaty-amity-cooperation-southeast-asia-indonesia-24-february-1976/ adresinden alındı.

ASEAN. (2017, Haziran). "Overview of ASEAN Plus Three Cooperation", Aralık 8, 2020 tarihinde https://asean.org/storage/2017/06/Overview-of-APT-Cooperation-Jun-2017.pdf adresinden alındı.

ASEAN. (2020). "History", Aralık 13, 2020 tarihinde https://asean.org/asean/about-asean/history/ adresinden alındı.

Asia Maritime Transparency Initiative. (2020). China Island Tracker. Aralık 19, 2020 tarihinde: https://amti.csis.org/island-tracker/china/ adresinden alındı.

Askandar, K., & Sukim, C. "Making Peace over a Disputed Territory in Southeast Asia", *The Journal of Territorial and Maritime Studies*, 3(1), (2016), s. 65-85.

Assifa, F. (2017, Temmuz 13). "TNI AL: Tentara Laut Malaysia Bayang-bayangi Suar Karang Unarang", Aralık 29, 2020 tarihinde Kompas: https://regional.kompas.com/read/2017/07/13/01455221/tni-al--tentara-laut-malaysia-bayang-bayangi-suar-karang-unarang- adresinden alındı.

Ateş, A. Burma'dan Myanmar'a Arakan'da Rohingya Müslümanları. İstem(29), (2017), s. 173-197.

Azrai, Z. "Neutralization and Southeast Asia", Ed. L. T. Soon, *New directions in the international relations of Southeast Asia : the great powers and Southeast Asia* (s. 115-140). Singapore: Singapore University Press for the Institute of Southeast Asian Studies, 1973.

Bajoria, J., & Zissis, C. (2008, Eylül 10). "The Muslim Insurgency in Southern Thailand". Aralık 19, 2020 tarihinde Council on Foreign Relations: https://www.cfr.org/backgrounder/muslim-insurgency-southern-thailand adresinden alındı.

Ball, W. M. Political Re-Examination of Seato. International Organization, 12/1, (1954), s. 17-25.

Ballaran, Jhoanna. "Duterte declares CPP, NPA as terrorist organizations", *Inquirer net*. (5 Aralık 2017).

Bangkok Post (16 Şubat 1992).

Bangkok Post. (2011, Haziran 4). "Prayuth sees foreign hands plotting separatist violence", Aralık 19, 2020 tarihinde http://wayback.archive-it.org/all/20110621063301/http://www.bangkokpost.com/news/local/240470/prayuth-sees-foreign-hands-plotting-separatist-violence adresinden alındı.

Barton, T. F., Kingsbury, R. C. & Showalter, G. R. *Southeast Asia in maps*. Chicago, USA: Denoyer-Geppert, 1970.

BBC, (24 Ağustos 2021), "US VP Kamala Harris criticises Beijing intimidation in South China Sea", https://www.bbc.com/news/world-asia-58312947 Erişim: Aralık 15, 2023.

BBC. (2005, Kasım 3). "Thai districts impose martial law", Aralık 19, 2020 tarihinde http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4402748.stm adresinden alındı.

Benama, (22 Ocak 1992).

Berlie, J. A. "Independence: Political Events in 2006, 2008, and 2015", Ed. J. A. Berlie. *East Timor's Independence, Indonesia and ASEAN*, s. 33-60). Palgrave Macmillan, 2018.

Blankert, J. W. "ASEAN and the EU: Natural Partners". Ed. D. Novotny & C. Portela. *EU-ASEAN Relations in the 21st Century,* s. 139-154. London: Palgrave Macmillan, 2012.

Bower, Ernest Z. "China reveals its hand on ASEAN in Phnom Penh", *The East Asia Forum*, (2012).

Breslin, S. (2007, Kasım). "Supplying Demand or Demanding Supply? An Alternative Look at the Forces Driving East Asian Community Building", Aralık 5, 2020 tarihinde The Stanley Foundation: https://web.archive.org/web/20071128193052/http:/www.stanleyfoundation.org/publications/pab/Breslin_07_PAB.pdf adresinden alındı.

Brinkley, J. (2005, Temmuz 12). "Rice, in Southeast Asia, Draws Fire for Plan to Avoid Forum", Aralık 12, 2020 tarihinde The New York Times: https://www.nytimes.com/2005/07/12/world/asia/rice-in-southeast-asia-draws-fire-for-plan-to-avoid-forum.html adresinden alındı.

Britannica. "The advent of Islam", 5 Aralık 2020 tarihinde https://www.britannica.com/place/Malaysia/The-advent-of-Islam adresinden alındı.

Brodkin, E. I. "United States and to India and Pakistan: The Attitudes of the Fifties", *International Affairs*, Vol. 43, No.4, (1967), s. 664-677.

Brown, C. *A short history of Indonesia: The unlikely nation?* Sydney: Allen & Unwin, 2003.

BSSP. *Political Report by the Central Committee of the BSPP at the Third Party Congress*. 1977.

Bultmann, D. *Inside Cambodian Insurgency: Sociological Perspective on Civil Wars and Conflict*. Surrey, UK: Ashgate Publishing, 2015.

Busbarat, Pongphisoot. "Thailand's Foreign Policy: The Struggle for Regional Leadership in Southeast Asia". Ed. Z. Zhu. *Globalization, Development and Security in Asia*, World Scientific, 2014.

Buszynski, L. "SEATO: Why It Survived until 1977 and Why It Was Abolished", *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 12, No. 2, (1981), s. 287-296.

Butwell, R. "Malaysia and Its Impact on the International Relations of Southeast Asia", *Asian Survey*, Vol. 4, No. 7, (1964), s. 940-946.

Buzzanco, R. "The Politics od Escalation in Vietnam During Johnson Years", Ed. M. B. Young & R. Buzzanco. *A Companion to the Vietnam War* (s. 174-197). Oxford, UK: Blackwell Publishers, 2002.

Cable, J. *Gunboat Diplomacy: Political Applications of Limited Naval Force*. New York, USA: Praeger, 1970.

Cabrera, F. B. "Galvez declares end of war with MILF; MILF honors him as Soldier of Peace. Minda News. Şubat 18, 2020 tarihinde https://www.mindanews.com/peace-process/2018/10/galvez-declares-end-of-war-with-milf-milf-honors-him-as-soldier-of-peace/ adresinden alındı.

Chambers, Paul. "Military 'Shadows' in Thailand Since the 2006 Coup", *Asian Affairs: An American Review*, 40/2, (2013) s.67-82.

Chan, E. S. "China's Discourse of Maritime Power: A Thematic Analysis", *Journal of Contemporary China*, (2024), s. 1–19.

Chandra, A. *Civil Society in Search of an Alternative Regionalism in ASEAN*. Coherent Digital, 2009.

Charadine, P. (2020). "Cambodia Within ASEAN: Twenty-Years in the Making", Aralık 12, 2020 tarihinde Konrad-Adenauer-Stiftung:

https://www.kas.de/en/web/kambodscha/single-title/-/content/cambodia-within-asean-twenty-years-in-the-making adresinden alındı.

Chauhan, S. "Vietnam's role in ASEAN", *East Asia Forum*, (2013).

Cheah, B. K. *Malaysia: The Making of a Nation*. Singapore: ISEAS - Institute of Southeast Asian Studies, 2002.

Chin, C. S. (2017). "Why Timor-Leste deserves to join ASEAN", Aralık 12, 2020 tarihinde The Japan Times: https://www.japantimes.co.jp/opinion/2017/08/19/commentary/world-commentary/timor-leste-deserves-join-asean/ adresinden alındı.

Cleary, Mark & Shuang Yann Wong, *Oil, economic development, and diversification in Brunei Darusselam*, New York: Palgrave Macmillan, 1994.

Cleary, P. *Shakedown: Australia's Grab for Timor Oil*. Crows Nest NSW-Australia: Allen & Unwin, 2007.

Clutterbuck, R. L. *Conflict and violence in Singapore and Malaysia 1945-1983*. Singapore: G. Brash 1984.

CNN Philippines. (2020, Eylül 18). "France, Germany, UK recognize PH win vs. China in South China Sea row", Aralık 19, 2020 tarihinde https://www.cnnphilippines.com/news/2020/9/18/France-Germany-United-Kingdom-reject-China-South-China-Sea.html adresinden alındı.

CNN. (2009, Nisan 13). "Thai riot police clash with protesters", Aralık 8, 2020 tarihinde http://edition.cnn.com/2009/WORLD/asiapcf/04/12/thailand.protests/index.html adresinden alındı.

Colina, A. L. (2015, Eylül 21). "Next steps in MILF decommissioning process depend on BBL, says JNC member", Minda News. Şubat 18, 2020 tarihinde https://www.mindanews.com/peace-process/2015/09/next-steps-in-milf-decommissioning-process-depends-on-bbl-says-jnc-member/ adresinden alındı.

Conde, Carlos H. "Emergency Rule in Philippines After Failed Coup Is Cited", The New York Times (25 Şubat 2006).

Constantino, R. & Constantino, L. R. *A History of the Philippines*. New York, USA: Monthly Review Press, 1975.

Cordesman, A. H. (2019, Temmuz 24). "China's New 2019 Defense White Paper: An Open Strategic Challenge to the United States, But One Which Does Not Have to Lead to Conflict", Aralık 19, 2020 tarihinde https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/

s3fs-public/publication/190724_China_2019_Defense.pdf adresinden alındı.

Croissant, A. & Lorenz, P. *Comparative Politics of Southeast Asia An Introduction to Governments and Political Regimes*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing, 2018.

CSIS. (2017, Ağustos 2). "How much trade transits the South China Sea?" Aralık 29, 2020 tarihinde Center for Strategic and International Studies: https://web.archive.org/web/20190608020005/https:/chinapower.csis.org/much-trade-transits-south-china-sea/ adresinden alındı

Curaming, R. A. & S. M. Aljunied, "Social memory and state–civil society relations in the Philippines: Forgetting and remembering the Jabidah massacre", *Time & Society*, 21/1, (2012), s. 89–103.

Çakan, V. "Rohingya Müslümanları ve Arakan Soykırımı", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/1, (2018), s. 38-56.

Dalar, M. "Myanmar'ın Rohingya Müslümanları Politikası: Tarihsel Ve Hukuksal Bir Analiz", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), (2018), s. 33-63.

Darby, P. "Stability Mechanisms in South-East Asia: I. Prospects for Regionalism", *International Affairs*, Vol. 49, No.1, (1973) s. 23-34.

Davidson, P. J. "The Role of International Law in the Governance of International Economic Relations in ASEAN", *Singapore Year Book of International Law*, (2008).

Davis, L. *The Philippines People, Poverty and Politics*. New York, USA: Palgrave Macmillan, 1987.

Desker, B. "The 1976 Bali Summit: ASEAN Shifts Gears", Ed. T. Koh, L. L. Chang & S. L.-l. Seah. *50 Years Of Asean And Singapore*, s. 21-34. Singapore: WSPC, 2017.

Devonshire-Ellis, C. (2014, Şubat 13). "Understanding ASEAN's Free Trade Agreements", Aralık 5, 2020 tarihinde ASEAN Briefing: https://www.aseanbriefing.com/news/understanding-aseans-free-trade-agreements/ adresinden alındı.

Dobell, G. (2005, Aralık 14). "APEC leads Asian summits, PM says", Aralık 31, 2020 tarihinde ABC: https://web.archive.org/web/20170512010724/http:/www.abc.net.au/am/content/2005/s1530494.htm adresinden alındı.

Druce, S. C. & Baikoeni, E. Y. "Circumventing Conflict: The Indonesia–Malaysia Ambalat Block Dispute", Ed. M. Oishi, *Contemporary*

Conflicts in Southeast Asia: Towards a New ASEAN Way of Conflict Management, s. 137-156. Springer, 2016.

Eleven. (2019, Ağustos 7). "Laos values Asean's role in development", Aralık 2020, tarihinde Eleven Media Group Co.: https://elevenmyanmar.com/news/laos-values-aseans-role-in-development? adresinden alındı.

Embassy of the People's Republic of China in Malaysia. (2010, Kasım 22). ASEAN Plus Three Cooperation. Aralık 5, 2020 tarihinde: http://my.china-embassy.org/eng/zt/eastasia/jzjk/t771053.htm adresinden alındı.

Emmers, R. & See, S. T. "The ASEAN Regional Forum and Preventive Diplomacy: Built to Fail?", *Asian Security*, 7(1), (2011), s. 44–60.

Emmers, R. "Regional Hegemonies and the Exercise of Power in Southeast Asia: A Study of Indonesia and Vietnam", *Asian Survey*, Vol. 45, No. 4, (2005), s. 645-665.

Emmers, R. "Regional Hegemonies and the Exercise of Power in Southeast Asia: A Study of Indonesia and Vietnam", *Asian Survey*, Vol. 45, No. 4, (2005), s. 645-665.

England, Vaudine. "Malays reject accusations they aid Thai separatists", The New York Times, 6 Mayıs 2005.

Ermağan, İsmail. 'Tarihinden Dış politikalarına Güneydoğu Asya'nın 'Yükselen' Ülkesi Burma/Myanmar', Ed. İ. Ermağan. *Dünya Siyasetinde Doğu Asya*, s. 303-336. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.

European Commission. (2012, Temmuz 12). "The EU accedes to Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia", Aralık 22, 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20161013215912/http:/europa.eu/rapid/press-release_IP-12-781_en.htm adresinden alındı.

Feith, Herbert. *Soekarno Militer Dalam Demokrasi Terpimpin*, Jakarta: Pustaka Sinar Harapan, 1995.

Fifield, R. H. "ASEAN: Image and Reality", *Asian Survey*, 19(12), (1979), s. 1199-1208.

Flintrop, P. (2019, Şubat 8). "Laos' Investment Outlook for 2019", Aralık 1, 2020 tarihinde ASEAN Briefing: https://www.aseanbriefing.com/news/laos-investment-outlook-2019/ adresinden alındı.

Foreign Relations of the United States, (FRUS) 1952–1954, The Geneva Conference, Volume XVI Document 489, s. 773.

Free Malaysia Today, (2018, Kasım 22). "Malaysia, Indonesia achieve breakthrough in territorial disputes", Aralık 29, 2020 tarihinde: https://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/2018/11/22/malaysia-indonesia-achieve-breakthrough-in-territorial-disputes/ adresinden alındı.

Freund, E. (2017, Haziran). "Freedom of Navigation in the South China Sea: A Practical Guide", Aralık 20, 2020 tarihinde Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School: https://www.belfercenter.org/publication/freedom-navigation-south-china-sea-practical-guide adresinden alındı.

Frost, F. & Rann, A. (2006, Aralık 20). "The East Asia Summit, Cebu, 2007: issues and prospects", Aralık 8, 2020 tarihinde Parliament of Australia: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/Publications_Archive/archive/eastasiasummit2007 adresinden alındı.

Funston, J. "Malaysia and Thailand's Southern Conflict: Reconciling Security and Ethnicity", *Contemporary Southeast Asia*, (2010), s. 234-257.

Gallardo, F. (2019, Eylül 08). "MILF combatants and firearms decommissioned; Duterte accepts gun from MILF chair", Minda News. Şubat 18, 2020 tarihinde https://www.mindanews.com/peace-process/2019/09/milf-combatants-and-firearms-decommissioned-duterte-accepts-gun-from-milf-chair/ adresinden alındı.

Gardner, L. "The Last Casualty? Richard Nixon and the End of the Vietnam War 1969-75", Ed. M. B. Young & R. Buzzanco. *A Companion to the Vietnam War*, s. 229-259. Oxford, UK: Blackwell Publishing, (2002).

Gavrilov, V. "Framework of the ASEAN Plus Three Mechanisms Operating in the Sphere of Economic Cooperation", *Center for Asian Legal Exchange* (2011).

Ghim, P. & Chew, L. *Sociolinguistic history of early identities in Singapore: from colonialism to nationalism*. New York, USA: Palgrave Macmillan, 2013.

Gin, O. K. *Historical dictionary of Malaysia*. Lanham, Maryland, USA: The Scarecrow Press, 2009.

Global Security Org. "Papua New Guinea - Foreign Relations", Aralık 12, 2020 tarihinde: https://www.globalsecurity.org/military/world/oceania/png-forrel.htm adresinden alındı.

Goh, E. "ASEAN-Led Multilateralism and Regional Order: The Great Power Bargain Deficit", Ed. G. Rozman & J. C. Liow, *International Relations and Asia's Southern Tier* (s. 45-62). Singapore: Palgrave Macmillan, 2018.

Gordon, B. K. "The Potential for Indonesian Expansionism", *Pacific Affairs*, Vol. 36, No. 4, (1963), s. 378-393.

Göksoy, İ. H. "Arakan". *TDV İslâm Araştırmaları Merkezi*, 2016.

Göksoy, İ. H. "Myanmar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXXII*, 2006.

Göksoy, İ. H. *Endonezya'da İslam ve Hollanda Sömürgeciliği*. Ankara: Türk Diyanet Vakfı, 1995.

Göksoy, İsmail Hakkı. *İslam'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.

Green, P., MacManus, T., & Venning, A. D.. "Countdown To Annihilation: Genocide in Myanmar", Şubat 18, 2020 tarihinde International State Crime Initiative: http://statecrime.org/data/2015/10/ISCI-Rohingya-Report-PUBLISHED-VERSION.pdf adresinden alındı.

Guerrero, Rosabel B., "Regional integration: the ASEAN vision in 2020", *IFC Bulletin*, No: 32, (2008) s. 52-8.

Guha-Sapir, D., Hoyois, P., Wallemacq, P., & Below, R. "Annual Disaster Statistical Review 2016 The Numbers and Trends", Brussels, Belgum: Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, Institute of Health and Society, Université catholique de Louvain, 2017. Ocak 4, 2020 tarihinde https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/adsr_2016.pdf adresinden alındı.

Haacke, J. & Morada, N. M. "The ASEAN Regional Forum and cooperative", Ed. J. Haacke & N. M. Morada. *Cooperative Security in the Asia-Pacific: The ASEAN Regional Forum*, s. 1-12. Oxon, UK: Routledge, 2010.

Haberkorn, T. "Southern Thailand: marginalization, injustice and the failure to govern". Ed. E. Aspinall, R. Jeffrey & A. Regan, *Diminishing Conflicts in Asia and the Pacific-Why Some Subside and Others Don't,* s. 189-202. Abingdon, Oxon, USA: Routledge, 2013.

Hadi, S. "The Dispute of Ambalat in The Perspective of Indonesian Foreign Policy in The Post-New Order Era", *Jurnal Hukum Internasional*, 12(1), (2014), s. 1-20.

Hananto, Kus & Sity Daud. "The Evolution of Indonesia's Military Doctrines in Old Order, New Order and Reformation Era", *Akademika*, 90/3, (2020).

Hazmi, A. (2020, Ocak 21). "What is ASEAN Way?", Aralık 2, 2020 tarihinde SEASİA: https://seasia.co/2020/01/21/what-is-asean-way adresinden alındı.

Hiep, L. H. (2017, Ağustos 11). "ASEAN at 50: the view from Vietnam", Aralık 2, 2020 tarihinde https://www.aspistrategist.org.au/asean-50-view-vietnam/ adresinden alındı.

Hill, H. & Bird, K. *Tiny, Poor, Landlocked, Indebted, But Growing: Lessons for Late Reforming Transition Economies from Laos,* Canberra, AUS: Australian National University, 2010.

Hooker, V. M. *Short History of Malaysia: Linking East and West*. Sidney: Allen & Unwin, 2003.

Hunt, D. "The My Tho Grapevine and the Sino-Soviet Split", Ed. M. B. Young & R. Buzzanco, *A Companion to the Vietnam War*, s. 79-92. Oxford, UK: Blackwell Publishers, 2002.

Hutt, D. (2018, Kasım 11). "The Great War's impact on Southeast Asia", Aralık 5, 2020 tarihinde Globe: https://southeastasiaglobe.com/wwi-centenary/ adresinden alındı.

International Crisis Group. (2011, Aralık 6). "Waging Peace: ASEAN and the Thai-Cambodian Border Conflict", Aralık 26, 2020 tarihinde: https://www.crisisgroup.org/asia/south-east-asia/thailand/waging-peace-asean-and-thai-cambodian-border-conflict adresinden alındı.

Ito, A. "China's Belt and Road Initiative and Japan's Response: from Non-participation to Conditional Engagement", *East Asia* 36, (2019), s. 115–128.

Jacobini, H. B. "Fundamentals of Philippine Policy toward Malaysia", *Asian Survey*, Vol. 4, No. 11, (1964), s. 1144-1151.

Jaffrelot, C. "India's look east policy: an Asianist strategy in perspective". *India Review*, 2(2), (2003) s. 35-68.

James Martin Center for Nonproliferation Studies. "Southeast Asia Nuclear-Weapon-Free Zone Treaty (Treaty Of Bangkok)" (2009). Aralık 12, 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20100407204211/http:/cns.miis.edu/inventory/pdfs/seanwfz.pdf adresinden alındı.

Japan, T. W. (1994, Temmuz 25). "Chairman's Statement, The First Meeting of the ASEAN Regional Forum (ARF)". Ocak 16, 2020 tarihinde http://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/arf/19940725.O1E.html adresinden alındı.

Jian, Chen. "China and the First Indo-China War, 1950–54", *The China Quarterly*, 133, (1993), s. 85 – 110.

Jochheim, Ulrich & Dorothée Falkenberg. European Parliamentary Research Service, Members' Research Service, Aralık 2023.

Juddery, B. (1973, Nisan 4). "Towards a new Asian-Australian community". Aralık 5, 2020 tarihinde The Canberra Times: https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/136968728 adresinden alındı.

Juego, B. "The institutions of authoritarian neoliberalism in Malaysia: A critical review of the development agendas under the regimes of Mahathir, Abdullah, and Najib", *Austrian Journal of South-East Asian Studies*, 11/1, (2018), s. 53-79.

Kapoor, N. (2020, Ağustos 20). "Russia's Relations in Southeast Asia since 2014: Continuity and Change", Aralık 11, 2020 tarihinde ORF: https://www.orfonline.org/research/russias-relations-in-southeast-asia-since-2014-continuity-and-change/ adresinden alındı.

Kasdi, Abdurrohman. "The Role of Walisongo in Developing the Islam Nusantara Civilization" *Addin*, 11/1, (2017), s. 1-26,

Katsumata, H. "Reconstruction of Diplomatic Norms in Southeast Asia: The Case for Strict Adherence to the ASEAN Way", *Contemporary Southeast Asia*, Vol. 25, No. 1, (2003) s. 104-121.

Kei Koga, Institutional transformation of ASEAN: ZOPFAN, TAC, and the Bali Concord I in 1968–1976, The Pacific Review, 27/5, (2014), s. 729–753.

Khalid, M. B. "Whither Maphilindo Mushwara?" *Pakistan Horizon*, Vol. 18, No. 2, (1965) s. 144-163.

Khoo, N. *Collateral Damage: Sino-Soviet Rivalry and the Termination of the Sino-Vietnamese Alliance*. New York, USA: Columbia University Press, 2011.

Kim, Hyun-Seung & Jin Shin. "An Analysis and Assessment on China's Maritime Security Strategy", *Strategy* 21/45 (2019), s. 33–59.

Kim, K. K. "Malaysia: Immigration and the growth of a plural society". *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, 71(1), (1998) s. 1-25.

Kintanar, J. A. "Long-Term Perspectives of ASEAN". *ASEAN Economic Bulletin*, Vol. 2, No. 1, (1985), s.1-12.

Kipgen, N. "India–ASEAN relations: the initiatives, successes, and challenges", *India Review*, 19(3), (2020) s. 207-222.

Kyemon. (1997, Ağustos). "Facts about ASEAN-8".

Lantong, Abdul M. & Mohalidin M. Tuya. "Discourse of Salamat Hashim On Peace, Jihad, And War: Assessing Its Relevance To Barmm Peace Education", *Proceeding International Seminar On Islamic Education and Peace 1*, (2021).

Lawson, Philip. *The East India Company.* London: Routledge, 2013.

Lee1, Kuo-Hao & Christian Grandzol. "United States Withdrawal from the Trans-Pacific Partnership: A Leveraged Bootstrap Causality Approach to Investigate Relationships Among Small Capitalization Markets", *International Review of Accounting, Banking and Finance*, 11/1-3, (2019), s. 12-20.

Liljeblad, Jonathan. *Indigenous Identity, Human Rights, and the Environment in Myanmar, Local Engagement with Global Rights Discourses*. London: Routledge, 2022.

Lim, R. "East-West and North-South", Ed. A. Broinowski. *Understanding ASEAN,* s. 238-254. Lonndon, UK: Macmillan, 1982.

Llewellyn, J., J. Southey & S. Thompson. *The First Indochina War*. Alpha History, 2019.

Lyon, P. "The Foreign Policy of the Philippines: Continuity and Change", *The World Today*, Vol. 20, No. 12, (1964) s. 533-541.

Magnusson, Anna & Morten B. Pedersen, *A Good Office? Twenty Years of UN Mediation in Myanmar*, New York: IPI, 2012.

Mahbubani, K. *The ASEAN Miracle: A Catalyst for Peace*, Singapore: NUS Press, 2017.

Manyin, M. E. Garcia, M. J. & Morrison, W. M. (2009, Temmuz 13). "US Accession to the Association of US Accession to the Association of Amity and Cooperation (TAC)", Aralık 3, 2020 tarihinde Congressional Research Service: https://fas.org/sgp/crs/row/R40583.pdf adresinden alındı.

Martin, I. *Self-Determination in East Timor: The United Nations, the Ballot, and International Intervention.* London: UK: Lynne Rienner Publishers, 2001.

McCarthy, Stephen. "From Coup d'état to "Disciplined Democracy in Burma: The Tatmadaw's Claims to Legitimacy", s. 149-172. Ed.

J. Kane, H.-C. Loy & H. Patapan. *Political Legitimacy in Asia: New Leadership Challenges*, New York: Palgrave Macmillan, 2011.

McCor, Alfred W. "America's Secret War in Laos, 1955-1975", Ed. M. B. Young & R. Buzzanco, *A Companion to the Vietnam War.* Oxford, Blackwell Publishing, 2002.

Menon, Jayant & Cassey Lee. *An Evolving ASEAN– Vision and Reality*, Asian Development Bank, 2019.

Miklian, J. "Contextualising and theorising economic development, local business and ethnic cleansing in Myanmar", *Conflict, Security & Development*, 19(1), (2019) s. 55-78.

Milne, R. S. "Malaysia", *Asian Survey*, Vol. 4, No. 2, (1964) s. 695-701.

Milner, A. "Afterword: ASEAN in Our National Imagination". Ed. S. P. Wood & B. He. *The Australia-ASEAN dialogue: tracing 40 years of partnership*, s. 225-234. New York, USA: Palgrave and Macmillan, 2014.

Min, W. "Internal dynamics of the Burmese military: before, during and after the 2007 demonstrations", Ed. M. Skidmore & T. Wilson. *Dictatorship, Disorder and Decline in Myanmar*, s. 29-50. Australian National University E Press, 2008.

Minda News. (2015, Ağustos 18). "Lawmaker lauds MILF, hits gov't negotiators", Ocak 12, 2020 tarihinde https://www.mindanews.com/top-stories/2015/08/lawmaker-lauds-milf-hits-govt-negotiators/ adresinden alındı.

Mitchell, M. & Vatikiotis, M. "China Steps in Where U.S. Fails", *Far Eastern Economic Review*, November, 20-22, (2002).

Mohamad, M. *Evdeki Doktor Malezya Başbakanı Tun Dr. Mahathir Muhammed Siyasi ve Sosyal Hatıraları*. (O. Gündüz, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014.

Mordeno, H. M. (2017, Temmuz 22). "Disbanding private armies in ARMM crucial to normalization", *Minda News*. Şubat 18, 2020 tarihinde https://www.mindanews.com/peace-process/2017/07/disbanding-private-armies-in-armm-crucial-to-normalization/ adresinden alındı.

Morris, Stephen J. *Why Vietnam Invaded Cambodia: Political Culture and the Causes of War*, Stanford: Stanford Uni. Press, 1999.

Morrison, Wilbur H. *The Elephant and the Tiger: The Full Story of the Vietnam War*, New York: Hellgate Press, 2001.

Morton, Louis. *The War in the Pacific: The Fall in the Philippines.* Washington: Office of the Chief of Military History, Department of the Army, 1993.

Murphy, P. "East Timor and Its Giant Southern Neighbor", Ed. J. A. Berlie. *East Timor's Independence, Indonesia and ASEAN* s. 61-90. Palgrave Macmillan, 2018.

Myoe, M. A. *Regionalism in Myanmar's Foreign Policy*. (2006) Aralık 14, 2020 tarihinde Asia Research Institute, Working Paper Series no: 73: https://ari.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2018/10/wps06_073.pdf adresinden alındı.

Nadeau, K. M. *The history of the Philippines - Greenwood histories of the modern nations*. Westport, USA: Greenwood Press, 2008.

Nairn, R. C. "SEATO: A Critique", *Pacific Affairs*, Vol. 41, No. 1 , (1968) s. 5-18.

Najjarine, K. "Australian Diplomacy Towards Indonesia 1965-72: A Study of Fear in Australian Foreign Policy", *Australian Quarterly*, 76(6), (2004) s. 17-26.

Nation, (26 Ocak 1992).

Nation. (1996, Kasım 3). "ASEAN's Good Intention Gone Astray", https://www.burmalibrary.org/reg.burma/archives/199612/msg00051.html adresinden alındı.

Navy Times. (2019, Ağustos 31). "Beijing tells Duterte it won't honor South China Sea ruling", Aralık 19, 2020 tarihinde https://www.navytimes.com/news/your-navy/2019/09/01/beijing-tells-duterte-it-wont-honor-south-china-sea-ruling/ adresinden alındı.

NDO/VNA. (2020, Temmuz 28). Vietnam's 25 years of ASEAN membership: Joining hands for a cohesive and responsive community. Aralık 5, 2020 tarihinde Nhan Dan: https://en.nhandan.com.vn/politics/external-relations/item/8919502 adresinden alındı.

Neak, K. Kakda Kret, Tola Sreu, Sirisokha Seang, Chanmoly Or. "The Milestone of Cambodian First Oil Production in the Khmer Basin, Gulf of Thailand", *Open Journal of Yangtze Oil and Gas*, 8/2, (2023).

Neher, Arlene. *World War II in Southeast Asia*, Center for Southeast Asian Studies, 2019.

New Light of Myanmar (1996, Ocak 11).

New Straits Times (2019, Ekim 25). "Thai Muslims mark 15 years since Tak Bai massacre". Aralık 19, 2020 tarihinde: https://www.nst.com.my/world/world/2019/10/533174/thai-muslims-mark-15-years-tak-bai-massacre adresinden alındı.

Nguyen, L.-H. T. "The Sino-Vietnamese split and the Indochina War, 1968–1975", Ed. O. A. Westad & S. Quinn-Judge. *The Third Indochina War - Conflict between China, Vietnam and Cambodia, 1972–79* (s. 12-32). New York, USA: Routledge, 2006.

Nine Msn. (2006, Temmuz 27). "Timor parliament to consider oil deal". Aralık 5, 2020 tarihinde https://web.archive.org/web/20070824071007/http:/news.ninemsn.com.au/article.aspx?id=117796 adresinden alındı.

O'Dowd, E. C. *Chinese Military Strategy in the Third Indochina War*. New York, USA: Routledge, 2007.

Oba, M. "Post-Abe: Japan-ASEAN partnership crucial in navigating great power rivalry" (2020, Eylül 9). Ekim 27, 2020 tarihinde Think China: https://www.thinkchina.sg/post-abe-japan-asean-partnership-crucial-navigating-great-power-rivalry adresinden alındı.

OIC. (2013, Kasım 9-11). Resolutions On Muslim Communities and Minorities in Non-OIC Member States Adopted by The Forteith Session of the Council of Foreign Ministers (Session of Dialogue of Civilizations, Factor for Peace and Sustainable Development). Şubat 18, 2020 tarihinde OIC: https://www.oic-oci.org/docdown/?docID=341&refID=25 adresinden alındı.

Panda, A. (2015, Şubat 10). "Here's How Malaysia and Indonesia Plan to Resolve Their Territorial Disputes", Aralık 29, 2020 tarihinde The Diplomat: https://thediplomat.com/2015/02/heres-how-malaysia-and-indonesia-plan-to-resolve-their-territorial-disputes/ adresinden alındı.

Pandiyan, V. (2006, Kasım 19). "Make Apec relevant to all", Aralık 2, 2020 tarihinde The Star Online: https://web.archive.org/web/20110501134408/http:/thestar.com.my/news/story.asp?file=%2F2006%2F11%2F19%2Fnation%2F16071554&sec=nation adresinden alındı.

People's Daily Online (2005, Aralık 14). "East Asia Summit, a new platform for regional cooperation", Aralık 8, 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20060225224740/http:/english.people.com.cn/200512/14/eng20051214_228024.html adresinden alındı.

People's Daily Online. (2009, Temmuz 23). "US signs TAC with ASEAN", Aralık 19, 2020 tarihinde: http://en.people.cn/90001/90777/90856/6707759.html adresinden alındı.

Phatharathananunth, S. "The Thai Rak Thai party and elections in North-eastern Thailand", *Journal of Contemporary Asia*, 38(1), (2008) s. 106-123.

Phi, Hoang Dinh, Nguyen Van Huong, Hoang Anh Tuan, Nguyen Xuan Huynh. "Management of Nontraditional Security: A New Approach", *International Journal of Engineering, Applied and Management Sciences Paradigms*, 54/1, (2019).

Pitlo, L. B. (2020, Eylül 18). "Why the Philippines' Sabah claim against Malaysia isn't a land grab", Aralık 19, 2020 tarihinde The Week in Asia: https://www.scmp.com/week-asia/opinion/article/3101954/why-philippines-sabah-claim-against-malaysia-isnt-land-grab adresinden alındı.

Plecher, H. (2020, Haziran 3). "Gross domestic product of the ASEAN countries from 2010 to 2020", Aralık 7, 2020 tarihinde Staatista: https://www.statista.com/statistics/796245/gdp-of-the-asean-countries/ adresinden alındı.

Polkla, S. R. & Dubus, A. *Policies of the Thai state towards the Malay Muslim South (1978-2010)*. Bangkok: Institut de recherche sur l'Asie du Sud-Est contemporaine, 2011.

Pollard, V. K. "ASA and ASEAN, 1961-1967: Southeast Asian Regionalism", *Asian Survey*, 10(3), (1970) s. 244-255.

Pushpanathan, S. (2003, Ağustos 20). "ASEAN Efforts to Combat Terrorism", Aralık 5, 2020 tarihinde https://asean.org/?static_post=asean-efforts-to-combat-terrorism-by-spushpanathan adresinden alındı.

Putri, I. M. & Muhyidin, A. "Cambodian and Thai Political Actors Interest in Preah Vihear Temple Border Conflict in 2008-2011", *Jurnal Politik*, 4(2), (2019) s. 215-236.

Qurtuby, S. A. "Cheng Ho and the History of Chinese Muslims in Java", *Studia Islamika*, 16(1), (2009) s. 51-77.

Radio Free Asia, "US in talks with ASEAN, Singapore to restrict Myanmar junta's access to funds", 21.10.2021.

Raquiza, A. R. *State Structure, Policy Formation, and Economic Development in Southeast Asia The political economy of Thailand and the Philippines*. London: Routledge, 2012.

Reynolds, E. B. *Thailand's Secret War: The Free Thai, OSS, and SOE during World War II*. New York, USA: Cambridge University Press, 2004.

Ricklefs, M. *A History of Modern Indonesia Since c. 1200*. New York, USA: Palgrave Macmillan, (2008).

Ricklefs, Merle Calvin. *A History of Modern Indonesia Since c. 1200*, New York: Palgrave Macmillan, 2008.

Rosand, E. "Security Council Resolution 1373, the Counter-Terrorism Committee, and the Fight Against Terrorism", *American Journal of International Law*, 97(2), (2003) s. 333-341.

Rose, S. "Asian Nationalism-The Second Stage", *Royal Institute of International Affairs*, Vol. 43, No.2, (1967) s. 282-292.

Rupprecht, K. "Separatist Conflicts in the ASEAN Region: Comparing Southern Thailand and Mindanao", *ASEAS – Austrian Journal of South-East Asian Studies*, 7(1), (2014) s. 21-40.

Rustici, K. (2013, Mart 1). "Peace Talks Announced to Address the Conflict in Southern Thailand", Aralık 19, 2020 tarihinde Center for Strategic and International Studies: https://www.csis.org/analysis/peace-talks-announced-address-conflict-southern-thailand adresinden alındı.

Ryu, Y. "Key Intra-ASEAN Bilateral Relationships: Opportunities and Challenges", Ed. C. B. Roberts, A. D. Habir, & L. C. Sebastian. *Indonesia's Ascent, Power, Leadership, and the Regional Order* (s. 244-263). London: Palgrave Macmillan, 2015.

San, A. *Burma's Challenge.* Yangon: New Light of Myanmar Press, 1946.

Sarmiento, B. S. (2020, Ocak 01). "Bangsamoro region sees influx of foreign investors in 2020", *Minda News*. Ocak 29, 2020 tarihinde https://www.mindanews.com/peace-process/2020/01/bangsamoro-region-sees-influx-of-foreign-investors-in-2020/ adresinden alındı.

Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs. (2012). "Treaty Series No. 43", Aralık 9, 2020 tarihinde: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228909/8472.pdf adresinden alındı.

Sen, T. T. *Cheng Ho and Islam in Southeast Asia*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2009.

Seng T. S. "Rethinking 'ASEAN Centrality' in the Regional Governance of East Asia", *The Singapore Economic Review*, (2016) s. 1-20.

Severino, R. C. *ASEAN*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies Press, 2008.

Sheng, Tommy. "Singapore and Malaysia's troubled waters", https://www.policyforum.net/troubled-waters-singapore/ 23 Temmuz 2018.

Shoemaker, Bruce & William Robichaud, *Dead in the Water: Global Lessons from the World Bank's Model Hydropower Project in Laos*, University of Wisconsin Press, 2018.

Shoji, Tomotaka. "ASEAN Defense Ministers' Meeting (ADMM) and ADMM Plus: A Japanese Perspective", *NIDS Journal of Defense and Security*, (2013).

Silverstein, J. "The Military and Foreign Policy in Burma and Indonesia", *Asian Survey*, 22(3), (1982) s. 278-291.

Singapore Economic Development Board, "2023 in Review: The MNCs that marked milestones in Singapore", 21 Aralık 2023.

Singapore Institute of International Affairs (2014, Eylül). "Rethinking The East Asia Summit: Purpose, Processes and Agenda", Aralık 9, 2020 tarihinde: http://www.siiaonline.org/wp-content/uploads/2016/10/2014-10-Policy-Brief-Rethinking-the-East-Asia-Summit-Purpose-Processes-and-Agenda.pdf adresinden alındı.

Siow, Maria. "Kamala Harris' Southeast Asia visit draws ire of Chinese netizens", https://www. scmp.com/week-asia/politics /article/3146094/kamala-harris-southeast-asia-visit-draws-ire-chinese-netizens 24 Ağustos 2021.

Smith, Anthony L. *Strategic Centrality: Indonesia's Changing Role in ASEAN*, Singapore: Institute of SEA Studies, 2000.

Smith, R. R. *The War in the Pacific: The Approach to the Philippines, U. S. Army in World War II*. Washington: Department of the Army, 1996.

Springer, Simon. *Cambodia's Neoliberal Order: Violence, authoritarianism, and the contestation of public space*, New York: Routledge, 2010.

Starner, F. L. "Malaysia's First Year", *Asian Survey*, Vol. 5, No. 2, A Survey of Asia in 1964: Part II, (1965) s. 113-119.

Sterling, Toby & Anthony Deutsch. "Dutch apologize for violence in Indonesian War of Independence", Reuters, 17.02.2022.

Stockwell, A. "Southeast Asia in War and Peace: The End of European Colonial Empires", s. 1-55. Ed. N. Tarling. *The Cambridge History*

of Southeast Asia: Volume 2, Part 2, From World War II to the Present. Cambridge, UK: Cambridge University Pres, 2000.

Stockwell, T. "Forging Malaysia and Singapore: Colonialism, Decolonization and Nation-Building", Ed. W. Gungwu. *Nation-Building: Five Southeast Asian Histories.* s. 191-220. Singapore: ISEAS Publications Institute of Southeast Asian Studies, 2005.

Storey, I. "Thailand's Military Relations with China: Moving from", *Perspective*, 3 (2019), s. 1-11.

Strangio, S. (2020, Eylül 23). "In UN Speech, Duterte Stiffens Philippines' Stance on the South China Sea", Aralık 19, 2020 tarihinde The Diplomat: https://thediplomat.com/2020/09/in-un-speech-duterte-stiffens-philippines-stance-on-the-south-china-sea/ adresinden alındı.

Streets, Heather. *World War One in Southeast Asia: Colonialism and Anticolonialism in an Era of Global Conflict*, New York: Cambridge University Press, 2017.

Strong, John S. *The Legend of King Aśoka-A Study and Translation of the Aśokāvadāna*, Motilal Banarsidass, 1989.

Stuart-Fox, M. "Laos in 1997: Into ASEAN", *Asian Survey*, Part 1, (1998) s. 75-79.

Stuart-Fox, M. *A History of Laos*. New York, USA: Cambridge University Press, 1997.

Sun, Yun. "Myanmar's ASEAN Chairmanship", *Great Powers and the Changing Myanmar, No. 4*, 2014.

Sunarso, Ali. "Historiography of Indonesian Islam (Historical Analysis of the Transitional Era of Social and Political System in Java in the 15-16th Century and the Contribution of Javanese Kings in Islamization)", *International Journal of Islamic Studies and Humanities*, 1/1 (2018).

Swee-Hock, S. *The Population of Singapore*. Singapore: İSEAS-Institute of Southeast Asian Studies, 2012.

Şahin, S. (2019, Şubat 11). "Türkiye'nin desteğini unutamayız", Şubat 18, 2020 tarihinde Gerçek Hayat: http://www.gercekhayat.com.tr/roportaj/turkiyenin-destegini-unutamayiz/ adresinden alındı.

Taiwan News. (2007, Şubat 12). "Malaysia leader in Thailand on visit for discussions about southern violence", Aralık 19, 2020 tarihinde https://www.taiwannews.com.tw/en/news/387662 adresinden alındı.

Tarling, N. & Gomez, E. T. *The State, Development and Identity in Multi-Ethnic Societies*. New York: Routledge, 2008.

Tarling, Nicholas. *A Sudden Rampage: The Japanese Occupation of Southeast Asia, 1941-1945*, Honolulu: University of Hawaii Press, 2001.

Taylor, A. "Sukarno: First United Nations Drop-Out", *International Journal*, Vol. 20, No. 2, (1965) s. 206-213.

Taylor, A. M. "Malaysia, Indonesia - and Maphilindo", *International Journal*, (1964) s. 155-171.

Taylor, Keith Weller. *A History of the Vietnamese.* Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

Taylor, R. H. "British Policy towards Myanmar and the Creation of the Burma Problem", s. 70-95. Ed. N. Ganesan & K. Y. Hlaing. *Myanmar State, Society and Ethnicity*. Singapore: ISEAS Publishing Institute of Southeast Asian Studies, 2007.

Temiz, S. *Modern Laos-Bir Milyon Fil Ülkesinden Günümüze*, İstanbul: Efe Akademi, 2023.

Temiz, S. *Modern Malezya – Devlet Geleneği ve Siyaset.* Efe İstanbul: Akademi, 2022.

Temiz, S. "Asya-Pasifik'te Uluslararası ve Bölgesel Güvenliğe Yönelik Politika Geliştirme Mekanizması: ASEAN Bölgesel Forumu", s. 373-397. Ed. H. Acar. *Küresel Terör ve Güvenlik Politikaları*. Ankara: Nobel, 2020.

Temiz, S. "Güneydoğu Asya'da Terörizm: Endonezya'da Jemaah Islamiyah (JI) Örgütü ve Faaliyetleri", s. 241-267. Ed. H. Acar & S. Yenal, *Siyasal Şiddet ve Radikalleşme Bağlamında Terör Örgütleri*, Ankara: Nobel Akademik, 2020.

Temiz, S. "Hindiçin Bölgesinde Aktüel Gelişmeler", s. 81-110. Ed. İ. Ermağan, M. Ö. & Ö. Z. Keyvan. *Dünya Siyasetinde Asya-Pasifik 2-3*, Ankara: Nobel Akademik, 2020.

Temiz, S. "Malezya'da Etnik Çatışma: 13 Mayıs 1969 Olayı ve Yansımaları", s. 129-158. Ed. A. Merthan Dündar & M. Ö. *Türkiye'de Malezya Çalışmaları-I*, Ankara: APAM Yayınları, 2022.

Terada, T. (2011, Şubat). "ASEAN+3: Becoming more like a normal regionalism?", Aralık 6, 2020 tarihinde https://www.files.ethz.ch/isn/137618/wp2010_e4.pdf adresinden alındı.

The Canberra Times. (1967, Ağustos 29). "Support for Asian body", Aralık 12, 2020 tarihinde: https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/106973132 adresinden alındı.

The Canberra Times. (1967, Ağustos 30). "Ministers agree on ASA merger", Aralık 5, 2020 tarihinde: https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/106974268 adresinden alındı.

The Canberra Times. (1967, Ağustos 9). "Asian Nations Form New Alliance - Seven Points of Co-Operation", Aralık 13, 2020 tarihinde: https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/106970844 adresinden alındı.

The Canberra Times. (1967, Haziran 9). "Confrontation disguised? Malaysian See Danger in Malik's Asia Mission", https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/131659537 adresinden alındı.

The Canberra Times. (1968, Mart 19). "ASEAN role not defence". Aralık 5, 2020 tarihinde: https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/107042434 adresinden alındı.

The Canberra Times. (1968, Mart 4). "Indonesia Welcomes Tunku", Aralık 5, 2020 tarihinde: https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/107039861 adresinden alındı.

The Canberra Times. (1992, Ocak 28). "ASEAN backs free-trade zone", Aralık 2, 2020 tarihinde: https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/118166760 adresinden alındı.

The Irrawaddy, "Khin Nyunt Interrogated Over 'Saving Suu Kyi' Claim", 11 Nisan 2012.

The Japan Times. (2007, Ocak 17). "Success for the EAS?", Aralık 9, 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20110927000501/http:/search.japantimes.co.jp/cgi-bin/ed20070117a1.html adresinden alındı.

The Permanent Court of Arbitration (2016, Temmuz 12). The South China Sea Arbitration. Aralık 31, 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20160712201412/https:/pca-cpa.org/wp-content/uploads/sites/175/2016/07/PH-CN-20160712-Press-Release-No-11-English.pdf adresinden alındı.

The Shipowners, "Piracy attacks in South East Asia, particularly in the Straits of Malacca, have long been an issue for our Members", 15 Mayıs 2015.

The Star Online. (2006, Kasım 5). "Much confusion over East Asian community building", Aralık 9, 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20110501134400/http:/thestar.com.my/news/story.asp?file=/2006/12/5/nation/16226090&sec=nation adresinden alındı.

The Star, "Malaysia and Brunei settle 6-year oil territory spat", 16 Mart 2009.

The Star. (2004, Ocak 11). "Malaysia and Thailand to begin joint border patrols", Aralık 19, 2020 tarihinde https://www.thestar.com.my/news/nation/2004/01/11/malaysia-and-thailand-to-begin-joint-border-patrols adresinden alındı.

The State Attorney-General of Sabah. (2020) "British North Borneo Treaties", Aralık 19, 2020 tarihinde The State Attorney-General of Sabah: https://sagc.sabah.gov.my/sites/default/files/law/GrantBySultanOfSuluOfTerritoriesAndLandsOnTheMainlandOfTheIslandOfBorneo.pdf adresinden alındı.

The Straits Times, "Mahathir urges Johor to speak up against Singapore water pact", 1 Mart 2019.

The Straits Times. (1968, Nisan 21). "Closer ties call by Ne Win", Aralık 3, 2020 tarihinde: https://eresources.nlb.gov.sg/newspapers/Digitised/Article/straitstimes19680421-1.2.2 adresinden alındı.

The Straits Times. (1989, Ekim 12). "Will the real Zopfan stand up?", Aralık 28, 2020 tarihinde: https://eresources.nlb.gov.sg/newspapers/Digitised/Article/straitstimes19891012-1.2.37.2 adresinden alındı.

The Straits Times. (1990, Mart 23). "ASEAN nations must work harder to keep group relevant, says Kan Seng", Aralık 12, 2020 tarihinde: https://eresources.nlb.gov.sg/newspapers/digitised/issue/straitstimes19900323-1 adresinden alındı.

The Straits Times. (2005, Aralık 10). "ASEAN foreign ministers Dress Yangon for reforms".

The Straits Times. (2005, Aralık 10). "ASEAN foreign ministers Dress Yangon for reforms".

The World Bank Group. (2019, Ağustos). "Lao PDR Economic Monitor-Maintaining Economic Stability", Mayıs 11, 2020 tarihinde: http://documents.worldbank.org/curated/en/604471565799670466/pdf/Lao-PDR-Economic-Monitor-Maintaining-Economic-Stability.pdf adresinden alındı.

Thiel, B. "Austronesian Origins and Expansion: The Philippine Archaeological Data", *Asian Perspectives*, 26/1, (1984), s. 119-29.

Thuzar, M. (2014, Aralık). "ASEAN Integration: Translating A Vision into Reality", Aralık 6, 2020 tarihinde Kyoto Review of Southeast Asia: https://kyotoreview.org/yav/asean-integration-translating-a-vision-into-reality/ adresinden alındı.

Today, "Mahathir revives water dispute with Singapore, calls 1962 deal ridiculous", https://www.todayonline.com/world/mahathir-revives-water-dispute-singapore-says-1962-deal-too-costly, 25 Haziran 2018.

Tow, William T. "President Trump and the Implications for the Australia-US Alliance and Australia's Role in Southeast Asia", *Contemporary Southeast Asia*, 39/1, (2017) s. 50-57.

Trihartono, A. "Myanmar's Worsening Rohingya Crisis: A Call for Responsibility to Protect and ASEAN's Response", s. 3-16. Ed. McLellan B. *Sustainable Future for Human Security Society, Cities and Govemance*. Singapore: Springer, (2018).

Tucker, S. C. & Roberts, P. M. *World War II: a student encyclopedia*. California, USA: ABC CLIO, 2005.

Tully, J. *A Short History of Cambodia: From Empire to Survival*. NSW, Australia: Allen & Unwin, 2005.

Tweed, D. & Shi, T. (2016, Temmuz 12). China's South China Sea Claims Dashed by Hague Court Ruling. Aralık 9, 2020 tarihinde Bloomberg: https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-07-12/china-no-historic-right-to-south-china-sea-resources-court-says adresinden alındı.

Uluatam, E. (2019). "Filipinler'deki Ayrılıkçı Gruplar ve Barış Süreci Hakkında Bilgi ve Değerlendirme Notu", TOBB: https://www.tobb.org.tr/AvrupaBirligiDairesi/Dokumanlar/Raporlar/Filipinlerde%20Ayrilikci%20Gruplar%20ve%20Baris%20Sureci.pdf adresinden alındı.

UN. (1982, Aralık 10). "United Nations Convention of the Law of the Sea, Article 123, Cooperation of Cooperation of States Bordering Enclosed or Semi-enclosed Seas", Aralık 19, 2020 tarihinde https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm adresinden alındı.

UN. (2018). "Review of Maritime Transport 2018", Aralık 6, 2020 tarihinde United Nations Conference on Trade and Development: https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2018_en.pdf adresinden alındı.

UN. (2020). "United Nations Charter", Aralık 9, 2020 tarihinde https://www.un.org/en/sections/un-charter/un-charter-full-text/ adresinden alındı.

US Department of State. (2020, Ocak 21). "U.S. Relations With Burma", Aralık 14, 2020 tarihinde: https://www.state.gov/u-s-relations-with-burma/ adresinden alındı.

US Department, (1994, Temmuz 25). "Chairman's Statement: The First ASEAN Regional Forum Ministerial Meeting". Ocak 3, 2020 tarihinde https://2001-2009.state.gov/t/ac/csbm/rd/4377.htm adresinden alındı.

US Energy Information Administration. (2019, Ekim 15). "South China Sea", Aralık 19, 2020 tarihinde: https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/South_China_Sea adresinden alındı.

Vatikiotis, M. "Managing Armed Conflict in Southeast Asia: The Role of Mediation", *Southeast Asian Affairs*, (2009) s. 28-35.

Vellema, S., Borras, S. M., & Lara, F. "The Agrarian Roots of Contemporary Violent Conflict in Mindanao, Southern Philippines", *Journal of Agrarian Change*, 11(3), (2011) s. 298-320.

Vickers, A. *A History of Modern Indonesia*. Cambridge University Press, 2013.

Vilavong, B. & Hess, S. (2016, Ocak 16). "What the AEC means for Laos", Mayıs 12, 2020 tarihinde East Asia Forum: https://www.eastasiaforum.org/2016/01/01/what-the-aec-means-for-laos/ adresinden alındı.

Vilavong, B. "Laos in Need of Bolder Reforms for AEC Integration", s. 333-351. Ed. R. Macdonald. *Southeast Asia and the ASEAN Economic Community*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2019.

Vilavong, Buavanh. "Laos in Need of Bolder Reforms for AEC Integration", Ed. R. Macdonald. *Southeast Asia and the ASEAN Economic Community*, Cham: Palgrave Macmillan, 2019.

VOA, "Indonesia Starts Legal Action Against Companies Linked to SE Asia Haze", 2024, 12 Haziran tarihinde https://www.voanews.com/a/reu-indonesia-starts-legal-action-against-companies-linked-to-se-asia-haze/2973583.html 22 Eylül 2015 adresinden alındı.

Vuving, Alexander L. "Strategy and Evolution of Vietnam's China Policy: A Changing Mixture of Pathways", *Asian Survey*, 46/6, (2006).

Wahby, A. "The Architecture of the Early Mosques and Shrines of Java: Influences of the Arab Merchants in the 15th and 16th Centuries?" (2007). Aralık 5, 2020 tarihinde https://fis.uni-bamberg.de/bitstream/uniba/170/1/Dokument_1.pdf adresinden alındı.

Weatherbee, D. E. *International Relations in Southeast Asia: The Struggle for Autonomy*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 2009.

Weinberg, G. L. *A world at arms: A global history of World War II*. New York: Cambridge University Press, 1994.

White, H. "The Lombok Pact's Empty Promise", *Far Eastern Economic Review*, 169 (10), (2006) s. 26-28.

Whitmore, J. K. "Resources, Rituals, and Realms: The Premodern Polities", Ed. N. G. Owen. New York: Routledge, 2014.

Widyono, Benny. *Dancing in Shadows: Sihanouk, the Khmer Rouge, and the United Nations in Cambodia*, London: Rowman & Littlefield, 2007.

Williams, Mary Wilhelmine. "The Treaty of Tordesillas and the Argentine-Brazilian Boundary Settlement", *The Hispanic American Historical Review*, 5/1, (1922).

World Meter (2020, Aralık 15). South-Eastern Asia Population. Aralık 15, 2020 tarihinde: https://www.worldometers.info/world-population/south-eastern-asia-population/ adresinden alındı.

Xinhua News Agency. "Bali Concord II Historic Step Toward Regional Integration", (8 Ekim 2003).

Xinhua News Agency. "New dimension in ties". (2006, Temmuz 29) Aralık 8, 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20110501124402/http:/news.xinhuanet.com/english/2006-07/29/content_4890285.htm adresinden alındı.

Xinhua News Agency. "Overcoming obstacles to East Asia community" (2007, Ocak 16). Aralık 7, 2020 tarihinde: https://web.archive.org/web/20110501124358/http:/news.xinhuanet.com/english/2007-01/16/content_5612470.htm adresinden alındı.

Yamakage, S. "Evolving ASEAN and Changing Roles of the TAC", Ed. Aileen Baviera & Larry Maramis, *ASEAN@50 Building ASEAN Community: Political–Security and Socio-cultural Reflections*. s. 39-66. Manila: Economic Research Institute for ASEAN and East Asia, 2017.

Yamakage, S. "Evolving ASEAN and Changing Roles of the TAC", s. 39-47. Ed. A. Baviera & L. Maramis. *ASEAN @ 50 Volume 4: Building ASEAN Community: Political-Security and Socio-cultural Reflections*. Jakarta: ERIA-Economic Research Institute for ASEAN and East Asia, 2017.

Yeni Şafak. (2019, Ocak 20). "Moro Müslümanları: Türkiye'nin desteğine ihtiyacımız var", Şubat 02, 2020 tarihinde https://www.yenisafak.com/dunya/moro-muslumanlari-turkiyenin-destegine-ihtiyacimiz-var-3432168 adresinden alındı.

Yi, H. (2013, Temmuz 19). "Myanmar's Policy toward the Rising China since 1989", Aralık 12, 2020 tarihinde RCAPS Working Paper Series "Dojo": https://www.apu.ac.jp/rcaps/uploads/fckeditor/publications/workingPapers/RPD-13002.pdf adresinden alındı.

Yusuf, Imtiyaz. "Faces of Islam in Southern Thailand", *East-West Center Washington*, (2007).

Yusuf, Imtiyaz. "Islam and Democracy in Thailand: Reforming the Office of "Chularajmontrı/Shaikh Al-Islam", *Journal of Islamic Studies*, 9/2 (1998), s. 277-298.

Yuzawa, T. "The Evolution of Preventive Diplomacy in the ASEAN Regional Forum: Problems and Prospects", *Asian Survey*, 46(5), (2006) s. 785–804.

Dizin

ABD, 8, 9, 11, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 34, 38, 43, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 57, 59, 65, 72, 76, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 116, 117, 120, 121, 124, 125, 129, 131, 133, 134, 137, 150, 152, 160, 164, 165, 168, 169, 171, 173, 176, 180, 188, 199, 202, 208, 209, 213, 215, 228, 232, 233, 234, 235, 240, 241, 244, 247, 248, 249, 250, 253, 255, 256, 260, 261, 266, 269, 276, 279, 283, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 310, 318, 330, 331, 332, 334, 335, 337
ADMM, ix, 103, 111, 132, 192, 228, 362
Ambalat, 287, 288, 289, 290, 291, 350, 353
Annam, 13
Arap, 3, 5, 8
ARF, ix, xxx, 103, 111, 132, 137, 191, 221, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 249, 331, 342, 355
ASEAN Ekonomi Topluluğu, 79, 112, 198, 219
ASEAN Güvenlik Topluluğu, 171, 219, 220, 265, 313
ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu, 219, 220, 226, 330
ASEAN Yolu, xiii, xvii, 118, 185, 262, 263, 264, 265, 279, 287, 322, 333, 336
ASEAN Zirvesi, 132, 171, 173, 212, 218, 224, 226, 230, 275, 313
ASEAN+3, xxi, 105, 138, 221, 226, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 244, 245, 246, 335, 364
Avrupa, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 32, 72, 95, 124, 131, 141, 143, 144, 145, 165, 172, 188, 194, 209, 213, 228, 241, 243, 249, 262, 266, 310, 338
Avustralya, 9, 38, 43, 48, 54, 81, 82, 86, 88, 117, 121, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 185, 228, 233, 240, 241, 246, 260, 261, 331, 335
Badawi, 42, 43, 48, 175, 246, 284, 287, 289, 313
Baharat ticareti, 9
Bali Concord I, 218, 355
Bali Concord II, 218, 219, 220, 223, 344, 369
Bao Dai, 21, 22
Batavia, 11, 32
Boğazlar Yerleşimleri, 39
Britanya, 12, 14, 16, 28, 39, 88
Brunei, xxiii, xxix, 2, 12, 28, 39, 40, 47, 48, 121, 145, 173, 195, 224, 228, 249, 250, 252, 277, 294, 295, 297, 321, 324, 329, 330, 349, 366
Budizm, 3, 4, 5
Cebu, 11, 241, 352
Champa, 3, 6
Chiang Mai, 64, 245

Cochin China, 13
Çin, xxiv, 2, 3, 6, 7, 8, 16, 17, 19, 23, 24, 26, 27, 28, 40, 43, 45, 47, 48, 53, 54, 56, 57, 58, 60, 64, 65, 70, 72, 75, 76, 78, 79, 86, 88, 89, 91, 94, 100, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 129, 131, 134, 137, 138, 145, 150, 159, 162, 166, 168, 176, 180, 185, 186, 187, 188, 192, 193, 196, 197, 199, 200, 202, 206, 210, 213, 215, 223, 227, 228, 229, 232, 233, 234, 235, 236, 241, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 253, 260, 266, 269, 274, 283, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 329, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337
Çinhindi, xvii, 2, 3, 6, 13, 15, 19, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 55, 56, 59, 60, 76, 88, 89, 161, 165, 168, 173, 187, 188, 189, 203, 268, 274, 337
Darbe, 52, 59, 65, 204, 279, 310
Diem, 21, 22, 23
Dien Bien Phu, 21, 22
Diyalog Ortaklığı, 109, 136
Doğu Asya Zirvesi, xviii, xxi, xxiii, 103, 105, 112, 132, 189, 191, 226, 238, 240, 244, 247, 331, 336
Dünya Bankası, 37, 152, 251, 332
Endonezya, xviii, xxiii, xxv, xxviii, xxix, 2, 5, 6, 11, 16, 18, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 42, 45, 47, 48, 51, 54, 57, 66, 80, 82, 86, 88, 92, 93, 94, 95, 96, 101, 104, 105, 107, 110, 114, 116, 119, 121, 122, 126, 127, 128, 132, 134, 135, 137, 145, 149, 150, 152, 154, 158, 160, 162, 163, 166, 167, 169, 170, 171, 173, 180, 182, 195, 200, 201, 202, 210, 211, 219, 220, 223, 228, 249, 250, 252, 253, 254, 259, 260, 267, 268, 275, 276, 277, 279, 280, 281, 282, 283, 287, 288, 289, 290, 294, 297, 298, 306, 309, 311, 313, 321, 324, 325, 326, 327, 329, 336, 353, 364
Filipinler, xxiii, xxix, 2, 9, 11, 13, 15, 17, 18, 45, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 66, 87, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 101, 103, 114, 116, 119, 120, 121, 129, 130, 145, 150, 158, 162, 164, 166, 167, 169, 170, 173, 174, 176, 182, 186, 189, 195, 207, 211, 213, 214, 228, 241, 249, 250, 252, 253, 254, 259, 260, 261, 267, 268, 274, 275, 276, 277, 282, 283, 291, 292, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 311, 316, 317, 318, 319, 320, 322, 323, 325, 329, 332, 367
Fransızlar, 11, 12, 15, 20, 21, 22
Fukuda, 114, 115, 117
Funan, 3
Giap, 20, 22
Güney Çin Denizi, 2, 6, 45, 48, 53, 54, 56, 58, 65, 108, 116, 119, 120, 121, 122, 126, 129, 185, 186, 188, 192,

193, 227, 229, 233, 234, 274, 283, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 329, 331, 332, 333
Güvenlik Konseyi, 38, 55, 81, 82, 115, 149, 150, 194, 253, 256, 279
Habibie, 36, 81
Hindiçin, 2, 22, 65, 70, 87, 364
Hindu, 2, 3, 5
Hint Adaları, 11, 16, 18, 33, 39, 86, 87
Hint Okyanusu, xxvi, 2, 3, 7, 16, 124, 297, 309
Ho Chi Minh, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 90
Hun Sen, 27, 71, 72, 73, 74, 182, 195, 279, 280
I. Dünya Savaşı, 14, 15
II. Dünya Savaşı, xxix, 9, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 33, 41, 58, 86, 95, 116, 134, 152, 304, 308
IMF, x, 37, 43, 152, 153, 154, 155
Irrawaddy, 2, 212, 365
İnsan Hakları, 58, 216, 263
İslam, 3, 5, 6, 7, 8, 32, 37, 44, 127, 276, 301, 302, 306, 309, 311, 315, 317, 319, 320, 353
İspanyol, 9, 10, 11, 49
Jintao, 53, 107, 108
Kamboçya, xviii, xxiii, xxix, 2, 5, 13, 15, 23, 25, 26, 27, 28, 55, 57, 58, 70, 71, 72, 73, 74, 86, 88, 108, 111, 116, 118, 121, 145, 150, 151, 161, 164, 165, 169, 173, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 193, 195, 206, 208, 213, 214, 228, 242, 249, 250, 252, 260, 267, 268, 269, 274, 277, 278, 279, 280, 281, 324, 329, 330, 332, 333, 337
Kennedy, 23, 298, 352
Khmer, x, 2, 4, 5, 27, 70, 71, 181, 183, 278, 358, 369
Kızıl Khmer, 27, 70, 180, 187
Konfrontasi, 28, 29, 30, 163, 276
Kore, 43, 101, 114, 116, 129, 136, 137, 138, 139, 145, 159, 185, 228, 232, 234, 236, 238, 241, 260, 331, 335, 337
Kurucu Babalar, 158, 160, 168
Laos, xxiii, xxix, 2, 5, 13, 16, 21, 23, 24, 25, 26, 58, 75, 76, 77, 78, 79, 86, 88, 112, 114, 118, 145, 152, 161, 164, 165, 169, 174, 182, 190, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 206, 208, 211, 213, 222, 228, 241, 242, 249, 250, 252, 324, 329, 330, 337, 351, 354, 357, 362, 363, 364, 368
Lee Kuan Yew, 46, 167, 243, 265, 341
Ligitan, 281, 282, 284, 288, 289, 290
Mahathir, 42, 43, 45, 46, 125, 154, 173, 174, 176, 210, 240, 241, 282, 286, 287, 355, 357, 366, 367
Malaya, 12, 16, 18, 28, 39, 40, 41, 46, 58, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 96, 200, 276
Malezya, xviii, xxiii, xxix, 2, 8, 12, 18, 28, 29, 30, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 51, 66, 91, 92, 94, 95, 96, 104, 106, 109, 110, 114, 119, 120, 122, 125, 126, 145, 150, 154, 158, 162, 163, 166, 167, 168, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 188, 210, 211, 214, 228, 236,

240, 241, 244, 246, 249, 250, 252, 253, 260, 261, 262, 267, 268, 269, 270, 274, 275, 276, 277, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 294, 295, 296, 297, 307, 308, 310, 311, 312, 313, 321, 322, 324, 325, 326, 329, 357, 364
Manuel Roxas, 50
Maphilindo, xvii, xx, 92, 93, 94, 96, 97, 158, 168, 355, 364
Marcos, 50, 52, 90, 164, 167, 265, 275, 316, 317, 318
McKinley, 14
Megawati, 36, 110, 154, 219, 283, 289
Mekong, 2, 5, 75, 76, 116, 124, 277, 280
Melaka, xxv, xxvii, 7, 12, 32, 39
Milletler Cemiyeti, 15
Moro, x, 51, 311, 316, 317, 318, 319, 321, 322, 341, 370
Myanmar, xix, xxiii, xxviii, xxix, 2, 66, 67, 68, 69, 70, 88, 103, 108, 114, 122, 123, 129, 130, 145, 150, 151, 169, 182, 193, 195, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 228, 241, 242, 250, 252, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 324, 329, 330, 332, 337, 342, 345, 346, 350, 351, 353, 356, 357, 358, 360, 361, 363, 364, 367, 370
Nixon, 25, 352
Ohn Gyaw, 209, 345
Pasifik Savaşı, 9, 22
Pearl Harbor, 18, 50
Penang, 12, 16, 39
Portekiz, 8, 9, 10, 80
Preah Vihear, 185, 277, 278, 280, 281, 360
Rizal, 49
Rohingya, 69, 123, 130, 151, 301, 302, 303, 304, 306, 307, 346, 350, 353, 367
Rusya, 37, 54, 57, 109, 110, 111, 112, 113, 129, 150, 151, 228, 232, 233, 240, 241, 244, 247, 253, 260, 331
SAARC, x, 140, 338
Savaş, 14, 16, 19, 25, 59, 86, 100, 115, 161, 176, 187, 253
SEATO, x, xx, 59, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 160, 161, 168, 204, 348, 358
Serbest Ticaret Anlaşması, 188, 194, 249
Siam, 5, 12, 13, 14, 15, 39, 87, 308
Singapur, xix, xxiii, xxv, xxix, 2, 12, 18, 28, 30, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 48, 66, 79, 86, 88, 94, 101, 104, 112, 114, 122, 124, 126, 145, 150, 158, 161, 163, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 177, 184, 188, 195, 201, 213, 228, 234, 236, 242, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 259, 267, 268, 269, 283, 284, 285, 286, 300, 301, 325, 327, 329, 332
Sipidan, 275, 281, 282, 284, 288, 289
Soğuk Savaş, xiii, xvii, 19, 51, 56, 58, 59, 86, 89, 92, 100, 101, 108, 115, 122, 124, 161, 162, 165, 169, 172, 174, 175, 180, 191, 200, 201, 202, 210, 241, 253, 268, 269, 324, 330, 334
Sömürge, 8, 274, 319

Sri Lanka, 3, 5, 6, 122, 140, 228, 300
SSCB, 27, 28, 57, 109, 124
Stamford Raffles, 12, 39
Suharto, 30, 35, 36, 37, 38, 42, 81, 154, 163, 169, 195, 210, 223, 265, 276, 282
Sukarno, 29, 30, 33, 35, 36, 93, 94, 96, 163, 364
Sultan Hasanal Bolkiah, 47
Sumatra, xxvii, 2, 3, 5, 7, 8, 11, 18, 33, 34, 35, 39, 87, 309
Suu Kyi, 66, 67, 68, 69, 200, 204, 207, 212, 214, 307, 365
TAC, x, 102, 104, 108, 109, 124, 134, 169, 170, 182, 185, 191, 218, 265, 266, 267, 268, 282, 289, 296, 333, 336, 355, 356, 360, 370
Tatmadaw, 66, 67, 68, 70, 302, 303, 356
Tayland, xviii, xxiii, xxv, xxvii, xxviii, xxix, 2, 5, 13, 18, 27, 39, 45, 47, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 73, 75, 76, 78, 86, 88, 90, 91, 101, 103, 104, 108, 110, 114, 137, 145, 154, 158, 161, 164, 166, 167, 168, 171, 173, 176, 181, 182, 183, 185, 186, 188, 195, 197, 200, 202, 205, 206, 207, 211, 212, 214, 228, 242, 249, 250, 252, 253, 260, 267, 268, 274, 277, 278, 279, 280, 281, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 323, 325, 329, 330
Terör, 38, 102, 235, 258, 364
Thaksin, 59, 60, 61, 64, 110, 277, 278, 279, 309, 310, 313, 314
Theravada, 4
Tunku, 28, 29, 41, 42, 161, 270, 365
Türkiye, xv, 106, 151, 243, 266, 302, 306, 318, 319, 321, 322, 341, 353, 363, 364, 370
UMNO, xi, 41, 44, 45
UNHCHR, 151
UNTAET, 81, 108, 150
Utor tayfunu, 241
Vajiravudh, 14
Viet Minh, 19, 20, 21, 22, 25
Vietnam, x, xiii, xxiii, xxv, xxvii, xxviii, xxix, 2, 5, 13, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 53, 55, 56, 57, 58, 60, 70, 73, 75, 76, 78, 86, 88, 89, 90, 96, 112, 119, 120, 121, 122, 137, 145, 150, 160, 164, 165, 167, 168, 169, 171, 173, 174, 175, 180,181, 182, 183, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 197, 204, 206, 211, 213, 228, 249, 250, 252, 267, 268, 274, 294, 295, 296, 297, 325, 329, 330, 332, 334, 335, 337, 348, 349, 351, 352, 354, 357, 358, 359, 369
Wali Songo, 6, 7
Yudhoyono, 38, 101, 110, 287, 288, 289, 313
Yunnan, 6, 27, 88
Zheng He, 6, 7
ZOPFAN, xi, 170, 176, 203, 215, 218, 253, 268, 269, 271, 341, 355